

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM YÖNETİMİ VE POLİTİKASI ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ VE TEFTİŞİ PROGRAMI**

**ORTAÖĞRETİM OKULLARI ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK
DİSİPLİN DÜZENLEME VE UYGULAMALARININ
ÇOCUKLARIN TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

DOKTORA TEZİ

Pelin TAŞKIN

**Ankara
Haziran, 2014**

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM YÖNETİMİ VE POLİTİKASI ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ VE TEFTİŞİ PROGRAMI**

**ORTAÖĞRETİM OKULLARI ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK
DİSİPLİN DÜZENLEME VE UYGULAMALARININ
ÇOCUKLARIN TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

DOKTORA TEZİ

Pelin TAŞKIN

Danışman: Prof. Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKÇİ

**Ankara
Haziran, 2014**

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼'ne,

Bu alışma j¼rimiz tarafından Eğitim Y¼netimi ve Politikası Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof.Dr. Ali BALCI.....

¼ye: Prof. Dr. Emine AKY¼Z.....

¼ye: Prof.Dr. Inayet AYDIN.....

¼ye: Prof.Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKCI.....

¼ye: Doç.Dr. şakir ÇINKIR.....

CNAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen ¼đretim ¼yelerine ait olduğunu onaylım.

16/06/2014

Prof. Dr. İsmail G¼ven

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼r¼

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın çıkış noktası, doktora ders aşamasında Prof. Dr. Metin Günday'dan aldığım "İdare Hukuku" dersi için hazırladığım, "disiplin yaptırımları" konulu araştırmadır. Bahsedilen araştırma eğitim öğretim alanına uyarlanarak doktora tezine dönüştürülmüş ve eğitim yönetimi ve çocuk hakları alanında önemli bir boşluğun doldurulması amaçlanmıştır. Bunun için beni teşvik eden ve çalışmalarımda her türlü desteği bana sunan başta danışmanım Prof. Dr. Yasemin Karaman Kepenekci'ye ve emekli olmasına rağmen çalışmamda görüşlerini ve katkılarını eksik etmeyen Prof. Dr. Emine Akyüz'e teşekkür ederim. Doktora eğitimim süresince yetişmemde büyük katkıları olan, özellikle araştırma sürecinde desteklerini esirgemeyen ve aynı ortamda çalışmaktan büyük memnuniyet duyduğum değerli hocalarım Prof. Dr. Ali Balcı'ya, Prof. Dr. İnyet Aydın'a ve Doç. Dr. Şakir Çinkır'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamda Almanca kaynakları bulmamda yardımcı olan Ute Güner'e ve tez araştırması için bulunduğu Tübingen kentinde karşılaştığım zorlukları aşmamda yardımcı olan Judith Herfs'e ve Dr. Safiye Yıldız'a teşekkür ederim. Almanca ve İngilizce'den yaptığım çevirileri kontrol ederek ve düzelterek yardımlarını esirgemeyen, Aykut Güner'e, Av. Selin Sazak'a, Murat Dünder'a, Bilge Aytaç'a ve Deniz Yeğin'e teşekkürlerimi sunarım. Tezin Word ortamındaki düzenlemelerinde yardımcı olan Arş. Gör. Aydın Ördök'e çok teşekkür ederim. Tez çalışmam sırasında yaşadığım her türlü umutsuzlukta, arkadaşlıklarıyla beni rahatlatan Av. Mine Demirezen, Av. Ece İpek Demirtaş Tufan, Aslı Gözütok, Gülşen Şahin ve Dr. Ece Bayram'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Veri toplama sürecinde, başta Fatma Hamarat'a ve Sançar Sefer Süer'e olmak üzere, beni hiç tanımadıkları halde zaman ayırarak, çalışmama katkıda bulunan tüm öğrenci, öğretmen ve okul yöneticilerine teşekkür ederim.

Eğitim öğretim hayatımı başarıyla tamamlamamdaki en büyük etken, annem Zekiye Taşkın ve babam Salih Zeki Taşkın'ın sunduğu sonsuz ilgi ve destektir. Bunun için onlara ne kadar teşekkür etsem azdır. Aynı şekilde, bu çalışmada maddi ve manevi desteklerini her zaman hissettiğim anneannem

Zeynep Güner ve dedem Mehmet Ali Güner'e de çok teşekkür ederim. Son olarak, bu çalışmayı tamamlamamda, benden çok heyecan ve sevinç duyan kuzenim İmre Güner'e teşekkür ederim.

Ankara, Mayıs 2014

Pelin Taşkın

ÖZET

ORTAÖĞRETİM OKULLARI ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK DİSİPLİN DÜZENLEME VE UYGULAMALARININ ÇOCUKLARIN TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Taşkın, Pelin

Doktora, Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yasemin Karaman Kepenekci

Haziran 2014, 511+XXI-Sayfa

Bu araştırmada Ankara ilindeki genel ortaöğretim kurumlarında (genel kamu ve genel özel) görev yapan yönetici ve öğretmenler ile öğrenim gören öğrencilerin görüşleri doğrultusunda, ortaöğretim öğrencilerine yönelik disiplin düzenleme ve uygulamalarının, çocukların temel hak ve özgürlüklerine etkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Nitel araştırma yönteminin benimsendiği araştırmada veriler, maksimum çeşitlilik örnekleme tekniği doğrultusunda, Ankara ilinin 9 merkez ilçesinden 9'u kamu, 6'sı özel ortaöğretim kurumunda okuyan toplam 15 öğrenci, 9'u kamu, 6'sı özel ortaöğretim kurumunda çalışan toplam 15 öğretmen ve 9'u kamu, 6'sı özel ortaöğretim kurumunda görev yapan toplam 15 okul yöneticisi olmak üzere, toplam 45 kişiyle yüzyüze görüşülerek toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak katılımcıların MEB Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği'nin ve okullarındaki disiplinle ilgili uygulamaların, eğitim hakkı, özel hayatın gizliliği hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü ve dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne etkisine ilişkin görüşlerini belirlemek üzere görüşme formları hazırlanmıştır. Toplanan veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların disiplin ve okulda ve sınıfta disiplin kavramlarına ilişkin olumlu görüşlere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin eğitim hakkına ilişkin görüşlerinin çoğunlukla süreç boyutuna ilişkin olduğu belirlenirken, öğretmen ve yöneticilerin görüşlerinde

çoğunlukla eğitimin hukuksal yönüne vurgu yaptıkları saptanmıştır. Öte yandan uygulanan disiplin cezalarının eğitim hakkına etkisinin, cezaların türüne veya katılımcı gruplarına göre farklılaştığı belirlenmiştir.

Araştırmada, öğrencilerin tamamının özel hayatın gizliliği hakkına mutlak biçimde sahip olduklarına inandıkları saptanırken, öğretmen ve yöneticilerin, öğrencilerin bu haklarının belirli sınırlar dahilinde söz konusu olabileceğine inandıkları tespit edilmiştir. Eğitim hakkında olduğu gibi, disiplin uygulamalarının özel hayatın gizliliği hakkına etkisi bakımından görüşlerin, katılımcı gruplarına göre farklılaştığı saptanmıştır.

Araştırmada öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlüğünü söz söyleme hakkı olarak algıladıkları sonucuna ulaşılırken, öğretmen ve yöneticilerin, öğrencilerin bahsedilen özgürlüklerinin sınırlı olduğuna inandıkları saptanmıştır. Düşünce ve ifade özgürlüğü bakımından, disiplin düzenleme ve uygulamalarının anılan özgürlüğe etkisine ilişkin görüşlerin, yapılan eylemin amacına ve katılımcı grubuna göre farklılaştığı belirlenmiştir.

Öğrencilerin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü kavramsal olarak bildikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin söz konusu özgürlüğe sahip olduğuna inanan öğrenciler belirtilen özgürlüğe ilişkin herhangi bir sınır ifade etmezken, öğretmen ve yöneticilerin çeşitli sınırlar öne sürdükleri belirlenmiştir. Öte yandan disiplin düzenleme ve uygulamalarının, dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne etkisine ilişkin görüşlerin, düşünce ve ifade özgürlüğünde olduğu gibi, yapılan eylemin amacına ve katılımcı grubuna göre farklılaştığı belirlenmiştir.

Son olarak, disiplin düzenleme ve uygulamalarının, belirtilen temel hak ve özgürlüklerini olumsuz etkilememesi için katılımcıların sundukları önerilere, rehberlik hizmeti sunulması, okul içinde yaptırım uygulanması, ceza yerine ödül verilmesi gibi öneriler örnek gösterilebilir.

ABSTRACT

AN EVALUATION OF DISCIPLINARY CODE ON SECONDARY EDUCATION STUDENTS ON THE BASIS OF FUNDAMENTAL RIGHTS AND FREEDOMS OF CHILDREN

Taşkın, Pelin

PhD, Department of Educational Administration and Politics

Supervisor: Prof. Dr. Yasemin Karaman Kepenekci

June 2014, 511+XXI Pages

This study, with regard to the views and attitudes of administrators, teachers and pupils within general secondary schools in Ankara, including public and private schools, seeks to evaluate the effects of disciplinary codes and actions intended for secondary school pupils on children's fundamental rights and freedom.

During the research which adopts qualitative research method in accordance with principle of maximum diversity the data mostly have been collected through a number of face to face interviews with a total of 45 participants including 15 pupils, 9 out of 15 studying in public schools and 6 studying in private schools; 15 teachers, 9 working in public schools and 6 working in private schools; and 15 administrators, 9 from public schools and 6 from private schools. Interview forms have been prepared and used as a data collecting tool to reveal the participants' views regarding the effects of Disciplinary and Reward Code of Ministry of National Education (MEB) for Secondary Schools and disciplinary actions at schools on right to education, right to privacy, freedom of thought and speech, and freedom of assembly and association. The data collected have been assessed through content analysis method.

The results reveal that participants have affirmative views towards discipline and discipline in class and at school. Whereas pupils connect their opinions on right to education mainly to process size, it seems that teachers and senior management teams to focus on the juridical side of education. On the other hand, the participants' perception of effects of disciplinary actions on right to education tend to vary depending on the type of the penalty or participant groups.

The research safely concludes that while all the partaking pupils absolutely believe that they hold right to privacy, teachers and senior management teams believe that this right can be performed under some restrictions. As it is in the case of right to education, attitudes and opinions on right to privacy will vary across participant groups as well.

In the research, it has been indicated that pupils perceive freedom of thought and speech as a right to have a voice while teachers and senior management teams tend to believe that the mentioned right should face some restrictions. In terms of freedom of thought and speech, attitudes and opinions on disciplinary code and actions seem to vary depending on the goal of the action and the participant groups.

It has been possible to find out that pupils are conceptually aware of freedom of assembly and association. Compared to teachers and school managers who suggest the existence of some restrictions, pupils who believe that they hold the mentioned freedom suggest no restrictions. On the other hand, attitudes and opinions on the effects of disciplinary code and actions on freedom of assembly and association, like those on freedom of thought and speech, vary depending on the goal of the action and participant groups as well.

Consequently, among the solutions proposed in order to prevent disciplinary code and actions to interfere with the fundamental rights and freedom are counselling service, applying sanctions within school and favoring rewards over penalties.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ	xix
KATILIMCILARIN KISALTMALARI	xx
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
Problem	1
Amaç	8
Önem	9
Sınırlılıklar	10
Tanımlar	11
BÖLÜM II	12
KAVRAMSAL VE HUKUKSAL ÇERÇEVE	12
Eğitim ve Toplum	12
Eğitimin Toplumsal İşlevleri	15
Eğitimin Siyasal İşlevleri	17
Eğitimin Ekonomik İşlevleri	18
Eğitimin Bireyi Geliştirme Görevi	19
İdari Yaptırım	20
İdari Yaptırımın Unsurları	24
İdari Yaptırımın Türleri	25
Disiplin Yaptırımları	26
Disiplin	27
Eğitim Öğretim Kurumlarında Uygulanan Disiplin Yaptırımlarının Niteliği	33
Eğitim Öğretim Kurumlarında Uygulanan Disiplin Yaptırımlarının Türleri	38
Disiplin Yaptırımlarının Uygulanmasında Takdir Hakkı	55
Disiplin Yaptırımlarının Değerlendirilmesi	58
Disiplin Yaptırımlarının Uygulanması	60

Hak	63
Özgürlük	64
Temel Hak ve Özgürlükler	66
Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınıflandırılması	66
Çocukların Temel Hak ve Özgürlükleri	67
Çocuk Kavramı.....	67
Ulusal ve Uluslararası Hukuki Metinlerde Çocukların Temel Hak ve Özgürlükleri	71
Çocukların Temel Hak ve Özgürlüklerinin Sınıflandırılması.....	73
Öğrencilerin Hak ve Özgürlükleri.....	75
Anayasa Açısından (md. 90/V) Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nin Değerlendirilmesi	76
Çocuğun Katılım Hakkının Disiplin Uygulamaları Açısından Önemi	80
Eğitim Hakkı.....	87
Uluslararası Hukuki Metinlerde Eğitim Hakkı.....	88
Türk Hukukunda Eğitim Hakkı	96
Öğrencilerin/Çocuğun Eğitim Hakkına İlişkin Değerlendirme	99
Düşünce ve İfade Özgürlüğü	100
Düşünce ve İfade Özgürlüğünü Açıklayan Kuramlar	101
Uluslararası Hukuki Metinlerde Düşünce ve İfade Özgürlüğü	102
Türk Hukukunda Düşünce ve İfade Özgürlüğü.....	105
Çocukların/Öğrencilerin Düşünce ve İfade Özgürlüğü.....	107
Öğrencilerin Düşünce ve İfade Özgürlükleriyle İlgili Çeşitli Yargı Kararları	112
Öğrencilerin Düşünce ve İfade Özgürlüklerinin Değerlendirilmesi.	116
Özel Hayatın Gizliliği Hakkı.....	117
Uluslararası Hukuki Metinlerde Özel Hayatın Gizliliği Hakkı.....	119
Türk Hukukunda Özel Hayatın Gizliliği Hakkı.....	121
Çocukların/Öğrencilerin Özel Hayatın Gizliliği Hakkı.....	122
Çocukların/Öğrencilerin Özel Hayatın Gizliliği Hakkının Değerlendirilmesi.....	127
Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü	130
Dernek Özgürlüğü	130

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü	131
Uluslararası Hukuki Metinlerde Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü.....	132
Türk Hukukunda Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü	136
Çocukların/Öğrencilerin Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü.....	138
Öğrencilerin Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğünün Değerlendirilmesi.....	144
BÖLÜM III	146
YÖNTEM	146
Araştırmanın Modeli.....	146
Hedef Evren ve Çalışma Grubu	147
Verilerin Toplanması	148
Geçerlik ve Güvenirlik.....	150
Verilerin Analizi	153
BÖLÜM IV	155
BULGULAR VE YORUM	155
Katılımcıların Disiplin Kavramına İlişkin Görüşleri.....	155
Öğrencilerin Görüşleri	156
Öğretmenlerin Görüşleri	159
Yöneticilerin Görüşleri	162
Katılımcıların Okulda ve Sınıfta Disipline İlişkin Görüşleri.....	165
Öğrencilerin Görüşleri	166
Öğretmenlerin Görüşleri	169
Yöneticilerin Görüşleri	172
Katılımcıların Eğitim Hakkına İlişkin Görüşleri	176
Öğrencilerin Görüşleri	178
Öğretmenlerin Görüşleri	182
Yöneticilerin Görüşleri	187
Katılımcıların Disiplin Cezalarının Eğitim Hakkına Etkilerine İlişkin Görüşleri	192
Öğrencilerin Görüşleri	193
Öğretmenlerin Görüşleri	217

Yöneticilerin Görüşleri	243
Katılımcıların Özel Hayatın Gizliliği Hakkına İlişkin Görüşleri	268
Öğrencilerin Görüşleri	269
Öğretmenlerin Görüşleri	272
Yöneticilerin Görüşleri	277
Katılımcıların Disiplin Cezalarının Öğrencinin Özel Hayatının Gizliliği Hakkına Etkisine İlişkin Görüşleri.....	283
Öğrencilerin Görüşleri	284
Öğretmenlerin Görüşleri	287
Yöneticilerin Görüşleri	292
Katılımcıların Aramaların Öğrencinin Özel Hayatının Gizliliği Hakkına Etkisine İlişkin Görüşler	296
Öğrencilerin Görüşleri	298
Öğretmenlerin Görüşleri	301
Yöneticilerin Görüşleri	306
Katılımcıların Disiplin Cezalarının Belirlenmesinde Öğrencinin Kişisel Bilgilerinden Yararlanılmasının Özel Hayatının Gizliliği Hakkına Etkisine İlişkin Görüşler	318
Öğrencilerin Görüşleri	319
Öğretmenlerin Görüşleri	322
Yöneticilerin Görüşleri	326
Katılımcıların Disiplin Cezası Verilmesi Sürecinin Diğer Öğrenciler Tarafından Bilinmesinin Soruşturulan Öğrenci Üzerindeki Etkisine İlişkin Görüşleri	332
Öğrencilerin Görüşleri	334
Öğretmenlerin Görüşleri	336
Katılımcıların Düşünce ve İfade Özgürlüğüne İlişkin Görüşleri	342
Öğrencilerin Görüşleri	344
Öğretmenlerin Görüşleri	347
Yöneticilerin Görüşleri	350
Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Eğitsel Amaçlarla Pankart Asmalarının, Broşür, Bildiri Dağıtmalarının, Gazete veya Dergi Çıktarmalarının, Arma, Kol Bandı vs. Takmalarının Düşünce ve İfade Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Görüşleri.....	352

Öğrencilerin Görüşleri	354
Öğretmenlerin Görüşleri	356
Yöneticilerin Görüşleri	358
Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Siyasal Amaçlarla Pankart Asmaları Broşür, Bildiri Dağıtmaları Gazete veya Dergi Çıkartmaları Arma, Kol Bandı vs. Takmalarının Düşünce ve İfade Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Görüşleri.....	361
Öğrencilerin Görüşleri	362
Öğretmenlerin Görüşleri	364
Yöneticilerin Görüşleri	366
Katılımcıların Öğrencilere Okulda Pankart Asmaları, Broşür, Bildiri Dağıtmaları, Gazete veya Dergi Çıkartmaları, Arma, Kol Bandı vs. Takmaları Nedeniyle Kısa Süreli Uzaklaştırma, Tasdikname İle Uzaklaştırma veya Örgün Eğitim Dışına Çıkarma Cezası Verilmesine İlişkin Görüşleri	370
Öğrencilerin Görüşleri	372
Öğretmenlerin Görüşleri	374
Yöneticilerin Görüşleri	376
Katılımcıların Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğüne İlişkin Görüşleri	380
Öğrencilerin Görüşleri	382
Öğretmenlerin Görüşleri	385
Yöneticilerin Görüşleri	388
Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Eğitsel Amaçlarla Dernek Kurmalarının ve Gösteri Yürüyüşü veya Toplantı Düzenlemelerinin, Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Görüşleri	391
Öğrencilerin Görüşleri	392
Öğretmenlerin Görüşleri	394
Yöneticilerin Görüşleri	396
Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Siyasal Amaçlarla Dernek Kurmaları, Gösteri Yürüyüşü veya Toplantı Düzenlemelerinin, Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Görüşleri	400

Öğrencilerin Görüşleri	401
Öğretmenlerin Görüşleri	403
Yöneticilerin Görüşleri	405
Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Dernek Kurmaları, Dernek Faaliyetleri Yürütmeleri, Gösteri Yürüyüşü veya Toplantı Düzenlemeleri Nedeniyle, Öğrencilere Kısa Süreli Uzaklaştırma, Tasdikname İle Uzaklaştırma veya Örgün Eğitim Dışına Çıkarma Cezası Verilmesine İlişkin Görüşleri.....	408
Öğrencilerin Görüşleri	409
Öğretmenlerin Görüşleri	412
Yöneticilerin Görüşleri	416
Katılımcıların Okuldaki Disiplin Kurallarının Belirlenmesinde Öğrencilerin Katılımına İlişkin Görüşleri	420
Öğrencilerin Görüşleri	421
Öğretmenlerin Görüşleri	423
Yöneticilerin Görüşleri	426
Katılımcıların Disiplin Cezaları ve Uygulamalarının Çocukların Temel Hak ve Özgürlüklerine Etkisini İyileştirmeye Yönelik Önerileri	430
Disiplin Cezaları Yerine Önerileri.....	430
Katılımcıların Üst Aramalarına ve Bilgi Edinmelerine İlişkin Önerileri	441
Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Pankart Asmaları Broşür, Bildiri Dağıtmaları Gazete veya Dergi Çıkartmaları Arma, Kol Bandı vs. Takmaları Nedeniyle, Öğrencilere Disiplin Cezası Verilmesi Yerine Önerileri.....	447
Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Dernek Kurmaları, Dernek Faaliyetleri Yürütmeleri, Gösteri Yürüyüşü veya Toplantı Düzenlemeleri Nedeniyle, Öğrencilere Disiplin Cezası Verilmesi Yerine Önerileri	451
BÖLÜM V.....	455
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	455
Sonuçlar.....	455
Öneriler	458
KAYNAKLAR	461
EKLER	485

EK 1. Katılımcı Bilgileri	485
EK 2- Yanıt Alınamayan Başvuru	486
EK3 Öğretmen ve Yönetici Veri Toplama Aracı	487
EK4: Öğrenci Veri Toplama Aracı	493
EK 5 MEB İzin Yazısı.....	498

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Araştırmanın alışma Grubunda Yer Alan Katılımcı Sayıları.....	147
Tablo 2. Katılımcıların Görüş Bildirme Şekillerine Göre Dağılımı	150
Tablo 3. Katılımcıların Disiplin Kavramına İlişkin Görüşlerinin Dağılımı.....	155
Tablo 4. Katılımcıların Okulda ve Sınıfta Disipline İlişkin Görüşlerinin Dağılımı	165
Tablo 5. Katılımcıların Eğitim Hakkına İlişkin Görüşlerinin Dağılımı	176
Tablo 6. Katılımcıların Eğitim Hakkına İlişkin Görüşlerinin Dağılımı	268
Tablo 7. Katılımcıların Disiplin Cezalarının Öğrencinin Özel Hayatının Gizliliği Hakkına Etkisine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı	283
Tablo 8. Katılımcıların Aramaların Öğrencinin Özel Hayatının Gizliliği Hakkına Etkisine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı	297
Tablo 9. Katılımcıların Disiplin Cezalarının Belirlenmesinde Öğrencinin Kişisel Bilgilerinden Yararlanılmasının Özel Hayatının Gizliliği Hakkına Etkisine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı	318
Tablo 10. Disiplin Cezası Verilmesi Sürecinin Diğer Öğrenciler Tarafından Bilinmesinin Soruşturulan Öğrenci Üzerindeki Etkisine İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Dağılımı	332
Tablo 11. Düşünce ve İfade Özgürlüğüne İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Dağılımı	342
Tablo 12. Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Eğitsel Amaçlarla Pankart Asmalarının, Broşür, Bildiri Dağıtımlarının, Gazete veya Dergi Çıkartmalarının, Arma, Kol Bandı vs. Takmalarının Düşünce ve İfade Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Görüşlerinin.....	353
Tablo 13. Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Siyasal Amaçlarla Pankart Asmaları Broşür, Bildiri Dağıtımları Gazete veya Dergi Çıkartmaları Arma, Kol Bandı vs. Takmalarının Düşünce ve İfade Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı.	361
Tablo 14. Katılımcıların Öğrencilere Okulda Pankart Asmaları, Broşür, Bildiri Dağıtımları, Gazete veya Dergi Çıkartmaları, Arma, Kol Bandı vs. Takmaları Nedeniyle Disiplin Cezası Verilmesine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı	371

Tablo 15.Katılımcıların Öğrencilere Okulda Pankart Asmaları, Broşür, Bildiri Dağıtmaları, Gazete veya Dergi Çıkartmaları, Arma, Kol Bandı vs. Takmaları Nedeniyle Disiplin Cezası Verilmesine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı	380
Tablo 16.Öğrencilerin Okulda Eğitsel Amaçlarla Dernek Kurmaları, Gösteri Yürüyüşü veya Toplantı Düzenlemelerinin, Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Dağılımı	391
Tablo 17.Öğrencilerin Okulda Siyasal Amaçlarla Dernek Kurmaları, Gösteri Yürüyüşü veya Toplantı Düzenlemelerinin, Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Yönetici Görüşlerinin Dağılımı	400
Tablo 18.Öğrencilerin Okulda Dernek Kurmaları, Dernek Faaliyetleri Yürütmeleri, Gösteri Yürüyüşü veya Toplantı Düzenlemeleri Nedeniyle, Öğrencilere Kısa Süreli Uzaklaştırma, Tasdikname İle Uzaklaştırma veya Örgün Eğitim Dışına Çıkarma Cezası Verilmesine İlişkin	408
Tablo 19.Okuldaki Disiplin Kurallarının Belirlenmesinde Öğrencilerin Katılım Hakkını Kullanmalarının Sonuçlarına İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Dağılımı	420
Tablo 20.Katılımcıların Disiplin Cezaları Yerine Önerileri	430
Tablo 21.Katılımcıların Üst Aramalarına İlişkin Önerileri.....	441
Tablo 22.Katılımcıların Bilgi Edinme Yerine Önerileri.....	444
Tablo 23.Katılımcıların Öğrencilere Okulda Pankart Asmaları, Broşür, Bildiri Dağıtmaları, Gazete Veya Dergi Çıkartmaları, Arma, Kol Bandı vs. Takmaları Nedeniyle Disiplin Cezaları Verilmesi Yerine Önerileri...	448
Tablo 24.Katılımcıların Öğrencilere Okulda Dernek Kurmaları, Dernek Faaliyetleri Yürütmeleri, Gösteri Yürüyüşü veya Toplantı Düzenlemeleri Nedeniyle Disiplin Cezaları Verilmesi Yerine Önerileri	451

KISALTMALAR LİSTESİ

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Akt: Aktaran

Ark: Arkadaşları

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

BK: Borçlar Kanunu

ÇHS: Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

E: Esas

FERPA: Ailenin Eğitim Hakları ve Mahremiyet Yasası

K: Karar

Md: Madde

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

METK: Milli Eğitim Temel Kanunu

No: Numara

ÖDDK: Öğrenci Davranışlarını Değerlendirme Kurulunu

TCK: Türk Ceza Kanunu

TMK: Türk Medeni Kanunu

KATILIMCILARIN KISALTMALARI

SK1k: Öğrenci-kamu-1.sıra-kız.

SK2k: Öğrenci-kamu-2.sıra-kız.

SK3k: Öğrenci-kamu-3.sıra-kız.

SK4k: Öğrenci-kamu-4.sıra-kız.

SK5k: Öğrenci-kamu-5.sıra-kız.

SK6e: Öğrenci-kamu-6.sıra-erkek.

SK7e: Öğrenci-kamu-7.sıra-erkek.

SK8k: Öğrenci-kamu-8.sıra-kız.

SK9k: Öğrenci-kamu-9.sıra-kız.

SÖ1k: Öğrenci-özel-1.sıra-kız.

SÖ2k: Öğrenci-özel-2.sıra-kız.

SÖ3e: Öğrenci-özel-3.sıra-erkek.

SÖ4k: Öğrenci-özel-4.sıra-kız.

SÖ5e: Öğrenci-özel-5.sıra-erkek.

SÖ6e: Öğrenci-özel-6.sıra-erkek.

ÖK1e: Öğretmen-kamu-1.sıra-erkek.

ÖK2k Öğretmen-kamu-2.sıra-kadın.

ÖK3k Öğretmen-kamu-3.sıra-kadın.

ÖK4k Öğretmen-kamu-4.sıra-kadın.

ÖK5e Öğretmen-kamu-5.sıra-erkek.

ÖK6k Öğretmen-kamu-6.sıra-kadın.

ÖK7e Öğretmen-kamu-7.sıra-erkek

ÖK8e Öğretmen-kamu-8.sıra-erkek.

ÖK9e Öğretmen-kamu-9.sıra-erkek.

ÖÖ1k Öğretmen-özel-1.sıra-kadın.

ÖÖ2e Öğretmen-özel-2.sıra-erkek.

ÖÖ3e Öğretmen-özel-3.sıra-erkek.

ÖÖ4k Öğretmen-özel-4.sıra-kadın.

ÖÖ5e Öğretmen-özel-5.sıra-erkek.

ÖÖ6e Öğretmen-özel-6.sıra-erkek.

YK1e: Yönetici-kamu-1.sıra-erkek.

YK2k: Yönetici-kamu-2.sıra-kadın.

YK3k: Yönetici-kamu-3.sıra-kadın.

YK4k: Yönetici-kamu-4.sıra- kadın.

YK5e: Yönetici-kamu-5. sıra-erkek.

YK6e: Yönetici-kamu-6. sıra-erkek.

YK7e: Yönetici-kamu-7. sıra-erkek.

YK8e: Yönetici-kamu-8. sıra-erkek.

YK9e: Yönetici-kamu-9. sıra-erkek.

YÖ1e: Yönetici-özel-1. sıra-erkek.

YÖ2e: Yönetici-özel-2. sıra-erkek.

YÖ3e: Yönetici-özel-3. sıra-erkek.

YÖ4k: Yönetici-özel-4. sıra-kadın.

YÖ5e: Yönetici-özel-5. sıra-erkek.

YÖ6e: Yönetici-özel-6. sıra-erkek.

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi tanımlanmış, amacı verilmiş, önemi tartışılmış, sınırlılıkları belirlenmiş ve araştırma ile ilgili önemli kavramlar tanımlanmıştır.

Problem

Temel haklar ve özgürlükler günümüzün en çok tartışılan ve araştırma konusu yapılan kavramlarından biridir. Bunun bir nedeni, temel haklar ve özgürlüklerin yalnızca hukuk tarafından değil, yönetim, politika, ekonomi, kültür ve daha pek çok alanda ele alınıp değerlendirilmesidir. Bu bağlamda düşünüldüğünde temel hak ve özgürlükler genelde eğitimin özelde eğitim yönetimi alanının da araştırma konularından birini teşkil etmektedir.

Günümüzde temel hak ve özgürlükler ile yakın ilişkili hatta eş anlamlı olarak kullanılan bir kavramın daha bulunduğunu görülmektedir. Söz konusu kavram “insan hakları” kavramıdır. İnsan hakları ideal hukukun ürünüdür, ancak ideal hukukun ürünü de olsa günümüzde büyük ölçüde pozitif hukuka geçmiştir. Pozitif hukuka geçmiş ya da devlet tarafından tanınmış insan haklarına “temel haklar ve özgürlükler” denmektedir (Mumcu ve Küzeci, 2007,19).

Temel hak ve özgürlüklerin tarihsel gelişiminde, çocukların temel hak ve özgürlüklere sahip olup olmadığı da tartışılmıştır. Tarihsel sürece bakıldığında çocukluğun bir masumiyet ve zayıflık dönemi olarak görülmesi ve yetişkinlere bu masumiyetin korunması ve bu zayıflık döneminin güçlülüğe dönüştürülmesi görevinin verilmesinin 17. yüzyılda olduğu görülmektedir. Bu dönemde, çocuklar eskisine nazaran daha fazla önem kazanmış ve çocuk kavramı sabit ve değişmez bir durum olmaktan çıkmış, sürekli olarak değişen

bir kavram halini almıştır (Franklin, 1986/1993, 23). Çocuk kavramına olumlu bir anlamın yüklenmesi beraberinde çocukların da hakları olabileceği tartışmalarını başlatmıştır.

Çocuk hakları konusunda atılan ilk ciddi adım Birinci Dünya Savaşından sonra, 1924 yılında kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'dir. Oldukça kısa olan ve imzalayan devletlere çocukların refahına yönelik çalışmalarda ilkeleriyle sadece rehberlik eden bu bildirden sonra, çocuk haklarının teşvik edilmesi bakımından daha fazla öneme sahip olan Çocuk Hakları Bildirgesi 1959'da kabul edilmiştir. Bildirilerin herhangi bir hukuksal bağlayıcılığının bulunmaması, uyulmaması durumunda herhangi bir yaptırımın söz konusu olmaması ve devletlerin çoğu tarafından pek çok çocuğun içinde bulunduğu kötü şartların görmezden gelinmesi nedeniyle çocukların haklarını güvence altına alan bir uluslararası sözleşme yapılması ihtiyacı doğmuştur (Akyüz, 2010, 35- 36). Bu doğrultuda Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'na bir Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) Taslağı hazırlamıştır. Sözü edilen taslak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Kasım 1989'da kabul edilmiş ve 1990'da yürürlüğe girmiştir (Fortin, 1998, 35; Akyüz, 2010, 35).

Çocuğun sahip olduğu temel haklar ve özgürlükler, iki farklı sınıflamaya tabi tutulabilmektedir. Bunlardan ilki, ÇHS esas alınarak yapılan sınıflamadır. ÇHS'de çocuk hakları, yaşama, gelişme, korunma ve katılma hakları olarak dört ana grupta toplanmaktadır. İkinci sınıflama temel hak ve özgürlüklere ilişkin kategoriler ve çocuğun özel konumu göz önüne alınarak yapılmaktadır. Buna göre çocuğun kişisel hakları ve özgürlükleri (medeni haklar), çocuğun ailesi tarafından veya ailesi dışındaki bakım ortamlarında yetiştirilme ve korunma hakkı, çocuğun ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ve özel durumdaki çocukların korunma hakları şeklinde dörde ayrılmaktadır (Akyüz, 2010, 45).

Çocuklar, kendilerine tanınan bu temel hak ve özgürlükleri yaşamlarının pek çok safhasında kullanmaktadırlar. Bunlardan biri de okul ortamıdır. Okul, eğitim sisteminin temel birimidir (Başaran, 2006, 78). Bir sistematik yapı oluşturan eğitimin kültürel, toplumsal ve ekonomik işlevleri bulunmaktadır.

Söz konusu işlevleri yerine getirmek amacıyla sistemli bir yapı haline gelerek kurumsallaşan eğitim, hem bu işlevleri gereği gibi yerine getirebilmek, hem de sisteminin güç kaybetmesini önlemek için disiplin olgusuna ihtiyaç duymaktadır. Çünkü her kurum ya da örgüt yaptığı işin gereklerini yerine getirebilmek için kendine özgü kurallar düzeni oluşturmak zorundadır (Ada ve Ölçüm Çetin, 2002, 3).

Disiplin genelde kamu yönetiminin özelde yönetiminin varlığını devam ettirmek için ihtiyaç duyduğu kavramlardan biridir. Eğitim sisteminde disiplin uygulamalarına başvurulması eğitim örgütlerinde öğrenim gören öğrencilerin bu örgütlerin amacını ve işlevlerini gerçekleştirmesine yöneliktir. Bu bağlamda yönetim üstlendiği işlevleri gerçekleştirmek amacıyla aldığı kararlara uyulmasını sağlamak istemektedir. Bunu sağlayabilmek için de bazı yaptırımlara başvurma yetkisine sahiptir. Bunlar yasaların açıkça yetki verdiği veya yasaklamadığı durumlarda yargı kararı olmadan yönetimin bir işleme ve yönetim hukukuna özgü usullerle uyguladığı yaptırımlardır. Yönetimin yaptırıma başvurusu, kendi faaliyet ve işlevleriyle ilgili emir veya yasaklara uygun hareket edilmesini istemesinin sonucudur. Yönetim içinde yer alan makam ve mercilerin, yaptırım içeren yönetsel işlem niteliğindeki kararları idari yaptırımlar olarak adlandırılmaktadır (Özay, 1984, 35-40; Gölcüklü, 1963, 117-136).

İdari yaptırımlar, idari düzeni korumaktadır. Bu anlamda, idari yaptırımlar, toplumsal düzeni koruyan cezai yaptırımlardan ayrılırlar (Çağlayan, 2006, 22; Gözübüyük, 1986, 8). Disiplin yaptırımları ise kurumsal düzeni korumak için oluşturulmuş yaptırımlardır. Disiplin yaptırımlarının konusu aynı zamanda, kamu görevlilerine uygulanan disiplin yaptırımları, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarının üyelerine uyguladıkları disiplin yaptırımları ve öğretim kurumlarının öğrencilere uyguladıkları disiplin yaptırımlarıdır (Günday, 2010, 203). Eğitim örgütlerinde öğrencilere uygulanan idari yaptırımlar hem etkili öğrenmenin gerçekleşmesi, hem de öğrencilere istenilen davranışların kazandırılabilmesi amacıyla yapılan disiplin uygulamalarıdır.

Disiplini sağlamaya dönük bir idari yaptırımın hukuki niteliğine yönelik doktrinde farklı görüşler ve tartışmalar bulunmaktadır. İlk olarak disiplin yaptırımları kavramı için doktrinde disiplin suçu ve cezası kavramlarının kullanıldığı görülmektedir. Disiplin suçu, kamu hizmeti düzenini bozan eylemdir. Genel toplum düzenini sağlayan ceza kuralları kamu hizmeti düzenini korumaya yetmediğinden kamu hizmetinin aksamadan yürütülmesini sağlayacak ayrı kurallar gerekmiştir (Yüce, 1994, 5). Ceza kurallarıyla disiplin kuralları arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Ceza kanunlarıyla kamu düzenini korumak ve toplumu savunmak amaçlanırken, disiplin cezalarıyla kamu hizmetlerinin gereği gibi yürütülmesi amaçlanmaktadır (Karahanoğulları, 1999, 56; Cem,1969, 5). Her ne kadar korunan hukuki değer farklı olsa da disiplin suçlarındaki yaptırımın da cezai niteliği bulunmaktadır. Ayrıca disiplin cezaları uygulanırken, klasik cezalardan farklı bir muhakeme yöntemi izlenir. Çünkü disiplin cezası vermeye yetkili makamlar idari makamlardır ve de ceza verilmesine karşın ceza muhakemesindeki yöntem uygulanmamaktadır (Dönmezer ve Erman, 1979, 384; Karahanoğulları 1999, 57).

Ülkemizde ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilere yönelik disiplin uygulamaları 19.01.2007 tarihli ve 26408 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği”nde düzenlenmiştir. Sözü edilen yönetmelik uyarınca öğrenci davranışlarının niteliklerine göre, kınama, okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezası, okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma, örgün eğitim dışına çıkarma cezalarından biri verilmekteydi. Ancak adı geçen yönetmelik, 07.09.2013 tarihli ve 28758 sayılı Resmi Gazetede Yayınlanan "Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği" ile yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni yönetmeliğin yürürlükten kaldırdığı diğer yönetmelikler şunlardır:

a) 8/11/1989 tarihli ve 20336 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Ortaokul ve Ortaöğretim Kurumlarındaki Öğrencilerin Ders Dışı Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik,

b) 6/9/1998 tarihli ve 23455 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Anadolu Öğretmen Liseleri Yönetmeliği,

c) 10/1/1999 tarihli ve 23579 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Fen Liseleri Yönetmeliği,

- ç) 5/11/1999 tarihli ve 23867 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Anadolu Liseleri Yönetmeliği,
- d) 3/7/2002 tarihli ve 24804 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği,
- e) 17/11/2003 tarihli ve 25292 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilimler Liseleri Yönetmeliği,
- f) 8/12/2004 tarihli ve 25664 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Sınıf Geçme ve Sınav Yönetmeliği,
- g) 19/1/2007 tarihli ve 26408 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği,
- ğ) 16/6/2009 tarihli ve 27260 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Güzel Sanatlar ve Spor Liseleri Yönetmeliği,
- h) 31/7/2009 tarihli ve 27305 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Liseleri Yönetmeliği,
- ı) 31/7/2009 tarihli ve 27305 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı İmam Hatip Liseleri Yönetmeliği.

Eski Yönetmelikte disiplin cezaları; kınama cezası, okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezası, okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezası ve örgün eğitim dışına çıkarma cezasıyken; yeni yönetmelikle disiplin cezaları; kınama cezası, okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezası, okul değiştirme cezası ve örgün eğitim dışına çıkarma cezası olarak düzenlenmiştir. Diğer ülkelerde ise sözü edilen cezalardan daha farklı uygulamalara rastlamak mümkündür. Örneğin, ABD'de okul içinde uzaklaştırma (*in school suspension*, ISS), okul dışına uzaklaştırma (*out of school suspension*, OSS) gibi disiplin cezaları bulunurken, Almanya'da disiplin yaptırımları düzenleyici önlemler (*Ordnungsmaßnahmen*) ve eğitsel araçlar (*Erziehungsmitteln*) olarak ayrılmaktadır.

Hem okul disiplini, hem de okulda disiplini sağlamaya yönelik disiplin düzenleme ve uygulamaları, sosyal bilimciler için gerek ülkemizde, gerek yurt dışında araştırma konusu yapılmıştır. Örneğin, Haraoun ve O'hanlon (1997) "Öğretmenlerin ve öğrencilerin okul disiplini hakkındaki görüşleri birbiriyle uyuşmakta mıdır?" başlıklı çalışmalarında etkili okul yönetimi hakkında aynı konu ve sorunlarla ilgili öğretmen ve öğrencilerin farklı bakış açılarını saptamayı amaçlamışlardır. Türkiye'den bir örnek olarak, Altuntop Özalp (2006), "Kamu ve Özel İlköğretim Okullarında Çalışan Yönetici ve Öğretmenlerin İlköğretim Okullarındaki Disiplin Uygulamalarına İlişkin

Görüşleri (Ankara İli Örneği)” başlıklı çalışması verilebilir. Sözü edilen çalışma, Ankara ili sınırları içerisindeki kamu ve özel ilköğretim okullarında görev yapan yönetici (müdür, müdür yardımcısı, müdür vekili) ve öğretmenlerin okullarındaki disiplin uygulamalarına ilişkin görüşlerini ortaya koymuştur.

Çocukların bazı temel hak ve özgürlüklerinin, öğrencilik hayatlarının geçtiği okullara yönelik disiplin düzenlemeleri ve bu okullarda gerçekleştirilen disiplin uygulamaları nedeniyle etkilendiği düşünülmektedir. Çocuğun eğitim hakkının, düşünce ve ifade özgürlüğünün, özel hayatının gizliliği hakkının ve dernek toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün disiplin yaptırımlarından ve uygulamalarından etkilendiği düşünülmektedir. Bu haklar aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

Eğitim hakkı, ÇHS'nin 28. maddesinde düzenlenmiş ve taraf devletin bu hakkı çocuklara sunarken temin etmekle yükümlü olduğu unsurlar da belirtilmiştir. Buna göre, taraf devletler eğitim hakkını fırsat eşitliği temelinde gerçekleştirmeli, ilköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirmeli, taraf devletlerde ortaöğretim sistemi genel ve mesleki nitelikte ve tüm çocuklara açık olmalı, gerekli durumlarda öğrencilere maddi yardım yapılmalıdır. Ayrıca yüksek öğretim de yetenekleri doğrultusunda bütün öğrencilere açık hale getirilmeli ve eğitim ve meslek seçiminde rehberlik hizmeti sunulmalıdır.

Düşünce özgürlüğü, kişilerin herhangi bir düşünce ve kanaate sahip olması, bunlar yüzünden baskıya maruz kalmaması ve bunları açıklamaya zorlanmaması, düşüncelerini açıklaması halinde ise bunlardan dolayı kınanmaması veya suçlanmaması hakkıdır. İfade özgürlüğü ise inanç, kanaat, tutum veya duygunun barışçı yoldan açıklanmasının serbest olmasıdır. Bu hak ise düşünce ve ifade biçimlerini korumaktadır. ÇHS'nin 13. maddesinin birinci fıkrasında çocuğun düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahip olduğu ve bu hakkı ülke sınırları ile bağlı olmaksızın, yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla kullanabileceği düzenlenmiştir.

Özel hayatın gizliliği hakkı, kişinin özel hayatının gizliliğinin hukuk dışı müdahalelerden uzak tutulmasında hukuk tarafından korunmaya değer görülen bir yararın tanınması anlamına gelir. ÇHS'nin 16. maddesi "hiçbir çocuğun özel yaşantısına, aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz. Çocuğun bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır." hükmüyle çocukların özel hayatını korumaktadır.

Dernek özgürlüğü, bireylerin bir araya gelerek tek başına gerçekleştiremeyecekleri amaç ve isteklerini karşılamak, aynı doğrultudaki ortak çıkarlarını korumak ve savunmak ve bu konuda yardımlaşma ve dayanışmayı örgütlü bir şekilde yapmak için dernek kurması, kurulan derneğe üye olması, dernek bünyesinde faaliyet yürütmesi ve yürütülen faaliyetlere katılabilmesi hakkıdır. Toplantı özgürlüğü kamuoyu oluşturmak ve bu yolla siyasi iktidarı etkilemek amacıyla kullanılmaktadır. Gösteri ve yürüyüşler, siyasal, sosyal, kültürel, mesleki veya ekonomik konularda bir isteği ifade etmek veya bu konularda alınan herhangi bir kararı, düzenlemeyi veya uygulamayı protesto etmek, buna karşı bir tavır koymak gibi amaçlarla yapılabilir. Çocukların dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüğü, ÇHS'nin 15. maddesinde düzenlenmektedir. Bu maddeye göre:

Taraf Devletler, çocuğun dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüklerine ilişkin haklarını kabul ederler. Bu hakların kullanılması, ancak zorunlu kılınan ve demokratik bir toplumda gerekli olan ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni yararına olarak ya da kamu sağlığı ve ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla yapılan sınırlandırmalardan başkalarıyla kısıtlanılamaz.

Çocukların öğrencilik hayatlarının geçtiği okullara yönelik disiplin düzenlemeleri ve bu okullarda gerçekleştirilen disiplin uygulamaları nedeniyle, temel hak ve özgürlüklerinden bazıları etkilenmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi çocukların eğitim hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, özel hayatın gizliliği hakkı ve dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, öğrencisi oldukları okulu etkileyen disiplin düzenlemeleri ve bu okullarda gerçekleştirilen disiplin uygulamaları nedeniyle etkilenmektedir. Daiute çalışmasında (2008, 714, 715), temel hak ve özgürlüklerden bazılarında ÇHS'nin ne kadar değiştiğini saptamıştır. Buna göre, ÇHS'nin ifade özgürlüğü; dernek kurma ve barışçıl toplanma özgürlüğü ve özel yaşam

özgürlüğüne değinme sıklığı 7 olarak belirlenmiştir. Daiute'nin analizi, Taraf Devlet için çocukların kendi kararlarını vermesinin güvence altına alınması, onları belirli hastalıklara karşı korumaktan daha güç görüldüğünü ortaya koymaktadır. Çocuk haklarıyla Taraf Devletin hakları arasındaki bu gerilimi vurgulamasının yanı sıra bu analiz, çocukların sosyo-politik gelişimlerinin açıklamasının ve hakka dayanan anlayış, inanç ve eylemlerinin görelî eksikliğini de öne çıkarmaktadır. Ancak ülkemizde bu konuda yürütülmüş herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Türk eğitim sistemi içerisinde disiplin cezalarının iki açıdan önemli olduğu düşünülmektedir. Birincisi, öngörülen cezalar oldukça ağırdır ve bu ağır cezalar nedeniyle yukarıda sayılan temel hak ve özgürlükler fiilen kullanılamaz hale gelmektedir. İkincisi, disiplin olayları soruşturulurken öğrencilerin özel hayatının gizliliği yeterince önemsenmemekte ve bu nedenle hak ihlalleri söz konusu olabilmektedir.

Bu araştırmanın problemi, ortaöğretim öğrencilerine yönelik disiplin düzenlemeleri ve uygulamalarının, çocukların temel hak ve özgürlüklerine etkisinin ne olduğudur.

Amaç

Bu araştırmanın genel amacı, Ankara ilindeki kamu ve özel genel ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrenciler ile görev yapan yönetici ve öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda, ortaöğretim öğrencilerine yönelik disiplin düzenlemelerinin ve uygulamalarının, çocukların temel hak ve özgürlüklerine etkisini ortaya koymaktır.

Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Ortaöğretim kurumlarındaki öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin
  - a) Disiplin kavramına,
  - b) Okulda ve sınıfta disiplin kavramına ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Ortaöğretim kurumlarındaki öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin

- a) Eğitim hakkına,
- b) Özel hayatın gizliliği hakkına,
- c) Düşünce ve ifade özgürlüğüne,
- d) Dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne ilişkin görüşleri nelerdir?

3. Ortaöğretim kurumlarındaki öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin, öğrencilerle ilgili disiplin düzenleme ve uygulamalarının çocukların temel hak ve özgürlüklerinden;

- a) Eğitim hakkına,
- b) Özel hayatın gizliliği hakkına,
- c) Düşünce ve ifade özgürlüğüne,
- d) Dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne etkisine ilişkin görüşleri nelerdir?

4. Ortaöğretim kurumlarındaki öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin, öğrencilerle ilgili disiplin düzenleme ve uygulamalarının çocukların temel hak ve özgürlüklerine etkisini iyileştirmeye yönelik önerileri nelerdir?

Önem

Son yıllarda, Türkiye’de ve dünyada temel hak ve özgürlükler kavramının güncel hale geldiği görülmektedir. Güncelliğine rağmen bu kavramların içeriği tam bilinmemekte, ayrıca bazı yönetimler tarafından objektif veya uygun olmayan nedenlerle sınırlandırmakta, hatta işlevsiz hale getirilmektedir.

Türkiye’de temel hakların ve özgürlüklerin yasayla sınırlandırabileceği Anayasa’da kabul edilmiştir. Bir idari işlem türü olan disiplin yaptırımlarıyla öğrencilerin temel hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılmasının hatta ortadan kaldırılmasının mümkün olup olmadığı hakkında, bu disiplin yaptırımlarını uygulayanların ve bu uygulamaya maruz kalanların görüşleri doğrultusunda yapılacak bir çalışmanın, temel hak ve özgürlüklere farklı bir açıdan bakılmasını sağlayarak, temel hak ve özgürlüklerin önemini bir kez daha

vurgulayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmanın öğrenci disiplin mevzuatını hazırlayan ve uygulayanların, çocukların temel hak ve özgürlüklerine duyarlı olmalarını sağlayacağı umulmaktadır. Bu çalışma ile öğrenciden sorumlu olan yetişkinlerin (yöneticiler ve öğretmenler) ve öğrencilerin çocuk hakları konusunda farkındalığını artıracığı da düşünülmektedir. Böylelikle bu çalışmayı izleyen çalışmaların, çocuk hak ve özgürlüklerine yönelik ihlalleri ortaya koyması ve çözüm önerileri sunması beklenmektedir. Son olarak, çocukların ve öğrencilerin temel hak ve özgürlüklerinin yabancı devletlerin ve uluslararası mahkeme kararları da gözetilerek değerlendirilmesinin, Türk hukuk doktrinine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sınırlılıklar

Araştırma;

1. 2012–2013 Eğitim-Öğretim yılı ile sınırlıdır.
2. Ankara ilindeki genel kamu ve özel ortaöğretim okulları ile sınırlıdır.
3. Genel kamu ve özel ortaöğretim kurumlarının yöneticileri, öğretmenleri ve öğrencilerinin görüşleri ile sınırlıdır.
4. Ortaöğretim öğrencilerine yönelik disiplin düzenleme ve uygulamalarıyla sınırlıdır.
5. Çocukların temel hak ve özgürlüklerinden olan eğitim hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, özel hayatın gizliliği hakkı ve dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ile sınırlıdır.
6. Ortaöğretim öğrencilerine yönelik disiplin düzenleme ve uygulamalarının, öğrencilerin temel hak ve özgürlüklerine etkileriyle sınırlıdır.

Tanımlar

Ortaöğretim kurumu. Ankara ili merkez ilçelerindeki ilköğretimden sonra dört yıl öğretim veren tüm genel (kamu ve özel) liseleridir.

Öğrenci. Ankara ili merkez ilçelerindeki tüm genel (kamu ve özel) liselerde öğretim gören öğrencilerdir.

Öğretmen. Ankara ili merkez ilçelerindeki tüm genel (kamu ve özel) liselerde görev yapan öğretmenlerdir.

Okul yöneticisi. Ankara ili merkez ilçelerindeki tüm genel (kamu ve özel) liselerde görev yapan müdür ve müdür yardımcısıdır.

Disiplin düzenlemeleri. Eğitim sisteminin insan ögesini oluşturan öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürürken tabi oldukları kural, ilke ve esaslardır. Bu araştırmanın yürütüldüğü sırada yürürlükte olan ve ortaöğretim öğrencilerini bağlayan disiplin düzenlemesi Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği'dir.

Disiplin uygulamaları. Öğrencilerin öğrenimlerini sürdürürken karşılaştıkları veya neden oldukları disiplin sorunları dolayısıyla maruz kaldıkları, kaynağını disiplin düzenlemelerinden alan uygulamalar ve yaptırımlardır. Bu araştırmanın yürütüldüğü sırada yürürlükte olan Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği'ne göre ortaöğretim öğrencileri kınama, okuldan kısa süreli uzaklaştırma, okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma ve örgün eğitim dışına çıkarma yaptırımlarına tabi tutulmaktadır (md. 11).

Çocukların Temel Hak ve Özgürlükleri: Çocukların Anayasa'da ve ÇHS'de yer alan ve disiplin düzenleme ve uygulamalarından doğrudan etkilenen eğitim hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, özel hayatın gizliliği hakkı ve dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüdür.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL VE HUKUKSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde ilgili literatür, öğreti ve mevzuat taranarak konunun kavramsal ve hukuksal çerçevesi çizilmiş ve bu doğrultuda ilgili kavramlara, kuramlara, tartışmalara, hukuki düzenlemelere, mahkeme kararlarına ve çalışmalara yer verilmiştir.

Çalışmada ortaöğretim kurumlarının disiplin düzenleme ve uygulamaları, çocukların temel hak ve özgürlükleri bağlamında ele alınmıştır. Bu nedenle konuyla ilgili olduğu düşünülen eğitim, idari yaptırımlar, disiplin kavramı, disiplin yaptırımları, hak, özgürlük, temel hak ve özgürlükler, çocukların temel hak ve özgürlükleri, çocuğun katılım hakkı, eğitim hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, özel hayatın gizliliği hakkı, dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kavramları açıklanmıştır.

Eğitim ve Toplum

Eğitim, bireysel ve toplumsal ihtiyaç ve beklentilerin gelişip değişmesiyle, amacı, içeriği, işlevleri, süreci ve süresi değişen toplumsal bir kurumdur. Eğitim aracılığıyla kazanılan bilgi, beceri ve tutumlar ile bunları kazanma yöntemleri toplumdan topluma ve çağdan çağa değişmekte; ancak toplumun yeni kuşaklarının eğitilm ihtiyacı varlığını korumaktadır. Bireysel, toplumsal ve evrensel ihtiyaçlar, bireyin hangi doğrultuda eğitilmesi gerektiğini belirlemektedir (Okçabol, 2005, 108; Uras, 2002, 190).

Eğitim (*education*) Latince kökenli bir sözcüktür. Kökeninde “*educare*” ve “*educere*” sözcükleri yer almaktadır. “*Educare*” sözcüğü öğreneni özel bir beceriyle donatmak için talim ettirmek anlamındadır ve daha çok özel bir iş ya da meslekle bağlantılıdır. Dışarı ya da ileri götürmek anlamındaki

educere'ye göre yürütülen eğitim ise yetkinleştiren, öğrencilerin dünyayı keşfedebilmesinin yanında kendini de tanıyabilmesini sağlayan, özel bir amaçla değil tamamen kendilerine atfedilen değer sebebiyle fikirlerinin izlenmesini ve becerilerinin gelişmesini sağlayan bir faaliyet olarak değerlendirilmektedir. *Educere* anlayışının benimsenmesi sonucunda eğitimin temel amacı belirli alanlarda uzmanlar yetiştirilmesinden çok, bireylere kişisel özerklik kazandırılması olacaktır. Böylelikle kendi ayakları üzerinde durabilen ve karşılaştığı her duruma uygun davranabilme yeteneğine sahip, diğer bir deyişle değişim sürecine uyum göstermede başarılı bireyler yetişebilecektir (Billington, 1997, 382- 385).

Eğitim kavramına ilişkin bir çözümleme eğitim kelimesinin etimolojik kökeninden çok eğitim olgusunun tarihsel anlamı üzerinden de yapılabilir. Bu açıdan kimi yazarlar, eğitimin tanımını eğitim kelimesinin kökenine ineksizin yapmışlardır. Örneğin, Aristo'ya göre eğitim, öncelikle çocuklara toplumsal ve ahlaki değerleri aşılacaktır. Çünkü Aristo, siyasal toplumun benzer değerler tarafından oluşturulduğuna inanmaktadır. Ahlaki eğitim hakkındaki fikirleri kolektiftir ve çocukların, toplumun değerlerini ve toplumun kurallarını geniş biçimde yansıtan bir öğretim programının işlendiği okullarda okumalarına odaklanmaktadır (McMillan, 2010, 535).

Aquinas, eğitim konusunda özel olarak canlı bir imgeden faydalanmış ve derin bir gözlem yapmıştır. Ona göre öğretmenle öğrencisi arasındaki ilişki, doktorla hastası arasındaki ilişki gibidir. Nasıl ki doktorun yapabileceği tek şey hastasına iyi olabilmesi için atması gereken adımları göstermekse, öğretmenin de bütün yapabileceği, öğrencisine daha eğitilmiş hale gelebilmesi için hangi adımları atması gerektiğini sunmasıdır. Doktorun tavsiyesine uymak hastaya kaldığı gibi, öğretmenin önerdiği şekilde araştırmalar yapmak ya da daha fazla ilerleme kaydetmek için olguları öğrenerek önerilere kulak verip vermemek de öğrenciye kalmıştır (Billington, 1997, 398).

Durkheim, ahlaki amaç için eğitim anlayışını, eğitimi sosyolojik bakış açısı içerisine konumlayarak ve eğitimle çocukların toplumun etkin üyeleri haline gelecek şekilde yetiştirildiklerini ileri sürerek geliştirmiştir. Bu açıdan eğitimin oldukça açık bir amacı bulunmaktadır: Çocuklara toplumun etkin ve

etkili bir yetişkin üyesi haline nasıl geleceklerini öğretmektir (McMillan, 2010, 535).

Rousseau'ya göre, çocuğa eğitim verilmesi, onun doğal gelişimini bozmayacak biçimde gerçekleşmelidir. Çünkü ona göre eğitim aslında bir eksiltme sürecidir ve yetişkinlerdeki kusurların nedeni de hatalı eğitimden kaynaklanmaktadır. Locke ise çocuğun düşünsel gelişimi ve özdenetimini, geliştirdiği "geleceğin yurttaşı" imgesine göre şekillenmesini önermektedir. Ona göre zihnimiz boş bir levha olduğu için buraya yazılacak olanlardan sırasıyla anne-babaları, öğretmenleri ve devleti sorumlu tutar. Bu nedenle çocuğun bilgisizliği, kabalığı kendisinin suçu değildir, büyüklerinin sorumluluğudur. Locke eğitimi bir ekleme süreci olarak görmekte ve bu süreci uygar yetişkinin biçimlendirilmesi ve yetiştirilmesi olarak algılamaktadır. Ona göre eğitimin ana konusu, hangi alışkanlıkların geliştirilmesi gerektiğidir (Tan, 1994, 11, 12; Locke, 2004, 49).

Tolstoy'a göre, "eğitim bir insanın diğerini kendi gibi kılma eğilimidir. Eğitimci çocuğu eğitme gayretine soyunur; çünkü bu eğiliminin altında çocukluğunun saflığını kıskanması ve onu kendi gibi kılma arzusu yatar" (Tolstoy, 2008, 33). Holt'a göre eğitim, bazı insanların diğerlerinin bilmesinin gerekli olduğunu düşündüğü şeylerin öğretilmesini sağlayan, birileri tarafından diğerlerinin iyiliği için uygulanan, kişileri kalıba sokmaya ve şekillendirmeye dayalı bir sistemdir (Holt, 2008, 51). Benzer bir şekilde Illich (1988, 65), eğitim sürecinin, insanın imal edilme süreci olduğunu ve bu yönüyle de eğitim kurumlarının insanları programlama merkezleri olduğunu ileri sürmektedir.

Althusser'e göre (2003,78), eğitim, toplumun yeniden üretimini mümkün kılan temel bir ideolojik devlet aygıtıdır. Akyüz'e göre (1985, 2) eğitim, bireyin zihinsel, duygusal, toplumsal yeteneklerinin ve toplum içindeki davranışlarının istenilen doğrultuda geliştirilmesi ya da istenilen amaçlar doğrultusunda bireye yeni yetenekler, bilgiler ve davranış becerileri kazandırılması yönündeki çalışmaların tümünü anlatır.

Aşağıda eğitimin toplumsal, siyasal, ekonomik işlevleri ile bireyi geliştirme görevi tartışılmıştır.

Eğitimin Toplumsal İşlevleri

Eğitimin toplumsal işlevi ile kastedilen, eğitimin bireyin toplumsallaşmasına katkıda bulunmasıdır. Toplumsallaşma bireyin toplumun etkin bir üyesi haline gelmesidir. Birey kendisine aktarılan bilgi ve değerleri içselleştirerek bir toplumun etkin bir üyesi haline gelebilir. Bireyin toplumdaki üyelerle birlikte yaşaması ve toplum değerlerini benimsemesi, toplumsal hayatın kurallarına uyması ve toplum içindeki rollerini yerine getirebilmesi toplumsallaşması ile mümkündür (Şirin, 2008, 50). Eğitimin, toplumsal işlevlerinin dört boyutlu olduğu söylenebilir.

Bu toplumsal işlevlerden ilki "toplumun kültürünü aktarma" işlevidir. Taylor kültürü, bir toplumun üyesi olarak insanın elde ettiği bilgi, inanç, sanat ve ahlak anlayışı, yasa, gelenek ve diğer beceri ve alışkanlıkları içeren karmaşık bütün olarak tanımlamakta ve kültürün grup ortamlarında öğrenilip öğretildiğini, çocuk ve yetişkin arasındaki toplumsal iletişim yoluyla kuşaktan kuşağa geçtiğini söylemektedir (Whitten, 1974, 72'den akt. Uras, 2002, 192). Taylor'un bu söylemini de göz önünde bulundurarak, toplumun tüm kurumlarının ve bireylerinin toplumsallaştırma sürecinde rol oynadığını söylemek mümkündür. Okul, toplumsal kurumlar arasından bireylerin sosyalleşmelerine informel eğitim yoluyla değil, planlı, programlı ve amaçlı diğer bir deyişle formel eğitim yoluyla katkıda bulunup, bireyleri hayata sosyal bir ortamda yaşamaya hazırlaması bakımından sıyrılmaktadır. Ancak okuldaki toplumsallaşma süreci büyük ölçüde formal eğitime dayansa da, öğretmeni ve arkadaşları ile iletişim halinde olan çocuk, bu etkileşimlerle de diğer bir ifadeyle informal eğitim yoluyla da kültürünü öğrenmeye devam eder. Sözü edilen bu kültürlenme süreci aslında bir toplumsal öğrenme süreci ya da çocuğun diğer insanlardan davranış biçimlerini öğrenme sürecidir. Toplumsal öğrenme ödül ve ceza, taklit ve bilgi verici öğretme yoluyla gerçekleşebilir. Bunlar arasında bu çalışmayla ilgili olan ödül ve ceza yoluyla

öğrenmedir. Ödül çocuğun istediği ve hoşlandığı, ceza ise istemediği maddi veya manevi şeylerdir. Çocuk karşılığında ödül alacağı davranışları daha sık yaparken, ceza getiren davranışlardan kaçınır (Uras, 2002, 194).

Eğitimin ikinci toplumsal işlevi, "toplum kültürünü değiştirme"dir. Toplumsal bütünlüğün korunmasında kültürün aktarılmasının önemi kadar, mevcut kültürün gelişmesi ve o toplumun üyelerinin ihtiyaçlarını daha iyi karşılar hale gelmesinin de önemi bulunmaktadır. Toplumsal değişme toplumun yapısının değişmesidir. Toplumsal yapının değişebilmesi için öncelikle bireylerin davranışlarının değişmesi gerekir. Çünkü bireyler toplumun temelini teşkil ederler. Bireylerde sözü edilen bu davranış değişikliklerinin gerçekleşmesi, eğitim sisteminin unsurlarından birini oluşturan okul aracılığıyla mümkün olmaktadır (Uras, 2002, 195). Uras'a göre (2002, 195) okul, aydınlar ve bilim insanları yetiştirmektedir. Okullarda yetişen bilim insanları ve aydınlar da toplumsal olay ve olgulara eleştirel gözle bakarak, olması gereken konusunda düşünceler üretmekte, yeni buluş ve icatlar yaparak toplumsal değişime öncülük etmekte ve daha iyi bir topluma katkıda bulunmaktadır.

Eğitimin üçüncü toplumsal işlevi, "toplumsallaştırma"dır. Çocukların toplumsal varlıklar olarak ve belli bir toplumun üyeleri olarak gelişmeleri için gerekli olan beceri, norm ve değerleri elde etme süreci ifade edilmektedir. Çocukların gelişmeleri için gerekli olan bu kazanım süreci, formel olarak okulda, eğitim aracılığıyla temin edilmektedir. Sözü edilen bu toplumsallaşma süreci ile birbirine benzeyen, benzer duygu, düşünce ve tutumları taşıyan bireyler yaratarak toplumsal varlığını sürdürmektedir. Ancak bu yolla kültürdeki bazı olumsuz unsurlar da kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır (Uras, 2002, 196).

Eğitimin dördüncü toplumsal işlevi," toplumsal olarak yeniden üretim"dir. Bireyler ve aileler topluma sadece yeni bireyler kazandırmazlar; aynı zamanda hem yeni bireye toplumun kültürünü kazandırırılar hem de toplumsal yapıya süreklilik kazandırırılar. Ancak bu kazandırma sürecinde cinsiyet, sınıf, etnik gibi unsurlardan kaynaklanan farklılıkların ve eşitsizliklerin de yeniden üretilmesi söz konusu olabilir (Uras, 2002, 209). İşte bu yeniden üretim

sürecinde farklılıkların ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasında eğitim olumlu yönde aracı olabileceği gibi bu farklılıkların ve eşitsizliklerin artmasına da sebep olabilecektir. Adem (1997, 5) bu durumu, “eğitim, bireylere başlangıçtaki durumlarından daha yüksek bir yetiştirme düzeyi sağlayarak, onları gelecekteki toplumsal ve mesleki statülerini büyük ölçüde koşullandıran düzeylerle birbirinden farklılaştırır.” şeklinde ifade etmektedir.

Eğitimin Siyasal İşlevleri

Eğitim, Bilhan’a göre (1991, 66), bir siyasettir. Siyasetin işlevleri arasında, eğitimin bir yeri olduğu gibi, eğitimin işlevleri arasında siyaset bulunmaktadır. Bu durum, eğitim ve siyaset arasında sürekli bir etkileşim oluşunda görülmektedir. Çünkü eğitimin geliştirdiği dünya görüşünün siyaseti etkilemesinin yanı sıra siyasi görüşler de az veya çok eğitime yansımaktadır. Devlet kurumunun oluşmasıyla, eğitimin siyasal işlevi ortaya çıkmış, milliyetçilik ve demokrasinin gelişmesiyle de önemi artmıştır. (Fidan ve Erden, 1998, 59).

Eğitimin en önemli siyasal işlevi bireyin siyasal sosyalleşmesini sağlamaktır. Siyasal sosyalleşme, “toplumsal-siyasal çevre ile birey arasında yaşam boyu süren, dolaylı ve doğrudan etkileşim sonunda, bireyin siyasal sistemle ilgili görüş, davranış ve değerlerin gelişmesidir” (Alkan, 1989, 18).

Bursalıoğlu (1998, 37), eğitimin siyasal işlevini, devlet sistemine bağlı ve liderlik özelliklerine sahip yeni nesiller yetiştirilmesi olduğunu ifade etmekte; ancak politik liderliğin yetiştirilmesinin önemsenmediğini belirtmektedir. Başaran (2011, 112), eğitimin siyasal işlevini, diğer insanlara ve onların sahip oldukları haklara saygılı, demokrasiyi kendi yaşamında özümseyebilmiş bireyler yetiştirmek olduğunu ifade etmektedir. Fidan ve Erden (1998, 59), eğitimin siyasal işlevlerini üç grupta toplamaktadırlar. İlki, bireylere milli değerler kazandırmak, millet bilincini oluşturmak ve mevcut siyasal düzeni korumaktır. İkincisi liderler yetiştirmek ve üçüncüsü seçmen yetiştirmektir. Tezcan (2011, 102) eğitimin, mevcut siyasal düzene sadık ve

bağlı vatandaşlar ve siyasal önderler yetiştirilmesini sağladığını belirtmektedir.

Eğitimin siyasal işlevleri olduğunu ve olması gerektiğini kabul eden bu görüşlerin aksine eğitimin siyasal işlevlerini son derece tehlikeli bulan görüşler de bulunmaktadır. Örneğin Bhave (2008, 42), hükümetlerin eğitim üzerinde herhangi bir otoritesi olmaması gerektiğini, eğitimin bilge insanlara bırakılması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre,

Her öğrenci eğitim bakanlığının belirlediği kitabı okumak durumundadır. Eğer yönetim faşistse öğrenciler faşizmi öğreneceklerdir; komünistse öğrencilere komünizm vaaz edilecektir; kapitalistse kapitalizmin mükemmelliğini anlatıp duracaktır; yine planlamaya inanıyorsa öğrenciler de planlamaya değin her şeyi öğreneceklerdir.

Eğitimin Ekonomik İşlevleri

Eğitimin ekonomiyle yakın ilişkili olması kaçınılmazdır. Çünkü ekonomi, insanların sonsuz ihtiyaçlarının kıt kaynaklarla karşılanamaması nedeniyle kaynakların verimli kullanımı ve sahip olunan mevcut kaynakların artırılmasına yöneliktir. Kaynakların verimli kullanılabilmesi ve artırılması bireylere belirli davranışların kazandırılması ile mümkün olabilecektir. Bu kazanım eğitim yoluyla yapılır. Bu bağlamda eğitim sisteminin ekonominin kurallarına göre işlemesi beklenir. Ayrıca eğitimin, ekonominin ihtiyaç duyduğu nitelikte ve sayıda insan gücünü yetiştirmesi gerekir. Sözü edilen insan gücü, iyi üreticiler ve bilinçli tüketiciler şeklinde ortaya çıkar (Karakütük, 2008, 152).

Sanayi Devriminden önce bireyin, ekonomik sistemde yer edinebilmesi için ailesinden ve ustasından öğrendikleri yeterli olurken, Sanayi Devriminden sonra bu informel ya da yarı formel eğitim, kapitalist üretim biçiminin ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiştir. Bu nedenle bilgi üretimde kullanılmaya başlanmış ve üretime katılan insan gücünün de bu bilgiye sahip olması gerekliliği doğmuştur. Bu bağlamda eğitim, üretim için uygun ve gerekli özellikleri bireylere kazandırmakla yükümlü hale gelmiştir. Böylelikle üretimin ihtiyaç duyduğu nitelikte ve nicelikte bireylerin yetiştirilmesi eğitimin amaçlarından biri haline gelmiştir. Üretim için ihtiyaç duyulan nitelikte ve

nicelikte insan gücünün oluşması ekonomik sistemin iyi işleyebilmesi için yeterli değildir. Ayrıca bireylere akılcı tüketim yapmalarının gerekliliğini ve birikim yapmalarının önemini de aktarmalıdır. Böylelikle bireysel ve toplumsal zenginleşme söz konusu olabilecektir. Bu kazanımın da eğitim yoluyla elde edilmesi mümkündür. Böylelikle eğitim yoluyla tüketici hakları konusunda bilinçli tüketiciler yetişebilecektir (Uras, 2002, 213, 214).

Eğitimin Bireyi Geliştirme Görevi

Çağdaş toplumlarda bireyin önemi artmaktadır. Bu artışın altında yatan, toplumun tek tek bireylerden oluştuğu ve bireylerin refahının toplumun refahını sağlayacağı düşüncesidir. Birey eğitim sistemi içerisinde, doğal ve toplumsal çevresini tanıyarak, bunlardan en verimli biçimde yararlanma ve ihtiyaçlarını dengeli biçimde karşılama yollarını öğrenir. Bunun dışında özgerçekleştirim yoluyla, başka bir ifadeyle kendini tanıyarak, yeteneklerini geliştirip yeterliliğe dönüştürerek, akılcı yaklaşımla sorunlarını çözerek, iradesini, düşüncesini ve eylemlerini özgür kılarak kendi refahını arttırabilir. Bu da ancak eğitim süreci ile mümkündür (Uras, 2002, 215; Başaran, 2011, 18).

Eğitim örgütleri yukarıda açıklanan amaçları gerçekleştirmek için eğitim faaliyetlerinde bulunurlar ve bu amaçların gerçekleşebilmesi için çaba gösterirler. Bu bağlamda eğitim örgütlerinin eğitim faaliyetlerini yerine getirirken bu sayılan amaçların gerçekleşmesini engelleyen durumların ya da davranışların ortaya çıkması durumunda birtakım yaptırımlar uygulaması kaçınılmaz olmaktadır. Eğitim örgütlerinin eğitim faaliyetlerini bozucu davranışlara uyguladığı yaptırımlar disiplin yaptırımları olarak adlandırılmaktadır. Disiplin yaptırımları, idare hukuku açısından önemli bir yaptırım türüdür. Bu nedenle disiplin yaptırımlarından önce idari yaptırım kavramının üzerinde durulması yararlı olacaktır.

İdari Yaptırım

Toplum içinde yaşamak belirli bir düzeni ve bu düzenin kurallarına uyulmasını zorunlu hale getirir. Bu kuralların amacı, bireylerin birbirleri ve toplumla, toplumun da bireylerle olan ilişkilerini düzenleyerek ve menfaat çatışmaları arasında denge kurmak ve böylece toplumun düzenini sağlamaktır (Gözübüyük, 1986, 1). İşte yaptırımın amacı, bu toplum düzenini bozan davranışları engellemek, toplumun huzurunu ve refahını, kişilerin can ve mal güvenliğini kısaca toplumsal düzeni korumaktır. Çünkü yaptırım, hukuka uygun hareketi sağlamayı ve hukuka aykırı davranışın yol açtığı sonuçları düzeltmeyi amaçlar. Belirtilen bu toplumsal düzenin kapsamında, idari düzen de yer alır. İşte bu idari düzen, cezai yaptırımlarla korunan toplumsal düzenin aksine idari yaptırımlarla korunmaktadır (Çağlayan, 2006, 22; Gözübüyük, 1986, 8).

İdare kamu hizmetinin yerine getirilmesi, kamu düzeninin ve güvenliğinin sağlanması, kamu sağlığının korunması gibi faaliyetlerini gerçekleştirmek için geniş bir tasarruf alanına sahiptir. Bu tasarruf alanında idarenin, kanunun açıkça yetki verdiği veya yasaklamadığı durumlarda, herhangi bir yargı kararına gerek olmadan, doğrudan doğruya bir işlemiyle ve idare hukukuna özgü usullerle vermiş olduğu cezalar (uygulamış olduğu yaptırımlar) vardır. Bunlar idari yaptırımlar olarak adlandırılırlar. İdare, görev alanına giren hizmetleri etkin biçimde ve gecikmeksizin yapabilmesi için bu yaptırım yetkisini kullanır. Ancak bu yetkinin hukuki dayanağının bulunması zorunludur. Ayrıca idarenin, idari yaptırım yetkisini uygularken uyması gereken kurallar daha katı kurallar olduğu için bu kurallara, kişileri cezalandırıcı nitelikte olmayan diğer idari işlemleri tesis ederken uyması gereken kurallara uyduğundan daha sıkı biçimde uyması beklenir. Aksi halde, yasaların açıkça verdiği yetkiye dayanılsa bile, katı hukuk kurallarına uyulmadan verilen cezalar kişilerin temel hak ve özgürlüklerini zedeleyebilir ve hukuk devletine olan güveni sarsabilir (Gölcüklü, 1963, 116; Özay, 1985, 35; Karabulut, 2008, 8).

Fransız Danıştay'ının ifadelerinden yola çıkarak Çağlayan (2008, 23), idari yaptırımların, idari makamların tek taraflı işlemi ile uygulanan, tüzük,

yönetmelik gibi düzenleyici işlemlere aykırı davranışları hedef alan ve idari düzeni korumayı amaçlayan yaptırımlar olduğunu ifade etmiştir.

İdari yaptırımların unsurlarına geçmeden önce, idari yaptırımlara benzeyen, hatta zaman zaman birbiriyle karıştırılan adli cezalar ve amaçları üzerinde durmak yararlı olabilir. Her ne kadar, hukuk kurallarına uyulmasının gerçekleştirilebilmesi için uygulanan ve hukukun öngördüğü yaptırım, özü itibariyle ceza olsa ve zorlayıcılık unsuru içerse de (Güriz, 2009, 41) idari yaptırımla ceza aynı kavramlar değildir. Bu durumu Foucault şu sözleriyle ortaya koymuştur (2013, 272):

... Esas işlevi gözlenebilir bir olgular bütününe değil de, hafızada tutulması gereken bir yasalar ve metinler corpus'una atıfta bulunmak olan; bireyleri farklılaştırmak değil de, eylemleri belli sayıda genel kategori içinde özelleştirmek olan; hiyerarşik hale getirmek değil de, sadece izin verilen ve yasaklanan ikili zıtlığının oyununu oynatmak olan; türdeş kılmak değil de, mahkumiyetin bir kerede ebediyen kazanılan paylaşımını işletmek olan adli bir cezalandırma sistemiyle terim be terim zıtlaşmaktadır. Disipline yönelik düzenekler bir 'ölçü cezalandırması' salgılanmıştır, bu sistem ilkeleri ve işleyişi itibariyle geleneksel yasal cezalara indirgenemez niteliktedir.

Bu noktada öğretilerde yer alan ceza tanımlarına kısaca değinmek gerekir. Dönmezer ve Sahir (1979, 9) cezayı,

topluma büyük ölçüde zarar veren fiiller karşılığı olarak devletin kanun ile yarattığı ve izlediği diğer amaçlar yanında, özellikle suçu işleyen bazı yoksunluklara tabi kılmak ve böylece toplumun işlenen filli tasvip etmeme duygusunu belirtmek üzere bir yargı kararı ve sorumluluk derecesi ile orantılı olarak uygulanan korkutucu bir müeyyide

olarak tanımlamaktadır. Bentham (1948'den akt. İçel ve vd. 2002, 3), "cezanın kendisinin kötü bir şey olduğunu ve ancak daha büyük bir kötülüğü yok etmek için kullanılabileceğini" belirtmektedir. Marx'a göre "ceza toplumun var olması için gereken şartlara yönelmiş olan tehlikeye karşı savunmadan başka bir şey değildir." (Şargorodskiy 1973'den akt. Gadimova, 2009, 13). Antolisei "ceza kanunun emrini ihlal suretiyle işlenen bir suçun failine, usul kaidelerine uyularak adli makamlar tarafından hükmolunan Devletin ıstırap tehdididir" demektedir (Erem, Danışman ve Artuk'tan akt., Gadimova, 2009, 13). Erem, "suç işleyen kimsenin ıslahını sağlamak için Devlet kanunla tespit ve hükümde tatbik ettiği tedbirler" şeklinde cezayı tanımlamaktadır (Erem, 1971, 720). Son olarak İçel ve arkadaşları (2002, 4) cezayı, "yasalarda suç olarak belirtilmiş eylemlere karşı yine yasada öngörülen, kişiyi bazı

yoksunluklara sokan, suçluyu ıslah etme, topluma yeniden kazandırma ve korkutuculuk özelliğinden dolayı suç işlemesini önleme amaçlarına yönelik bir yaptırım” biçimde tanımlamaktadır.

Bu bağlamda cezanın amaçlarına da değinmekte yarar vardır. İçel ve arkadaşları (2002, 29), cezanın hem caydırıcı olduğunu ve suçluluğun azaltılmasını, hem de suçlulara, toplumun çoğunluğunca onaylanan hak ettikleri yaptırımın uygulanmasını amaçladığını belirtmekte ve cezanın birinci yönünün yararçı kuramlarca, ikinci yönünün ise öç almaçı kuramlarca savunulduğunu kaydetmektedirler. Maden (2012, 10-14) bu caydırıcılığı ferdi, umumi, görelî, kısmî caydırma olarak ayırmaktadır. Buna göre ferdi caydırmayla, cezalandırılmış suçlunun, benzer bir cezaya çarptırılmaktan çekinmesi ve bir daha suç işlememesi amaçlanırken, umumi caydırmayla, ferdi caydırmanın aksine, suçlu dışındaki kimselerin suç işlememelerinin sağlanması amaçlanmaktadır. Görelî caydırma ise değişik ceza türlerinin veya bir cezanın değişik miktarlarının, caydırma etkisi bakımından birbiriyle karşılaştırılması ile ilgilidir. Son olarak kısmî caydırıcılık, yaptırım tehdidi, hukuka uygun davranışa sevk etmese de caydırma niteliğinin olduğu hallere ilişkindir.

Belirtilen caydırıcılık türlerinden konuyla ilgili olarak ferdi caydırıcılığa yönelik eleştiri ve tartışmalara ayrıca değinilecek olursa; söz konusu yaklaşıma göre caydırma amacıyla ceza ağırlaştıkça, suçun tekrar işlenmesi daha etkili bir biçimde önlenebilecektir. Ancak araştırmalar bunun tersini göstermiştir. Örneğin, Londra’da yetişen erkek çocukları üzerinde yapılan bir araştırma, suç işleyen bir erkek çocuğunun tekrar suç işlemesini engellemek için, ilk defasında onu yakalamamak gerektiğine ilişkin bulgular ortaya koymuştur. Söz konusu araştırma cezaların caydırıcı etkisi bulunmadığını göstermez; ancak cezanın caydırıcı etkisini bertaraf edebilecek veya bu etkisine ağır basabilecek sonuçlarına dikkat çeker. Bu anlamda, cezanın damgalama etkisi, caydırma etkisinin karşısında yer alır. Söz konusu araştırmayla desteklenen damgalama kuramına göre, suçluların yakalanması ve cezalandırılması onları suçlu olarak damgalan ve bu süreç onların ileride hukuka uygun bir hayat sürmelerini çeşitli şekillerde güçleştirebilir (Maden,

2012, 17). Bu bağlamda son olarak Gölcüklü'nün şu değerlendirmesine yer vermek uygun olacaktır: “Cezaların en şiddetli olduğu devirlerde bile insanların en cüretkâr suçları işlemekten kaçınmadığı hatırlanacak olursa; ifade ettiği nispi değere rağmen sırf korkutmaya dayanan ceza sisteminin suçları önlemede tek başına başarı sağlayamayacağı kendiliğinden ortaya çıkacaktır” (Gölcüklü, 1966’dan akt. Maden, 2012, 20).

İkinci olarak öç almacı kuramları kısaca değerlendirmek gerekmektedir. İçel ve arkadaşları (2002, 30), “öç almacı kuramların temelinde hem suç nedeniyle ortaya çıkmış olan toplumsal zararın ortadan kaldırılması, hem hukuka uygun davranan, yasalara saygılı kişilerin duydukları öfkenin, adaletin sağlanması suretiyle dindirilmesi, yatıştırılması, hem de cezanın suçun ağırlığı ile orantılı olması ilkelerinin yattığını” ifade etmektedir. Anlaşıldığı üzere, öç alma ceza mağdurunun intikam duygularını karşılamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda İçel ve arkadaşları öç almayı, mağdurun, yakınlarının ve toplumda yaşayan suçtan haberdar olmuş diğer kişilerin “adalet duygularının, hınç, kin ya da öfkelerinin tatmini” olarak ifade etmektedirler (İçel ve ark. 2002, 30). Maden’e göre (2012, 36), öç almacı yaklaşım geçmişe yöneliktir, suçun azaltılması gibi geleceğe dönük amaçlar için yapılmaz. Suçlu cezası neyse çekmelidir, cezasının tam karşılığını almalıdır.

Öç alma kuramının nasıl gerçekleşeceğine ilişkin olarak, bütün vatandaşların, yürürlükte bulunan ve herkes için adil ve eşit biçimde geçerli hukuk kurallarını içeren çok taraflı bir sözleşmeye bağlı olarak dengede yaşadıkları; ancak suç işleyen kişinin, suç işlemekle, kendi lehine fakat hukuka uygun davrananların aleyhine bu dengeyi bozduğu; ceza ile elde edilen bu haksız kazanımın uygun bir kayıpla ortadan kaldırılması ve bozulan dengenin yeniden kurulması gerektiği ileri sürülmüştür. Böylelikle ceza, hukuka aykırı davrananların bu aykırı davranıştan kazanım elde etmesini ve hukukun gereklerini yerine getirenlere haksızlığı önlediği için, haklı olarak değerlendirilebilir. Ancak bu öç alma yaklaşımının ceza uygulamasının haklı gerekçesini oluşturması için, söz konusu toplumun adil olması gerekir, yoksa ceza uygulamasıyla tekrar kurulacak adil bir dengeden söz edilmesi mümkün

olmayacak; tersine ceza ile mevcut eşitsizlik artacaktır (Cavadino ve Dignan'dan akt. Maden, 2012, 37, 38).

İdari Yaptırımın Unsurları

İdari yaptırımların hukuksal niteliği açısından cezai yaptırımlardan farklılaştığı ve benzeştiği noktalar, orantılılık, yasallık, kişiselik, *ne bis in idem*, tekerrür ve geriye uygulanmazlık-ileriye uygulanırlık başlıkları altında kısaca değerlendirilmiştir.

Orantılılık. İşlenen suç ile verilen ceza arasında adalet ve hakkaniyet ilkelerine uygun bir oran bulunması gerekir. İdari yaptırımlar için de bu koşul sağlanmalıdır. Başka bir deyişle uygulanacak idari yaptırım ne çok hafif olmalı ne de aşırıya kaçmalı, adalet ve hakkaniyet duygularını zedelememelidir (Özay, 1985, 59).

Yasallık. Suç ve cezaların yasallığı ilkesi cezai yaptırımların temel ilkelerinden biridir. Bu ilkeyle hem suçların hem de bunların karşılığı cezaların neler olduğu önceden bilinebilmektedir. Söz konusu ilke Anayasa'nın 38. maddesinde ve Türk Ceza Kanununun (TCK) 2. maddesinde yer almaktadır. TCK'da yer alan, "İdare'nin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza konulamaz." hükmüyle idarenin tüzük ve yönetmelik gibi düzenleyici işlemlerle suç ve ceza düzenleyemeyeceği kabul edilmiştir. Görüldüğü gibi yasallık ilkesi idari yaptırımlar alanında da geçerli temel bir ilkedir. Ancak idari yaptırımlara konu eylemler, cezaya konu olan eylemler kadar düzeni bozan ağır ihlaller olmadığından, ceza hukukundakine oranla yumuşatılarak uygulanması gerektiği öğretide savunulmaktadır (Çağlayan, 2006, 37, 38).

Öte yandan Anayasa'nın 38. maddesinin suç ve cezalar arasında ayırım yapmadan tümünün kanunla düzenlenmesini emrettiğini, ayrıca suç ve cezada yasallık ilkesinin kişi hak ve özgürlüklerinin otorite karşısında güvenceye alınması amacıyla kabul edildiğini ve bu nedenle adli, idari ve hatta disiplin suç ve cezalarının mutlaka kanunla düzenlenmesi gerektiğini savunan görüşler de bulunmaktadır (Şen, 1998, 205, 206). Nitekim idari

yaptırımların hukuki dayanağının bulunması hukuk devletinin bir gereğidir (Karabulut, 2008, 9).

Kişisellik. Cezaların bireyselliği uyarınca, ceza sadece suçlu olana verilmekte ve onun dışındakileri etkilememektedir. Ayrıca, ölümle ceza düşer ve mirasçılara geçmez. İdari yaptırımlarda da kural olarak kişisellik ilkesi geçerlidir. Örneğin para cezasına çarptırılan bir kişinin ölmesi durumunda para cezası mirasçılara intikal etmez. Ancak bu ilkenin ceza hukukundaki kadar mutlak olmadığı, kendine özgü bir ilke olduğu da belirtilmektedir. Örneğin bir otel hakkında verilen kapatma kararı, otel sahibi değişse bile uygulanmaya devam edecektir (Çağlayan, 2006, 36).

Ne Bis In Idem (Aynı konuda mükerrer yargılama ve cezalandırmanın mümkün olmaması). *Ne bis in idem*, aynı eylemden dolayı birden fazla yargılanmama ve ceza görmemeyi ifade eden bir ceza hukuku ilkesidir. Ancak bu ilke idari yaptırımlar açısından geçerli değildir. İdarenin bir şahsı değişik iki sıfatı ve durumu bakımından ele alıp, aynı fiilden dolayı kendisine iki ayrı yaptırımın uygulanması hukuken mümkün ve geçerlidir. Çünkü idari yaptırımların uygulanmasında ceza hukukunun aynı fiilden dolayı değişik esaslara dayanan birden fazla ceza verilemeyeceğine ilişkin kuralı geçerli değildir (Özay, 1984, 62).

Tekerrür. İdari yaptırımları düzenleyen kurallar ve işlemler, tekerrürü cezai düzenlemelerdeki gibi ağırlaştırıcı bir neden olarak kabul etmekte ve yargı yerleri de uygulamaları uygun bulmaktadır (Özay, 1984, 64).

Geriye Uygulanmazlık-ileride Uygulanırlık. Geriye uygulanmazlık-ileride uygulanırlık ilke ve kuralları, ceza hukuku alanında anayasal güvenceye alınmışlardır; ancak idari yaptırımlar konusunda bu ilke ve kurallar geçerli değildir (Özay, 1984, 64).

İdari Yaptırımın Türleri

Öğretide idari yaptırımların türleri konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. Öğretideki görüşlerden yola çıkarak idari yaptırımlar iki

farklı biçimde sınıflandırılabilir. Bunlardan ilki idari yaptırımları, "kolluk yaptırımları", "disiplin yaptırımları" ve "diğer idari yaptırımlar" şeklinde sınıflandıran ayırmadır. Diğeri ise "mali yaptırımlar" ve "kişisel yaptırımlar" şeklinde ikili bir ayırmadır. Buna göre mali yaptırımlar arasında, idari parasal yaptırımlar, mülkiyetin kamuya geçirilmesi, el koyma, yıkım kararı ve diğeri mali yaptırımlar sayılabilir. Kişisel yaptırımlara ise örnek olarak, sürücü belgesinin geçici olarak geri alınması, işyeri kapatma, ruhsatın geri alınması, pasaport talebinin reddedilmesi gibi yaptırımlar verilebilir. Ayrıca disiplin yaptırımları, kişisel yaptırımlara verilebilecek en iyi örnek olarak sayılmaktadır (Çağlayan, 2006, 48-63).

Disiplin Yaptırımları

İdare ile bireyler ve toplumlar arasındaki ilişki genel ve özel ödevler şeklinde iki grupta toplanabilir. Özel ödevler veya yükümlülükler alanına, bireyler ve idare arasındaki özel hukuki ilişkiler girer. Başka bir ifadeyle, bireyin idare karşısında, memur, öğrenci, meslek mensubu ve benzeri gibi bir statüsü vardır. İdare bu statüsünün sonucu olarak yaptırım uygulama olanak ve yetkilerine sahiptir. Sahip olduğu bu olanak ve yetkiler de genel anlamda disiplin hukukunu teşkil eder. Ceza hukukuna en fazla yaklaşan idari yaptırım türleri, disiplin hukuku alanında görülür. Disiplin hukuku ve yaptırımları, ilgili kanun, tüzük, yönetmelik gibi düzenleyici işlemlerle ayrıntılı biçimde belirlenmiş bir alandır. Hukuksal nitelik ve kapsam olarak ceza hukukuna egemen birçok kurum disiplin hukukunun da konusunu oluşturmaktadır. Bu nedenle bu tür yaptırımlara genel olarak disiplin cezaları adı verilmektedir. Disiplin cezaları genellikle idare içinde oluşturulmuş geçici olarak oluşturulmuş (*ad hoc*) kurullar tarafından kararlaştırılmaktadır (Özay, 1985, 43).

Disiplin yaptırımları doktrinde büyük ölçüde çalışanlara kurum düzenine aykırı davranışlarından dolayı uygulanan idari yaptırımlar olarak değerlendirilseler de yalnız bunlarla sınırlı değildir (Tortop, 1983, 89). Bu bağlamda disiplin yaptırımları konusu içerisinde kamu görevlilerine

uygulanan disiplin yaptırımlarının yanı sıra, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarının üyelerine uyguladıkları disiplin yaptırımları ve öğretim kurumlarının öğrencilere uyguladıkları disiplin yaptırımları da yer almaktadır. Ancak çalışmanın konusu gereğince, disiplin yaptırımlarının tümü değil, öğrencilere uygulanan disiplin yaptırımları ve bu bağlamda öncelikli olarak disiplin kavramı incelenecektir.

Disiplin

Öğrencilere uygulanan disiplin yaptırımlarına geçmeden önce disiplin kavramı üzerinde durulması yararlı olabilir. Zira, tanımlanmış belirli ekonomik, sosyal ve siyasal işlevleri yerine getirmek üzere sistemli bir yapı haline gelerek kurumsallaşan eğitim, hem işlevlerini gereği gibi yerine getirebilmek hem de sisteminin güç kaybetmesini önlemek için disiplin olgusuna ihtiyaç duymaktadır. Çünkü her kurum ya da örgüt yaptığı işin gereklerini yerine getirebilmek için kendine özgü kurallar düzeni oluşturmak zorundadır (Ada ve Ölçüm Çetin, 2002, 3).

Disiplin genelde kamu yönetiminin özelde yönetiminin varlığını devam ettirmek için ihtiyaç duyduğu kavramlardan biridir. Latince "disciplina" sözcüğünden türeyen ve öğrenme ve öğretmeye atıfta bulunan disiplin kavramı kamu yönetiminde, örgüt içerisinde kurallara uyulması, düzenin sağlanması, örgüt hizmetlerinin eksiksiz ve aksaksız yürütülmesi olarak tanımlanmaktadır (Williams, 2009, 29; Genç, 1990, 3). Başaran'a göre (2011, 412) disiplin, insanın otokontrole ulaşması için eğitilmesidir. İnsan otokontrole sahip olduğunda, disiplin uygulamasına gerek kalmadan, davranışlarını sosyal ve hukuki kurallara uygun olarak yönlendirebilir. Bu bağlamda Başaran'ın yönetim biçimlerine göre disiplinin niteliğinin değişeceğini belirttiği görülmektedir (2011, 412).

Yetkeci (otokratik) yönetim biçiminde disiplin, öğrencinin kanun, tüzük, yönetmelik ve emirlere istisnasız ve kesin bir biçimde uymasıdır. Demokratik yönetim biçimine göre disiplin, öğrenciye davranış kurallarının öğretilmesi, onun bu davranış kurallarına uygun davranıp davranmadığının izlenmesi,

kurallara uyduğunda ödüllendirilmesi, uymadığında cezalandırılmasıdır. Gözütok'a göre (1992, 704) ise eğitim sürecinde çocuğa kazandırılması gereken kurallar ve yetişkinlerin bu konudaki yaklaşımlarıdır.

Bear'a göre (2010, 1, 2) disiplin sözcüğünün iki anlamı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, öğrencilerin davranışlarını yönetmek, kontrol etmek ya da düzenlemek için pek çok yöntemin kullanılmasıdır. İkinci anlamı öz disiplinin geliştirilmesi-öğrencilerin kendini kontrol etme, düzenleme, karakter, otonomi ve sosyal ve ahlaki sorumlulukla ilintili zihinsel, duygusal, davranışlarının gelişmesine atıf yapmaktadır. Şimşek (2004, 1), disiplini eğitimsel amaçları davranışa dönüştürme sürecinde öğrencilerden istenen davranışların belirlenmesine ve ihtiyaç ortaya çıktığında bunların yenilenmesine, öğrencilerin bu istenen davranışları sergilemesinin denetlenmesi ve sonuçlarının değerlendirilmesine yönelik etkinliklerin tümü olarak tanımlamaktadır.

Russell (2001, 23), disiplin konusunda eski düşüncenin, çocuğun sevmediği bir şeyi yapması ya da sevdiği bir şeyden vazgeçmesinin emredilmesinden ibaret olduğunu belirtmektedir. Çocuk bu emre uymadığında fiziksel ceza çeker ya da daha aşırı durumlarda yalnız su ve ekme verilerek hapsedilirdi. Bu konuda şöyle bir örnek vermektedir:

Fairchild Ailesi'nde küçük Henry'ye nasıl Latince öğretildiğinin anlatıldığı bölümü okuyun. Çocuğa Latince'yi öğrenmedikçe asla rahip olamayacağı söylenir, buna karşın çocuk kendini babasının istediği ölçüde istekle vermez kitabına. Bu nedenle çatı katına kapatılır, kendisine yalnız su ve ekme verilir, kız kardeşleri ile de konuşması yasaklanır. Kardeşlere de çocuğun utanç verici bir durumda olduğu, onunla ilgilenmemeleri söylenir. Yine de kardeşlerinden biri ona yiyecek getirir. Hizmetçi bu kız kardeşi şikayet eder, böylece bu kardeşin de başı derde girer. Bir süre böyle hapis kaldıktan sonra çocuğun Latince'yi sevmeye başladığı, ondan sonra hep çok çalıştığı anlatılır. Bunu, Çehov'un amcasının bir kedi yavrusuna fare tutmayı öğretmeye çalışması konusundaki öyküsü ile karşılaştırın. Amca, kedi yavrusunun bulunduğu odaya bir fare getirir. Ama kedi yavrusunda avlanma içgüdüğü gelişmemiştir daha, onun için fareye hiç ilgi göstermez. Amca kedi yavrusunu döver. Aynı işlem ertesi gün ve daha sonraki günlerde de yenilenir. En sonunda profesör bunun aptal bir kedi yavrusu olduğu ve bir şey öğretilmeyeceği sonucuna varır. Yavru daha sonra her yanıyla normal bir kedi olduğu halde ne zaman bir fare görse korkuyla terler ve kaçar. Çehov şöyle bitirir öyküsünü: "Amcam kedi yavrusuna avlanmayı öğrettiği gibi bana da Latince'yi öğretti."

Bu iki öykü eski disiplini ve ona karşı çağdaş başkaldırıyı örneklemektedir.

Hukukçular, eğitimciler, psikologlar disiplin konusunda farklı görüşlere sahip olabilmektedirler. Ancak eğitimin amaçlarını gerçekleştirmek için öğrenci davranışlarından bazılarına yönelik düzenlemeler yapılması ya da öğrenci davranışlarının denetlenmesinin gerekliliği konusunda çoğunlukla hemfikirdirler (Dunlop, 1977, 75). Eğitim örgütlerinde öğrencilerin disiplinin sağlanmasıyla amaçlanan hem etkili öğrenmenin gerçekleştirilebilmesi hem de öğrencilere istenilen davranışların kazandırılabilmesidir. Okul yönetiminin gerçekleştirdiği disiplin uygulamalarıyla öğrencilere kendi davranışlarını beklenen davranışlarla kıyaslayarak değerlendirme alışkanlığı ve becerisinin kazandırılması istenmektedir (Taymaz, 2003, 192).

Disiplin ve disiplinin gerekliliği konusunda farklı düşünen yazarlar da vardır. Örneğin Bhave'ye göre (2008, 36) eğitimin amacı korkulardan özgürleştirmek olduğu için eğitim öğrenciyi disipline etmez onlara tam anlamıyla bir özgürlük sunar. Ona göre, eğitim hayatında çocuklara dayak atılırsa çocuk herkese itaat etmeye başlar; çünkü korkar. Fakat böyle yaparak çocuğa doğru adına hiçbir şey öğretmiş olmayız. Eğitimin temeli gerçek anlamda korkusuzluk olmalıdır. Böylelikle toplumsal değişimin gerçekleşmesi mümkün olabilir. Chandler (1983'den akt. Şimşek, 2004, 43), kaynağını güç ve şiddetten alan bir disiplin anlayışıyla yetişenlerin, sevgiye dayalı bir disiplinle yetişenlere kıyasla, ahlaki gelişimlerinin daha düşük olduğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşımın Kant'ın disiplin anlayışıyla da örtüştüğünü görmekteyiz. Kant'a göre, disiplin insanı, insani hasletlerden hayvani dürtüler yönüne dönüşen varlık olmaktan korur; ancak çocukta ahlaklılık tesis etmek isteniyorsa, cezaya dayalı bir yöntemden uzak durulması gerekir (Yayla, 2005, 80, 84). Bu noktada konuyla ilgili Atatürk'ün bir sözünü hatırlatmak da yerinde olur: "Tehdit esasına dayanan ahlak, bir fazilet olmadıktan başka itimada da şayan değildir" (İnci, 2009, 89).

Günümüzde eğitim sisteminde disiplin uygulamalarına başvurulması eğitim örgütlerinde öğrenim gören öğrencilerin bu örgütlerin amacını ve işlevlerini gerçekleştirmesine yöneliktir. Bu bağlamda yönetim üstlendiği işlevleri gerçekleştirmek amacıyla aldığı kararlara uyulmasını sağlamak

istenmektedir. Bunu sağlayabilmek için de yönetim bazı yaptırımlara başvurma yetkisine sahiptir.

Disiplin yaptırımını uygulayacak eğitim işgöreninin (yönetici veya öğretmen) tutumları beş grupta toplanabilir (Başaran, 2011, 414):

Kinci tutum. Eğitim işgöreninin (yönetici veya öğretmen) kinci bir insan olması disiplin yaptırımını gerilimini boşaltmak için kullanmasına fırsat verebilir.

Cezalandırıcı tutum. Kişiliği ceza vermeye elverişli olan eğitim işgöreni (yönetici veya öğretmen) bu durumdan hoşlanır, disiplini bir tür gözdağı, korkutma, zarara uğratma, istenmeyen kişiden kurtulma aracı olarak görür.

Caydırıcı tutum. Disiplin kurallarını öğrenciyi istenmeyen davranışlardan alıkoymak için uygulayan bir eğitim işgöreni (yönetici veya öğretmen), öğrencilere disiplin kurallarını anımsatır. Bazen disiplin kuralına dayanarak gözdağı verir. Bu tutumdaki eğitim işgöreni (yönetici veya öğretmen) zorda kalmadıkça disiplin kurallarını uygulamaya geçmez.

Sağaltıcı tutum. Disiplin kurallarına uygun davranmayan öğrencinin bu tutumlarının nedenlerini araştırmak, onları istenen davranışları yapacak biçimde eğitmek, onların sorunlarını çözmeye rehberlik etmek ve danışmanlık yapmak bu tür disiplin tutumunun göstergeleridir. Bu tutumda olan eğitim işgöreni (yönetici veya öğretmen), disiplini öğrencileri istenmeyen davranışlardan kurtarma aracı olarak görür ve uygular.

Özdenetimi yerleştirici tutum. Eğitim işgöreninin (yönetici veya öğretmen) denetimiyle öğrencinin kendi kendisini denetlemesi yer değiştirdiğinde öğrenciyi denetlemeye gerek kalmayabilir.

Öğretide disiplinle ilgili görüşleri göz önünde bulundurarak disiplin yaklaşımlarını iki grupta ele almak mümkündür. Buna göre birinci grup, geleneksel disiplin anlayışını karşılarken, ikinci grup pozitif disiplin anlayışını karşılamaktadır (Ada ve Ölçüm Çetin, 2002, 9-15).

Geleneksel Disiplin Anlayışı. Bu anlayışın temelinde düzenin otorite ile korunup, devamlılığının esnekliğe yer vermeyen katı kurallarla sağlanması yaklaşımı bulunmaktadır. Bu yaklaşımla ailede ana baba otorite olarak kabul edilirken, okulda öğretmen ve yöneticilere mutlak bir biçimde itaat edilmesi zorunlu sayılmaktadır. Çünkü bu yaklaşıma göre çocuğun veya öğrencinin eğitilip geleceğe hazırlanması ancak bu şekilde mümkündür. Bu süreçte öğrenciye söz hakkı verilmediğinden, okulda veya evde kendisini ifade etmesine yardımcı olunmaz (Beach, 1975'den akt., Kodal, 2006, 16).

Geleneksel disiplin anlayışında baskı, bir insana veya belli bir gruba belirli bir faaliyeti yaptırmak için zorlayıcı önlemlerin alınmasından doğmakta ve böylece insan veya grup belli bir işi yapmak üzere harekete geçmektedir. Çünkü insanlar üzerinde yapılan baskı, onların görüş, düşünce ve hareket biçimlerini değiştiren bir etki yapmaktadır. Bu baskı mekanizması bir korkuya sebep olmakta ve bu korkuyla bireyler ya da gruplar başlangıçta itaat etmektedirler. Ancak korkunun psikolojik etkisi altında kalan birey ya da gruplar, korkuyu doğuran etmenin gücünü kaybettiğini ya da zayıfladığını fark eder etmez asi bir tavra bürünebilirler (Eren, 1993'den akt., Kodal, 2006, 16).

Geleneksel disiplin anlayışının oluşturduğu etkilerle, istenmeyen davranışlar engellenmekten çok, yeni sorunlar doğmaktadır. Bu sorunları gidermek için de sert kurallar koyan sıkıyönetimci bir disiplin anlayışı ortaya çıkmaktadır. Ancak öte yandan çocuklarını çok seven ve onlara saygı gösteren ana baba, öğretmen ve yöneticilerin disiplin sorunlarıyla nadiren karşılaştıkları ispatlanmıştır (Humphreys, 2001, 10).

Sınıf içindeki düzen ne kadar baskıcıysa ve çocuklara gösterilen saygı ne kadar azsa, yıkıcı olarak nitelenebilecek olaylara yol açan potansiyel çatışma riski o kadar büyük olacaktır. Ayrıca hiyerarşik ve katı bürokratik çizgilerde örgütlenen okullar hem öğretmenleri hem de öğrencileri soğutma eğilimindedir ve ne yazık ki okulların büyük çoğunluğu bu yaklaşımı benimsemektedir (Jeffs, 1993, 77).

Pozitif Disiplin Anlayışı. Pozitif disiplin anlayışı, bireylerin kendi davranışlarını kontrol edebilmelerine ve sorunlarını çözmelerine yardımcı

olan bir yönetim anlayışıdır. Pozitif disiplinin amacı öğrencilerin zorlukları ve engelleri aşarak, büyük işler başarabilen bireyler olmalarını sağlamaktır. Bu anlayışta öğrencilere saygıyla yaklaşılması esastır. Öğrencilere başarılı bir yaşama erişebilmeleri için, huzurlu bir okul ortamı oluşturulur. Böylelikle öğrenciler başarısız olmaları durumunda, ezilme, hor görülme, rencide edilme duyguları yerine, güvenli ve güçlendiklerini hissettikleri bir okul ortamında, hatalarıyla yüzleşerek öğrenme şansını yakalar. Böyle bir okul ortamında öğrencinin kendini yetersiz hissedip, şevkinin kırılması söz konusu olamaz. Bu sayede yaşam ve öğrenme için heyecan verici bir ortamın gelişmesinde birbirlerine yardım eden yönetici, öğretmen ve öğrenciler pozitif disiplin koşullarını birlikte hazırlar. Böyle bir ortamda yapılan eğitim öğrencileri besleyerek, onlara mutlu ve topluma katkıda bulunan bireyler olmalarını sağlayacak davranış biçimlerini kazandırır (Nelsen, Lott ve Glenn, 2003, 11; Strahan, Hamilton Cope, Hundley ve Faircloth, 2005, 26).

Pozitif disiplin yaklaşımına göre, kronikleşmiş disiplin sorunları öğrencinin okuldan uzaklaştırılması ya da çıkarılmasıyla çözülemeyeceği gibi bu öğrenciler için disiplin kurallarını ağırlaştırmak da faydasız kalacaktır. Bu yaklaşıma göre okullar öğrencilerine öğrenmeyi teşvik eden, güvenli bir ortam sağlamalıdır (Sherrod, Getch ve Ziomek-Daigle, 2009, 421, 422; Sugai, 2009, 39). Örneğin, öğrenci tuvaletinde sürekli sigara içen bir öğrenci kural tanımaz ve yetişkinlerle anlaşmada sorun yaşayan bir bireydir. Okul yönetimi genellikle durumu daha da çetinleştirme yanlısına düşmekte ve öğrenciye ikazlarda bulunmaktadır. Bu konudaki genel varsayım, durumun çetinleşmesi karşısında bir yerde öğrencinin pes edeceği yönündedir. Ancak öğrenciler itaatsizlik konusunda zaten başarılı ve tehditlere karşı yüksek direnç sahibidirler. Oysa gerçekte ceza böyle öğrenciler için bir destektir. Bu öğrencileri disiplin kuruluna sevk etmek aslında akranlarının ve yetişkinlerin dikkatlerini çekmelerini sağlayan bir yoldur ya da sınıftan dışarı atma veya okuldan çıkarma cezası verilmesi onların eve gitmelerine, arkadaşlarıyla birlikte olmalarına, televizyon izlemelerine ya da bilgisayar oyunu oynamalarına izin vermektir (Sugai, 2009, 39).

Günümüzde özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde pozitif disiplinin bir uzantısı olarak, "Okullarda Pozitif Davranışın Desteklenmesi (*Schoolwide Positive Behaviour Supports-SWPBS*)" yaklaşımı benimsenmeye başlanmıştır. SWPBS'nin altında yatan temel düşünce, yöneticiler, öğretmenler, ilgili personel, rehberlik hizmeti uzmanları/öğretmenleri ve pozitif davranışsal müdahale ve desteklemeyle ve de sınıf ve öğrenci yönetimi teknikleriyle ilgili diğer personele eğitim vermektir (Bear, 2010, 18). Bu yaklaşımda öğretmenler öğrencilere karşı sıcak bir tutumla, öğrenci hakkında bilgi sahibi olduğunu hissettirerek, öğrencileri sınıf kararlarına dahil ederek ve araştırma ve işbirliğiyle bağlantılı görevler geliştirerek onları destekleyici tarzda davranmaktadırlar (Strahan, Hamilton Cope, Hundley ve Faircloth, 2005, 25).

Disiplinin temelinde, disiplin kurallarını uygulayan ve kendisine disiplin kuralları uygulanan kişi arasında karşılıklı sevgi ve saygıya dayalı bir ilişkinin kurulması gerektiği öğretide ifade edilmektedir (Rasmussen, 1957 ve Dodson, 1978'den akt. Şimşek, 2004, 43). Bu bağlamda, öğretmenin çocukla arkadaşça iletişim kurması, sıcak bir ortam oluşturması, çocuğun ihtiyaç duyduğu ilgiyi ve sevgiyi göstermesi, disiplin sorunlarıyla baş etmede etkili olacaktır; keza güç ve şiddete dayanan bir disiplin anlayışıyla yetişenler, sevgi temeline dayalı disiplinle yetişenlere nazaran daha alt düzeyde ahlak gelişimine sahip olmaktadır (Glasser 1990 ve Chandler 1993'ten akt. Şimşek, 2004, 43).

Eğitim Öğretim Kurumlarında Uygulanan Disiplin Yaptırımlarının Niteliği

Disiplin yaptırımları, ceza hukukunda uygulanan yaptırımlardan (klasik suçlardan) farklı olarak, devlet tarafından yürütülen kamu hizmetlerinin düzgün, düzenli ve aksamadan yürütülmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Foucault bu amacı şu sözleriyle belirtmektedir (2013, 267-269):

...Disiplin kendiyile birlikte, kendine özgü bir cezalandırma biçimini taşımaktadır ve bu, yalnızca mahkemenin küçültülmüş bir modelinden ibaret değildir. Disiplinsel cezalandırma alanına ait olan, kurallara uyulmaması, kurallara uygun olmayan her şey, kurallardan uzaklaşan her şeydir, sapsmalardır. ... Disiplin cezalarının sağlamak zorunda oldukları düzen karma

cinstendir: Bir yasa, bir program, bir yönetmelik, tarafından açık bir şekilde konulmuş olan 'yapay' bir düzendir. Ama aynı zamanda doğal ve gözlenebilir süreçler tarafından tanımlanan bir düzendir. ... Disiplinsel cezanın işlevi sapmaları azaltmaktır. Demek ki esas olarak ıslah edici olmak zorundadır. Doğrudan adli modelden alınan cezaların yanı sıra, disiplin cezaları alıştırmaya yönelik cezalara öncelik vermektedirler. ... Disiplin cezası büyük bölümü itibariyle, zorunluluğun kendiyile aynı biçimdedir; ihlal edilen yasanın intikamından çok, onun tekrar ettirilmesi, iki katına çıkartılmış ısrardır. Öylesine ki, ondan beklenen ıslah etkisi sona erme veya pişmanlıklar, bir eklenti olarak geçmektedir; bir terbiye mekaniğiyle doğrudan elde edilmektedir. Cezalandırmak idman ettirmektir. ... Ceza disiplin içinde, çifte bir sistemin bir unsurundan başka bir şey değildir: ödül-yaptırım. Ve terbiye ile baskı altına alma sürecinde işlemci haline gelen bir sistem olmaktadır. Öğretmen "elinden geldiğince ceza vermekten kaçınacaktır; tersine, tembeller cezadan çok tıpkı hamaratlar gibi ödüllendirilme arzusuyla daha çok tahrik olduklarından, ödülleri cezalardan daha sık hale getirmeye uğraşmalıdır; işte bu nedenden ötürü öğretmen ceza vermek zorunda kaldığında, bunu uygulamadan önce eğer başarabilirse çocuğun kalbini kazanması çok yararlı olacaktır.

Öğretim kurumlarında uygulanan disiplin yaptırımlarının amacı da eğitim hizmetinin amacına uygun bir şekilde, düzenli ve aksamadan yürütülmesini sağlamaktır. Her ne kadar korunan hukuki değer farklı olsa da disiplin suçlarındaki yaptırımın da cezai niteliği bulunmaktadır. Çünkü eğitim hizmetinin düzgün yürütülmesi için, yapma ya da yapmama biçimindeki kuralın ihlal edilmesi, bir hukuki sonuca diğer ifadeyle cezaya bağlanmıştır. Eğitim kurumlarında uygulanan disiplin yaptırımları, disiplin kuralını ihlal edenin, öğrenci veya eğitim işgöreni olmasına göre farklılaştığı gibi, hangi eğitim basamağında yer aldığına göre de değişmektedir. Örneğin, ilköğretim ve ortaöğretim işgörenlerine uygulanacak disiplin yaptırımları 1702 sayılı "İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun" ve 4357 sayılı "Hususi İdarelerden Maaş Alan İlkokul Öğretmenlerinin Kadrolarına, Terfi, Taltif ve Cezalandırılmalarına ve Bu Öğretmenler İçin Teşkil Edilecek Sağlık ve İçtimai Yardım Sandığı ile Yapı Sandığına ve Öğretmenlerin Alacaklarına Dair Kanun" ile düzenlenmekteyken, yükseköğretim işgörenlerine uygulanacak disiplin yaptırımları "Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliği" ile düzenlenmekteydi.. Ancak 14.03.2014 tarih ve 28941 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren, "Milli Eğitim Temel Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" konuyla ilgili hükümleri yürürlükten kaldırmış veya değiştirmiştir.

Hem öğrencilere hem de eğitim işgörenlerine uygulanacak disiplin yaptırımlarının durumuna ilişkin belirli niteliklerden söz edilebilir. Karahanoğulları (1999, 57) disiplin hukukunun, kamu hizmetlerinin düzenli işlemesine yönelik kurallarını ve bunların ihlal edilmesi durumunda ortaya çıkacak hukuki sonuçları düzenlemesi nedeniyle geniş anlamda ceza hukuku içinde değerlendirilebileceğini ve böyle bir değerlendirmenin doğal sonucu olarak ceza hukukunun genel ilkelerinin disiplin hukukunda uygulanmasının mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda öğretim kurumlarının öğrencilere uygulayacağı disiplin yaptırımları söz konusu olduğunda ceza hukukunun genel ilkelerinin uygulanması gündeme gelebilir.

Disiplin cezaları uygulanırken, klasik cezalardan farklı bir muhakeme yöntemi izlenir; çünkü disiplin cezası vermeye yetkili makamlar mahkemeler değil, idari makamlardır ve ceza verilmesine karşı ceza muhakemesindeki yöntem uygulanmamaktadır. Cernelutti, disiplin suçları ile suçlar arasındaki tek farkın bu olduğunu ileri sürmekte ve eklemektedir: “Bu kabil fiiller arasında ancak müeyyidenin uygulanması bakımından fark vardır. Şayet bir müeyyide ceza usulü hukukunun öngördüğü esaslar içinde uygulanıyorsa bu müeyyideyi gerektiren fiil suçtur; buna karşılık bir müeyyide muhakeme hukukunun dışında kalan usullerle ve daha yerinde olarak inzibati yoldan giderek uygulanabiliyorsa fiil disiplin cezasını gerektiren bir harekettir.” (Dönmezer ve Erman, 1979, 384).

Disiplin suçları özgü (mahsus) suçtur. Disiplin suçları belirli statüdeki kişiler tarafından işlenebilir. Başka bir ifadeyle kamu hizmeti olan eğitim faaliyetlerinin düzenini bozan kişinin kamu görevlisi veya öğrenci olmaması durumunda disiplin soruşturmasına tabi tutulması mümkün değildir (Karahanoğulları, 1999, 58).

Disiplin suç ve cezalarının niteliği bağlamında ele alınması gereken diğer bir konu kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesidir. Çünkü disiplin cezaları için kanunilik ilkesinin geçerli olup olmadığı tartışmalıdır. Öğretide, idari yönünün ağırlıkta olması nedeniyle disiplin cezalarında kanunilik ilkesinin uygulanamayacağı savunulmaktadır (Karahanoğulları, 1999, 50) Ceza ve usul hukukunun kurumları Yüce'ye göre (1994, 9), disiplin hukukunda da

geçerli olmalıdır. Çünkü disiplin hukuku da olgunun tespit edilip adaletin gerçekleşmesini amaçlar. Ancak, disiplin ceza hukukunun özelliği gereği, suç tanımları keskin çizgilerle belirlenmemeli, daha genel olmalıdır. Bunun yanı sıra, suç kalıplarının çok geniş ve esnek tutulması kişi özgürlüğü için tehlikeli olabileceğinden, ceza hukukunun belirlilik ilkesi de kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesinin tamamlayıcısı olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu konuyla ilgili olarak bir de *in loco parentis* doktrinin öğrencilere yönelik disiplin yaptırımlarında uygulanıp uygulanamayacağı tartışılabilir. *In loco parentis* Latince kökenli olup, “ebeveyn yerine” (*in the place of a parent*) anlamını taşımaktadır (Black’s Law Dictionary, 1976, 708). Yılmaz ise bu kavramı (1996, 385) ebeveyn yerine ikame edilen vasi, kayyım gibi kişiler olarak açıklamaktadır. İngiliz hukukçu William Blackstone 1700’lerin sonlarına doğru eğitimciler için standartlar geliştirmiştir. İngiliz hukuku üzerine yorumlarında, babanın (ebeveynin) görevinin, oğlunu (çocuğunu) hayata hazırlamak olduğunu ifade etmiştir. Ebeveynin, çocuğun malları üzerinde vasi ya da kayyımdan daha fazla yetkileri bulunmamaktadır. 21 yaşını doldurmuş bir çocuk üzerindeki yasal yetki, çocuğun eğitmeni ya da öğretmenine devredilir ve böylece eğitmen ya da öğretmen *in loco parentis* sayılır. Sonuçta okulda öğretmen ebeveynin sahip olduğu yetkilerden bazılarını sahip olur (Bowden, 2007, 481). Başka bir deyişle bu ilke uyarınca ebeveynler okul personeline çocukları okuldayken onlar üzerinde belirli koruyucu önlemler alma yetkisi vermektedir. Bu nedenle okul yöneticileri ve öğretmenlerin, öğrencileri üzerinde sadece öğretme yetkileri değil, ayrıca rehberlik etme, yanlışlarını düzeltme ve disipline etme yetkileri de bulunmaktadır. Ancak Yell ve Rozalski’ye göre (2008, 8), okul yöneticisi ya da öğretmenin öğrenci okuldayken öğrenci üzerinde sahip olduğu kontrol yetkisiyle, öğrencinin ebeveynin çocukları evde oldukları zamanki kontrol yetkisi aynı anlamda değildir.

Görüldüğü gibi İngiliz *Common Law*’unun erken dönemlerine ait bir kavram olan *in loco parentis*’in ABD’de ilk kez 1913 tarihli kolej-öğrenci ilişkilerini konu alan *Gott v. Berea College* davasında uygulandığını görmekteyiz. Bu davada Kentucky Temyiz Mahkemesi kolej ya da

üniversitenin öğrencinin güvenliğini, ahlakını ve refahını korumak amacıyla ebeveyn adına hareket edebileceğine hükmetmiştir. Bu doktrin kolejin ebeveynin rolüne ortak olmasına izin vermekte ve yöneticilere öğrencinin fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimi üzerinde velayet hakkını kullanma yetkisi sunmaktadır. Buna ek olarak öğrenci, ebeveyne olduğu gibi üniversitenin de otoritesine uymak zorundadır. Yöneticilere bu kadar kapsamlı bir kontrol yetkisi vererek *in loco parentis*, herhangi bir nedenle okuldan atılma da dahil olmak üzere pek çok yaptırım kararında büyük bir hoşgörü sağlamaktadır. Ayrıca bu doktrin kurumların yüksek bir standartta koruma sağladığını ve kolej ve üniversitelerin öğrencileri, onların yeterince anlayamadığı ya da ciddiye almadığı, öngörülebilir tehlikelerden koruduğunu varsaymaktadır. Bu doktrin Amerikan Yüksek Öğretiminin 1960 öncesi dönemlerinde okul-öğrenci ilişkilerini tanımlamaktaydı (Dicke ve Wallace, 1999, 3).

ABD hukukunda *in loco parentis* doktrininin mahkeme kararlarına yansıdığı görülmekle birlikte özellikle Yüksek Mahkeme'nin (*Supreme Court*) bu öğretiyi dar yorumladığı görülmektedir. 1985 tarihli *New Jersey v. T.L.O.* davası bunlardan biridir. Öğrenci tuvaletinde sigara içerken öğretmeni tarafından yakalanıp müdürün odasına götürülen T.L.O.'dan müdür çantasını açmasını istemiş ve müdür tarafından aranan çantasında marihuana ve yasadışı haplar sattığına dair deliller bulunmuştur. Bulunan deliller polise teslim edilmiş ve T.L.O. çocuk mahkemesinde yargılanmış ve mahkum olmuştur. Mahkumiyet kararının bozulması için açtığı davada çantasının aranmasının *Fourth Amendment* (Dördüncü Değişiklik) uyarınca hukuka aykırı olduğunu bu yolla elde edilen delilin delil olarak değerlendirilemeyeceğini ileri sürmüştür. Mahkeme bu davada hüküm verirken, ilk derece mahkemelerinin önceden *in loco parentis* öğretisine dayanarak, okul yöneticilerinin *Fourth Amendment*'da yer alan sınırlamalardan muaf tutulduğunu belirtmiş ancak bu yaklaşımı günümüz gerçekleri ve Yüksek Mahkeme'nin öğretileri ile bağdaşmadığı gerekçesiyle reddetmiştir (Imber ve Geel, 2005, 85).

Eğitim Öğretim Kurumlarında Uygulanan Disiplin Yaptırımlarının Türleri

Eğitim hizmetlerinin sürdürülmesi sırasında, bu hizmetin eksiksiz olarak ve aksamadan yürütülmesi ve eğitimin amacının ve işlevlerinin gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla disiplin uygulamalarına başvurulması söz konusu olmaktadır. Eğitim örgütlerinde uygulanan disiplin yaptırımları sadece öğrenciler için değil, eğitim örgütünün işgörenleri olan öğretmen, müdür yardımcısı, müdür ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından istihdam edilen diğer kamu görevlileri için de söz konusu olmaktadır. Ancak çalışmanın sadece öğrencilere yönelik disiplin uygulamalarını konu edinmesi nedeniyle, eğitim işgörenlerine uygulanan disiplin yaptırımlarına değinilmeyecektir.

Öğrencilere uygulanan disiplin yaptırımları ülkelerin ulusal hukuki düzenlemeleri ve yargı kararları gözetilerek ağır disiplin yaptırımları, orta ağırlıkta disiplin yaptırımları, hafif disiplin yaptırımları olarak incelenecektir.

Ağır Disiplin Yaptırımları. Ağır disiplin yaptırımları bedensel ceza ve örgün eğitim dışına çıkarma başlıkları altında ele alınacaktır.

Bedensel Ceza (Corporal Punishment). Bedensel ceza, doktrinde ve pek çok komite ya da mahkeme kararlarında değişik şekilde tanımlanmıştır. Örneğin, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi 8 sayılı Genel Yorumunda “bedensel” veya “fiziksel” cezayı, ne kadar hafif olursa olsun belirli bir acı veya rahatsızlık vermek amacıyla kullanılan fiziksel güç olarak tanımlamaktadır. Bu cezalar genellikle tokat, şaplak, vurma biçiminde gerçekleşmekte; vurmada kamçı, sopa, kayış, ayakkabı, tahta kaşık vb araçlar kullanılabilir. Ancak, bedensel cezada bunların dışında, çocuğu tekmeleme, sarsma, savurma, çimdikleme, ısırma, saçından veya kulağından çekme, sopalama, rahatsız pozisyonlarda durmaya zorlama, orasını burasını yakma, kaynar su dökme veya zorla yemek yedirme gibi yollara da başvurulmaktadır. Komite'nin görüşüne göre, bedensel ceza her durumda aşığılayıcıdır. Bu cezanın alabileceği diğer somut biçimler Birleşmiş Milletler Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırmasında yer almaktadır (ÇHS Genel Yorumları, 2008-2011, 8). Özetle bedensel cezanın ortak noktasını, istenen davranışı göstermeyen ya da istenmeyen davranışı

sergileyen kişinin bedenine acı vermek şeklinde saptamak mümkündür (Gözütok, 1993, 4, 5; Mahiroğlu ve Buluç, 2003, 82).

Bedensel cezanın tarihçesi. Bedensel ceza, tarih boyunca çeşitli kültür ve hukuk çevrelerinde ve dünya genelinde çok kullanılan bir disiplin aracıdır. Örneğin, geleneksel Çin kültüründe bedensel ceza uygulamayan öğretmenin tembel olduğu düşünülürken, Hindistan'da Manu Kanunları uyarınca da çocuklar yanlış yaptıklarında dövülebilmekteydi. Antik Yunan'da da çocuklar hem ana babaları hem de okulda kendilerine bakmak ve denetlemekle yükümlü köleler tarafından dövülmekteydiler. Roma hukukunda da benzer şekilde çocuklar pater familias'ın (aile babası) malı olarak görülmekteydiler. Ayrıca Roma okul sisteminde de öğretmenlerin sıkça öğrencilere sopayla dayak attığı da bilinmektedir. Dayanın 16. yüzyılda Avrupa'da da hatta Osmanlıya kıyasla daha acımasızca uygulandığı yaygın olduğu bilinmektedir. Fransız düşünür Montaigne, 1580'de ülkesinin çocukları için "Dayaktan sakatlanmış, sersem olmuş nice çocuklar vardır. Devletimizin kanunları yine bu işe karışmaz, sanki bu sakatlar ve sersemeler bizim toplumumuzda yaşamıyorlar! Hiçbir şey öfke kadar insan düşüncesini saptıramaz... Öyleyse, neden babaları ve öğretmenleri öfkeli iken çocukları dövmekte serbest bırakıyoruz?" (Gemalmaz, 2005, 1-2; Akyüz, 2003, 29).

Eğitim tarihimizde dayak öteden beri bir eğitim aracı olarak görülmüştür. Y. Akyüz'e göre (2003, 27,28), bu konuda XII. yüzyılda yaşayan İranlı düşünür ve yazar Sadi'nin, birçok Türk düşünür, devlet adamı, yazar ve eğitimcisini derinden etkileyen ve Gülistan ve Bostan adlı eserinde yer alan,

Okula yeni başlayan çocuğun gözünü korkutmamak için öğretmenin onu 'aferin', 'ne güzel' gibi sözlerle okşaması gerekir. Fakat çocuk öğretmene ve okula alıştıktan sonra ona karşı fazla yumuşak davranmak doğru değildir. Çünkü nazlı yetiştirilen çocuk büyüünce sıkıntı çekeceği gibi, disiplin altına alınmayan çocuk da terbiye edilemez. Bugün öğretmeninden tokat yemeyen çocuk yarın felekten tokat yer. Bu nedenle, öğretmenin cefası babanın şefkatinden daha iyidir. Hatta öğretmen, hükümdar çocuklarını, halk çocuklarından daha iyi yetiştirmeleri için daha çok dövmelidir.

şeklindeki görüşlerinin etkisi büyük olmuştur.

Osmanlı Devleti döneminde de yargısal ve yargısal olmayan bedensel ceza çeşitli biçimlerde uygulanmıştır (Gemalmaz, 2005, 1-2). Buna örnek

olarak "falaka" verilebilir. Falaka Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğünde, eski mekteplerde talebinin, halktan da yolsuz ve kanunsuz harekette bulunanların cezalandırılması için kullanılan işkence aletlerinden birinin adıdır (Tan, 1990, 545). Tanzimat İlanı'ndan sonra 1947 yılında, ilkokul öğretmenlerinin uymaları gereken eğitim kuralları gibi konularda, ilköğretimin yenileşmesi ve çocuğa bakışın gelişmesi açısından önemli bir talimat çıkartılmıştır. Söz konusu belge ile, çocukların falaka ile dövülmesi, dinde olmadığı gerekçesi ile kaldırılmıştır. Buna göre hocalar, kabahat işleyen, tembellek eden vs. çocukları duruma göre, yumuşaklık ve sevgi ile mektebe ısındırma yolunu tutacaklardır. Tanzimat Dönemi'nde falakanın kaldırılmış olması başlı başına bir yenilik olmakla birlikte dayağın uygulamadan hemen kalkmadığını, Cumhuriyet Döneminde dahi öğrenci disiplini ile ilgili eski anlayış ve uygulamaların sürdüğü görülmektedir. (Örneğin İstanbul Erkek Lisesinde "iğne" olayı; Ahmet Rasim'in Falaka isimli eseri). Buna istinaden dayağın, Osmanlıdan kalma bir disiplin uygulaması olmakla birlikte Osmanlıdan yasal olarak kalan bir uygulama olmadığını söylemek mümkündür (Akyüz, 2003, 30).

Okullarda uygulanan bedensel cezalar, genellikle sınıf içi disiplini sağlamak için uygulanmaktadır (UNICEF, 2001, 4; Agbenyega, 2006, 110; Middleton, 2008, 253). Aynı zamanda birçok araştırma sonucuna göre (Middleton, 2008, 253; Kilimci, 2009, 241) bedensel ceza ya da dövme birçok ülkede temel disiplin yöntemi olarak kullanılmaktadır. Fakat yapılan çalışmalar göstermiştir ki (Şahin ve Beyzaova, 2001, 1; Demir, 2005; Arif ve Rafi, 2007, 172; Cameron, 2006), çocuğu disipline sokmak için uygulanan bedensel cezalar sınıf içinde en az etkili olan yöntemlerdir.

Bedensel ceza, günümüzde artık kabul görmeyen, gerek ülkemizde ve gerekse pek çok ülke tarafından açıkça veya zımnem yasaklanmış bulunan bir yaptırım türüdür. Örneğin İngiltere'de öğretmenlerin *in loco parentis*'ten kaynaklanan, çocuğa makul bir ceza verme yetkileri bulunurken, 1986 tarihli Eğitim Yasası ile bedensel ceza tamamen yasaklanmıştır (Partington, 1990, 108). İşte bu nedenle bu ceza, hukuka uygun ve geçerli disiplin yaptırım türleri arasında yer almaz. Örneğin Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28.

maddesinde okul disiplinin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemlerin alınması öngörülmektedir

Örgün eğitim dışına çıkarma. Öğrencilere uygulanacak disiplin yaptırımları arasında sonuçları bakımından en ağır disiplin yaptırımıdır. Bu yaptırımın uygulanmasını gerektirecek davranışlar disiplini oldukça ağır biçimde bozmaktadır. Bu yaptırımın uygulanması durumunda öğrenci örgün eğitim sisteminden atılır. Bu nedenle yaygın eğitim sistemine geçmek zorunda kalır. Böylesi ağır bir sonucu doğuran yaptırımın hangi davranışlara uygulanacağını açıkça ve sınırlı sayıda belirtilmesi gerekir.

Nitekim örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezası, "Milli Eğitim Bakanlığı Ödül ve Disiplin Yönetmeliği"nin 12/(ç) maddesinde düzenlenmişti. Ancak adı geçen yönetmelik, 07.09.2013 tarihli ve 28758 sayılı Resmi Gazetede Yayınlanan "Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği" ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bu nedenle bahsedilen düzenleme, bu yeni yönetmeliğin 164/(4) maddesinde yeniden düzenlenmiş ve hangi davranışların örgün eğitim dışına çıkarma yaptırımına tabi tutulacağı sayılmıştır. Ancak düzenlemenin son cümlesinde, maddede sayılanların dışında ve disiplin cezası verilmesini gerektiren fiil ve hallere nitelik ve ağırlıkları itibarıyla benzer eylemlerde bulunanlara suça uygun cezalar verilir denmektedir. Söz konusu maddede sayılan örgün eğitim dışına çıkarma yaptırımının uygulanacağı fiiller şunlardır:

- a) Türk Bayrağına, ülkeyi, milleti ve devleti temsil eden sembollere hakaret etmek,
- b) Türkiye Cumhuriyeti'nin devleti ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ilkesine ve Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına ve Anayasanın başlangıcında belirtilen temel ilkelere dayalı millî, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti niteliklerine aykırı miting, forum, direniş, yürüyüş, boykot ve işgal gibi ferdi veya toplu eylemler düzenlemek; düzenlenmesini kışkırtmak ve düzenlenmiş bu gibi eylemlere etkin olarak katılmak veya katılmaya zorlamak,
- c) Kişileri veya grupları; dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi ve dini inançlarına göre ayırmayı, kınamayı, kötülemeyi amaçlayan bölücü ve yıkıcı toplu eylemler düzenlemek, katılmak, bu eylemlerin organizasyonunda yer almak,
- ç) Kurul ve komisyonların çalışmasını tehdit veya zor kullanarak engellemek,
- d) Bağımlılık yapan zararlı maddelerin ticaretini yapmak,
- e) Okul ve eklentilerinde güvenlik güçlerince aranan kişileri saklamak ve barındırmak,
- f) Eğitim ve öğretim ortamını işgal etmek,

- g) Okul içinde ve dışında tek veya toplu hâlde okulun yönetici, öğretmen, eğitici personel, memur ve diğer personeline karşı saldırıda bulunmak, bu gibi hareketleri düzenlemek veya kışkırtmak,
- ğ) Okul çalışanlarının görevlerini yapmalarına engel olmak için fiili saldırıda bulunmak ve başkalarını bu yöndeki eylemlere kışkırtmak,
- h) Okulun taşınır veya taşınmaz mallarını kasıtlı olarak tahrip etmek,
- ı) Yaralayıcı, öldürücü her türlü alet, silah, patlayıcı maddeleri kullanmak suretiyle bir kimseyi yaralamaya teşebbüs etmek, yaralamak, öldürmek, maddi veya manevi zarara yol açmak,
- i) Kişi veya kişilere her ne sebeple olursa olsun eziyet etmek; işkence yapmak veya yaptırmak, cinsel istismar ve bu konuda kanunların suç saydığı fiilleri işlemek,
- j) Çete kurmak, çetede yer almak, yol kesmek, adam kaçırmak; kapkaç ve gasp yapmak, fidye ve haraç almak,
- k) Yasa dışı örgütlerin ve kuruluşların, siyasi ve ideolojik görüşleri doğrultusunda propaganda yapmak, eylem düzenlemek, başkalarını bu gibi eylemleri düzenlemeye kışkırtmak, düzenlenmiş eylemlere etkin biçimde katılmak, bu kuruluşlara üye olmak, üye kaydetmek; para toplamak ve bağışta bulunmaya zorlamak,
- l) Bilişim araçları yoluyla; bölücü, yıkıcı, ahlak dışı ve şiddeti özendiren sesli, sözlü, yazılı ve görüntülü içerikler oluşturmak, bunları çoğaltmak, yaymak ve ticaretini yapmak.

Söz konusu yaptırım görüldüğü üzere okulda disiplini oldukça ağır biçimde ihlal eden davranışlara uygulanmaktadır. Okul öğrenci ödül ve disiplin kurulunca kararlaştırılan söz konusu disiplin yaptırımlarının hukuki açıdan etki doğurabilmesi için yönetmeliğin 169/(1)/(c) maddesinde il disiplin kurulunun onayı gerekmektedir.

Yeni Yönetmelikte, eski yönetmelikteki ifadeler büyük ölçüde korunurken, bazı küçük değişiklikler yapılmıştır. Örneğin eski yönetmeliğin 12/(ç)/8 maddesinde yer alan ifadelerin özü korunarak, yeni yönetmeliğin 164/(4)/(g) ve (ğ) maddelerine ayrılarak düzenlenmiştir. Yine eski yönetmeliğin 12/(ç)/7 maddesinde yer alan, “okula, derslere, sınavların yapılmasına engel olmak, dersteki öğrencileri dışarı çıkarmak, bunların yapılmasına yönelik zorlayıcı davranışlarda bulunmak” hükmü, yeni yönetmeliğin 164/(4)/(f) maddesinde “eğitim ve öğretim ortamını işgal etmek” şeklinde düzenlenmiştir. Kanımızca belirtilen hükmün bu şekilde düzenlenmesinin gerekçesi, bir sosyal medya olan twitter’da son dönemde, işgal et/occupy hastag’iyle başlıklar açılıp (Örneğin, #occupywallstreet, #occupyfrankfurt, #occupygezi gibi) kitleleri toplanmaya ve barışçıl yürüyüşler yapmaya dönük etkinlikler olması karşısında önlem almaktır.

Almanya’da öğrencilere uygulanacak disiplin yaptırımları düzenleyici önlemler (*Ordnungsmaßnahmen*) ve eğitsel araçlar (*Erziehungsmitteln*)

olarak ikiye ayrılmaktadır. Düzenleyici önlemler disiplini ciddi biçimde bozan davranışlara yöneliktir. Bu nedenle her eyaletin okul mevzuatında tek tek sayılmıştır. Mevzuatta belirtilenler haricinde alınacak önlemler hukuka aykırı sayılmaktadır. Düzenleyici önlemler kapsamında en ağır önlem olarak bütün okullardan men etme (*die Verweisung von allen Schulen*) öngörülmüştür. Ancak söz konusu yaptırımın uygulanabilmesi için ilk önce bu yaptırımın uygulanacağına dair bir ihtarda bulunulması gerekmektedir. Bunun dışında düzenleyici önlemler ancak ilgili öğrencinin diğer öğrencilerin ya da öğretmenlerin güvenliğini ciddi biçimde tehlikeye sokması ya da dersin işleyişini sürekli veya ağır biçimde zedelenmesi durumlarında, kullanılan eğitim araçlarının yetersiz kalması halinde alınabilir (Luthe, 2003, 151).

Amerika Birleşik Devletlerinde en ağır yaptırım türü olarak okuldan atma (*expulsion*) yaptırımının uygulandığını ancak bu yaptırımın uygulanması durumunda öğrencinin örgün eğitim sistemi dışına çıkarılmadığını sadece uzun süreliğine, ki bu süre genellikle dönemin sonuna kadardır, okuldan ihraç edildiğini görmekteyiz. ABD’de okul yöneticileri genellikle, öğrencinin okuldan atılmasını gerektirecek kabahatleri (suçları) tanımlama yetkisine sahiptirler. Ancak Troyan’a göre (2003,1641) bu yetki makul sınırlar çerçevesinde ve ihtiyatlı kullanılmalıdır. Zaten okuldan atmayı gerektiren davranışlara yönelik düzenlemeler genellikle çok spesifiktir. Okuldan atılmayla sonuçlanacak davranışlar okuldan okula değişse de kural olarak işlenen disiplin suçu (kabahatler) sarhoş olma, uygunsuz cinsel davranışlar, hırsızlık, silah ya da ilaç taşıma gibi çok ciddidir.

Avustralya’da çıkarma yaptırımı için çıkarma ve kovma kelimeleri (*exclusion and expulsion*) çeşitli mahkeme kararlarında birbirlerine alternatif olarak kullanılmaktadır. Söz konusu yaptırımın uygulanabilmesi için Eğitim Bakanlığının nihai kararının bulunması gerekir. Çıkarma yaptırımı öğrenciyi okuldan çıkarmakla birlikte, eğitim mevzuatı uyarınca öğrencinin uzaktan eğitim veren öğretim kurumlarına kayıt yaptırma olanağı bulunmaktadır. Bu uzaklaştırma biçimi öğrencinin okula devam zorunluluğuna aykırı olsa da, bedensel cezanın uygulamadan kaldırılmış olmasının dengelenebilmesi için mevzuata dahil edilmesi gerekli görülmüştür (Birch, 1990, 162).

Orta Ağırlıkta Disiplin Yaptırımları. Orta ağırlıkta disiplin yaptırımları okuldan uzaklaştırma yaptırımı bağlamında değerlendirilecektir.

Okuldan uzaklaştırma. Okuldan uzaklaştırma öğrencilere uygulanan disiplin yaptırımları arasında yer almaktadır. Türkiye’de okuldan uzaklaştırma yaptırımı okuldan kısa süreli uzaklaştırma ve okul değiştirme cezası şeklinde öngörülmüştür. 07.09.2013 tarihli Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği’nin 164/(2)’nci maddesinde hangi davranışların kısa süreli uzaklaştırma cezasını gerektirdiği sayılmıştır. Buna göre okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezasını gerektiren davranışlar şunlardır:

- (2) Okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezasını gerektiren fiil ve davranışlar;
- a) Kişilere, arkadaşlarına söz ve davranışlarla sarkıntılık, hakaret ve iftira etmek veya başkalarını bu gibi davranışlara kışkırtmak,
  - b) Pansiyonu terk ederek gece izinsiz dışarıda kalmak,
  - c) Kişileri veya grupları dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi ve dini inançlarına göre ayırmayı, kınamayı, kötülemeyi amaçlayan davranışlarda bulunmak veya ayrımcılığı körükleyici semboller taşımak,
  - ç) İzinsiz gösteri veya toplantı düzenlemek, bu tür gösteri veya toplantılara katılmak ve bu amaçla yapılan etkinliklerde bulunmak,
  - d) Her türlü ortamda kumar oynamak veya oynatmak,
  - e) Verilen görevlerin yapılmasına engel olmak,
  - f) Başkalarına hakaret etmek,
  - g) Yasaklanmış veya müstehcen yayın, kitap, dergi, broşür, gazete, bildiri, beyanname, ilan ve benzerlerini dağıtmak, duvarlara ve diğer yerlere asmak, yapıştırmak, yazmak; bu amaçlar için okul araç-gerecini ve eklentilerini kullanmak,
  - ğ) Bilişim araçları yoluyla eğitim ve öğretim faaliyetleriyle kişilere zarar vermek,
  - h) Özürsüz devamsızlık yapmayı, okula geldiği hâlde özürsüz eğitim ve öğretim faaliyetlerine, törenlere ve diğer sosyal etkinliklere katılmamayı, geç katılmayı veya erken ayrılmayı alışkanlık haline getirmek,
  - ı) Kavga etmek, başkalarına fiili şiddet uygulamak,
  - i) Okul binası, eklenti ve donanımlarına, arkadaşlarının araç-gerecine siyasi, ideolojik veya müstehcen amaçlı yazılar yazmak, resim veya semboller çizmek,
  - j) Toplu kopya çekmek veya çekilmesine yardımcı olmak,
  - k) Sarhoşluk veren zararlı maddeleri bulundurmamak veya kullanmak.

Okul değiştirme cezasını gerektiren davranışlar şunlardır:

- a) Türk Bayrağına, ülkeyi, milleti ve devleti temsil eden sembollere saygısızlık etmek,
- b) Millî ve manevi değerleri söz, yazı, resim veya başka bir şekilde aşağılamak; bu değerlere küfür ve hakaret etmek,
- c) Okul çalışanlarının görevlerini yapmalarına engel olmak,
- ç) Hırsızlık yapmak, yaptırmak ve yapılmasına yardımcı olmak,
- d) Okulla ilişkisi olmayan kişileri, okulda veya eklentilerinde barındırmak,
- e) Okul tarafından verilen belgelerde değişiklik yapmak; sahte belge düzenlemek; üzerinde değişiklik yapılmış belgeleri kullanmak veya bu belgelerin sağladığı haklardan yararlanmak ve başkalarını yararlandırmak,
- f) Okul sınırları içinde herhangi bir yeri, izinsiz olarak eğitim ve öğretim amaçları dışında kullanmak veya kullanılmasına yardımcı olmak,
- g) Okula ait taşınır veya taşınmaz mallara zarar vermek,

- ğ) Ders, sınav, uygulama ve diğer faaliyetlerin yapılmasını engellemek veya arkadaşlarını bu eylemlere katılmaya kışkırtmak,
 h) Eğitim ve öğretim ortamına yaralayıcı, öldürücü silah ve patlayıcı madde ile her türlü aletleri getirmek veya bunları bulundurmak,
 ı) Zor kullanarak veya tehditle kopya çekmek veya çekilmesini sağlamak,
 i) Bağımlılık yapan zararlı maddeleri bulundurmak veya kullanmak,
 j) Yerine başkasını sınava sokmak, başkasının yerine sınava girmek,
 k) Eğitim ve öğretim ortamında siyasi partilerin, bu partilere bağlı yan kuruluşların, derneklerin, sendikaların ve benzeri kuruluşların siyasi ve ideolojik görüşleri doğrultusunda eylem düzenlemek, başkalarını bu gibi eylemleri düzenlemeye kışkırtmak, düzenlenmiş eylemlere etkin biçimde katılmak,
 l) Siyasi partilere, bu partilere bağlı yan kuruluşlara, derneklere, sendikalara ve benzeri kuruluşlara üye olmak, üye kaydetmek, para toplamak ve bağışta bulunmaya zorlamak,
 m) Bilişim araçları yoluyla eğitim ve öğretimi engellemek, kişilere ağır derecede maddi ve manevi zarar vermek,
 n) İzin almadan okulla ilgili; bilgi vermek, basın toplantısı yapmak, bildiri yayınlamak ve dağıtmak, faaliyet tertip etmek veya bu kapsamdaki faaliyetlerde etkin rol almak,
 o) Bir kimseyi ya da grubu suç sayılan bir eylemi yapmaya, böyle eylemlere katılmaya, yalan bildirimde bulunmaya veya suçu yüklenmeye zorlamak,
 ö) Zor kullanarak başkasına ait mal ve eşyaya el koymak, başkalarını bu işleri yapmaya zorlamak.

Görüldüğü gibi gerek kısa süreli gerekse tasdikname ile uzaklaştırma yaptırımını gerektiren davranışlar yönetmeliğin 164/(2) ve (3). maddesinde belirtilmiştir. Ancak burada sayılanların sınırlı sayıda olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira 164. maddenin (5). bendinde yer alan ifade bu yaptırımlar için de geçerlidir. Bu nedenle nitelik ve ağırlıkları itibarıyla benzer eylemlerde bulunanlara bu yaptırımlardan uygun olanı uygulanabilecektir. Ayrıca okul öğrenci ödül ve disiplin kurulunca kararlaştırılan okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezasının verilebilmesi için okul müdürünün onayı gerekirken, okuldan tasdikname ile uzaklaştırılma cezasının verilmesi için ilçe öğrenci disiplin kurulunun onayı gerekmektedir.

“Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği”, 164. maddesinin 3. bendinde okul değiştirme cezasını gerektiren fiil ve davranışlar sayılmıştır. Söz konusu ceza, 19.01.2007 tarihli ve 26408 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği”nin 12. Maddesinde tasdikname ile uzaklaştırma cezası olarak düzenlenmişti. Eski tarihli ve yeni tarihli yönetmelikler karşılaştırıldığında, uygulanacak cezanın isminin değiştirildiği ancak niteliğinin aynı olduğu görülmektedir. Çünkü eski yönetmelik uyarınca tasdikname ile uzaklaştırma cezasının uygulanması, “başvurdukları il/ilçe

millî eğitim müdürlüklerince istekleri de dikkate alınarak okul türleri ve ilgili mevzuat hükümleri göz önünde bulundurularak uygun okullara yerleştirilme” şeklindeyken, yeni yönetmelikte de aynı uygulama söz konudur. Kısaca tasdikname ile cezalandırmada da öğrencinin başka bir okula gönderilmesi söz konusuydu.

Eski yönetmelik ve yeni yönetmelik arasındaki benzerlik uygulanacak cezanın türünden ibaret değildir. Bu ceza kapsamına giren davranışların pek çoğunun eski yönetmelikte olduğu haliyle yeni yönetmelikte de yer aldığı görülmektedir. Sadece eski yönetmeliğin, 12/(c)/13 maddesinde yer alan hükmün yeni yönetmelikte iki ayrı bent şeklinde düzenlenerek 165/3/(k) ve (l) maddelerinde yer aldığı görülmektedir. Yine yeni yönetmeliğin 165/3/(m) ve (n) maddelerinin, eski yönetmelikte de yer aldığı; ancak ifadeler arasında, anlam farklılığına yol açmayacak kelime değişikliklerinin olduğu görülmektedir. Yeni yönetmelik ve eski yönetmelik arasındaki farklılık, yeni yönetmeliğin 165/3/(c) bendine “okul çalışanlarının görevlerini yapmalarına engel olmak” hükmünün eklenmiş olmasıdır.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, uygulanacak cezanın niteliği aynı olsa da isminin değiştirilmiş olmasının isabetli olduğu düşünülmektedir. Çünkü tasdiknameyle uzaklaştırma cezası, öğrencinin okuldan uzaklaştırılması anlamına gelse de bu aslında bir uzaklaştırma değil, o okuldan başka bir okula nakledilme cezasıydı. Burada Morrison ve Skiba'nın (2001'den akt. Blomberg, 2004, 1) ifade ettiği gibi, “öğrencinin istenmeyen davranışının sonucu olarak, sınıfa ya da okula, belirli bir süre için gelmemesini gerektiren bir ceza” söz konusu değildi. Okul değiştirme ifadesi, “İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde de öğrenciye olumsuz davranışlarında uygulanacak yaptırımlar arasında da görülmektedir. Bu bağlamda, “tasdikname” ifadesi yerine “okul değiştirme” ifadesinin kullanılmasını, yönetmelikler ve uygulanacak yaptırımlar arasında paralellik ve uyum sağlanmak için olduğunu söylemek mümkündür. Yine aynı doğrultuda, lise eğitiminin zorunlu eğitime dahil edilmesiyle tasdikname ifadesi okul değiştirme olarak ifade edilmiş olabilir.

07.09.2013 tarihli ve 28758 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren, “Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği”, okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezası verilmesi gereken davranışları 164. maddesinin (2). bendinde düzenlemiştir. Söz konusu düzenleme büyük ölçüde “Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği” ile benzerlik taşımaktadır. Yeni yönetmelik (b) bendine “Pansiyonu terk ederek gece izinsiz dışarıda kalmak.” (e) bendine “verilen görevlerin yapılmasına engel olmak” ve son olarak (k) bendine “sarhoşluk veren zararlı maddeleri bulundurmak ve kullanmak” hükümlerini getirmiştir. Buna karşılık eski yönetmelikte yer alan, “Öğrencilerin bulunmaması gereken yerlere gitmeyi alışkanlık haline getirmek ve arkadaşlarını böyle yerlere gitmeye zorlamak.” şeklinde düzenlenmiş 12 no’lu bent yeni yönetmeliğe alınmamıştır.

Eski yönetmeliğin 6. bendinde hakaret suçu, yeni yönetmelikte söz konusu maddenin (f) bendinde düzenlenmiştir. Ancak eski eski “öğretmenlere, eğitici personele, yöneticilere, memurlara, diğer görevlilere ve ziyaretçilere” biçiminde saymak suretiyle, öğrencinin hakaret fiilini kimlere karşı işlediğinde ceza alacağı açıkça belirtilirken; yeni düzenlemede “başkalarına” denilmek suretiyle düzenleme belirsizleştirilmiş ve genelleştirilmiştir. Aynı şekilde eski yönetmeliğin 8. bendinde, “bilişim araçları ile yönetici, öğretmen, eğitici personel, memur, diğer görevliler ve ziyaretçiler ile öğrencileri rahatsız edici davranışlarda bulunmak.” şeklinde yer alan düzenleme, yeni yönetmeliğin (ğ) bendinde “bilişim araçları yoluyla eğitim ve öğretim faaliyetleriyle kişilere zarar vermek” haline dönüştürülmüştür. Burada da belirsizleştirme ve genelleştirme söz konusudur. Oysa Anayasanın 124. maddesine göre, yönetmelikler kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere çıkarılırlar. Bu doğrultuda öğrencilerin zihinsel ve kültürel gelişimine uygun bir şekilde, kuralların açıkça ifade edilmiş olması daha uygun olurdu.

Almanya’da, düzenleyici önlemler (*Ordnungsmaßnahmen*) arasında sayılan yaptırımlar ve bütün okullardan men etme yaptırımı dışındaki yaptırımlar orta ağırlıkta disiplin yaptırımları arasında sayılabilir. Buna göre,

a) öğrencinin okuduğu sınıftan bir başka sınıfa geçirilmesi, b) okumakta olduğu okulla aynı nitelikte bir başka okula geçirilmesi, c) üç aya kadar derse katılmaktan men edileceğinin ihtar edilmesi ve bu ihtara uymaması durumunda üç aya kadar dersten uzaklaştırılması kararının alınması ve d) davranışını sürdürmesi durumunda bütün okullardan uzaklaştırma yaptırımının uygulanacağı ihtarının yapılması ve bu ihtara uymaması durumunda bütün okullardan uzaklaştırılması düzenleyici önlemler olarak uygulanabilmektedir (Luthe, 2003, 152).

ABD’de, uzaklaştırma (*suspension*) çoğunlukla öğrencinin disiplin suçu teşkil eden davranışının, okuldan atılmayı gerektirecek kadar ağır olmadığı durumlarda uygulanmaktadır. Uzaklaştırma, öğrencinin sicili üzerinde okuldan atma kadar sert bir etki yaratmamaktadır. Her ne kadar hukuki süreçleri aynı olsa da uzaklaştırmada öğrencinin kısa bir süre için, ki genellikle bu süre on günden daha fazla değildir, okuldan ihracı ya da okul faaliyetlerinden ya da sınıftan uzaklaştırılması söz konusudur. Okuldan atma müfettiş tarafından uygulanırken uzaklaştırma okul müdürü tarafından uygulanabilmektedir (Trojan, 2003, 1642).

ABD’de uzaklaştırma cezaları, okul içinde uzaklaştırma (*in school suspension*, ISS) ve okul dışında uzaklaştırma (*out of school suspension*, OSS) cezaları olarak ayrılmaktadır. Okul içinde uzaklaştırma, öğrencinin sınıftan çıkarılması ve günün bir kısmından birkaç güne kadar uzanan farklı sürelerde aralıksız olarak, ISS merkezinde bulunmaya zorlanmasıdır. ISS merkezi, cezalandırıcılardan rehabilite edicilere kadar farklılık gösteren, öğrencilerin okuldan uzaklaştırılmaksızın öğrencinin istenmeyen davranışların değiştirilmesi ya da durdurulmasını amaçlayan çeşitli davranış değiştirme stratejilerinin uygulandığı özel donanımlı odalardır (Blomberg, 2004, 2). Okul dışında uzaklaştırma ise öğrencinin okul çevresinden 10 günü aşmayan bir süre için uzaklaştırılmasıdır (Mendez, Knoff ve Ferron, 2002’den akt. Blomberg, 2004, 2). Okul dışında uzaklaştırma cezası, sorunlu öğrencinin okuldan ve okul donanımlarından uzaklaştırması veya ortaya çıkabilecek ciddi uygunsuz davranışları şeklindeki kısa vadeli amacını gerçekleştirmektedir. Ancak öğrenciler için uzun vadeli amaçlar ve okul

dışına çıkarma cezasının bu amaçlar üzerindeki etkileri bakımından ciddi sorunlar bulunmaktadır (Blomberg, 2004, 2). Ancak ABD'de ülkemizdeki gibi öğrencinin başka okula nakledilmesi sonucunu doğuran okul değiştirme cezası bulunmamaktadır. Ayrıca ülkemizde ABD'deki gibi uzaklaştırma cezası bulunmamaktadır.

ABD'de okuldan atma ve uzaklaştırma öğrenci davranışlarını denetlemek için başvurulmuş disiplin önlemleri arasındadır. Her iki disiplin yöntemi de öğrenciyi belli bir süreliğine okuldan uzaklaştırmaktadır. Sürenin uzunluğu, ihlalin türü ve öğrenciye uygulanan disiplinin türüne göre değişmektedir (Trojan, 2003, 1640).

İngiltere'de de yaptırımların uygulanış biçimleri işlenen suçların şiddetine göre gruplandırmıştır. Buna göre, ciddi suçlar için 2. derece yaptırım uygulanır. Bunlar, istenmeyen davranışların daha şiddetli biçimlerinin üstesinden gelebilmek için öğrenciyi sınıftan uzaklaştırma ya da yapılan etkinlikten men etme ve düşük seviyeli yaptırımlar uygulandıktan sonra dahi davranışlarda değişme gözlenmemişse rehber öğretmen ya da baş öğretmenin de çözüm sürecine olması şeklindedir. (Arslanboğa, 2009, 160).

Fransa Eğitim Yasasına göre orta ağırlıkta sayılabilecek disiplin yaptırımları, ek görevler verilmesi, izinsizlik cezası uygulanması, öğrenci tarafından verilen zararların ödettirilmesi şeklindedir (Arslanboğa, 2009, 160).

Avusturalya'da okuldan uzaklaştırma genellikle öğrencinin ahlaka uygun olmayan, devamlılık ve kasıt içeren kötü ve hoş olmayan daha ciddi davranışlarına uygulanmaktadır. Okuldan uzaklaştırma genellikle kısa sürelidir ve 10 günden fazla olamaz ve merkezi eğitim idaresinin onayına tabidir (Birch, 1990, 162).

İsrail'de okuldan uzaklaştırma cezası üç gün için verilebileceği gibi dört günden altı aya kadar da uygulanabilir. Üç günlük okuldan uzaklaştırma cezası okul müdürü tarafından öğrencinin öğretmenin görüşü alınarak uygulanırken, dört günden altı aya kadar uzaklaştırma cezası verilmesi öğrencinin öğretmenin görüşüyle birlikte okuldaki öğretmenlerin

çoğunluğunun öğrencinin cezalandırması yönünde görüş bildirmesi, ayrıca yönetmeliğin öngördüğü diğer yaptırımların uygulanmış olması ve son çare olarak bu cezaya başvurulması gerekmektedir. Öğrenciye altı aydan daha fazla veya süresiz okuldan uzaklaştırma cezası vermeye yetkili herhangi bir makam bulunmamaktadır. (Goldstein, 1990, 310).

Hafif Disiplin Yaptırımları. Hafif disiplin yaptırımları, kınama, okul içinde uzaklaştırma ve eğitsel araçlar başlıkları altında incelenecektir.

Kınama. Kınama Türk eğitim sisteminde disiplini bozucu davranışlara uygulanan en hafif yaptırımdır. Okul öğrenci ödül ve disiplin kurulunca kararlaştırılan ve okul müdürünün onayı ile uygulanabilen kınama yaptırımlarının hangi davranışlara uygulanacağı 07.09.2013 tarihli Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 164/(1)'nci maddesinde sayılmıştır. Buna göre kınama yaptırımının uygulanacağı davranışlar şunlardır.

- a) Okulu, çevresini ve eşyasını kirlenmek,
- b) Yapması gereken görevleri yapmamak,
- c) Kılık-kıyafete ilişkin mevzuat hükümlerine uymamak,
- ç) Tütün ve tütün mamullerini bulundurmamak veya içmek,
- d) Başkasına ait eşyayı izinsiz almak veya kullanmak,
- e) Yalan söylemek,
- f) Özürsüz devamsızlık yapmak, okula geldiği hâlde özürsüz eğitim ve öğretim faaliyetlerine, törenlere ve diğer sosyal etkinliklere katılmamak, geç katılmak veya erken ayrılmak
- g) Okul kütüphanesi, atölye, laboratuvar, pansiyon veya diğer bölümlerden aldığı kitap, araç-gereç ve malzemeyi zamanında vermemek, eksik vermek veya kötü kullanmak,
- ğ) Kaba ve saygısız davranmak,
- h) Dersin ve ders dışı faaliyetlerin akışını ve düzenini bozacak davranışlarda bulunmak,
- ı) Kopya çekmek veya çekilmesine yardımcı olmak,
- i) Yatılı okullarda pansiyonu gece izinsiz terk etmek veya pansiyona geç gelmek,
- j) Yasaklanmış, müstehcen yayınları okula ve okula bağlı yerlere sokmak veya yanında bulundurmamak,
- k) Üzerinde kumar oynamaya yarayan araç-gereç bulundurmamak,
- l) Bilişim araçlarını amacı dışında kullanmak,
- m) Alınan sağlık ve güvenlik tedbirlerine uymamak.

Diğer disiplin yaptırımları gibi kınama yaptırımı da sınırlı sayıda düzenlenmemiştir. Yönetmeliğin 164. maddenin (5). bendi uyarınca nitelik ve

ağırlıkları itibarıyla benzer eylemlerde bulunanlara kınama yaptırımları uygulanabilecektir.

Kınama Cezası “Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği”nin 12. Maddesinde düzenlenmişti. Ancak söz konusu düzenleme, "Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği" ile değişikliğe uğratılmıştır. Söz konusu değişiklik uyarınca önceki düzenlemede yer alan, “Dersle ilgili araç-gereci yanında bulundurmamak, bulundurulması yönündeki uyarılara aldırmamak, sahip olmasına rağmen ders araç-gerecini kullanmamayı alışkanlık hâline getirmek”; “Okul yetkililerinin ve disiplin kurulunun çağrılarına uymamak ve çağrı yazılarını almaktan kaçınmak” ve “Okulca istenen kişisel veya ailesi ile ilgili bilgileri okula geç bildirmek, yanlış bildirmek veya bildirmemek” şeklindeki 12. Maddenin, 6,15 ve 17. bentleri çıkartılmıştır. Belirtilen bentlerden 6. bentte yer alan hükümlerin yeni yönetmelikte çıkartılmış olmasının olumlu olduğu düşünülmektedir. Çünkü bentte yer alan istenmeyen davranışların, resmi ve hukuki sonuçları olan kınama cezasıyla ortadan kaldırılmasına çalışılması yerine, pozitif disiplin yaklaşımlarına başvurulmasının uygun olacağı savunulabilir. Aynı şekilde söz konusu maddenin 15. bendinde yer alan düzenlemenin çıkarılmış olması, ceza alması muhtemel bir öğrencinin süreç içindeki davranışlarından ötürü ikinci kez cezalandırılmamasını sağlaması açısından olumludur. Son olarak ilgili maddenin 17. bendinin yeni yönetmelikte yer almamış olması da öğrencinin kişisel bilgilerinin gizliliği açısından olumlu bir adımdır.

Yeni yönetmeliğin 164. maddesine m bendi olarak “Alınan sağlık ve güvenlik tedbirlerine uymamak” şeklinde yeni bir düzenleme eklenmiştir. Bu eklemekten başka, eski yönetmelikte yer alan bir başka düzenleme yeni yönetmeliğe daha farklı bir ifade ile aktarılmıştır. Buna göre eski yönetmelikte, “Bilişim araçlarını, okul yönetimi ile öğretmenin bilgisi ve izni dışında konuşma yaparak, ses ve görüntü alarak, mesaj ve e-mail göndererek, bunları arkadaşlarıyla paylaşarak eğitim-öğretimi olumsuz yönde etkileyecek şekilde kullanmak.” biçiminde yer alan düzenleme, “bilişim araçlarını amacı dışında kullanmak” olarak değiştirilmiştir. Fakat söz konusu düzenlemenin eski halinde kalmasının yerinde olacağı düşünülmektedir.

Çünkü yeni düzenleme daha muğlak bir anlam içermektedir. Öncelikle bilişim aracından ne aşılması gerektiği belirlenmelidir. Bilişim aracından sadece bilgisayar, tablet, akıllı telefonun mu anlaşılacağı, örneğin internet bağlantısına sahip bir dijital fotoğraf makinesinin de bu kapsamda değerlendirilip değerlendirilmeyeceği sorusu akla gelecektir. Elbette ki söz konusu araçları sayma yöntemiyle yani kazuistik bir yöntemle bu düzenlemeyi yapmak, yönetmeliği uygulayacak kurumları oldukça sınırlayabilirdi. Ancak söz konusu düzenlemenin örneksene yoluyla yapılması, düzenlemenin anlamını açıklayıcı olması açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bunun dışında ikinci olarak, söz konusu düzenleme, bilişim araçlarının amaçları nelerdir sorusunu akla getirmektedir. TDK'nın güncel Türkçe sözlüğünde bilişim, "İnsanoğlunun teknik, ekonomik ve toplumsal alanlardaki iletişimde kullandığı ve bilimin dayanağı olan bilginin özellikle elektronik makineler aracılığıyla düzenli ve akla uygun bir biçimde işlenmesi bilimi, enformatik." şeklinde tanımlanmaktadır. Burada bilişim ifadesi kullanıldığı için, bilişimin tanımı doğrultusunda sadece, toplumdaki iletişimi sağlama ve bilgiyi işleme amaçları dışında kullanamayacağının varsayılmasının yeterli olup olmayacağı sorusunun cevaplanması gerekir.

Gottfredson (1989'dan akt. Cemaloğlu, 2007, 12) kuralların öğrencilere açıkça ifade edilmemesini ve öğrencilerin kuralları bilmemesini disiplin sorunlarına yol açan özellikler arasında ifade etmektedir. Ayrıca Bresford (2000'den akt. Webb, 2009, 21) kuralların açıkça tanımlandığı bir okul ortamında öğrencilerin kendilerini daha rahat hissettiklerini ifade ettiklerini kaydetmektedir. Buna göre, amacı kanunların uygulanmasını göstermek olan ve büyük çoğunluğu 18 yaşın altında olduğu için hukuken çocuk kabul edilen öğrencilerin açıkça anlayabileceği şekilde ifade edilmesi gereken yönetmeliğin söz konusu hükmünün bu şekilde düzenlenmiş olmasının, okulda disiplinin sağlanmasına uygun olmadığı düşünülmektedir. Her ne kadar düzenlemenin şu anki haliyle okullara disiplin cezasının uygulanmasının gerekip gerekmediği konusunda takdir hakkının kullanılmasına olanak vermesi bakımından yerinde olsa da, düzenlemenin şu

haliyle okullar arasında farklı uygulamalara sebep olabileceği düşünülmektedir.

Diğer ülkelere bakıldığında, örneğin ABD’de kınama cezasının ülkemizdeki şekliyle değil de, sözlü olarak verildiği (*reprimand*) görülmektedir. Kınama ile ilgili yapılmış çalışmalarda, saldırganlık konusunda yüksek risk taşıyan öğrencilerin, yüksek oranlarda olumsuz davranışlar sergiledikleri ve uyumsuz davrandıkları saptanmıştır. Benzer şekilde sorunlu davranışlar konusunda yüksek riskli öğrenciler, daha düşük risk taşıyan akranlarına nazaran, genellikle öğretmenlerinden daha olumsuz geri bildirimler almakta ve öğretmenleri tarafından onaylanmamaktadırlar (Moore Partin, 2010, 7, 11).

Almanya’da okulda disiplinin eğitsel araçlar/önlemler (*erziehungsmitteln/erziehungsmaßnahmen*) ve düzenleyici önlemler (*Ordnungsmaßnahmen*) olarak ikiye ayrıldığına yukarıda değinilmişti. Düzenleyici önlemler, pedagojik bir işlevi yerine getirmektedir. Bunlar ilk etapta, dersin ya da eğitim faaliyetlerinin zarara uğramasına neden olan, ödevlerin ağır biçimde çiğnenmesini önlemeye yönelik işlevlerdir. Bu işlevlerin amaçları sadece öğrencinin istenmeyen davranışı için ceza ya da misillemeden ibaret değildir. Uygulanacak düzenleyici önlemin seçiminde, kişisel koşulların göz önünde bulundurulması uygundur. Ayrıca ortaya çıkan rahatsızlığa tepki verilip verilmeyeceği ve nasıl bir tepki verileceği okulun değerlendirilmesine bırakılmıştır. Bu düzenleyici önlemler arasında, yazılı kınama cezası da yer almaktadır (Avenarius ve Füssel, 2008, 135).

Okul içinde uzaklaştırma (In-school suspension to address the behaviour of an offending student). ABD’de, öğrencinin eyleminin, okuldan atılmayı ya da uzaklaştırılmayı gerektirmeyecek kadar hafif olması durumunda okul içinde uzaklaştırma yaptırımı uygulanabilmektedir. Okuldan atmada ya da uzaklaştırmada, öğrencilerin okula gelme hakları ellerinden alınırken, okul içinde uzaklaştırma yaptırımıyla cezalandırılan öğrencilerin, sınıfa girme-derse katılma hakları ellerinden alınmakta, ancak okula binasına girme yükümlülükleri sürmektedir. Bu nedenle okul içinde uzaklaştırma, sorun çıkaran öğrenciyi sınıftan uzaklaştırmaya yönelik uzlaştırıcı bir yaptırımdır.

Öğrencinin siciline işlenmez. Okul içinde uzaklaştırma yaptırımıyla cezalandırılacak öğrenci davranışları, diğer öğrencilerle kavga etme, öğretmenleriyle saygısız biçimde konuşma ya da sınıfa geç kalmayı alışkanlık haline getirme gibi davranışlardır (Trojan, 2003, 1642).

Eğitsel Araçlar (Erziehungsmitteln). Düzenleyici önlemlere (*Ordnungsmaßnahmen*) göre daha hafif bir yaptırım türü olan Eğitsel Araçlar (*Erziehungsmitteln*) yaptırımı, öğrencilerin temel hak ve özgürlüklerine ilişkin olmayan daha hafif cezalar öngörmektedir. Eğitsel araçlar çoğunlukla, okul yönetiminin devamlılığını sağlamaya ve dersin düzenli işlenmesini güvence altına almaya yöneliktir.

Eğitsel araçlar şunlardır (Luthe, 2003, 150): Sözlü uyarma ayrıca sınıf defterine işleme; öğrenciden verdiği zararı gidermesinin talep edilmesi; dersten dışarı atma (bu yaptırıma çarptırılan öğrenci sınıf kapısının önünde ders süresince beklemek zorunda); öğrenciye evde yapması için ek işler verme; özensiz hazırlanmış ödevlerin tekrar yapılması; çocuklara verilecek özel ders saatlerinin olabildiğince erken velilere bildirilmesi.

Fransa Eğitim Yasasına göre hafif disiplin yaptırımları, karneye yazılması, sözlü uyarı yapılması, sözlü veya yazılı özür beyanları alınması şeklindedir (Arslanboğa, 2009, 160).

İngiltere'de ise az şiddetli bir suç söz konusuysa öğrenciye uygulanacak yaptırımlar, okul ve sınıf kurallarının ve öğrencilerden beklenenlerin hatırlatılması ve ders sonunda öğrenciyi teneffüste ve öğle yemeği molasında daha fazla iş yaptırmak için arkada tutma biçimindedir (Arslanboğa, 2009, 160).

İsrail'de disiplin yaptırımı olarak bir öğrenciye sınıftan çıkarma ya da eve gönderilme cezası verilmesi mümkündür. Bu durumda, öğrenci koridorda ya da bahçeye bırakılmaz, sadece birkaç dakikalığına gönderilebilir. Eğer öğrenci tüm ders boyunca ya da tüm gün boyunca dersten çıkarılmışsa, koridorda başıboş dolaşamaz, öğrenci belirli bir yerde bulundurulur ve bir şeyle uğraştırılır. Eğer öğrenci bir ya da daha fazla gün okuldan uzaklaştırılırsa, anne babası yazılı olarak uzaklaştırma hakkında

bilgilendirilmedikçe, evine gönderilemez. Bir öğrenci okul müdürünün yetkisi olmaksızın, hastalık hariç herhangi bir gerekçeyle, okul saatleri içerisinde evine gönderilemez.

Disiplin Yaptırımlarının Uygulanmasında Takdir Hakkı

Gullick'in (1933, 61'den akt. Manley-Casimir, 1978, 121) belirttiği üzere, bir kamu çalışanın çalışma saati içerisinde yaptığı tüm işlemler ve eylemler, takdir hakkının sınırlarını aşmadığı takdirde geçerli kabul edilecektir. Kamusal yönetimde, kamu hizmetiyle ilgili iş ve işlemlerde takdir unsuruyla karşılaşılır; çünkü yönetim karar-eylem-karar-eylem şeklinde işleyen, devamlılığı olan sürece dayanır.

Mevzuata bakıldığında idarenin takdir yetkisinin tanımlanmadığı görülmektedir. Ancak elbette ki, gerek Türk öğretisi, gerekse yabancı öğretisi bu kavramı çeşitli şekillerde açıklamıştır. Michaud'un yaptığı tanım, "bir idari otoriteye takip edeceği yol, daha önce bir hukuk kaidesi tarafından bildirilmediği ve onun serbestçe hareket edebildiği durumda takdir yetkisi bahse konudur" şeklinde iken; Giraud takdir yetkisini "idare için kanun tarafından belirli bir davranışta bulunmaya mecbur edilme hali bulunmadığı zaman takdir yetkisi vardır." şeklinde ifade etmiştir (akt. Pekiner, 1961, 2). Görüldüğü üzere burada ortak olan husus, idareye verilen yetkinin nasıl ve ne şekilde kullanılacağına mevzuatta açıkça gösterilmemiş olmasıdır. Bunun yanı sıra, bir idari işlemin veya eylemin yapılmasında da ilgili hukuki düzenlemede geçerli birden fazla yolun bulunması ve idarenin bu yollardan dilediğini seçebildiği durumlar da yine takdir hakkı kapsamında değerlendirilir (Kalabalık, 1997, 206). Bu noktada belirtmek gerekir ki, idareci için bir olay karşısında izlenecek yol önceden bir hukuk kuralı ile bildirilmişse, bağlı yetki söz konusudur (Pekiner, 1961, 2).

Takdir hakkı idari karar verme sürecinde büyük önem taşımakla birlikte, iyi ya da kötü niyetle, makul ya da makul olmayan, adil ya da adil olmayan, kısaca birbirine tamamen zıt biçimlerde kullanabilmektedir. Takdir hakkı, mevzuatın idari işleme yetersiz ya da gerçekleşen hukuki duruma uymayan

biçimde yol göstermesi durumunda, idari cevap verilebilirliği ve esnekliği temin eder. Ancak öte yandan bireylerin keyfi ve yetersiz işlemlerine izin verebilir. Bu nedenle, takdir hakkının, idari esnekliği ve bireyleri olası suistimallere karşı koruyacak şekilde sınırlandırılması gerekmektedir. Buna özellikle pedagoji ve rehberlik yönünden öğrencilerin disipline edilmesi bağlamında okul yetkililerinin sahip olduğu ve onlara geniş bir takdir hakkı sunan *in loco parentis* doktrinin uygulandığı okullarda ihtiyaç duyulmaktadır (Manley-Casimir, 1978, 122). Bir başka deyişle, takdir yetkisi kullanılarak yapılan idari işlemler mutlak nitelikte değildirler. Bu idari işlemler yetki, şekil, sebep, konu ve maksat unsurlarından oluşurlar ve bu unsurların her birinin hukuka uygun olması gerekir. Zira hukuka uygun bir idari işlem, bu unsurların tam olarak bulunmasıyla mümkündür (Günday, 2011, 134 vd.; Çağlayan, 2003, 173). Bu noktada idari işlemin amacı ön plana çıkmaktadır. Eğer idare yaptığı hukuki işlemlerde kanun tarafından bildirilmiş amaçtan başka bir amaca yönelirse, bir yetki saptırması söz konusu olur (Pekiner, 1961, 5).

Disiplin yönetimini adil bir takdir yetkisi sorunu olarak kavramsallaştırmak, daha açık bir ifadeyle, okul yönetimini kavramsallaştırmak mümkün ve istenen bir şeydir. Bu tür yaklaşımlar okullar tarafından eğitim ve yönetim programına uyarlanırsa, eğitimcilerin takdir hakkını kullanma ve bundan kaynaklanan sorunlara yönelik farkındalıklarını artırır (Manley-Casimir, 1978,134).

Başkent ve taşra teşkilatında görevli yöneticiler, takdir yetkisinin adil kullanılması konusunda okul yöneticilerini ve disiplin kurallarını uygulayacak öğretmenleri desteklemelidirler. Okul yöneticileri takdir yetkisinin kullanımını üç biçimde sınırlandırabilirler. İlk biçimde idari kuralların oluşturularak takdir yetkisi spesifik (özel) hale getirilebilir. İkinci olarak, takdir yetkisinin sınırlandırılmasına yönelik standartlar ve kuralları geliştirilebilir. Üçüncü yöntem ise kural geliştirmek için bireysel ya da kuramsal durumların kullanılmasıdır (Manley-Casimir, 1978, 134-135).

Takdir yetkisinin yapılandırılması açıklık ilkesinin kabulüne dayanır. Başlangıçtaki gereksinim, okul disiplin politikasının bir belge üzerinde okulun tüm üyelerine (öğrenciler, öğretmenler, diğer işgörenler, veliler ve yöneticiler)

yönelik olarak harmanlanmasıdır. Yılda bir gözden geçirilen böyle bir belge, okulun disiplin politikasından etkilenen tüm tarafları bilgilendirir ve plan, politika, kurallar ile birlikte bulgular, gerekçeler ve emsal olayların açık ifadelerini içerir. Sonuçta takdir yetkisinin denetiminde, en önemli yöntem (chief method) etkilenen tüm taraflar özellikle öğrenciler için, bir şikayet durumunda hangi temyiz yollarına başvurabileceklerinin açık biçimde belirtilmesidir (Manley-Casimir, 1978, 135,136).

Çağlayan (2003, 183-195), çalışmasında takdir yetkisinin denetiminde kullanılan ölçütleri sıralamış ve açıklamıştır. Söz konusu ölçütler takdir yetkisi kullanılırken gözetilmesi gereken sınırlara da işaret etmektedir. Buna göre, yönetim idari işlemin gerekçeli olması ilkesine uygun hareket etmeli, anayasal ilkelere, kanunun özel amacına ve kamu yararı ve hizmetin gereklerine uygun olarak takdir hakkını kullanmalı ve son olarak yapılan idari işlemde açık bir hata bulunmamalıdır.

Bu noktaya kadar hukuki niteliği vurgulanan takdir hakkının, okullarda kullanımına ilişkin örnekler vermek de yerinde olacaktır. Bu konudaki çarpıcı örnekler, Ünal, Özsoy, Yıldız, Güngör, Aylar ve Çankaya'nın 2010 yılında yaptıkları "Eğitimde Toplumsal Ayrışma" başlıklı çalışmalarında rastlamak mümkündür. Bu çalışmaya göre, "okullarda uygulanan disiplin kuralları, istendik davranış biçimleri ve öğrencilere sunulan hizmet ve öğretim seçenekleri okulun özel mi, yoksa devlet okulu mu oluşuna göre büyük ölçüde değişmektedir" (Ünal ve diğ., 2010, 189). Disiplin sorunlarındaki bu değişikliğin nedeninin, okulun öğrenci/veli profili ile ilgili olduğu belirtilmektedir. Örneğin, üst sosyo ekonomik yerleşimlerdeki okullarda öğretmenler, temel disiplin sorunları olarak şımarıklık ve saygısızlığı vurgularken, alt sosyo ekonomik yerleşimdeki okullarda öğretmenler, küfür ve hırsızlık gibi davranışları disiplin sorunu olarak belirtmektedirler. Söz konusu çalışmada, her ne kadar öğretmenlerin, disiplin sorunu yaratan öğrencileri, "rahatlıkla düzeltilebilecek öğrenciler", "her türlü suçu işleyebilecek öğrenciler" şeklinde ayrımcı bir müdahalede bulunmadıklarını ifade ettikleri belirtilmiş, ancak velilerin okullarda bu tür ayrımların bulunduğu yönelik açıklamalarıyla karşılaştığı da aktarılmıştır (Ünal ve diğ., 2010, 190).

Disiplin Yaptırımlarının Değerlendirilmesi

Yukarıda gruplandırılan disiplin yaptırımları göz önüne alındığında, diğer ülkelere kıyasla ülkemizde uygulanan disiplin yaptırımlarının çok ağır ve geri dönüşü mümkün olmayan sonuçlar doğuran uygulamalar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Görüldüğü üzere ülkemizde öğrenciye bir suçlu muamelesi yapılmaktadır. TCK kapsamında 18 yaşından küçüklerin cezai ehliyetleri yaş küçüklüğü adı altında 31. maddede üç döneme ayrılmışken, 18 yaşından küçük öğrenciler hakkında TCK'nın bu sistematiğine uygun bir ayırım, Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nde yapılmamıştır. Bunun yerine söz konusu yönetmelikte 168'nci maddesinde, cezaların takdirinde dikkat edilecek hususlar sayılmıştır. Buna göre disiplin cezaları takdir edilirken,

- a) Öğrencinin 18 yaşına kadar çocuk olduğu,
- b) Öğrencinin üstün yararı,
- c) Soruşturma sürecinde gizlilik ilkesi,
- ç) Sınıf rehber öğretmeni ve öğrenci velisinin görüşleri,
- d) Öğrencinin ailesi ve çevresiyle ilgili bilgiler,
- e) Öğrencinin kişisel özellikleri ve psikolojik durumu,
- f) Fiil ve davranışın hangi şartlar altında yapıldığı, öğrenciyi tahrik unsurlar,
- g) Öğrencinin yaşı ve cinsiyeti,
- ğ) Öğrencinin derslerdeki ilgi ve başarısı,
- h) Öğrencinin daha önce ceza alıp almadığı,

hususları göz önünde bulundurulur.

Ancak burada belirtilen unsurların bir sıra gözetilmeksizin sayıldığı ortadadır. Aksi takdirde, öğrencinin yaş ve cinsiyetinin bu kadar gerilerde sayılmış olmasını anlayabilmek mümkün değildir. Ancak maddenin lafzına bakıldığında, maddede sayılan hususların sınırlı sayıda olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür ki örgün öğretim kurumlarından çıkarma gibi ağır bir yaptırıma çarptırılacak öğrenci için geri dönülmez sonuç doğuran uygulamalar bakımından sınırlı sayıda düzenleme yapmanın yerinde olmadığı, hakkaniyete uygun olmayan sonuçların ortaya çıkabileceği ileri sürülebilir.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, eğitim işgörenlerinin, özellikle yöneticilerin, disiplin kurulu üyelerinin, öğretmenlerin, öğrencilerin hak ve özgürlükleri konusunda bilgilendirilmeleri gereklidir. Hizmet öncesinde ve hizmet içinde verilecek eğitimi, bu konuda kullanılabilir uygun araçlar arasında saymak mümkündür. Okul yöneticileri ve disiplin kurulu, öğrencilerin hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesi anlayışının yaygınlaştırılmasını destekleyen bir okul iklimi oluşturmalıdır (Hazard,1975, 608).

Söz konusu metinle ilgili olarak mahkemeye intikal etmiş olaylar hakkında disiplin cezası uygulamalarının devam etmesi hususu eleştirilebilir. Bu noktada dava konusu eylemin öğrenci tarafından işlenmediği gerekçesiyle öğrencinin beraat etmesi durumunda, öğrencinin uğrayacağı hak kayıplarının nasıl telafi edileceği sorusu akıllara gelebilir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, madde metninde yer alan “velisinin başvurusu hâlinde öğrencinin durumunun, mahkeme kararı sonucuna göre yeniden değerlendirilmesi” ifadesini de öğrencinin dava süreci tamamlandığında 18 yaşını doldurmuş olması halinde söz konusu başvuruyu bizzat yapabileceği, velisinin bulunmaması durumunda ise başvuruyu vasisinin yapabileceği şeklinde yorumlamak yerinde olacaktır.

Söz konusu düzenlemenin 2. fıkrası uyarınca, öğrenci davranışının olumlu olması, başarısı, önceden ceza almamış olması, rehberlik servisinin görüşü hususları da göz önüne alınarak bir alt ceza verilebilir.

Disiplin yaptırımları ve uygulamaları konusunda öğretilerde çeşitli görüşler bulunmaktadır. Örneğin Reed (1995, 586), okuldan uzaklaştırma ya da çıkarma cezaları yerine fonlarla oluşturulan eğitim programlarının uygulanması ve sözleşmeli okullar (*charter schools*) aracılığıyla alternatif eğitim verilmesini önermektedir. Reed (1995, 586) ayrıca uzun süreli uzaklaştırma ya da tamamen çıkarma cezalarının, kısa süreli uzaklaştırma cezalarına göre daha ağır olması nedeniyle bu cezalar için pek çok Federal Mahkeme kararında daha ağır koşullar getirildiğini belirtmiştir. Bu nedenle öğrencinin bazı davranışları yüzünden uzun süreli okuldan uzaklaştırma veya çıkarılma cezasıyla cezalandırılacağı konusunda uyarılması gerektiğini ve

öğrenci ve ebeveynin çıkarmaya yönelik özel suçlamalar ve nedenler konusunda bilgilendirilmesinin zorunlu olduğunu ifade etmiştir.

Jeffs (1993, 70), okul ortamında birçok temel hakkın sürekli olarak yadsınmasını, insani kaynakların harcanmasına, uzun vadede politik yapının sağlığına zarar verilmesine yol açtığını ileri sürmektedir. Ona göre ancak ataletle ve genç insanların dışarıda olduğu kadar okul içinde de diğer insanlarla aynı saygıyı görme hakkına sahip olduklarını kabul etmek gerekir. Ayrıca Jeffs'e göre (1993, 82), okul kurallarının, bireye başkalarının amaçları için bir araç olarak değil kendi içinde bir amaç olarak davranılması ilkesi dışında işlemesine ya da müdürlerin özgür bir toplumun değerlerine saygısızlık edecek şekilde hareket etmelerine izin verilmesi kabul edilemez.

Strossen'in (1996, 316) konuya ilişkin görüşleri daha marjinaldir. Ona göre, diğer kamu kuruluşlarıyla birlikte devlet okullarının amacı düzeni ya da herhangi bir başka şeyi muhafaza etmek değil, özgürlüğü korumaktır. Gerçekten eğitim, tüm yurttaşların yasalar önünde eşit haklarını gerçekleştirebilmeleri için gerekli bir ön koşuldur. ABD Eğitim Biriminin ifadesine göre eğitim en büyük dengeleyicidir.

Disiplin Yaptırımlarının Uygulanması

Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği uyarınca yönetmelikte sayılan disiplini bozucu eylemlerden birini gerçekleştiren öğrenciye uygulanacak disiplin yaptırımlarına Okul Öğrenci Ödül ve Disiplin Kurulu tarafından karar verilecektir. Söz konusu Kurul, 185. madde uyarınca müdür başyardımcısı veya müdürün görevlendireceği müdür yardımcısı, her ders yılının ilk ayı içinde öğretmenler kurulunca gizli oyla seçilecek iki öğretmen, onur kurulu ikinci başkanı, okul aile-birliğinin kendi üyeleri arasından seçeceği bir öğrenci velisinden oluşmaktadır. Ancak Kurulun vereceği kararlar bir üst makamın onayına tabi tutulmuştur. Söz konusu makamlar yine yönetmelikte sayılmıştır. 169. maddeye göre, Kurul tarafından kararlaştırılan kınama ve okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezaları okul müdürünün, okul değiştirme cezası ilçe öğrenci disiplin kurulunun, örgün

eğitim dışına çıkarma cezası, il ğrenci disiplin kurulunun onayından sonra uygulanacaktır. Disiplin Kurulunun oluşmasına ilişkin hükümler MEB dl ve Disiplin Yönetmeliği md. 34'de aynı ifadelerle yer almaktadır. Onaya ilişkin yeni yönetmelikte 169. maddede düzenlenen hükümler, aynı ifadelerle eski yönetmeliğin 17. maddesinde düzenlenmekteydi.

Öğrenciye disiplin cezası verilmesi işlemine idari işlem teorisi açısından değerlendirdiğimizde söz konusu işlemin, subjektif, yapıcı, karma ve ykmlendirici bir idari işlem olduğunu söylemek mümkündür (Günday, 2011, 126-134).

Yönetmeliğin 172. maddesinde disiplin cezalarının uygulanmasında göz önüne alınacak hususlar belirtilmiştir. Buna göre okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezası alan öğrenciler okula devam ettirilmeyecektir. Okula devam etmedikleri günler devamsızlıktan sayılacaktır. Pansiyonlu okullardaki yatılı öğrencilerin, pansiyonda kalmasına izin verilebilecek, ancak diğer öğrencilerin huzur ve güvenini olumsuz etkileyecek öğrencilerin pansiyonda kalmalarına izin verilmeyecektir. Öğrencilerin ulusal ya da uluslararası etkinliklere katılıp katılmayacaklarına okul yönetimince karar verilecektir. MEB dl ve Disiplin Yönetmeliğinde bu hususlar md. 20'de düzenlenmiştir. Ancak eski düzenleme uyarınca, öğrencilerin disiplin cezaları nedeniyle devam etmedikleri günler devamsızlıktan sayılmamaktaydı. Bahsedilen düzenleme hariç diğer düzenlemeler yeni yönetmelikte korunmuştur.

Okul değiştirme cezası alan öğrenciler, başvurdukları millî eğitim mdrlklerincede istekleri de dikkate alınarak okul türleri ve Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nin nakille ilgili hükümleri göz önünde bulundurularak uygun okullara yerleştirilecektir. Aynı ilde öğrencinin devam edebileceği programın bulunmaması hâlinde, Bakanlığın ilgili birimleriyle iş birliği yapılarak gerekli tedbirler alınacaktır. Parasız yatılı öğrencilerin nakilleri, İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Parasız Yatılılık, Burs ve Sosyal Yardımlar Yönetmeliği ve bu Yönetmeliğin nakille ilgili hükümlerine göre uygun okullara yapılacaktır. nceki okul müdürlüğü ile öğrenim gördüğü okul müdürlüğünce uygun görülmesi hâlinde en az bir ğretim yılı geçtikten sonra eski okullarına dnebileceklerdir. Ayrıca

yönetmeliğin 172/(ç) maddesine göre öğrencinin kayıtlı olduğu okul dışında; kaldığı pansiyonda, ders, kurs veya telafi eğitimi aldığı okullarda, disiplin olaylarına karışıp bir başka okula nakledilen öğrencilerden; naklen geldiği okul tarafından okul değiştirme cezası verilenlere yeniden okul değişikliği yaptırılmayacak ve nakil durumları, aldıkları ceza ile ilişkilendirilerek kayıtlarda belirtilecektir. Düzenlemede süresi içinde itirazda bulunulması hâlinde, itiraza ilişkin karar verilinceye kadar ceza uygulanmayacağı da belirtilmiştir. Belirtilen düzenleme, MEB Ödül ve Disiplin Yönetmeliği'nde aynen 20. maddede yer almaktaydı.

Örgün eğitim dışına çıkarma cezası alan öğrenciler ise akşam liseleri dışında devam zorunluluğu olan okullara kayıt yaptıramayacaklar ve Açık Öğretim Lisesi veya Mesleki Açık Öğretim Lisesine kayıt yaptırabileceklerdir. Bu düzenleme de MEB Ödül ve Disiplin Yönetmeliği'nin 20. Maddesinde yer almaktaydı.

Verilen disiplin cezalarına itiraz, Yönetmeliğin 169(3). maddesi uyarınca cezanın tebliğini izleyen beş iş günü içinde yapılacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği'nde bu cezalara itiraz süresi md. 24'de cezanın tebliğinden itibaren yedi iş olarak düzenlenmişti.

Disiplin cezasına itiraz etmeye yetkisi bulunanlar da yine bahsi geçen maddede sayılmıştır. Buna göre, okul müdür, 18 yaşını tamamlamış öğrenci veya öğrenci velisi tarafından okul müdürlüğü aracılığıyla disiplin cezasına itiraz edilebilirler. Okul müdürlüğü, yazılı başvuruyu ve itiraz gerekçeleri hakkındaki görüşlerini, gerekli belgelerle birlikte başvurunun yapıldığı tarihten itibaren en geç beş iş günü içinde itirazı değerlendirmeye yetkili disiplin kuruluna sevk etmek üzere gönderir. Sözü edilen düzenleme MEB Ödül ve Disiplin Yönetmeliği'nde md.24'de düzenlenmiştir. Ancak değinildiği gibi, 5 günlük değil 7 günlük itiraz süresi öngörülmüştü.

Disiplin cezalarına karşı yapılacak itirazları değerlendirecek ve karara bağlayacak makamlar şunlardır: Kınama ve okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezalarına itiraz ilçe öğrenci disiplin kurulunca, okul değiştirme cezasına itiraz il öğrenci disiplin kurulunca, örgün eğitim dışına çıkarma cezasına itiraz üst

disiplin kurulunca değerlendirerek sonuçlandırır. Belirtilen makamların itiraz sonucu verecekleri kararlar kesin olup yeniden itiraz edilemez.

İngiltere’de bir öğrencinin, okul yönetimince okuldan geçici olarak uzaklaştırma ya da tamamen çıkarma cezasıyla cezalandırılması halinde, öğrencinin söz konusu karar aleyhine bir üst makama başvurma veya dava açma hakkı bulunmamaktadır. Söz konusu hak sadece veliye verilmiştir (Partington, 1990, 106).

Yukarıda açıklanan disiplin yaptırımlarının öğrencilerin temel hak ve özgürlüklerini ihlal edip etmediğinin değerlendirilebilmesi için öncelikle hak, özgürlük ve temel hak ve özgürlük kavramları incelenmesi yerinde olacaktır. Aşağıda bu kavramlar tartışılmıştır.

Hak

Hak yalnızca hukukta değil toplumsal yaşamın pek çok aşamasında kullanılan bir kavramdır. Bu nedenle hak kavramı ve bu kavramın kapsamı hakkında pek çok görüş ileri sürülmüş ve teori tartışılmıştır. Bu görüşlerin ve teorilerin tartışılması günümüzde de sürmektedir. Çünkü hak kavramının niteliği, özü ve esası konusunda görüş birliği yoktur (Emini, 2004, 205).

Örneğin Savigny hakkı hukuk tarafından korunan iradi bir yetki, irade gücü ve üstünlüğü olarak tanımlamıştır. Ona göre, herhangi bir durumda hakkın varlığı şüpheli nitelik taşıdığı veya ona karşı gelindiği zaman hakkın mahkeme kararı ile tanınması gerekmektedir (Güriz, 2009, 121,122). Sosyal faydacı ve pozitivist hukukçu Jhering, hakkın özünün ve amacının menfaat olduğunu ileri sürmüştür. Ancak ona göre maddi ve manevi bütün menfaatler hak sayılamaz, menfaatin hak sayılabilmesi için hukuk düzeni tarafından korunması gerekir. Başka bir ifadeyle Jhering’in yaklaşımında hakkın iki unsuru bulunmaktadır: menfaat ve bu menfaatin hukuk düzeni tarafından korunması (*legally protected interests*) (Güriz, 2009, 123; Hofmann, 2009,309). Jellinek ise Savigny ve Jhering’in kullandığı irade ve menfaat kavramlarını birlikte ele almış ve sübjektif kamusal hak (*subjective public*

rights) kavramını geliştirmiştir. Jellinek irade ve menfaati birbirini tamamlayan unsurlar olarak kabul etmiş ve sübjektif kamusal hakkı, insana irade özgürlüğü tanımak yoluyla korunan menfaat olarak tanımlamıştır (Güriz, 2009, 124; Zolo 2007,12),

Öte yandan, hak kavramını kabul etmeyen hukukçular da bulunmaktadır. Örneğin Bentham, haklar ve hukuki ödevler hukuk tarafından yaratıldığı ve varsayımsal nitelik taşıdığı gerekçesiyle; Duiguit ise hakkı insanın doğuştan sahip olduğu bir imtiyaz olarak kabul etmeyerek ve toplum içindeki görevlerini yapabilmek ve başarabilmek için ihtiyaç duyduğu faaliyet serbestliği ve imkan ve yetisi olarak tanımlayarak hak kavramını reddetmektedirler. (Emini, 2004, 206-211; Güriz, 2009, 127-131).

Bütün tartışmalar göz önünde bulundurulduğunda denilebilir ki, hak ile hukuk düzeni hakkın sahibine bir yetki tanımakta ve hak sahibi bu yetkiyi kullanmakla yani talepte bulunmakla bir hukuki yükümlülük ya da ödevin doğmasını sağlamaktadır.

Özgürlük

Hak kavramında olduğu gibi özgürlük kavramı üzerinde de bir görüş birliği sağlanmış değildir. Montesquieu bu durumu “özgürlük kelimesi kadar kendisine değişik anlamlar verilmiş ve düşüncelere çeşitli şekillerde yansımış olsun” sözleriyle ifade ederken, kendisinden yaklaşık yüz elli yıl sonra dünyaya gelmiş Lincoln de “Dünya hiçbir zaman özgürlük kelimesinin iyi bir tarifine kavuşamamıştır” diyerek bu durumu ifade etmiştir (Kapani, 1981, 3, 4).

Her ne kadar üzerinde görüş birliği sağlanamamış olsa da özgürlük öteden beri çeşitli düşünce okullarının ve düşünürlerin gündemini meşgul etmiştir. Örneğin tabii hukuk okulu özgürlük kavramını iki açıdan ele almıştır. Bunlardan ilki özgürlüğün kişinin davranışlarını etkileyen, dıştan gelen bir zorlayıcı unsurun bulunmamasını ifade etmesidir. İkinci olarak ise kişi özgür irade sahibi olarak kendi amaçlarını seçebilir ve bu amaçlara ulaşabilir.

Ayrıca tabii hukuk okuluna göre özgürlük doğuştan gelmektedir ve bir başka kişi yararına sınırlandırılabilmesi, kişinin bu sınırlamayı kendi iradesiyle kabul etmesine bağlıdır (Güriz, 2009,137-144).

Tabii hukuk okulunun yeniçağdaki temsilcilerinden biri olan Hobbes, “özgürlük hareketin dış engellerle karşılaşmamasıdır.” diyerek durumu ifade etmektedir. Ancak özgürlüğün kötüye kullanılabileceği endişesiyle, devlet karşısında bireye özgürlük tanımayarak özgürlüğün tamamen ortadan kalkması gerektiğini ve toplum hayatında devlet baskısının olması gerektiğini savunması nedeniyle kendinden sonra gelen düşünürler tarafından eleştirilmiştir. Çünkü Hobbes’a göre güvenliğin sağlanabilmesi için insan özgürlükleri feda edilebilir (Güriz, 2009,179-185; Topakkaya, 2010, 105; Ashford, 2009, 60).

Locke’un ifadesine göre, kanunların amacı özgürlüğü ortadan kaldırmak ya da kısıtlamak değil, tam tersine onu korumak ve genişletmektir. Locke özgürlük ve eşitliği insanın doğuştan kazandığı hakları olarak görmektedir. Ona göre, özgürlük ve eşitlik doğuştan gelen doğal haklardır. Bir başka tabii hukukçu Rousseau’ya göre, doğa durumunda eşitlik ve eşitliğin yarattığı bir doğal özgürlük vardır. Locke ve Rousseau özgürlük sorununu doğa durumuna dayandırarak gidermeye çalışırken, Montesquieu somut olgu ve kurumsal nedenlere dayanarak bilimsel bir tutumla özgürlük sorununu çözmeye çalışmıştır (Güriz, 2009, 185-198; Şenel, 2001, 317-365; Ashford, 2009, 60; Topakkaya, 2010, 107).

Dış dünyanın insan duyularına olan etkilerine, diğer bir deyişle olayların gözlemine değer veren faydacı görüşü benimseyen John Stuart Mill ise insanların ve toplumun kişinin özgürlüğüne karışması ancak kendini koruma durumunda haklı olabileceğini belirtmektedir. Ona göre kişinin maddi ve manevi mutluluğunun sağlanması amacıyla özgürlüğüne karışılması doğru değildir. Bu nedenle devletin kişisel özgürlüğe mümkün olduğunca az karışması gerekir. Ancak insanların istedikleri şekilde davranmaları diğer kişi ya da kişilere zarar verdiğinde kanun tarafından engellenmelidir (Güriz, 2009, 276, 277; Ashford, 2009, 63).

Temel Hak ve Özgürlükler

Günümüzde temel hak ve özgürlükler ile yakın ilişkili hatta eş anlamlı olarak kullanılan bir kavramın daha bulunduğunu görmekteyiz. Söz konusu kavram “insan hakları” kavramıdır. Her ne kadar insan hakları kavramı temel hak ve özgürlüklerle eş anlamlı kullanılsa da, bu iki kavram arasında farklar vardır. İnsan hakları ideal hukukun ürünüdür, ancak ideal hukukun ürünü olsa da günümüzde büyük ölçüde pozitif hukuka geçmiştir. Pozitif hukuka geçmiş ya da devlet tarafından tanınmış insan haklarına “temel hak ve özgürlükler” denmektedir. Zaten, insan haklarının belli başlıları 18. yy’dan beri demokratik anayasalarda “özgürlük” veya “temel haklar” adlarıyla yer bulmaktaydı (Örneğin, ABD Anayasası’nın, ABD vatandaşlarının haklarından söz ettiği 14. maddesi; Alman Weimar Anayasası’nın “kişinin özgürlüğü dokunulmazdır.” hükmünü içeren 114. maddesi) (Mumcu ve Küzeci, 2007, 117). İnsanların doğuştan bazı temel hak ve özgürlüklere sahip olduğu şeklindeki bu anlayış II. Dünya Savaşından sonra yeniden canlanmış ve demokratik devletlerin Anayasalarında yer almaya başlamıştır (Ünal, 1997, 41). Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında ise 2. maddede insan haklarından söz edilmektedir. 12. madde ve devamında da, “temel hak ve hürriyetler” şeklinde düzenleme yapıldığı görülmektedir.

Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınıflandırılması

Pozitif hukuka “temel haklar ve özgürlükler” adıyla geçen insan hakları, çeşitli düşünürlerin ve hukukçuların çalışma ve inceleme konusu olmuştur. Örneğin Jellinek’in 1913’te yayımladığı “*L’Etat Moderne et son Droit*” adlı eserinde belirttiği tanımlamasına göre, temel haklar ve özgürlükler “negatif statü hakları”, “pozitif statü hakları” ve “aktif statü hakları” şeklinde üç kategoriye ayrılır. Negatif statü hakları (örneğin din ve vicdan özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü gibi) devletin aşırı dokunamayacağı ve kişinin özel alanının sınırlarını çizen özgürlükleridir. Pozitif statü hakları ile (sağlık hakkı, eğitim hakkı, çalışma hakkı gibi) kişi devletten bir olumlu davranış,

hizmet ya da yardım isteyebilir ve böylece devlet bazı ödevleri ve işlevleri yüklenmiş olur. Aktif statü hakları ise (örgütlenme, oy kullanma gibi siyasal haklardır), kişinin siyasal görüşünü ve tutumunu açıklama, toplum yönetimine ve kararlara katılma yetkisi veren haklarıdır (Kapani, 1981, 6).

Jellinek'in sınıflamasının yanı sıra Fransız hukukçu Vasek de 1977 yılında üçlü bir ayırım yaparak temel haklar ve özgürlükleri birinci, ikinci ve üçüncü kuşak haklar olarak ayırmıştır. Birinci kuşak haklar, özgürlük kavramını yansıtmakta ve kapsamında kişi özgürlükleri ve siyasal haklar yer almaktadır. İkinci kuşak haklar, eşitlik fikrine dayanmakta ve kapsamında ekonomik, sosyal ve kültürel hak ve özgürlükler yer almaktadır. Son olarak, üçüncü kuşak haklar toplumun haklarına işaret etmekte ve kapsamında dayanışma hakları olarak da bilinen çevre, gelişme ve barış hakları yer almaktadır (Harrelson-Stephens ve Calloway, 2007, 9; Kaboğlu, 2002, 41 vd.).

Çocukların Temel Hak ve Özgürlükleri

Çocukların temel hak ve özgürlüklerine incelemeye geçmeden önce çocuk kavramının tarihsel süreç içinde ne anlama geldiği açıklanacak ardından ulusal ve uluslararası hukuki metinlerde çocukların temel hak ve özgürlüklerinin ne şekilde belirtildiğine değinilecektir.

Çocuk Kavramı

Tan'ın (1989, 71) belirttiği üzere çocukluk bir toplumda geçerli olan norm ve değerlere göre belirlenen toplumsal bir kavramdır ve diğer tüm toplumsal kavramlar gibi geçerli oldukları bağlamla sınırlıdır. Ozansoy'un ifadesine göre de çocukluk evrensel bir kategori değildir (Ozansoy, 1999, 39). Toplumun çocuğa tanıdığı veya tanımadığı haklar, çocuktan beklentileri, çocuğa yüklediği sorumluluklar, çocuğa uyguladığı cezalar ve yaptırımlar ve de ona verdiği eğitim biçimi gibi pek çok konu, toplumun çocuğu ve çocukluk kavramını nasıl algıladığına göre belirlenir (Tan, 1989, 71).

“Çocuk, daima umudun taşıyıcısı ve insan soyunu sürdürme yolundaki bastırılmayan dürtüsünün simgesi” (Tan, 1989, 72) olsa da tarih içinde çocukluk kavramının çok değişik biçimlerde algılandığını görmekteyiz. Tarihsel olarak çocuklar, yetişkinin daha küçük, daha zayıf, daha az zeki olan versiyonundan fazlası değildi ve niteliksel olarak yetişkinlerden farklı görülmedikleri gibi herhangi bir özel ihtiyaçları olduğu ya da kendi gelişimlerine önemli katkıda buldukları da görülüyordu. 16. yy’dan öncesine kadar hayatın belirli bir dönemini tanımlayan ve çocukluk olarak adlandırılan bir kavram yoktu; ancak ebeveyne, özellikle de babaya, çocuklar üzerinde sınırsız yetki ve denetim olanağı verilmişti (Ruck ve Horn, 2008, 688).

Antik Yunan döneminde çocukluk, örneğin Aristoteles tarafından hastalık, kaza gibi insanın yaşamında karşılaşılabileceği zorluklar hatta felaketlerden biri olarak görüyordu. Aristoteles’e göre çocukluk, kendi haline bırakılırsa mutsuzluk ve huzursuzluk oluştururdu. Bu nedenle, çocuk ayrı bir birey değil, mutlak biçimde babaya ait bir varlıktı ve bu anlamda köleden ya da eşyadan farksızdı. Antik Yunan’daki babaya itaat anlayışı Roma’da *pater familias* anlayışını oluşturmuş, başka deyişle çocuğun babanın uzantısı olduğu anlayışı devam etmiştir. Cermen kavimlerinde de “munt” adı verilen babanın çocuk üzerinde sınırsız denilebilecek çocuğu satma, öldürme, sokağa bırakma gibi birçok yetkileri bulunmaktaydı. (Ümit Atılğan, 2007, 22, 23; Archard ve Macleod, 2002, 1, Serozan, 2005, 3; Karadeniz Çelebican, 1989, 27) .

Ortaçağ’a gelindiğinde ise çocukluk konusunda çok olumlu bir bakış açısının egemen olduğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin Ortaçağ’ın önemli düşünürlerinden Augustin çocukluğu ilk günah ile açıklamış olması bunun göstergelerinden biridir. Augustin’e göre çocukluk ahlaki açıdan zayıflıktır ve ona göre çocuksu bir masumluk yoktur. Saint Thomas’da benzer şekilde çocuğun çocuk olarak bir değerinin bulunmadığını, ancak yetişkinin minyatürü olduğunu belirtmekteydi. Görüldüğü gibi Orta Çağda da çocukluk dönemine karşı kayıtsızlık ve ilgisizlik devam etmekteydi. Ancak yine bu dönemde çocuğun özellikle yaş küçüklüğü ve cezai ehliyet bağlamında

ayrıntılı hukuki düzenlemelerin konusu haline gelmesi, çocuğun iyi bir Hıristiyan olarak yetiştirme idealinin nesnesi haline gelmesiyle açıklanabilir (Ümit Atılğan, 2007, 24, 25).

Postman'a göre (1995, 33) matbaanın icadıyla yetişkinlere ait simgesel dünya kurulurken çocuklar bu dünyanın dışında bırakılmış ve onlara ayrı bir çocukluk dünyası kurulmuştur. Böylelikle çocukluk dünyasındaki değişim süreci başlamıştır. Her ne kadar yazarlar arasında görüş birliği bulunmasa da genellikle aydınlanma düşüncesiyle çocuğa bakış, ortaçağdan farklılaşmaya başlamıştır. Jean-Jacques Rousseau, John Locke gibi aydınlanma düşünürleri çocuğun masumiyetini ve masumların kirlenmeden iyi bir eğitimle erdemli yurttaşlara dönüştürülmesi gerektiğini savunmuşlardır. Böylelikle çocukluğun bir masumiyet ve zayıflık dönemi olarak görülmesi ve yetişkinlere bu masumiyetin korunması ve bu zayıflık döneminin güçlülüğe dönüştürülmesi görevinin verilmesi 17. yüzyılda olmuştur. Aries bu durumu, tarihin belirli bir noktasında, toplumsal koşulların sonucu olarak çocukluğun ortaya çıktığı şeklinde ifade etmektedir (Aries, 1962'den akt. Atılğan ve Ümit Atılğan, 2009, 8). Bu dönemde, çocuklar eskisine nazaran daha fazla önem kazanmış ve çocuk kavramı sabit ve değişmez bir durum olmaktan çıkmış, sürekli olarak değişen bir kavram halini almıştır (Franklin, 1986/1993, 23).

Batı'da modernleşme ile değişen çocukluk algısının, Osmanlı'da Batı'dakinden farklı olduğunu görmekteyiz. Her ne kadar Türklerde ana babanın çocuğuna duyduğu sevgisi güçlü olsa da özellikle II. Meşrutiyet dönemindeki çocuk dergileri incelendiğinde, çocuğa yaklaşımın çocukluk fikrinden çok çocuğun geleceğin yetişkini olduğu düşüncesi çerçevesinde şekillendiği görülmektedir (Onur, 2009, 190). Çünkü Batı'da on altıncı yüzyılda başlayan çocukluğun modernleşmesi Osmanlı'da ancak on dokuzuncu yüzyılda başlayabilmiştir. Bu gecikmenin önemli nedenlerinden biri Onur'a göre (2009, 198) çocuk üzerinde düşünen, felsefe geliştiren, eğitim sistemi oluşturan düşünürlerin Osmanlı toplumunda olmamasıdır.

19. yy'ın ilk çeyreğine kadar çocuklar hala çoğunlukla, haklara çok az sahip olan ya da hiç sahip olmayan, ebeveynlerinin kişisel mülkleri olarak görülen varlıklardı. Bu görüş dönemin toplumsal örgütlenmesi ve ekonomik

yapısıyla örtüşmekteydi. Ancak 20. yüzyılın başlarındaki teknolojik ve sosyo-ekonomik değişikliklerin sonucunda ve çocukluk algısının değişerek çocukluğun insan hayatının özgün ve önemli bir dönemi olarak kabul edilmesiyle, çocukları korumaya yönelik pek çok sosyal hareket ortaya çıkmıştır. Çocuklarla ilgili konuların toplumsal reformun odak noktası haline gelmesiyle, toplumun açık bir şekilde çocuğa karşı yükümlülüklerini belirtmesi zorunluluğu doğmuştur (Ruck ve Horn, 2008, 688-699).

Çocuk kavramına olumlu bir anlamın yüklenmesi beraberinde çocukların da hakları olabileceği tartışmalarını başlatmıştır. Örneğin, Jules de Jeune ilk olarak çocukların korunmasına ilişkin bir uluslararası örgüt kurulmasını önermiştir (Akyüz, 2010, 33). Bunun dışında çocuk hakları kavramı üzerinde 1970'lerin başından beri kitaplar, makaleler yazılmış ve çeşitli araştırmalar yapılmıştır (Fortin, 1998, 35). Çocuk haklarına yönelik bu çalışmalar, çocukların yetişkinlerden herhangi bir farkı olmaksızın, tam bir birey olarak haklara sahip olmasına ve çocuk oldukları için çocukların çok özel ve gelişim düzeyine uygun hakları ve dokunulmazlıkları olmasına odaklanmaktadır (Connor ve Connors, 1977, 30).

Hukukta çocukluk hısımlık deyimidir; çocuk da belli bir ana babadan doğan evlattır. Çocuk hukuk metinlerinden genellikle koruyucu nitelikte olanlarına konu olmaktadır. Hem ulusal hem de uluslararası hukuk metinlerinde metnin hangi alana ait olduğuna göre değişen çocuk tanımlarına rastlanmaktadır. Çocuğun hangi yaşa kadar korunacağı kanun koyucunun tasarrufundadır. Her hukuki düzenleme ait olduğu alanın doğrultusunda bir seçim yapar ve çocuğun özgürlüğü ile korunma ihtiyacı arasında bir denge kurar. Bu doğrultuda çocukluğun bitişine ilişkin bir ön kabulden çocuk tanımı oluşturur (Serozan, 2005, 3; Ümit Atılğan, 2007, 44).

TMK md. 28'e göre, kişilik tam ve sağ doğmak kaydıyla başlar. Tam doğum, çocuğun anasının vücudundan tam olarak ayrılması ve bağımsız bir varlık haline gelmesi anlamındadır. Sağ doğum ise çocuğun sağ olarak anasının vücudundan tamamen ayrılmış olması ve kısa bir süre bile olsa yaşamasıdır (Akipek ve Akıntürk, 1996, 12; Özdemir ve Ruhi, 2012, 30).

Böylelikle kişi hak ehliyetine sahip olur, ancak fiil ehliyetine sahip olması için ayırt etme gücünün bulunması, ergin olması ve kısıtlanmamış olması gerekir.

ÇHS md. 1, “Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” demektedir. Görüldüğü gibi çocuk 18 yaşına kadar korunmaya muhtaç kabul edilmiştir. Ancak bu yaş sınırı, silahlı çatışma halinde, 15’e kadar düşürülebilir. ÇHS, çocuğun doğup 18 yaşını doldurduğu ana kadar geçen süre için çocuğun bilişsel ve davranışsal gelişiminin herhangi bir evresine atıfta bulunmaz; ailesine ve Devlete olgunluğun farklı düzeylerini takdir etme yetkisi bırakır. Çocuğun gelişimsel sürecinin tanımlanmamış olması durumunda, yerel değerler ve uygulamalar göz önünde bulundurulur, 18 yaşında kabul edilebilir. (Daiute, 2008, 710, 711).

Ulusal ve Uluslararası Hukuki Metinlerde Çocukların Temel Hak ve Özgürlükleri

Çocuk hakları konusunda atılan ilk ciddi adım Birinci Dünya Savaşından sonra, 1924 yılında kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi’dir. Ancak söz konusu düzenleme oldukça kısadır ve imzalayan devletlere çocukların refahına yönelik çalışmalarda ilkeleriyle sadece rehberlik etmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda 1959’da kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesi ise çocuk haklarının teşvik edilmesi bakımından daha fazla öneme sahiptir. Ancak bildirilerin herhangi bir hukuksal bağlayıcılığının bulunmaması, bildirilere uyulmaması durumunda herhangi bir yaptırımın söz konusu olmaması ve devletlerin çoğu tarafından pek çok çocuğun içinde bulunduğu kötü şartların görmezden gelinmesi nedeniyle, çocukların haklarını güvence altına alan bir uluslararası sözleşme yapılması ihtiyacı doğmuştur (Akyüz, 2010, 35-36).

İnsan haklarına ilişkin pek çok Birleşmiş Milletler sözleşmesinin mevcut olması ve bunlardan bir kısmının farklı açılardan çocuk haklarına atıfta bulunmasına rağmen özel olarak çocuk haklarını vurgulayan bir sözleşme bulunmaması da böyle bir sözleşmenin oluşturulmasını sağlamıştır.

1970'lerde çocuk hakları ihlallerine yönelik Dünya çapında artan bir ilginin olması, sonunda çocuk haklarını güvence altına alan ve taraf devletlere yükümlülükler getiren bir hukuksal düzenleme yapılması yönünde yetkilileri harekete geçirmiştir. Bu bağlamda ilk adım, 1978'de Polonya Devleti tarafından atılmıştır ve Polonya Devleti, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'na bir Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) Taslağı hazırlamıştır. Bu taslağı şekillendirme çalışmaları yaklaşık on yıl sonra tamamlanmış ve 1988'de taslak son halini almıştır. Ardından, 1989'da, İnsan Hakları Komisyonu'na onay için sunulmuştur. Taslak, Genel Kurul'da Kasım 1989'da kabul edilmiş ve 1990'da yürürlüğe girmiştir. (Fortin, 1998, 35 vd.; Akyüz, 2010, 35).

ÇHS, çocuk haklarıyla ilgili ilk evrensel, ayrıntılı, kapsayıcı ve hukuki bağlayıcılığı olan ilk uluslararası belgedir (Hodgson, 1993, 255; Kilkelly, 2008, 188). ÇHS'nin 1. maddesi uyarınca, çocuğa uygulanabilecek kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayıldığından on sekiz yaşını doldurmamayan tüm öğrenciler çocuk olarak kabul edilmektedir. Çocuklar, sadece küçük veya gelişmemiş yetişkinler ya da sadece bir ailenin üyesi değil, yetişkinlerden belirli bir yaşla ayrılmış sosyal bir grubun üyesidir. Dolayısıyla tüm insanlara tanınan temel hak ve özgürlüklerden ve uluslararası normların korumalarından yararlanabilirler (King, 1996, 36; Akyüz, 2010, 3). Bu bağlamda çocuk hakları, "çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki bakımlardan özgürlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararlarıdır" (Akyüz, 2010, 3). Türkiye, ÇHS'yi 1994 yılında 17, 29 ve 30. maddelerine TC Anayasası ve 1923 tarihli Lozan Antlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun yorumlama hakkına ilişkin çekince koyarak onaylamıştır.

ÇHS, çocuk haklarını bütüncül yaklaşımla düzenleyen hukuki bir metindir. ÇHS'de genel olarak insan haklarıyla bağlantılı bütün hakları tanımlamıştır. Ancak sözleşmenin konusu çocuklar olunca, bütün insanlara uygulanacak standartlar yükseltilmiştir. Çünkü çocuklar özel gereksinimleri

bulunan, korunma ihtiyacı daha fazla olan ve gelişimi devam eden bireylerdir (Akyüz, 2010, 45).

Çocukların Temel Hak ve Özgürlüklerinin Sınıflandırılması

Çocuğun sahip olduğu temel haklar ve özgürlükler, iki farklı sınıflamaya tabi tutulabilmektedir. Bunlardan ilki, ÇHS esas alınarak yapılan sınıflamadır. ÇHS'de çocuk hakları, yaşama, gelişme, korunma ve katılma hakları olarak dört ana grupta toplanmaktadır. Yaşama hakları, çocuğun yaşamasına, uygun yaşam koşullarına sahip olmasına, bakımına, beslenmesine yönelik temel haklarıdır. Gelişme hakları, çocuğun yeteneklerinin en üst düzeyde gerçekleşebilmesi için gerekli olan, eğitim, oyun ve dinlenme, bilgi edinme, din ve vicdan özgürlüğü gibi haklardan oluşur. Korunma hakları, çocuğun her türlü ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunmasını sağlayan haklardır. Katılma hakları, çocuğun ailede ve toplumda etkinlik kazanmasını sağlayan haklardır (Akyüz, 2010, 4).

İkinci sınıflama temel hak ve özgürlüklere ilişkin kategoriler ve çocuğun özel konumu göz önüne alınarak yapılmaktadır (Akyüz, 2010, 45). Buna göre çocuğun kişisel hakları ve özgürlükleri (medeni haklar), çocuğun ailesi tarafından veya ailesi dışındaki bakım ortamlarında yetiştirilme ve korunma hakkı, çocuğun ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ve özel durumdaki çocukların korunma hakları şeklinde dörde ayrılmaktadır. Aşağıda bu sınıflamaya göre çocukların sahip oldukları haklar açıklanmıştır (Akyüz, 2010, 45-59):

Çocuğun kişisel hakları ve özgürlüklerinden kastedilen çocuğun var olmaya, gelişmeye, özgür olmaya ve saygı görmeye yönelik haklarıdır. Çocuk doğduğu andan itibaren kişiliğe ve kişilik haklarına sahiptir ve bu bakımdan yetişkinlere eşittir. Bunun doğal sonucu olarak insan haklarına ilişkin uluslararası ve ulusal hukuki metinlerde yer alan herkes ibaresinin kapsamına çocuklar da girmektedir. ÇHS'de yer alan başlıca kişisel haklar, yaşama hakkı, ayrımcılık yasağı, çocuğun yüksek yararı ve görüşlerine önem verilmesi haklarıdır. Bunların dışında, isim, vatandaşlık, kimlik ve nüfusa kayıt

hakkı, çocuğun düşüncesini ifade etme hakkı, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü, özel yaşantısının ve iletişiminin korunması hakkı, bilgi edinme ve zararlı yayınlara karşı korunma hakkı, her türlü şiddete karşı korunma hakkı, işkence, aşağılayıcı davranış ve özgürlükten yoksun bırakılmaya karşı korunma hakkı, dernek kurma, barışçıl toplanma hakkı bulunmaktadır.

Çocuğun ailesi tarafından veya ailesi dışındaki bakım ortamlarında yetiştirilme ve korunma hakkı da vardır. Bu hakkın kapsamına ise çocuğun ana babası tarafından yetiştirilme hakkı, çocuğu ana babadan ayırma yasağı, çocuğun ailesi dışında korunması girmektedir.

Çocuğun ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ise yeterli beslenmesi, temel sağlık bakımı ve temel eğitim gibi üretilen ürün ve hizmetlere ulaşabilmesi ve bunlardan yararlanmasına ilişkin haklarıdır. Devletler özellikle çocuğun ekonomik, sosyal ve kültürel hakları söz konusu olduğunda mevcut kaynakların elverdiği en ileri düzeyde bu hakların gerçekleşmesini temin etmekle yükümlüdürler. Bu haklar arasında, çocuğun sağlık hakkı, çocuğun sosyal güvenlik ve uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı, çocuğun eğitim hakkı, çocuğun oyun, dinlenme, boş zaman değerlendirme hakkı sayılabilir.

Bunların dışında özel durumda bulunan çocukların korunma hakları da bulunmaktadır: Sığınmacı, azınlık ve yerli haklara mensup çocukların hakları, çocuğun ekonomik, sömürüden korunma hakkı, uyuşturucudan korunma hakkı, cinsel sömürüden korunma hakkı, kaçırılma, satılma ve fuhuştan korunma hakkı, suça sürüklenmiş çocukların korunma hakkı, savaş ortamındaki çocukların korunma hakkıdır.

Karaosmanoğlu'na göre (2003, 48), insan haklarının geliştirilmesi için medeni ve siyasal haklar ile ekonomik ve sosyal hakların bir arada ele alınması gerekir. Çocuk hakları da her iki hak kategorisinin yansımalarını içermekte ve bu hakların korunmasında devletin negatif ve pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır. Gerek insan haklarının gerekse çocuk haklarının korunması Devlet dışındaki aktörler tarafından bu hakların ihlal edilmesini önleme yükümlülüğünü içerir. Bu nedenle Devlet çocuk haklarına

ilişkin uluslararası hukukun normlarına uymalı ve çocukların haklarını üçüncü kişilere karşı korumalıdır. Ayrıca Devlet çocuk haklarının gerçekleşmesi için gerekli pozitif önlemleri almalıdır.

Öğrencilerin Hak ve Özgürlükleri

Öğrenciler eğitim örgütlerinde aktif yararlanıcılar olarak haklara ve özgürlüklere sahiptirler. Aksini düşünmek, onların pasif ve yetkiden yoksun kişiliksiz, toplum içinde silik bireyler olmalarına sebep olur. Ancak Yaşar'a göre (2000, 54) öğrencilerin bu özgürlüklerinin eğitim faaliyetlerini engellemeyecek biçimde kullanılmaları gerekir.

Yaşar (2000, 54-58) öğrencilerin hak ve özgürlüklerinin iki temeli olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, bu temel unsurlardan ilki öğrencilerin eğitim hakkından yararlanma sürecinde insanca muamele görmeleridir. İkincisi, eğitim örgütünde eğitim özgürlüğünün temelini teşkil eden ifade özgürlüğüdür. Yazar, ifade özgürlüğü içerisinde din ve vicdan özgürlüğünü ve dernek ve toplantı özgürlüğünü de ele almıştır. Ancak anılan özgürlükler bu çalışmada ayrı başlıklar altında inceleneceği için burada ele alınmayacaktır.

Yaşar (2000, 54), öğrencilerin eğitim kurumlarında insanca eğitim ya da muamele görme hakkı ilkesinin öncelikle öğrencinin bir insan olduğu gerçeğinden hareket ettiğini belirtmektedir. Eğitim için bir kuruma verilmiş veya teslim edilmiş çocuğun bu eğitim kurumunda insanlık dışı muameleye tabi tutulmaması gerekir. Öğrencilerin baskı ve şiddet uygulanmasından korunmaları, diğer bir deyişle onların insan hak ve özgürlüklerinden yararlanmaları doğaldır. Bu bağlamda öğrencilerin eğitsel amaçlı şiddete ya da zor kullanmaya maruz kalmamaları gerekir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi *Campbell v. Cosans* davasında, çocukların dövülmesinin ana ve babanın çocuklarını kendi yargılarıyla uyumlu eğitilmesi hakkının ihlali olduğunu kararlaştırmış, ayrıca çocuğun dayağı reddetmesi durumunda okuldan uzaklaştırılmasını da eğitim hakkının ihlali olduğuna hükmetmiştir. Özetle bu davada, dayak kullanarak eğitimin bir eğitim biçimi olarak sunulup çocuğa benimsetilmesinin ebeveynlerin felsefi inançlarına uygun olarak

çocuklarına eğitim verme haklarını ihlal edileceği davacı ebeveynler tarafından ileri sürülmekteydi. Görüldüğü gibi mahkeme de eğitsel amaçlı şiddetin sözleşme hükümleriyle bağdaşmadığı gerekçesiyle, kabul edilemez olduğu kanısındadır.

Anayasa Açısından (md. 90/V) Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nin Değerlendirilmesi

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğine ilişkin bilgiler verildikten sonra bunların normlar hiyerarşisindeki yerinin Anayasa'nın 90. maddesinin V. fıkrası açısından değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Çünkü söz konusu düzenleme yeni bir düzenlemedir ve yorumuna ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bu farklı görüşler kapsamında anılan bu uluslararası ve ulusal hukuki düzenlemelerin ne şekilde yorumlanması gerektiğinin değerlendirilmesi gerekli olacaktır.

2004 yılında Anayasa'nın 90. maddesinin V. fıkrasına bir cümle eklenmiştir. Söz konusu ek "usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır." şeklindedir. Söz konusu maddeye getirilen eklemenin gerekçesi ve Avrupa Birliği'ne aday adayı olan ülkemizin Kopenhag siyasi kriterleri bağlamında yerine getirmesi gereken yasal düzenlemeler, 24.07.2003 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 'Avrupa Birliği Müktesabatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program'da belirlenmiş bulunmaktadır. Bir taraftan İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruyan Avrupa Sözleşmesi, diğer yandan, dünyada gelişen yeni demokratik açılımlara uyum sağlanması ve bu açılıma uygun bir şekilde temel hak ve özgürlüklerin, evrensel düzeyde kabul edilmiş standartlar ve normlar ile Avrupa Birliği kriterleri seviyesine çıkarılması amacıyla kanunlarımızda

düzenlemeler yapılması ihtiyacı, temel yasamız olan anayasamızda da değişiklikler yapma zorunluluğunu doğurmuştur. (Akkutay, 2007, 124).

Akkutay (2007, 125), yukarıda belirtilen gerekçeye bakılarak, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalara tanınan ayrıcalığın nedeninin sadece Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde aranmaması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre, günümüzde dünya ve dolayısıyla hukuk da küreselleşmektedir. Bu bağlamda insan hakları kavramının gelişimi ve uluslararasılaşması da göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü değişen egemenlik anlayışı ve küresel dünya düzeni, insan hakları hukukuna ayrı bir önem vermeyi gerektirmiş ve bunun sonucu olarak da TC Anayasasında değişiklik yapılmış ve iç hukukta temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalara ayrıcalık tanınmıştır.

Belirtilen değişikliğin sadece Avrupa Birliğine üyelik süreci kapsamında yapıldığı düşünülmemelidir. Ayrıca söz konusu değişiklik sadece Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi göz önünde tutularak gerçekleştirilmemiştir. Belirtilen ekleme ile Türkiye'nin usulüne göre yürürlüğe sokmuş olduğu bütün temel hak ve özgürlüklere ait uluslararası antlaşmalara ayrıcalık tanınmıştır. Burada temel sözcüğünün hukuksal veya felsefi yönden herhangi bir sınırlama içerdiği söylenemez. Buna göre, temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kastedilen, kişisel ve siyasal haklara, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara veya üçüncü hatta dördüncü kuşak olarak nitelenen görece yeni insan haklarına ilişkin, onaylanan ve onaylanacak olan tüm sözleşmelerde güvenceye bağlanan tüm insan haklarıdır (Akkutay, 2007, 126; Özok, 2005, 11,12; Gülmez, 2004, 153).

Bu noktada hangi uluslararası antlaşmaların temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalardan sayılacağı sorusu akla gelebilir. Başlar'a göre (2004, 312), bir antlaşmanın konusu tamamen insan haklarına ilişkin olmak zorundadır. Yine Başlar'ın belirttiği ikinci görüş ise şöyledir (2004, 312): Temel haklara ilişkin bir hükmün insan haklarına ilişkin olmayan bir antlaşma içerisinde yer alması durumunda da bu antlaşmaya üstünlük tanınması gerekir. Başka bir ifadeyle, uluslararası bir belge temel haklara ilişkin olmasa bile, tek bir maddesinde dahi temel haklarla ilgili bir hüküm

bulunuyorsa, bu belgenin de temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir sözleşme olduğunu kabul etmek gerekecektir. Çünkü uluslararası antlaşmayla yasaların çatışması halinde antlaşmanın ismi değil, temel hak ve özgürlük esas alınır (Şahbaz, 2004, 209, 210).

Bu bağlamda ÇHS'yi de Anayasa 90/V'de bahsedilen temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalardan olduğunu kabul etmek mümkündür.

Kanunlarla uluslararası antlaşmalar arasında çıkacak uyuşmazlığın belirlenmesi konusu bu düzenlemenin bir başka kafa karıştırıcı yönüdür. Gerek uluslararası antlaşma metinleri ve gerekse kanunlar her zaman çok rahat anlaşılır, belirgin hükümler koymamaktadır. Bu nedenle bazı kavramların anlaşılabilmesi için onlar hakkında yorum yapılması gerekebilir. Bu durumda yorumu iç hukukta kendi idari ve yargı organlarımızın mı yapacağı yoksa uluslararası kuruluşların ve denetim mekanizmalarının yorumlarının mı dikkate alınıp uygulanacağı sorusu akla gelebilir (Akkutay, 2007, 137). Gülmez (2004, 158) konuya ilişkin olarak şunları belirtmektedir:

Ek cümlelerin 'aynı konuda farklı hükümler' biçimindeki sözleri uluslararası antlaşmaların salt sözel/pozitif metinleri göz önüne alınarak belirlenmelidir. Uluslararası antlaşmaların ve onayladığımız pek çok sözleşmenin ayrıntıya girmeyen, yetkili koruma ve denetim organlarının yorumuyla açıklık ve anlam kazanan genel kurallar içerdiği anımsanırsa, kanunlar ile uluslararası antlaşmaların aynı konudaki farklı düzenlemesinden kaynaklanan bir uyuşmazlık bulunup bulunmadığı, salt antlaşmaların sözel metniyle sınırlı olarak saptanamaz. Koruma ve denetim organlarının o konuya ilişkin yerleşik ilke kararları ve içtihatlarını göz önünde bulundurmaları gerekir; çünkü ek cümleyle yapılan düzenlemenin temel amacı böyle bir uyuşmazlığın iç hukuk alanında yargısal ya da yönetsel kararlarla çözülmesi ve böylece de, uluslararası koruma ve denetim organları önünde götürülmesinin engellenmesidir.

Bunun yanı sıra, Anayasa'nın 90. maddesine eklenen son cümle sayesinde, yasama organının çıkaracağı bir kanunla, sonraki kanun önceki

kanun ilişkisi bağlamında, bir uluslararası antlaşmanın mülga kanun gibi uygulamadan kalkmasına neden olabilecek güce sahip olduğunu da belirtmek gerekir. Böylelikle kanun koyucunun sonradan yaptığı temel hak ve özgürlüklere ilişkin kanunlar, bu anlaşma hükümleri karşısında uygulama alanı bulmayacaktır (Akkutay, 2007, 139).

Usulüne göre yürürlüğe konulan uluslararası antlaşmayı, önüne gelen somut olayda uygulayacak ilk yer yürütme organı veya idaredir. Uluslararası antlaşma hükümleri sadece somut olayda ortaya çıkan uyuşmazlığı çözmekle yükümlü olan yargı organını bağlamaz aynı zamanda yürütme organını da bağlar. Hukuk devleti ilkesi uyarınca, idarenin bütün işlemleri hukuka uygun olmak zorundadır. Uluslararası hukuk ve uluslararası antlaşmalar bu hukukilik kaynaklarından birini teşkil etmektedir (Akkutay, 2007, 139, 140).

Bu noktada değerlendirilmesi gereken bir diğer konu da uluslararası andlaşma ile aynı konudaki kanun hükmünde kararname hükmü ile veya tüzük, yönetmelik gibi bir düzenleyici işlemle arasında farklılık doğması durumunda ne olacağıdır. Karagülmez'e göre (2004, 170), Anayasa'nın 90/V maddesi kapsamındaki bir andlaşma ile KHK'nın aynı konuda farklı hükümler içermesi halinde, KHK hükmü uygulanmaya devam eder. Andlaşma hükümleri ile farklı hükümler içeren tüzük ve yönetmelikler, dayanağı olan kanuna aykırı olmaları durumunda idari yargıda iptal edilebilecektir. Gülmez (2004, 155) de benzer görüşünü "tüzükteki aykırılığın yönetsel yargı yoluyla giderilmesi olanağının bulunması, bu aykırılık var oldukça uluslararası sözleşmenin uygulanmasına engel değildir." şeklinde ifade etmektedir. Ancak Başlar (2004, 48), farklı görüştedir. Ona göre belirtilen hükümde geçen kanun kavramının organik ve şekli anlamda değil, maddi anlamda anlaşılması gerekir. Bu nedenle, kanun hükmünde kararname, tüzük ve yönetmeliklerin uluslararası antlaşmalardan farklı hükümler içermesi halinde dahi uluslararası antlaşmaların dikkate alınması gerekir. Çünkü bu durum, *argumentum a fortiori* (evleviyetle) kuralının bir gereğidir.

Çocuğun Katılım Hakkının Disiplin Uygulamaları Açısından Önemi

Katılım, iki anlamda ele alınmaktadır: İlki müdahil olma ya da hazır bulunma bakımından katılım, ikincisi bir kişinin davranışlarının önemsendiğinin ve bu faaliyetlere göre hareket edildiğinin bilinmesi bakımından katılım (Morrow, 1999, 149). Çocuğun korunması ile (esenliğinin desteklenmesi ve onların kötülük, suistimal ve sömürüye karşı korunması) bağımsızlık haklarının (karar verme, özerklik, bağımsızlık, eylemlerinden sorumlu olmaları için değerlendirme yeterliliklerinin tanınması) arasında ideolojik bir çekişme bulunmaktadır. Kesin olmayan varsayımlara rağmen korumaya genellikle öncelik verilmektedir. Çocuklar korunmaya muhtaç, bağımlı ve sorumluluk almada yetersiz sayılırlar. Temel ihtiyaçlarını karşılamaları konusunda yetişkinlere bağımlıdır, göreceli olarak bilgisiz ve deneyimsizdirler ve bu durum onların fiziksel ve duygusal açıdan korunmaya muhtaç olmalarına neden olmaktadır. Ancak bu yetersizliğin sonucu olarak, bakım ve koruma ihtiyaçlarına odaklanmak, çocukların ve gençlerin yetersiz oldukları aynı şekilde yetişkinlerin yeterli oldukları yönündeki şüpheli varsayımların desteklenmesine yol açmaktadır (Haydon, 2012, 34).

Yaşamın diğer aşamaları gibi, çocukluk ve gençlik dönemleri bireylerin, tecrübe ve anlayış kazandıkları, becerilerini geliştirdikleri ve ilişkilerini ve olayları değerlendirdikleri, dinamik değişim ve uyum dönemidir. Çocuklar, yetişkinlikle ilişkilendirilmiş sorumluluklardan uzak olmalarına rağmen, karar alma sürecine katılmak ve yaşlarına uygun ölçüde bilgilere erişmek ya da bilinçli seçimlerin yapılması ya da serbestliklerinin oluşmasında destek istemektedirler. Çocuklar, yapıları bakımından korunmaya muhtaçtırlar; çünkü toplumsal ve politik yaşamdan dışlanmışlardır ve yetişkinlere tabi kılınmışlardır. Bu yapıları bakımından muhtaç olma durumu onların fiziksel ve duygusal muhtaçlıklarını arttırmaktadırlar. Çünkü çocuklar dinlenmemekte, yetkisizleştirilmekte ve yetişkinler tarafından dışlanmaya, istismara ve sömürüye açık hale gelmektedirler (Haydon, 2012, 34).

Bir başka varsayım ise çocukların zihinsel yeterliliklerine yönelik değerlendirmelerde çocukların “yetişkinden daha az” (*less than adult*) olarak tanımlanmalarıdır. Aslında çocuklar, konuların anlayabilecekleri dilde ya da

örnekler kullanılarak anlatılması halinde yetişkinlere kıyasla anlama konusunda daha yeterlidirler. Daha az bilgiye ve deneyime sahip olmaları, çocukların görüşlerini geçersiz kılmaz. Görüşlerini açıklamada, dinlenmede, yetişkinlerle karşılıklı ilişkiler kurmada ve bilinçli karar almadaki yeteneklerini geliştirmeye ihtiyaç duyarlar. Son varsayım ise yetişkinlerin çocuğun en yüksek yararına işlem yapma konusunda ehil varsayılmalarıdır. Ancak eğer çocuğun görüşleri ve istekleri karar alma sürecinde hesaba katılmazsa, bu çocuğun en yüksek yararının bulunup bulunmadığını değerlendirmek zor olacaktır. Sonuçta, çocuklar katılımın merkezi olarak göz önünde bulundurulmalıdır (Haydon, 2012, 34).

Sinclair (2004, 107), çocuklara katılım hakkı verilmesinin gerekçelerini aşağıdaki şekilde sıralamaktadır:

a) Çocuk haklarının desteklenmesi: Çocuklar vatandaşdır ve kamu hizmetlerinden yararlanırlar, ayrıca diğerleri gibi temel bir hak olan katılım hakkını paylaşırlar.

b) Yasal sorumlulukların yerine getirilmesi: ÇHS'de çocuklara danışılması gerektiğine ilişkin hükümlerin yer alması.

c) Hizmetlerin geliştirilmesi: Çocuklara danışılması, hizmetlerin geliştirilmesini ve değişen ihtiyaçlara uyarlanmasını sağlar.

d) Karar alma sürecinin geliştirilmesi: Katılım daha doğru ve faydalı kararların alınmasını sağlar.

e) Demokratik sürecin geliştirilmesi: Çocuklara gerek okullarında, yerel idarelerde ya da örgütlerde gerekse toplum içinde daha aktif bir üye olma fırsatı verilmesiyle temsili demokrasi güçlendirilir.

f) Çocuğun korunmasının teşvik edilmesi: Katılım çocuğun korunmasına önemli bir katkı sağlar.

h) Çocukların becerilerinin geliştirilmesi: Çocukların tartışma, iletişim, müzakere, öncelik verme ve karar verme konularındaki becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur.

ı) Öz saygının güçlendirilmesi ve geliştirilmesi: Etkili katılım öz yeterlilik ve öz saygı duygusu sağlar.

Atatürk'ün çocuğun birey olması konusunda söyledikleri de çocuğun katılım hakkı açısından değerlidir. Atatürk,

Çoğu ailelerin öteden beri çok kötü bir alışkanlıkları var; çocuklarını söyletmez ve dinletmezler. Zavallılar lafa karışınca, 'Sen büyüklerinin konuşmasına karışma' der, sustururlar. Ne kadar yanlış, hatta zararlı bir hareket. Halbuki tam tersine, çocukları serbestçe konuşmaya, düşündüklerini, duyduklarını olduğu gibi ifade etmeye teşvik etmelidirler; böylece hem hatalarını düzeltmeye imkan bulunur; hem de ileride yalancı ve riyakar olmalarının önüne geçilmiş olur. Kısacası çocuklarımızı artık düşüncelerini hiç çekinmeden açıkça ifade etmeye, içten inandıklarını savunmaya, buna karşılık da başkalarının samimi düşüncelerine saygı beslemeye alıştırmalıyız.

demektedir (Soyak, 1965, 79).

ÇHS'nin 12. maddesi Taraf Devletlere, "görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun, kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanıma" yükümlülüğü getirmektedir. İyi bir çocukluk için çocukların haklarının desteklenmesi gerekir; ancak çocukların ve genç insanların aktif katılımı olmaksızın bunun etkin bir biçimde gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu nedenle söz konusu hüküm ÇHS'nin anahtar hükmü niteliğindedir (Sinclair, 2004, 107).

Söz konusu hükmün önemi 2009 tarihli 12 numaralı Genel Yorumda da vurgulanmıştır. Buna göre (12 no.lu Genel Yorum, 2009, 5), son yıllarda 12. maddenin lafzında bu şekilde yer almayan ancak yaygın olarak "katılım" biçiminde ifade edilen geniş bir uygulama ortaya çıkmıştır. Bu ifade günümüzde farklılaşmıştır ve büyük ölçüde devam eden bir süreci tanımlamak üzere kullanılmaktadır. Söz konusu süreç, çocuk ve yetişkin arasında karşılıklı saygıya dayanan bilgi paylaşımını ve diyalogu içermektedir. Ayrıca bu süreçte çocuk kendi düşüncelerinin yetişkinler tarafından ne şekilde dikkate alınacağını ve birlikte bu sürecin akıbetini nasıl şekillendirebileceklerini öğrenmektedir (Buck, Gillespie, Ross ve Sargent, 2011, 34).

Hart, Armstein'in, yetişkinlerin politik süreçlere katılımına ilişkin modelini temel alarak, çocukların katılımını gösteren bir "katılım merdiveni"

hazırlamıştır. Söz konusu modelin ilk üç basamağı gerçek bir çocuk katılımını göstermemektedir. Hart'ın katılım merdiveninin basamakları kısaca aşağıdaki gibi açıklanabilir (Buck, Gillespie, Ross ve Sargent, 2011, 34, 35; Sağlam, 2009, 30-33):

“Manipülasyon” olarak adlandırılan ilk basamakta çocukların yetişkinlerin amaçları için araç olarak kullanılmaları söz konusudur. Hart, henüz yapılan gösterinin anlamını kavrayamayacak düzeyde olan okul öncesi eğitimi çağındaki çocuklara, yetişkinler tarafından çeşitli gösterilerde yer verilmesini bu duruma örnek olarak göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, yetişkinler kendi mesajlarını iletmek için çocukları araç olarak kullanmakta veya kendi yaptıkları işleri çocuklar yapmış gibi göstermektedirler.

“Dekorasyon” adındaki ikinci basamakta, çocukların yaptıkları iş hakkında bilgi sahibi olmadıkları halde yetişkinlerin isteğiyle bilgi sahibiymiş gibi hareket etmeleri örneğin belirli bir durumun ya da olayların tasvir edildiği giysiler giymeleri söz konusudur. Bu basamakta manipülasyondan farklı olarak yetişkinler, örneğin böyle bir giysi giyme eylemi çocukların kendi özgün fikirleriymiş gibi davranmamaktadırlar. Yetişkinler çocukları söz konusu durum ya da olayları desteklemek için kullanmaktadırlar.

“Tokenizm (Yapmacıklık)” adlı üçüncü basamak, çocuklara görüşte söz hakkı verildiği ancak konu veya biçim hakkında çok az tartışma ya da görüşlerini bildirme şansı tanındığı veya hiç tanınmadığı durumlara atıf yapmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yetişkinler çocukların katılımına önem veriyor gibi görünmekle birlikte ortaya çıkan sonuç, çocukların ya çok az söz sahibi olduklarını ya da hiç söz sahibi olmadıklarını göstermektedir. Böyle durumlarda çocuk fikir beyan edemese de varlığıyla ortamda bir etki yaratmaktadır.

Hart geri kalan beş basamakta çocukların gerçek anlamda katılımı söz konusu olduğunu vurgulamaktadır. Çocukların “görevlendirilmiş ama konu hakkında bilgi sahibi oldukları (*assigned but informed*)” dördüncü basamağa, bir spor faaliyetine izleyici olarak çöp sorunu hakkında bilgilendirilen bir izci grubunun gönderilmesi ve gönüllü olarak temizliğe yardım etmeleri verilebilir.

“Çocuklara danışılan ve onların da bilgi sahibi oldukları (*consulted and informed*)” beşinci basamak, çocukların sadece görüşlerine danışıldığı durumlara değil aynı zamanda gerçekleşmekte olan karar verme sürecinin sonuçları hakkında bilgilendirildikleri durumlara da atıf yapmaktadır. Burada çalışmaları yetişkinlerin başlatıp sürdürmeleri, çocukların da konuyu anlayıp fikir yürütmeleri, yetişkinlerin de bu fikirlerden yararlanmak için çocuklara danışmaları ve verilecek kararlarda bu fikirleri ciddiye almaları söz konusudur.

“Yetişkinler tarafından başlatılan, kararların çocuklarla paylaşıldığı (*adult-initiated, shared decisions with children*)” altıncı basamak, yetişkinler tarafından başlatılabilen ancak karar verme sürecinin genç insanlarla paylaşıldığı projelere işaret etmektedir. Hart buna örnek olarak yüksek düzeyde sorumluluk gerektirebilen çocuk gazetesinin basılmasını vermektedir. Bu tür katılımın özünde sadece çocuklar değil, toplumdaki tüm bireylerin sürece dahil edilmesi amaçlanmaktadır. Sağlam bir demokrasi ve güçlü bir toplum için her bireyin ihtiyacının karşılanması gerekir. Ayrıca isteklerini duyurma konusunda sıkıntıları, eksiklikleri ya da yetersizlikleri olan çocuklar ve yaşlıların karar verici organlar tarafından karar verme sürecine dahil edilmeleri de gerekmektedir.

“Çocuk tarafından başlatılan ve yönlendirilen (*child-initiated and directed*)” yedinci basamak, çocukların oyunlarında düşünebildikleri ve sürdürebildikleri karmaşık projelere işaret eder. Bu katılımı yetişkinler yönlendirme olmaksızın çocuklara sadece yapılan işte yardım ederler, projeyi başlatan ve sorumluluğu üstlenenler genelde çocuklardır. Yetişkinler sadece projeye onay veren gözlemci pozisyonundadırlar ve herhangi bir müdahalede bulunmazlar. Örneğin ABD Vermont'ta bir grup ilkökul öğrencisi çocuk, okullarının arkasındaki derede pek çok balık bulunduğunu ancak derenin çok kirli olmasından dolayı balıkların yaşamakta zorlandıklarını belirtmiş ve öğretmenlerinden izin alarak bir temizlik çalışmasına başlamışlardır. Öğretmenler bu çalışmada sadece gözlemci olarak yer almışlar ve çocuklara ihtiyaç duymaları halinde yardım etmişlerdir.

“Çocukların başlattıkları ve kararlarını yetişkinlerle paylaştıkları (*child-initiated, shared decisions with adults*)” son basamak, başarı seviyesinin en yüksek olduğu katılım tipidir. Çocukların liderliğinde ve sorumluluğunda girilen birtakım karar alma süreçlerinin sonuçları yetişkinlerle paylaşılmaktadır. Bir projenin yetişkinlerle beraber yürütülmesi, çocuklara toplumun birer üyesi oldukları bilincini kazandırabilecek bir yaklaşımdır. Bu durumda çocukların kendilerine olan güveni artacak ve onların karar verme sürecinde daha başarılı olmaları mümkün olacaktır.

Yapılan araştırmalarda ve tartışmalarda çocuklar ve gençler, katılım eksiliğini sıkça dile getirirken, görüşlerini açıklamaları konusunda teşvik edilmemelerine, görüşlerinin dikkate alınmamasına ve karar alma sürecine katılmamalarına içerlediklerini ifade etmişler (Haydon, 2012, 31). Öte yandan çalışmalar, öğrencilerin disiplin gibi konularda kendilerine sorumluluk verildiğinde daha çok olumlu karşılık verdiklerini göstermektedir. Aynı şekilde öğrencilerin katılımını teşvik eden okullar, onların daha genel bağlamda sorumluluk alma yeterliliklerini teşvik etmektedir. İngiliz Eğitim Danışma Merkezi'nin (*Advisory Centre for Education*) yürüttüğü bir araştırmaya göre, bireysel sorumluluğu ortaya çıkarmayı amaçlayan okul faaliyetleri, uygulamada iyi sonuçlar vermektedir. Böyle faaliyetlerle öğrenciler vatandaşlık bilinci kazanır, davranışları gelişir ve insan haklarını öğrenir. Vatandaşların sahip olması gereken bilgi ve beceriler, özellikle öğrenciyken okulun tamamını ilgilendiren konularda kendi kararlarını verebildiklerinde gelişir. Ayrıca karar alma sürecinde deneyim kazanmaları öğrencilerin okul yaşamına olumlu yönde katkı sağlar. Benzer şekilde *Merseyside*'da yürütülen ve öğrenci meclislerinin bulunduğu beş okulu inceleyen bir araştırma programı, okulda öğrenciler ve öğretmenler arasındaki ilişkilerde belirgin bir gelişim olduğuna işaret etmektedir (Fortin, 1998, 148).

Fortin'e göre (1998, 148), öğretmenler, geleneksel otoriter davranışların ve pasif öğrenci-öğretmen ilişkilerinin yerine daha demokratik bir ilişki biçimini tercih etmelidirler. Okul meclisleri ve bu tür programların oluşturulmasında bazı okullar yeterince ilerici iken, diğerleri değildirler ve eğitim mevzuatında bu konuya ilişkin okulları teşvik edici herhangi bir düzenleme de yer

almamaktadır. Çocukları okul yönetiminin uygulama yönüne çekmek, çocukların hem sorumluluk almalarını ve okullarıyla gurur duymalarını teşvik eder hem de demokratik sürecin okul dışında, yerel ve ulusal düzeyde nasıl işlediğini tecrübe etmeleri olanağı sunar. Böyle bir yaklaşımla çocukların vatandaşlık kavramı ve de yerel ve ulusal idari yapılar hakkında bilgilendirilmesi sağlanabilir. Bunun için okullarda çocukların eğitimi konusunda daha aydın ve ilerici bir yaklaşım benimsenmelidir.

Benzer şekilde Dewey de, okulu öğretim programının (müfredatın) çerçevesi ve özlü bir unsuru olan sosyal bir sistem olarak görmekte ve öğrenmenin bu sosyal bağlam içinde yer aldığını ve öğrencilerin bu bağlamın hem biçimi hem de değerini belirlemede rol oynamaları gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, öğrencilerin okulun sosyal ve akademik etkinliklerine karar vermede ve disiplinin sağlanmasında ortak yetki sahibi olacakları, okul kurullarını savunmaktadır. Çünkü ona göre böyle sorumlulukları taşımak öğrenciye daha fazla öğrenme güdüsü kazandırmaktadır (Billington, 1997, 400).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, ÇHS'de yer alan ilkelerin özellikle 12. maddesinin okullarda teşvik edilmesi için pek çok yol vurgulamıştır. Komiteye göre, çocuklara okullarının yönetiminde kendileriyle ilgili konularda görüşlerini açıklama olanağı sunulmalıdır. Çocuk haklarının ciddiye alınması konusunda okuldaki yetişkinlerin teşvik edilmesi için Komite, öğretmenlerin eğitiminde ÇHS ile ilgili bilgiler verilmesini ve öğretmenlere verilecek bu eğitimin sözleşmenin ruhundan ve felsefesinden ilham alınmasını önermektedir (Fortin, 1998, 149).

Çocuklar tabiatları gereği çabuk etkilenirler ve yetişkinlerden fikir alırlar. Eğer okullar ve öğretmenler çocukların sorumluluk alma konusunda güvenilmez oldukları ve fikirlerinin değersiz olduklarını ima ederlerse, çocukların eğitim sürecine ve sonrasında topluma dair inançlarını yitirmeleri şaşırtıcı olmayacaktır. Çocuklara ve gençlere yaşamlarındaki gerçek bir katılım fırsatı sunmamak, aktif vatandaşlık kültürünün yaratılması ihtimalini azaltır (Fortin, 1998, 150; Lansdown, 2001, 39).

Alman, İsviçre ve Avusturya hukukunda, öğrencilerin kendi menfaatlerini temsil edecek temsilcileri seçme ve bu bağlamda okulla ilgili kararlara katılma hakları vardır. Bu katılım okul kurallarının oluşturulması ve performans değerlendirmesine rehberlik edilmesi şekillerinde bile olabilir. Bu üç ülkenin okul mevzuatı, okul yönetiminin yetki yapısını değiştirmeden, öğrencinin menfaatlerinin temsil edilmesi konusunda bir uzlaşma modeli oluşturmayı amaçlamaktadır (Richter, 1990, 132).

Çocuğun kişisel hakları ve de ekonomik, sosyal ve kültürel hak ve özgürlükleri içerisinde yer alan, eğitim hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, özel hayatının gizliliği hakkının ve dernek toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün disiplin yaptırımlarından ve uygulamalarından etkilendiği düşünülmektedir. Disiplin düzenleme ve uygulamalarından etkilendiği düşünülen bu haklar ve özgürlükler aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

Eğitim Hakkı

Sanayi devrimiyle artan nitelikli işgücü ihtiyacı, bireyleri, sahip oldukları nitelikleri eğitim yoluyla, piyasanın ihtiyacını karşılamak üzere geliştirmeye yöneltmiştir. Bireylerin eğitime yöneliminde Fransız devrimiyle gelişen hak eşitliği, özgürlük, kardeşlik gibi kavramlar da etkili olmuştur. Çünkü bu kavramların anlamlı olabilmesi için bireylerin resmi bir öğretimden geçirilmesi gerekmektedir. Ancak bu dönemde ortaya çıkmış önemli hukuki metinlerde örneğin, 1689 tarihli İngiliz Haklar Bildirgesi, 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinde, eğitim hakkına ya da eğitim hakkını çağrıştıracak herhangi bir ifadeye rastlanmamaktadır. Başka bir ifadeyle eğitimin bir hak olarak kabul edilip ulusal ve uluslararası hukuki metinlerde yer alması 20. yy'a ait bir olgudur (Pimentel, 2006, 3).

Marks ve Engels'in paternalist devlet anlayışının ve ruhban sınıfa karşı, liberal tarzda tanımladıkları özgürlük kavramının kamuoyunda tartışılır hale gelmesi, eğitim hakkının tanımını etkilemiştir. Bu etkilerin sonucunda 1919 tarihli Alman Anayasasında "Almanların Temel Hakları" bölümünde "Eğitim

ve Okullaşma” başlıklı ayrı bir düzenlemeye yer verilmiştir. (Pimentel, 2006, 4).

Devletin ve toplumun menfaatinin bulunması nedeniyle eğitim hakkı, salt devletin ya da ebeveynlerin bir yükümlülüğü olmak yerine, bireye ait hak haline gelmiştir. Eğitim hakkı, insan hakları sisteminde hem diğer hak ve özgürlüklerin kullanımında hem de bir kimsenin kişiliğinin etkili bir şekilde gerçekleşmesinin bir ön koşulu olduğu için merkezi bir yer teşkil etmektedir. Ayrıca eğitim hakkı, sadece eğitilmiş insanların yoksulluk, toplumsal ve ekonomik ayrımcılık ve diğer önemli insan hakları ihlalleriyle mücadelede kullanılacak hukuki ve ekonomik araçlara erişebilmeleri nedeniyle, diğer insan haklarına erişmenin aracıdır. Eğitim demokratik değerlerin yayılmasında, insan haklarının ve kendine saygı ve kendini gerçekleştirme becerisinin desteklenmesinde en önemli ve en güçlü araçtır. Özetle eğitim hakkı, diğer hakların bilinmesi, kullanılması, geliştirilmesi ve korunması bağlamında özel bir yere sahiptir (Akyüz 2009, 1032). Bu düşüncelerle, 20. yy’da pek çok uluslararası ve bölgesel düzenlemelerde ve anayasalarda eğitim hakkı tanınmış ve eğitim hakkı bir temel hak haline gelmiştir (Pimentel, 2006, 5; Closca ve Suceava, 1995’den akt. Saramet ve arkadaşları, 2010,697; Praneviciene ve Puraite, 2010, 134).

Uluslararası Hukuki Metinlerde Eğitim Hakkı

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi eğitim hakkının ele alınış biçimi başlıklar altında incelenmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, tarihi ve manevi bakımdan büyük bir değer taşır. Çünkü dünya devletlerinin büyük bir çoğunluğu tarafından kabul edilen bu bildirgeyle, pek çok dünya devleti insan haklarına ve özgürlüklerine inandıklarını belirtmişler ve onları yüksek ideal değerler olarak kabul etmişlerdir. Ancak Bildirgenin önemi tarihi ve manevi olmanın ötesine çok da fazla geçmemektedir. Çünkü söz konusu Bildirgenin hukuki bağlayıcılığı

bulunmadığı gibi Bildirgeyi kabul eden devletlere herhangi bir hukuki yükümlülük de yüklememektedir (Kapani, 1961, 62, 63).

Evrensel Bildirge kişinin klasik hak ve özgürlüklerini sıralıktan sonra, bireyi toplum şartları içerisinde ele almış ve ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını açıklamıştır. Böylelikle Bildirge insanın özgür olabilmesi için sadece klasik hakların tanınmasının yeterli olmayacağı, ayrıca ekonomik ve toplumsal baskılardan kurtulması gerektiği görüşünü benimsemiştir (Kapani, 1961, 63, 64). Bildirge'nin 26. maddesinde eğitim hakkı düzenlenmektedir. Söz konusu madde ilk olarak herkesin eğitim hakkına sahip olduğunu belirtmiştir (md. 26/1). Herkesin hakkı olan eğitimin, insan kişiliğinin tam geliştirilmesine ve insan hak ve özgürlüklerine saygıyı güçlendirmeye yönelik olması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bu eğitimin bütün uluslar, ırklar ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu yerleştirmesi ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki etkinliklerini güçlendirmesi gerektiği de ifade edilmiştir (md. 26/2).

Söz konusu hüküm Bildirge'nin 28. maddesiyle birlikte ele alınmalıdır. 28. madde uyarınca herkesin Bildirgede ileri sürülen hak ve özgürlüklerin tam olarak gerçekleştirilebileceği toplumsal ve uluslararası düzene hakkı vardır. Evrensel insan hakkının varlığına yönelik bir iddia için en azından diğer insanların, hak sahiplerinin özgürlüğü ya da refahını zayıflatmamak yükümlülüğünün bulunduğu ileri sürülebilmesi gerekir. Md. 28, söz konusu haklara duyulan evrensel saygının güvenceye alınması için yeni yönetimlerin ve kurumların oluşturulması ve bunlar arasında işbirliğinin desteklenmesine yönelik ek ve daha kapsamlı bir yükümlülüğe vurgu yapmaktadır. Madde metninde uluslararası düzene atıf yapılması ile uluslararası kurumların gelişmesine yönelik evrensel yükümlülüğe işaret edilmektedir. Bu atıfla md. 26'daki eğitimin Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki etkinliklerini güçlendirmesi koşulu desteklenmektedir. Madde metninde belirtilen toplumsal düzen ise evrensel insan hakları tarafından gerçekleştirilmektedir. Böyle bir toplumsal düzene yetki verildiği iddiası, düzenin oluşmasına ve varlığını sürdürmesine müdahale sayılabilecek şekilde bireysel özgürlüklerin kullanılmasına yönelik karşılıklı sınırlamaları

vurgulamaktadır. Kişisel haklar herkes tarafından kullanılırken kişisel haklara getirilecek sınırlamalar da herkes için söz konusu olmalıdır (Curren, 2009, 46, 47).

Bildirgenin 26. maddesinde eğitim hakkı hem nitel hem nicel olarak ifade edilmiştir. Bildirge'nin 26. maddesinin 2. kısmında, eğitimin bireyin kişiliğinin tam geliştirmesine ve insan hak ve özgürlüklerine saygısını güçlendirmeye yönelik olması gerektiği belirtilerek, eğitimin niteliğine ilişkin gerekliliklere işaret edilmiştir. Ancak bu gereklilikler tartışmalıdır. Çünkü eğitimin nasıl olacağına kimin karar vereceği ve hangi standarttaki eğitimin insanın kişiliğini geliştireceği ya da anlayışın, hoşgörüyü ve arkadaşlığı teşvik edeceği açık ve kesin değildir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel haklar sözleşmesi ile ayrıntılandırılmış ve tamamlanmıştır (Praneviciene ve Puraite, 2010, 137).

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde sadece altı maddeye sığdırılan ekonomik, sosyal ve kültürel haklar bu Sözleşmede daha kapsamlı olarak ele alınmıştır. Söz konusu sözleşme eğitim hakkıyla ilgili 13. ve 14. madde olmak üzere iki hüküm içermektedir. Belirtilen maddeler Sözleşmenin en uzun ve en kapsamlı hükümleridir.

Bu sözleşmede de tıpkı Bildirgede olduğu gibi İnsan Hakları Komitesi ya da benzer özel bir denetim organı kurulması yoluna gidilmemiştir. Taraf Devletlerin tek yükümlülüğü, ülkelerindeki ekonomik, sosyal ve kültürel hakların sağlanmasıyla ilgili alınan tedbirleri ve sağlanan gelişmeleri belirli aralıklarla rapor halinde Ekonomik ve Sosyal Konseye bildirmektir (Kapani, 1996, 36).

Sözleşmenin 13. maddesinin 1. bendi uyarınca Taraf Devletler, herkese eğitim hakkını sağlarlar. Taraf Devletler, eğitimin insan kişiliğinin ve onurunun tam olarak gelişmesine ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmesine yönelik olarak verilmesi konusunda birleşirler. Devletler ayrıca herkesin özgürlükçü topluma etkili bir biçimde katılmasını sağlayacak, bütün uluslar ile bütün ırksal, etnik ve dinsel gruplar arasında

anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirecek ve Birleşmiş Milletlerin barışın korunması için yaptığı faaliyetlerini ilerletecek bir eğitim verilmesi konusunda anlaşırlar.

Sözleşmede ilk kez eğitim hakkının içeriğiyle ilgili önemli rehber ilkeler yer almıştır. Ayrıca bu hakla ilgili Taraf Devletin yükümlülükleri ve alınması gereken önlemler de belirtilmiştir. Eğitim hangi türde ve düzeyde olursa olsun doktrinde 4A kuralı olarak ifade edilen ve aşağıda kısaca açıklanan dört özelliği taşımalıdır: Mevcudiyet (*Availability*), Erişilebilirlik (*Accessibility*), Kabul edilebilirlik (*Acceptability*) ve Uyarlanabilirlik (*Adaptability*) (Praneviciene ve Puraite, 2010, 139 vd.)

Mevcudiyet. Bu ilkeye göre, işlevsel eğitim kurumlarının bulunması ve eğitim programlarının Taraf Devletin yetkisi dahilinde yeterli sayıda olması zorunludur. Devlet, parasız ve zorunlu, niteliği iyi, belirlenen minimum yaş düzeyine kadar tüm çocuklara, güvenli okullarda ve uygun alt yapı ve tesiste özellikle iyi eğitilmiş öğretmenler aracılığıyla eğitim sağlamak zorundadır.

Erişilebilirlik. Bu ilke devlete uluslararası alanda yasaklanmış gerekçelere (hukuki ve idari engeller, etnik gerekçeler, ekonomik durum, engellilik, cinsiyet engelleri) dayanan tüm ayrıcalıkları giderme yükümlülüğü yükler. Ayrıca eğitim parasız ve fiziksel olarak erişilebilir olmalıdır. Özetle bu özelliğin, ayrımcılık yapmama, fiziksel erişilebilirlik ve ekonomik erişilebilirlik şeklinde olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır.

Kabul edilebilirlik. Bu ilke devlete eğitimi, çocuklar, aileleri ve öğretmenleri tarafından kabul edilebilir, uygun içerikte ve yöntemle ve herkesin haklarına saygı duyarak sağlama yükümlülüğü yükler. Bu ilke velilerin çocuklarına istedikleri eğitimi verme haklarının ve asgari standartların (kalite, güvenlik, çevre sağlığı) uygulanmasını içerir.

Uyarlanabilirlik. Bu ilke devlete, çocuğun özel ihtiyaç ve yeteneklerine (özellikle azınlık, yerli ve çalışan çocuklar, engelli çocuklar, göçmen çocuklar üzerinde) uygun eğitim sunma yükümlülüğü yükler. Başka bir ifadeyle, eğitim esnek olmalıdır. Böylelikle toplumun değişen ihtiyaçlarına uyarlanabilir ve

öğrencilerin farklı kültürel ve toplumsal ortamlardan kaynaklanan ihtiyaçlarını karşılayabilir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS). 3 Kasım 1953'te yürürlüğe giren Sözleşme uyarınca taraf devletler sözleşmede açıklanmış olan hak ve özgürlükleri sağlama ve koruma konusunda hukuki yükümlülük altına girmişlerdir. Görüldüğü gibi AİHS bağlayıcılıktan yoksun ilkeler bildirisi değildir; AİHS'de yer alan hakların uygulamada gerçekleşip gerçekleşmediği yargısal denetime tabi tutulmaktadır. Bu nedenle AİHS, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre daha etkili olmuştur. AİHS'nin bu başarısında, getirdiği denetim mekanizmasına ek olarak, sözleşmenin evrensel değil bölgesel nitelik taşıması ve Taraf Devletlerin çoğulcu demokrasiyi benimsemiş ve aynı toplumsal değerlere sahip devletler olması da etkili olmuştur (Kapani, 1953, 69-73).

AİHS'nin Ek 1 Nolu Protokolü'nün 2. maddesinde eğitim hakkı düzenlenmiştir. Belirtilen maddede, Sözleşmenin diğer maddelerine kıyasla daha kısa ve özlü olmasına rağmen daha genel ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu madde uyarınca bireylere eğitim hakkı tanınmıştır ve bu hak çocuklar ve onları temsil eden ana babaları tarafından ileri sürülebilecektir. Ayrıca devletin, eğitim alanındaki yükümlülüklerini yerine getirirken ana babanın dini ve felsefi inançlarına saygılı olması gerektiği de düzenlenmiştir.

Aslında eğitim hakkını devletlerin eğitim sistemlerinin özellikleri hakkındaki görüşlerini dikkate alarak tasarılaştırmak dahi zor olmuştur. Çünkü pek çok devlet, herkese eğitim hakkı tanımada ve bu konuda sınırlanmamış bir yükümlülük üstlenmekte isteksiz davranmışlardır. Bu nedenle AİHS'nin ilgili hükmünde, "Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz" şeklinde negatif bir ifade kullanılmıştır. Bu nedenle, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun (Komisyon) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (Mahkeme) kararları, eğitim hakkının incelenmesi ve kapsamının belirlenmesinde büyük bir etkiye sahip olmuştur.

Mahkeme, AİHS'nin 1 nolu Protokolünün 2. maddesinin ihlalinin sadece, hakkın ırksal, ulusal ve diğer ayrımcı konular nedeniyle söz konusu olabileceğini açıkça belirtmiştir. Örneğin, *Timishev v. Russia* davasında Mahkeme eğitim hakkının kapsamını şöyle açıklamaktadır: Demokratik bir toplumda insan haklarının ilerlemesinde zorunlu olan eğitim hakkının, AİHS'nin 1 Nolu Protokolünün 2. maddesinin 1. cümlesinin kısıtlayıcı biçimde yorumlanmasında önemli bir rol oynar; ancak böylesi bir yorum, hükmün amacıyla bağdaşmayacaktır. Bu kararın yanı sıra Mahkeme, *DH and Others v. Czech Republic* davasında 2. maddenin negatif ifadesine rağmen devlete, tüm çocuklara ilk ve ikinci öğretimi sunma yükümlülüğünü yüklediğine karar vermiştir. 1No'lu Protokolün 2. maddesinin 2. kısmıyla ilgili olarak Mahkemenin ana babaya verilen çocuğunu eğitime hakkını, Taraf Devletlerin eğitim sistemlerine müdahale etmemek ya da sistemleri bozmamak amacıyla oldukça dar yorumlamak eğiliminde olduğunu görmekteyiz.

Özetle, hakkında pek çok hüküm verdiği diğer insan haklarına kıyasla, AİHS, eğitim hakkıyla ilgili pek az hükme imza atmış olsa da, eğitim hakkıyla ilgili Avrupa yaklaşımı kesin biçimde ve açıkça belirtilmiştir. Bu bağlamda, eğitim hakkını kurumsallaştırmaya yönelik diğer bölgesel hukuki araçlar, hükmün açık ifade tarzına rağmen çok net değildir, ne kolayca uygulanmaktadır ne de alışlagelmiş bir anlayışa sahiptir (Praneviciene ve Puraite, 2010, 146-148).

Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (ÇHS). 20 Kasım 1989 tarihli ÇHS, yukarıda da belirtildiği gibi uluslararası hukukta çocuklara yönelik tutum ve davranışlara ilişkin evrensel ölçü ve ilkelerin yanı sıra, çocukların haklarını ve bu konuda Taraf Devletlerin yükümlülüklerini düzenleyen, bağlayıcılığı bulunan bir hukuki metindir. ÇHS, Taraf Devletlerin sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini denetlemek için 18 uzmandan oluşan Birleşmiş Milletler Komitesi'nin kurulmasını öngörmüştür. Taraf Devletler söz konusu komiteye, sözleşmeyi onayladıktan iki yıl sonra ve akabinde her beş yılda bir, ÇHS'de tanınan hakları yürürlüğe koymak için aldıkları önlemlere ve gerçekleşen ilerlemeye dair raporlarını ÇHK'ya sunarlar (Akyüz, 2010, 37).

ÇHS md. 28 ve md. 29, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 13 ve 14. maddelerindeki ilkeleri tekrar etmektedir. Ancak önceki uluslararası metinlerde birlikte anılan iki boyutu birbirinden ayırmışlardır: Sistemin yönetimi (md. 28) ve eğitimin konusu (md. 29) (Davila ve Naya, 2007, 358).

28. madde taraf devlete, çocuğun eğitim hakkına saygı gösterme, koruma ve eğitim hakkının gerekliliklerini karşılamayı yüklemekte, ayrıca bir eğitim sisteminin kurulmasını ve bu sisteme çocuğun erişmesini sağlama yükümlülüğüne de odaklanmaktadır. Söz konusu maddeye göre, taraf devletler eğitim hakkını fırsat eşitliği temelinde gerçekleştirmeli, ilköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirmeli, taraf devletlerdeki ortaöğretim sistemi genel ve mesleki nitelikte ve tüm çocuklara açık olmalı, gerekli durumlarda öğrencilere maddi yardım yapılmalıdır. Ayrıca yüksek öğretim de yetenekleri doğrultusunda bütün öğrencilere açık hale getirilmeli ve eğitim ve meslek seçiminde rehberlik hizmeti sunulmalıdır.

Sözleşmenin 29. maddesi, sözleşmenin özündeki değerlerini desteklemekte ve korumaktadır. Md. 29, çocuğun haklarını ve doğuştan sahip olduğu onuru, md. 28'de tanınan eğitim hakkına yansıtarak nitel bir boyut eklemiştir. Ayrıca söz konusu madde çocuk odaklı, çocuk dostu ve çocuğa söz hakkı veren eğitim üzerinde ısrarla durmaktadır. Başka bir ifadeyle, md. 29 okul öğretim programlarını (müfredatlarını) dahil etmeden, eğitimin amaçlarını sıralamaktadır. Maddenin lafzında atıf yapılan pek çok unsur, insan hak ve özgürlüklerini savunan düzenlemelerin yer aldığı program politikasını anımsatmaktadır. Buna ek olarak, açıkça belirttiği ilkelerine dayanan eğitim sürecine duyulan ihtiyacın da altını çizmektedir.

Md. 29 uyarınca eğitim hakkı sadece bir erişim meselesi değildir; eğitimin içeriği de önemlidir. Her çocuğun hakkı olan eğitim, çocuğa yaşam becerisini kazandırma, insan haklarını kullanma konusundaki farkındalığını arttırma insan hakları değerlerini aşıl原因 anlayışın teşvik edilmesine dönük biçimde tasarlanmalıdır. Amaç çocuğun becerilerini öğrenme ve diğer kapasitelerini, insan olmasından kaynaklanan onurunu, kendisine saygısını ve özgüvenini geliştirmesini sağlamaktır. Ayrıca amaç, ailenin, ulusal

değerlerin ve özgür ve hoşgörölü bir toplumun desteklenmesinin yanı sıra herhangi bir ayrımcılık ya da saygısızlık nedeniyle insan haklarının kısıtlanmamasını teşvik etmektir. Sözleşme, vatandaşların eğitime ve özgür bir toplumda barış içinde yaşamalarına uygun bir program geliştirilmesi temennisindeydi. Bu nedenle md. 29, eğitimin temel amaçları hakkında belirli bir düzeyde uluslararası *konsensusu* yansıtmaktadır. Çünkü komite, dünyanın pek çok yerinde din, milliyetçilik ve kültür tarafından yükseltelen engelleri aşmayı mümkün kılan eğitimin amaçları hakkında uluslararası konsensusun bulunduğunu anımsatmaktadır. Bazı İslam ülkeleri, İslam Hukukuna, örneğin hakların evrenselliğinin hüküm sürmesi ve kültürel farklılığa saygı gösterme gibi çatışmalı konuları ortaya çıkardığı gerekçesiyle aykırı bulmuşlar ve bu maddeye çekince koymuşlardır (Davila ve Naya, 2007, 359; Praneviciene ve Puraite, 2010, 145).

Md. 29 sayesinde Taraf Devletler, geniş bir değerler yelpazesini benimseme konusunda mütabakata varmışlardır. Bu mütabakat bölgesel, ulusal ya da kültürel sınırları aşmaktadır. İlk bakışta md.29'da belirtilen değerlerden bazılarının, belirli durumlardaki değerlerle çelişeceği düşünülebilir. Örneğin, d bendinin atf yaptığı diğer insanlar arasında anlayış, hoşgörü ve arkadaşılığın teşvik edilmesi, c bendinde belirtilen çocuğun kendi kültürel kimliği, dili ve sahip olduğu değerlere saygının geliştirilmesiyle her zaman uyum içinde olmayabilir (Praneviciene ve Puraite, 2010, 145).

Bir çocuğun topluma tümüyle ve tüm sorumlulukları üstlenerek katılması yeteneği, hem eğitim hakkına erişimin engellenmesi, hem de modern demokratik toplumun bir fenomeni olarak eğitim hakkıyla ilgili tüm uluslararası belgelerde savunulan değerlerin teşvik edilmesinde yetersiz kalınması nedeniyle azalabilir ya da yok olabilir (Praneviciene ve Puraite, 2010, 145).

ÇHS disiplin yaptırımları ve uygulamalarına ilişkin bir düzenleme içermektedir (md. 29/2). Söz konusu düzenlemeye göre, disiplin yaptırımları ve uygulamaları çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla ve insan onuruyla bağdaşır biçimde ve ÇHS'ye uygun olarak ele alınmalı ve yürütülmelidir. Bu nedenle disiplin Yönetmeliği'nde öngörülen disiplin yaptırımlarından okuldan

tasdikname ile uzaklaştırma ve örgün eğitim dışına çıkarma yaptırımlarının eğitim hakkı bağlamında yorumlanması gereklidir.

Türk Hukukunda Eğitim Hakkı

1982 Anayasası eğitim hakkını temel bir hak olarak kabul etmekte ve eğitim hakkına ilişkin bazı ilkelere 24., 26., 27., ve 42. maddelerinde yer vermektedir. Bunun yanı sıra 2. maddede, kanun önünde eşitliğe, diğer deyişle ayrımcılık yasağına yer verilmekte ayrıca 13. maddede temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması düzenlenmektedir. Belirtilen hükümleri de eğitim hakkı bağlamında ele almak mümkündür (Akyüz, 2010, 228). Milli Eğitim Temel Kanunu (METK) da Türk milli eğitiminin genel amaç ve ilkelerini ve de eğitim sisteminin genel yapısını düzenlemektedir.

Anayasa hükümleri, METK ve diğer kanunların ilgili hükümleri ele alınarak eğitime ilişkin temel ilkeleri belirlemek mümkündür. Buna göre söz konusu ilkelere konu ile ilgili olanlar şu şekilde sayılabilir:

Genellik, eşitlik, zorunluluk ve parasızlık. Anayasa'nın 42. maddesi'nin 5. fıkrası uyarınca ilköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur. Belirtilen hüküm uyarınca, hiçbir çocuk ayırım gözetilmeksizin kendileri için uygun koşullarda ilköğretime katılabilecektir. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin Öğrencilerin Olumsuz Davranışları ve Uygulanacak Yaptırımlar başlığını taşıyan 108. maddesi'nde ilköğretim öğrencilerine, gelişim özellikleri dışındaki olumsuz davranışlarının özelliğine göre uyarma, kınama, okul değiştirme yaptırımlarının uygulanabileceği belirtilmektedir. Okuldan kısa süreli uzaklaştırma, okuldan tasdikname ile uzaklaştırma, örgün eğitim dışına çıkarma cezaları ilköğretim öğrencileri için öngörülmemiştir. Bunun nedeninin zorunluluk ilkesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Eğitimin zorunlu olması, ücretsiz olmasını da zorunlu kılmıştır. Ancak ülkemizde velilerden kayıt parası alındığı, bazı yörelerde okulun yakacak, temizlik gibi giderlerinin velilerce karşılandığı bilinmektedir. Kanunlardaki

genel hükümlerin yetersiz kalması nedeniyle süregelen bu tür eğitim hakkının ihlali niteliğindeki uygulamaların sona ermesi için etkili yaptırımlara bağlanması gerekmektedir birlikte (Akyüz, 2010, 229; Gül, 2009, 83) eğitim devletin bir ödevi olduğu için bu ödevi tam anlamıyla yerine getirebilmek için gerekli maddi ödeneği de ayırmakla yükümlüdür.

Kadının ve erkeğin fiziki güçlerine ve yeteneklerine yönelik okulların açılması, eğitimde eşitlik ilkesinin ihlali sayılmamaktadır. Bu okullar kız ya da erkek lisesi şeklinde okullar olabilir (Yaşar, 2000, 91).

Fırsat ve Olanak Eşitliği. Anayasa'nın 42/VII maddesi uyarınca devlete eğitim olanaklarını sağlama görevi verilmiştir. Eğitim hakkı sosyal ve ekonomik koşulların etkisi altındadır. Bu nedenle gerekli ekonomik ve sosyal koşullar sağlanmadıkça kişilerin eğitim hakkından yeterli ve etkili biçimde yararlanmaları söz konusu olamaz (Akyüz, 2010, 230).

Devlet fırsat eşitliğini ilk olarak eğitimi parasız sunarak sağlamaya çalışmaktadır. Ancak bu her durumda yeterli olmamaktadır. Çünkü konumları gereği bazı çocukların gözetilmesi gerekmektedir. Örneğin, yoksullukları nedeniyle okula devam edemeyecek durumda olan, uzun süre hastanede tedavi görmek zorunda kalan, özel eğitime gereksinim duyan, göçmen, sığınmacı, mülteci veya ülkesi belli olmayan, coğrafi koşullar nedeniyle okula ulaşım ve konaklama sıkıntısı çeken çocuklar gibi. Devlet bu çocuklar için fırsat ve olanak eşitliği ilkesi uyarınca eğitim hizmetini sunmakla yükümlüdür. Bu doğrultuda devlet örneğin, yoksul çocuklara burs ve yatılı eğitim imkanları sunmakta, zorunlu ilköğretim yaşı içerisinde ilköğretimini tamamlamayanlar ile olağan çağında ortaöğretimini tamamlayamamış olanlar için Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde, Açık İlköğretim ve Açık Öğretim Lisesi hizmet vermektedir (Akyüz, 2010, 230, 231; Yaşar, 2000, 91,92). Yapılan çalışmalara bakıldığında elde edilen veriler vatandaşların çeşitli amaçlarla bu hizmetler aracılığıyla eğitim haklarını kullandıkları görülmektedir. Örneğin, öğrenciler yarım kalan eğitimlerini tamamlamak, liseye devam edebilmek ve iş hayatında yükselmek amaçlarıyla açık ilköğretim okuluna kayıt olmaktadırlar (Ağın Kurt, 2008, 61). Öğrencilerin açık öğretim lisesine katılma nedenleri ise lise diplomasına sahip olmak, çalışarak okumak olanağının

bulunması, gelecekte yükseköğrenim yapabilmek ve öğrenim düzeyini arttırmak sayılmaktadır (Özerbaş, 1996, 36; Akyürek, 1998, 38). Öğrencilerin mesleki açıköğretim lisesini tercih etme nedenleri de benzer şekilde yükseköğretime devam etmek, yarım kalan eğitimi tamamlamak ve bir lise diplomasına sahip olmaktır (Sarıhan, 2010, 60).

Atatürk İlke ve İnkılaplarına Bağlılık ve Çağdaş Bilim ve Eğitim Esaslarına Uygunluk. Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılık gerek Anayasanın kimi bölümlerinde yer verilmiş, gerekse 176. maddede düzenlenmiş devrim kanunlarına bağlılığı içermektedir. Eğitimin çağdaş ve bilimsel olması ile, eğitim sistemi ve eğitim yöntemleri ve araçlarının da bilimsel olması, eğitimin bilimsel bir disiplin içinde verilmesi ve çağdaş teknolojilerin kullanılması da söz konusu olacaktır. Eğitim veren öğretmenlerin de bilimsel düşünce biçimine sahip aydın kişiler olması gerekir, aksi takdirde okuduğunun anlamını bile anlayamayan kişiler yetiştirmiş olunur. Çağdaş eğitim sistemlerinin amacı bilime uygun eğitim ortamı oluşturmak ve bilimsel bilgiyi öğrenciye kazandırmaktır. Eğitim ve öğretim, çağdaş bilim ve teknolojik gelişmelere paralel olarak kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirecek seviyede olmalıdır. Çağdaş bilim ve eğitim ölçütü 1961 ve 1982 Anayasalarında yer almakta hatta Tanzimat döneminden beri hedeflenmekte olmasına rağmen, eğitim alanında gelinen nokta henüz istenen ve yeterli düzeyde değildir (Çallı, 2009, 116).

Devletin Gözetim ve Denetimi. Devletin eğitim üzerindeki gözetim ve denetim yetkisi evrensel olarak kabul görmektedir. Ancak eğitim ve öğretimdeki devlet denetiminin bilim ve düşünce özgürlüğünü ortadan kaldırıcı sonuçlar doğurmaması gerekir. Ayrıca devletin yerine getireceği bu gözetim ve denetim yetkisinin de en düşük düzeyde olacağı hatta devletin böyle bir yetkiye sahip olamayacağına yönelik savların kabul görmesi beklenemez. Denetim yeterli ciddilik ve titizlikte olmalıdır (Yaşar, 2000, 118). Aldıkaçtı'ya göre (1982, 218), Devletin eğitim konusunda denetim ve gözetim yapması özgürlüğü ihlal edici değildir, aksine Anayasa'nın felsefesinin yerleşmesine uygundur.

Eğitime ilişkin ilkeler yukarıdaki şekilde zetlenebilmekle birlikte, Türkiye’de bireyin eğitim hakkından yararlanamadığı durumlar da söz konusu olabilmektedir. Böylesi durumlarda sorun, uygulamadan kaynaklandığı gibi, hak arama yollarına başvurmadaki bilgisizlik ve bilinçsizlikten de kaynaklanmaktadır. Bunun dışında kişileri hak arama yollarına başvurmaktan alıkoyan ya da vazgeçiren engeller veya kaygılar da söz konusu olabilmektedir. Örneğin, ocuk okulda ayrımcılığa veya şiddete uğradığında, idari veya yargısal yollara başvurması halinde, öğretmeninin ya da okul yöneticisinin çocuğa karşı olumsuz tutum takınabileceğine yönelik bir kaygı, çocuğun velisini veya vasisini hak arama yollarına başvurmaktan alıkoyabilir. Bu durum, okullarda sorun çözme yöntemlerinin uygulanmasını sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması ve hukuka aykırı davranışlara yönelik etkili ve caydırıcı yaptırımlar getirilmesiyle aşılabilir (Akyüz, 2010, 232, Gl, 2009, 75).

Öğrencilerin/ocuğun Eğitim Hakkına İlişkin Değerlendirme

Örgün eğitim dışına çıkarma cezası alan ğrencilerin, Ortaöğretim Kurumları dl ve Disiplin Yönetmeliği’nin 14. maddesi uyarınca akşam liseleri dışında devam zorunluluğu olan okullara kayıt yaptıramayacakları, açık ğretim programları ile yaygın eğitim kurumlarına kayıt yaptırabilecekleri düzenlenmiştir. Örgün ğretim dışına çıkarma cezası çok ağır bir yaptırım olmakla birlikte, bu cezaya çarptırılan öğrencinin akşam lisesi veya açıköğretim lisesine gidebilmesi imkanı tanınarak, fırsat ve olanak eşitliği ilkesi kapsamında bu ağır yaptırım yumuşatılmaya çalışılmıştır. Ancak kanaatimizce örgün eğitim dışına çıkarma cezası eğitim hakkını ihlal eden ağır bir yaptırımdır. Çünkü arkadaşlarıyla sosyalleşerek, öğretmenleriyle birebir etkileşerek eğitim alması yerine öğrencinin izole biçimde kendi başına öğrenmek zorunda bırakılması eğitim hakkını kısıtlamaktadır. Aksini ileri sürmek hakkaniyete uygun düşmeyecektir.

Danıştay’ın 8. Dairesi E. 1995/33322, K. 1997/2855 sayılı, 15.10.1995 tarihli kararında aksi yönde karar vermiştir. Söz konusu hükümde Danıştay,

Davacının bir diğ er iddiası da, örgün eğitim dışına çıkarma cezasının Anayasanın 'kimsenin eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılmayacağı' kuralına aykırı olduğu yolundadır; Milli Eğitim Temel Kanununun 18. maddesinde Türk Milli Eğitim Sistemi örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Örgün eğitim dışına çıkarılan bir öğrenci yaygın eğitim kurumları içinde yer alan Açıköğretim Lisesinde öğrenimine devam edebileceğinden bu halde, öğrencinin öğrenim hakkının engellenmediğ i de açıktır.

şeklinde hüküm vermiştir. Danıştay'ın 8. Dairesi, E. 2007/3978, K. 2008/7492 sayılı ve 17.11.2008 tarihli kararında bu görüşünü tekrarlamıştır.

Düşünce ve İfade Özgürlüğü

Düşünce özgürlüğü, kişilerin herhangi bir düşünce ve kanaate sahip olması, bunlar yüzünden baskıya maruz kalmaması ve bunları açıklamaya zorlanmaması, düşüncelerini açıklaması halinde bunlardan dolayı kınanmaması veya suçlanmaması hakkıdır. Teziç'in ifadeleriyle (? , 33), düşünce özgürlüğü insanın karşısına çıkan problemlere verebileceğ i cevapları kendi başına seçebilmesi veya bu cevapları bizzat kendisinin hazırlayabilmesi, ferdi ve toplumsal hareketlerini de bu cevaplara uydurabilmesi imkanındır. Düşünce özgürlüğü hakkı, düşünceyi değil, düşüncenin sahibini koruyan bir haktır. İfade özgürlüğü ise inanç, kanaat, tutum veya duygunun barışçı yoldan açıklanmasının serbest olmasıdır. Bu hak ise düşünce ve ifade biçimlerini korumaktadır (Erdoğan, 2007, 19-21; Bezanson, 2005, 239).

Farklı fikirlerin, taleplerin ifade edilmesi ve yayılması, hem birey hem de toplum açısından önemlidir. Çünkü bu sayede mevcut sistemin yapısından ve işleyişinden kaynaklanan sorunların ortaya çıkarılması söz konusu olabilecektir. Böylelikle bir tartışma ortamı oluşacak ve yarar sağlamayan düşünce ve yöntemlerin değiştirilmesi mümkün olacaktır. Bu sayede ayrıca, halk ile yönetim arasındaki ilişkinin devamının sağlandığını da söylemek mümkündür. Düşünce ve ifade özgürlüğü ile sağlanacak serbest tartışma ortamı, özgürlükçü demokratik devletlerin de temelini teşkil etmektedir (Karagöz, 2004, 2). Özetle, düşünce ve ifade özgürlüğü kişisel özgürlüklerin ve demokrasinin mihenk taşıdır (Imber ve Geel, 2005, 49).

Düşünce ve İfade Özgürlüğünü Açıklayan Kuramlar

Düşünce ve ifade özgürlüğünün önemi konusunda ileri sürülen bu tür kişisel ve toplumsal sebepler üç önemli kuramda değerlendirilmiştir (Karagöz, 2004, 8-19):

Bunlardan ilki gerçeğin ortaya çıkarılması kuramıdır. Bu kurama göre, gerçeğin araştırılması sürecinin etkinliği ve verimliliği için tartışma ve fikir alışverişinde bulunmak zorunludur. Bu nedenle düşünce ve ifade özgürlüğü gerçeğin ortaya çıkarılmasına yarayan bir araçtır. Bundan dolayı toplumun gerçekleri fark etmesini ve gerçeklerle yüzleşmesini sağlayan her türlü düşünce ve ifade korunmalıdır. Fakat düşünce ve ifade sahibinin kişisel amaçları göz önünde bulundurulmamalıdır. Bu kuram ilk kez John Milton tarafından ortaya atılmıştır. Milton'a göre, siyasi iktidar yayıncılık üzerine herhangi bir kısıtlama getirmezse, toplum, doğruyu bulur ve yanlış reddeder. Milton tarafından atılan bu kurama günümüzde "Fikirlerin Pazar Yeri" denmektedir. Gerçeğin ortaya çıkarılmasında ifade özgürlüğünün önemli bir araç olduğunu savunan düşünürlerden bir diğeri de Mill'dir. Mill bireyi toplumun temeli olarak ele alır; onun için toplumun bütünü değil, tek tek bireyler önemlidir. Toplumsal gelişme ancak bireysel gelişme ile mümkündür. Eğer toplumdaki bireylerin tamamı birbirinin aynısıysa o toplumun gelişmesi ve bir medeniyet oluşturması beklenemez. Bu nedenle Mill'e göre bütün bir milleti aynı yönde düşünmeye zorlamak insanlığa karşı işlenebilecek en büyük suçtur. Ayrıca çoğunluk tarafından bugün yanlış olarak kabul edilen bir düşünce gelecekte bir gün başka bir çoğunluk tarafından çok faydalı görülebilir. Bu sebeple bir düşüncenin yararlı olup olmadığını bugünden kestirmek kolay değildir. Ancak, kişinin eylem özgürlüğünün sınırı, başkasının özgürlüğünün tehlikeye düştüğü durumlara göre belirlenir. Mill'e göre düşünceye tanınan özgürlüğün eyleme de tanınması kabul edilemez. Bu nedenle, ifade edilen düşünce bir suçu teşvik ediyorsa, dile getirildiği durumlara göre yasaklanması söz konusu olabilir. AİHM bu kuramı herhangi bir kararını gerekçelendirirken kullanmamıştır.

Düşünce ve ifade özgürlüğünü haklılaştırmada ileri sürülen ikinci kuram, demokratik süreç kuramıdır. Bu kuram ifade özgürlüğünü demokratik toplumun olmazsa olmaz koşulu olarak görmektedir. Bu kuramda düşünce ve ifade özgürlüğü iki nedenden dolayı önemlidir. Bunlardan ilki düşünce ve ifade özgürlüğünün seçmeni, oy verme işlemine bilinçli olarak hazırlanması bakımından önemli olmasıdır. Başka bir ifadeyle düşünce ve ifade özgürlüğü, karar verme sürecine ve kamusal tartışmalara katılabilmesi için seçmene yeterli bilgi sağlaması bakımından önemlidir. İkinci neden ise halkın ihtiyaçlarını düşünce ve ifade özgürlüğü yoluyla yönetime iletebilmesidir. İktidarın halkın taleplerini karşılaması varoluş amacıdır. Eğer halkın isteklerini ifade etmesi yasaklanırsa, iktidarın varoluş amacı gerçekleşmez. Bu kuram sadece politik düşünce ve ifadeleri korumaktadır. Bu nedenle eleştirilmektedir. AİHM düşünce ve ifade özgürlüğünün gerekliliğini pek çok kararında (örneğin Skalka/Polonya kararı) demokratik süreç teorisine dayandırmaktadır.

Üçüncü kuram, bireysel otonomi ve özgürlük fikirlerine dayalı olan kuramdır. Bu kurama göre düşünce ve ifade özgürlüğü, kişinin kendisini fark etmesi, kendini tatmin etmesi, kendini koruması ve geliştirmesini sağlamaktadır. Diğer iki kuram, ifade özgürlüğünü başka amaçlar için araç olması nedeniyle önemli bulurken, bireysel otonomi ve özgürlük fikrine dayanan kuramın temel amacı, toplumun değil bireyin mutluluğudur. AİHS'nin düşünce ve ifade özgürlüğünün gerekliliğini açıklarken bu teoriye de dayandırmıştır. Mahkemeye göre, düşünce ve ifade özgürlüğü demokratik bir toplumun en önemli temellerinden birini oluşturur ve demokratik toplumun gelişmesi ve her bireyin kendi kişiliğini gerçekleştirmesinin temel koşuludur.

Uluslararası Hukuki Metinlerde Düşünce ve İfade Özgürlüğü

Düşünce ve ifade özgürlüğü, demokratik toplumdaki öneminin doğal sonucu olarak hem evrensel hem de bölgesel nitelikteki insan hakları sözleşmelerinde yer almıştır. 1776 tarihli Birleşik Devletler Bağımsızlık Bildirgesi, 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, 1948 tarihli

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi gibi evrensel düzenlemelerin yanında, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, Afrikan İnsan ve Halkların Hakları Şartı ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi gibi bölgesel düzenlemelerle düşünce ve ifade özgürlüğü açıklanmış ve sınırları belirlenmiştir. Konu gereği bunlardan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ve Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne değinilecektir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19. maddesine göre, herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğü bulunmaktadır. Bu özgürlük sayesinde birey düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, sadece ülke sınırlarıyla kısıtlı kalmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkına sahiptir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS). AİHS'nin 10. maddesi "herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir" düzenlemesini içermekte ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), bu düzenlemeyi demokratik toplumun zorunlu dayanağı ve herkesin ilerleme ve gelişmesinin en önde koşullarından biri olarak değerlendirmektedir (Kaboğlu, 2000, 110). Belirtilen düzenleme uyarınca düşünce ve ifade özgürlüğünün koşulsuz sınırlandırılması mümkün değildir. Söz konusu sınırlamanın meşru sayılabilmesi için sınırlamanın bireyi veya genel yararı korumaya yönelmesi veya yargı gücünün bağımsızlığını korumaya ve tarafsızlığını sağlamaya yönelik olması gerekir. Ancak düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırlandırılması konusundaki temel ilkeler, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu (11. Ek Protokol ile 1998'de kaldırılmıştır) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ile açıklığa kavuşturulmaktadır. Bozkurt ve Dost (2002, 51-56), AİHM kararlarına yansıyan, düşünce ve ifade özgürlüğüyle ilgili temel prensipleri şu şekilde sıralamaktadırlar:

İfade özgürlüğü demokratik toplumun temelidir. İfade özgürlüğünden herkes yararlanır. Düşünce araçları da ifade özgürlüğünün kapsamındadır. İfade özgürlüğü belirli meşru amaçlar için sınırlandırılabilir. Sınırlama konusunda devletin takdir yetkisi vardır, ancak sınırsız değildir. Sınırlama hukuk kuralları tarafından öngörülmüş olmalıdır. Sınırlama demokratik toplumda gerekli ve hedeflenen meşru amaçlarla orantılı olmalıdır. Sınırlamanın özellik ve ağırlığı inceleme konusu yapılır. İfade özgürlüğü görev ve sorumluluklarla birlikte kullanılmalıdır.

Söz konusu hükümde yer alan “herkes” ifadesinden anlaşılacağı üzere teknik olarak düşünce ve ifade özgürlüğünün çocuklara uygulanması her zaman için mümkün olmamakla birlikte, çocukların düşünce ve ifade özgürlüklerinin tam anlamıyla uygulanmasına yönelik gelişmeler hala sürmektedir. Metinde geçen herkes ifadesi içerisinde çocukların da yer alacağı ve tüm çocukların devlet tarafından korunan düşünce ve ifade özgürlüğüne sahip olmaya hakları olduğu açıktır. Ancak sözleşmenin 10. maddesi ilke olarak devletin olumsuz müdahalesine karşı korumanın gerekliliğine odaklanmıştır ve çocuk için, çocuğun erişime imkan verme ve koruma biçimlerinde devlete yüklenebilecek bir pozitif yükümlülüğe ihtiyaç duyması nedeniyle, olumsuz bir koruma yetersiz olabilir. Sözleşmenin 10. maddesinin ve ÇHS'nin 13. maddesi ve de Çocuk Haklarının Uygulanmasına Dair Avrupa Sözleşmesi hükümleri ile birlikte yorumlanması gerektiği ileri sürülebilir. Böyle bir yorumlama, sözleşmenin 10. maddesinin içeriğinin ötesinde bir hak oluşturulması anlamına gelmez. Çocukların düşünce ve ifade özgürlüklerinin bütünüyle uygulanmasını güvence altına alır. Md. 10'da tanınan düşünce ve ifade özgürlüğü pozitif bir yükümlülüktür. Bu noktada akla, çocuğun ne ölçüde katılım ve düşüncelerini açıklama hakkının olduğu sorusu gelebilir. Çocuğun düşünceleri dikkate alınırken, gelişen yetenekleri, olgunlukları ve yaşlarını hesaba katan, çocuğun yüksek yararı ilkesinin yer aldığı ÇHS kılavuz olarak benimsenebilir (Van Bueren, 2007, 82).

Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (ÇHS).

ÇHS'nin 13. maddesinin birinci fıkrasında çocuğun düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahip olduğu ve bu hakkı ülke sınırları ile bağlı olmaksızın, yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla kullanabileceği düzenlenmiştir. Ancak bu hakkın yalnızca, başkasının haklarına ve itibarına saygı, milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığı ve ahlakın korunması nedenleriyle ve kanun tarafından öngörülme ve gerekli olmak kaydıyla sınırlanabileceği de 13. maddenin ikinci fıkrasında düzenlenmiştir. Ayrıca ÇHS'nin 14. maddesinde taraf devletlere çocuğun düşünce ve ifade özgürlüğüne saygı gösterme yükümlülüğü olduğu belirtilmiştir.

Türk Hukukunda Düşünce ve İfade Özgürlüğü

Düşünce ve ifade özgürlüğü Türk hukukunda ilk kez 1924 Anayasası'nda tanınmıştır. Buna göre, vicdan, düşünme, söz, yayım, toplanma, dernek kurma hürriyetleri doğal haklar arasında sayılmıştır. Ayrıca basın da kanun çerçevesinde serbesttir ve yayımlanmadan önce denetlenmesi yasaklanmıştır. 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü düzen ile herkese düşünce ve kanaat özgürlüğü tanınmıştır. Buna göre, kişi, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ve başka yollarla tek başına ve toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir. Ayrıca kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Daha kısıtlayıcı bir yaklaşıma sahip olsa da 1982 Anayasası da, yetişkin ile çocuk veya öğrenci arasında herhangi bir ayırım yapmadan, 25 ve 26. maddelerinde düşünce ve ifade özgürlüğünü düzenlemiştir. Söz konusu özgürlüğün kullanılması, milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

Bu bölüm tamamlanırken, özünde ekonomik, siyasi, kültürel tüm alanlarda ülkenin tamamını; özelde Türk hukukunu-Türk eğitim sistemini etkilemiş, hatta bazı kısımlarının sil baştan şekillenmesine yol açmış ve özellikle düşünce ve ifade özgürlüğü açısından ayrıca değerlendirilebilecek bir olaydan söz etmek gerektiği düşünülmektedir: 12 Eylül Darbesi. Ülkenin adeta bir iç savaş içinde bulunması, politikacıların neredeyse aciz durumda bulunması, ekonomideki açmazlar, mezhepler arasındaki çatışmalar, sağ-sol terörü, aydınların öldürülmesi, parlamentonun çalışamaz hale gelmesi olarak belirtebileceğimiz durumlar ve olaylar karşısında, askerlerin müdahale etmesi tarihimizde 12 Eylül Darbesi olarak isimlendirilir (Bayram, 2008, 107). Esasında bu darbe Türk halkının gördüğü ilk darbe değildir. 27 Mayıs 1960 darbesi ve 12 Mart 1971 muhtırası da tarihimizde önemli bir yer tutmaktadır.

Ancak söz konusu darbeler, geçmişteki sorunları gidermemiş, belki de daha fazla artmasına neden olmuştur. Özellikle 70'li yıllarda başlayan sağ ve sol görüşlü gruplar arasındaki gerginlik durdurulamaz bir boyuta gelmiş, hükümetler ve devlet gerginliği giderememiştir. 1980'e yaklaşıldığında yurdun her yanından ölüm haberleri gelmekteydi, ülke sanki bölünmüştü ve kamplaşma en üst düzeye ulaşmıştı (Ertem, 2011, 1).

12 Eylül dönemi pek çok kesimi etkilemişti, ancak en çok zarar verdiği kesim gençlerdi. 12 Eylül yöneticileri anarşinin kaynaklarından biri olarak üniversite ve okulları görmüştü. Bu nedenle anarşinin kökünün kazınması için okulların zapturapt altına alınması gerektiğine karar verilmiş, bu yönde örneğin liselerde yoğun bir 12 Eylül kampanyası başlatılmış, subaylar tarafından ülke genelinde konferanslar verilmiş, ders kitapları yeniden yazılmaya başlanmıştır (Birand, Bila ve Akar, 2010, 167,168). Ancak bu dönem öncesinin gençliği, mücadelenin içinde olanı da olmayanı da çok okuyordu. Ülkemizde ve dünyada olanları takip etmekte, tartışmakta ve politikayla yakından ilgilenmekteydi. Ancak 12 Eylül sonrasında gençliğin politikaya ilgisi azaldı, ne yazık ki az okuyup neredeyse de hiç tartışmadı. İçine sıkıştırıldığı kalıplarda kimliğini sorgulaması ve içinde yaşadığı dünyadan hesap sorması da söz konusu olmadı. (Kırkpınar, 2009, 181). “Gençlik aslında yenilgiye uğratılmıştı. Cıvıltısı, masumiyeti, öğrenme-merak etme yetisi, birey olabilme ve özgür yaşama fırsatı elinden alınmıştı. Aktif olarak hayatın içine katılma şansı yoktu. 80' li yıllar ile birlikte gençliğin genç olma, genç olabilme farklılığı duvara toslanmıştı.” (Kırkpınar, 2009, 182).

12 Eylül dönemi gençlerin anne babaları darbeyi ve askeri rejimi yaşadıkları için, çocuklarını kapalı fanuslar içinde yetiştirmeye başladılar. Darbenin onlara yaşattıkları acılar ve ellerinden aldıkları karşısında, doğal bir refleks olarak çocuklarını her türlü tehlikeden korumaya çabaladılar. Bu nedenle çocuklarını sindirdiler, ki zaten kendileri de sinmiştiler; çocuklarını küçük dünyalara sıkıştırdılar, ki zaten kendi dünyaları da sıkışmış ve kendi ufukları da daralmıştı. “Ancak bu önlemler bir işe yaramadı çünkü kullandıkları bu yaptırım mızrak misali dert yükü çuvala sığmayacaktı.” (Kırkpınar, 2008, 181).

Çocukların/Öğrencilerin Düşünce ve İfade Özgürlüğü

Çocuğun/öğrencinin düşünce ve ifade özgürlüğü doktrinde tartışılmıştır. Bazı yazarlar, çocukların/öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlüğünün söz konusu olamayacağını savunmuşlardır. Örneğin Brighthouse (2002, 51) çocukların aile içerisinde yetiştiğini, bunun doğal sonucu olarak ebeveynlerinden çok etkilendiklerini ve edindikleri bilgilerin çoğunda onların etkilerinin bulunduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca çocuklar inancın karmaşıklığına ve yorumlarının gerçekliğine katkıda bulunacak, inancın gerekçelerini değerlendirecek araçlara sahip değildir. Bu nedenle çocukların gelişimi için kendilerini ifade etmelerine izin verilmesi önemli olsa da bu ifade etmenin kendi kişiliklerini ve kendi yorumlarını tam olarak yansıtmadığı bilinmelidir.

Komüniter bir yaklaşım sunan Etzioni'ye göre (2004, 4) düşünce ve ifade özgürlüğünü yorumlamada kullanılacak ilkeler belirlenmelidir ve bu ilkeler belirlenirken çocuğun menfaatleri gözetilmelidir. Ayrıca yetişkinlerin düşünce ve ifade özgürlüğü ile çocukların zararlı araçlara maruz kalmaktan korunması arasında bir denge kurulmalıdır. Bu nedenle Etzioni, çocuklara hatta yaşça büyük (ergenlik çağına girmiş) çocuklara bile düşünce ve ifade özgürlüğü tanınmasına ihtiyatlı yaklaşmaktayken, yetişkinlerin düşünce ve ifade özgürlüğünün, çocuğun refahını, huzurunu korumak maksadıyla sınırlandırılmasına sıcak bakmaktadır.

Etzioni'nin sunduğu görüşlere katılmayan ve konuya liberal açıdan yaklaşan Macleod'a göre (2004, 57), düşünce ve ifade özgürlüğünü liberal biçimde açıklayan bir kuram, çocuğun belirgin ve önemli menfaatlerine hassasiyet gösterebilir. Bu da Etzioni'nin komüniter yaklaşımına önemli sınırlamalar getirir. Etzioni'nin yaklaşımı ile liberal yaklaşım arasındaki fark, çocuğun menfaatinin yorumlanması ile çocuğun birey olarak toplumda konumlandırılmasından kaynaklanmaktadır. Etzioni'nin yaklaşımı temelde, çocuğun korunmaya muhtaç bir varlık oluşu ve onlara zarar verebilecek her türlü unsura karşı korunmasının önemine dayanmaktadır. Liberaller de

düşünce ve ifade özgürlüğünün bazı türlerine karşı çocuğun korunması gerektiğini kabul ederler. Ancak çocukların menfaatleri zararlı unsurların engellenmesinden daha karmaşıktır. Macleod'un savunduğu liberal görüşe göre, çocukların ahlaki kişilik kavramına dayanan özel gelişmiş bir menfaatleri vardır. Her çocuk, bireylerin belirgin ve bağımsız ahlaki kişiliğini şekillendiren ahlaki gücünü geliştirmeli ve kullanmalıdır. Bu sav çocuğun bilgi edinme ve bağımsız fikir ve düşünce geliştirme menfaatinin ortaya çıkmasına yol açar. Bu menfaatlerden dolayı, çocuklar yetişkin olmadan önce, düşünce ve ifade özgürlüğüne sahip olurlar. Çocukların düşünce ve ifade özgürlüğüne saygı gösterilmesi, ebeveynin çocuğun erişebileceği kültürel araçları belirleme yetkisini sınırlar.

Öğrencilerin okullarda düşünce ve ifade özgürlüklerinin bulunup bulunmadığı Anglo Sakson hukuk doktrininde de tartışmalıdır. Bu tartışmaları göz önünde bulundurarak bu konuda iki tür yaklaşımın bulunduğunu söyleyebiliriz: Kısıtlayıcı yaklaşım ve özgürlükçü yaklaşım.

Kısıtlayıcı yaklaşıma göre, öğrencilerin okulda düşünce ve ifade özgürlükleri, yetişkinlerin düşünce ve ifade özgürlüklerine eşit değildir. Çünkü okul sisteminin amacı öğrencilerini eğitmektir. Bu nedenle ifade, sınıflarda eğitimin aksamamasına neden olduğu için okulun amaçlarına aykırı düşüyorsa ya da okulların pedagojik görevlerine aykırı düşüyorsa okul yönetimi tarafından kısıtlanabilir (Landwehr, 2000, 393).

Özgürlükçü yaklaşıma göre okullar öğrencilerin sınıfta söz alarak ya da okulun farklı mekanlarında çeşitli yollarla (örneğin kol faaliyeti, okul gazetesi vs.) düşüncelerini açıklama olanağı bulduğu kurumlardır. Toplumun diğer fertleri gibi öğrencilerin de düşünce ve ifade özgürlüklerinin bulunduğu ve doğal olarak bu özgürlüklerinin okulun fiziki sınırları içerisinde de devam ettiği kabul edilmektedir. Bu nedenle, okul yönetimi öğrencilerin bazı fikirlerine katılmasa ve/veya düşüncelerini ifade etmek için kullandıkları yöntemleri doğru bulmasa bile, öğrencilerin ifade özgürlüğünü ortadan kaldıracak nitelikte sınırlamalar getiremez. Yönetim, düşünce ve ifade özgürlüğünü ancak belirli amaçlara ulaşmak için -ki bu amaçlar demokratik toplum olma gerekleriyle bağdaşan, kamunun ortak yararını gerçekleştirmeyi hedefleyen

amaçlardır- sınırlayabilir ve getirilen sınırlar ile ulaşmak istenen amaçlar arasında orantılılık gözetilmelidir (Imber ve Geel, 2005, 71).

Alman hukukuna göre (Alman Anayasası md. 5(1) uyarınca), öğrencilerin okulla kurdukları her türlü ilişkide düşünce ve ifade özgürlüğü bulunmaktadır. Öğrenciye herhangi bir konuda bakış açısı ve çeşitli tezleri savunma becerisini kazandırmak, açıkça okulun görevleri arasında yer alır. Öğrencinin düşünce özgürlüğünü ve kişisel gelişimini engelleyen okul, eğitim görevine aykırı davranmış sayılır. Ancak öğrenciye bahsedilen düşünce ve ifade özgürlüğü sınırsız değildir ve genel kanunlarda, gençleri ve kişi haysiyetini ve onurunu koruyan hükümlerde söz konusu sınırlar yer alır (Anayasa md. 5(2)). Genel kanunlarda okulların görevleri yer aldığı gibi düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırları da yer alır. Genel kanunlar temel haklar ışığında yorumlanır. Okulun görevleri genel kanunların yanı sıra, ülke ve eyalet anayasalarınca belirlenmiş eğitimsel görevlerin somutlaştırıldığı okul kanunlarında da yer almaktadır. Ancak düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında öğrencinin, ders esnasında başka konular hakkında veya kendi kendine konuşmasına izin verilmez. Öğretmen bu tür rahatsızlıkları önlemekle görevlidir.

İsviçre ve Avusturya hukukuna göre, öğrenciler okul içerisinde dahi politik görüşlerini açıklayabilirler, okul gazetesinde yayınlatabilirler, politik örgütler kurabilirler ve meclis oluşturabilirler. Ancak bu haklar, eğitimsel gerekçelerle, örneğin militan öğrenci grupları ya da politik propagandaların söz konusu olması durumlarında kanun koyucu tarafından kısıtlanabilir. Okul hukuku alanında çalışanlar ve okul yöneticileri, okulun politik tarafsızlığı ile öğrencilerin politik hakları arasında orta yol bulmaya çalışmalıdırlar (Richter, 1990, 132).

Kanada'da tarihsel olarak bilinçli karar alamayacakları düşüncesiyle çocukların ifade özgürlüğünün bulunmadığı düşünülmekteydi ve bu özgürlük sadece kanunun öngördüğü erginlik yaşını tamamlamış kişilere tanınıyordu. Bu hak, ana babanın her zaman çocuğun yüksek yararına uygun davranacağı gerekçesiyle çocuk adına kullanılmak üzere sadece ana babaya tanınmıştır. Ancak Kanada Haklar ve Özgürlükler Tüzüğü'nün ikinci

maddesinde (*Canadian Charter of Rights and Freedoms*) ifade özgürlüğü ayırım gözetilmeksizin herkese tanınmıştır. Bu nedenle, çocukların da ister yazılı, ister sözlü olarak; istediği kıyafeti giyip, saçını istediği gibi yaparak ifade özgürlüğünü kullanabilecekleri kabul edilmektedir (Mackay ve Sutherland, 1990, 209, 210, 214).

Öğrenci İfadeleri. Öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlüklerinden söz etmeden önce, öğrencilerin düşünce ve ifadelerinden ne anlaşıldığını tartışmak gerekmektedir.

Anglo Sakson hukuk teorisinde ifade kavramı, temelde konuşma (*speech*) yı kapsar. Bunun yanı sıra diğer ifade içeren davranışlar (*other forms of expressive conduct*) da ifade kapsamında değerlendirilir (Imber ve Geel, 2005, 50). Bu bağlamda Anglo-Sakson hukuk sisteminde, konuşma özgürlüğü kavramına (*freedom of speech, free speech, the right to speak*) da rastlanmaktadır. İfade özgürlüğü ile aynı anlamda kullanılan konuşma özgürlüğü söylenenden, başka bir deyişle sözel dilden daha fazlasını kapsamaktadır (Alexander, 2006, 23).

Örneğin Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi *Texas v. Johanson* 491 US. 397 (1989) kararında, bir davranışın *First Amendment* kapsamında bir iletişim içerip içermediğine karar verirken, belirli bir mesajı içerip içermediğini ve söz konusu mesajın görenler tarafından anlaşılıp anlaşılmadığını incelediğini belirtmiştir. Somut olaya göre, öğrencinin giysileri, saç şekli, tesbih taşınması, rozet takması vs. düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında incelenip değerlendirilmesi mümkündür. Ancak müstehcenlik, tehdit içeren, kavgacı, aşağılayıcı sözler, düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilemezler ve hukuki korumadan yararlanamazlar (Imber ve Geel, 2005, 51).

Benzer şekilde Alman Hukukunda da armalar ve rozetler aracılığıyla da düşüncenin açıklanmasının mümkün olduğu ve bu şekilde düşüncenin beyan edilmesinin hukuken korunduğu kabul edilmektedir. Öğrenciler, politikaya, toplumsal eleştirilere ve toplumsal ahlaka ilişkin fikirleri saldırgan ve etkileyici biçimde savunabilir (*recht auf jugendlichen Überschwang*). Ancak öğrenci,

eğitimsel görevlerinin ifasını tehlikeye düşüremez özellikle okul barışını bozamaz. Fakat öğrenci yalnızca rozet takarak, düşünce özgürlüğünün sınırlarını aşmış olmaz (Avenarius,2001,105).

Öğrenci ifadeleri çeşitli biçimlerde sınıflandırılabilir. Buna göre ilk olarak ifadeleri açıkladığı yer, zaman ve kim tarafından açıklandığı kıstasları göz önünde bulundurarak sınıflamak mümkündür (Imber ve Geel, 2005, 52,53): Bağımsız öğrenci ifadeleri (*independent student speech*), okul destekli ifadeler (*school-sponsored speech*), okul dışında açıklanan öğrenci ifadeleri (*off-campus speech*).

Bağımsız öğrenci ifadeleri, öğrencinin okulda açıkladıkları ancak müfredata ya da okulun kontrol ettiği diğer programlara uygun düşmeyen ifadeleri içermektedir. Mahkemeler sıklıkla bağımsız öğrenci ifadelerine özel ifadeler olarak atıfta bulunmaktadırlar. Çünkü bu özel ifadeler, tamamen konuşmacının bağımsız iradesinden doğmakta ve okul yönetimi tarafından yönlendirilmeleri ya da desteklenmeleri söz konusu olmamaktadır. Kafeterya'da ya da koridorlarda yapılan sohbetler ve giysiler üzerine basılmış mesajlar bu kategoriye girer.

Okul destekli öğrenci ifadeleri, okul programının bir parçası olarak örneğin sınıf tartışması, okul gazetesi için yazılmış bir makale, okul meclisinde yapılan bir konuşma şeklinde ortaya çıkabilir. Bu tür ifadeler, öğrencinin okul müfredatına katıldığı ya da okulun desteklediği veya kontrol ettiği diğer faaliyetlerde ortaya çıkar.

Okul dışında açıklanan öğrenci ifadeleri, tamamen okulun fiziki sınırları dışında, herhangi bir desteğinin ya da ilgisinin bulunmadığı olaylarda ortaya çıkabilir.

Adamovich (2008, 1090-1095) ise öğrencilerin düşünce ve ifadelerini okul içinde açıklanan düşünce ve ifadeler, okul dışında açıklanan düşünce ve ifadeler ve okul dışında açıklanan ancak üçüncü kişiler tarafından okula taşınan düşünce ve ifadeler şeklinde olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tutmuştur.

Öğrencilerin Düşünce ve İfade Özgürlükleriyle İlgili Çeşitli Yargı Kararları

Öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlüğü ile ilgili olarak Anglo Sakson Hukukunda konunun mihenk taşı sayılabilecek üç önemli yargı kararı bulunmaktadır. Bunlar daha sonra kendine özgü bir doktrin oluşturan Tinker Davası, Fraser Davası ve Hazelwood Davası'dır.

Tinker Davası. Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi tarafından ilk kez, öğrencilerin okulda düşünce ve ifade özgürlüklerinin olup olmadığı ve böyle bir özgürlüğün hangi durumlarda söz konusu olabileceği 1969 tarihli *Tinker v. Des Moines Independent Community School District* kararıyla incelenmiştir. *Tinker Doktrini* olarak adlandırılan bu karara konu olayda, davacı öğrenciler kollarına taktıkları siyah bantla Vietnam Savaşına tepki göstermek istemişlerdir. Ancak okul yönetimi bu öğrencileri bantlarını çıkartıncaya kadar okuldan uzaklaştırmıştır (LaMorte, 2002, 96).

Mahkeme okul yönetiminin verdiği okuldan uzaklaştırma kararıyla, okuldan uzaklaştırılan öğrencilerin *First Amendment*'da yer alan haklarının ihlal edilip edilmediğini incelemiştir. *First Amendment*'daki düzenleme "*Kongre ...konuşma, basın ya da barışçıl toplanma ve sorunların giderilmesi için dilekçe ile başvurma özgürlüğünden mahrum edici kanun yapamaz.*" şeklindedir. Mahkeme bu inceleme sırasında aşağıdaki dört unsuru değerlendirmiştir (Imber ve Geel, 2005, 53, 54).

Bu unsurlardan ilki, okuldaki öğrencilerin, anayasal bir hak olan düşünce ve ifade özgürlüğüne sahip olup olmadığıdır. Mahkemeye göre, Anayasa bir ülkenin temel normudur ve istisnai özel durumlar hariç genel olarak bütün durumlara uygulanır. Mahkemeye göre gerek öğrencilerin gerekse öğretmenlerin okul içerisinde anayasal bir hak ve özgürlük olan düşünce ve ifade özgürlüklerinin farklılaştığını veya değiştiğini ileri sürmek pek mümkün değildir. Aynı zamanda mahkeme, okulun çevresinin özel bir yapısının bulunduğunu ve bu özel yapı gereğince, düşünce ve ifade özgürlüğünün genel olarak benimsendiği, kabul gördüğü ve uygulandığı

anlamdan farklı ve değişik uygulanabileceğini de kabul etmektedir. Mahkemeye göre asıl sorun, okul yönetiminin kuralları ile öğrencilerin *First Amendment* 'deki haklarının çatıştığı durumlardır.

Mahkemenin değerlendirdiği ikinci unsur, öğrencilerin bu eyleminin bir ifade teşkil edip etmediğidir. Neticede öğrenciler, konuşmalarından, sözlerinden ötürü değil, kollarına siyah bandajlar taktıkları için cezalandırılmışlardır. Mahkemeye göre, davaya konu olay, konuşma ya da söz olmasa da içeriğinde ifade yer alan bir eylemden oluşmaktadır ve bu eylem *First Amendment*'in hukuki koruması içinde yer almaktadır. Mahkemeye göre, ifade özgürlüğü sadece konuşmayı değil, temel amacı ve etkisi bir düşünceyi açıklamak olan eylemleri de kapsar.

Mahkemenin göz önünde bulundurduğu üçüncü unsur, okulun özel durumlarına uygun olarak öğrencilerin ifade özgürlüklerinin okul yetkililerince ne ölçüde sınırlandırılabiliridir. Mahkeme kamu okullarının çocukları eğitmekle görevlendirildiğini ve bu görevin toplumun esenliği için çok önemli olduğunu ve öğrencilerin kontrol edilmeyen ifadeleriyle, okulun eğitimsel misyonunun başarıya ulaşmasının kimi zaman engellenebileceğini kabul etmektedir. Öte yandan mahkemeye göre, düşünce ve ifade özgürlüğü o kadar önemlidir ki, bir düşüncenin ifade edilmesi bir kargaşaya neden olacak olsa bile, düşünceyi ve ifadeyi korumak adına okul yönetimi tarafından göz yumulmalıdır. Mahkeme ortaya koyduğu bu ilkelere dayanarak, okul yönetiminin sadece hukuki düzenleme yaparak ve bu düzenlemenin sınırlarına bağlı kalmak şartıyla öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlüğünü kısıtlayabileceğine hükmetmiştir. Mahkemeye göre okul yönetimi eğitim sürecinde ortaya çıkabilecek maddi ve esaslı bir aksamaya engel olmak için ya da okuldaki diğer kişilerin haklarını korumak için düzenleme yapabilir.

Son olarak mahkeme davaya konu olayı değerlendirmiştir. Okul yönetiminin iddiası, kola takılan bandları yasaklamadaki amacının okulda bir aksaklığın çıkmasını engellemek olduğu yönündedir. Ancak Mahkemeye göre okul yönetiminin bu yasaklamayı getirmesinin nedeni, öğrenciler tarafından ifade edilen düşüncenin benimsememesidir. Ayrıca okul yönetimi, kol bantlarını herhangi bir eğitim öğretimin aksayacağına dair herhangi bir

belirti çıkmadan yasaklamıştır. Nazi madalyaları takmak gibi diğer semboller aracılığıyla açıklanan rahatsız edici ifadelerin okulda izin verildiğine ve kol bandı takmanın çok küçük bir aksaklık teşkil ettiğine dair kanıtlar bulunmamaktadır. Bu nedenle mahkeme, okul yönetiminin anayasal sınırları aştığını ve öğrencilerin haklarını ihlal ettiğine karar vermiştir.

Tinker davasıyla okul içerisinde öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlüklerinin ortadan kalkmadığına hükmedilmiş böylelikle, pek çok farklı fikirlere, bu fikirler okul yöneticileri ya da toplumun geneli tarafından beğenilirse bile, okul kapıları açılmıştır. Tinker Davasında hüküm veren mahkemeye göre okul öğrencilerin konumlarını tanımladıkları ve diğerlerinden farklı fikirlerini serbestçe açıklayabildikleri adeta bir fikir pazarıdır. Mahkeme okulu, toplumdaki yurttaşların geniş anlamda sahip oldukları haklara benzer şekilde, düşünce ve ifade özgürlüğünü kullanabildikleri demokratik toplumun minyatürü olarak görmektedir. Ancak mahkeme bu özgürlükçü tutumuna rağmen okulun düzen ortamının da korunması gerektiğini düşünmüş ve öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlüğü ile okulun makul ihtiyaçları arasında denge kurulması gerektiğine de hükmetmiştir. Bu amaç için *Tinker Test* olarak adlandırılan bir kural geliştirmiştir. Bu kurala göre, okul yöneticileri ancak bir sorun doğurabileceğine, okulun işleyişine yönelik maddi ya da esaslı bir aksaklık yaratabileceğine veya diğerlerinin haklarını ihlal edebileceğine yönelik bir ifadeyi yasaklayabilir. Bu testin en önemli faydası, okul yetkililerinin sadece açıklanan düşünceye katılmaması nedeniyle ifadeyi cezalandıramaması ya da yasaklayamamasıdır. Aksaklık yaratacağına dair genel bir korkuyu gerekçe göstererek okul yönetimi ifadeyi kısıtlayamaz ya da cezalandıramaz. Ancak okulun eğitimsel amaçlarını gerçekleştirmesi için gerekli olması kaydıyla, okul yönetimi ifadenin açıklandığı zamana, yere ve açıklanış biçimine yönelik makul sınırlamalar getirebilir. Örneğin, matematik dersi boyunca öğrencilerin politik konuşmalar yapmasını yasaklamak makuldür ancak bazı özel istisnai durumlar hariç öğrencilerin kendi seçimleri hakkında serbestçe tartışmalar yapabilecek zamanlarda örneğin öğle yemeği sırasında politik konuşmaları yasaklamak makul değildir (Imber ve Geel, 2005, 54, 55).

Fraser Davası. Yüksek Mahkeme, 1986 tarihli *Bethel School District No. 403 v. Fraser* davasında Tinker davasındakinden farklı bir karar vermiştir. Yüksek Mahkeme okul sınırları içerisinde, Anayasa'da tanınan bütün temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasına izin verilmeyebileceğine hükmetti. Davaya konu olayda, Matthew Fraser, okul meclisinde cinsel imalar içeren, öğrencilerin tezahüratla ve diğerlerinin şaşkınlıkla karşılık verdikleri bir kampanya konuşması yapmıştır. Bu konuşmasından ötürü Fraser, iki gün okuldan uzaklaştırma cezası aldığı gibi mezuniyet konuşması yapmaktan da men edilmiştir. Mahkeme kararında, kamu okullarında öğrencilerin anayasal haklarının yetişkinlerin haklarına eşit olmadığına hükmetmiştir. Mahkeme kararında, müstehcen, muzır ve hakaret edici konuşmayı tartışmakla birlikte yargıçlar, okullarda hangi yorumların uygun olduğu konusunda mutabakata varamamışlardır. Yargıç Thurgood Marshall karşı oy yazısında, Fraser'in kendi akranlarının hassasiyetlerini, kendisinden üç kuşak daha yaşlı hakimlerden daha iyi değerlendirebileceğini belirtmiştir. Yine de mahkeme, okulun Fraser'ı cezalandırmasında hukuka aykırılık bulmamıştır (Smith, 2008, 10).

Tinker davasına konu olayda okul yönetimi tarafından destek görmeyen bir ifade söz konusu iken, Fraser davasına konu olayda okul yönetiminin Fraser'ın ifadesinin biçimine bir itirazı söz konusudur. Mahkemeye göre, okulun kamusal söylemler içerisinde bayağı ve saldırgan söylemleri yasaklayan kurallar getirmesi yerindedir. Mahkemeye göre, böyle kurallar, diğer katılımcıların ve izleyicilerin kişisel hassasiyetleri için mülhaza gerektiren, demokratik bir toplumdaki en ateşli tartışmaları bile içeren eğitim amaçlarına hizmet eder (Imber ve Geel, 2005, 52).

Hazelwood Davası. 1988 tarihli *Hazelwood v. Kuhlmeier* davasında, okulun desteklediği bir ifade söz konusudur. Hazelwood Lisesi müdürü, öğrencinin okul gazetesi için hazırladığı bir makalenin gençlerin hamileliği ve boşanmaları hakkındaki iki sayfasını uygun bulmayarak çıkarmıştır. Yüksek Mahkeme, bu *Spectrum*'un bir kamusal niteliği haiz olmadığına ve okulun, örneğin okul gazetesine izin verme konusunda olduğu gibi kontrol yetkisi bulunduğuna hükmetti. Ancak eğitimciler, öğrencilerin ifadelerinin içeriklerini

ve biçimlerini, meşru pedagojik bir gerekçe bulunmadıkça, denetleyerek *First Amendment*'ı ihlal edemezler. Yargıç *William Brennan* karşı oy yazısında, gazetecilik dersinde amacın sınıfa yurttaşlık bilgisi vermek olduğunu ama bu yurttaşlık bilgisi mahkemenin bu kararında öğretmeye çalıştığı yurttaşlık bilgisiyle ilgisi bulunmadığını ifade etmiştir. Ayrıca böyle bir kararla, *Tinker* davasının kapsadığı genel durumlardan farklı özel durumlar oluşturulduğunu ve böylelikle okulun denetim yetkisinin sınırlandırıldığını belirtmiştir (Smith, 2008, 11).

Görüldüğü gibi, Anglo Sakson hukuk sisteminde de öğrencilere ne ölçüde düşünce ve ifade özgürlüğünün tanınacağı da kesin değildir. Özellikle *Tinker* doktriniyle oluşturulan özgürlük ortamının yıllar içerisinde muhafaza edilmediğini görmekteyiz. Bunu yukarıda anılan davaların gerçekleştiği yıllardaki siyasi konjonktüre bağlamak yanlış olmayacaktır. *Tinker* davasının görüldüğü 60'lı yılların özgürlükçü ortamın diğer iki davanın görüldüğü 80'li yıllarda yerini soğuk savaş ortamının getirdiği ihtiyatlı davranma anlayışına bırakmasının farklı hükümlerin verilmesine neden olduğunu söylemek mümkündür.

Öğrencilerin Düşünce ve İfade Özgürlüklerinin Değerlendirilmesi

Görüldüğü gibi öğrencilerin okulda düşünce ve ifade özgürlüğüne sahip olup olmadığı öğretilerde tartışmalıdır. Ülkemizde öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlükleriyle ilgili herhangi bir yargı kararı bulunmamaktadır. Ancak 07.09.2013 tarihli Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nin bazı hükümlerinde konuyla ilgili kısıtlayıcı düzenlemeler yer almaktadır. Örneğin söz konusu düzenlemenin 164. maddesinin (1) (j) bendinde "Yasaklanmış, müstehcen yayınları, okula ve okula bağlı yerlere sokmak veya bulundurmak" fiilinin kınama cezası ile cezalandırılacağı belirtilmiştir. 164. maddenin (2) (g) bendi uyarınca, "Yasaklanmış veya müstehcen yayın, kitap, dergi, broşür, gazete, bildiri, beyanname, ilan ve benzerlerini dağıtmak, duvarlara ve diğer yerlere asmak, yapıştırmak, yazmak; bu amaçlar için okul araç-gerecini ve eklentilerini kullanma" fiili

okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezası ile cezalandırılmaktadır. 164. maddenin (3) (n) bendi uyarınca, “İzin almadan okulla ilgili; bilgi vermek, basın toplantısı yapmak, bildiri yayınlamak ve dağıtmak, faaliyet tertip etmek veya bu kapsamdaki faaliyetlerde etkin rol almak” fiili okul değiştirme cezası ile cezalandırılmaktadır.

Belirtilen hükümler göz önünde bulundurulduğunda, ülkemizde kimi zaman bir yetişkinin dahi nelerin “yasaklanmış... yayın, kitap, dergi, broşür, gazete, bildiri, beyanname, ilan ve benzerleri” sayılacağını bilemediği durumları, öğrenci nasıl bilecektir, sorusu akla gelebilir. İkinci hükümle ilgili olarak, okulda bir yangının çıktığını ve yangını haber alan gazete ve televizyoncuların bilgi almak ve röportaj yapmak için okula geldiklerini ve öğrencilerle görüştiklerini varsayalım. Böyle bir durumda sırf basına bilgi verdiği için bir öğrencinin okuldan tasdikname ile uzaklaştırılmasının ölçülülük ilkesine uygun olmadığı savunulabilir. Öte yandan bir öğrencinin konferans, temsil, açık oturum, forum yapması hukuka aykırılık unsuru taşımadıkça müdüre sadece bildirilmesi yeterli görülmeyip, müdürün izninin aranması söz konusu özgürlüğün Anayasaya ve ilgili mevzuata aykırı biçimde kısıtlanması sonucunu doğurmaktadır.

Özel Hayatın Gizliliği Hakkı

İnsan, toplum denilen çevre içinde doğar, yaşar ve ölür. Toplumsal çevre içerisinde yaşamasının bir sonucu olarak başkalarıyla ilişkiler kurması onlarla görüş ve düşüncelerini paylaşması, yapıp ettiklerinin başkaları tarafından görülüp izlenmesi doğaldır. Her ne kadar birey toplum denilen sosyal bir çevre içinde yaşıyor olsa da kendine özgü bir yaşam alanı bulunmaktadır. İşte birey, bazı özel duygularını bu yaşam alanında yaşamak ister ve üçüncü kişilerin ya da devletin bu alana müdahale etmesini istemez. Çünkü bireyin özel yaşamını, kendisini ilgilendiren ve gizli tutmakta kişisel çıkarının bulunduğu konular oluşturmaktadır (Bilge, 2010,1; Kılıçoğlu, 1993, 81). Böylelikle bireyin toplumdaki diğer bireylerle olan ilişkileri üç temel bölümde incelenebilir. Bu üçlü ayrım doktrinde Kuşak Teorisi ya da Alan

Teorisi denmektedir. Buna göre özel hayat alanı: Ortak yaşam, özel yaşam ve gizli (sır) yaşam olarak sınıflandırılabilir. Bu yaşam alanları kısaca şöyle açıklanabilir (Zevkliler, Acabey, Gökyayla, 1995, 437-440; Reisoğlu, 2006, 211; Kılıçoğlu, 1993, 82-84; Aras, 2010, 34):

Ortak yaşamdan kastedilen kişinin herkes tarafından görülebilen, izlenebilen yaşam olaylarının gerçekleştiği alandır. Başka bir deyişle kamuya açık yerlerde yaşanan olayları içeren yaşam alanıdır. Örneğin, alış veriş yapma, spor yapma, yürüyüşe ya da gezintiye çıkma gibi. Bireyin özel yaşamı, herkese açık olmayan, bireyin yakın çevresiyle paylaştığı alanıdır. Bireyin bu yakın çevresi, bireyin bilinmesinde sakınca görmediği yaşam olayları hakkında bilgi sahibidirler veya bizzat bireyle birlikte bu olayları yaşarlar. Yakın çevre ile kastedilen bireyin birlikte oturduğu veya birlikte çalıştığı kimseler olabilir. Söz konusu yakın çevre bireyden bireye ve yaşam faaliyetlerine göre değişebilir. Kısaca ifade etmek gerekirse özel yaşam alanı bireyin ortak yaşam alanı ve sır alanı dışında kalan yaşam alanıdır. Gizli veya sır alan ise bireyin yakın çevresinin bile bilmesini, görüp duymasını istemediği olaylardan oluşmaktadır. Bu alan kendisi veya çok güvendiği birkaç kişi dışında herkese kapalıdır. Böylelikle birey bu alanda serbestçe hareket edip, düşüncelerini ve yaratıcı gücünü geliştirebilir. Bireyin açıklamadığı düşünce ve inançları, sağlık sorunları, özel anıları ve duygusal bağlantıları bu alana girer.

Bu açıklamaları göz önünde tutarak, özel yaşamın gizliliğini, bireylerin yaşamlarının kendilerine özel taraflarını kendi istekleri doğrultusunda, dışardan gelebilecek her türlü müdahaleden uzak, kendi özgür iradeleriyle yaşayabilme hakkı olarak tanımlamak mümkündür. Özel yaşamın gizliliği ve korunması kavramı da, "Bireyin kişiliğini geliştirmek ve manevi değerlerine güvence sağlamak için başkaları tarafından bilinmesini istemediği noktaların oluşturduğu ve korunması hukuken gerekli görülen yaşam üzerindeki hakkı" olarak ifade edilebilir (Şen, 1996, 8). Özel hayatın gizliliği hakkı, kişinin özel hayatının gizliliğinin hukuk dışı müdahalelerden uzak tutulmasında hukuk tarafından korunmaya değer görülen bir yararın tanınması anlamına da gelir. Doktrinde özel yaşamın gizliliği sadece mahremiyet olarak

algılanmamaktadır. Mahremiyet, özel hayatın gizliliği hakkının boyutlarından biridir ve özel yaşamın gizliliğini gerçekleştirme yöntemlerinden de sadece biridir. Özel hayatın gizliliği hakkının diğer alt kategorisi ise kişinin özel hayatına saygı hakkıdır. Burada kastedilen özel hayat kamusal bir faaliyete ayrılmamış ve üçüncü kişilerin giremediği bir hayatı içermektedir. Özel hayatın gizliliği hakkı, özel kişiler ve devlet tarafından yapılacak ihlallere karşı korunmaktadır. Özel kişilerce yapılacak ihlaller hem cezai hem hukuki sorun teşkil ederken, devlet tarafından yapılan ihlaller anayasal ve yönetsel sorun olarak değerlendirilmektedir (Üzeltürk, 2004, 7; Arslan Öncü, 2009, 205).

Uluslararası Hukuki Metinlerde Özel Hayatın Gizliliği Hakkı

Özel hayatın gizliliği kavramı doktrinde tanımlanıyor olsa da hukuki metinler içerisinde bu kavramın tanımını yapmak zordur. Çünkü toplumdaki modernleşme hareketleri, bu hareketlerin etkisiyle bireylerin duygusal değişimleri, teknolojideki gelişmeler ve hukuk kurallarındaki değişiklikler özel hayat kavramının anlamının dönemden döneme farklılık göstermesine neden olmaktadır. Bu gerçekliğe paralel olarak hukuki metinlerde tanım yapmak yerine, sınırlarının ve alt boyutlarının belirlenmesi ve hangi koşullarda bu hakkın ihlal edilmiş sayılacağına ifade edilmesiyle yetinilmektedir. Örneğin AİHS'nin 8. maddesi böyledir (Üzeltürk, 2004, 2).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. Birleşmiş Milletler Örgütü, özel hayatın korunması hakkını bildirin kapsamına alarak 1789 Fransız Devrimi'nden sonra gelenekleşen kişi hak ve özgürlüklerini öngören birinci kategoriye dahil etmiştir (Şen, 1996, 59). Bildirge'nin 5. maddesinde, hiç kimseye işkence yapılamayacağı, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamayacağı ve ceza verilemeyeceği; 12. maddesinde kimsenin özel yaşamına, ailesine konutuna ya da haberleşmesine keyfi olarak karışılmayacağı, şeref ve adına saldırlamayacağı ve herkesin bu gibi karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı olduğu belirtilmiştir.

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin, "Mahremiyet Hakkı" başlığını taşıyan 17. maddesinde özel yaşam korunmuştur. Buna göre, hiç kimsenin özel ve aile yaşamına, konutuna ve haberleşmesine keyfi veya hukuka aykırı olarak müdahale edilemeyecektir, onuru veya itibarı hukuka aykırı saldırılara maruz bırakılmayacaktır. Ayrıca herkesin bu tür saldırılara veya müdahalelere karşı hukuk tarafından korunma hakkı bulunmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. Özel yaşam AİHS'nin 8. maddesinde korunmuştur. Söz konusu hükme göre, herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Belirtilen hükümde özel yaşam hakkına hangi durumlarda müdahale edilebileceği de belirtilmiştir. Buna göre bu hakkın kullanılmasına bir kamu otoritesinin müdahalesi, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda, zorunlu olan ölçüde ve yasayla öngörülmuş olmak koşuluyla söz konusu olabilir.

AİHS ve diğer insan haklarına ilişkin belgelerde hak sahipliği, "her birey" veya "herkes" gibi kelimelerle ifade edilmektedir. Bu ifadelerden yola çıkarak çocuğun da özel yaşam hakkına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Zaten belirtilen hükme paralel olarak ÇHS, on sekiz yaşın altındaki her insanı çocuk statüsünde saymış böylelikle yeni doğmuş bebekle on yedi yaşındaki ergen de çocuk olarak kabul edilmiş ve spesifik bir yaş aralığına işaret etmeksizin bütün çocukların özel yaşam haklarının bulunduğunu düzenlenmiştir. AİHM'nin genel eğilimi de herhangi bir asgari yaş koşulu olmaksızın herkesin AİHS md. 8'in öznesi olduğunu teorik düzeyde de olsa kabul etmektir. Bu eğilimin, AİHS md.1'in Taraf Devletlere sözleşmede düzenlenen hakları herkes bakımından garanti etme yükümlülüğünün getirmesi ile yaş unsurunu md. 14 uyarınca ayrımcılık sebebi olarak kabul eden AİHM içtihatlarından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Ancak her ne kadar herhangi bir yaşa işaret edilmeksizin çocuk md. 8'in öznesi olarak kabul edilmişse de AİHM aynı ya da benzer unsurlara sahip md. 8'e dayanan

bazı davalarda başvuran kişinin çocuk ya da yetişkin olmasına göre farklı sonuçlara ulaşmıştır. Bu nedenle, her ne kadar teorik olarak md.8 çocuğa özel yaşam hakkı sunsa da, bu hakkın ihlalinin kanıtlanabilmesi, dava konusu olay ile çocuğun yaşı, olgunluk düzeyi, durumunu anlayabilme ve durumuna ilişkin karar verme yeteneğine bağlı olacaktır (Arslan-Öncü, 2009,13,14).

Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi. ÇHS'nin 16. maddesi "hiçbir çocuğun özel yaşantısına, aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz. Çocuğun bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır." hükmüyle çocukların özel hayatını korumaktadır.

Geleneksel bir yapıya sahip Türk toplumunda çocukların özel yaşamının gizliliğine yeterince saygı gösterilmemektedir. Çocuğun özel yaşamı aile içinde, yatılı okullarda, çocuk yuvalarında ve yurtlarında hatta basında ve medyada ihlal edilmektedir (Akyüz, 2010, 211).

Türk Hukukunda Özel Hayatın Gizliliği Hakkı

1982 Anayasası'nın 20. maddesinde özel yaşamın gizliliği başlığı altında özel yaşam düzenlenmiştir. Buna göre herkesin özel yaşamına ve aile yaşamına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Kimsenin özel yaşamına ve aile yaşamının gizliliğine dokunulamaz. Söz konusu hükümde ayrıca özel yaşamın gizliliğinin hangi hallerde sınırlanacağı da düzenlenmiştir. Buna göre, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden bir veya birkaçına bağlı olarak kısıtlanabilir. Ancak böylesi bir kısıtlama için usulüne göre verilmiş bir hakim kararı gerekmektedir. Ayrıca bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunması gerekmektedir. Aksi takdirde, kimsenin üstü, özel kağıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz. Ayrıca yetkili merciin kararı yirmi dört saat içinde görevli hakimin onayına sunulur. Hakim kararını el koymadan

itibaren kırk sekiz saat içinde açıklar, aksi halde el koyma kendiliğinden kalkar.

Madde metninden anlaşılacağı üzere kanun koyucu özel yaşamın tanımını yapmak ve sınırlarını çizmek yerine herkesin özel yaşam gizliliğinin korunmasını isteme hakkının olduğunu ve özel yaşama müdahalenin hangi durumlarda hukuka uygun sayılacağını belirtmekle yetinmiştir.

Özel yaşamın gizliliği kişilik hakları kapsamında değerlendirildiği için, Anayasa dışında Türk Medeni Kanunu (TMK) md. 23, 24 ve 25. maddeleri ve Yeni Borçlar Kanunu'nun (BK) 58. maddesiyle de korunmuştur. Söz konusu hükümlerde dava türleri ve hakimden istenebilecek koruma talepleri düzenlenmiştir. Belirtilen hükümlerle hukuki koruma sağlanırken, Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 132-140. maddeleri ile cezai koruma sağlanmıştır.

Çocukların/Öğrencilerin Özel Hayatın Gizliliği Hakkı

Çocuklar da tıpkı yetişkinler gibi birey olarak gelişebilmek için gözlerden uzak kalmaya ve kendilerine ait özel yaşama sahip olmaya ihtiyaç duyabilmektedir. Bu nedenle çocuklar üçüncü kişilere karşı özel yaşamını koruyabilmelidirler (Fombad, 2005, 113).

Özel hayatın gizliliği hakkı, herkesin sahip olduğu bir haktır. Bu bağlamda öğrencilerin özel hayatı, diğer insanlarınkine göre daha dar kapsamlı değildir. Bu nedenle öğrencilerin özel yaşamı, gerçekleşebilecek her türlü saldırıya karşı hukukun sağladığı tüm korumalardan yararlanır (Caruso, 1971, 380). Ancak aksi görüşte olanlar da vardır. Örneğin Stevans (1980, 344) özel yaşamın gizliliği hakkının kapsamı ne olursa olsun öğrencilerin bu haktan okul ortamında yararlanmalarının daha kısıtlı olacağını ifade etmektedir. Ona göre, öğrencilerin okul ortamında anayasal haklarının tanınması, devletin özel menfaatleriyle çatışmamalıdır. Ancak uygulamada bu denge pek çok kez devlet aleyhine bozulmakta ve öğretilde öğrencilerin daha fazla özel yaşamın gizliliği hakkına sahip olduğu düşünülmektedir.

Öğrencinin özel hayatı kişinin olağan günlük yaşamında sahip olduğu özel hayatın gizliliği hakkında farklı olduğunu ileri süren görüşler bulunmaktadır (Mawdsley ve Russo, 2002, 65; Caruso, 1971, 383). Onlara göre, öğretmenler ve diğer eğitim iş görenleri öğrencinin okuldaki performansı ve gelişimi hakkında sürekli bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak yine de öğrencilerin menfaati gereği bu bilgiler bakımından gizlilik korunmalıdır. Yetkili olmayan kişilere kişisel dosya ve kayıtlarının sunulması öğrencilerin özel hayatının gizliliği haklarına aykırı olacaktır. Bu nedenle eğitim kurumlarının bir öğrenciden gizli olmak üzere edinilmiş bilgilerin açıklamaması yasal bir yükümlülük teşkil edebilir. Bu konuda ABD’de “*Family Educational Rights and Privacy Act* (FERPA-Ailenin Eğitim Hakları ve Mahremiyet Yasası)” yasası bulunmaktadır. Bu yasayla ana babalar çocuğun eğitimine ilişkin bilgilere erişme hakkına sahiptirler. Öte yandan, öğrencinin eğitim bilgilerini, üçüncü kişilerin erişmesi ve açıklamasına karşı da korunmaktadır. Böylelikle yasada belirtilen menfaatler arasında bir denge kurulmaya çalışılmıştır.

Alman, İsviçre ve Avusturya hukukuna göre temel haklar (*basic rights*) da okul içinde uygulanır. Okulda tek söz, öğretmenler ve yöneticilere ait değildir; öğrencinin temel haklarını etkileyen bir karar vermeleri için, hukuki bir düzenlemenin bulunması gereklidir. Böylelikle, örneğin öğrencinin, özellikle velisine karşı korunmasını gerektiren kişisel bilgileri, sadece hukuken düzenlenmiş özel koşullar altında açıklanabilir (Richter, 1990, 132).

.Öğrencilerin özel hayatın gizliliği hakkı genellikle disiplin uygulamaları sırasında gündeme gelmektedir. Özellikle üst aramaları ve öğrencilerin çanta veya dolaplarının aranması özel hayatın gizliliği açısından tartışılmaktadır. Okul yöneticileri güvenli ve düzenli bir okul ortamı oluşturmakla yükümlü olmakla birlikte aynı zamanda öğrencilerin kişisel haklarını tanımak ve bunlara saygı göstermekle yükümlüdür. Bu hassas dengeye erişmek oldukça güçtür. Bu nedenle okul yöneticilerinin öğrencilerin özel yaşamının gizliliği konusunda dikkatli olmaları ve haksız aramalara karşı öğrencilerinin bu haklarını korumaları gerekmektedir (Stevens, 1980, 345; Essex, 2005, 105)

Öğrencilerin üstünün aranması (Strip Searches). Anglo Sakson hukukunda öğrencilere yönelik üst araması, onların giysilerinin tamamen ya da kısmen çıkarttırılarak yapılmaktadır. Diğer ifadeyle öğrencinin sadece ceplerinin aranmasıyla yetinilmemekte, bazı aramalarda iç çamaşırlarını dahi çıkartması istenebilmektedir. Tarihsel açıdan mahkemeler okul yetkililerince üst aramalarını pek uygun bulmamaktadırlar. Çünkü arama biçimleri arasında üst aramalarını, uygunsuz bulmakta ve güç kullanılarak yapılmasından dolayı da hoş karşılamamaktadırlar. Bu nedenle böyle bir üst araması yapılabilmesi için okulda tehlike ya da bir düzensizlik oluşması tehdidinin bulunması gerekir (Essex, 2005, 107). Ancak mahkemelerin bu yaklaşımına rağmen, Stefkovich ve Torres (2003, 275) yaptıkları çalışmada, yoksulluk ve üst arama olayları arasında bir ilişki olduğu gerçeğini saptamışlardır. Belirtilen yazarların çalışmasına göre, okul bölgesinin etnik kimliği ne olursa olsun öğrencilerin üstünün aranması olayları yoksul bölgelerde daha sık gerçekleşmektedir.

Bu noktada öğrencinin üst araması sırasında elde edilen delillerin ceza davasında mahkeme tarafından geçerli bir delil olarak kabul edilip edilmeyeceği sorusu gündeme gelmektedir. Öğrencinin bedeni üzerinde gizlilik hakkı bulunduğu dair Anglo Sakson hukukunda bazı kararlar mevcuttur (Stevens, 1980, 345). Ancak bu kararlara değinmeden önce belirtmek gerekir ki, okulda yapılacak bir aramanın uygun kabul edilebilmesi için öncelikle makul bir şüphenin bulunması gerekir. Ayrıca arama için uygun araçların kullanılması da aramanın hukuka uygunluğu için şarttır. Bununla birlikte *in loco parentis* öğretisi kapsamında yetkili okul personelinin edinmiş oldukları güvenilir bilgiye istinaden, makul bir aramayı başlatabileceği kabul edilmektedir (Essex, 2005, 105).

Örneğin 1977 tarihli *Bellnier v. Lund* kararında mahkeme, kayıp üç doların bulunması amacıyla okul yetkilileri tarafından üst aramasına tabi tutulan beşinci sınıftaki öğrencilerin, *Fourth Amendment* haklarının ihlal edildiğine karar verdi. Mahkeme hükmünde, davacıların özel yaşamının gizliliğinin ve onların küçük düşürme ve psikolojik zarardan korunmalarındaki menfaatlerinin okulun paranın ve suçlunun bulunmasındaki menfaatine üstün geldiğini belirtmiştir (Stevens, 1980,345).

Konuyla ilgili diğerk önemli dava, 1985 tarihli *New Jersey v. T.L.O.* davasıdır. Bu davaya konu olay, T.L.O. olarak anılan öğrencinin okulun tuvaletinde sigara içmesidir. T.L.O. ile birlikte tuvalette sigara içen ancak sigara içtiğini inkar etmeyen arkadaşının üzeri aranmamıştır. T.L.O. sigara içtiğini inkar ettiği için müdür yardımcısının odasında çantası aranmış ve çantasında sigaradan başka sigara sarma kağıdı, marijuana, pipo, plastik poşetler, borçlu öğrenci listesi ve marijuana sattığını gösteren iki adet mektup bulunmuştur (Russol, 2001, 155).

Bu davada öğrencilerin üstlerinin aranmasına ilişkin önemli kıstaslar getirilmiştir. Öğrenciye yönelik böyle bir aramanın hukuka uygun kabul edilebilmesi için, aramanın her halükarda makul olması gerekmektedir. Bu yaklaşıma istinaden mahkeme hükmüne göre bir aramanın anayasal açıdan geçerliliği iki unsur bakımından incelenir. İlk olarak okul yetkililerince elde edilen bilgiler uyarınca yapılan araştırmanın makul olması gerekir. İkinci olarak yapılan aramada kullanılacak araçlar aramaya uygun olmalıdır. Diğer bir ifadeyle araştırmanın kapsamı ve araştırma biçimi şartlara uygun olmalıdır. Bunun için arama zor kullanmaya dayanmamalı ve öğrencinin cinsiyeti ve yaşı da göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca okul yöneticileri diğer öğrencilerin sağlığına ya da güvenliğine yönelik bir tehdidin söz konusu olup olmadığını da belirlemelidirler. Öğrencilerin üstünün aranması ancak hukuka aykırı fiilin işlendiğine dair güçlü bir şüphenin bulunması durumunda gerçekleştirilebilecektir. Ayrıca okul yöneticisinin, öğrencinin üstünün aranması ile, belirli bir hukuk kuralının ya da okulda geçerli olan herhangi bir kuralın ihlal edildiğine dair bir delilin temin edilebileceğine dair makul gerekçelere dayanan kanaatinin de bulunması gerekir (Essex, 2005, 106). McKinney'e göre (1994'den aktaran Stefkovich ve Torres 2003, 261), mahkemelerin makul bir şüphenin bulunup bulunmadığını belirlemede kullandıkları ölçütler şunlardır: öğrencilerin yaşları, disiplin sorununun geçmişi, sorunun kapsamı ve ciddiyeti.

Ancak T.L.O. kararında Yüksek Mahkeme, a) öğrencinin tüm giysileri çıkartılarak üstünün aranması gibi daha ağır ya da sadece dolabının veya sırasının aranması gibi daha hafif aramalara ilişkin standart getirme; b)

aramaya katılan polis ya da diğer güvenlik görevlilerinin makul şüphe standardının ya da daha katı bir olası neden standardının konusu olup olmadıkları; c) ceza müeyyidelerinin ihlaline ilişkin aramaların aksine okul kurallarının hafif ihlalleri; d) kişisel bir şüphenin bir araştırma için gerekli olup olmaması hususlarında karar vermeyi reddetmesi bakımından eleştirilmektedir (Stefkovich ve Torres 2003, 276).

Stefkovich ve Torres (2003, 276) öğrencilere yönelik üst aramalarına ilişkin çalışmalarında, söz konusu kararda ifade edilen mantıksal standartların okul yöneticileri tarafından doğru bir şekilde uygulandığını belirtmektedirler. Ayrıca söz konusu kararda tanımlanan standartların karşılanmasının çok kolay olduğunu ileri sürmektedirler.

Öğrencinin dolabının ve çanta gibi diğer kişisel eşyalarının aranması (*Locker Searches*). Geçmişten günümüze öğrencilerin dolapları herhangi bir gerekçe ile aramanın konusu olmaktadır (Stader, 2002, 66). Mahkemeler okul yetkililerinin makul bir şüpheye dayanarak planlı ve rastgele aramalar yapabileceklerine hükmetmişlerdir. Örneğin 1993 tarihli *In the Interest of Isaiah B.* davasında Yüksek Mahkeme, bir öğrencinin dolabı üzerinde makul bir gizlilik beklentisinin olamayacağına hükmetmiştir. Mahkeme kararını büyük ölçüde öğrenci dolaplarına yönelik okul politikasına dayandırmıştır. Söz konusu okul politikasına göre, okul dolapları konusunda Milwaukee Okul Bölgesi, öğrencilerin yararlanmasına sunulan dolapların kontrolüne yönelik münhasır yetkiyi başka bir yönetime devretmemektedir. Dolapların genel periyodik denetimi herhangi bir sebeple herhangi bir zamanda, bildirimde bulunulmaksızın, öğrencinin rızası aranmaksızın ve arama yetkisi olmaksızın yapılabilir. Okul yetkililerince yapılacak aramaların öğrencilerin arabalarını, kilitli evrak çantalarını ya da kaçak malların saklanabileceği eşyalarını da kapsayacak şekilde genişletilebileceği, 1990 tarihli *State of Washington v. Slattery* ve 1996 tarihli *People v. Dilworth* davalarında benimsenmiştir (Yell ve Rozalski, 2008, 8,9).

Ancak okul yetkililerinin yaptığı aramaları her durumda hukuka uygun saymak mümkün değildir. Nitekim Amerikan Yüksek Mahkemesinin verdiği 2009 tarihli *Reading* kararı uyarınca, öğrencinin okul kurallarını ihlal ettiğine

dair delil elde edilmesini sağlayacağına ilişkin makul bir şüphe (*reasonable suspicion*) bulunmuyorsa, öğrencinin dolabının aranması hukuka aykırı (*Fourth Amendment'a*) olacaktır (Van Dyke, 2009, 312).

Öğrencilerin aranması okulun güvenliğinin sağlanması ve sürdürülmesi için bir araç olmakla birlikte okul yöneticileri öğrencilerin kişisel hakları ve okulun güvenli öğrenme ortamına duyduğu ihtiyaç arasında denge kurmak ve öğrenci disipliniyle ilgili hukuki sınırlamalar konusunda bilgili ve dikkatli olmak zorundadırlar (Ehlenberger, 2001, 31; Yell ve Rozalski, 2008, 7).

Çocukların/Öğrencilerin Özel Hayatın Gizliliği Hakkının Değerlendirilmesi

Ferraraccio'ya göre (1999, 213), bir yandan öğrencileri iyi birer yurttaş olmaları konusunda eğitirken diğer yandan onların anayasal haklarının hiçe sayılması çelişkili olacaktır. Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin öğrencilerin veya öğretmenlerin anayasal hakları okul sınırları dahilinde de geçerli olduğunu kabul etmesi bu çelişkiyi giderecek niteliktedir.

Öğrencinin özel hayatın gizliliği hakkı ceza usul hukuku açısından da önemlidir. Örneğin A öğrencisinin B öğrencisini cebinde silah taşıdığı iddiasıyla (aslında silah taşımadığını bilerek, sırf onu kışkırdığı için) müdüre şikayet ettiğini, müdürün de şikayet üzerine B öğrencisinin üzerini metal dedektörle aradığını, B öğrencisinin cebindeki anahtar nedeniyle dedektörün çalıştığını ancak cebinden uyuşturucu madde çıktığını varsayalım. Böyle bir durumda B öğrencisinin tutuklanıp yargılanması ve bu nedenle okuldan uzaklaştırmasının mümkün olup olmadığı tartışmalıdır. Öncelikle böyle bir olayda tartışılması gereken B'nin üzerinin aranmasının Türk hukuku açısından, hukuka uygun olup olmadığıdır. Ceza Muhakeme Kanunu (CMK)'nın 119. maddesine göre arama, hakim kararı üzerine ve gecikmesinde sakınca bulunulan hallerde Cumhuriyet Savcısının yazılı emri ile yapılabilir.

Bu bağlamda değerlendirilmesi gereken bir başka konu da müdürün üst araması yapmaya yetkili olup olmadığıdır. Örneğin CMK ve Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği'ne göre arama yapmaya yetkili makam kolluktur. Bu noktada akla, öğretmenlerin ya da yöneticilerin hangi gerekçeyle bu aramaları yaptıkları sorusu gelmektedir. Bu sorunun cevabı 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ve MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde yer alan genel hükümler içeren düzenlemelerde bulunabilmektedir. İlk olarak Milli Eğitim Temel Kanununa bakıldığında madde 2'de milli eğitimin genel amaçları yer almaktadır. Yöneticiler ve öğretmenler yasada belirtilen genel amaçları gerçekleştirebilmek için öğrencilere yönelik üst ve eşya aramaları yapabilmektedirler. MEB Ortaöğretim Kurumları yönetmeliğinin 157. ve 158. Maddelerine istinaden öğretmenlerin ve yöneticilerin, öğrencilere yönelik üst ve eşya aramaları yapmaları mümkündür. Buna göre, öğrencilerin uyacakları kurallar ve öğrencilerden beklenen davranışlar (md. 157) ve öğrencilerin korunması gereken haller (md. 158) belirtilen maddelerde sayılmaktadır. Bu maddelerden 158 üzerinde durmak gerekmektedir. Öğrencilerin korunması başlığını taşıyan söz konusu madde şu hükmü içerir:

(1) Yönetici ve öğretmenlerce;

a) Aile içinde ve dışında şiddete maruz kalan, ilgisizlik nedeniyle veya zorlanarak kanunlarla toplumun etik kurallarına aykırı olan yollara yönelme ihtimali bulunan öğrencilerle ilgili gerekli önlemlerin alınması,

b) Öğrencilerin her türlü madde bağımlılığından, uyuşturucu ve benzeri maddeleri bulundurmaktan, kullanmaktan, bu tür maddelerin üretim ve kaçakçılığına alet olmaktan korunması,

c) Öğrencilerin pornografi, teşhir, cinsel sömürü, istismar, taciz ve her türlü olumsuz davranışlardan korunması,

ç) Öğrencilerin, diğer öğrenciler tarafından fiziksel ve ruhsal yönden zarar görmemeleri için dedikoduya, zorbalığa, tehdide, sataşmaya ve onur kırıcı her türlü lakap takılmasına karşı korunması

konularında veli veya aileyle diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla da işbirliği yapılarak gerekli tedbirler alınır.

(2) Bu tedbirler kapsamında, okul yönetimince; okul öğrenci ödül ve disiplin kurulu kararına bağlı olarak alınan ihbar, şikâyet, duyumla gerekli görülen hallerde, önceden tedbir almak, olumsuz öğrenci davranışlarının fiil ve suçta dönüşmesini engellemek, eğitim ortamlarının güvenliğini sağlamak ve öğrencileri her türlü olumsuz ve zararlı davranışlardan korumak amacıyla okul, pansiyon ve eklentileri, sıra, masa, dolap ve gerekli görülen diğer yerler aranır, tedbir amaçlı bu arama ve inceleme işleri öğrencinin kişilik ve onurunu rencide etmeden okul öğrenci ödül ve disiplin kurulu üyeleriyle görevlendirilen öğretmenlerce yapılır.

Buna göre, gerekli görülen hallerde okulun güvenliğinin sağlanması ve öğrencileri her türlü olumsuz davranışlardan korunması için öğrencinin kişilik ve onurunu rencide etmeden bu aramalar yapılabilir. Ancak bu aramaların

ihbar, şikayet, duyum üzerine gerekli görülmesi gerekir, başka bir deyişle keyfi arama yapılması mümkün değildir.

Yukarıdaki açıklamalar bağlamında, Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün "Okullarda Öğrencilerin Üst ve Çantalarının Aranması" konulu, 15974166/45.02/607099 sayılı ve 15.04.2013 tarihli yazısına değinmek gerekmektedir. Sözü edilen yazı kısaca, okul müdürü ve öğretmenlerince 2. Kademe öğrencilerinin gerekli görülen hallerde çanta ve üstlerinin arandığı, bu durumun hukuka uygun olup olmadığı hakkında MEB'e başvurulması üzerine tanzim edilmiştir. Buna göre MEB, "okullarda okul müdürünün görevlendirmesiyle yöneticilerin ve öğretmenlerin, öğrencilerin-cinsiyetleri dikkate alınmak suretiyle- gerektiğinde üst ve çantalarını okulda güvenli bir öğretim ortamı sağlamak amacıyla arayabileceği, bu arama ve el koymanın 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda belirtilen arama ve el koyma sayılamayacağı" görüşündedir.

Sözü edilen aramaların hukuki gerekçesi olarak, bahsi geçen yazının yayımlandığı tarihte yürürlükte bulunan MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği md.76 ve MEB Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği md. 5 hükümleri gösterilmektedir. İlk olarak belirtilen yönetmeliğin müdürün görev, yetki ve sorumluluklarının düzenlendiği 76. maddesinin (4) (g) bendinde "Okul veya kurumun düzen ve disipliniyle ilgili her türlü tedbiri alır." hükmü yer alırken; ikinci olarak belirtilen yönetmeliğin öğrencilerden hangi davranış ve alışkanlıkların istendiğinin yazıldığı 5. maddesinin (f) bendinde, "Sigara, içki ve uyuşturucu gibi sağlığa zararlı maddeleri kullanmamaları, (i) bendinde "Zararlı, bölücü, yıkıcı, siyasi amaçlı faaliyetlere katılmamaları, bunlarla ilgili amblem, afiş, rozet, yayın ve benzerlerini taşımamaları ve bulundurmamaları... istenir." hükümleri yer almaktadır. Belirtilen hükümlere istinaden MEB, "okul müdürlerinin, kanunların ve bahsi geçen yönetmelik hükümlerinin kendilerine verdiği yetki dahilinde idari bir önlem olarak okullarda öğrencilerin üst ve çantalarını arama yaptırmakta, okula yönetimce yasaklanmış malzeme getiren öğrencilerin eşyasına geçici olarak el koymayı okulun düzenini sağlamaya yönelik gerçekleştirmektedir. Arama sırasında bulunan okula getirilen

yasaklanmış eşyaların ceza hukuku açısından suç teşkil ettiği düşünülüyorsa adli mercilere bildirilmekte, değilse öğrenci velisine iade edilmektedir.” şeklinde görüşünü bildirmiştir. MEB’in belirtilen görüşü, bu tür aramalarda el konulan eşyaya ne yapılacağı aydınlatır niteliktedir. Çünkü öğretmen ÖK8e’nin belirttiği gibi üst aramalarda toplanan eşyanın örneğin makyaj malzemesinin öğrenciden alınması ve çöpe atılması doğru olacak mıdır sorusu, belirtilen MEB yazısıyla da bir anlamda cevaplanmıştır.

Ancak bahsi geçen MEB yazısında belirtilen yönetmelik hükümlerinin, öğrencilere yönelik olarak yapılan üst aramaları ve çanta aramalarını meşru kılmaya dönük olduklarını söylemek güçtür. Çünkü belirtilen yönetmelik hükümleri, doğrudan doğruya bu tür aramaları düzenlememektedir. Oysa olması gereken, bu tür aramaların hangi koşullarda, kimler tarafından, ne zaman ve ne şekilde yapılacağına ayrıntılı biçimde düzenlenmesidir. Bu bağlamda yeni MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği md. 158’in kısmen de olsa konuyu düzenlediği söylenebilir. Ancak bir temel hak ve özgürlüğün kısıtlanması sonucunu doğuran bir uygulamanın, Anayasa’nın 13. Maddesi uyarınca kanunla yapılması yerinde olacaktır.

Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü

Kaboğlu’na göre (2000,135) dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü birlikte toplu eylem özgürlükleri olarak adlandırılabilir. Ona göre toplu eylem özgürlükleri, birden çok kişinin tek başlarına gerçekleştiremedikleri amaçları gerçekleştirmek üzere sürekli ya da geçici gruplar oluşturarak birlikte kullandıkları özgürlüklerdir.

Bu özgürlükleri sırasıyla açıklamak yararlı olacaktır:

Dernek Özgürlüğü

Dernek gönüllü bir toplumsal kuruluştur. Dernek özgürlüğü, bireylerin bir araya gelerek tek başına gerçekleştiremeyecekleri amaç ve isteklerini

karşılama, aynı doğrultudaki ortak çıkarlarını korumak ve savunmak ve bu konuda yardımlaşma ve dayanışmayı örgütlü bir şekilde yapmak için dernek kurması, kurulan derneğe üye olması, dernek bünyesinde faaliyet yürütmesi ve yürütülen faaliyetlere katılabilmesi hakkıdır (Aslan, 2005, 4). Kaboğlu'na göre (1992, 109-111) dernek özgürlüğü ancak, serbestçe varlık kazanma ve örgütlenme ilkeleriyle faaliyet güvencesi öğelerinin bir arada bulunmasıyla sağlanabilir. Bireysel ve örgütsel öğelerin birlikteliğiyle gerçekleşen dernek özgürlüğü çifte görünümlü bir haktır. Dernekleşme hakkı ise bir derneğin kuruluşuna katılma ya da bir derneğe üye olma ve üyelik haklarıyla, dilediği zaman üyelikten çekilme serbestliğini kapsamına alır.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü

Toplantı özgürlüğü, bireylerin fikir alışverişinde bulunmalarını veya belli ortak çıkarları savunmak amacıyla bir araya gelerek belli fikir ve görüşler çerçevesinde kamuoyu oluşturmak ve bu yolla siyasi karar organlarını etkilemek amacıyla kullanılmakta ve böylelikle halkın iradesinin devletin yasama faaliyetine müdahalesi mümkün kılınmaktadır. Ayrıca toplantıyı düzenleme, toplantıya katılım ve serbest ifade unsurlarını kapsar (Kara, 2005, 39; Kaboğlu, 1992, 118). Gösteri ve yürüyüşler, siyasal, sosyal, kültürel, mesleki veya ekonomik konularda bir isteği ifade etmek veya bu konularda alınan herhangi bir kararı, düzenlemeyi veya uygulamayı protesto etmek, buna karşı bir tavır koymak gibi amaçlarla yapılabilir. Gösteri ve yürüyüş biçimindeki toplu eylemlerde ilke, herkesin önceden izin almadan düzen içinde bir araya gelmesidir. Gösteri ve yürüyüş, iki farklı hareket türüdür. Ayrı ayrı veya birlikte yapılabilir olmakla birlikte, çoğu kez bir arada gerçekleştirilmektedir (Kaboğlu, 1992, 118; Gülhan, 2006, 7).

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü bireyin toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme ve katılma veya düzenlenmiş bir toplantı veya gösteri yürüyüşüne katılma haklarını kapsamaktadır. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, kişilere amacı gerçekleştirme yolunda aktif eylemde bulunma, toplantı veya gösteri yürüyüşünün konusunu belirleme,

organizasyonu gerçekleştirme, düşünceleri kamuoyuna aktarma özgürlüklerini içermektedir. Toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılma hakkı ise fikir alışverişinde bulunma, kamuoyu oluşturma için eylemler gerçekleştirme ve açıklanan düşünceleri dinleme özgürlüklerini içermektedir (Kara, 2005, 39).

Uluslararası Hukuki Metinlerde Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve Türk Hukuku'nda dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün ele alınış biçimi başlıklar altında incelenmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 20. maddesinde dernek kurma özgürlüğü düzenlenmiştir. Maddenin ilk bendinde yer alan, "Herkesin saldırısız toplanma, dernek kurma ve derneğe katılma özgürlüğü vardır" hükmüyle dernek kurma hakkı ayırım gözetilmeksizin tüm insanlara tanınmıştır. İkinci bentte yer alan "Hiç kimse bir derneğe girmeye zorlanamaz." hükmü ile de dernek kurma özgürlüğünün kapsamı belirlenmiştir. Hükümden de anlaşıldığı üzere dernek kurma özgürlüğü bir derneğin kuruluşuna katılma veya bir derneğe üye olma ile sınırlı değildir; dilediği zaman üyelikten çekilme serbestliğini de içerir. Ancak dernek kurma özgürlüğü sınırsız değildir; Bildirinin 29. maddesinin 2. bendinde belirtilen genel sınırlamalara tabidir. Buna göre, dernek hakkı "...başkalarının haklarının ve hürriyetlerinin gereğince tanınması ve bunlara saygı gösterilmesi amacıyla ve ancak demokratik bir cemiyette ahlâkın, kamu düzeninin ve genel refahın haklı icaplarını yerine getirmek maksadıyla kanunla..." sınırlanabilecektir.

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi. Belirtilen düzenlemenin 21. maddesinde toplanma özgürlüğü, dernek özgürlüğü ise örgütlenme özgürlüğü başlığını taşıyan 22. maddesinde düzenlenmiştir. 21. maddeye göre barışçıl bir biçimde toplanma hakkı hukuk tarafından tanınır.

22. maddeye göre, herkes başkalarıyla bir araya gelerek örgütlenme özgürlüğüne hakkına sahiptir. Görüldüğü gibi amaçları doğrultusunda bir araya gelmesi sadece dernek kurma hakkıyla sınırlanmamış bu hakkın özel bir görünümü niteliğinde olan sendika kurma ve sendikaya katılma haklarına da yer verilmiştir. Bu nedenle düzenlemenin kapsamının genişletildiğini söylemek mümkündür. Ayrıca söz konusu düzenlemelerde hakların sınırları da çizilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde de dernek kurma özgürlüğü düzenlenmiştir. Sözleşmenin 11. maddesinde dernek kurma ve toplantı özgürlüğü ele alınmıştır. İki bentten oluşan bu maddenin 1. bendinde yer alan "Herkes asayişini bozmayan toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve sendikalara katılmak haklarına sahiptir." ifadesi uyarınca dernek kurma ve toplantı özgürlüğü ayırım gözetilmeksizin herkese tanınmıştır. Aynı maddenin 2. bendinde ise "Bu hakların kullanılması, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla ve ancak yasayla sınırlanabilir. Bu madde, bu hakların kullanılmasında silahlı kuvvetler, kolluk mensupları veya devletin idare mekanizmasında görevli olanlar hakkında meşru sınırlamalar konmasına engel değildir." denilerek, dernek kurma ve toplantı özgürlüğünün sınırları belirtilmiştir. Görüldüğü üzere Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde, tüm hak ve özgürlükler için öngörülen genel bir hüküm yerine özel bir hükümle ve daha kapsamlı olarak sınırlama nedenleri düzenlenmiştir. Buna göre sınırlama ancak kanunla yapılabilir.

Sözleşme'nin 11. maddesi bağlamında dernek özgürlüğü, gerçek veya tüzel kişilerin, ticari olmayan ortak amaçlarının ve çıkarlarının korunması ve gerçekleştirmek için belirli bir zaman diliminde birlikte hareket etmeleridir (Metin ve Aslan, 2007, 272).

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, Alpkaya'ya göre (2001, 2), insan hakları kategorisi içinde sorunlu bir alan oluşturmaktadır. Çünkü insan

haklarının beşiği olarak kabul edilen Avrupa'da da toplantı özgürlüğünden yararlanmada ciddi sorunlar bulunmaktadır. Bunun nedeni Avrupa kültüründe bireysel hakların yüceltilmesi ve kolektif hakların tahammül gösterilen haklardan sayılmasıdır. AİHS'nin 11. maddesinde toplanma özgürlüğü düzenlenmektedir. Belirtilen hükümde toplanma özgürlüğüne ilişkin bir tanım getirilmemiştir. Bu durumu Alpkaya (2001, 4) her tanımlamanın somut, özgül ve tekil olanı dışlama tehlikesi içerdiğini, oysa bu tür insan hakları özgürlüğüne hakkındaki uluslararası sözleşmelerde bir özgürlüğün olabildiğince kapsayıcı biçimde tanınmasının amaçlandığını ifade ederek açıklamaktadır. Söz konusu tanım yokluğu diğer haklarda olduğu gibi öğreti ve bazen Sözleşme organları tarafından doldurulmaktadır.

Barışçıl toplanmadan ne anlaşılması gerektiği doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilkinde göre, 'barışçı' niteliğiyle kastedilen, toplantının amacı ya da toplantıda ifade edilen düşüncelerin barışçı niteliği değil, toplantının barışçı biçimde yürütülmesi, yani herhangi bir saldırı ya da şiddet eylemi içermemesidir. Bu bağlamda, toplantının yürütülmesine ilişkin "barışçı" nitelik, genel anlamıyla şiddete, özellikle de silahlı şiddete başvurulmaması olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu amacı barışçıl olmayan ya da barışçı olmayan görüşlerin ifade edildiği bir toplantının bu özgürlüğün korumasından yararlanamayacağını savunmaktadır. Bir başka ifadeyle bu yaklaşımda toplantı ve gösteri yürüyüşünü düzenleyenlerin ve katılanların niyetleri önemlidir. Komisyonun yerleşik içtihadına göre, barışçı toplanma özgürlüğü hakkı, barışçı bir gösteriyi düzenleyen ya da buna katılan herkese sağlanır. Ancak düzenleyici ya da katılımcıların kamusal bir karışıklığa sebebiyet verecek şiddet niyetlerinin bulunması durumunda, barışçı toplanmanın söz konusu olmadığı kabul edilmektedir. Öte yandan, toplantının barışçı niteliğinin, kasıt olmaksızın arizi biçimde bozulması durumunda, toplantı barışçı sıfatını kaybetmez. Buna ek olarak göstericilerin bir kısmının şiddete başvurması halinde de başvuru şiddetin yine de sınırlı kaldığı ve gösterinin barışçıl karakterini ortadan kaldırmadığı kabul edilmekte ve 11. maddenin hükümleri bu gösteri ve toplantıya uygulanmaya devam etmektedir. Ancak bazı göstericilerin başvurdukları şiddet hareketleri toplantı

ve gösteri yürüyüşünün tümünün barışçıl karakterini ortadan kaldırıyorsa 11. madde artık bu gösteriyi korumaz (Alpkaya, 2001, 7,8; Tanyar, 2011, 608, 609).

Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi. Çocukların dernek kurma özgürlüğü ve barış içinde toplanma özgürlüğü, 15. maddede düzenlenmektedir. Bu maddeye göre: *“Taraf Devletler, çocuğun dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüklerine ilişkin haklarını kabul ederler. Bu hakların kullanılması, ancak zorunlu kılınan ve demokratik bir toplumda gerekli olan ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni yararına olarak ya da kamu sağlığı ve ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla yapılan sınırlandırmalardan başkalarıyla kısıtlanılamaz.”* Görüldüğü üzere ilk bentte çocukların dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlükleri güvence altına alınmıştır. İkinci bentte ise hangi koşullarda dernek kurma özgürlüğünün sınırlanabileceği belirtilmiştir. Sözleşmenin diğer maddelerinde katılım kişisel bir hak olarak öngörülürken, 15. maddede bir grubun üyesi olma hakkının bulunduğunu ifade edilmektedir. Bu Kaufman ve Flakkoy’a göre önemlidir (1998,18). Çünkü bir grupta çocuk örgütün gücünü ve demokratik sürecin taktiklerini ve usullerini öğrenir. Söz konusu grup aile olabileceği gibi çocuğa yetişkin dünyasıyla daha etkili baş edebilme olanağı sunan bir akran gurubu da olabilir. 15. maddenin 2. paragrafıyla getirilen sınırlama, Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 22. maddesinde yer alan örgütlenme özgürlüğüne yönelik sınırlamaya uygundur (McGoldrick, 1991, 142). Sözleşme tasarı aşamasındayken söz konusu madde üzerinde bazı küçük anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştı. Tartışma, Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nde özgürlükler ayrı düzenlenmişken, ÇHS’de birlikte değerlendirilmesi etrafında dönmüştür. Bu özgürlüğün yetişkinlerinkinden ayrılması yönünde ileri sürülen en önemli iddia, sendika oluşturma hakkının çocuklarla daha az ilgisinin bulunmasıdır. Ancak sendikaya katılma hakkının belirli bir yaşı doldurmuş gence tanınması uygundur. Delegeler ebeveynin ve vasinin çocuk derneklerinin denetlenmesinde rolünün bulunduğunu ifade etmişler, ancak delegelerin çoğu ebeveynin rolünün daha çok çocuğun yaşı ve olgunluğu ölçüsünde ona hoşgörü gösterilmesine dayalı rehberlik

olduğunu belirtmişlerdir (Kaufman ve Flakkoy, 1998, 18). Kilbourne (1996, 453) söz konusu hükümle ilgili olarak, çocukların çetelere, tarikatlara ve ırkçı gruplara katılma haklarının bulunduğunu ileri sürebileceklerini ve bu hükümde velayet hakkının ve sorumluluklarının göz ardı edildiğini savunan aşırı görüşlerin de bulunduğunu belirtmektedir.

Türk Hukukunda Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü

Anayasa'da Dernek Kurma Hürriyeti ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı üst başlıkları ile 33. ve 34. maddelerde düzenlenmiştir. 33. madde uyarınca "Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir. Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Dernek kurma hürriyeti ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâk ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir." 34. madde uyarınca ise "Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir." Türk Hukukunda dernek, sendika ve siyasi parti özgürlükleri ile ilgili belirtilen anayasa hükümleri ve kanunların çoğulcu demokratik toplum yapısını zedeleyen antidemokratik oldukları gerekçeleriyle uzun yıllar eleştirilmiştir. Demokratikleşme yolunda 1995 ve 2001 yıllarında Anayasanın ilgili maddelerinde yapılan önemli değişikliklere paralel olarak ilgili kanun hükümleri de zamanla iyileştirilmiştir. 2004 yılında 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu yürürlüğe girerek eski Dernekler Kanunu yürürlükten kaldırılmış, derneklere ilişkin taraf olduğumuz uluslararası sözleşmelere uygun hükümler kabul edilmiştir (Dündar Sezer, 2008, 37). 1983 tarihli Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu hala yürürlüktedir. Söz konusu kanunun 9. maddesinde, bu kanuna göre yapılacak toplantıların fiil ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını

doldurmuş en az yedi kişiden oluşan bir düzenleme kurulu tarafından düzenleneceğini belirtmektedir. Belirtilen hüküm uyarınca çocuğun düzenleme kurulunda yer alması ve bir toplantı düzenlemesi olanağı bulunmamaktadır, sadece yetişkinlerin düzenledikleri toplantı ve yürüyüşlere katılma hakkına sahip olacaktır. Ancak söz konusu düzenlemenin uygulanabilirliği Anayasa'nın 90. maddesinin beşinci fıkrasının son cümlesi karşısında tartışmalı hale gelecektir. Söz konusu hükme göre *“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”* Bu hüküm karşısında ÇHS 15. maddesine öncelik verilmesi gerekecektir.

5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu ile Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne uygun olarak, çocukların dernek kurabilmeleri veya söz konusu kanun uyarınca kurulmuş çocuk derneklerine üye olabilmeleri olanağını tanımıştır. Buna göre söz konusu kanunun 3. maddesine göre on beş yaşını bitiren ayırt etme gücüne sahip küçükler yasal temsilcilerinin yazılı izni ile çocuk dernekleri kurabilirler veya kurulmuş olan çocuk derneklerine üye olabilirler. Yine on iki yaşını bitiren çocuklar bu hüküm uyarınca yasal temsilcilerinin izni ile çocuk derneklerine üye olabilirler ancak yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar. Ayrıca çocuk derneklerine on sekiz yaşından büyükler kurucu üye olamazlar. 5253 sayılı Dernekler Kanunu uyarınca çıkarılan ve 31.03.2005 ve 25772 sayılı Resmi Gazete'de yürürlüğe giren Dernekler Yönetmeliği'nde de çocukların kuracağı veya üye olabilecekleri çocuk dernekleri hakkında hükümler yer almaktadır. Bu Yönetmeliğin 5/f.4 ve 7/f.3 maddelerine göre çocuk derneklerine ve çocuk derneklerinin şubelerine tüzel kişiler kurucu veya üye olamazlar. Ayrıca çocuk dernekleri ve şubelerinin kuruluş bildirimine, kurucu çocukların yasal temsilcilerinin izni eklenir ve 56. madde uyarınca ise çocuk dernekleri lokal açamazlar.

Ülkemizde, Dernekler Kanunundaki değişikliğin ardından kurulan ilk çocuk derneği Kutup Yıldızı Derneği'dir. Yaşları 15-17 arasında değişen sekiz Anadolu Lisesi öğrencisi tarafından 2005 yılında kurulmuştur. Merkezi İstanbul'dadır. 'Akıl yaşta değil baştadır' sloganıyla hareket eden derneğin

hedefleri arasında zor şartlar altında öğrenim gören öğrencilere yardım götürülmesi yer almaktadır. Derneğin tüzüğünde amacı gerçekleştirmek için yapılacak faaliyetler bölümünde uzman kişilerin davet edilerek çeşitli konularla ilgili brifing almak da yer almaktadır. (Taşkın ve Karaman-Kepeneci, 2009, 363).

Çocukların/Öğrencilerin Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü

Çocuklar için diğer özgürlüklerle aynı derecede önemli olan dernek özgürlüğü çeşitli mahkemelerin kararlarına yansımıştır. Bunlardan ilki Estonya Anayasa Mahkemesi'nde görülen bir davadır. Söz konusu davada, 18 yaşından küçüklerin kar amacı gütmeyen dernek kurmalarının yasaklanmasına ilişkin düzenlemenin, herkesin kar amacı gütmeyen dernek kurma hakkı olduğuna ilişkin Estonya Anayasası hükmüne uygun olup olmadığı değerlendirilmiş ve dernek özgürlüğünü kısıtlayan bu düzenlemenin anayasaya aykırı olduğuna karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında Estonya'nın ÇHS'nin yasal yükümlülüklerine vurgu yapmıştır. Estonya Anayasa Mahkemesi'nin aksine, Macaristan Anayasa Mahkemesi karşıt bir yaklaşımı benimsemiştir. *Magyar Közlöny* davasında Macaristan Anayasa Mahkemesi, 18 yaşından küçükleri üye olarak kabul eden gay hakları derneğinin başvurusunun ilgili merci tarafından reddedilmesinin anayasaya aykırı olup olmadığını değerlendirmiştir. Macar Dernekler Kanunu uyarınca üçüncü kişilerin hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmesi halinde, dernek başvurusu reddedilir. Anayasa Mahkemesi, devletin önceliğinin çocuğun korunması olduğuna ve bu görevinin kamusal alanda çocuğun haklarının, dernek özgürlüğünü de içerecek şekilde kısıtlaması sonucunu sonucunu gerektirebileceğine hükmetmiştir. Mahkeme, kararının homoseksüelitenin ahlaki konumuna dayanmadığını belirtse de, kararını homoseksüeliteyi 18 yaşından küçükler için nasıl ilişkilendirildiğini anlamak güçtür (Van Bueren, 2007, 89).

Çocukların barışçıl toplanma özgürlükleri AİHM'in kararlarından bazılarında tartışılmıştır. Örneğin, 14.02.2006 tarihli Hıristiyan Demokratik İnsanların Partisi (*Christian Democratic People's Party*) davasında AİHM tarafından çocukların barışçıl toplanma özgürlüklerinin önemi değerlendirilmiştir. Söz konusu davada, 2001'de Moldova, Rusça öğreniminin 7 yaşından itibaren zorunlu hale gelmesi kararı alması, bu karara karşılık, çocukların ve yetişkinlerin katıldığı barışçıl gösterilerin düzenlenmiş olması tartışılmıştır. Moldova'ya göre, davacı siyasi parti tarafından organize edilmiş bu topluluk, içinde çocuklar da bulunduğu için, seçmenlerin katıldığı bir miting olarak değerlendirilemez. Öte yandan, Moldova yasalarına göre çocuklar haklarından mahrum edilmişlerdir ve bu yüzden seçmen olarak kabul edilmezler. Ayrıca politik faaliyetlere küçüklerin katılması, Moldova hukuku uyarınca kanuna aykırıdır. AİHM bu iddiayı, kalabalık kamuya açık alanda ve her yaşta kişinin katılabileceği bir oluşum olduğu gerekçesiyle reddetti. AİHM her ne kadar katılım kararı ebeveynlere ait olsa da çocukların toplanma özgürlüklerini kullanma konusunda hak sahibi olduğunu şu ifadeleriyle kabul ettiğini açıklamıştır: “Çocuğun böyle bir topluluğa katılmasına izin verip vermemeye karar vermek ebeveyn için daha ziyade kişisel bir seçim meselesidir ve hükümetin eğitim politikalarını protesto etmek amacıyla düzenlenen olaylara katılmalarının engellenmesi, ana babanın ve çocuğun toplanma özgürlüğüne aykırı olacaktır.” (Van Bueren, 2007, 86).

Barışçıl toplanma hakkı siyasal alanın ötesinde çocukların özgürlüğü için önemli mülhazalar içermektedir. Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin bazılarında siyasal alan sınırlandırılmıştır ve bu kısıtlamalarla mücadele etmek için yasal zemin bulmak çocuklar için daha önemli hale gelmiştir. Ayrıca çocukların barışçıl toplanma özgürlüklerine yönelik kısıtlamalar, çocukların kamusal alanda belirli zamanlarda toplanmalarını yasaklayarak uygulanmış ve bu tür kısıtlamalar yetişkinlere her zaman uygulanan kısıtlamalar olmayıp, esas itibarıyla çocukların statüsünü güçlendirmek için oluşturulmuşlardır. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, alışveriş merkezine girişteki ve merkezin kullanımındaki, gençlere yönelik yasaklamayı, *Anderson and Others v. the United Kingdom* davası ile söz konusu yasağın kabul edilemez olduğunu gerekçe göstererek iptal etmiştir (Van Bueren, 2007, 88).

Bunun yanı sıra İngiltere’de buna benzeyen kararların hukukiliğinin gözden geçirilmesini talep eden davalar görülmüştür. *R v. the Metropolitan Police Commissioner and another* davasına konu olaya ilişkin yasal düzenlemeye göre, barışçıl toplantının dağıldığı kamuya açık yerde (*dispersal area*), akşam saat 9 ve sabah saat 6 arasında, polis 16 yaşından küçük ve başında ebeveyni ya da 18 yaşında veya daha büyük bir sorumlunun bulunmadığını düşündüğü ve böyle düşünmek için de haklı gerekçelere sahip olduğu çocuğu, çocuğun ciddi bir zarardan muzdarip olduğuna dair haklı gerekçesi bulunmadıkça, ikametgahına teslim edebilir. Davacı bu toplantının dağıldığı yerde yaşayan ve 16 yaşından küçük ve sabıkası olmayan bir çocuktur. İngiliz Temyiz Mahkemesi’ne göre, polisin ifadeleri ışığında, mahkemenin W’nin (olaya karışan çocuğun) fikirlerine sempati duymasına rağmen, sokağa çıkmasını kısıtlayıcı bir etki doğurmaz. Temyiz Mahkemesi’nin görüşü, diğer hukuki düzenlemelerde çocuğun sokağa çıkmasını yasaklayan hükümler bulunmakla birlikte, söz konusu hüküm, eğer çocuğun ikametgahına teslim edilmesi konusunda keyfi bir yetki tanımış veya çocuğun ne yapmakta olduğuna ve söz konusu alanda neler gerçekleştiğine bakılmaksızın gece vakti belirli bir dağılma alanında başında bir büyüğü olmayan çocuğu ikametgahına teslim edilmesini düzenlemiş olsaydı, söz konusu hükmün çocuğun sokağa çıkmasını yasaklayan bir etkiye sahip olacağı yönündedir. Bununla birlikte, yetersiz nüfuzun bazı ulusal mahkemeler tarafından çocukların çocuk olmalarından kaynaklanan hakların önemine eklenmesi tartışılabilir (Van Bueren, 2007, 88).

Kanada Haklar ve Özgürlükler Tüzüğü’nün ikinci maddesinde, dernek özgürlüğü tanınmış olsa da, düzenlemede kastedilen dernek özgürlüğü daha çok iş hukukuna ilişkin olduğu için eğitim alanında çok az bir etkisi bulunmaktadır (Mackay ve Sutherland, 1990,214).

Almanya’da öğrencilerin genel bir gösteriye katılmaları Anayasa’da düzenlenen toplantı özgürlüğü (*Grundrecht der Versammlungsfreiheit*) (Alman Anayasası md. 8 para. 1) tarafından güvence altına alınmıştır. Eğer yapılacak gösteri okul sahası dışındaysa, okul ilişkisine (*schulverhältnis*) bir zarar gelmemelidir. Bunun yanı sıra, öğrencinin katılmak istediği gösteri, ders

saatlerinde gerçekleşiyorsa okul, öğrencinin söz konusu gösteriye katılımını herhangi bir gerekçe göstermeksizin yasaklayabilir. Tek bir öğrencinin, genellikle bir gösterinin zaman ve yer düzenlemesi üzerine herhangi bir etkisi bulunmaz. Böylece anayasa tarafından korunmuş iki hukuki değer arasındaki gerilimin ölçülmesi şuna bağlıdır: bir yanda okulun eğitim ve öğretimsel görevleri (Anayasa md. 7, para. 1), diğer yanda öğrencinin toplanma özgürlüğü (Anayasa md. 8, para. 1). Ayrıca öğrencinin önemli sebeplerle örneğin ailesel, dinsel nedenlerle okula kısa süreli devamsızlık yapmasına imkan veren hukuki düzenlemeler de gözönünde bulundurulmalıdır. Bir gösteriye katılmak, her şeyden önce, eğer anlamlı, kamuoyunu heyecanlandıran etkileyici tartışma konularıyla ilgiliyse önemli bir gerekçe olabilir. Ancak, derslerin gidişatının, gösterilere çok sık katılan öğrencilerden etkilenmesine izin verilmez (Avenarius, 2001, 105).

Öte yandan, eğitim ile ilgili olmayan, daha ziyade politik amaç taşıyan yasal mitinglere katılım hakkındaki genel görüş sınırlayıcı niteliktedir. Yine de öğrencilerin anayasal toplanma hakkından yararlanabildikleri kabul edilmektedir. Anayasal toplanma hakkı, öğrencilerin okula devam zorunluluğu ile kıyaslandığında önemsiz olarak görülebilir. Buna göre, öğrenciler veya velilerin, politik bir yürüyüşe katılmadan dolayı herhangi bir ders muafiyeti hakkı bulunmamaktadır. Bu durum anayasal hak açısından düşündürücüdür. Öğrencinin ailevi gerekçeler ya da spor faaliyetleri gerekçeleriyle devamsızlıktan muaf tutulması alışılmamış bir durum olmadığından ve birkaç saatlik ders kaybı, devletin zorunlu eğitim verme ödevini tehlikeye düşürmediğinden, anayasal toplanma hakkına, devletin zorunlu eğitim verme ödeviyle kıyaslandığında öncelik verilir (Luthe, 2003, 150).

Yine Almanya'da öğrenciler, Anayasa'nın 9. maddesinin 1. paragrafı uyarınca okul içinde de öğrenci derneklerinde/gruplarında çalışma hakkına sahiptirler. Bu hak, politik öğrenci gruplarında yer almayı da içermektedir. Öğrenci gruplarının kurulması ve faaliyette bulunması okulun onayına tabi değildir. Politik öğrenci grupları, birbirine zarar veremezler ve imtiyaz tanıyamazlar. Ancak öğrenci derneklerinin faaliyetleri, okulun eğitim ve öğretim görevlerinden dolayı, kısıtlanabilir. Öğrenci dernekleri, okul ve ders

faaliyetlerini rahatsız etmemelidir. Bu yüzden, bir öğrenci grubu, propaganda ile okulun huzunu bozarsa, okul buna müdahale etmek zorundadır. Okul, okul saatleri dışında, eşitlik ilkesini gözeterek, ücretsiz olarak sınıflarını, öğrenci derneklerinin hizmetine sunabilir (Avenarius, Heckel ve Loebel, 2000, 553, 554).

Ülkemizde özellikle çocuğun/öğrencinin barış içinde toplanma özgürlüğü olup olmadığı kamuoyu tarafından, çeşitli olaylar özelinde tartışılmaktadır. Örneğin Sayıta'nın aktardığı bir olay şu şekilde cereyan etmiştir (2000, 375):

1999 yılının sonunda 'öğretmen istiyoruz' pankartı ile yürüyen 13-14 yaşlarındaki üç çocuğun bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis talebiyle yargılanması gazetelere yansımış; Hükümet ve medyada geniş yankı bulmuştur. "Öğretmen istedik, şimdi yargılanıyoruz. Çok yoğun ilgi oldu. Buna alışık değiliz, bu hoş değil. Kameralar bizi oraya buraya götürmek istiyor. Ne yapacağımızı bilemiyoruz, okul ne yapacağını bilemiyor. Bunlarla karşılaşacağımızı, medyanın bu yoğun ilgisinin olacağını bilmiyordum. Bir hafta içinde hayatımız değişti. Çevremden desteklediler. Kimse bize kötü gözle bakmıyor. Milli Eğitim Müdürü okula geldi. Eylem yapmasaydık öğretmen gelir miydi bilmiyoruz. Ceza alacağımızı pek sanmıyorum. (...) Gazi'de yaşayanlar canavarmış gibi. Halbuki hiç alakası yok. Biz sokaklarda eylem yapmayı istemezdik, öğretmen bizim hakkımız. Ailelerimizin maddi durumu iyi değil. O kadar masraf yapıyor, bizi okula gönderiyorlar. Öğretmen olması gerekir. Okula gidiyor, oturuyor, eve geliyorduk sonra. Arkadaşlarımızın çoğu öğretmensizlik yüzünden taşındı. Biz onların gitmesini istemezdik. Burası Gazi diye mi öğretmen göndermiyorlar yoksa"(Çocuklarla yapılan röportajdan, 21. 12. 1999, Radikal).

Milli Eğitim Müdürü tarafından çocuklara, öğretmen istedikleri için teşekkür de edilmiştir. Dava beraatle sonuçlanmıştır.

2010 yılında basına yansıyan bir başka olayda ise Çekmeköy Mehmetçik Lisesi'nde Tekel işçilerine destek vermek için okul bahçesinde eylem yapan öğrencilerden yirmi dördü ellerine tasdikname verilip okuldan atılmıştır. Mehmetçik Lisesi öğrencileri 25 Şubat 2010'da Tekel işçilerinin Ankara'daki eylemlerine destek vermek için okul bahçesinde toplanmıştır. Yaklaşık yüz öğrenci teneffüste oturma eylemine başlamıştır. Teneffüste başlayan eyleme, dersi boş olan öğrencilerden bazıları devam etmiştir. Öğrencilerin bu eylemine karşılık, okul yönetimi disiplin soruşturması açmış ve dosyayı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 24 öğrenciye tasdikname verilmesini talep etmiştir. Öğrencilerin avukatı Özgür Urfa, disiplin soruşturmasının

usulüne uygun yapılmadığını belirterek, Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği'nin 27. maddesi gereği olayın Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Servisi'ne intikal ettirilmesi gerektiğini, ancak öğrencilere rehberlik öğretmenleri tarafından sadece olayla alakasız olarak kaç kardeş oldukları ve ailelerin durumları sorularak görüşmelerin sona erdirildiğini ifade etmiştir. Öğrencilerin ifadeleri olayın hemen sonrasında okul idarecilerinin kalabalık olarak bulunduğu bir odada alelacele ve baskıyla alındığı, öğretmenler tarafından tutulan tutanakta hangi öğrencinin hangi suçu işlediğine değinilmediği Avukat Urfa tarafından kamuoyuna bildirilmiştir.

İstanbul İl Milli Eğitim Müdürü Muammer Yıldız konuyla ilgili olarak, tasdikname verilen öğrencilerden 5'inin başka okula yerleştiğini, geriye kalan 19 öğrencinin velisinden disiplin cezasına itiraz gelmediğini belirtmiş, ayrıca "Velilerin karara itiraz hakkı var. Ancak şu ana kadar bize ulaşan bir itiraz dilekçesi yok. Bir haftalık itiraz süresi var. İtiraz olmadan karar düzeltme noktasında olmayız. Gerekçeleri bakımından niçin itiraz ettikleri, cezayı fazla mı, yersiz mi buluyorlar, buna dilekçede yer vermeleri gerekiyor. İl Disiplin Kurulunun ilçenin üzerinde yetkisi var. Dosyaya ve itirazlara bakarak bunun bir altını verebilir, bulunduğu okuldan birkaç gün uzaklaştırma gibi ya da aynen onayabilir" diye konuşmuştur. Yıldız, eğitimci olarak bu çocukların hepsinin kendi çocukları olduğunu belirtmiş, hepsini sistem içinde tutmanın ve güvenli ortamlarda eğitim ve öğretimlerini sürdürmelerini sağlamanın görevleri olduğunu kaydetmiştir. Muammer Yıldız, sözlerini şöyle sürdürmüştür: "Ceza vermek eğitimcinin derdi olmamalı. Bu bizi mutlu etmez. Sağlıklı ve güvenli ortamlarda eğitimi devam ettirmek amacımız. Çocuklar şu anda kendi okullarına devam ediyorlar. İşlemler sonuçlandıktan sonra verilecek karara göre hareket edilecek. Tasdikname almak, çocukların örgün öğretimin dışına çıkarıldığı anlamına gelmiyor. Çocuklar başka bir okulda öğrenimini sürdürüyor. Bir taraftan çocuklarımızın hakkını savunmak durumundayız. Diğer taraftan da genel anlamda okul ortamını güvenli hale getirmek, diğer çocukların haklarını korumak görevimiz de var." (Cumhuriyet Pazar Dergi, 2010)

Ülkemizde öğrencilerin sadece dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapmalarına sıcak bakılmadığı gibi kendilerini ilgilendiren olaylara kolektif tepki göstermeleri de istenmediğine dair çeşitli olaylara rastlanmaktadır. Bunlardan biri İstanbul İsmail Erez Endüstri Meslek Lisesi'nde yaşanmıştır. Adı geçen okulda öğrenciler okul kantinindeki fiyatları protesto etmek için, evlerinden getirdikleri yiyecekleri yemek istemişler ancak okul müdürü sivil polislerle sınıfı basmış ve yiyecekleri toplatmıştır. Belirtilen eylemi gerçekleştiren öğrencilerden biri olan, A.Y., on dakikalık ders arasında sınıfta bulunan sıraları birleştirerek, evden getirdikleri peynir, zeytin, ekme gibi yiyecekleri ortaya koyup hep birlikte yemeye başladıklarını belirtmiş sonrasında yaşananları ise şöyle aktarmıştır:

O sırada okul müdürü, üç öğretmen ve üç sivil polis sınıfa girerek yaptığımız şeyin yasak olduğunu ve yiyecekleri derhal toplamamızı istediler. Bunun üstüne ben karşı çıktım ve kendi yemeklerimizi yemenin yasak olamayacağını, okul yönetimi tarafından sınıfa polislerin sokulmasının ise sadece tehdit amaçlı olduğunu söyledim. Bunun üstüne sınıftaki diğer öğrenciler başka sınıflara gönderildi ve ben tek başıma kaldım. Sonra beni çıkartıp müdürün odasına götürürlerken birkaç polis daha geldi."A.Y., tüm sınıfın hatta tüm okulun eyleme destek verdiğini söyledi. A.Y. şöyle devam etti: "Öğlene doğru annem ve babam okula geldi. Okul yönetimi, ailem okula gelince beni okuldan almalarını istedi. Müdür, okuldan alınmamam durumunda beni polislere vereceğini söyleyerek tehdit etti. (Milliyet, 2012)

Öğrencilerin Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğünün Değerlendirilmesi

Görüldüğü gibi ülkemizde barışçıl toplanma özgürlüğü genel olarak kabul edilmekle birlikte, bu konuya oldukça temkinli yaklaşılmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği' de bu temkinli yaklaşımı destekler niteliktedir. Söz konusu düzenlemenin 164 (2) (ç) hükmünde, "izinsiz gösteri veya toplantı düzenlemek, bu gösteri veya toplantılara katılmak ve bu amaçlarla yapılan etkinliklerde bulunmak" okuldan kısa süreli uzaklaştırma ile cezalandırılacağı belirtilmiştir. Aynı düzenleme, "Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği"nin 12. maddesinin (b) bendinin 3. Cümlesinde yer almaktaydı. 164 (4) (b) hükmünde "Türkiye Cumhuriyeti'nin devleti ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ilkesine ve Türkiye Cumhuriyetinin insan haklarına ve Anayasanın başlangıcında belirtilen temel ilkelere dayalı millî, demokratik, laik ve sosyal

bir hukuk devleti niteliklerine aykırı miting, forum, direniş, yürüyüş, boykot ve işgal gibi ferdi veya toplu eylemler düzenlemek; düzenlenmesini kışkırtmak ve düzenlenmiş bu gibi eylemlere etkin olarak katılmak veya katılmaya zorlamak” örgün eğitim dışına çıkarma cezasını gerektirmektedir. Hükümlerin, gösteri ve toplantı yürüyüşü özgürlüğünü izne tabi tutarak kısıtladığı açıkça ortadadır. Anayasa'nın 13'üncü maddesi hükmü uyarınca, temel hak ve özgürlükler ancak kanunla sınırlanabilir. Bu nedenle bahsedilen hükmün Anayasa'ya aykırı olduğu ileri sürmek mümkündür. Öte yandan düzenlemede öğrencinin bu izni kimden alacağı belirtilmemiştir. Müdürden alınacak izin yeterli olacak mıdır sorusu akla gelebilir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, hedef evren ve çalışma grubu, verilerin toplanması, geçerlik ve güvenirlik ve verilerin analizi konuları ele alınmıştır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada ortaöğretim kurumlarındaki disiplin düzenleme ve uygulamaları ile bunların öğrencilerin temel hakları ve özgürlükleri açısından doğurduğu hukuki sonuçlara ilişkin öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüş ve önerilerini betimlemeyi amaçlayan "tarama modeli" kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumun olduğu şekliyle betimlenmesidir. Bu modelde olay, durum ve nesne kendi koşulları içinde ve kendi bağlamında tanımlanır (Karasar, 1991, 77).

Çalışmada ortaöğretim kurumlarındaki yönetici, öğretmen ve öğrencilerin, öğrencilerle ilgili disiplin düzenleme ve uygulamalarının çocukların temel hak ve özgürlüklerine etkisini, eğitim hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, özel hayatın gizliliği, dernek toplantı ve gösteri yürüyüşü ve katılım hakkı alt boyutları açısından değerlendirilmesinde, nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir.

Nitel araştırmanın amacı bir şeye bütünsellik içerisinde, derinlemesine bakmak ve onu karmaşıklığı içerisinde inceleyip, kendi bağlamında anlamaktır. Bunun için toplanan veriler ayrıntılı ve derinlemesine olmalıdır. Bu yüzden nitel araştırmada tüm resmi aktarmak, yoğun betimleme yapmak önemlidir (Punch, 2005, 132).

Hedef Evren ve Çalışma Grubu

Araştırmanın hedef evrenini 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılında Ankara ilinin dokuz merkez ilçesi Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Pursaklar, Sincan ve Yenimahalle'de bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı genel kamu ve özel ortaöğretim kurumlarında çalışan yöneticiler, öğretmenler ve okuyan öğrenciler oluşturmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubu, maksimum çeşitlilik örnekleme tekniği doğrultusunda, Ankara ili merkez ilçelerindeki genel kamu ve özel ortaöğretim kurumlarında bulunan tüm yönetici, öğretmen ve öğrencilerden, araştırmaya katılmaya gönüllü 15'er yönetici, öğretmen ve öğrenciden oluşmuştur. Araştırmanın çalışma grubuna giren katılımcıların (yönetici, öğretmen, öğrenci) ilçelere ve okul türlerine (kamu, özel) dağılımları Tablo 1'de verilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunda katılan tüm yönetici, öğretmen ve öğrencilerle ilgili ayrıntılı bilgiler EK 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırmanın Çalışma Grubunda Yer Alan Katılımcı Sayıları

İlçeler	Kamu			Özel		
	Yönetici	Öğretmen	Öğrenci	Yönetici	Öğretmen	Öğrenci
Altındağ	1	1	1	-	-	-
Çankaya	1	1	1	3	3	3
Etimesgut	1	1	1	1	1	1
Gölbaşı	1	1	1	-	-	-
Keçiören	1	1	1	-	-	-
Mamak	1	1	1	-	-	-
Pusaklar	1	1	1	1	1	1
Sincan	1	1	1	-	-	-
Yenimahalle	1	1	1	1	1	1
TOPLAM	9	9	9	6	6	6

Ankara ili merkez ilçelerinin tümünde genel kamu ortaöğretim kurumu bulunmaktadır. Ancak Mamak ve Sincan'da özel ortaöğretim kurumu bulunmamaktadır. Gölbaşı ve Keçiören'de bulunan özel ortaöğretim kurumlarında ise görüşme yapılmasına izin verilmemesi veya izin talebine cevap verilmemesi nedeniyle (EK 2) araştırma sadece Çankaya, Etimesgut, Pursaklar ve Yenimahalle ilçelerindeki özel ortaöğretim kurumlarında yürütülebilmektedir. Altındağ'daki özel ortaöğretim kurumunun da, Pursaklar'daki özel ortaöğretim kurumuyla aynı girişimciye ait olması nedeniyle bu okul da araştırma kapsamına alınmamıştır. Bu durumda genel özel ortaöğretim okulu

sayısının genel kamu okulları karşısında yetersiz kalması nedeniyle, en çok özel ortaöğretim kurumunun bulunduğu Çankaya ilçesinden dört özel okul daha araştırma kapsamına eklenmiştir. Ancak verilerin toplandığı dönemin bir bölümünde okulların tatil olması nedeniyle, araştırma kapsamına giren iki özel ortaöğretim kurumunun sadece yönetici ve öğretmenleriyle görüşülürken, diğer iki özel ortaöğretim kurumunun ise sadece öğrencileriyle görüşülmüştür.

Verilerin Toplanması

Çalışmanın amaçları doğrultusunda veri toplamak üzere, öğrenciler ile öğretmen ve yöneticilere uygulanacak veri toplama araçlarında (anketler ve görüşme formları) yer alacak ifadelerin/soruların geliştirilmesi için, öğretmenlerden ve yöneticilerden oluşan 7 kişilik bir grupla 11.06.2012 tarihinde bir odak grup görüşmesi yapılmıştır. Odak grup görüşmesi sonuçlarından ve bu dönemde (2012-2013 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde) yürürlükte olan 19.01.2007 tarihli ve 26408 sayılı "Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği"nden yararlanarak hazırlanan taslak anketler ve görüşme formları uzman görüşüne sunulmuştur.¹ Uzman görüşleri sonucunda, tezin konusu itibarıyla, nitel çalışmaya daha uygun olduğu ve dolayısıyla verilerin sadece yarı yapılandırılmış görüşme formlarıyla toplanabileceği anlaşılmış ve bu nedenle nicel verilerin toplanması için hazırlanan anketlerin uygulanmasından vazgeçilmiştir.

Bu çalışmada her iki grup (yönetici ve öğretmen grubu ile öğrenci grubu) için araştırmanın alt amaçlarına yönelik veri toplamak üzere yarı yapılandırılmış görüşme formları geliştirilmiştir. Görüşme formları, nitel araştırmanın veri toplama araçlarındandır. Bu formlar insanların gerçekliği nasıl anladıklarının, gerçekliğe ne anlam atfettiklerinin, gerçekliği nasıl

---

¹ Prof. Dr. Ali Balcı, Prof. Dr. İnyet Aydın, Prof. Dr. Nejla Kurul, Prof. Dr. Işıl Ünal, Prof. Dr. Meral Uysal, Prof. Dr. Ezel Tavşanlı, Doç. Dr. Şakir Çinkır, Prof. Dr. Hasan Hüseyin Aksoy, Yard. Doç. Dr. Nihan Demirkasımoğlu, Arş. Gör. Dr. Saadet Kuru Çetin, Arş. Gör. Dr. Fatih Kezer.

tanımladıklarının ve kurduklarının bilgisine ulaşmanın iyi bir yoludur (Punch, 2005, 165). Görüşme formları, bir grup insandan aynı sorularla belirli bir sistematik içinde bilgi toplanmasını sağlar (Patton, 1987'den akt. Kümbetoğlu, 2005, 75). Görüşme formunu kullanmanın yararı, genellikle sınırlı olan görüşme zamanını en etkin şekilde kullanma şansını vermesidir. Görüşme formu belirlenmiş önemli konular ve/veya sorunlar etrafında az ya da çok ayrıntılı biçimde hazırlanabilir (Kümbetoğlu, 2005, 75, 76). Bu çalışmada da konu ile ilgili derinlemesine bilgi sağladığı için verilerin yarı yapılandırılmış görüşme formları ile toplanması tercih edilmiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda görüşme formlarına son şekilleri verilmiştir.

Ortaöğretim kurumlarında görev yapan yönetici ve öğretmenler için hazırlanan "Öğrencilerin Temel Hak ve Özgürlükleri Bağlamında MEB Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği ve Bu Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişkin Yönetici ve Öğretmen Görüşleri Görüşme Formu" (EK 3) ve bu kurumlarda okuyan öğrenciler için "Öğrencilerin Temel Hak ve Özgürlükleri Bağlamında MEB Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği ve Bu Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişkin Öğrenci Görüşleri Görüşme Formu"nun (EK 4) Ankara ili merkez ilçelerinde uygulanabilmesi için Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğünden izin (12.04.2013 tarih ve 14588481/605.99/573725 sayılı) alınmıştır (EK 5).

Görüşme formlarının hazırlandığı ve uygulandığı 2012-2013 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde, yürürlükte olan "Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği"nin 12. maddesinde tasdikname ile uzaklaştırma cezasını gerektiren fiiller sayılmıştı. Ancak sözü edilen yönetmelik, 07.09.2013 tarih ve 28758 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren, "Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği"nin 164. maddesinin 3. bendinde okul değiştirme cezası olarak değiştirilmiştir. Bahsedilen değişiklik, verilerin toplanması sürecinin sona ermesinden sonra gerçekleştiği için, yorumlarda tasdiknameyle uzaklaştırma cezası ifadesi korunmuştur.

Çalışma grubunda bulunan 15'er yönetici, öğretmen ve öğrenciyle (toplam 45 katılımcı) yarı yapılandırılmış görüşme formları doğrultusunda

yüzyüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler araştırmacının kendisi tarafından gerçekleştirilmiştir. Tüm katılımcılardan ses kaydı alınması için izin istenmiştir; ancak bazı katılımcılar ses kaydı alınmasına izin verirken, bazıları da bu izni vermemiştir. Tablo x'de katılımcıların görüş bildirme şekillerine göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Görüş Bildirme Şekillerine Göre Dağılımı

Görüşme Şekli	Kamu			Özel		
	Yönetici	Öğretmen	Öğrenci	Yönetici	Öğretmen	Öğrenci
Ses kaydı alınarak	8	8	7	5	4	4
Not tutularak	1	1	2	1	2	2
Toplam	9	9	9	6	6	6

Tablo 2'de görüldüğü üzere, kamu ortaöğretim kurumlarından bir yönetici, iki öğretmen ve bir öğrenci; özel ortaöğretim kurumlarından bir yönetici, iki öğretmen ve iki öğrenciyle yapılan görüşmelerde not tutulmuş, diğer görüşmelerde ses kaydı alınmıştır.

Görüşmelerin çoğunluğu katılımcıların görev yaptıkları ya da okudukları okul ortamında yapılmıştır, ancak özel öğretim kurumunda okuyan iki öğrenciyle yapılan görüşmeler, yaz tatilinin başlaması nedeniyle öğrencilerin okulları dışında ve uygun gördükleri mekanlarda yapılmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik, araştırmacının araştırdığı olguyu, olduğu biçimiyle ve olabildiğince yansız gözlemesidir (Kirk ve Miller, 1986'dan akt. Yıldırım ve Şimşek, 2005, 255). Nitel bir araştırmada geçerliğin önemli ölçütleri, toplanan verilerin ayrıntılı olarak rapor edilmesi ve araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığını açıklamasıdır Geçerlik konusunda araştırmacıya sunulan stratejiler, iç geçerlik ve dış geçerlik olarak incelenebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005, 257).

Yıldırım ve Şimşek (2005, 258), iç geçerlilik konusunda araştırmacıdan, verileri toplama, analiz ve yorumlanması süreçlerinde tutarlı olmasının ve bu tutarlılığın nasıl sağladığını açıklamasının beklendiğini belirtmektedirler. Ayrıca araştırmacının süreli olarak kendisini ve araştırma süreçlerini

eleştirel bir gözle sorgulaması ve elde ettiği bulguların ve sonuçlarının gerçeği yansıtıp yansıtmadığını denetlemesi yine Yıldırım ve Şimşek'in belirttiği beklentiler arasındadır (2005, 258). Miles ve Huberman (1994, 278) iç geçerlilikle ilgili kritik soruları şöyle sıralamaktadırlar: Çalışmanın bulguları anlamlı mıdır? Veriler çalıştığımız insanlar ve okuyucularımız için güvenilir midir? Neye baktığımızın gerçek bir portresine sahip miyiz?

Dış geçerlilik ise araştırma sonuçlarının benzer ortamlara ve durumlara genellenebilmesiyle ilgilidir. Nicel araştırmada bu genelleme doğrudan yapılabilirken, nitel araştırmada genelleme dolaylı yoldan, başka ifadeyle, ilkeler, kurallar biçiminde değil; örnekler ve deneyimler biçiminde, sayısal genelleme yerine analitik genelleme şeklinde yapılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005, 258).

Araştırmada elde edilen bulgular, katılımcıların öğrenci, öğretmen ve yönetici olmasına göre gruplandırılarak incelenmiş ve yorumlanmıştır. Verilerin toplanması sırasında etik konularla ilgili gerekli hassasiyet gösterilmiştir. Bu araştırmada elde edilen bulguların, ortaya konan olay ya da olguların açık olduğu, bulguların benzer konularda yapılmış farklı araştırma bulgularıyla örtüştüğü, gerektiğinde elde edilen bulguların sosyal bilimler alanında yapılmış diğer çalışmalarla desteklenmiş olduğu ve dolayısıyla araştırmanın iç tutarlığa sahip olduğu söylenebilir.

Araştırmanın güvenilirliğinde esas konu, farklı zamanlarda ve farklı araştırmacılar tarafından yapıldığında da çalışma sürecinin tutarlı, makul biçimde istikrarlı olup olmadığıdır (Miles ve Huberman, 1994, 278). Marvasti (2004'den akt. Yıldırım, 2010) güvenilirliği, bir araştırmadan elde edilen sonuçların farklı araştırmacılar tarafından da elde edilmesi olarak belirtmiştir. Güvenirlik nicel araştırmalarda tekrar uygulamaları esas olsa da nitel araştırmalarda kullanılan yöntem ne olursa olsun sosyal olaylarla ilgili bir olayın tekrarı mümkün değildir (Balci, 2010,164; Yıldırım ve Şimşek, 2005, 259).

Bu araştırmada güvenilirliği sağlamak üzere şu uygulamalar yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2005, 259 vd.; Yıldırım, 2010, 84 vd.):

1. Veri toplama süreci belli bir zamana yayılarak yapılmıştır.
2. Katılımcıların farklı ilçelerde yer alan okullarına gidilerek görüşleri toplanmıştır.
3. Araştırma bulgularının sunumunun ilk aşaması olan betimlemede hiçbir görüş atlanmamıştır.
4. Araştırmada elde edilen analiz sonuçları nitel araştırma deneyimi olan ve tezin konusu ile ilgili alanlarda akademik çalışma yapmış iki uzman² tarafından da kodlanarak görüş birliği test edilmiştir. Araştırmanın okul yöneticileri ile gerçekleştirilmiş olan görüşme dökümleri önce araştırmacı tarafından kodlanmıştır. Araştırmacı dışında, birbirinden bağımsız iki uzman tarafından da bu kodlamalar tekrarlanmıştır.

Farklı uzmanlar tarafından yapılan kodlama sonuçları aşağıdaki formülle karşılaştırılmıştır (Miles ve Huberman, 1994, 278):

$$\text{Uyuşum yüzdesi} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}} \times 100$$

. Yapılan kodlamalar sonucu güvenilirlik derecesi birinci uzmanla % 79, ikinci uzmanla % 76 olarak bulunmuştur. Houten ve Hall'a göre (1983, 27) %70'lik güvenilirlik derecesi yeterlidir. Bu nedenle analizlerin güvenilir biçimde yapıldığı kanaatine ulaşılmıştır.

Glesne ve Peshkin (1992'den akt. Yıldırım, 2010, 86) yukarıda belirtilen tarzda bir güvenilirlik çalışmasının, araştırmacının yaptığı yorumları destekleyeceğini, araştırmacıların elde ettikleri yorumlar için farklı bakış açıları geliştirmelerine yardımcı olacağını ve bunun da güvenilirliği artıracığını savunmuştur

---

² Uzmanlar: Yrd. Doç. Dr. Funda Nayır ve S. İpek Aksoy Gülşen.

Verilerin Analizi

Görüşme esnasında alınan ses kayıtları deşifre edilmiştir. Deşifre edilen ve not tutularak edinilen katılımcıların görüşleri, bilgisayar ortamına aktarılarak yazılı metin haline getirilmiştir. Yazılı metin haline getirilen görüşmeler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Fröh, içerik analizini “beyanların içeriksel biçimsel özelliklerini sistematik ve nesnel tasvir eden ampirik bir yöntem” olarak tanımlamaktadır (Fröh, 2001’den akt. Gökçe, 2006, 17). “İçerik analizi, yöntem olarak mevcut olan metinlerin nicel ve nitel boyutlarından hareketle, mevcut olmayan yani bilinmeyen sosyal gerçeğin bazı boyut ve kesitlerine yönelik birtakım bulguları elde etmeyi amaçlamaktır” (Gökçe, 2006, 20). Bu amaç doğrultusunda içerik çözümlemesinde ilk olarak çözümleme kategorisi (ana kategori) ve alt kategoriler belirlenir (Strauss ve Corbin, 1990’dan akt. Yıldırım ve Şimşek, 2005, 227).

Bu çalışmada çözümleme kategorileri (temalar), araştırmanın alt amaçları ile paralel olarak, ortaöğretim kurumlarında öğrencilerle ilgili disiplin düzenleme ve uygulamalarının, “Eğitim Hakkı”, “Düşünce ve İfade Özgürlüğü”, “Özel Hayatın Gizliliği” ve “Dernek Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü” boyutlarında değerlendirilmesi olarak alınmıştır. Bu kategoriler tümdengelim yöntemiyle araştırmaya başlarken oluşturulmuş olmasına rağmen alt kategoriler analizler sırasında tümevarım yöntemiyle belirlenmiştir (Gökçe, 2006, 20).

Araştırmanın kategorileri çalışmada şu şekilde tanımlanmıştır:

Eğitim Hakkı: Herhangi bir ayrımcılığa tabi tutulmadan, fırsat ve imkân eşitliği gözetilerek eğitim alma hakkıdır.

Düşünce ve İfade Özgürlüğü: Kişinin sahip olduğu düşünce nedeniyle baskıya uğramaması, düşüncelerini açıklamaya zorlanmaması, açıklaması durumunda bunlardan kınanmamasıdır.

Özel Hayatın Gizliliği Hakkı: Kişinin özel hayatının gizliliğinin hukuk dışı müdahalelerden uzak tutulmasında hukuk tarafından korunmaya değer görülen bir yararın tanınmasıdır.

Dernek Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü: Bireylerin tek başına gerçekleştiremeyecekleri amaç ve isteklerini karşılamak, aynı doğrultudaki ortak çıkarlarını örgütlü biçimde korumak ve savunmak, kamuoyunu ve siyasi iktidarı etkilemek, siyasal, sosyal, kültürel, mesleki veya ekonomik konularda bir isteği ifade etmek veya bu konularda alınan herhangi bir kararı, düzenlemeyi veya uygulamayı protesto etmek, buna karşı bir tavır koymak gibi amaçlarla kullanılır.

Kaydedilen ve not alınan tüm görüşmeler *word doc.* haline getirilmiştir. İçerik çözümlemesinin ikinci aşamasında görüşme metinlerinin tamamı gözden geçirilmiş ve her kategoriye uygun alt kategoriler oluşturulmuştur. Verilerin bu ilk incelenmesinden sonra çıkan bazı kavramlara göre kodlamalar yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2005, 180). Araştırmacı veri setinin kodlanmasında danışman ile birlikte çalışmış; verilere ilişkin tüm kodlama ve kavramsallaştırmaların benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde danışman ile birlikte tartışarak, ortak bir kodlamaya ulaşmıştır.

Katılımcıların görüşlerinin dağılımının frekans ve yüzde değerleri hesaplanmış ve bu dağılımlar tablolar halinde verilmiştir. Nitel araştırmalarda katılımcıların sayısı görece olarak az olabildiği için, verilerin yorumlanmasında görüşlerin yüzde değerlerinden değil; sadece frekans değerlerinden yararlanılması daha anlamlı bulunmuştur. Katılımcıların görüşlerinin yorumlanmasında, yine katılımcıların kendi cümlelerinden/ifadelerinden de yararlanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın bulgularına ve bu bulguların yorumlarına yer verilmiştir.

Katılımcıların Disiplin Kavramına İlişkin Görüşleri

Araştırmanın katılımcılarına disiplinin ne olduğu sorularak disiplin kavramını açıklamaları istenmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar, olumlu, olumsuz ve yansız olarak alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Katılımcıların Disiplin Kavramına İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Katılımcılar	Alt Kategoriler	f	%	
Öğrenci	Olumlu	Kamu	4	26,66
		Özel	3	20
	Olumsuz	Kamu	4	26,66
		Özel	1	6,66
	Yansız	Kamu	1	6,66
		Özel	1	6,66
	Görüş Yok	Kamu	-	-
		Özel	1	6,66
Toplam		15	100	
Öğretmen	Olumlu	Kamu	8	53,33
		Özel	5	33,33
	Olumsuz	Kamu	1	6,66
		Özel	1	6,66
	Yansız		-	-
	Görüş Yok		-	-
Toplam		15	100	
Yönetici	Olumlu	Kamu	8	53,33
		Özel	6	40
	Olumsuz	Kamu	1	6,66
		Özel	-	-
	Yansız		-	-
	Görüş Yok		-	-
Toplam		15	100.0	

Tablo 3’de görüleceği üzere öğrencilerin çoğunluğu (4 kamu, 3 özel) disiplin kavramına ilişkin olumlu görüş bildirmiştir. Öğrencilerin 5’i (4 kamu, 1

özel) disipline olumsuz bir anlam yüklerken, 2'si (1 kamu, 1 özel) bu konuda yansız görüş ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin hemen hemen hepsi (8 kamu, 5 özel) disiplin kavramına ilişkin olumlu görüş bildirirken, 2'si (1 kamu, 1 özel) disiplin kavramına olumsuz bir anlam yüklediklerini ortaya koyan görüşler ileri sürmüşlerdir. Yöneticilerin de (8 kamu, 6 özel, toplam 14 yönetici) verdikleri cevapların neredeyse tamamı disiplini olumlu olarak algıladıklarını gösteren ifadelerden oluşmaktadır.

Aşağıda öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin disiplin kavramına yönelik görüşleri ele alınmıştır.

Öğrencilerin Görüşleri

Öğrencilerin disiplin kavramına ilişkin olumlu görüşleri olarak değerlendirilebilecek ifadeleri şunlardır:

Bence düzen, bir yerdeki düzendir. Davranışlarındaki hal ve hareketlerindeki düzen, topluma uyumdur. (SK5k)

Hayattaki sorun teşkil edebilecek şeyleri, olayları önlemek için yapılan kurallardır. (SK7e)

Disiplini bir okulun olmazsa olmazı olarak düşünüyorum. Bir okul varsa, bu okulun muhakkak kuralları olması gerekiyor. Bu kurallar biraz katı olabilir, gevşek olabilir ama ben disiplinin güzel bir şey olduğunu düşünüyorum. (SK8k)

Çoğunlukla bir topluluğu daha kolay denetim altında tutabilmek için konulan kurallardır. Öğrenciler için katı gibi görünse de işleri kolaylaştırmak için yapıldığını düşünüyorum. (SK9k)

Belirli bir düzenin oluşması için kurum tarafından yapılan işlemdir. (SÖ1k)

Öğrencilerin daha rahat okumalarını sürdürebilmesini sağlayan bir araçtır. (SÖ5e)

Disiplin uyum ve düzen demektir. (SÖ4k)

Görüldüğü gibi, katılımcı öğrencilerden bir kısmı disiplini olumlu anlamda algılamışlar ve disiplini daha çok kural (SK5k, SK7e, SK8k, SK9k), düzen (SK5k, SÖ1k, SÖ4k, SÖ5e), uyum (SK5k, SÖ4k) ve kontrol (SK9k) kavramları üzerinden tanımlamışlardır. Katılımcıların sözünü ettikleri kurallar daha çok düzeni sağlamaya, işlerin iyi yürümesini ve uyum ortamının oluşmasını temin etmeye yönelik kurallardır. Okulun olmazsa olmazı bu

kurallar sayesinde sorunlar ortaya çıkmayacak, okul denetim altında tutulabilecek, öğrenciler daha iyi çalışıp başarılı olabileceklerdir. Katılımcıların bu görüşleri, disiplin kavramı açıklanırken değinilen Ada ve Ölçüm Çetin'in (2002, 3) ve Genç'in (1990, 3) disiplin hakkında, "kurallar düzeni" ve "düzenin sağlanması" olarak özetleyebileceğimiz açıklamalarıyla da uyusmaktır. Keza Genç'e göre disiplin (1990, 3), hizmetlerin eksiksiz ve aksaksız yürütülmesini de sağlamaktadır. Böylelikle bir uyum da sağlanmış olacaktır. Cemaloğlu (2007, 10) da kuralı disiplin açısından önemli görmektedir. Ona göre "kural, kabul edilebilir davranışlar açısından standartlar sağlar"; hangi davranışların kabul edilebilir olduğunu, hangilerinin kabul edilemez olduğunu öğrenciye açıklayan yargılar kuraldır.

Bu gruptaki katılımcılar, katı gibi görünse de eğitimin iyi yürütülmesi için disiplinin gerekli olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca bir katılımcının belirttiği (SK9k), denetim altında tutma yaklaşımının, Bear'ın (2010, 1, 2) disiplini, öğrenci davranışlarını yönetmek, kontrol etmek ya da düzenlemek için kullanılan bir yöntem olarak tanımlamasıyla örtüşmektedir.

Yukarıdaki görüşlerden de anlaşılacağı üzere, öğrencilerin birçoğu genel olarak disiplin kavramını toplumsal yaşamda disiplin olarak algılamaktan çok, okulda disiplin olarak algılama ve yorumlarını bu yönde yapma eğiliminde olmuşlardır. Diğer bir deyişle, disiplin ve okul kavramlarını özdeşleştirmişlerdir.

Disiplin kavramına ilişkin olarak, kamu ve özel okullarda okuyan, kız ve erkek öğrencilerin belirttiği olumlu görüşlerin birbirleriyle benzer olduğunu söylemek mümkündür.

Öğrencilerin disiplin kavramına ilişkin olumsuz olarak nitelendirilebilecek görüşleri şunlardır:

Bence öğrencilerin yaptığı hatalardan, okula uymayan davranışlardan dolayı birtakım cezalar vermektir. Bu öğrenciyi aslında eğitmek amacıyla yapıyor diye düşünüyorum. Yaptığı şeyden ders alması ve herkes için ibretlik bir tablo oluşturarak aynı cezanın tekrar yapılmamasını göz önünde bulundurularak yapılan bir şey diye düşünüyorum.(SK1k)

Sosyal yaşam kuralları diyebilirim. Bir suç işlediğimiz zaman gidiyoruz disipline.(SK2k)

Bence disiplin otorite demektir. Çünkü disiplini okula kıyaslarsak (uyarlarsak) bence okulda disiplinsizlik demek tamamen öğrencilerin sapması demek. Çünkü disiplin gerçekten çok önemli bir unsur bence. (SK4k)

Öğrencilerin okula karşı, okul kurallarına karşı bir suç işleyerek, öğrenimi boyunca o suçu sürdürmesidir. (SK6e)

Disiplin, bence okul kurallarına uyulmasıdır ve okul kurallarına uymayan öğrencilere verilen bir cezadır. (SÖ3e)

Görüldüğü gibi, katılımcı öğrencilerden bir kısmı disiplini olumsuz anlamda algılamışlar ve disiplini daha çok suç (SK2k, SK4k, SK6e) ve ceza (SK1k, SÖ3e) kavramları üzerinden açıklamışlardır. Ayrıca olumsuz çağrışım yapan otorite kavramının da öğrenciler tarafından disiplin karşılığında kullanıldığı görülmektedir. Görüldüğü üzere, aslında disipline olumsuz anlam yükleyen öğrenciler de disiplinin okulda olması gerektiğine inanmakla birlikte, bu kavrama yükledikleri anlam bakımından olumlu düşünenlerden ayrılmışlardır. Disiplin kavramı, tıpkı olumlu görüş bildirenlerde olduğu gibi, bu katılımcılar tarafından da kuralla ilişkilendirilmiş hatta daha da öteye giderek bu kurallara uymaya da vurgu yapılmıştır. Ancak burada kurallara daha olumsuz, hatta sert bir anlam yüklenmiş ve uyulmadığı takdirde suç oluşacağı ve bu suçun cezalandırılacağı belirtilmiştir. Katılımcının disiplini otoriteyle ilişkilendirmiş olmasının geleneksel disiplin anlayışının yansımalarının bir sonucu olarak nitelendirilebilir; çünkü bu yaklaşıma göre düzen otorite ile korunacaktır (Kodal, 2006, 16).

Katılımcıların disiplini suç ve cezayla ilişkilendirmeleri, Russel'in (2001, 23) disiplinin çocuğa sevmediği bir şeyin yaptırılması veya sevdiği bir şeyden vazgeçirilmeye çalışılması olduğu ve çocuğun kendisine söylenenleri yapmaması durumunda fiziksel ceza alması şeklinde özetlediği eski düşüncelerle paraleldir. Oysa ceza yıkıcı davranışa tepkiyken; disiplin yıkıcı davranışı ve yıkıcı davranıştan doğan tepkiyi önlemeye yöneliktir. Sorunlu davranışı önlemek için yapılanlarla birlikte böyle bir davranış ortaya çıktığında ne yapıldığı ile de ilişkilidir (Tertemiz, 2003'ten akt. Cemaloğlu, 2007, 9).

Disipline ilişkin olumsuz görüş bildiren katılımcıların da, tıpkı olumlu görüş bildiren katılımcılar gibi disiplini okulda disiplin ile ilişkilendirdikleri söylenebilir.

Ayrıca kamu okullarında ve özel okullarda okuyan, kız ve erkek öğrencilerin disipline ilişkin olumsuz ifadelerinin de benzer olduğunu söylemek mümkündür.

Disiplin kavramına olumlu ya da olumsuz bir anlam yüklemeyen, diğer bir deyişle disiplini yansız bir şekilde tanımlama eğiliminde olan öğrencilerin görüşleri şu şekildedir:

Kurallar. Yaşadığımız yerde uymamız gereken kurallardır. (SK3k)

Bence disiplin belirli bir kural çerçevesinde davranmaktır. (SÖ6e)

Görüldüğü gibi burada da öğrenciler, disiplini kurallarla ilişkilendirmektedirler; ancak burada bahsedilen kurallara yukarıdaki örneklerde olduğu gibi olumlu ya da olumsuz anlam atfetmemektedirler. Bu kurallara uyma veya uymama durumlarında ne olacağı ifade edilmediğinden, disiplin kavramına olumlu bir anlam mı, yoksa olumsuz bir anlam mı yüklenmekte olduğu saptanamamıştır.

Disiplini yansız biçimde tanımlayan öğrencilerin görüşlerinin kamu okullarında ya da özel okullarda okumalarına veya cinsiyetlerine göre farklılaşmadığı görülmüştür.

Son olarak bir katılımcının “*Bence insanları bir sıraya sokmak gibi bir şey mi ki? Bir çocuğun yaramazlıklarını düzeltmesi gibi bir şey sanırım.*” (SÖ2k) şeklindeki ifadesi, bu öğrencinin disiplin kavramını anlayamadığını göstermektedir. Dolayısıyla bu öğrencinin disiplini tanımlamakta zorlandığı söylenebilir.

Öğretmenlerin Görüşleri

Öğretmenlerin disiplin kavramına ilişkin olumlu görüş olarak nitelendirilebilecek ifadeleri şunlardır:

Disiplinden kasıt eğer öğrenci ve okul açısından değerlendiriyorsanız şu bence: Öğrencilerin, hazır bulunuşluk seviyesi, o duruma hazır hale gelmesidir. (ÖK1e)

Kimse olmadan bile insanların kendileriyle bile yaşadıkları şey olabilir. (ÖK2k)

Amaca yönelik sıkıntılar yaşanmasını önlemek demek. (ÖK3k)

Disiplin, 'var olan ya da herkesin mutlu olması için herkesin uyması gereken kurallar bütünüdür' diye düşünüyorum. (ÖK4e)

Kurallı yaşamaktır. Toplum ve kişi yararına kurallı yaşamaktır. (ÖK5e)

Disiplini kontrol amaçlı, belli kriterlerin olması anlamında düşünüyorum. (ÖK6k)

Kelime anlamıyla insanın kendini terbiye etmesi olabilir diye düşünüyorum. (ÖK7e)

Eğitim, öğretim faaliyetlerinin amacı doğrultusunda yapılmasıdır. (ÖK9e)

Disiplin, mevcut düzenin devam ettirilebilmesi için, uygulanan kurallardır. (ÖÖ2e)

Disiplin bir insanın özgürce yaşayabileceği sınırlarının olmasıdır. Yaşayabileceği en son sınır disiplindir, disipline edildiği yerdir bana göre. (ÖÖ3e)

Kurallı yaşamaktır. (ÖÖ4k)

Disiplin aslında kurallara uyma diyebiliriz. Aslında düzen de. Bir sistemin işlemesi için gerekli olan düzenin bütünü de diyebiliriz. (ÖÖ5e)

Okul içerisinde disiplin, yürütülmesi gereken eğitim öğretim faaliyetlerini aksaklığa uğratan davranışların engellenmesidir. Bunu yapıyorsanız, okulda bence gerekli olan disiplini sağlıyorsunuz demektir. (...) Özel okulda çalışan birisi olarak, disiplinin benim için anlamı, uygulanması gereken eğitim öğretim faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilecek bir ortamı yaratmaktır. Eğer bir okulda böyle bir ortamı yaratıyorsanız, o okul disiplinli bir okuldur. (ÖÖ6e)

Görüldüğü gibi, katılımcı öğretmenlerden bir kısmı disiplini olumlu anlamda algılamışlar ve disiplini hazır bulunma, otokontrol, özgürlük, kural, kurallara uyma ve düzen kavramları üzerinden tanımlamışlardır. Bu katılımcı öğretmenin (ÖK1e) sözünü ettiği hazır bulunmanın, yukarıda değinilen Genç'in (1990, 3) belirttiği hizmetlerin eksiksiz ve aksaksız yürütülmesi hususuna işaret ettiği düşünülmektedir. Öğretmen ve öğrenciler derse hazır olduklarında eğitim öğretim faaliyeti aksamadan yürütülecek ve böylece disiplin sağlanmış olacaktır. Eğitim öğretim faaliyetlerinin amacı doğrultusunda ve sağlıklı bir şekilde yürütülmesinin (ÖK9e, ÖÖ6e) disiplin olarak anlaşılması da Genç'in bu görüşleriyle uyumlu olarak nitelendirilebilir.

Öğretmenlerin sözünü ettiği otokontrol (ÖK2k, ÖK7e) kavramını, Başaran da (2011, 412) disiplin kavramını tanımlarken vurgulamıştır. Başaran'a göre otokontrol disiplinin temel unsurudur ve bireyin bunu kazanması için eğitilmesi gerekir. Yine Tertemiz'in de belirttiği gibi (2003'den akt. Cemaloğlu, 2007, 9) otokontrol kavramı disiplin içinde düşünülmesi gereken kavramlardan biridir. Benzer şekilde Smith (1969'dan akt. Yaniw,

2005, 17), batı dünyasında toplumu belirleyen disiplin sisteminin, zorlamak yerine ikna, bu nedenle de otokontrol doğrultusunda ilerlediğini belirtmektedir. Ayrıca aynı gelişmenin, okul sisteminde de görüldüğünü ve eskiden düzenin, tehdit ve zorlama ile sağlanırken, artık bunun yerini ikna ve otokontrolün aldığını ifade etmektedir. Bu doğrultuda öğretmenlerin disiplini otokontrolle açıklamış olmaları şaşırtıcı değildir. Öğretmenlerin disiplini kural, kurallara uyma ve düzen kavramlarıyla açıklamış olmaları, yukarıda değinildiği gibi Ada ve Ölçüm Çetin'in (2002, 3) ve Genç'in (1990, 3) tanımlamalarıyla uyumludur. ÖÖ3e'ün ifade ettiği özgürlükle kastedilen şey özü itibarıyla yine otokontroldür. Çünkü kişi disiplinle otokontrolünü sağlar ve böylelikle kendi sınırlarını çizebilir.

ÖÖ5e'nin disipline ilişkin görüşünde kurallara uyma kavramına yer vermiş olması, disiplin kavramını en genel anlamıyla kurallara uyma zorunluluğu olarak tanımlayan Yiğit'in (2004'ten akt. Cemaloğlu, 2007, 175) görüşleriyle uyumludur. Yiğit'e göre, disiplinin amacı, belirli amaçlara erişmek için bir arada bulunan insanların, bu amaçları daha iyi gerçekleştirebilmek için konulmuş kurallara uymalarını sağlamaktır.

Anlaşıldığı üzere katılımcılar, genel olarak disipline olumlu anlamlar yükleyerek, disiplin sayesinde eğitim öğretim faaliyetlerinin öngörülen amaca uygun olarak, düzen içinde ve belirli kurallar dahilinde yürütüldüğünü ifade etmektedirler.

Disipline ilişkin olumlu görüşe sahip olan öğretmenlerin görüşlerinin, kamu ya da özel okulda çalışmalarına ve cinsiyetlerine göre farklılık göstermediği görülmüştür.

Katılımcıların disipline ilişkin ifadeleri arasında olumsuz olarak değerlendirilebilecekler şunlardır:

(...) Eskiden çok korkutucu bir disiplin vardı, genelde böyle dayak gibi şeylerin de yer aldığı. Şimdiki disiplin anlayışı özellikle bakanlığın son yıllarda yapmaya çalıştığı şey biraz daha bir yandan ödüllendirirken bir yandan da disiplini sağlamak. Ben yine de o eski eğitim tarzını yaşadığım için, genelde disiplin dediğimiz zaman, sertlik gibi bir algımızın olduğunu düşünüyorum. (ÖK8e)

Toplum içinde yaşayan insanların uymak zorunda oldukları kurallar bütünüdür, otoritedir. (ÖÖ1k)

Öğretmenlerden ÖÖ1k'nin, disiplini kural kavramıyla açıklamış olsa da, otoriteye atıf yapmış olmasından ötürü, disiplini olumsuz bir çağrışımla değerlendirdiği düşünülebilir. Diğer öğretmen ÖK8e'nin ise disiplini sertlikle ifade ederek aslında otoriteye vurgu yaptığı düşünülmektedir. Öğretmenlerin disiplini otoriteyle ilişkilendirmeleri yine, geleneksel disiplin anlayışını akla getirmektedir; çünkü bu yaklaşıma göre düzen otorite ile korunacaktır (Kodal, 2006, 16).

Disiplin kavramını olumsuz olarak algılayan öğretmenlerin görüşlerinin kamu ya da özel okulda çalışıp çalışmadığına ve cinsiyetlerine göre değişmediği görülmüştür.

Yöneticilerin Görüşleri

Yöneticilerin disipline ilişkin belirttiği olumlu görüşler arasında hazır bulunma, kural, düzen, otokontrol, kontrol, kurallara uyma ve çalışkanlık kavramları öne çıkmaktadır. Örneğin hazır bulunma kavramına vurgu yapan görüş şu şekildedir:

Bence disiplin okul için düşünürsek eğitime hazırlık, hazır bulunuşluk. Bireyin kendisini ders işlemeye odaklaması, kendini hazır hissetmesi. Kılık kıyafetiyle, cismiyle, bedeniyle yani her yönüyle kendisini bilgi almaya hazırlaması. (YK1e)

Otokontrol kavramına vurgu yapan görüş şu şekildedir:

Bir yaşam biçimi olsa gerek. Atatürk de onu söylüyor, bir sözü var: Bütün ümidim gençliktedir. Bunu da ikiye ayırdım. İç ve dış disiplin aslında orada söylenmek istenen şey, çalışkanlıktır. Bütün ümidim gençliktedir, bunu eşittir çalışkanlık olarak görüyorum. O da eşittir disiplin. O yüzden yaşam biçimi diyorum. Dış disiplin insanın dışına yansıyan şey, iç disiplini de o çalışma azmi, çalışkanlık, insanın kendisini kontrol etmesi. Kısaca çalışkanlık diyebiliriz disiplin için. (YK5e)

Görüldüğü gibi bu görüş çalışkanlık kavramına, diğer bir deyişle okul başarısına vurgu yapmaktadır. Disiplinle çalışkanlığı eş anlamlı olarak gören diğer bir görüş de şudur:

Disiplin bence, başarının anahtarı. Disiplini o anlamda seven bir insanım belki. Bence bir insanın başarılı olabilmesi için her türlü disiplin şart. Beden olarak, zihinsel olarak her şeyde o disiplini sağlamak gerekiyor. Çünkü öğrencilerimizin bir

defa o olgunluğa sahip olmadıklarını düşündüğüm için disiplin şart diyorum okullarda, başarılı olabilmeleri için. Başarının anahtarı olarak gördüğüm için de, ben kendi elimden geldiğince disiplinli olmaya çalışıyorum okulda. (...) (YK7e)

Çalışkanlığı vurgulayan bir diğer görüşte ise çalışkanlığın yanı sıra düzene ve kurallara da vurgu yapılmıştır.

Eğitim için disiplin gerekli bir unsur, eğitimin bir parçası. Çünkü disiplin olmadan eğitimin olması çok zor. Eğitim yapılabilmesi için, eğitimin disiplini çocuklara verilebilmeli. Disiplin toplu olarak yaşamın gereklerinden biri aynı zamanda. Yaklaşık 1300 kişiyi bir arada yaşattığımızı göre belirli bir disiplin kurallarına göre yaşamak durumundalar, kargaşayı önlemek açısından. Aynı zamanda bir de çalışma disiplini sağlamak lazım ki başarılı olabilsinler. Çünkü hedeflerine gitmek isteyen insanlar bunlar, kendilerine hedef belirlemiş insanlar. Bu hedefe ulaşmanın da mutlaka bir disiplini olmalı. (YK6e)

Düzen ve kuralı vurgulayan diğer görüşler de şu şekildedir:

Yapılmak istenen herhangi bir işin, olayın veya herhangi bir hareketin düzenli bir şekilde yürütülmesidir. Aksatılmadan, sistematik bir şekilde yürütülmesine yarayan kurallar topluluğu diyelim. (YÖ3e)

Disiplin denince aklımıza düzen geliyor, kurallar geliyor. Dolayısıyla yol, ama her yol yaptığınız işe göre değişiyor. Her alanda disiplin olmalı, eğitimde, iş alanlarında. Bir noktada baktığınızda aklımıza düzen ve kurallar bütünü geliyor. Zaten bunun yönetmeliği var, sizi bir şekilde çerçevesiyor. (YÖ6e)

Sadece kurala vurgu yapan görüşler şu şekildedir:

Disiplin, toplumsal yaşamın sağlıklı devamı açısından uyulması gereken kurallar bütünü. (YK9e)

Bir toplumun bir arada yaşama kurallarını örgütleyen düzenleyen bir sistemdir. (YÖ5e)

Disiplin öğrencilerin milli eğitim mevzuatı doğrultusunda, hareket etmeleri. (YÖ1e)

Kurallar bütünüdür. (YÖ4k)

Bir yönetici, disiplinin kuralların uygulanması olduğunu şöyle ifade etmiştir.

Kuralların uygulanması demektir. Kuralların uygulanması olarak algılıyorum ben. Bu evde disiplindir, arabada disiplindir, işte disiplindir. Bir kuralı vardır, o kuralın uygulanmasıdır bence disiplin. (YK4k)

Bir yönetici, disiplinin özünde bir uyum olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir.

Disiplin, öğretmen ve öğrenci arasında olması gereken uyumun adıdır. Bu uyum içinde mutlaka sevgi, saygı olmalı. Bunlar sağlandığı takdirde disiplin kendiliğinden oluşur. (YK3k)

Bir yönetici, disiplin kavramını ödül kavramıyla ilişkilendirerek şu şekilde tanımlamıştır:

Genel anlamda disiplin toplumların veya grupların idare ve organize edilmesi için, gerekli şartlı kuralların bütünüdür. Disiplin sadece korkutmak ya da baskı yapmak değildir. Aynı zamanda ödül vermek veya başarıyı da ödüllendirmek anlamında kullanılmalı. Öğretim kurumlarında disiplin denince ceza yönü akla geliyor. Sadece ceza değil, ödül ve disiplin yönetmeliğidir esası. Ceza ikinci aşamadır. Öğretim kurumlarının birinci görevi ödüllendirmektir aslında. (YÖ2e)

Son olarak bir yönetici, disiplin kavramını kontrol ile ilişkilendirerek şöyle tanımlamıştır:

Disiplin öğrencilerin ya da insanların yapmamaları gereken alışkanlıklarından vazgeçirmek için uygulanan bir yöntemdir. (YK8e)

Görüldüğü gibi, yöneticiler disiplini olumlu biçimde ifade etmişler ve disiplini hazır bulunma, kural, düzen, otokontrol, kontrol, ceza ve ödül, kurallara uyma, uyum ve çalışkanlık kavramları üzerinden tanımlamışlardır. Yöneticilerin disiplini, çalışkanlıkla ilişkilendirmiş olmaları, Cemaloğlu'nun (2007, 9) başarılı bir eğitim yaşantısı için disiplinin önemli bir unsur olduğu söylemiyle de uyumludur. Yöneticilerin disiplin kavramını açıklamak için kullandıkları kavramlar büyük ölçüde öğretmenlerinkiyle benzeşmektedir. Ancak burada sadece kuralla atıf yapılmamış, "ödül ve disiplin yönetmeliği" (YK2k), "milli eğitim mevzuatı" (YÖe1) şeklindeki ifadelerle kuralın ne olduğu da ifade edilmiştir. Bu durum Rowe'un (1992'den akt. Karaman Kepenekci, 2011, 8) eğitim yöneticilerinin hakları ve sorumlulukları hakkında bilinçli ve bilgili olması gerektiği söylemiyle uyumludur.

Yöneticilerden biri disiplini, ödül ve disiplin yönetmeliğine atıf yaparak açıklamıştır. Bu durumda yöneticinin, disiplini ceza olarak algıladığını ve disiplini olumsuz yönde değerlendirdiğini söylemek mümkündür.

Biz disiplini ödül ve disiplin yönetmeliği olarak algılıyoruz. Yani sadece disiplini değil de ikisini bir arada değerlendiriyoruz. Ama disiplin okul içi ve dışı davranışlarında öğrencinin uyması gereken bir takım kurallar. Bunlar zaten disiplin yönetmeliğinde belli. Okul içinde ve dışında uyması gerekli kuralları biz disiplin olarak değerlendiriyoruz. (YK2k)

Yönetici görüşlerinin kamu ya da özel okullarda çalışmalarına ya da cinsiyetlerine göre farklılaşmadığı düşünülmektedir.

Son olarak genel bir karşılaştırma yapmak gerekirse yöneticilerin, disiplin bağlamında bildirdiği görüşler, öğrenci ve öğretmenlerinkinden daha uzun ve çok yönlüdür. Diğer bir ifadeyle yöneticiler çoğunlukla, disiplin

hakkında birden fazla cümle kurmuşlar ve birden fazla kavramla ilişkilendirerek disiplini tanımlamışlardır.

Disiplin kavramıyla ilgili olarak öğrencilerin 5'i, öğretmenlerin 2'si, yöneticilerin de 1'i olumsuz görüş bildirmişlerdir. Bu sayılara bakıldığında öğrencilerin, diğer gruplara kıyasla disipline daha fazla olumsuz anlam yükleme eğiliminde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların Okulda ve Sınıfta Disipline İlişkin Görüşleri

Katılımcılara okulda ve sınıfta disiplinin ne olduğu sorulmuş ve görüşlerini açıklamaları istenmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar, olumlu ve olumsuz olarak alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Katılımcıların Okulda ve Sınıfta Disipline İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Katılımcılar	Alt Kategoriler		f	%
Öğrenci	Olumlu	Kamu	10	66,66
		Özel	2	13,33
	Olumsuz	Kamu	-	-
		Özel	3	20
	Toplam		15	100
Öğretmen	Olumlu	Kamu	8	53,33
		Özel	6	40
	Olumsuz	Kamu	1	6,66
		Özel	-	-
	Toplam		15	100
Yönetici	Olumlu	Kamu	8	53,33
		Özel	6	40
	Olumsuz		-	-
	Toplam		15	100.0

Tablo 4'den de görüleceği üzere öğrencilerin çoğunluğu (10 kamu, 2 özel, toplam 12 öğrenci) okulda ve sınıfta disiplini olumlu bir biçimde ifade ederken, 3 özel okulda okuyan öğrenci okulda ve sınıfta disiplini olumsuz biçimde değerlendirmiştir. Öğretmenlerin (8 kamu, 6 özel, toplam 14 öğretmen) verdikleri cevaplardan, neredeyse tamamının okulda ve sınıfta

disiplini olumlu anladıkları görülmüş; ancak kamu okulunda çalışan 1 öğretmen okulda disiplini olumsuz bir şekilde ifade etmiştir. Yöneticilerin verdikleri cevapların tamamı okulda ve sınıfta disiplini olumlu olarak algıladıklarını gösteren ifadelerdir.

Aşağıda öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin okulda ve sınıfta disipline yönelik görüşleri ele alınmıştır.

Öğrencilerin Görüşleri

Disiplin kavramı gibi, okulda ve sınıfta disiplin kavramını da öğrenciler, kural, düzen, kurallara uyma, kontrol ve saygı kavramıyla açıklamışlardır.

Sadece kurala atıfta bulunarak okulda ve sınıfta disiplini açıklayan öğrenci görüşü şu şekildedir:

Genel disiplin kurallarının özele indirilmiş daha belirli sınırlar içinde uygulanan kurallardır. (SK9k)

Okulda ve sınıfta disiplini kurallara uyma olarak değerlendiren öğrencinin görüşü şöyledir:

Okul kurallarına karşı çıkmaması, mesela sınıf kurallarına karşı çıkmaması demektir. (SÖ3e)

Okulda ve sınıfta disiplini, düzen olarak algılayan öğrenciler görüşlerini şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

Disiplin düzen, mesela bazı öğretmenler çok disiplinli diyoruz ya, düzenli oluyorlar veya hiçbir şey yapamıyorlar, burada da aynı şekilde. (SK2k)

Bence sınıfta disiplin, öğrencilerin sınıfta yerli yerinde davranmasıdır. (SK4k)

Okulda ve sınıfta disiplinse, planlı ve programlı ders dinlemektir bence. (SÖ4k)

Bu görüşlere benzer şekilde bazı öğrenciler okulda ve sınıfta disiplini, düzen kavramına ek olarak kural veya kontrol kavramını da kullanarak ifade etmişlerdir. Bu ifadeler şöyledir:

Sınıfta disiplin derken, sınıfta uyulan bir düzenek var. Topluca bir grup halinde daha küçük bir topluluk halinde bir düzenek var. Bir de okulla yapılan davranışlar var. Sınıfta uyulması gereken farklı davranışlar, okulda da uyulması gereken aynı

şekilde farklı davranışlar. Sınıfta yine aynı şekilde, o sınıftaki davranışlarla, uyulması gereken davranışlar diye düşünüyorum. Bir kural diye düşünüyorum, herkesin uyması gereken bir kural. (SK1k)

Okulda birlik ve beraberliği sağlamak için konulmuş kurallar. (SK3k)

Bence sınıfta disiplin sadece öğretmene ait bir şey değil. Arkadaşlar arasında yapılması gereken bir şey. Mesela bizim bir yarışmamız vardı, rica ediyoruz sessiz bir ortamda çalışalım şeklinde. Onlar da sağ olsunlar yardımcı oluyorlar. Bu şekilde ya da öğretmenimiz bizi kısıtlamaya çalışıyorsa disiplin şeklinde olabilir. (SK8k)

Okulda ve sınıfta disiplini kontrol kavramıyla ilişkilendiren bir öğrencinin görüşü ise şu şekildedir:

Okulda ve sınıfta disiplin deyince aklıma tek bir şey geliyor: Otokontrol. Herkes birbirinden sorumlu olmalı bence. Bu sadece öğrencileri baskı altına almak veya korkutmak değil de, otokontrol herkes birbirinden sorumlu olduğu takdirde, ben daha iyi olacağımı düşünüyorum. (SK7e)

Öğrenci ifadesinde, her ne kadar otokontrol kelimesini kullansa da, öğretmenlerin ya da okul yöneticisinin değil, öğrencilerin birbirlerini denetleyerek, disiplinin sağlanmasını kastettiği düşünülmektedir. Aynı öğrenci, bir sonraki soru olan eğitim hakkı nedir sorusuna cevap verirken disiplin kavramına tekrar dönmüş ve şu açıklamaları yapmıştır:

Aslında disiplinin ne olduğunu tam olarak bilmiyoruz. Bana sorsanız disiplin kuralları nelerdir, ben sadece okuldan gördüklerimden şunları söyleyebilirim: Kılık kıyafete uymak, okula traşlı gelmek, saçı uzatmamak, derste telefon kullanmamak. Bunun dışında diğer disiplin kurallarını ihlal ediyor muyum etmiyor muyum? Ben kişisel olarak bunu araştırırım. Eğer bunu nesnel olarak düşünürsek, herkesin bunu araştırmasını bekleyemeyiz, bu ya bir müfredata konulmalı ya da öğrencilere açık biçimde madde madde belirtilmeli, işte kurallar şunlardır, şunları yapacaksınız, şunları yapmayacaksınız, bu şekilde olmalı bence. (SK7e)

SK7e'nin açıklamaları, öğrencilerin kuralları bilmemesinin, okulda disiplin sorunlarına neden olduğunu ileri süren Gottfredson'ın (1989'dan akt. Cemaloğlu, 2007, 12) ve okulda etkili disiplin için, kurallar açık ve net bir biçimde ifade edilmelidir diyen McDaniel'in (1994'den akt. Cemaloğlu, 2007, 16) görüşleriyle örtüşmektedir.

Disiplin kavramının açıklanmasında saygı kavramına herhangi bir atıf olmamışken, iki öğrenci okulda ve sınıfta disiplini açıklarken saygıya da değinmişlerdir. Bu ifadeler şu şekildedir.

Öğrencilerin öğretmenlere karşı öğretmenlerin de öğrencilere karşı saygılı olması. Herkesin kendi görevlerini bilmesidir. (SK5k)

Sınıfta arkadaşlarına saygılı, okulda da okul kurallarına uymak.(SK6e)

Bu görüşlerin Kant'ın saygı anlayışına uygun olduğu düşünülebilir. Çünkü Kant'a göre (1964'den akt. Güngör ve ark. 2012, 2): “saygı, dış etkenlerden alınan bir duygu değildir, aksine rasyonel bir tasarımdan kendi kendini üreten bir duygudur; dolayısıyla hepsi bir çeşit eğilim ve korkuya indirgenebilecek olan birincil duygulardan özellikle farklıdır”. Ayrıca Kant saygının ahlak kuralından doğan bir duygu olduğunu da belirtir. Kant'ın kendi deyişiyle (1964'den akt. Güngör ve ark. 2012, 2), “saygı, ahlak kuralının bilincidir”. Görüldüğü gibi; Kant, saygıyı temel olarak “ahlak kuralına saygı” çerçevesinde ele almaktadır. Ödev-temelli davranış, aynı zamanda ahlak yasasına karşı saygılı olmak demektir. Kant'a göre (1991'den akt. Güngör ve ark. 2012, 2), aynı zamanda ödev-temelli davranış, ahlak yasasına saygı esasında gelişmiş bir durumdur. Bu bağlamda, ahlak kuralına saygı ile ödev-temelli saygı arasında içsel bir bağ vardır. Öğrencilerin okulda ve sınıfta disiplini ifade ederken, kural ve göreve atıf yapmış olması, Kant'ın belirttiği bu içsel bağı çağrıştırmaktadır.

Özellikle SK5k'nın belirttiği görüşler, Haraoun ve O'hanlon (1997, 239) “Öğretmenlerin ve öğrencilerin okul disiplini hakkındaki görüşleri birbiriyle uyuşmakta mıdır?” başlıklı çalışmalarının bulgularıyla uyuşmaktadır. Bahsi geçen çalışmada 12-14 yaş aralığındaki öğrenciler “okul disiplini hakkında ne düşünmektesiniz?” sorusuna, “öğrenciler öğretmenlerine saygı duymalıdır ve itaat etmelidirler” şeklinde cevap verirken, 15-19 yaş aralığındaki daha büyük öğrenciler, öğretmenlerine saygı gösterme ve itaat etmenin önemine atıfta bulunmuşlardır. Ancak öğretmenlerin de öğrencilerine saygı duymaları ve onlara ılımlı bir biçimde davranmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca yaşça daha büyük öğrenciler iyi bir okul disiplini için öğretmenlerin ve öğrencilerin arasındaki olumlu ilişkilerin önemli olduğunu da belirtmişlerdir. Görüldüğü üzere yaşça daha büyük öğrenciler okuldaki davranışları bakımından daha bilinçlidirler. Araştırmacılar bu durumu okuldaki eğitim sürecinin amacının öğrencilerin geliştirmekte olan öz farkındalıkları aracılığıyla yetişkin bireylere dönüşmesini desteklemesi olarak açıklamaktadırlar.

Okulda ve sınıfta disipline ilişkin olarak, kamu ve özel okullarda okuyan, kız ve erkek öğrencilerin belirttiği olumlu görüşlerin birbirleriyle benzer olduğunu söylemek mümkündür.

Öğrencilerin okulda ve sınıfta disipline ilişkin olumsuz olarak nitelendirilebilecek görüşleri şunlardır:

Daha katı bir düzen anlıyorum. Kimsenin çok rahat hareket etmemesi, o düzene uyması gerektiği. (SÖ1k)

Bir otoritenin hakim olması ve bir düzenin olmasıdır. (SÖ5e)

Bence öğretmenin yaptırım gücüdür. (SÖ6e)

Öğrenciler görüldüğü gibi, okulda ve sınıfta disiplini otoriteyle (SÖ5e), yaptırımla (SÖ6e) ilişkilendirmiş, her şeyin iyi işlediği ve yumuşak veya ılımlı bir düzen değil, tersine katı, herkesin istediği gibi davranmadığı ve her şekilde düzene uymasının gerektiği bir düzeni anlamışlardır (SÖ1k). Burada belirtilmesi gereken bir başka husus, söz konusu öğrencilerin, genel olarak disiplini daha olumlu ifadelerle tanımlarken; okulda ve sınıfta disiplini açıklamak için daha olumsuz çağrışım yapan kelimeleri tercih etmiş olmalarıdır. Ancak sayı olarak, okulda ve sınıfta disiplin hakkında olumsuz görüş bildirenler, disiplini olumsuz ifadeler kullanarak tanımlayanlardan azdır.

Öğrencilerin okulda ve sınıfta disipline ilişkin olarak bildirdikleri olumsuz görüşlerin kamu okullarında veya özel okulda okumalarına ya da cinsiyetlerine göre değişmedikleri görülmektedir.

Öğretmenlerin Görüşleri

Öğretmenlerin okul ve sınıfta disipline ilişkin olumlu görüşlerini, disiplin kavramına ilişkin görüşlerinde olduğu gibi, hazır bulunma, otokontrol, düzen, kural, kurallara uyma gibi kavramlarla açıklamışlardır.

Okulda ve sınıfta disiplini hazır bulunma olarak algılayan görüş şu şekildedir:

Tüm öğrencilerin dersin işlenmesine fırsat vermesi, hem bedenen hem zihnen hazır hale gelmesi bence. (ÖK1e)

ÖK1e'nin disiplin kavramına ilişkin görüşüyle, okulda ve sınıfta disipline ilişkin görüşü neredeyse aynıdır.

Okulda ve sınıfta disiplini düzen ile açıklayan görüşler şu şekildedir:

Eğitim öğretimse bizim işimiz, eğitim öğretimi engelleyecek davranışlardan öğrencinin kaçınmasını sağlamak. (ÖK3k)

Amaçlanan doğrultuda hedeflere ulaşma faaliyetlerini yapma. Bu yeri geldiği anda ders işlemek, yeri geldiği anda öğrencilerle diyalog kurmak, yani bir hart hurt değil disiplin. (ÖK9e)

Yine sınırlar olmalı, belli bir sınırlar konulmalı, en son sınırı olmalı, disiplin dediğimizde karşıdaki insanın özgürce yaşayabileceği ama başkasının hak ve özgürlüklerine zarar vermeyecek şekilde devam etmesidir. Herkes bu silsile içinde kendisi düzenli bir şekilde yaşayabilmesidir bence, disiplin. (ÖÖ3e)

ÖK3k, ÖK9e ve ÖÖ3e'nin disiplin kavramına ilişkin görüşleriyle, okulda ve sınıfta disipline ilişkin görüşleri benzerlik göstermektedir.

Okulda ve sınıfta disiplini kural ve kurallara uyma olarak algılayan görüşler şöyledir:

Öğrencilerin öğretmenlerin eğitimin tüm paydaşlarının, okulun ve sınıfın içinde uymak zorunda olduğu kurallardır. (ÖÖ1k)

O da aynı. Oradaki ya da bulunduğu ortamdaki herkesin mutlu olması için herkesin uyması gereken asgari düzeydeki kurallardır. Okulda da sınıfta da evde de sokakta da aynı. (ÖK4e)

Disiplin denince belirlenen kurallara, tanımlanan kurallara herkesin uymasını düşünüyorum. (ÖÖ5e)

Okulda ve sınıfta disiplini kural ve düzen olarak algılayan görüşler şöyledir:

Eğitim ve öğretimin aksamaması için belli kurallar ölçüsünde dersin verimli geçmesi için alınacak tedbirlerdir. (ÖK5e)

Mesela, sınıfta sözümüz dinleniyorsa bir öğretmen olarak, bunu becerebilmişsek, disiplinli bir sınıftır diye düşünüyorum. Okulda da belirli kurallar vardır, diyelim kılık kıyafet veyahut da zamanında derse girmek gibi. Genelde idarenin görevi gibi görünüyor ama aslında tüm öğretmenlerle idarenin bir görevidir disiplin. Çocuk zamanında okuluna gelip kıyafetiyle düzgün, sınıfına girebiliyorsa disiplin sağlanmış demektir. ... (ÖK8e)

Okulda ve sınıfta disiplini otokontrol olarak algılayan görüşler şöyledir:

Öğrencilerin kendi özgürlükleri lehine kendi sınırlarını bilmesidir. Özgürlük sınırlarını bilmesidir yani. (ÖK2k)

...Okuldaki disiplin, okulun genel kuralları. Okulun kılık kıyafetinden tutun, okula giriş çıkış saatlerinden tutun, okuldaki öğretmenlerine karşı, arkadaşlarına karşı olan davranışları, bunları etkiler. Bunun gibi davranışları tutabiliriz. Sınıf içindeki davranışlarıyla da kesişme noktaları var. Sınıf içindeki davranışlarında ise çocuğun ödevlerini yapması, öğretmenlerine karşı olan tutumları, arkadaşlarına karşı olan tutumları, kılık kıyafeti gene orada etkiliyor. Dersi düzenli çalışması, ödev sorumluluğu, araştırma sorumluluğu. ... (ÖÖ2e)

Disiplin denince belirlenen kurallara, tanımlanan kurallara herkesin uymasını düşünüyorum. (ÖÖ5e)

... Çocuktan derste zaten dersle ilgilenmesini ve belirli bir disiplin içinde yer almasını bekliyorsunuz, orada bunu yapmadığı zaman, sadece kendisine değil, etrafındaki arkadaşlarına da zarar veriyor, akademik anlamda. Sınıf boyutu böyle. Sınıfın çok daha net çizgileri var okuldan. Sınıf dışına gelince, dersten çıktı çocuk istediğini yapsın boyutuna giderseniz, olmaz. Orada da çocuk tamam tabi ki gülsün eğlensin yapmak istediklerini yapsın, serbest zamanı. Ama burada da yine düzenini, sistematiğini zorlamayacak şekilde, başkalarının özgürlüklerini kısıtlamayacak şekilde ya da başka arkadaşlarını taciz etmeyecek şekilde her anlamda, bir düzenin olması şart. ... (ÖÖ6e)

Görüldüğü gibi, öğretmenlerden üçü okulda ve sınıfta disiplini sadece otokontrol olarak belirtilmemiş, kural (ÖÖ2e), kurala uyma (ÖÖ5e) ve düzen (ÖÖ6e) kavramlarıyla birlikte ele alınmıştır.

Okulda ve sınıfta disiplini kontrol ve kural olarak algılayan görüş ise şöyledir:

Aynı şekilde, öğrencileri kontrol amacıyla belli kriterlerin konulması ve o kriterler doğrultusunda öğrencilerin yönlendirilmesi diye düşünüyorum ben sadece. (ÖK6k)

Öğretmen ÖK7e okulda disipline ilişkin olumsuz görüş bildirirken, sınıfta disiplin için olumlu olarak nitelendirilebilecek görüşü şu şekildedir:

Okul kurallarını yaşama geçirmek için daha çok benim eleştirdiğim kısmı burada, daha çok ceza içeren kurallar bütünüdür.

Sınıfta disiplin, okullarda bazı kurallar yine mevcut da, daha çok öğretmen öğrenci arasındaki ilişkinin sonucu olarak ortaya çıkar tabi. Sınıfa çok müdahale yok aslında, o yazılı kurallar içerisinde. Öğretmenin oluşturduğu bir durum oluyor, öğretmen merkezli bir şey daha çok. Aslında burada da belirtmeli. Öğrencinin, sınıfın öz denetimini oluşturması yönünde bir yönlendirici olmalı, buna yönelik çalışmalar, çabalar içerisinde olmalı. Ama daha çok bizim eğitim sistemimiz sonucunda öğretmen merkezli, öğretmen belirliyor birçok kuralı. Her öğretmenin farklı kuralları var, disiplin anlayışları var, onlar etkili oluyor. (ÖK7e)

Burada ÖK7e, aslında okulda disiplin algısının ceza olduğunu belirtirken bu durumu özünde benimsemediğini “benim eleştirdiğim kısmı burada” diyerek belirtiyor. Bu anlamda okulda disiplin konusunda kendi özgün

görüşünün aslında olumsuz olmadığı düşünülebilir. Ancak okulda disiplinin ona göre nasıl olması gerektiğini belirtmediği için, okulda disipline ilişkin görüşünün olumsuz olduğunu söylemek mümkün olabilir. Bunun dışında sınıf yönetimine ilişkin görüşünün daha çok kural ve otokontrol kavramı ekseninde olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca sınıfta disiplin için her ne kadar kurala atıf yapılmış olsa da, öğretmene ve öğrencinin otokontrolüne özel bir vurgu yapıldığı görülmektedir.

Yukarıda yer verilen okulda ve sınıfta disipline ilişkin öğretmen görüşleri büyük ölçüde Arslanboğa'nın çalışmasıyla uyumludur (Arslanboğa, 2009, 165 vd.) Sözü edilen çalışmada araştırmacı "okul disiplini/düzeni sizce nedir? (Disiplin kavramını nasıl açıklarsınız)?" sorusunu katılımcı öğretmenlere sormuş ve yukarıda elde edilen görüşlere paralel cevaplar elde etmiştir. Öğretmenler daha çok davranış boyutunu öne çıkarırken, öğrencilere belli davranışlar kazandırmanın önemini vurgulamışlar, disiplini kurallar ve sorumluluklar bütünü olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Son olarak disiplinin yazılı ve yazısız kurallarla belirlenebileceğini belirten öğretmenler, bu kuralların uygulanması ve denetlenmesi gerektiğini de ifade etmişlerdir. Bahsi geçen çalışmada yer verilen öğretmen görüşlerindeki ifadelerle bakıldığında, kontrol, kural, düzen gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir. Bu açıdan elde edilen bulguların benzer olduğu düşünülmektedir.

Yöneticilerin Görüşleri

Yöneticilerin okulda ve sınıfta disipline ilişkin verdikleri cevapların tamamı okulda ve sınıfta disiplini olumlu olarak algıladıklarını gösteren ifadelerdir. Bu ifadeler arasında düzen, kural, hazır bulunma, uyum, kurallara uyma ve çalışkanlık kavramları öne çıkmaktadır. Örneğin sadece düzen kavramına vurgu yapan görüşler şu şekildedir:

Sınıftaki disiplin, sınıf yönetimidir. Öğrenciyi susturmak, baskı altına almak değil de verilmek istenenin karşılıklı diyalog, konuşmadır. Sınıf ortamında her bireyin düşüncesini rahatça ifade edebilmesi, bir kişi konuşurken, düşüncesini ifade ederken, onların onu takip etmesi yani sınıfın düzenli bir şekilde yönetimidir. Sınıfın baskı altına alınmasını anlamıyorum. Sınıftaki tertip düzeni anlıyorum. (YK1e)

Okulda disiplin daha çok işte toplu olarak yaşamının birlikte getirdiği bir durumdur. ...Sınıf içerisinde birbirlerini anlayabilmeleri, öğretmenlerini anlayabilmeleri için belli bir disiplin çerçevesinde o dersi dinlemeleri, o derse katılmaları, o dersin gereklerini yerine getirmeleri, faaliyetlerde bulunmaları, ürün sunmaları, tabi ki bunları da yaparken de belirli bir disiplin içerisinde bulunmaları, eğitimin bir paçası disiplinden asla vazgeçilmesi mümkün değil bence. (YK6e)

Diğer öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarına engel olacak, eğitim haklarına engel olacak davranışlardan uzak tutmaktır. .... (YK8e)

Okuldaki eğitim öğretimin düzenli bir şekilde tüm öğrencilerin eşit olarak faydalanabilmesi için sistemin yürütülmesi, eğitimin yürütülmesi. (YÖ3e)

YK1e'nin ifadelerinden okulda ve özellikle sınıfta disiplini açıkça olumlu ve özgürlükçü biçimde anladığı sonucuna varılabilir. Disiplinin ne olduğu sorulduğunda YK1e hazır bulunmaya vurgu yaparken, disiplin, okulda ve sınıfta disiplin şeklinde somutlaştırılıp sorulduğunda sınıftaki düzen şeklinde daha somut bir cevap verildiği görülmektedir. Öte yandan YK6e, okulda ve sınıfta disiplini dersin gerekliliklerinin yerine getirilmesi olarak değerlendirmiştir. YK8e, diğer öğrencilerin eğitim hakkına ve ihtiyaçlarına aykırı davranılmamasını okulda ve sınıfta disiplin olarak algılamaktadır. Son olarak YÖ3e ise okulda ve sınıfta disiplini eğitim öğretim faaliyetlerinin yürütülebilmesi olarak algılamaktadırlar. Görüldüğü gibi bu gruptaki tüm yöneticiler görüşlerinde düzene vurgu yapmaktadırlar. Burada düzenle kastedilen, eğitim öğretim faaliyetinin istenen ve beklenen şekilde gerçekleşmesidir.

Okulda ve sınıfta disiplini sadece kural ve kurallara uygun davranma olarak değerlendiren görüşler ise şöyledir:

Okulda uyması gereken kurallar. Kılık kıyafetten, davranıştan, ders araç gerecinden bunlar belirli başlıklar altında toplanmışlar zaten. Hepsini saymak çok mümkün değil. Orada uyması gereken bütün kuralları içeriyor, öğrencinin. (YK2k)

Okulda disiplin düzenlenen kurallar çerçevesinde hareket etmektir. (YÖ4k)

Yaş gruplarına göre ayırırsak, 14-18 yaş grubunda okulda lisede disiplin yine gençlerin bir arada olmalarını daha sağlıklı hale getirebilecek kurallar bütünüdür, sistem bütünüdür. (YÖ5e)

... Her okulun statüsüne uygun, milli eğitim mevzuatına bağlı olarak fakat kılıkta kıyafette olsun, derse giriş çıkış saatlerinde olsun, teneffüslerde olsun belirlediği yönetmelikler var. Öğrencilerin onlara uygun davranmalarıdır. Sınıfa giren her öğretmene göre disiplin kavramı değişiyor. Ama ana hatları değişmiyor. (YÖ1e)

Görüldüğü gibi bu yöneticilerin okulda ve sınıfta disiplini kurallar ve kurallara uyma olarak değerlendirdikleri görülmektedir. YÖ4k ve YÖ5e genel anlamda kurallardan söz ederken, YK2k bu kuralları somutlaştırarak örneksene yoluyla saymakta, YÖ1e ise “milli eğitim” diyerek MEB Ödül ve Disiplin Yönetmeliği’ne atıfta bulunmaktadır.

Yukarıdakine benzer şekilde YÖ6e kurala atıf yaparken düzen kavramını da kullanmıştır. Ona göre okulda ve sınıfta disiplin genel kuralların ve düzenin okula uygulanmasıdır:

Özele indirgediğimiz zaman aynı kuralların, aynı düzenin okula uyarlanmış halidir. (YÖ6e)

YK4k, görüşlerinde mevzuata ve mevzuattaki yükümlülükler vurgu yaparken bunları disiplin kavramı çerçevesinde ele almıştır. Okulda ve sınıfta disiplin için bu kurallar çerçevesinde bir düzen sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra “ders içerisinde öğretmeni dinlemek, ödevlerimizi yapmak” diyerek hazır bulunmaya da değindiği kabul edilebilir. Yine YÖ2e’nin de “öğrencilerin algı seviyelerini yükseltmek” diyerek hazır bulunmaya atıfta bulunduğu düşünülebilir.

Mevzuata göre herkesin iş ve işlemleri vardır, yükümlülükleri vardır, bu yükümlülükler çerçevesinde disipline olarak iş ve işlemlerimizi yapmak zorundayız. Bugün derse istediğim saatte geleyim, istediğim saatte çıkayım, yoktur. Belirli bir karar alınmıştır, bu karara göre girip çıkmak bir disiplindir. Derse girdiği zaman canı kantine inmek istiyor, bahçeye çıkmak istiyor. Bu disiplinsizliktir. Ders içerisinde öğretmeni dinlemek, ödevlerimizi yapmak yani bu öğrenci olarak disipline edilmiş bir örgütsel çalışmadır, öğrenci için. Öğretmenin de derse girerken hazırlıklı olması. Okul idarecisinin, okulu, sınıfı, dersi dersliği, bahçeyi, öğrenciyi ve öğretmene hazırlamış olmasıdır. (YK4k)

Amaçlanan hedefe ulaşabilmek için, izlenen yol ve yöntemin bütünüdür bence. Ders anlatacaksınız, o ders anlatmanın yolunu yöntemini uyguladığınız tüm kuralların etkinliğini sağlamak, öğrencilerin algı seviyelerini yükseltmek veya art niyetli öğrencilerin bu davranışlarını bertaraf edebilmek, bunlar disiplinin bir bütünüdür. (YÖ2e)

YK3k okulda disiplini, bürokratik faaliyetlerin düzgün işlemesi olarak görürken, sınıftaki disiplini öğrenci ve öğretmen uyumu olarak değerlendirmektedir. YK3k’nın disiplin tanımı da uyuma vurgu yapmaktadır. YK9e ise okulda ve sınıfta disiplin arasında ayırım yapmaksızın, topluma uyum sağlayan bireyler yetiştirilmesi olarak değerlendirmektedir. YK9e’nin toplum vurgusu disiplin kavramına yapmış olduğu tanımda da görülmektedir.

Bu bağlamda hem YK3k hem de YK8e'nin görüşlerinin kendi içlerinde uyumlu olduğu söylenebilir.

Evrakların belirli periyodlarla düzgün şekilde işlenmesidir; sınıftaki disiplin ise öğrenci ve öğretmenin uyumu, iletişimidir. (YK3k)

Bize emanet edilen çocukların, sağlıklı bireyler olarak yetişmelerinin ve topluma kazandırılmalarını sağlamak için öğrencilerimize örf ve adetlerimize uygun şekilde yetişmelerini ve istedik davranışların kazandırılmasını ve sürdürülebilirlik özelliğini de yaşayarak onlara göstermek, aynı davranışa onların da uymalarını beklemek. (YK9e)

Son olarak YK7e okulda ve sınıfta disiplin için özel olarak bir görüş bildirmemiştir.

Hem disiplin kavramı, hem de okulda ve sınıfta disiplin için, gerek öğrenci gerekse öğretmen ve yönetici grupları arasından bazı katılımcıların, ceza veya suç kavramlarına atıfta bulunulmuş olması veya ödül ve disiplin denilerek disiplinin ceza olduğunun ima edilmiş olması, aslında şaşırtıcı değildir. Çünkü ortaöğretim kurumlarında disiplin için oluşturulmuş yönetmeliğin adı, MEB Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği'dir. Her şeyden önce yönetmeliğin ismi, disiplinin cezaymış gibi algılanmasına sebep olmaktadır. Oysa beklenen öğretmenlerin ya da yöneticilerin disiplini suç veya ceza olarak değerlendirmemeleridir.

Yaniw öğrenci disipliniyle ilgili yaptığı çalışmasında (2005, 176) öğretmenlerle görüşmüş ve katılımcılar disiplininle cezanın bir ve aynı olmadığını vurgulamıştır. Hatta görüşmeye katılan öğretmenlerden biri, disiplin ve cezanın aynı anlamda kullanılmasının bir hata olduğunu açıkça ifade etmiştir. Görüşmeciler, cezanın istenmeyen davranışlara odaklandığı, oysa disiplinin talimatları içeren bir düzenlemeyi ve öğrencilerin sınıfın sosyal beklentilerini nasıl karşılayacaklarını öğrenmeleri bakımından değerlendirilmeleri gerektirdiği konusunda hemfikirdirler. Bu bağlamda Englander'in, bir okulda kural ihlallerinin %80 ile %90'ının cezalandırıcı bir şekilde halledildiğini gösteren çalışması anlamlıdır (1986'dan akt, Yaniw, 2005, 177). Çünkü çalışmada cezanın, davranışı daha iyi yönde değiştirmekten ziyade, öğrencilerin kendilerini cezalandıranlarla iletişim kurmaktan kaçınmasına yol açtığı, bununla birlikte yalan söyleme, kopya çekme ve okuldan kaçmak gibi başka istenmeyen davranışlara yönelmelerine

sebebi olduğu da ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği'nin, 07.09.2013 tarihinde Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği başlığı altında düzenlenmesinin yerinde bir değişiklik olduğunu söylemek mümkündür.

Katılımcı görüşlerine bakıldığında öğrencilerin, diğer katılımcılara nazaran okulda ve sınıfta disiplini daha fazla olumsuz anlamda değerlendirdikleri görülmektedir. Bu 3 öğrencinin özel ortaöğretim kurumunda okuyan öğrenciler olduğu görülmektedir. Katılımcılardan öğretmen ve yöneticileri kıyaslamak gerekirse, yöneticilerin kuralları daha somut biçimde ifade ettikleri görülmektedir. Öte yandan yöneticilerin (YK2k, YÖ1e), öğretmenlerin (ÖK8e, ÖÖ2e) hassasiyetlerinin benzer olduğunu söylemek mümkündür.

Katılımcıların Eğitim Hakkına İlişkin Görüşleri

Katılımcılara eğitim hakkının ne olduğu sorularak eğitim hakkını açıklamaları istenmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar, eğitimin “süreç boyutu”, “sonuç boyutu” ve “hukuksal boyutu” şeklinde alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Katılımcıların Eğitim Hakkına İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Katılımcılar	Alt Kategoriler		f	%
Öğrenci	Süreç Boyutu	Kamu	8	29,62
		Özel	4	14,81
	Sonuç Boyutu	Kamu	2	7,40
		Özel	2	7,40
	Hukuksal Boyut	Kamu	9	33,33
		Özel	2	7,40
Toplam			27	100
Öğretmen	Süreç Boyutu	Kamu	6	24
		Özel	3	12
	Sonuç Boyutu	Kamu	2	8
		Özel	2	8
	Hukuksal Boyut	Kamu	7	28
		Özel	5	20
Toplam			25	100

Tablo 5'in devamı...

Katılımcılar	Alt Kategoriler		f	%
Yönetici	Süreç Boyutu	Kamu	4	18,18
		Özel	1	4,54
	Sonuç Boyutu	Kamu	2	9,09
		Özel	2	9,09
	Hukuksal Boyut	Kamu	8	36,36
		Özel	5	22,72
Toplam			22	100

Tüm katılımcılar birden fazla kategoriye ilişkin görüş bildirdiği için, katılımcıların görüşleri birden fazla kategori içerisinde değerlendirilmiştir (Tablo 5). Toplam 12 öğrencinin görüşü (8 kamu, 4 özel “süreç boyutu” alt kategorisinde; toplam 4 öğrencinin görüşü (2 kamu, 2 özel) “sonuç boyutu” alt kategorisinde; toplam 11 öğrencinin görüşü ise (9 kamu, 2 özel) “hukuksal boyut” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Toplam 9 öğretmenin görüşü (6 kamu, 3 özel) “süreç boyutu” alt kategorisinde; toplam 4 öğretmenin görüşü (2 kamu, 2 özel) “sonuç boyutu” alt kategorisinde ve toplam 12 öğretmenin görüşü (7 kamu, 5 özel) “hukuksal boyut” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Toplam 5 yöneticinin görüşü (4 kamu, 1 özel) “süreç boyutu” alt kategorisinde; toplam 4 yöneticinin görüşü (2 kamu, 2 özel) “sonuç boyutu” alt kategorisinde ve toplam 13 yöneticinin görüşü (8 kamu, 5 özel) “hukuksal boyutu” alt kategorisinde değerlendirilmiştir.

Öte yandan süreç boyutu kategorisinde incelenen görüşler, “Eğitim-Genel Kültür” ve “Öğrenim-Öğretim (Okuma)”; sonuç boyutu kategorisinde incelenen görüşler, “Toplumsal Statü Kazandırma” ve “Mesleğe/Hayata Hazırlama ve Ekonomik Bağımsızlık”; hukuksal boyut kategorisinde incelenen görüşler, “Eşitlik” (Kadın-erkek eşitliği/Fırsat-İmkân eşitliği) ve “Yükümlülük” (Devletin yükümlülüğü/Ailenin yükümlülüğü) şeklinde gruplandırılarak değerlendirilmiştir.

Aşağıda öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin eğitim hakkına ilişkin görüşleri ele alınmıştır.

Öğrencilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğrencilere eğitim hakkının ne olduğu sorularak eğitim hakkını açıklamaları istenmiştir.

Süreç boyutu alt kategorisinde yer alan ve eğitim ve genel kültüre vurgu yapan öğrenci görüşleri şöyledir:

Bir ülkede herkesin, bir yaşa kadar yapması gereken, aldığı sosyal, bilgi yönüyle de kültür yönüyle de gelişme düzeyi diye düşünüyorum. (SK1k)

Bir şeyler öğrenmek bilgi sahibi olmak. (SK3k)

Bence eğitim hakkı, sonuçta bir bireyin eğitim alma özgürlüğüdür. ... (SK4k)

Herkesin istediği eğitimi almasıdır. Mesela matematik dersi istiyorsa, matematik görüyor, fen dersini istiyorsa fen bölümüne gidiyor. (SÖ2k)

Her bireyin alması gereken bir hak, her bireyin sahip olması gereken, bir haktır. (SÖ5e)

Süreç boyutu alt kategorisinde yer alan ve eğitimi “öğrenim-öğretim (okuma)” olarak değerlendiren görüşler şunlardır:

Eğitim, öğretimdir....(SK2k)

6 yaşından başlayarak, şimdi ülkemizde üniversite 4 yıl olduğuna göre, genel olarak 22 yaşına kadar süren bir dönemi kapsar. Bu dönemde hayatımız boyunca sürdürebileceğimiz birçok öğrenimi öğreneceğiz. (SK6e)

Eğitim hakkı, kişilerin eğitim öğrenim görmesi demektir. (SÖ3e)

Bence eğitim hakkı ciddi anlamda ders öğrenmektir. (SÖ6e)

...Ailenin bunu [eğitim hakkını] kısıtlamaması gerekir, özellikle duyuyoruz aileler doğuda kız çocuklarını okutmuyorlar. ... (SK5k)

...Ben şöyle düşünüyorum, herkesin her bireyin okumaya hakkı var. ... (SK8k)

Türkiye Cumhuriyetinde ortalama okuma yaşı 25 ise bu süre içinde öğrenciye tanınması gereken haklardır...(SK9k)

Burada öğrenciler eğitim hakkına ilişkin görüşlerini ifade ederken eğitimi süreç olarak değerlendirmişler ve daha çok eğitim alma, öğrenim görme veya halk arasında da tabir edildiği gibi okuma ve genel kültür olarak özetleyebileceğimiz biçimde ifade etmişlerdir. Bu gruptaki öğrenciler görüldüğü gibi çok yalın biçimde eğitim hakkını ifade etmişlerdir. Eğitim nedir,

neden bir hak haline gelmiştir, önemi nedir gibi hususları da kapsayacak genişlikte ve derinlikte değerlendirmeler yapmamışlardır.

Bazı öğrencilerin görüşlerinde eğitim hakkını toplumsal statü kazanma ve hayata veya mesleğe hazırlama ve ekonomik bağımsızlık olarak değerlendirdikleri görülmüş ve bu görüşler sonuç boyutunda incelenmiştir.

Aşağıda görüşü verilen bir öğrenciye göre eğitim hakkı toplumsal statü sahibi olabilmek için en temel haktır:

O kişinin belli bir yere gelebilmesi için en temel hakkı. (SÖ1k)

İki öğrenci, eğitim hakkının kişinin hayatta bağımsız olmasında gerekli olduğunu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

... Herkesin, her bireyin okumaya hakkı var. Çünkü her bireyin kendini kurtarması gerektiğini düşünüyorum. Kimseye boyun eğmeme şeklinde de değil ama, herkesin bir şekilde kendi geleceğini karşılaması gerektiğini düşünüyorum.(SK8k)

Her bireyin okumaya hakkı vardır. Kendi ayakları üzerinde durmaya hakkı vardır. (SÖ4k)

Görüldüğü gibi bu öğrencilerden özellikle SK8k eğitimi adeta bir kurtuluş olarak görmüş, eğitimin, sadece ekonomik anlamda değil, kendi kararlarını verme konusunda da özgürlük sağlayacağını savunmuştur.

Öğrencilerden bir diğeri eğitim hakkının, kişiye sadece okuma yazma öğretilmesi olmadığını, ayrıca onu hayata hazırlamak olduğunu şu cümlelerle ifade etmiştir:

(...)Eğitim denince tabii, Ali ata bak, bundan kastım kesinlikle okuma yazma öğretmek değil, hayata hazırlama yönünde de bir eğitime tabii tutulmalıyız.(SK7e)

Sonuç boyutu içerisinde ele alınan bu görüşler, özü itibarıyla eğitimin toplumsal işlevine ve bireyi geliştirme görevine vurgu yapmaktadır. Eğitimin toplumsal işleviyle birey toplumsallaşacak yani kendisine aktarılan bilgi ve değerleri içselleştirmesiyle toplumun etkin bir üyesi haline gelecektir. Böylelikle toplum içindeki rolünü de yerine getirebilecektir (Şirin, 2008, 50). Ayrıca birey eğitimle kendini tanıyabilir, yeteneklerini geliştirip yeterliliğe dönüştürebilir, akılcı yaklaşımla sorunlarını çözebilir, iradesini, düşüncesini ve eylemlerini özgür kılarak kendi refahını arttırabilir (Uras, 2002, 215;

Başaran, 2011, 18). Görüşmecilerin, “belli bir yere gelme” SÖ1k, “kendi geleceğini karşılaması” SK8k, “kendi ayakları üzerinde durma” SÖ4k, “hayata hazırlama” SK7e şeklindeki ifadeleriyle kastedilen eğitimin toplumsal işlevi olduğu düşünülmektedir.

Öğrencilerden 8’i, ÇHS md. 28’de, AİHS Ek Protokol md. 2’de ve Anayasamızın 42. maddesinde vurgulanan eğitim hakkının eşitlik özelliğini de ifade etmişlerdir. Bu görüşleri hukuksal boyut alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Sözü edilen hukuki düzenlemelerin ortak özelliği eğitim hakkının ayırım gözetilmeksizin herkese tanınmış olmasıdır. Bu öğrencilerden bazıları “herkes veya her birey” kelimelerini kullanarak bu niteliğe değinmişlerdir:

Bir ülkede herkesin, bir yaşa kadar yapması gereken. ... SK1k

...Herkesin eğitim öğretim hakkı var sonuçta. Benim eğitim hakkım var. ...(SK2k)

Her bireyin okumaya hakkı vardır. ...(SÖ4k)

... Herkesin her bireyin okumaya hakkı var ... (SK8k)

Her bireyin alması gereken bir hak, her bireyin sahip olması gereken, bir haktır. (SÖ5e)

Bu öğrencilerden bazıları cinsiyet eşitliğine değinmişlerdir:

... özellikle duyuyoruz aileler doğuda kız çocuklarını okutmuyorlar. Öğrencinin eğitimde hakları vardır. Bir okulda işlenen müfredatın bir başka okulda işlenmemesi öğrenciyi kısıtlar. (SK5k)

... bizim çok önceden babaannelerimizden gelen bir şey, kızlar okutulmuyordu ve özellikle benim babaannem çok okumak istemiş ve ona izin verilmemiş. (SK8k)

Görüldüğü gibi burada öğrenciler, ne yazık ki ülkemizin kız çocuklarının okutulmaması gerçeğine değinmektedirler. SK5k’nın “Aileler Doğuda kız çocuklarını okutmuyorlar” söylemi, Ferreira ve Gignoux’un, Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası için hazırladıkları, “Eğitimde Fırsat Eşitsizliği: Türkiye Örneği” adlı raporda, “Özel olarak Doğu’da –özellikle kırsal alanlarda- ikamet eden kız çocuklarının okula gitme oranlarının diğer bölgelerdeki kız çocuklarına ve genel olarak erkek çocuklarına göre daha düşük olduğu görülmüştür” şeklinde yer almaktadır (2010, 9).

Kırsal kesimde görülen, kız çocuklarının okutulmaması sorununa yönelik, MEB, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar işbirliğiyle yararlı adımlar atılmaktadır. Örneğin, “Haydi Kızlar Okula”, “Baba Beni Okula Gönder”, “Kardelenler-Çağdaş Türkiye’nin Çağdaş Kızları”, “Anne-Kız Okuldayız”, “Kız Çocuklarının Okullaşmasına Destek Kampanyası” gibi kampanyalar ve “Eğitime %100 Destek”, “Temel Eğitime Destek Projesi” gibi projeler hayata geçirilmiştir. Özellikle kız öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarının düşürülmesi ve okuldan ayrılan kız çocukları ve kadınlar için eğitim programlarının düzenlenmesini hedeflemektedir (Atlama ve Özsoy, 2009, 4). SK5k sadece kız erkek eşitliğine değil, tüm okullarda aynı programın işlenmesi gerektiğini de ifade ederek bölgeler arası farklılıkların olmaması ve fırsat eşitliğinin sağlanması gerektiğini de vurgulamıştır.

Öğrencilerden SK7e eğitimin niteliğine vurgu yapmıştır. Burada vurgulanan fırsat eşitliği, dünyanın gelişmiş ülkelerinde öğrencilere sağlanan nitelikli eğitimin ülkemizdeki öğrencilere de sağlanmasının gerekliliğine ilişkindir:

Öğrenci diğer gelişmiş ülkelerle aynı eğitimi alabilmeli, onlarla aynı şeyleri yapabilmeli. ... (SK7e)

Bir başka öğrencinin görüşleri ise kişilerin ekonomik durumlarından dolayı ayrımcılığa uğramamalarıyla ilgilidir:

... Buna (eğitim hakkına) gücü olan öğrenci ya da olmayan öğrenciye de eşit tanınması gereken haklar olduğunu düşünüyorum. (SK9k)

SK7e ve SK9k yukarıdaki görüşüyle aynı zamanda, devlete de eğitim hakkının sağlanması konusunda yükümlülük yüklemektedirler. Öğrencilerden Sk4k ve SK8k eğitim hakkının sağlanması konusunda şu ifadeleriyle ailelere yükümlülük yüklemektedirler:

...Çocuk yaşta birey bunun (eğitim hakkının) bilincini elde edemiyor bence Eğitim okursam ya da okula gidersen ne olur bilincinde değil bence okula başlayan çocuk. Dolayısıyla anne babasının düşünüp bu özgürlüğü, hakkı ona tanınması lazım. Bunlar okula genelde gitmek istemezler ama annelerinin babalarının bu konuda bilinçli olup onları yönlendirmeleri gerekiyor bence. Çünkü ilerde ne olacağını bilemezsiniz sonuçta, belki ilerde büyüyüp bir yirmi yaşlarına gelince belki keşke okusaydım, keşke beni de gönderselerdi de bu duruma düşmeseydim şeklinde davranışları olabilir. (SK4k)

... Bizim çok önceden babaannelerimizden gelen bir şey, kızlar okutulmuyordu ve özellikle benim babaannem çok okumak istemiş ve ona izin verilmemiş. ... (SK8k)

Öğrencilerden (Sk4k)'nin aileye daha çok rehberlik niteliğinde pozitif bir yükümlülük yüklerken, (SK8k)'nin ailenin eğitim hakkından faydalanmasını engellememesi yönünde negatif bir yükümlülük yüklediği görülmektedir.

Öğrencilerin, bireylerin gerek cinsiyet farklılığından gerekse ekonomik durumlarından dolayı eğitim alamaması durumlarına vurgu yapmış olmaları, Tomasevski'nin 4A şemasını hatırlatmaktadır. Hatırlanacağı gibi eğitim, Tomasevski'ye göre, 4A olarak ifade edilebilecek dört özelliği muhakkak taşımalıdır. Bu özellikler, Mevcudiyet (*Availability*), Erişilebilirlik (*Accessibility*), Kabul edilebilirlik (*Acceptability*) ve Uyarlanabilirlik (*Adaptability*)'tir (Praneviciene ve Puraite, 2010, 139 vd.). Öğrencilerin sözünü ettiği durumlar, bu özelliklerden erişilebilirliğe vurgu yapmaktadır. Bunun yanı sıra (SK7e)'nin gelişmiş ülkelerle aynı eğitim diyerek sözünü ettiği, mevcudiyet ilkesidir. Öğrenci niteliği iyi bir eğitim almak istediğini belirtmektedir. Mevcudiyet ilkesi uyarınca da Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Sözleşmesi'ne taraf devletler niteliği iyi eğitim sunma yükümlülüğünü taahhüt etmişlerdir.

Öğrencilerin eğitim hakkına ilişkin görüşlerinin okudukları okulun türüne göre ya da cinsiyetlerine göre farklılık arz etmediği görülmektedir. Ancak eğitim hakkının eşitliğe özellikle cinsiyet eşitliğine uygun olması gerektiğine yönelik ifadeleri yedi kız öğrenciye karşılık bir erkek öğrenci kullanmıştır. Bu durumda kız öğrencilerin eğitim hakkının eşit kullanımı konusunda hassasiyetlerinin olduğunu söylemek mümkündür.

Öğretmenlerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlere eğitim hakkının ne olduğu sorularak eğitim hakkını açıklamaları istenmiştir. Süreç boyutu alt kategorisinde yer alan ve eğitim ve genel kültüre vurgu yapan görüşler şöyledir:

Eğitim hakkı, belirli bir yaştan belirli bir yaşa kadar öğrencinin talim ve terbiyeye tabi tutulması olarak değerlendiriyorum. (ÖK1e)

Bilgi alma ve sosyalleşme özgürlüğü olabilir. (ÖK2k)

Her bir birey, sadece öğrencinin de değil, istediği takdirde istediği eğitimi alma hakkına sahip olmasıdır. (ÖK3k)

Herkesin alabildiği kadar alacağı asgari düzeydir bence eğitim hakkı. En az neyi almak istiyorsa, ne kadar almak istiyorsa o kadar hakkı vardır. (ÖK4e)

... Herkesin, eğitim anlamında, alabileceği, kurumlarda ya da herhangi bir ortamda alabileceği, eğitimlerin hakkı yani o hakka sahip olmaları. ... (ÖK6k)

Eğitim hakkı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan her bireyin okullara gidebilmesi, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip olan her bireyin, verilen eğitimi alabilmeleridir. ... (ÖÖ2e)

Süreç boyutu alt kategorisinde yer alan ve eğitimi “öğrenim-öğretim (okuma)” olarak değerlendiren görüşler şunlardır:

Öğrencinin eğitim hakkı, süreç içerisinde alması gereken bilgileri kazanması. Öğretim hakkı bence. Eğitim hakkı, bizim okullarımızda çok fazla maalesef eğitime gelemediğimiz için bu hak üzerinde de çok fazla düşünme şansımız olmuyor. Çünkü kalabalık okullar, süre kısa, zaman kısa, o yüzden daha çok öğretimle ilgilidir. (ÖK9e)

Temel yaşam haklarından biri olan, öğrencinin istediği eğitim kurumunda okuması ya da eğitimini tamamlamasıdır. (ÖÖ1k)

Eğitim hakkı, ... öğrencinin o ders sonunda, hangi ders olursa olsun, alabileceğinin maksimumunu alması gerekir, almak da istiyorsa. ... (ÖÖ6e)

Görüldüğü gibi öğretmenler de eğitim alma, öğrenim, öğretim, okuma gibi öğrencilerinkine benzer ifadeleri kullanarak eğitim hakkına ilişkin görüşlerini açıklamışlardır. Süreç boyutu alt kategorisi içinde değerlendirilen bu görüşler dışında öğretmenlerden bazıları, eğitim hakkını kişilerin geleceklerini kurmaları, dünyayı tanımaları, hayata hazırlanmaları ya da daha iyi yaşayabilmeleri için gerekli olduğunu vurgulamıştır. Kısaca bazı öğretmenler görüşlerinde, eğitim hakkını toplumsal statü kazanma ve hayata veya mesleğe hazırlama olarak değerlendirdikleri görülmüş ve bu görüşler sonuç boyutunda incelenmiştir:

Yaşayabilmesi için ya da dünyayı tanıyabilmesi için ona gereken, alması gereken her şey. (ÖK4e)

Öğrencinin isteklerine cevap verebilmektir. Buna öğretim de girer. Bulunduğu kurumda donanımlı bir şekilde öğrenci hazırlamaktır. (ÖK5e)

Okumak herkesin hakkıdır. Okuduktan sonra öğrenci kendi geleceğini inşa etmiş oluyor. O hakkın herkese verilmesi şeklinde tanımlıyorum. (ÖÖ2e)

Eğitim hakkı, insanın kendini daha iyi ifade edebilmesi için, hayatta daha iyi bir şekilde yaşayabilmesi için, kendini belli bir yaşa kadar doluma getirmesidir. (ÖÖ3e)

Öğretmenlerden yedisi ÇHS md. 28'de, AİHS Ek Protokol md. 2'de ve Anayasamızın 42. maddesinde vurgulanan eğitim hakkının eşitlik özelliğini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin bu görüşleri hukuksal boyut kategorisinde değerlendirilmiştir. Söz konusu hükümlerin ortak özelliği eğitim hakkının ayırım gözetilmeksizin herkese tanınmış olmasıdır. Bu öğretmenlerden bazıları "herkes veya her birey" kelimelerini kullanarak bu niteliğe değinmişlerdir:

Her bir birey, sadece öğrencinin de değil, istediği takdirde istediği eğitimi alma hakkına sahip olmasıdır. (ÖK3k)

Herkesin alabildiği kadar alacağı asgari düzeydir bence eğitim hakkı. (ÖK4e)

Eğitim hakkı, herkes için geçerli ben sadece öğrenci açısından düşünmüyorum, bütün toplum açısından düşünüyorum. Herkesin, eğitim anlamında, alabileceği, kurumlarda ya da herhangi bir ortamda alabileceği, eğitimlerin hakkı yani o hakka sahip olmaları, yediden yetmişe diye düşünüyorum. (ÖK6k)

Eğitim hakkı çok geniş bir konu aslında. İnsan haklarından başlayalım. Bütün insanların faydalanabilecekleri, kullanmaları gerektiği fakat eğitim hakkının bilincine varabilmek için de eğitilmiş insan olması gerekiyor. Burada sanki bir kısır döngü var. Yukarıdan aşağıya insanlara tanınmış bir hak ya da hükümetlerin ya da devletlerin belirlediği bir hak gibi düşünülüyor da bunun bilincinde olup da bu hakkı kullanmak da ayrı bir şey. Baştan öğrenilmesi gerekiyor. (ÖK7e)

Eğitim hakkı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan her bireyin okullara gidebilmesi. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip olan her bireyin, verilen eğitimi alabilmeleridir. Biliyorsunuz günümüz koşullarında bazı illerimizde, bazı köylerimizde kız çocukları belli bir yaştan sonra okutulmuyor. Bu hakların onlara verilmesi. Okumak herkesin hakkı.(...) (ÖÖ2e)

... Eğitim hakkı, her insana eşit olarak verilmesi gereken, devletin de bunu sağlamasını tabi arzu ettiğimiz bir hak diye düşünüyorum. (ÖÖ5e)

Herkesin istediği eğitimi almasıdır. (ÖÖ4k)

Eşitliğe vurgu yapan öğretmenlerden ÖK7e'nin görüşleri üzerinde durmak gerekir. Her ne kadar ÖK7e, 'bütün insanların faydalanabilecekleri' diyerek, eşitliğe vurgu yapsa da sözlerinin devamında eğitim hakkının önemine de değinmektedir. ÖK7e'ye göre sadece eğitim hakkı için değil, tüm insan haklarını bilmek ve bu hakları kullanmak veya talep etmek için, öncelikle bu hakları bilmek gerekmektedir. Eğitim hakkının gerçekleşmesi, insan haklarının kullanılması için gerekli ve önemlidir. Eğitim hakkı tamamen gerçekleşmeksizin, kişisel, siyasal, sosyal ve ekonomik hakların hiç biri,

insan haklarıyla ilgili kurumların kurulmasına yol açan amaçlara erişmek için tam olarak kullanılamaz (Matsurra, 2002'den ve Humphrey 1986'dan akt. Karmel, 2008, 257, Akyüz 2009, 1032). ÖK7e “burada sanki bir kısır döngü var” diyerek Karmel'in aktardığı bu durumdan söz ettiği düşünülmektedir. Diğer öğretmenlerden farklı olarak ÖK7e'nin öğretide yer almış hususlara temas etmiş olmasında, aldığı yüksek lisans derecesinin etkisinin olabileceği akla gelmektedir.

Öğrenciler gibi öğretmenlerden ÖÖ2e, eğitimde eşitliğe değinirken cinsiyet eşitliğine vurgu yapmış, ülkemizde kızların okutulmaması meselesini özellikle belirtmiştir. Ancak benzer söylemi kullanan öğrencilerin cinsiyeti kız iken, öğretmenin cinsiyeti erkektir.

Görüşmeye katılan öğretmenlerden bazıları, eğitim hakkını açıklarken, bu hakkın temininin devletin yükümlülüğünde olduğunu şu sözlerle ifade etmişlerdir:

Türkiye sosyal bir devlet olarak kabul ediliyor. Sosyal bir devlet sağlık, eğitim veya hukuk adaleti sağlamakla görevli, bunlar asli görevleri diye kabul ediliyor, bunlardan birisi de eğitim. (ÖK1e)

Öğrencinin eğitim hakkı, zaten Türkiye Cumhuriyeti yasaların üzerinde çerçevelenmiş bazı haklar var. (ÖK3k)

Öğrenci şu andaki ortamda tahminim çok fazla eğitim hakkını kullanmış oluyor. Belki eski düzende okumayacak olanlar bile, olması gerektiği gibi tamamıyla okula bağlılar. 12. sınıfın sonuna kadar mecbur olan bir eğitim var. Dolayısıyla hak olmaktan çıktı da sanki bir görev gibi oldu. Şu anda buna eğitim hakkı değil de belki eğitim görevi demek daha doğru olur diye düşünüyorum. (ÖK8e)

Eğitim hakkı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan her bireyin okullara gidebilmesi. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip olan her bireyin, verilen eğitimi alabilmeleridir. Biliyorsunuz günümüz koşullarında bazı illerimizde, bazı köylerimizde kız çocukları belli bir yaştan sonra okutulmuyor. Bu hakların onlara verilmesi. Okumak herkesin hakkı.... (ÖÖ2e)

Özel okul ortamında çocuklar buraya geliyorlar, buna bir bedel de ödüyorlar. Sonuçta devletin bunu ücretsiz vermesi gerekiyor, ama insanlar buraya para vererek geliyorlar. Özel okullarda bu konu çok daha kritik bence. ... (ÖÖ6e)

Öğretmen ÖK1e Türkiye'nin sosyal bir devlet olduğunu, eğitim hakkının sağlanmasının da sosyal devletin ödevlerinden biri olduğunu söylemektedir. Sosyal Devlet, Anayasa'nın 2. Maddesinde yer alan, Cumhuriyetin niteliklerinden biridir. “Sosyal Devlet, devletin sosyal ve ekonomik hayata müdahalesi yoluyla, sınıf çatışmalarını yumuşatan ve milli bütünleşmeyi

sağlamaya çalışan bir devlet anlayışıdır” (Özbudun, 2004, 123). Anayasa Mahkemesi kararları ışığında şöyle bir tanım yapılabilir: “Sosyal adalet ve sosyal güvenliği sağlamak ve herkes için insan haysiyetine yaraşır asgari bir hayat düzeyini gerçekleştirmekle yükümlü devlet”, sosyal devlettir (Özbudun, 2004, 126). Anayasanın eğitim hakkını düzenleyen 42. Maddesini göz önünde bulundurduğumuzda, söz konusu maddenin, kimsenin eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılmayacağı, ilköğretimin bütün vatandaşlar için zorunlu ve parasız olacağı, Devletin maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilere burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapacağı hükümleri bakımından olumlu edimleri gerektiren sosyal bir haktır. Öte yandan, aynı maddede yer alan eğitim ve öğretimin, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre Devletin gözetim ve denetimi altında yapılması ve bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaması hükmü açısından, klasik bir hürriyet olan bilim ve sanatı serbestçe öğretme ve öğrenme ve ekonomik bir hak olan özel teşebbüs hürriyetine bir sınırlama getirdiği söylenebilir (Özbudun, 2004, 135).

Öğretmen ÖK3k, “Türkiye Cumhuriyeti yasaların üzerinde çerçevesi belirlenmiş bazı haklar var” diyerek eğitim hakkının Anayasal bir hak olduğunu ifade etmiştir. ÖK8e ise görüşlerinde zorunlu eğitime vurgu yapmış, zorunlu eğitim karşısında eğitim hakkının, hak sahibi tarafından yerine getirilmesi gereken adeta bir yükümlülük haline geldiğini belirtmiştir. ÖÖ2e, vatandaşlık kavramını ön plana çıkartarak, kadın erkek ayrımı yapılmaksızın herkesin eğitim hakkına sahip olduğunu, ancak ülkemizde kadınlar aleyhine eşitliğin bozulduğunu vurgulamaktadır. ÖÖ6e'nin “sonuçta devletin bunu ücretsiz vermesi gerekiyor, ama insanlar buraya para vererek geliyorlar” şeklindeki söylemi, Başbakan'ın 2012 yılında açıkladığı "Dershaneleri kaldıracağız, özel okulları teşvik edeceğiz" sözlerini akla getirmektedir (31.03.2012 tarihli Sabah Gazetesi haberi). Bu noktada ÖÖ6e'nin söylemlerinin eğitimde özel teşebbüs hürriyetinden çok, başbakanın bu sözlerine işaret ettiği düşünülebilir.

Öğretmenlerin özellikle hukuksal boyut kategorisi içerisinde incelenen görüşlerde eğitim hakkının, ülkemizin anayasasında ve yasasında temin

edildiği belirtilse de, uluslararası düzenlemeler tarafından güvence altına alınmış olmasına ilişkin herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Bu durum, Karmel'in 2008 yılında yapmış olduğu eğitim hakkıyla ilgili çalışmasının bulgularını anımsatmaktadır. Söz konusu çalışmada Karmel, birçok eğitimcinin, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde kabul edildiği şekliyle, eğitim hakkına tamamen yabancı olduğunu ve beyannamenin hükümlerine yaygın olarak atıfta bulunulmasına rağmen içeriğinin büyük kısmının incelenmemiş olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonucun gerekçesini Karmel de şu şekilde açıklamaktadır: Öğretmenlerin eğitim hakkına yabancılığı, eğitime birçok amaç yüklenirken bu amaçlara ulaşmak için de çok çeşitli yollar olması gerçeğiyle birleşince, çok az öğretmen eğitim hakkının tam anlamı ve sınırları konusunda hemfikirdir. Bazıları tarafından, toplumun sosyo-ekonomik gelişimi için rekabeti teşvik eden bir araç olarak görülen eğitim hakkının dayatılması okullarımızda ve okul programlarında kısıtlayıcı ve sınırlandırıcı durumları meşrulaştırmak için sık sık kullanılmıştır. Eğitime insan hakları bakış açısıyla bakmak belirsizliği ortadan kaldırmamakla birlikte eğitimcilere bir yol haritası sağlamaktadır (Karmel, 2008, 252, 253).

Karmel'e göre (2008, 253), eğitim hakkıyla amaçlanan iki sonuç vardır: Biri, insan karakterinin tam gelişimini teşvik etmeyi; diğeri, hoşgörü, dostluk ve barış dolu bir dünya yaratmak için insan haklarını ve temel özgürlükleri güçlendirmeyi amaçlar. Öğretmenler de öğrenciler gibi, süreç boyutunda incelenen görüşlerinde, eğitimin toplumsal işlevine değinmişlerdir. Öte yandan, sonuç kategorisinde işlenen görüşlerin öğrenci görüşlerinde olduğu gibi soyut ifadelerin kullanıldığı (dünyayı tanıma, donanımlı olma, iyi yaşama, geleceğini kurma, kendini iyi ifade edebilme gibi) görülmektedir.

Yöneticilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan yöneticilere eğitim hakkının ne olduğu sorularak eğitim hakkını açıklamaları istenmiştir. Yöneticilerin bir kısmı eğitimin süreç boyutu bağlamında eğitim hakkını açıklamışlardır. Bu görüşlerden ikisi açıkça eğitimin bir süre ve süreç olduğuna, eğitim hakkının da bu süreçte eğitimden yararlanmayı sağlayan faaliyetler olduğuna ilişkindir:

... Zorunlu olan bir eğitim var mesela, onu aldıktan sonra belirli geriye kalan sürede eğitim olanaklarından tamamıyla yararlanması olarak düşünüyorum. (YK2k)

...Eğitim tüm hayatın her evresinde yapılan faaliyetlerin bütünü ... Biliyorsunuz eğitim bir süreç, istedik davranışlar elde etme süreci aynı zamanda. Biz de ihtiyaçlarımız doğrultusunda bu istedik davranışları yetiştirdiğimiz bireylere edindirmek zorundayız. (YK6e)

Görüldüğü gibi bu görüşlerinde yöneticiler eğitimin süreye yayıldığını ve eğitimle, süreç içinde istenilen bireyin yetiştirileceğini ifade etmişlerdir. Görüşleri aktarılan bu yöneticilerden YK6e, eğitimin çok yaygın tanımına değinmiş ve “biz de ihtiyaçlarımız doğrultusunda bu istedik davranışları yetiştirdiğimiz bireylere edindirmek zorundayız” diyerek eğitim işgörenlerinin, bireylerin sahip olduğu eğitim hakkının gerçekleşmesi için kendilerine verilmiş yükümlülükleri yerine getirmeleri gerektiğinin altını çizmiştir. Ayrıca burada eğitimin toplumsal işlevine de değinilmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Yöneticilerden birkaçı, öğrenciler ve öğretmenler gibi eğitimi öğrenme, bilgi ve tecrübe alma olarak değerlendirmişlerdir. Bu görüşler de süreç boyutu alt kategorisi içerisinde incelenebilir.

... Öğrencinin istediği kadar öğretmenden kayıtlı bir şekilde bilgi edinmesidir, öğrenme hakkı. ... (YK4k)

Rahatça, fazla disiplin yönünden sıkıntı olmayan bir okula gidip gelip, istediği talep ettiği, aslında, öğrencileri mümkün olduğunca öğrencilikten çıkartıp, talebe olmaya itmektir. Yani fazla şey talep etsin fazla şey öğrensin. ... (YK8e)

... Eğitim hakkından kasıt, her çocuğun geleceğini şekillendirmesi için yönlendirmesi için belli bir yaşa gelinceye kadar alması gereken, büyüklerinden alması gereken tecrübeler bütünü diyeyim, ilim bilgi, yaşantılar, bunun tamamı aktarımı, çocuklara ve gençlere aktarımıdır. (YÖ3e)

Yukarıda belirtilen görüşlerde belirli bir plan ve program dahilinde belirli bir yerde (okulda) eğitim alma, bilgi edinme, tecrübelerin aktarılması vurgulanmaktadır. YÖ3e'nin “geleceğin şekillendirilmesi” vurgusunun, aynı zamanda eğitimin sonuç boyutuna da değindiği düşünülebilir. Söz konusu yöneticiye göre, geleceğin şekillenmesi için eğitim önemli bir unsurdur. Bu görüş dışında eğitimin sonuç boyutu alt kategorisinde incelenen diğer görüşler şunlardır:

... Eğitim olmadan, örgün eğitimi bitirmeden toplumda insanların bir yerlere gelebilmesi mümkün değil. Kendini geliştirebilmesi için, haklarını bilebilmesi için alması gereken eğitimi anlıyorum. İlerde hem bir mesleğe dönük de olabilir belki

ondan gelir elde etmeyi düşünmez ama toplumda saygın bir yer edinmek için (eğitim almak isteyebilir) ... (YK1e)

... Eğitim, evet öğretemeyebiliriz biz burada, bir matematik, herhangi bir fonksiyonel işlemi ya da analitik geometriden bir formülü öğretemeyebiliriz. Yamuğun alanını bulamayabilirim, buradan o şekilde mezun olabilirim. Ama hiç olmazsa ülkesine faydalı, etrafından haberdar olan, eğitilmiş bir birey olarak buradan çıkmasını sağlamaya çalışıyoruz, onu vermeye çalışıyoruz, eğitim her alanda eğitim. ... Bir konuyu bilmeyebilir ama öğrenmeye açık olsun ya da nasıl yapması gerektiğini nerede nasıl davranması gerektiğini, burada eğitmeye öğretmeye çalışıyoruz ve ben burada öğretimden daha önemli görüyorum eğitimi bu anlamda. ... (YK7e)

... Eğitim hakkı, öğrencilerin okula geliş amaçları doğrultusunda, edinmek istedikleri amaçların elde edilmesi. İnsanların geleceğe dönük veya mesleki olarak gitmek istedikleri yerde eğitim almaları. (YÖ2e)

Toplumaya yararlı birey olabilmesi için bireylere sunulan haklar. (YÖ4k)

Görüldüğü gibi yöneticiler de öğrenciler ve öğretmenler gibi, bireyin toplumda iyi bir statü edinmesi, meslek sahibi olabilmesi için eğitimin gerekli olduğunu ve eğitim hakkının da eğitimin sonuç boyutunun gerçekleşmesi için önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ancak burada özellikle YK7e'nin açıklamalarında görüldüğü üzere, görüşülen yöneticilerden bazıları eğitimi nasıl anladıklarını, onlara göre eğitimin nasıl olması gerektiğine yönelik açıklamalarda bulunmuşlardır. Ona göre matematik bilgisi yeterli olmasa da nasıl davranması gerektiğini bilen bir birey eğitilmiştir. YÖ4k'ya göre de eğitim topluma yararlı birey yetiştirilmesini sağlar. İşte buna imkân veren tüm haklar da YÖ4k'ya göre eğitim hakkıdır.

Yönetici görüşleri arasında da tıpkı öğrenci ve öğretmen görüşlerinde olduğu gibi eğitim hakkının eşitlik ilkesine ve devletin eğitim hakkının gerçekleşmesini sağlama yükümlülüğüne atıf yapıldığı görülmektedir. Yönetici görüşlerinde de, her ne kadar ÇHS md. 28'de ve AİHS Ek Protokol md. 2'de eşitlik ilkesine değinilmiş olsa da, söz konusu uluslararası hükümlere atıf bulunmamaktadır. Bu durum yine Karmel'in yukarıda değinilen çalışmasının bulgularını anımsatmaktadır (2008, 253). Hukuksal boyut kategorisinde incelenen ve eşitliğe vurgu yapan görüşler şöyledir:

Eğitim hakkı, bir ülkede yararlanılması gereken eğitim olanaklarından yararlanması, eşit ölçüde yararlanması olarak değerlendiriyorum. ... (YK2k)

... Herkes yapmak istediği uygulamak istediği şeyleri, devletin imkanları ölçüsünde edinme ve uygulama hakkına sahiptir. Kimse bu haktan mahrum edilemez.... (YK3k)

Anayasa tanımlamış, kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Bunu Milli Eğitim Temel Kanunu da koymuş. Herkesin eğitim hakkı var. ... (YK5e)

Devletin bütün bireyleri eşit derecede eğitim imkanı sunmasıdır. (YK9e)

Öğrencinin eğitim hakkı denince, anayasal şeyler geliyor ilk önce insanların aklına, eğitim herkesin hakkıdır diye ... (YÖ2e)

Her bireyin eğitim hakkı vardır. Hangi yaşta olursa olsun. Öğrencinin eğitim hakkı, ait olduğu toplum içerisinde en iyi şekilde eğitim alma hakkına sahiptir her birey, her genç, her çocuk ve bu hakkı da hiçbir surette engellenemez, elinden alınamaz diye düşünüyorum. (YÖ5e)

Kısaca belirtmek gerekirse, yukarıda görüşlerine yer verilen yöneticiler, ülkemizde yaşayan herkesin eğitim hakkına sahip olduğunu, eğitim hakkından yararlanma konusunda kimseye ayrımcılık yapılamayacağını ve herkesin eşit ölçüde bu haktan yararlanacağını belirtmişlerdir. Belirtilen görüşlerin bazılarında yer aldığı gibi, bu hakkın gerçekleştirilmesi konusunda devlete yüklenen yükümlülükler de katılımcılar tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

Eğitim hakkından anladığım bu basamakları (öğretimin basamaklarını) bir engel olmadan rahatlıkla tamamlayabilmesidir. (YK1e)

... Herkes yapmak istediği uygulamak istediği şeyleri, devletin imkanları ölçüsünde edinme ve uygulama hakkına sahiptir. ... (YK3k)

Yukarıda belirtilen görüşlerden YK1e'nin görüşü, eğitim hakkının gerçekleşmesi için devlete olumsuz bir görev yüklemektedir. Buna göre devlet, eğitim hakkının gerçekleşmesi için engel koymama yükümlülüğü altındadır. YK3k'nın görüşü ise 1982 Anayasası'nın eğitim hakkına yaklaşımını net bir biçimde ortaya koymaktadır. 1961 Anayasasında eğitim devletin en başta gelen ödevi olarak sayılmıştır (Yaşar, 2000, 87). Ancak 1982 Anayasasının 65.maddesinde yer alan, "Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek mali kaynakların yeterliliği ölçüsünde yerine getirir." hükmüyle devletin eğitim hakkını gerçekleştirilmesi sadece ödev olmaktan çıkarılmamış, mali kaynakların elverişliliği ölçütüyle de bu yükümlülük oldukça hafifletilmiştir.

Devletin eğitim hakkına ilişkin yükümlülüklerini zorunlu eğitim üzerinden açıklayan yönetici görüşleri de bulunmaktadır. Devletin belirli bir süre boyunca vatandaşlarına eğitim almalarını zorunlu kılmaları zorunlu eğitimidir.

Zorunlu eğitim sadece vatandaşa değil aynı zamanda devlete de yükümlülük yükler. Devlet bu süre boyunca eğitimi hizmetini sunmaktan imtina edemeyecektir. Katılımcılardan ikisi ülkemizde 2012 yılında gerçekleştirilen eğitim reformuna da değinerek şunları belirtmişlerdir:

İlköğretim mecburiydi, şimdi ortaöğretim de mecburi oldu, 4+4'e geçerek. Önceden mecburi değildi, geçen seneye kadar. ... (YK4k)

Şu anda zorunlu eğitim, oniki yıla çıktı biliyorsunuz. Bu oniki yıl boyunca, özel okulda biraz daha farklı, para giriyor işin içine, ama devlet olarak düşündüğünüzde, öğrenci oniki yıl boyunca devlet destekli olarak okuması. (YÖ1e)

Eğitim günümüzde bir hak olarak ortaya çıkmış ve bütün bireyler bundan yararlanma hakkına sahip. Bireyler bunu kullanmak isterlerse, bu haktan faydalanmak isterlerse, bu gerçekleşiyor. Faydalanmak istemezlerse, gerçekleşmiyor. Ama günümüzde başka bir şey var artık zorunlu tutma süreci ortaya çıktı. İki sene önce orta öğretimde yararlanma hakkınız vardı. Bu gene bir hak olarak var, ama aynı zamanda bir ödev durumuna dönüştü, zorunlusunuz buna. Bireyler için çok önemli bir haktır, toplumları da geliştiriyor, bireyleri de geliştiriyor. (YK5e)

Bu kategori altında görüşleri incelenen katılımcılardan YK1e'ye tekrar dönmek gerektiği düşünülmektedir. Çünkü söz konusu katılımcı öğretmen ÖK7e'ye benzer şekilde eğitim hakkının diğer insan hakları açısından önemine değinmektedir. Ona göre, eğitim hakkı bireyin diğer haklarını bilmesi için gereklidir:

... (Eğitim hakkından) haklarını bilebilmesi için alması gereken eğitimi anlıyorum. Eğitim hakkından anladığım bu basamakları (öğretimin basamaklarını) bir engel olmadan rahatlıkla tamamlayabilmesidir. (YK1e)

YK5e'nin eğitimin zorunlu hale gelmesiyle, eğitimin bir hak olmaktan çıkarak bir ödev haline dönüştüğü yönündeki söylemi, öğretmen ÖK8e'nin görüşleriyle aynıdır.

Son olarak YÖ6e'nin görüşlerine değinmek gerekir. Söz konusu yönetici, özel okulda çalıştığı için eğitim hakkına bakışı özellikle devletin eğitim hakkını gerçekleştirilmesi konusunda farklıdır. Ona göre devletin anayasal bir hak olarak ücretsiz sunması gereken yükümlülüğünü, özel okullar ücret karşılığında sunmaktadırlar:

...Burada özellikle eğitim bir anayasal haktır; zaten, ücretsizdir yani. Dolayısıyla bu önemlidir. Bizler de özel okul olarak anayasal hak olan bir şeyi sonuçta para alarak yapıyoruz. Dolayısıyla özel okullardaki hak biraz daha artıyor. (YÖ6e)

YÖ6e'nin "özel okullardaki hak biraz daha artıyor" söylemi bu noktada dikkat çekicidir. Belirtilen söylemin, özel okullarda verilen eğitimin niteliğinin özel okullarda, kamu okullarına nazaran daha iyi olması gerektiği yönünde anlaşılması gerekir. Aksi takdirde bir okul yöneticisinin anayasanın eşitlik ilkesine ters düşen bir düşünceye sahip olduğunu varsaymak hayatın olağan akışıyla bağdaşmaz. Keza yöneticinin diğer ifadeleri de bu yaklaşımı destekler niteliktedir:

... Dolayısıyla onlara sunduğumuz sosyal ortam okul içerisindeki fiziksel yapı, daha da özele incek olursak bizler çocuklara burada aslında temel anlamda iki şey sağlıyoruz. Birincisi akademik eğitim. Yani akademik olarak belirli bir seviyeye getirmek hak. İkincisi çocuklara burada sosyal bir ortam sosyal aktivite imkanları sunuyoruz, bu da bir hak. Bir de yabancı dil. Bu da onlar için bir hak. Sonuçta çocuklar bu haklarını bizim okulumuz içerisindeki tüm kompleksin tüm kullanım alanlarında her şeyine kadar sahipler. Yemekhanesinden, spor alanlarına, okul içerisindeki laboratuvarlara, sınıf içerisindeki teknoloji imkanlarına kadar, bütün bunlar bir çocuğun bir kolejde sahip olması gereken haklarıdır. (YÖ6e)

Yönetici görüşlerine genel anlamda bakıldığında iki husus göze çarpmaktadır. Diğer katılımcılardan farklı olarak yöneticiler 2012 yılında yapılan eğitim reformundan (4+4+4 Eğitim Reformu) açıkça bahsetmişlerdir. Bu durum, yöneticilerin sistemle ilgili değişikliklerden daha kapsamlı bilgi sahibi olduklarını akla getirmektedir. İkinci husussa, öğrencilerden ve öğretmenlerden ülkemizde kızlar aleyhine oluşan eşitsizliklerden yöneticilerin söz etmemeleridir. Bunun nedeni, bahsedilen sorunun, daha çok kırsala ait bir sorun olduğu, Ankara merkez ilçede yaşanmıyor olma olasılığı olabilir. Öte yandan konuyla ilgili en fazla hassasiyetin öğrencilerde olduğunu söylemek mümkündür.

Katılımcıların Disiplin Cezalarının Eğitim Hakkına Etkilerine İlişkin Görüşleri

Öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin disiplin cezalarının eğitim hakkına etkilerine ilişkin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Öğrencilerin Görüşleri

Bu başlık altında kınama, kısa süreli uzaklaştırma, tasdiknameyle uzaklaştırma ve örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezalarının eğitim hakkına etkisine ilişkin öğrenci görüşleri incelenmiştir.

Kınama Cezası

Araştırmaya katılan öğrencilerden kınama cezasını, eğitim hakkı açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Öğrencilerin bazıları kınama cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendirmiştir. Söz konusu öğrencilerin görüşleri “Kınama Cezasını Eğitim Hakkıyla İlişkilendirmeyen Görüşler” kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu öğrencilerden bazıları, kınama cezasını işlevsel bulurken, bazıları işlevsiz bulmuştur. Bunlar da “Kınama Cezasını İşlevsel Bulanlar” ve “Kınama Cezasını İşlevsiz Bulanlar” alt kategorilerinde incelenmiştir. Diğer öğrenciler, kınama cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmişlerdir. Bu öğrenciler söz konusu ilişkilendirmeyi doğrudan yapmışlardır. Ancak buna ilişkin alt kategoriler oluşturulurken, öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin, tüm disiplin cezaları için bildirdikleri görüşlerin tamamı dikkate alınarak, “doğrudan ilişki kuranlar” ve “örtük ilişki kuranlar” alt kategorilerine ayrılmıştır. Çünkü görüşler arasında, ilgili disiplin cezasını eğitim hakkı bağlamında dolaylı değerlendiren görüşlere de rastlanmıştır. İlgili disiplin cezasına ilişkin görüşlerini eğitim hakkıyla ilişkilendirerek açıklayanlardan bazıları kınama cezasının eğitim hakkını etkilediğini belirtirken, diğerleri eğitim hakkını etkilemediğine inanmaktadırlar. Bu görüşler de “Eğitim Hakkını Etkilediğine İnananlar” ve “Eğitim Hakkını Etkilemediğine İnananlar” alt kategorilerinde değerlendirilmiştir.

Kınama cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeyen 10 öğrenci bulunmaktadır. Bunların 5’i kamu, 2’si özel okulda okuyan olmak üzere toplam 7 öğrenci kınama cezasını işlevsel bulurken; 2’si kamu, 1’i özel okulda okuyan 3 öğrenci bu cezayı işlevsiz bulmaktadır.

Kınama cezasını işlevsel bulan öğrenci görüşleri şunlardır:

Kınama cezası eğitim hakkında bazen iyi sonuç verebilir diye düşünüyorum. Kınanan öğrenci açısından kötü bir sonuç verebilir ama bunu gören diğer öğrenciler açısından iyi sonuçlar alınabilir diye düşünüyorum. (SK1k)

Bence kişiden kişiye göre değişiyor bu. Bazıları gerçekten hak ediyor ama bazıları da istemeyerek veya iyi bir öğrenci oluyor ama kınama cezası alıyor. Zaten o bugün bir hata yapmış ama bazılarında gerçekten işe yarıyor bence. (SK2k)

Bir yerde iyi; çünkü öğrenciler korktukları için disiplin cezasından bir de sicillerine işlediği ve onlar için önemli olduğu için disiplin kurallarına biraz uymak durumunda oluyorlar. (SK3k)

Bence doğru bir yöntemdir, çünkü öğrenciler günümüzde olduğu gibi teknolojinin yaydığı şeyle daha da rahatlamaya başladılar ve bu rahatlık okula da yansdı. Okula yansdığı için okulda disipline karşı birçok hareketler geldi, bu yüzden de bu kınama cezası öğrencinin düzelmesi için bir şeydir. (SK6e)

Kınama cezası alan bir insan, okulla çok fazla bir bağlantısı olabileceğini düşünmüyorum. Zaten okumak isteyen bir insan buraya okumak için gelir. Kınama cezaları galiba daha çok kavgalarda veriliyor. Böyle yapan bir insana bu ceza verildiyse belki tamam üzülür, siciline de kaydolur. Çok önemseyeceğini düşünmüyorum. (SK8k)

Bence aslında iyi bir şey gibi. Çünkü hocalar sabrediyor sabrediyor, en sonunda kınama cezası geliyor. Bence bu hem tüm sınıf hakkında şey oluyor bence, bir öğrenciyi verince diğer öğrenciler de yapmıyor bunu. (SÖ2k)

Geleceğini etkiler, öğrenciyi ceza olmuş olur. Otoriteyi sağlamlaştırır. (SÖ4k)

Yukarıda görüşlerine yer verilen öğrenciler kınama cezasının verilmesinin gerekli olduğunu düşünmektedirler. Çünkü öğrencilerden SK2k ve SK8k'ya göre bazı öğrenciler bu cezayı hak etmektedirler. SK3k'ya göre, bu cezanın verilmesiyle öğrenciler okuldaki disiplin kurallarına uymak zorunda kalırlar. SK6e'ya göre kınama cezasıyla öğrencinin istenmeyen davranışı düzeltilebilir. SÖ2k'ya göre disiplin cezası verilmesi diğer öğrencilere de ibret olacağı ve caydırıcılığı sağlayacağı için olumlu sonuç verir, diğer bir deyişle işlevseldir. Benzer şekilde SK1k da, eğitim hakkı bağlamında kınama cezasının olumlu sonuç doğurduğunu, bu cezanın verilmesinin diğer öğrencileri caydıracağını düşünmektedir. SK1k ve SÖ2k'nın görüşünün temel yaklaşımı, özünde ceza adalet sistemine de temel olan caydırıcılığa dayanmaktadır.

Dolu, Büker ve Uludağ (2012, 77) Batıdaki örnekleri gibi şekillendirilen Türk ceza adalet sisteminin, diğer ana eksenin cezalandırma olduğunu belirtmişler ve "diğerlerinde olduğu gibi bizim sistemimizin de ana hedefi suç işlenmesini engellemek, suç işlemiş olanların aynı ya da benzer suçları bir

daha işlemlerini durdurmak” olduğunu kaydetmişlerdir. Ancak adı geçen yazarlara göre, günümüzde caydırıcılık ve cezalandırma eksenli geliştirilen suçla mücadele ve suç önleme politikaları beklenen etkiyi gösterememektedir. SÖ4k’ya göre, kınama cezası öğrencinin istenmeyen davranışının karşılığı olan bir cezadır ve otoritenin sağlamalaştırılmasına yarar. Ancak bu noktada SÖ4k’nın disiplin ve okulda ve sınıfta disipline ilişkin görüşlerini açıklamada, uyum, kural, plan, program gibi daha olumlu kavramları kullanırken; kınama cezasına ilişkin görüşünde otorite kavramına yer vermesi dikkat çekicidir.

Moore Partin’in çalışmasında (2010, 7, 11), saldırganlık konusunda yüksek risk taşıyan öğrencilerin, yüksek oranlarda olumsuz davranışlar sergiledikleri ve uyumsuz davrandıkları saptanmıştır. Benzer şekilde sorunlu davranışlar konusunda yüksek riskli öğrenciler, daha düşük risk taşıyan akranlarına nazaran, genellikle öğretmenlerinden daha olumsuz geri bildirimler almakta ve öğretmenleri tarafından onaylanmamaktadırlar. SK8k’nın görüşlerinin, Moore Partin’in sözü edilen çalışmasında ulaştığı sonuçlarla paralellik taşıdığı söylenebilir. SK8k, kınama cezası alan öğrencilerin “okulla çok fazla bağlantısı olabileceğini” düşünmemektedir. Ona göre istenmeyen davranış sergilemeye eğilimli öğrencilerin ceza alması şaşırtıcı değildir. Aslında SK8k’nın görüşü, Moore Partin’in çalışmasında (2010, 11) ifade ettiği sorunlu davranışlar konusunda yüksek riskli öğrenciler, daha düşük risk taşıyan akranlarına nazaran, genellikle öğretmenlerinden daha olumsuz geri bildirimler almakta ve öğretmenleri tarafından onaylanmadığı bulgusuyla örtüşmektedir.

Kınama cezasını işlevsel bulan öğrencilere karşın bazı öğrenciler kınama cezasını işlevsiz bulmaktadırlar. Bu görüşler şunlardır:

Öğrenci kısıtlanıyor. Öğrencinin, genç, daha dinamik olduğu döneminde bu kadar yüksek bir cezayla cezalandırılması bence yanlış. (SK5k)

Bence bir kınama cezası, idare ile öğrenciler arasında kalmalıdır. Fakat bütün öğrenciler tarafından bilindiği zaman, kınama cezası alan öğrenci ötekileştiriliyor. Bu kınama cezası almış bize de zarar gelebilir, bu kınama almış ben bunun yanında gezersem öğretmen ne der, bu kınama almış sen bunun yanında ne geziyorsun ... Bundan dolayı bir rahatsızlık oluştuğunu düşünüyorum. (SK7e)

Bence okuldan soğuyor diye düşünüyorum öğrenciler. Öğrenciler için cezalar biraz daha yumuşak, hafif cezalar olabilir. (SÖ3e)

Yukarıda görüldüğü üzere, bu alt kategoride görüşleri değerlendirilen SK5k, SK7e ve SÖ3e kınama cezasını, öğrenciyi kısıtlayan, etiketleyen, okuldan soğutan bir ceza olarak görmektedirler. Onlara göre kınama cezası öğrencinin, yaşam enerjisiyle dolu oldukları bir dönemde alabilecekleri ağır bir cezadır ve bu cezayı almaları durumundan okula karşı ilgileri azalacak ve öğrenme konusunda isteksiz davranabileceklerdir. Bolkan, Çakıcı ve Çakıcı'nın yapmış oldukları çalışma bir anlamda benzer sonuca varmaktadır (2012, 6). Söz konusu çalışmada disiplin cezası alan öğrencilerde sınıf tekrarı daha fazla, yaş ortalamaları daha yüksek, akademik başarıları daha düşük olarak saptanmıştır. Sözü edilen çalışma aslında, sadece akademik başarısı düşük olan öğrencilerin disiplin cezası alma riskinin yüksek olduğunu göstermemekte, disiplin cezası almanın akademik başarıyı düşürdüğüne de işaret etmektedir. Ayrıca SK7e, öğrencinin kınama cezası almasının arkadaşları tarafından dışlanmasına sebep olabileceğini, bu dışlanmışlık halinin, kınama cezası alanlarla arkadaşlık etme durumunda öğretmenlerine kadar uzanabileceğini düşünmektedir. İşte bu nedenlerle, görüşleri bu kategoride değerlendirilen öğrenciler, cezanın daha hafif olması gerektiğini düşünmektedirler.

Öğrencilerden bir kısmı, kınama cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirerek görüşlerini açıklamışlardır. Öğrenciler kınama cezasına ilişkin görüşlerini eğitim hakkıyla doğrudan ilişki kurarak açıklamışlar ve kınama cezasının eğitim hakkına herhangi bir etkisi bulunmadığını beyan etmişlerdir.

Kınama cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeyen 2'si kamu okulunda, 3'ü özel okulda okuyan 5 öğrenci bulunmaktadır ve tamamı kınama cezasıyla eğitim hakkı arasında doğrudan ilişki kurarak, kınama cezasının eğitim hakkını etkilemediğine inanmaktadır.

Kınama cezasının eğitim hakkını etkilemediğine inanan görüşler şunlardır:

Sadece kınama cezasını düşünürsem, tabi ki eğitim hakkını kısıtlamıyorumdur. Çünkü böyle bir kısıtlama olsaydı böyle bir yönetmelik olmazdı. Kınama bence

önceden bir uyarı oluyor, her öğrenci için geçerli olmasa da bazı öğrenciler de düzelme oluyor diye düşünüyorum. (SK4k)

Kınama her ne kadar eğitim süresinden sonra göz önünde bulundurulmasa da verilmemesi gerekir. Eğitim hakkından çok psikolojik halini etkileyebilir diye düşünüyorum. (SK9k)

Bence kınama cezası olunca bir etkisi oluyor. Mesela öğrencinin düzelmesini sağlıyor. Eğitim hakkı için gerekli. (SÖ1k)

Kınama cezası herhalde büyük bir cezadır, bu öğrenci zaten kınama cezası alıyorsa büyük bir ihtimalle eğitim hakkını almayı çok önemsemiyordur, böyle bir durum gerçekleşirse. O yüzden eğitim hakkını engellediğini düşünmüyorum. (SÖ5e)

Bence kınama cezası eğitim hakkını sınırlamaz. Cennet cehennem gibi başkasının hakkını alan cezalandırılır. (SÖ6e)

Yukarıda görüşlerine yer verilen öğrenciler, kınama cezasının eğitim hakkını etkilemediğini belirtmişlerdir. Bu noktada öğrencilerin görüşlerinde belirttikleri gerekçeler hem birbirlerinden tamamen farklı, hem de oldukça dikkat çekicidir.

Öğrencilerden ikisi, SK4k ve SÖ1k, kınama cezasının bir uyarı niteliğinde olduğunu ve bu uyarı sayesinde öğrencilerde bir düzelme olabileceğini düşünmektedirler. Aslında SK1k gibi bu öğrenciler de kınama cezasını işlevsel bulmaktalar; ancak bu cezanın eğitim hakkını etkileyecek ya da kısıtlayacak bir sonuç doğurmadığını ileri sürmektedirler.

Bu noktada SK4k'ün, kınama cezasının eğitim hakkına herhangi bir etkisi ya da kısıtlamasının olmamasını, görüşmenin yapıldığı sırada yürürlükte olan "Orta Öğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği"ne atıf yapması da dikkati çekmektedir. Ona göre, yürürlükte olan bir düzenleme, hukuka aykırı olamaz. Aslında burada öğrenci, pozitif hukuku, doğal hukuka eş tutmaktadır. Pozitif hukuk, "devletin yetkili organlarınca çıkarılan hukuk kurallarını (kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik gibi) mahkemelerce kabul edilen ve uygulanan örf ve adet esaslarını ve bağlayıcı mahkeme içtihatlarını kapsamına alan ve geçerliliği bütün ülkede devlet tarafından sağlanan hukuktur". Doğal hukuk, "bütün insanlar ve toplumlar tarafından bağlayıcılığı kabul edilen hukuk ilkeleri anlamında kullanıldığı gibi, pozitif hukukun karşıtı olan, insanın aklıyla bulduğu, bağlayıcılığını devletten almayan, devlet hukukunun değerlendirilmesinde yararlanılan adalet esasları

olarak da açıklanabilir.” (Güriz, 2011, 40). Öğrenci SK4k “Kınama cezası eğitim hakkını kısıtlamıyordur” diyerek aslında bu konuda bir varsayımda bulunmuş, adeta “kanun koyucu abesle iştigal etmez” görüşünü benimsemiştir.

Son olarak SK9k, kınama cezasının eğitim süresinden sonra göz önünde bulundurulmadığını söylemiştir, bu nedenle de eğitim hakkını etkilemediğini düşünmektedir. Oysa kınama cezası, öğrenci liseden mezun olduktan sonra kendiliğinden kalkmamaktadır. Bir idare hukuku ilkesi olan yetki ve usulde paralellik ilkesi gereği, kınama kararı alan makamın aynı usulle söz konusu cezayı kaldırması gerekir. Nitekim, 07.09.2013 tarihli ve 28758 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren, “Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği”nin 171. maddesinin 2. bendinde yer alan düzenleme şu şekildedir: “Ceza alan ve davranış puanı indirilmiş olan ancak davranışları olumlu yönde değişen, iyi hâlleri görülen ve olumsuz davranışları tekrarlamayan öğrencilerin durumları, okul öğrenci ödül ve disiplin kurulunca daha sonraki dönemde/dönemlerde değerlendirilir. Cezalarının kaldırılması ve davranış puanlarının iadesi öngörülen öğrenciler öğretmenler kuruluna sunulur. Öğretmenler kurulunca cezası kaldırılan ve davranış puanı iade edilen öğrencilerin yeni durumları e-Okul sistemine işlenir.” Anılan düzenleme gereğince, öğrencinin varsaydığı gibi kınama cezasının ortaöğretim sona erdikten sonra göz önünde bulundurulmaması veya kendiliğinden kalkması söz konusu değildir. Buna ek olarak, SK9k kınama cezası alan öğrencinin ruhsal durumunun da bu cezadan etkilendiğinden söz etmiştir. Bu söylem akla yine Bolkan, Çakıcı ve Çakıcı'nın yaptıkları (2012, 6) ve yukarıda değinilen çalışmayı getirmektedir.

SÖ5e'nin “eğitim hakkını almayı çok önemseiyordur” söylemi, SK8k'nın, “kınama cezası alan bir insanın okulla çok fazla bağlantısı olabileceğini düşünmüyorum.” söylemiyle benzerdir. SÖ5e'nin değerlendirmeleri, özü itibariyle eğitim hakkını almayı önemsemeye indirgediği için, eğitim hakkına ilişkin bir değerlendirme olmaktan uzaktır. Birey kural olarak bir haktan faydalanmayı tercih etmeyebilir, ancak bu söz

konusu hakkın hukuken ona tanınmasına engel teşkil edemeyeceği gibi, hakkının önünde fiili engeller konmasını da makul hale getirmez.

Son olarak SÖ6e'nin görüşleri de SK2k'ninkiler gibi öğrencinin söz konusu cezayı hak ettiği yönündedir. Ancak SK2k'nın görüşünden farklı olarak, SÖ6e'ye göre, öğrenci başkasının eğitim hakkını aldığı için bu cezayı hak etmektedir.

Öğrencilerin ifadelerine bakıldığında, öğrencilerden bazılarının cezalar konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir (SK8k). Öğrencilerin kınama cezasını, caydırıcılık özelliği açısından savundukları görülmektedir (SK1k, SÖ2k). Öte yandan öğrencilerin kınama cezasını eğitim hakkı bakımından değerlendirmede eğitim hakkını ilişkilendirmeden değerlendirenlerin sayıca gerisinde kaldıkları görülmektedir (5 öğrenci).

Kısa Süreli Uzaklaştırma Cezası

Kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmesi istenen öğrencilerin görüşleri, tıpkı kınama cezası hakkındaki görüşler gibi kategorileştirilmiştir. Kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendiren görüşlerle, kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendiren görüşler iki ayrı alt kategori olarak ele alınmıştır. Aşağıda ilk olarak kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeyen görüşler incelenecektir.

Kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeyen öğrenci görüşleri, bu cezayı "işlevsel" veya "şlevsiz" bulma alt kategorilerinde değerlendirilmiştir. Yalnız 1 öğrenci bu cezanın hem işlevsel hem de işlevsiz yönüne vurgu yaptığı için görüşü "hem işlevsel hem de işlevsiz bulma" olarak değerlendirilmiştir.

Öğrencilerden 8'i, kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmemiştir. 8 öğrenciden, kamu okulunda okuyan 1'i kısa süreli uzaklaştırma cezasını işlevsel bulurken, 3'ü kamu okulunda, 3'ü özel okulda

okuyan 6 öğrenci işlevsel bulmuştur. Kamu okulunda okuyan 1 öğrenci ise anılan cezayı hem işlevsel hem işlevsiz bulmuştur.

Öğrencilerden biri kısa süreli uzaklaştırma cezasını işlevsel bulmuştur. Bu öğrencinin görüşü şu şekildedir:

Okulumuzda bu ceza daha yeni verildi. Yukarıda çok büyük bir kavga oldu, bir süre uzaklaştırma verdiler. Bu bence çok güzel bir şey. Bence üç ya da beş gün değil de, iki hafta, gerçi okul durabilir, hani biraz daha süresi uzatılıp okulun kıymetini anlaması gerektiğini düşünüyorum. (SK8k)

Yukarıda kısa süreli uzaklaştırma cezasına ilişkin olarak görüşüne yer verilen öğrenci, okulda kavgaya karışan öğrencilerin okulun değerini kavraması için okuldan uzaklaştırma cezası almalarını yerinde bulmaktadır. Burada öğrenci, istenmeyen davranış için ceza ya da misillemeyi savunmaktadır. Oysa olması gereken, tıpkı Almanya'daki düzenleyici önlemler gibi, dersin ya da eğitim faaliyetlerinin zarara uğramasına neden olan, ödevlerin ağır biçimde çiğnenmesini önlemeye çalışmasıdır.

Öğrenciye kınama cezası verilmesini, işlevsel bulan altı öğrenci bulunurken, bu sayı uzaklaştırma cezası söz konusu olunca bire düşmüştür. Çünkü öğrenciler, Webb'in çalışmasında belirttiği gibi uzaklaştırma cezasına çok sıcak bakmamaktadırlar. Ayrıca, öğrenciler kendilerini okul çevresinden uzaklaştırmayan disiplin anlayışını sevdiklerini belirtmişlerdir. Öğrenciler uzaklaştırma cezasının son çare olmasını istemektedirler (Webb, 2009, 23).

Kısa süreli uzaklaştırma cezasını işlevsiz bulan öğrenci görüşleri şöyledir:

Başarılı bir öğrenci için bu gayet üzücü bir şey yani dehşet derecede üzücü bir şey. O öğrencinin üzerine atılan bir suç varsa öyle tesadüfen oluyor ya bazen mesela, o tesadüf eseri öyle bir almışsa yıkım denecek bir şeydir bence. Ama tembel bir öğrenci ise alışık olduğu bir durumsa, bunu pek önemsemeyecektir. Çünkü amacı farklıdır diye düşünüyorum. (SK1k)

Yukarıda görüşlerine yer verilen öğrencilerden SK1k, öğrencinin suçsuz olduğu halde bu cezayı alması durumunda bir yıkım yaşayacağını, ancak istenmeyen davranış sergilemeyi alışkanlık haline getirmiş bir öğrencinin bu cezadan çok etkilenmeyeceğini belirtmektedir. Aslında SK1k'nın bu görüşleri bir bakıma doğrudur. Çünkü Chen'e göre (2008'den akt. Mohrbutter, 2011,

21), cezai önlemler, öğrenciyi cezalandırmayı amaçlar, ancak bu önlemler ters etki doğurabilmektedir.

Bence bu öğrenciyi bir ödül. Okulda zaten herkes bir devamsızlık kullansa modunda. Onlar için verilmiş tatil gibi bir şey. (SK3k)

SK3k'nın okuldan uzaklaştırma cezası hakkındaki düşüncesi bu cezanın adeta bir tatil olduğu ve bu bağlamda okuldan uzaklaştırmanın aslında bir ceza değil, bir ödül olduğudur. SK3k'nın görüşü, okuldan uzaklaştırma cezası alan öğrencilerin, gün boyu toplum içinde aylak aylak dolaştığını, hatta muhtemelen başlarını daha fazla derde soktuklarını söyleyen Delisio (2008 'den akt. Mohrbutter, 2011, 22)'nun görüşleriyle uyusmaktadır.

Bu ceza ile öğrenci ödüllendirilmiş olur, keşke ara sıra yapılsa derim ben de. (SÖ6e)

SK3k'nın görüşlerini, SÖ6e'nin de paylaştığını yukarıdaki ifadelerine istinaden belirtmek mümkündür.

Açıkçası böyle bir durumu ben yaşamış olsam, çok haksızlık olur diye düşünüyorum. Çünkü böyle bir şey olması için herhalde öğrencinin katil olması falan gerekir bence. Bence yersiz bir ceza bu durumda. (SK4k)

Okuldan uzaklaştırma cezası SK4k için hem çok haksız ve yersiz bir cezadır hem de büyük bir suç karşılığında verilmesi gereken ağır bir cezadır. Öğrencinin bu görüşü, öğrencilerin okuldan uzaklaştırma cezasına çok sıcak bakmadıklarını belirten Webb'in görüşleriyle (2009, 23) örtüşmektedir.

Bence bu yanlış çünkü bizim de geleceğimiz var sonuçta, eğitimin yarıda bırakılması saçma geliyor bana, bir hafta da olsa sonuçta orada dersler işleniyor. (SÖ2k)

Uzaklaştırma cezası mantıksız, öğrenci devamsız yazılmadığı için öğrenciyi cazip geliyor, siciline işleniyor ama eğitimden mahrum kalmış olmuyor. (SÖ4k)

Bu kategori altında görüşleri incelenen öğrencilerden SÖ2k ve SÖ4k'nın uzaklaştırma cezası alan öğrencilerin ceza süresince okulda işlenen derslerden geri kalacakları yönündeki görüşleri, Mohrbutter'in görüşleriyle benzerdir (2011, 22). Ona göre, okuldan uzaklaştırma cezasında, öğrencilerin, ceza süresi boyunca okul bahçesine herhangi bir sebeple girmesine izinleri bulunmamaktadır. Okuldan uzaklaştırma cezası olan

öğrenciler, okuldaki eğitim öğretim faaliyetlerinden geri kalmakta, akademik olarak geride kalma ve ayrıca, okulun dışındaki olaylara karışma konusunda büyük risk altındadırlar.

Hem iyi yönden hem kötü yönden. İyi yönden öğrenci yaptığı hatayı anlayarak bir daha o hataya düşmez. Kötü yönden de o kısa sürede birçok derslerimiz var bizim ve bu derslerimizden geri kalmamıza neden olur. (SK6e)

Öğrencilerden SK6e, kısa süreli uzaklaştırma cezasının, öğrencinin aynı istenmeyen davranışı tekrarlamaması konusunda olumlu katkısı olacağını; ancak öğrencinin okuldaki eğitim öğretim faaliyetlerinin gerisinde kalacağını belirterek, söz konusu cezanın hem olumlu hem olumsuz yanını vurgulamıştır. Bu anlamda SK6e'nin görüşlerinin hem işlevsel hem işlevsiz bulma olduğunu söylemek mümkündür.

Öğrencilerden bir kısmı, kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirerek görüşlerini açıklamışlardır. Öğrenciler kısa süreli uzaklaştırma cezasına ilişkin görüşlerini eğitim hakkıyla doğrudan ilişki kurarak açıklamışlardır. Bu öğrencilerden bazıları kısa süreli uzaklaştırma cezasının eğitim hakkını etkilemediğine inanırken, diğer öğrenciler etkilediğine inanmaktadır.

Kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendiren toplam 7 öğrenci görüşü bulunmaktadır. Bunlardan 4'ü kamu okulunda, 1'i özel okulda okuyan toplam 5 öğrenci eğitim hakkıyla kısa süreli uzaklaştırma cezası arasında doğrudan ilişki kurarak, eğitim hakkını etkilediğine inanmaktadır. Özel okulda okuyan 2 öğrenci ise eğitim hakkını etkilemediğine inanmaktadır.

Kısa süreli uzaklaştırma cezasının eğitim hakkını etkilemediğine inanmaktadırlar:

(...) İnsan çevresindeki kişilere de zarar veriyorsa, [eğitim hakkını] etkilemez diye düşünüyorum. Bu cezanın verilmesi iyi olur yani. (SÖ3e)

Eğitim hakkına herhangi bir etki etmez ama böyle bir cezanın ona bir faydası olacağını ya da bir etki edeceğini düşünmüyorum. Çünkü öğrenci okula gelmeyince beş gün tatilim var diye düşünen öğrenciler de var. (...) (SÖ5e)

Öğrencilerden SÖ3e'ye göre, öğrencinin çevresine zarar vermesi karşılığında bedel olarak uzaklaştırma cezası alması, ceza alan öğrencinin

eğitim hakkına yönelik herhangi bir sonuç doğurmamakta, tersine iyi olmaktadır. ğrenciden elbette ki bir pedagog gibi durumu değerlendirmesini beklemek uygun düşmeyecektir. Ayrıca öğrencide bir adalet duygusunun olması ve ortaya çıkan zararın giderilmesi yönünde bir beklenti ve talebin olması uygundur. Ancak burada öğrencinin üzerinde düşünmesi gereken cezalandırma aracı olarak seçilen yöntemin hakkaniyete uygunluğudur. Öğrencinin bu nokta üzerinde çok fazla düşünmediğini varsaymak mümkündür.

Öğrencilerden S5e, bir öğrencinin okuldan uzaklaştırma cezası almış olmasının onun eğitim hakkını engellemeyeceğini, ancak bu cezanın işlevi olmadığını, çünkü öğrencilerin böyle bir cezayı tatil olarak algılayabileceklerini savunmaktadır. S5e bu cezanın bir tatil olarak algılanması nedeniyle de eğitim hakkına herhangi bir etkisinin bulunmadığını söylemektedir. Öğrencinin bu söylemleri, kısa süreli uzaklaştırma cezasını işlevsiz bulan SK3k'nın söylemlerine benzediği gibi ayrıca yukarıda değinildiği üzere, okuldan uzaklaştırma cezası alan öğrencilerin gün boyu toplum içinde aylak aylak dolaştığını söyleyen Delisio'nun görüşleriyle de uyulmaktadır (2008 'den akt. Mohrbutter, 2011, 22).

Kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmesi istenen öğrencilerin bir kısmı, bu cezanın eğitim hakkını etkilediği yönünde görüş bildirmişlerdir:

Eğer gerçekten ilgisiz bir ğrenci ise belki biraz şey yapabilir ama dersleriyle ilgiliyse uzaklaştırma cezası alırsa bence olumsuz etkiler. Yaptığı cezaya göre belki akıllanabilir ama biraz da eğitim hakkı engellenmiş oluyor. (SK2k)

Bence gereksiz. Çünkü tüm yaşamını etkiliyor sonuçta. Kötü yönde etkiliyor. Çok ağır bir ceza. Bir kere siciline işlenmesi eğitim hakkını, meslek sahibi olması açısından da kısıtlıyor bence (S1k)

Öğrencilerden SK2k ve S1k'nın konuya ilişkin görüşleri birbiriyle örtüşmektedir. Onlara göre, öğrenciye verilecek bu ceza, öğrencinin istenmeyen davranışlarında düzelme sağlasa bile ağır bir cezadır ve eğitim hayatı hatta meslek hayatı alacağı bu cezadan etkilenecektir. Bu bağlamda onlara göre eğitim hakkının da etkileneceğini söylemek mümkündür.

Ortada büyük bir suç varsa, bence yapılması gerekir. Çünkü başkalarının eğitim hakkını kısıtlıyor bence kişi. İyi bir insan değilse, ders ortamını bozabilir, başkasının eğitim hakkını kısıtlar. (SK5k)

SK5k, kısa süreli uzaklaştırma cezasının, işlenen büyük bir suçun karşılığı olarak verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ona göre, böyle bir eylemle sadece içinde bulunulan topluluğun düzeni bozulmakla kalmamış, diğerlerinin hakkı da kısıtlanmıştır. Elbette burada suçun niteliği ve suç teşkil eden eylemin bir eğitim ortamı olmasının sonucu olarak ihlal edilen hak, eğitim hakkıdır. SK5k'nın sadece düzenin bozulmadığı, ayrıca öğrencinin istenmeyen davranışı ile diğer öğrencilerin eğitim hakkının ihlal edildiği varsayımı, sadece öğrenci ifadelerinde rastlanan bir varsayım değildir; öğretmenler ve yöneticiler arasında da belirtilen bir varsayımdır. Ancak bu varsayımın kabul edilebilirliği tartışmalıdır. İlk olarak sözü edilen varsayım, idari yaptırımın ruhuna uymamaktadır. Çünkü öğrencilere uygulanan disiplin yaptırımı, bir idari yaptırımdır ve idari yaptırımlar toplum düzeni bozulduğu durumlarda uygulanırlar. İkinci olarak, eğer bir hak ihlalinin söz konusu olduğu varsayılırsa, bu ihlalin giderilmesi mahkemeler yoluyla olmalıdır. Oysa "disiplin kendiyile birlikte, kendine özgü bir cezalandırma biçimini taşımaktadır ve bu, yalnızca mahkemenin küçültülmüş bir modelinden ibaret değildir" (Foucault, 2013, 267).

Bu kesinlikle eğitim hakkının ihlalidir. ... Delikanlı insanlar hata yapabilirler, bizi uzaklaştırırsanız, bu gene bir fişlenmedir. ... Genel olarak ailenin kültürü verdiği tepki bellidir. Onun için genellikle öğrenciler olumsuz tepkilerle karşılaşabilir. Sen yine ne halt yedin, niye okulda disiplin cezası aldın. Belki çok ufak bir sorundur, belki öğrenci haklıdır ama veli kesinlikle onu dinlemez. Bu yüzden öğrenci yönünden sıkıntı olur. Kısa süreli uzaklaştırma cezası ne için veriliyor? ... Nedenlerle birlikte farklı yorumlar da getirilebilir. (SK7e)

SK7e, öğrencilerin ergenlik döneminde olduklarını ve bu dönem içerisinde zaman zaman hata yapabildiklerini, bu hataların da hoş görülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Aksi takdirde, öğrencinin istenmeyen davranışlarından ötürü fişleneceğini ve özellikle ailesi tarafından kendisine tepki gösterileceğini belirtmektedir. Bu ceza aslında sadece öğrenciye değil, ailelerine de yönelmektedir. Şöyle ki, Flanagan, okuldan uzaklaştırmanın tarihsel olarak, öğrencilere ve velilerine istenmeyen davranışların hoş görülmeceği konusunda açık bir mesaj vererek, caydırıcılığı sağlamasını amaçladığını belirtmektedir (2007'den akt. Mohrbutter, 2011, 22). Öğrencinin

belirttiği “veli asla onu dinlemez” ifadesi bu noktada dikkat çekici ve ülkemizin kültürel durumuna ve ülkemizdeki aile algısına vurgu yapar niteliktedir.

Bu eğitim hakkını etkiler ve özellikle öğrenciyi okuldan soğutma konusunda büyük rol oynuyor. (SK9k)

SK9k, kısa süreli uzaklaştırma cezasının eğitim hakkını etkilediğini ve öğrenciyi okuldan soğuttuğunu ileri sürmektedir. Aslında bu varsayımı Flanagan'ın, uzaklaştırmanın genellikle diğer öğrencilere karşı tehlikeye yol açabilecek öğrencilerin okuldan soğumasına yol açtığı söylemiyle uyumludur (2007'den akt. Mohrbutter, 2011, 22). Ayrıca, disiplin cezası olarak çıkarma ile düşük akademik başarı arasında açık bir ilişki olduğunu gösteren araştırmaların sayısında artış olduğunu da görülmektedir (Flanagan, 2007'den akt. Mohrbutter, 2011, 22). Ergenlerin antisosyal davranışları çalışmasında, Hemphill, Toumbourou, Herrenkohl, McMorris ve Catalano (2006, 'den akt. Mohrbutter, 2011, 22), okuldan uzaklaştırma anti sosyal davranış gösterme olasılığını önemli ölçüde arttırdığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Öğrencilerin kısa süreli uzaklaştırma cezasın ilişkin görüşleri incelendiğinde 6 öğrencinin (SK2k, SK4k, SK73, SK9k, SÖ1k, SÖ2k) bahsi geçen ceza hakkında olumsuz ifadeler kullandıkları görülmektedir. Buradan yola çıkarak, belirtilen 6 öğrencinin söz konusu cezaya sıcak bakmadıkları söylenebilir. 3 öğrencinin ise (SK5k, SK8k ve SK5k) bahsi geçen cezayı olumlu buldukları, 1 öğrencinin (SK6) söz konusu ceza hakkında hem olumlu hem olumsuz değerlendirme yaptığı görülmektedir. Öte yandan kısa süreli uzaklaştırma cezasının etkili bir ceza olmadığını düşünen 5 öğrenci (SK1k, SK3k, SÖ4k, SÖ5e, SÖ6e) bulunmaktadır. Bunlardan 4'ü bahsedilen cezanın ödül /tatil gibi olduğunu söylemektedirler.

Okuldan Tasdikname İle Uzaklaştırma Cezası

Tasdikname (yeni yönetmelikteki adıyla okul değiştirme) cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmesi istenen öğrencilerin görüşleri, tıpkı kınama ve kısa süreli uzaklaştırma cezaları hakkındaki görüşler gibi

kategorileştirilmiştir. Okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendiren görüşlerle, okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendiren görüşler iki ayrı alt kategori olarak ele alınmıştır. Aşağıda ilk olarak okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeyen görüşler incelenecektir.

Okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı bağlamında değerlendirmesi istenen öğrencilerden 9'u bu cezayı eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendirmişlerdir. Bu 9 öğrenciden özel okulda okuyan 3'ü belirtilen cezayı işlevsel bulurken, kamu okulunda okuyan 6'sı işlevsiz bulmaktadır.

Okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasını işlevsel bulanların görüşleri şu şekildedir:

Aslında iyi bir şey. Okulun düzenini bozuyorsa başka okula gidiyor sonuçta. ... (SÖ2k)

Bence bu ceza çok doğru bir ceza. Zorba çocuklar olabilir ya da çok kötü şeyler yapmış çocuklar olabilir. Bu çocukların o okuldan uzaklaştırılması, o zorba çocuğun yaptıklarına maruz kalan çocuk açısından daha iyi. Çünkü zorba çocuk o maruz kalan çocuğun ortamında bulunmayacak, böyle bir durumda. ... Bence doğru bir ceza. (SÖ5e)

O kişi cidden, okuldan atılacak kadar kötü bir suç işlemişse bence normaldir bu cezanın verilmesi. (SÖ3e)

(SÖ2k), okulun düzenini bozan bir öğrencinin başka bir okula gitmesinin kendi okulu açısından iyi olduğunu söylemektedir. (SÖ5e) okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasını, cezayı gerektiren istenmeyen davranışa maruz kalan öğrenciler açısından değerlendirmiştir ve bu değerlendirmesini yaparken zorbalık kavramını kullanmıştır. "Zorbalık, bir ya da daha fazla öğrencinin kasıtlı olarak daha zayıf olan öğrencilere yönelik fiziksel, sözel ya da psikolojik yönden defalarca kez zarar vermesi" biçiminde tanımlanmaktadır (Cenkseven Önder ve Sarı, 2012, 898). (SÖ5e)'nin zorbalığa maruz kalmış öğrenci açısından yaptığı değerlendirmeler isabetlidir. Çünkü araştırmacılar, okulda zorbalığa uğramış öğrencilerin ciddi boyutlarda fiziksel ve duygusal örselenme yaşadığını, uzun süreli olacak şekilde kişilerine ve davranışlarına yansıyan olumsuz etkiler görüldüğünü,

kaygı, kızgınlık ve çaresizlik duygularıyla birlikte okula gitmek istemediklerini ve okul yaşamından zevk almadıklarını belirtmektedirler (Borg, 1998 ve Olweus, 2005'den akt. Cenkseven Önder ve Sarı, 2012, 899).

Ancak bu noktada zorba davranışlar gösteren öğrencinin başka bir okula gönderilmiş olmasının, zorbalığa maruz kalan öğrencinde yarattığı olumsuz etkilerini tam olarak giderip gidermediği sorusu akla gelmektedir. Çünkü zorbalık birçok faktörün birleşmesi ile oluşan karmaşık bir durum olduğundan çözümünün ancak okul yöneticileri, okul rehberlik servisi, öğretmenler, okul hemşiresi ve gerektiğinde hekimden oluşan çok disiplinli bir ekibin koordineli bir şekilde çalışması ile mümkün olabileceği belirtilmektedir (Sidelinger ve ark. 2005'den akt. Özdiñer Arslan ve Savaşer, 2009, 218).

Son olarak SÖ3e'nin, öğrencinin ağır bir suç işlemesine karşılık olarak bahsi geçen cezayı almasını normal bulması, SÖ3e'nin tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını işlevsel bulduğu şeklinde yorumlanabilir.

Okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı bağlamında değerlendirmesi istenen öğrencilerden 6'sı okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasını işlevsiz bulmuşlardır:

Ben bunun pek bir şeyi olacağını düşünmüyorum. Sonuçta öğrenci burada aynı davranışı yapıyor, o okula gittiğinde de aynı davranışı yapacaktır. Nereye kadar böyle bir şey devam edebilir. Bu bence farklı yollarla çözülmesi gerekir. Böyle bir cezayı ben pek uygun bulmuyorum. (SK1k)

Bence bu olumsuz olur çünkü gittiği okulda da yanlış anlaşılır. Mesela ben hiçbir suç işlemeyen başka bir okula gitsem öğretmenlerin bana bakışı farklı olur ama bir suç işleyip giden öğrenciye, sonuçta suç işlediğini biliyorlar o zaman daha farklı olur. Onların sözlü notundan filan her şeyini etkileyebilir. (SK2k)

O kötü. Kimse almak istemez. Eğitimi de psikolojik olarak da etkilediğini düşünüyorum. (SK3k)

Tasdikname yanlış çünkü öğrenci okuduğu okula alışıyor, gittiği yerde problem yaşayabilir öbür okuldan kovulduğu için dışlanabilir, psikolojisi kötü etkilenebilir. (SK5k)

Ben onu bir şiddet olarak görüyorum, biliyorsunuz şiddet sadece fiziksel değildir, Psikolojik bir tahrip oluşur insanda, bir yere alışılıyorsunuz, bu ne kadar zor oluyor. ... Bizim kişiliğimiz tam olarak oturmamış, bir ortama alışılıyorsunuz, sonra başka bir ortama, sonra başka öğretmenler, başka öğrenciler, başka okul, başka çevre, kesinlikle çok kötü bir şey. ... (SK7e)

O çok kötü bir ceza. Bence içlerinden en kötüsü o olurdu. Düşünsenize tasdikname alırsın, başka bir okula gidiyorsun, orada bundan dolayı bütün

öğretmenler sana çok tuhaf bakıyor, bütün arkadaşların... Bence en kötüsü bu işte.
(SK8k)

Yukarıda görüşlerine yer verilen öğrencilerden SK1k, okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezası alan öğrencinin gideceği okulda da aynı istenmeyen davranışı nedeniyle disiplin cezası alabileceğini belirtmektedir. Bu kategori altında değerlendirilen görüşlerden SK1k'in görüşleri dışındaki diğer tüm görüşler, okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezası alan öğrencilerin gidecekleri yeni okulda öğretmenleri veya diğer öğrenciler tarafından dışlanacaklarına vurgu yapmaktadırlar. Bunun dışında SK7e okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezası alan öğrencinin yeni okuluna alışmakta güçlük çekebileceğine ve bu ceza nedeniyle SK3k ve SK5k öğrencinin ruhsal durumunun olumsuz etkileneceğine değinmektedirler.

Bu noktada SK2k'nın "öğretmenlerin bana bakışı farklı olur, onların sözlü notundan tutun da her şeyini etkileyebilir." şeklindeki görüşü dikkat çekicidir. Siyez, 2009 yılında nitel araştırma yöntemini kullanarak yaptığı "Liselerde Görev Yapan Öğretmenlerin İstenmeyen Öğrenci Davranışlarına Yönelik Algıları ve Tepkileri" başlıklı çalışmasında olumsuz öğrenci davranışlarıyla karşılaştıklarında öğretmenlerin verdikleri tepkileri uygun tepkiler ve uygun olmayan tepkiler olarak ayırmıştır. Buna göre, uygun olmayan tepkiler şunlardır: Kızıp bağırma, nasihat etme, öğüt verme, disipline verme, ceza verme, çocuğun suçluluk duygusu duymasını sağlama, dersi bırakıp bütün sınıfa öğüt verme, dersten çıkarıp rehberlik servisine gönderme, öğrenciyi başkaları ile karşılaştırma (Siyez, 2009, 74).

Öte yandan UNESCO'nun 2003 yılında yayımladığı raporunda da belirttiği gibi, farklılıklara karşı olumsuz tutumlar ve buna bağlı olarak damgalama ve önyargılar öğrenme açısından önemli bir engeli oluşturmaktadır (UNESCO, 2003'den akt., Pehlivan ve Acar, 2009). Ayrıca Karataş'ın disiplin cezası alan öğrencilerle yapmış olduğu çalışmada, disiplin cezası aldıklarında öğretmenlerinin gözünden düşüklerini belirtmişlerdir. Buna ek olarak, öğrenciler disiplin cezası almanın ve bu sürecin yaşamlarını zorlaştırdığını da ifade etmişlerdir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, her ne kadar disiplin cezası alarak bir başka okula gönderilmiş öğrencinin öğretmenleri veya okuldaki diğer öğrenciler tarafından dışlandığını gösteren

bulgular bulunmasa da, eğitim ve disiplinle ilgili yapılmış çalışma ve raporlardan bu yönde bir kanaatin oluşması mümkündür.

Okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmesi istenen öğrencilerden 6'sı söz konusu cezayı, doğrudan eğitim hakkıyla ilişkilendirerek değerlendirmişlerdir.

Okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendiren görüşlerin tamamı, bahsedilen cezanın eğitim hakkını etkilediği yönündedir. Bu görüşlerin 3'ü kamu okulunda, 3'ü özel okulda okuyan öğrencilere aittir.

Okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasının eğitim hakkını etkilediğine inanların öğrencilerin görüşleri şu şekildedir:

Öğrencinin açısından bakarsam tasdikname ile başka bir okula gittiği zaman, o okulda da öğretmenleri ve öğrenciler tarafından ona karşı bir ön yargı oluşuyor ve bu onu psikolojik açıdan bence etkiliyor bayağı bir öğrenciyi. Dolayısıyla eğitim hakkını gözeterek konuşacak olursam eğer, yani okuldan uzaklaştırma demek, öğrencilerin ona önyargısıyla ona karşı düşük sözlü notu kullanabilecekler hiç tanımadan belki, ondan nefret edecek öğrenciler, bu yüzden bence kötü bir ceza. (SK4k)

Bu eğitim hakkı açısından öğrenci için kötü bir durumdur. Çünkü bu okula alışmıştır, diğer okula alışması uzun zaman alabilir, bu da derslerini etkileyebilir olumsuz yönde. Bu da öğrencinin bileceği bir iş olacağı için, bunu önceden düşünerek yapması gerekir davranışlarını. (SK6e)

İlla başka bir okulda okumak için tasdikname gerekmez diye düşünüyorum. Bu bir kısıtlamadır bana kalırsa. Tasdikname verilince, gittiği okulda da göz önünde bulunduruluyor tasdikname. Bence bu iyi bir şey değil. (SK9k)

Kötü yönde etkiliyor ama ondan önce alınan cezalarla düzelmediyse, kötü yönde etkileme de bir yerde gerekiyor. (SÖ1k)

Tasdikname ile uzaklaştırma cezası, öğrencinin onurunu kırar. Eğitim hayatını olumsuz etkiler. Psikolojisini bozar. Şevkini kırar. Eğitim hakkını olumsuz etkiler, farklı ortam, farklı insanlar, dersler, çorbaya döner karışır. (SÖ4k)

Etkiler ve sınırlar. Sadece eğitim hakkını değil, geleceğini de etkilemiş oluyor. (SÖ6e)

Yukarıda belirtilen görüşlere bakıldığında okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasının, eğitim hakkı açıkça vurgulanarak değerlendirildiği görülmektedir. Ancak bu kategori altında incelenen görüşlerin neredeyse tamamı okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla

ilişkilendirmeden değerlendiren ama söz konusu cezayı işlevsiz bulanların görüşleri benzerdir. Örneğin tıpkı diğer kategorideki gibi, bu kategori altında incelenen görüşlerde de, öğretmenlerin bu cezayı almış öğrencilere verecekleri sözlü notunu etkileyebileceği vurgusu SK4k göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle, bu kategoride incelenen görüşlerde de bu cezayı alan öğrenciye karşı özellikle öğretmenleri tarafından bir önyargı oluşabileceğini SK4k ve SK9k belirtilmektedir.

Bunun yanı sıra böyle bir cezadan dolayı öğrencinin psikolojisinin de olumsuz etkileneceği, hatta onurunun ve şevkinin kırılacağını SK4k gibi SÖ4k da ifade edilmektedir. Ayrıca belirtilen cezayı alan öğrencinin yeni okuluna alışması zaman alacağından, derslerinin olumsuz etkilenebileceğinin de belirtildiği görülmektedir (SK6e). SÖ1k'ya göre, bu ceza eğitim hakkını kötü yönde etkiler; ancak bu cezayı alan öğrencinin daha önceki cezalarla istenmeyen davranışlarının düzelmesi yönünde bir gelişme olmaması durumunda bu cezanın verilmesinin haklı bir zemini olabilecektir. Son olarak SÖ6e bahsi geçen ceza nedeniyle eğitim hakkının etkilenmesinin bir uzantısı olarak geleceğinin de etkileneceğini belirtmektedir.

Görüldüğü gibi bu kategori altında incelenen görüşlerde de okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasının işlevsiz bulunması eğilimi mevcuttur. Buradan çıkartılabilecek sonuç, öğrencilerin aslında okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkının gerçek anlamı bağlamında değil, kendi içerisinde değerlendirmiş oldukları varsayımdır. Öğrenciler eğitim hakkının unsurlarını, niteliğini, bağlamını göz önünde bulundurarak bir değerlendirme yapamamaktadırlar. Bu noktada öğrencilerin yaşlarını, eğitim düzeylerini, yaşam tecrübelerini göz önünde bulundurarak, söz konusu durumun olağan karşılanması gerektiği ileri sürülebilir.

Tasdiknameyle uzaklaştırma cezasına ilişkin öğrenci görüşlerine bakıldığında, öğrencilerin 4'ünün (SÖ1k, SÖ2k, SÖ3e, SÖ5e) söz konusu cezayla ilgili olumlu ifadeler kullandıkları ve cezayı onayladıkları görülmüştür. Geri kalan 11 öğrencinin (SK1k, SK2k, SK3k, SK4k, SK5k, SK6e, SK7e, SK8k, SK9k, SÖ4k ve SÖ6e) tasdiknameyle uzaklaştırma cezasıyla ilgili olumsuz ifadeler kullandıkları görülmektedir. Bu ifadeler, öğrencinin gideceği

okulda dışlanması, ona ön yargıyla yaklaşılması, öğrencinin psikolojisinin bozulması, eğitimin etkilenmesi şeklinde özetlenebilir. Görüldüğü gibi çoğunlukla özel okulda okuyan öğrenciler bahsi geçen cezaya sıcak bakarken, çoğunlukla kamu okullarında okuyan öğrencileri, ceza alan öğrencilerin olumsuz etkilenecekleri gerekçesiyle tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını onaylamamaktadırlar.

Örgün Eğitim Kurumları Dışına Çıkarma Cezası

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmesi istenen öğrencilerin görüşleri, tıpkı kınama, kısa süreli uzaklaştırma ve okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezaları hakkındaki görüşler gibi kategorileştirilmiştir. Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendiren görüşlerle, örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendiren görüşler iki ayrı alt kategori olarak ele alınmıştır. Aşağıda ilk olarak örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeyen görüşler incelenecektir.

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkı bağlamında değerlendirmesi istenen öğrencilerden 11'i bu cezayı eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendirmişlerdir. Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeyen öğrencilerden 4'ü (2 kamu, 2 özel) örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını işlevsel bulurken, 7'si (5 kamu, 2 özel) söz konusu cezayı işlevsiz bulmuştur

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını işlevsel bulan öğrencilerin görüşleri şu şekildedir:

Eğer öğrencinin öyle bir kapasitesi yoksa o düzeyde değilse öğrenci için daha iyidir. En azından her sene sınıfta kalmak gibi telaşlarla uğraşmayacak. Onun kapasitesi ona uygunsa öyle bir ceza iyidir diye düşünüyorum. (SK1k)

Her şey öğrencide başlar. Bunu öğrencinin kafasına koyması gerekir ve okulun kurallarına uymaları gerekir. Ama eğer okulun kurallarına uymuyorsa, demek ki öğrenci gitmeyi göze almıştır ve bunun olumsuz olduğunu düşünmüyorum. (SK6e)

Aslında açık lise de iyi gibi. (SÖ2k)

... Bu cezayı haklı yere aldıysa, yani kötü bir şey yapıp bu cezayı aldıysa zaten çocuğun pek eğitimle ilgisi yoktur büyük ihtimalle. Ama haksız yere aldıysa doğru değil. (SÖ5e)

Görüldüğü gibi bu kategori altında görüşleri incelenen öğrenciler, sözü edilen cezayı eğitim hakkı açısından ele almamış, cezayı özellikle hakkaniyete uygunluğu bakımından değerlendirmişlerdir. Bu ceza sonucunda, öğrencinin örgün eğitim kurumlarında değil de, yaygın eğitim kurumlarında, yani açıköğretim liselerinde eğitim öğretim hayatlarına devam etmesini, özellikle öğrencinin derslerindeki başarısının iyi olmaması durumunda daha iyi olabileceğini ifade edildiği de görülmektedir (SK1k ve ayrıca SÖ2k). Bunun yanı sıra, katılımcı öğrencilerden SK6e ve SÖ5e tarafından, söz konusu cezanın haklı durumlarda uygulanması halinde, cezanın yerinde olduğu, çünkü öğrencinin okulda uyması gereken kuralların olduğu ve bunlara uymadığı takdirde de cezalandırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Hatta onlara göre, bu cezayı almayı hak eden bir öğrencinin tüm bunları göze aldığı, hatta böyle bir öğrencinin derslerinde pek de başarılı bir öğrenci olmayabileceği varsayılabilir.

Yukarıda görüşleri açıklanan öğrencilerin aslında bu cezayı alan öğrencinin derslerine ve okula karşı ilgisiz olduklarını varsaydıklarını söylemek mümkündür. O nedenle, onlara göre zaten derse ve okula ilgisiz bir öğrenci, üstüne çok ağır bir suç işleyerek okuldan atılıyorsa bu iyi bir şeydir. Hatta okuldan atılıp, devam zorunluluğunun söz konusu olmadığı, hatta ders geçmenin normal liselerden daha kolay olduğu açık liseye gitmek çok daha iyi bir şeydir. Öğrenci zorlanmadan lise diploması alabilir.

Aslında bu cezayı alan öğrencilerin akademik başarılarına ilişkin, öğrenciler tarafından dile getirilen varsayımın yanlış olduğunu söylemek güçtür. Çünkü Fenning ve arkadaşları (2004'ten akt. Johnson, 2011, 23), çıkarma cezası alan öğrenciler üzerine yaptıkları çalışmada, bu öğrencilerin zaten akademik güçlük yaşadıklarını saptamışlardır. Böylelikle çıkarma ile eğitici öğretici zamanın kaybı artmaktadır.

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendiren öğrencilerden 7'si örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını işlevsiz bulmuşlardır. Görüşleri bu kategoride

değerlendirilen öğrencilerden SK2k ve SK3k, örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezası alan bir öğrencinin okula ve derslerine ilgisiz ve pek de başarılı olmayan biri olacağını ve bu nedenle açık lisede bile okumayabileceği görüşündedirler:

Bu tür suçları yapan birinin zaten dersle ilgisi yoktur, onu ne kadar olumsuz etkileyebilir ki. (SK2k)

Normal okulda okumadıysa, açık lisede hiç okumaz. Bu da onun eğitimi için bir son olabilir. (SK3k)

SK2k'ya göre, örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını alan bir öğrenci zaten aslında kaybedilmiş bir öğrencidir. Onun bu cezayı almış olması içinde bulunduğu durumu daha da kötüleştirmeyecektir. Bu noktada, bu kadar ağır bir disiplin cezası alan öğrencinin içinde bulunduğu koşullar nasıldır sorusu akla gelebilir. Bu soruyu Ayan'ın 2011'de yapmış olduğu araştırma bir nebze cevaplayabilir. Belirtilen araştırmada, "okulda disiplin cezası alan öğrencilerin almayanlara göre ailede daha çok şiddete uğradığını ve ailede (hem sözlü, hem de fiziksel) şiddete uğramanın okulda uyumsuz davranışlar gösterme ve disiplin cezası alma olasılığını artırdığını göstermektedir." Anlaşılacağı gibi disiplin cezası alan öğrencilerin, diğer öğrencilere nazaran dezavantajlı bir grup oluşturdukları söylenebilir. Öte yandan yine aynı araştırmada, disiplin cezası olmayanlar arasında da şiddete tanık olan veya maruz kalan öğrenciler saptanmıştır. Bu da, ailede şiddete maruz kalmanın tek başına okulda disiplin cezası almada belirleyici bir değişken olmadığını gösterebilir. Bu bağlamda sözü edilen öğrencilerin kaybedilmiş olmalarında kendilerinin de payı olduğunu söylemek mümkün olabilir. Bu bakımdan SK2k'nın görüşlerini tümüyle yanlış olduğunu varsaymak uygun olmayabilir.

Öte yandan SK3k'ya göre örgün eğitimden faydalanamayan, kendisinden beklenen davranışları sergileyemeyen ve derslerinde başarı gösterememiş bir öğrencinin yaygın eğitim kurumlarında başarılı olması mümkün değildir. SK3k'nın varsayımını doğrulamak ya da çürütmek için yeterli bulgulara ulaşılamamıştır.

Bu görüşlerin dışında, SK9k ve SÖ4k'nın görüşleri de benzer türdedir:

Bence okuldaki eğitim ortamını sağlayamaz, örgün eğitim kurumları. Bence her ne kadar sorun çıkarsa da okuldan uzaklaştırılıp başka bir okulda okuyamaması onu kaybetmektir. (SK9k)

Eğitim yönünden çok kötü şeylere yol açar. Açık lisede okuyup da yüksek seviyeye ulaşan yok. Öğrenci akli başına gelmediği sürece başka çare kalmıyor. (SÖ4k)

Belirtilen görüşlerde cezanın amacı eğer öğrencinin istenmeyen davranışı yapmamasıysa, örgün eğitim dışına çıkarma cezasıyla bu amaca ulaşmak mümkün değildir. Çünkü SK9k ve SÖ4k'ya göre açıköğretim lisesi, yaygın eğitimin sunduğu eğitim ortamını sağlayamaz ve bu nedenle öğrencinin istenen davranışları kazanması, kendini olumlu yönde toparlaması ve toplumda iyi bir yer edinmesi mümkün olmaz.

Yaygın eğitim kurumlarının sağladığı ortamın örgün eğitim kurumlarında bulunmadığı söylemine benzer bir söylemi SK7e savunmaktadır. Ona göre örgün eğitim almak isteyen öğrenci zaten alabilir. Ancak açıköğretim lisesinin sosyal ortamı ile bir lisenin ortamı aynı olmayacaktır:

Bu ceza olarak konmamalı, zaten öğrenci isterse kendisi açık liseye gitsin. ... Bunun tasdiknamenin bir farkı yok, yine arkadaşlarından uzaklaşıyor. Açık öğretime giden bir insanın, bu okulda okuyan biriyle sosyalliği bir olmaz. Yeri geliyor 1 liraya bir tost alıyoruz, dört kişi bölüşüyoruz. Paylaşmayı öğreniyoruz, bir sorun oluyor, ben mesela anneme babama anlatmadığım sorunları gelip buradaki arkadaşlarıma anlatabiliyorum. Aynı şekilde arkadaşlarım maddi manevi büyük problem olduğu zaman, bunu okulda, sınıfta...(anlatıyor) biz burada sınıf okul aslında bir ailedir bence. Çünkü haftanın ve günün belirli günlerini o kişilerle birlikte geçiriyorsun, saatlerini. Saatlerdir aynı havayı teneffüs ediyorsun. Bu da cezaların en büyüğü diye düşünüyorum. (SK7e)

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Morrison ve arkadaşlarına göre (2001'den akt. Johnson, 2011, 32), okuldan çıkarma gibi disiplin stratejileri genellikle öğrencilere yönlendirme ya da yardım etme yerine onları cezalandırmaktadır. Böylesi yöntemler, ergenin gelişimsel ihtiyaçlarıyla çatışmaktadır. Onlar sadece kendi akranlarıyla değil, özellikle yetişkinlerle de, güçlü ve güvene dayalı ilişkiler kurma ve adalet ve hakkaniyet konusunda olumlu tavır geliştirme ihtiyacı içindedirler.

Öte yandan SK5k, söz konusu cezayı öğrencinin psikolojisini etkileyeceğini, ders çalışma isteğini azaltacağı gerekçeleriyle işlevsiz bulmuş ve bu cezanın yanlış olduğunu vurgulamıştır. Benzer şekilde SÖ3e de açıköğretim lisesinde eğitim almanın, örgün eğitim veren liselerden eğitim

almaktan kolay olduğu inancını taşısa da, bu cezanın eğitim almaya karşı motivasyonu düşüren bir ceza olduğunu savunmaktadır.

Yanlış bir şey. Okuyacak kişiyi psikolojik açıdan etkiler, ders çalışmak istemeyebilir. İyi bir ceza değil bence. (SK5k)

Açık lise biraz daha rahat olabilir ama şevkim kırılırdı biraz eğitim öğretime karşı. (SÖ3e)

Örgün eğitim dışına çıkarma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmesi istenen öğrencilerden 4'ü söz konusu cezayı, doğrudan eğitim hakkıyla ilişkilendirerek değerlendirmişlerdir. İki öğrenci (1 kamu, 1 özel) örgün eğitimin dışına çıkarma cezasının eğitim hakkını etkilediğine inanırken, yine 2 öğrenci (1 kamu, 1 özel) bu cezanın eğitim hakkına herhangi bir etkisi bulunmadığı inancını taşımaktadırlar.

Örgün eğitim dışına çıkarma cezasının eğitim hakkını etkilediğine inananların görüşleri şunlardır:

Örgün eğitimin dışına çıktığı için bence etkilemiş oluyor. (SÖ6e)

Başlı başına haksız bir ceza bence. Çünkü bu da çok fazla, daha da haksızlık bence. Çünkü açık öğretimde öğrenciler yapamıyorlar yani sonuçta ders almadan fiziği kimyayı yapamazsınız. Dolayısıyla bu bir sınırlama fazlasıyla getiriyor ve üniversite imkansız %90 belki açıköğretimle. O yüzden yersiz bence. (SK4k)

Öğrencilerden SÖ6e, bir öğrencinin örgün eğitimin dışına çıkmasının başlı başına eğitim hakkını etkileyici sonuç doğurduğunu ileri sürmektedir. Bu kategoride yer alan diğer öğrenci SK4k, öğrencinin açıköğretim lisesinde alınacak eğitimle bazı derslerde başarılı olamayabileceğini hatta üniversiteye gitme şansının bulunmayabileceğini bu nedenle de eğitim hakkının sınırlandığını ifade etmektedir.

Özellikle SK4k'nın görüşleri, Kajs'ın bir öğrenciyi okuldan çıkarma cezasının, onun gelecekteki eğitim hayatına ciddi etkileri olabilir şeklindeki görüşüyle uyumludur (2006'dan akt. Johnson, 2011, 23). Mihenk taşı niteliğinde olan ve Supreme Court'da görülen, *Goss v. Lopez* davasında mahkeme, kısa bir süreliğine uzaklaştırmaya nazaran, eğitim sürecinden tamamen çıkarmanın çocuğun yaşamında ciddi bir olay olduğuna hükmetmiştir. Pek çok araştırmaya ve kuramcıya göre, son 30 yılda eğitim araştırmalarında kayıt altına alınan en önemli bulgu, sınıfta geçirilen eğitici

öğretici zamanın kalitesi ile akademik başarı arasındaki pozitif ilişki olduğudur (Johnson, 2011,23).

Bu noktada ülkemizde Özkahveci tarafından yapılmış “AÖL Mesleki Açık Öğretim Programı Öğrencileri ile Kız Meslek Lisesi Öğrencilerinin Akademik Başarılarının Karşılaştırılması” başlıklı çalışmaya değinmek uygun olacaktır. Sözü edilen çalışmanın sonuçlarına göre kız meslek lisesi öğrencilerinin (KML) programa girişte mesleki açık öğretim programı (MAÖP) öğrencilerine göre daha az bilgiye sahipken, dönem sonunda KML öğrencilerinin MAÖP öğrencilerinden daha fazla ilerleme kaydetmişlerdir (Özkahveci, 2001, 57). Bahsedilen araştırma bulgusu, açık öğretim lisesinde okuyan öğrencilerin akademik başarısına ilişkin olarak SK4k'nın yargılarında haksız olmayabileceğini düşündürmektedir.

Yukarıda yer verilen görüşler dışında, örgün eğitim dışına çıkarma cezasının eğitim hakkını etkilemediğine inananlar bulunmaktadır. Bunlar şöyledir:

Ben bunu eğitim hakkı açısından çok güzel değerlendiriyorum. Mesela, devamsızlıktan kalınıp okuldan atıldığın an, açık liseden devam ediyorsun. Bilmiyorum, çok verimli oluyor mudur ya da çok gerçekten iyi şeyler yapılıyor mudur? Bence iyi bir şey yani. (SK8k)

Daha olumlu çünkü en azından tüm eğitim hakkı engellenmemiş oluyor. Bu daha iyi. (SÖ1k)

Öğrencilerden SK8k, bir öğrencinin örgün eğitimin dışına çıkarılması halini, bir disiplin cezası olarak öğrencinin örgün eğitim dışına çıkarılmasıyla karıştırmaktadır. Şöyle ki 07.09.2013 tarihli ve 28758 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği”nin 59/(1)/(a) maddesi uyarınca, “doğrudan, yılsonu başarı puanıyla veya sorumlu olarak sınıf geçemeyenlerle devamsızlık nedeniyle başarısız sayılanlar sınıf tekrar eder. Sınıf tekrarı hazırlık sınıfı hariç, orta öğrenim süresince en fazla bir defa yapılır. Öğrenim süresi içinde ikinci defa sınıf tekrarı durumuna düşen öğrencilerin ders yılı sonunda okulla ilişkisi kesilerek Açık Öğretim Lisesine veya Mesleki Açık Öğretim Lisesine kayıtları yapılır.” Anılan hükmün derslerdeki başarısızlığı biri disiplin suçu sayıldığını ve

bu suça karşılık olarak örgün eğitim dışına çıkarma cezasını öngördüğünü varsaymak mümkün değildir.

Diğer öğrenci SÖ1k görüşleri, Danıştay 8. Dairesinin yerleşik içtihatlarını anımsatmaktadır. Nitekim Danıştay çeşitli kararlarında (örneğin, E. 1995/33322, K. 1997/2855; E. 2007/3978, K. 2008/7492 ve E. 2007/3978, K. 2008/7492 sayılı kararları) “örgün eğitim dışına çıkarılan bir öğrenci yaygın eğitim kurumları içinde yer alan Açıköğretim Lisesinde öğrenimine devam edebileceğinden bu halde, öğrencinin öğrenim hakkının engellenmediğini” kabul etmektedir.

Örgün eğitim dışına çıkarma cezasına ilişkin olarak öğrencilerin açıkladıkları görüşlere bakıldığında 7 öğrencinin (SK1k, SK2k, SK6e, SK8k, SÖ1k, SÖ2k, SÖ5e) bu cezayı olumlu değerlendirerek, uygun buldukları görülmektedir. Bu görüşler arasında, öğrencinin başarılı bir öğrenci olmaması halinde bu cezanın iyi olacağı düşüncesi yer almaktadır (SK1k, SÖ5e, SK8k). Aslında bu görüşlerin altında açıköğretim lisesine duyulan güvensizlik yatmaktadır. Öğrencilerin algısına göre açık lisede okumak kolaydır ve derslerinde başarısız olan öğrencilerin faydalandıkları okullardır. Geri kalan 8 öğrenci ise (SK3k, SK4k, SK7e, SK9k, SÖ3e, SÖ4k, SÖ6e) bahsedilen cezayı olumsuz değerlendirmektedirler. Onlar da açık lisede okuyan öğrencinin sonraki eğitim basamaklarından yararlanma olasılıklarının düşük olacağını belirterek (SÖ4k, SK4k), açık lisede okuyan öğrencinin başarılı olamayacağını düşünmektedirler.

Öğretmenlerin Görüşleri

Kınama, kısa süreli uzaklaştırma, tasdiknameyle uzaklaştırma ve örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezalarının eğitim hakkına etkisine ilişkin öğretmen görüşleri incelenmiştir.

Kınama Cezası

Araştırmaya katılan öğretmenlerden kınama cezasını, eğitim hakkı açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Öğretmenlerin bazıları kınama cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendirmiştir. Söz konusu öğretmenlerin görüşleri “Kınama Cezasını Eğitim Hakkıyla İlişkilendirmeyen Görüşler” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu öğretmenlerin tamamı kınama cezasını işlevsel bulmuştur; ancak diğer disiplin cezalarıyla paralellik taşıması için, bu görüşler “Kınama Cezasını İşlevsel Bulanlar” ve “Kınama Cezasını İşlevsiz Bulanlar” alt kategorileri altında değerlendirilmiştir. Diğer öğretmenler, kınama cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmişlerdir. Bu öğretmenlerin tümü bu ilişkilendirmeyi doğrudan yapmışlardır. Ancak diğer katılımcı grupları ve diğer disiplin cezalarıyla paralelliğin sağlanması için alt kategoriler, “doğrudan ilişki kuranlar” ve “örtük ilişki kuranlar” şeklinde oluşturulmuştur. Kınama cezasına ilişkin görüşlerini eğitim hakkıyla ilişkilendirerek açıklayan öğretmenlerin tümü kınama cezasının eğitim hakkını etkilemediğini belirtirken, yine aynı gerekçeyle, alt kategoriler “Eğitim Hakkını Etkilediğine İnananlar” ve “Eğitim Hakkını Etkilemediğine İnananlar” şeklinde oluşturulmuştur.

Öğretmenlerden 5’i kınama cezasıyla ilgili görüşlerini eğitim hakkına değinmeden açıklamışlardır. Kınama cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeyen 3’ü kamu, 1’i özel okulda çalışan toplam 4 öğretmen kınama cezasını işlevsel bulurken, kamu okulunda çalışan 1 öğretmen kınama cezasını işlevsiz bulmuştur.

Kınama cezasını işlevsel bulan öğretmenlerin görüşleri şunlardır:

Disiplin o suça ya da işlediği eyleme karşılık gelen bir suçtur. O suçun karşılığı kınama olabilir. Bence en basit yaptırımdır. Yaptığının yanına kar kalmaması için bir yaptırımdır. Yaptırımlar iyidir. Taraf tarım yani. (ÖK4e)

Ceza caydırıcı olduğu sürece anlam kazanıyor. Belki de uyarı anlamında etki sağlayabilir. Kınamayı alan öğrencinin daha tertipli düzenli olduğunu söyleyebilirim. Herkes değil tabi ama. (ÖK5e)

Sadece o öğrenciyi düşünmemek gerekiyor, ben bir öğretmenim, derse girdiğim sınıftaki bütün öğrencilerin hakkını düşünmek zorundayım, o öğrencinin yaptığı bir şey diğer öğrencilerin eğitim hakkını engelliyorsa, diğer öğrencilerin sınıftaki rahatını engelliyorsa, öğrenmelerini etkiliyorsa, o öğrenciye gereken cezanın

verilmesi taraftarıyım. Çünkü bir kişi mi otuz kişi mi, onu kıyaslamak zorundayız. (ÖK6k)

Bence öğrenci uç noktaları zorluyorsa, başkalarının hak ve özgürlüklerini kısıtlıyorsa, bir başka öğrencinin eğitim alma hakkını engelliyorsa, bence cezalandırılmalıdır. ... Çünkü hapisaneler var, cezaevleri var, o zaman, ceza kimseye verilmezdi. ...Eğer bir yerde bir kişinin hakkına riayet etmiyorsa, hakkını gasp ediyorsa, ... orada cezalandırma olmalı. ... (ÖÖ3e)

Bu kategoride görüşleri değerlendirilen öğretmenlerin, kınama cezasını hatta genel olarak disiplin cezasını kendi içinde değerlendirdikleri görülmektedir. Burada kınama cezasının eğitim hakkı bağlamında ele alması söz konusu olmadığı gibi, kınama cezasının yararlı yönlerine de değinilmiştir. ÖK4e kınama cezasının, disiplin cezaları arasında en basit yaptırım olduğunu, öğrenciye istenmeyen davranışının yaptırımını olarak bu cezanın uygulanması gerektiğini ifade etmektedir. ÖK5e kınama cezasının caydırıcı yönünün bulunduğunu ve uyarı anlamını taşıdığını, öte yandan bu cezayı alan öğrencilerden bazılarının istenmeyen davranışlarını düzelttiklerini ve daha düzenli öğrenciler haline geldiklerini söylemektedirler. ÖK6k ve ÖÖ3e, sıklıkla yapılan bir yanlışa düşmüşler, idare hukukunun konusuna giren idari suç ve cezalarla, ceza hukukunun konusuna giren adli suç ve cezayı birbirine karıştırmışlardır. Neredeyse tüm toplumlarda olduğu gibi elbette bizim toplumumuzda da ÖÖ3e'nin ifade ettiği gibi, "hapisaneler var, cezaevleri var." Ancak bunlar Dönmezer ve Sahir'in ifade ettiği gibi (1979, 9), topluma büyük ölçüde zarar veren fiiller karşılığı olarak Devletin kanun ile yarattığı ve izlediği diğer amaçlar yanında, özellikle suçu işleyeni bazı yoksunluklara tabi kılmak amacıyla oluşturulmuşlardır. Böylelikle toplumun yapılan onaylamama duygusunu belirtmek üzere bir yargı kararı ve sorumluluk derecesi ile orantılı olarak uygulanan korkutucu bir yaptırım söz konusudur.

Basitçe ifade etmek gerekirse, ÖÖ3e'nin varsaydığı gibi bu cezalar adli bir ceza değildir. Çünkü Dönmezer ve Sahir'in tanımında da ifade ettiği gibi, bir yargı kararına dayanmaz. Disiplin yaptırımları, ÖK6k ve ÖÖ3e'nin varsayımlarının aksine, bir başkasının hak ve özgürlüklerini engellediği, kısıtladığı hatta gasp ettiği için değil, idari düzenin işleyişini bozduğu veya aksattığı için verilmektedir. Bu durumu Foucault da "*Disipline yönelik düzenekler bir 'ölçü cezalandırması' salgılanmıştır, bu sistem ilkeleri ve işleyişi itibarıyla geleneksel yasal cezalara indirgenemez niteliktedir.*"

söylemiyle teyit etmektedir (2013, 272). Okullardaki idari düzen de hiç şüphesiz eğitim öğretim faaliyetinin aksamadan yürümesiyle sağlanmaktadır. İşte bu amaçla disiplin cezalarının oluşturulduğunu ve eğitim öğretim faaliyetinin aksamasına yönelik davranışların disiplin cezalarıyla cezalandırıldığını söylemek mümkündür. Okulun veya sınıfın düzenini bozan ve cezayı gerektiren istenmeyen davranışlar elbette ki, başkalarının eğitim almasına engel teşkil edebilir. Ancak ceza verilmesinin gerekçesi olarak bir başkasının eğitim hakkının ihlalini öne sürülmesi durumunda, ceza verecek makamın mahkeme olması gerekirdi. Oysa disiplin cezalarında cezayı verecek olan makam, mahkeme değil, disiplin kurullarıdır.

Yukarıdaki görüşlerin yanı sıra, kınama cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeyip, söz konusu cezayı işlevsiz bulan görüş ise şöyledir:

Ben iki yıl kadar disiplin kurulunda çalıştım. Öğrencinin kınama cezasına pek aldırıldığı yok. Bunu bir ceza olarak da algılamıyor. Genelde öğrenciler uzaklaştırma cezasını bir ceza olarak düşünüyorlar ama kınamayı, sadece yazılı olan, pek dikkat edilmese de normal devam edilebilen bir ceza türü olarak değerlendiriyorlar. ... (ÖK8e)

ÖK8e, disiplin kurulunda çalıştığı ve bu sürede edindiği tecrübe ve gözleme istinaden, öğrencilerin kınama cezasına pek itimat etmediklerini söylemektedir. Bunda kınama cezasının yaptırım gücünün az olmasının etkisi olabilir. Çünkü ÖK8e'ye göre, öğrenciler yaptırım gücü kınamadan daha fazla olan örneğin kısa süreli uzaklaştırma cezasına daha fazla itimat etmekte ve bu cezayı almaktan çekinmektedirler.

Öğretmenlerden bir kısmı, kınama cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirerek görüşlerini açıklamışlardır. Toplam 10 öğretmen (5 kamu, 5 özel) kınama cezasına ilişkin görüşlerini eğitim hakkıyla doğrudan ilişki kurarak açıklamışlar ve kınama cezasının eğitim hakkına herhangi bir etkisi bulunmadığını beyan etmişlerdir.

Kınama cezasını eğitim hakkıyla doğrudan ilişkilendirerek değerlendiren ve bu cezanın eğitim hakkını etkilemediğine inanan görüşler şöyledir:

Ben eğitim hakkını sınırlama olarak görmüyorum. Eğer çoğunluğun hakları söz konusuysa, suç işleyenlerin cezalandırılması diğerlerinin haklarının devam etmesini sağladığından dolayı ceza verilmeli bence. (ÖK1e)

Zorunlu olmadıkça verilmemesi gereken bir cezadır bence. Çünkü çocuklar aslında iyi çocuklar ama yaşları gereği hata yapabiliyorlar. Zorunlu değilse verilmemesi taraftarıyım. Bence eğitim hakkını etkilemiyor. Çünkü bence, benim gördüğüm kadarıyla çok zor verilen bir ceza kolay kolay verilmiyor. Öğrenciliğinin sınırlarını aştığı zaman verilen bir ceza. Öğrenciyi korumak adına veriliyor, bizim okulumuzda en azından. (ÖK2k)

Kınama cezasının eğitim hakkına etkisi yoktur. (ÖK3k)

Eğitim hakkını engelleyici bazı disiplin cezaları mevcut. Kınama, öğrencinin hakkını tam olarak kullanabilmesinin önünde bazı psikolojik durumlar yaratabilir. öncesinde daha serbest daha özgürce, sorabilen sorgulayabilen, bir öğrenciyken bunu yaptığından dolayı bir yaptırımla karşılaşarsa, kınama bile olsa, bu soran sorgulayan öğrenci özelinden uzaklaşabilir. Çok da dezavantajlı olduğunu düşünmüyorum da böyle psikolojik etki yaratabilir diye düşünüyorum. (ÖK7e)

Kınama cezası bir uyarı mahiyetinde olduğu için eğitim hakkını zaten çok da fazla olumsuz etkileyen bir şey yok. (ÖK9e)

Kınama cezası verilmesi, öğrencinin eğitim hakkını etkilemez ama belirli bir süre sınırlandırılabilir. Çünkü belirli bir süre kınama cezası duyurulmuşsa, arkadaşları tarafından biliniyorsa, okuldan soğuma, çekingenlik olabilir. (ÖÖ1k)

... Zaten eğer hakketmişse o cezayı alıyor. Eğitim hakkını, belli aşamalarda etkiliyor. Okuldan uzaklaştırma alabiliyor bazı durumlarda. Açıkçası sıkıntılı öğrencilere bir ceza verilmesi gerekiyor. Düzeni tam anlamıyla bozuyor. Dersin işlenişini bozabiliyor. Okulun düzenini bozabiliyor. Bazı şeylerde sıkıntı yarattığı için, kendine çeki düzen verebilmesi için böyle küçük cezalar verilebiliyor. (ÖÖ2e)

Kınama cezası eğitim hakkını engelleyici değildir. (ÖÖ4k)

Eğitim hakkını kısıtlayıcı bir durum gibi görmüyorum öyle algılamıyorum. (ÖÖ5e)

Kınama cezasıyla ben öyle bir sınırlama getirildiğini düşünmüyorum. (ÖÖ6e)

Kınama cezasını eğitim hakkı bağlamında değerlendirmeleri istenen öğretmenlerden ÖK3k, ÖÖ4k, ÖÖ5e ve ÖÖ6e kınama cezasının eğitim hakkını gerçekleşmesini engelleyici ya da sınırlayıcı bir yanının bulunmadığını belirtmekle yetinmişler, görüşlerini gerekçelendirmemişlerdir. ÖK1e, konuyu tıpkı ÖÖ3e gibi değerlendirmiş ve başka öğrencilerin haklarının korunup varlıklarını devam ettirebilmesi için, suç işleyen çocuklara ceza verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Oysa yukarıda da açıklandığı gibi bir idari yaptırım türü olan disiplin cezaları idarenin faaliyetlerinin düzenli işleyebilmesi için öngörülmektedir. ÖK2k, kınama cezasının eğitim hakkını engellemediğini ancak bu cezanın verilmemesi gerektiğini, çünkü öğrencilerin aslında “iyi çocuklar” olduğunu ancak yaşları gereğince hata yapabileceklerini söylemektedir. Nihayetinde kınama cezasının öğrenciyi korumak adına verildiğini belirtmektedir.

ÖK7e ise söz konusu cezanın başka bir yanına vurgu yapmaktadır. Ona göre eğitim hakkını engellemediğini düşünmekle birlikte öğrenci için kınama cezasının, psikolojik olarak engel teşkil edebileceğini, onu soran sorgulayan bir öğrenci olmaktan çıkarılabileceğini düşünmektedir. ÖÖ2e'nin aslında tam da beklenen noktaya değindiğini söylemek mümkündür. Şöyle ki, ÖÖ2e okulun düzenini, dersin işleyişini bozan öğrenciye cezanın verildiğini belirtmekle aslında genelde idari yaptırımların özelde ise öğrencilere uygulanana disiplin yaptırımlarının amacını ortaya koymaktadır. Ona göre, eğitim hakkını etkileyen cezalar bulursa da, öğrenciye kendisini toparlayabilmesi için bu cezanın verilmesi yerinde olan ufak bir cezadır ve eğitim hakkının önünde bir engel teşkil etmemektedir.

Kınama hakkındaki öğretmen görüşlerine bakıldığında, kınama cezasının basit bir yaptırım olduğu için verilmesi gerektiği savunulmaktadır (ÖK4e). Öte yandan, öğrencinin bu cezayla kendini topladığını görüşler (ÖK5e, ÖÖ2e) olduğu gibi öğrencinin bu cezaya aldırmadığını belirten görüşe de (ÖK8e) rastlanmıştır. Diğer yandan başkalarının eğitim hakkına engel olduğunu savunan görüşler (ÖK6k, ÖÖ3e, ÖK1e) bulunmaktadır. Bu doğrultuda düşünülen öğrenci sayısı öğretmen sayısından azdır (1 öğrenciye karşılık 3 öğrenci). Son olarak, kınama cezasından öğrencinin psikolojisinin etkileneceğini belirtenler (ÖK7e, ÖÖ1k) görüldüğü gibi, eğitim hakkını engellemediğini düşünenler de (ÖK3k, ÖK9E, ÖÖ4k, ÖÖ5e, ÖÖ6e) de bulunmaktadır.

Kısa Süreli Uzaklaştırma Cezası

Kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmesi istenen öğretmenlerin görüşleri, tıpkı kınama cezası hakkındaki görüşler gibi kategorileştirilmiştir. Kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendiren görüşlerle, kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendiren görüşler iki ayrı kategori olarak ele alınmıştır. Aşağıda ilk olarak kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeyen görüşler incelenecektir.

Kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmeleri istenen öğretmenlerden 9'u, bahsedilen cezayı eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden görüşlerini açıklamışlardır.

Kısa süreli uzaklaştırma cezasını işlevsel bulan toplam 5 öğretmen (2 kamu, 3 özel) bulunurken, kınama cezasını işlevsel bulan 2 öğretmen (1 kamu, 1 özel) bulunmaktadır. Kamu okulunda çalışan 2 öğretmen kınama cezasını hem işlevsel hem işlevsiz bulmaktadır.

Öğretmenlerden kısa süreli uzaklaştırma cezasını işlevsel bulanların görüşleri şu şekildedir:

Bazı öğrenciler için gerçekten gerekli oluyor. Elindeki eğitim hakkının kaybolacağını fark etmesi için kimi zaman gerekli olabiliyor. Ama dediğim gibi o da çok zorunlu olmadıkça verilmemesi gereken bir ceza. (ÖK2k)

Öğretmenlerden bazıları kısa süreli uzaklaştırma cezasını işlevsel bulmaktadırlar. Ancak bunu gerekçelendirirken görüşlerinde ortak noktalar bulunduğu gibi, farklılaşmalar da olmaktadır. Öncelikle kısa süreli uzaklaştırma cezasını savunma nedenlerinin başında, öğrencinin suçunun bir yaptırımının olması gerektiği görüşü gelmektedir. Ancak bu yaptırımın amacı konusunda görüş birliğinden söz etmek mümkün değildir. Örneğin, ÖK2k, öğrencinin sahip olduğu "eğitim hakkının kaybolacağını fark etmesi için" öğrencinin böyle bir ceza almasının uygun ve hatta gerekli olduğunu ancak mecbur kalınmadıkça verilmemesi gerektiğini söylemektedir.

... kınama cezası üst basamaklara gidiyorsa, zaten bu öğrencide bir problem vardır. ... Öğrenci disiplin kuruluna sevk ediliyor, hala aynı şeyler devam ediyorsa ve başka bir üst (ceza) gruba geçmişse, yine aynı şeyler devam ediyorsa, 30 kişinin hakkını savunmak daha mantıklı geliyor bana. (ÖK6k)

Öğretmen ÖK6k ise bahsedilen cezayı öğrencideki problemin çözülebilmesi için gerekli olduğunu savunmakla beraber, diğer öğrencilerin eğitim hakkının korunması için cezanın uygulanmasının mantıklı olduğunu belirtmektedir.

Kısa süreli uzaklaştırma cezası belli yerlerde gerekiyor. Ciddi anlamda çünkü çocuk okulun düzenini bozuyor, sınıfın düzenini bozuyor, dersin işlenişini bozuyor, aksatmalar olabiliyor. Çocuğun kendi kabuğuna çekilip, kendi haline bakması açısından bunları ben olumlu buluyorum. ... Kendine çeki düzen vermesi gerekiyor. O yüzden düşünülmesi için o ortamdan uzaklaştırılması gerekiyor çocuğun, o yüzden gerekli buluyorum. (ÖÖ2e)

ÖÖ2e, öğrencinin okulun, sınıfın düzenini bozduğu ve eğitim öğretim faaliyetinin işleminde aksaklıklara sebep olduğu için bu cezanın verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. ÖÖ2e'nin bu görüşleri, idari yaptırımların uygulanma amacıyla yukarıda da tartışıldığı gibi uyumludur. Bu noktada üzerinde durulması gereken “çocuğun kendi kabuğuna çekilip, kendi haline bakması için okul ortamından uzaklaştırılmasının gerekli olup olmadığıdır. Bu noktada akıllara ABD’de uygulanan okul içi ve okul dışı uzaklaştırmalar gelmektedir. Okul içi uzaklaştırmalarda (ISS) yukarıda da değinildiği gibi öğrenci cezasını okulun içinde bulunan bir okul içi uzaklaştırma odasında (ISS room) çekmektedir. Sözü edilen bu yaptırımın, ÖÖ2e'nin belirttiği kendi kabuğuna çekilip, aldığı ceza üzerinde düşünmesine daha uygun olduğunu varsaymak yerinde olacaktır. Çünkü okul içinde uzaklaştırma öğrenciyi okul ortamında tutar. Böylelikle okuldaki eğitim işgörenlerinin hem öğrencinin uygun olmayan davranışlarını cezalandırması hem de öğrencilere olumlu biçimde müdahalede bulunması mümkün hale gelir (Blomberg, 2004, 5).

Cezalandırma yapılmalı. O cezanın şekli benim bileceğim işler değildir, hukuksal kavramlardır, 3 günlük ceza 5 günlük ceza, öğrenci bir ceza almalı. Yaptığı hatasını bilmeli bana göre. Hata bu, bunun karşılığında bunu görürsün. Ama eğitimdeki bu cezalandırmayı sanki despotça bir şey gibi düşünüyor. Ama yok öyle bir şey. Eğitimde ceza vardır, nerede nasıl durması gerektiğini herkesin bilmesi gerekiyor ... (ÖÖ3e)

ÖÖ3e'nin öğrencinin hatalı davranışının bir karşılığı, diğer bir deyişle bir yaptırımı olduğunu bilmesi gerektiğini vurgulamak üzere, “eğitimde ceza vardır” söylemini kullanmış olması, Chen’in “cezai önlemler, öğrenciyi cezalandırmayı amaçlar, ancak bu önlemler ters etki doğurabilmektedir” (2008’den akt. Mohrbutter, 2011, 21) şeklindeki görüşünü akla getirmekte ve eğitimde kullanılacak cezai önlemlerin iyi seçilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Baktığınızda bir iki gün okuldan uzaklaştırılan öğrenci o sırada okuldan işlenen konulardan uzak kalıyor. Öyle baktığınızda olabilir ama onun da bir yaptırımı olması gerektiğini düşündüğünüz için bana göre bir sorun yok diye düşünüyorum. (ÖÖ5e)

ÖÖ5e kısa süreli uzaklaştırma cezasının öğrenciyi belirli bir süre okuldan uzaklaştırarak okuldaki eğitim öğretim faaliyetlerinden uzak kalmasına yol açtığını kabul etmekle birlikte, bu cezanın öğrencinin istenmeyen davranışına karşılık olarak bir yaptırım olması açısından

herhangi bir sorun teşkil etmediğini ifade etmektedir. Bu noktada sözü edilen cezanın öğrenci için hem eğitim hakkı önünde engel teşkil etmeyen hem de hakkaniyetli bir yaptırım olup olmadığı sorusu akla gelmektedir.

Kısa süreli uzaklaştırma cezasını işlevsel bulan öğretmenlere karşın bazı öğretmenler kısa süreli uzaklaştırma cezasını işlevsiz bulmaktadırlar. Bu görüşler şunlardır:

Bu ceza zaten şu anda öğrencilere bir, izin, ödül, dinlenme gibi bir durumu var. Öğrenci bunu ceza gibi algılamıyor. Çünkü devamsızlıktan sayılmıyor. Öğrenci uzaklaştırma cezası verdiğiniz zaman zaten 5 gün dinlenme, izin vermiş oluyorsunuz, çok ceza gibi algılamıyor, zaten. Devamsızlık hakkı gibi bir şey. Öğrencinin nasıl devamsızlık hakkı diye biz çocuklara hak verdiğimiz ve bunun bu hakkın öğrencide olumsuz bir etki yaratmayacağını düşünüyorsanız, 5 günlük uzaklaştırmada da aynı etkiyi gösterecektir. (ÖK9e)

Günümüzde öğrencinin ekmeğine yağ sürer. Yazılısı sonradan yapılıyor, yok yazılmıyor sadece birkaç derse girmeyecek, disiplinlik olmuş bir öğrencinin çok da önemsemeyeceğini düşünüyorum. (ÖÖ4k)

Görüldüğü gibi kısa süreli uzaklaştırma cezasını işlevsiz bulan öğretmenler, kısa süreli uzaklaştırma cezasının öğrenci için bir yaptırım olmaktan çok, adeta bir avantaj olacağını söylemektedirler. Çünkü bu cezayı alan öğrencinin, cezası nedeniyle okulda bulunmayacağı günler devamsızlık olarak kaydına işlenmeyecek ve öğrenci okulda bulunmadığı günlerde yapılacak sınavlara daha sonra girebilecektir. Gerek ÖK9e gerekse ÖÖ4k'nın belirtilen görüşleri, görüşmelerin yapıldığı sırada yürürlükte bulunan "Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği"nin 20. ve 21. maddelerine dayanmaktadır. Gerçekten de söz konusu düzenleme uyarınca okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezası alan öğrenciler, okula devam ettirilmez ve okula devam etmedikleri günler devamsızlıktan sayılmaz (md. 20).

Ayrıca okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezası alan ya da geçici olarak okuldan uzaklaştırılan öğrenciler, bu sürede katılmadıkları sınavların yerine, okul yönetimlerince belirlenen tarihlerde sınavlara alınmaları sağlanır (md. 21). Ancak yeni "Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği"ne göre, okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezası alan öğrenciler, ceza süresince okula devam ettirilmeyecek ve bu süre devamsızlıktan sayılacaktır (md. 172).

Öğretmenlerden 2'si kısa süreli uzaklaştırma cezasının hem olumlu hem olumsuz yanını vurguladığı için görüşleri “hem işlevsel hem işlevsiz bulma” alt kategorileri altında değerlendirilmiştir. Bu görüşler şöyledir:

Öğrencilerin bir kısmı bunu bir ödüllendirme olarak görüyorlar. Nasılsa devamsızlıktan kabul edilmiyor. Herhangi bir cezai müeyyidesi yok, okula gelmediğinden dolayı. Fakat bu tür öğrencilere zarar verildiğinde ve okuldan uzaklaştırıldığında diğer öğrenciler bunun bir ceza olduğunu algılıyor ve bunu değerlendiriyor ve göz önünde bulunduruyorlar. (ÖK1e)

Geçmişte bu cezalar caydırıcıydı, şimdi öğrenciye resmi izin vermiş gibi oluyor. Sadece veli tedirgin oluyor. Öğrencinin tedirgin olduğunu zannetmiyorum. Dosyama geçer mi, yılsonunda affedilir miyim düşüncesiyle öğrenci biraz çeki düzen veriyor kendisine. (ÖK5e)

ÖK1e ve ÖK5e'nin kısa süreli uzaklaştırma cezasının işlevsizliğine yönelik eleştirileri ortaktır. Her iki katılımcı da sözü edilen cezanın, öğrencide birkaç günlüğüne de olsa okuldan uzaklaşmanın, devamsızlık olarak kaydedilmediği için ceza değil de sanki izinmiş gibi bir algı oluşmasına yol açtığını vurgulamaktadırlar. Öte yandan ÖK1e, bir öğrenciye kısa süreli uzaklaştırma cezasının verilmesi durumunda diğer öğrencilerin de bu cezanın ciddiyetini kavrayacaklarını ifade etmektedir. ÖK1e'nin bu yorumu Maden'in (2012, 10-14) adli cezaların amaçlarından caydırıcılık bağlamındaki görüşlerini akla getirmektedir. Maden'e göre caydırıcılık ferdi, umumi, görelî, kısmî caydırma olarak ayrılmaktadır. ÖK1e'nin görüşleri bu caydırma türlerinden umumi caydırmaya girmektedir. Umumi caydırmayla, ferdi caydırmanın aksine, suçlu dışındaki kimselerin suç işlememelerinin sağlanması amaçlanmaktadır. ÖK5e ise öğrencinin kısa süreli uzaklaştırma cezası boyunca okulda bulunmadığı sürelerin devamsızlık olarak işlenmemesini olumsuzluk olarak belirtirken, bu cezanın dosyasında tüm eğitim yaşamı boyunca bulunacak olmasını, öğrencinin kendine çeki düzen vermesini sağladığı için olumlu bir durum olarak ifade etmektedir.

Öğretmenlerden 6'sı, kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirerek görüşlerini açıklamışlardır. Bu öğretmenlerin 5'i kısa süreli uzaklaştırma cezasına ilişkin görüşlerini eğitim hakkıyla doğrudan ilişki kurarak açıklamışlardır. Öğretmenlerden 4'ü kısa süreli uzaklaştırma cezasının eğitim hakkını etkilediğine inanırken, 1 öğretmen etkilediğine

inanmaktadır. 1 öğretmen ise kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla örtük biçimde ilişkilendirmiştir.

Kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmeleri istenen öğretmenlerden 4'ü (3 kamu, 1 özel) bu cezayı eğitim hakkıyla doğrudan ilişki kurarak değerlendirmişlerdir ve bu kişiler kısa süreli uzaklaştırma cezasının eğitim hakkını etkilediğine inanmaktadırlar:

Kısa süreli uzaklaştırma cezasının eğitim hakkına etkisi var. Çünkü onun geçici olarak eğitim öğretim hakkını elinden almış oluyoruz. (ÖK3k)

Eğitim hakkını kullanmaktan uzaklaştırılıyorsunuz, birkaç gün de olsa, direkt eğitim hakkı engellenmiş oluyor. (ÖK7e)

Kısa süreli uzaklaştırma belki ileri bir toplum düzeyinde olmayabilir. Eğitim hakkı açısından, belki kaldırılrsa çok daha iyi olacaktır. Mesela bu hafta bir öğrenciye 5 gün uzaklaştırma cezası verdik, zaten son haftalar sınav haftaları. Bir yandan hakkı, eğitim hakkını böyle zorunlu hale getirirken, diğer yandan ne olursa olsun çocuğu 5 gün okulda uzaklaştırmak, herhalde hakkı kısıtlayıcı bir şey gibi duruyor, problemlili yani evet. (ÖK8e)

Kısa süreli uzaklaştırma cezası eğitim hakkını etkiler. Okulda bulunmadığı sürece etkiler. Ancak bunu kötü anlamda demiyorum. Çocuk disiplini bozarsa yaptırımla karşılaşacağını bilmeli. (ÖÖ1k)

Kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmeleri istenen öğretmenlerden 3'ü görüldüğü gibi, kısa süreli uzaklaştırma cezasının, birkaç günlüğüne de olsa okuldan uzaklaştırılan öğrencinin eğitim hakkını etkilediğini (ÖK3k, ÖK7e), bir yandan zorunlu hale getirilen eğitimin, öte yandan kısa süreli uzaklaştırma cezasıyla kesintiye uğratılmasının sorunlu olduğunu (ÖK8e) ifade etmişlerdir. Son olarak ÖÖ1k'nin disiplini bozan öğrencinin bu cezayı alması onun eğitim hakkını engellese de, öğrenci mutlaka bir yaptırımla karşılaşmalıdır. Bu bağlamda ÖÖ1k'ya göre böyle bir yaptırım yerindedir. Bu noktada kısa süreli uzaklaştırma cezasının, öğrencinin hem eğitim hakkını kullanmasının önünde engel teşkil etmeyen, hem istenmeyen davranışını düzeltmesini sağlayan, hem de bu davranışına karşı hakkaniyete uygun bir yaptırım olup olmadığı sorusu akla gelmektedir.

Kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmeleri istenen ve bu cezayı eğitim hakkıyla doğrudan ilişki kurarak değerlendiren, 1'i kamu okulunda diğeri özel okulda çalışan

öğretmenlerden 2'si kısa süreli uzaklaştırma cezasının eğitim hakkını etkilemediğine inanmaktadırlar:

Ben doğru buluyorum. O yaptığı davranışı başka birisinin eğitim hakkını engellemek için kullanmıştır. Onlar da bu cezayı bir daha o davranışı yapmamak için öğretmen ya da öğrencinin başka haklarına tecavüz ettiği için o öğrencinin bir yaptırım karşısına getirilmiştir. Eğitim hakkında bir engelleme var ama o zaten bu cezanın karşılığında başka birisinin eğitim hakkını engellemiştir. (ÖK4e)

Görüldüğü gibi, kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendiren ÖK4e, bu cezanın bir başkasının eğitim hakkını engellediği hatta eğitim hakkına tecavüz ettiği için verilmesinin uygun olduğunu belirtmektedir. Kısaca ÖK4e'nin aslında bu cezayı işlevsel bulduğunu, eğitim hakkının kullanılmasının önünde sözü edilen cezanın bir engel olarak görmediğini söylemek mümkündür. Disiplin yaptırımları, birtakım davranışlarla bir başka kişinin haklarının ihlal edilmesi gerekçesiyle verilmemekte, aksine söz konusu davranışlarla idari düzen bozulduğu için verilmektedir.

Kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı bağlamında değerlendirilmesini örtük biçimde yapan ve özel okulda çalışan 1 öğretmen görüşü bulunmaktadır:

Kısa süreli uzaklaştırma aslında özel okulların çok fazla başvurduğu ya da istenilen bir durum değil, ama bazı durumlarda okul yönetimleri çok çaresiz. Kendi okulumuz için söylüyorum, bütün süreçler işletiliyor aslında. Çocuk görüşmeleri, çocuk öğretmen görüşmeleri, rehberlik görüşmeleri, aile görüşmeleri. Hepsini yapıyoruz aslında, ama çaresiz kalıyoruz, çocukta bir gelişme sağlayamadığımızda. Okuldan uzaklaştırma cezası bir gelişme sağlıyor mu, o da tartışılır. Ama bir resmi boyutu oluyor, çocukta bir tedirginlik oluyor. Eğitim hakkı açısından, bence burada, okuldan uzaklaştırma cezası almayı gerektirecek kadar disiplinsiz davranışlar sergileyen çocuk için onun eğitim hakkından çok diğer çocukların eğitim hakkı daha önemli bence. (ÖÖ6e)

Görüldüğü gibi burada katılımcı kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirirken, açıkça eğitim hakkını engellediğini ya da sınırladığına dair ya da tam tersi bir ifade kullanmamaktadır. Ancak katılımcı "okuldan uzaklaştırma cezası almayı gerektirecek kadar disiplinsiz davranışlar sergileyen çocuk için onun eğitim hakkından çok diğer çocukların eğitim hakkı daha önemli" diyerek, aslında örtülü biçimde sözü geçen cezanın öğrencinin eğitim hakkını kullanılmasının önünde sınırlayıcı ya da engelleyici olmadığını belirtmektedir. Aksine bu cezanın uygulanmasının

haklı olduğunu çünkü disiplini bozucu davranışlarla diğer öğrencilerin eğitim hakkı ihlal edildiğini ifade etmektedir. Oysa ki burada ihlal edilen diğer öğrencilerin eğitim hakkından önce, eğitim öğretim faaliyetlerinin gerçekleştiği okulun diğer bir deyişle idarenin düzenidir.

Öğretmen görüşlerine bakıldığında, kısa süreli uzaklaştırma cezasını öğretmenlerden bazılarının, “bazı öğrenciler için gerekli olduğu, yaptırım sağladığı, öğrencinin kendine çeki düzen verdiği resmi yanının bulunduğu, başkasının eğitim hakkını engellediği” gerekçeleriyle (ÖK2k, ÖÖ2e, ÖK5e, ÖÖ3e, ÖÖ5e, ÖÖ6e, ÖK4e) olumlu buldukları görülmektedir. Bir kısım öğretmen ise öğrencinin bu cezayı ceza gibi değil, ödül gibi algıladıklarını belirtirken (ÖK9e, ÖÖ4k, ÖK1e) öğretmenlerden bazıları (ÖK3k, ÖK7e, ÖK8e, ÖÖ1k) eğitim hakkının engellendiğini ifade etmişlerdir.

Okuldan Tasdikname İle Uzaklaştırma Cezası

Tasdikname (yeni yönetmelikteki adıyla okul değiştirme) cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmesi istenen öğretmenlerin görüşleri, tıpkı kınama ve kısa süreli uzaklaştırma cezaları hakkındaki görüşler gibi kategorileştirilmiştir. Okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendiren görüşlerle, okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendiren görüşler iki ayrı alt kategori olarak ele alınmıştır. Aşağıda ilk olarak okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeyen görüşler incelenmiştir.

Okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı bağlamında değerlendirmesi istenen öğretmenlerden 5'i bu cezayı eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendirmişlerdir. Bu öğretmenlerden 4'ü (2 kamu, 2 özel) tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını işlevsel bulurken; kamu okulunda çalışan 1 öğretmen işlevsiz bulmuştur.

Okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasını işlevsel bulanların görüşleri şu şekildedir:

Zorunlu olmadığı sürece çok gerekli bir şey değil ama bu kimi zaman öyle oluyor ki gerçekten başka çözüm kalmayınca bu da bir çözüm olabiliyor. ... (ÖK2k)

Bu cezalar, onun yaptığı eylemlerin büyüklüğü ya da küçüklüğüne karşılık gelen cezalardır. Eğer doğru verilmişse bu cezalar, karşılığında bir suç işlemiştir. ... (ÖK4e)

(Bu ceza ile) arkadaş ortamından uzaklaştırılmış oluyor. ... Çevresini değiştirmeye yönelik bir uygulama olarak görüyorum. Sosyal çevresi değişmiş oluyor yani çocuğun. (ÖÖ2e)

... Hangi tür cezadan dolayı tasdikname alır bilmiyorum. Ama bunu yapan (yönetmeliği hazırlayan) insanlar, belli şeyleri okuyup biçmiş ve yapmış insanlardır. ... (ÖÖ3e)

Görüldüğü üzere, yukarıda görüşleri incelenen öğretmenlerin tamamı okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını uygun bulmaktadırlar. Ancak neden uygun bulduklarına ilişkin görüşleri birbirlerinden farklıdır. ÖK2k, “başka bir çözüm kalmaması” durumunda belirtilen cezanın verilmesini işlevsel bulurken ÖK4e, istenmeyen davranışının karşılığının muhakkak olması gerektiğini bu nedenle disiplin suçu teşkil eden bir davranış için anılan cezanın verilmesini işlevsel bulmaktadır. Öte yandan, ÖÖ2e okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezası alan öğrencinin arkadaş çevresi değişeceğinden, öğrencinin istenmeyen davranışlarından kurtulması mümkün olabilecek ve disiplin cezası beklenen amacı gerçekleştirebilecektir. ÖÖ3e, bahsedilen cezayı işlevsel bulurken, önemli ve diğer katılımcı gruplarınca da benzer şekilde dile getirilmiş bir sorumsuzluk kaydı koymaktadır. Şüphesiz ki, bir yasal düzenlemeden beklenen, konusu ne olursa olsun, insanın ideal hukuka olabildiğince yaklaşmasıdır. Ancak bu beklenti her zaman gerçekleşmeyebilir. Hukuka uygun olmayan düzenlemeler, iptal edilinceye kadar yürürlükte kalırlar. Bu durum hakkaniyete aykırı sonuçlar verebilir. Bu nedenle, yasa koyucunun ya da idarenin yaptığı her hukuki düzenlemenin hukuka uygun olduğunu varsayarak, sorgulamamak toplumun adalet inancını zedeleyebilir.

Okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı bağlamında değerlendirmesi istenen öğretmenlerden 1’i okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasını işlevsiz bulmuştur:

... Uzaklaştırılması ne kadar doğru onun üzerinde düşünülmesi lazım. Ben ondan çok yana değilim. Uzaklaştırmak, farklı bir okula yönlendirmek yerine, işi savmak, kendinden uzaklaştırmak ve sorunu ötelemek olarak algılıyorum ben. Gittiği diğer

okulda da sorunlu öğrenci olarak algılanıyor ve sorun gittikçe daha da büyüyebiliyor. (ÖK1e)

Katılımcı ÖK1e'nin "gittiği diğer okulda da sorunlu öğrenci olarak algılanıyor" şeklindeki sözleri diğer katılımcıların da değindikleri bir husus olarak dikkat çekmektedir. ÖK1e öğrenciyi başka okula göndermeyi sorunu çözmek yerine, sorunu ortamdan uzaklaştırmak, ötelemek olarak algılamaktadır. Ayrıca öğrencinin diğer okulda da sorunlu olarak yaftalanacağından söz etmektedir. Ancak öğrenciyi sorunlu olarak algılayacaklar arasında bir ayırım yapmamıştır. Bu nedenle, aslında ÖK1e öğrencisinden öğretmenine, hizmetlisinden yöneticisine hatta velilere kadar eğitimin tüm bileşenlerinin öğrenciyi bu şekilde algılayabileceğini söylemektedir. Benzer şekilde örneğin, öğrenci SK7e bunun bir psikolojik şiddet olduğunu belirtirken, SK4k öğrenciyeye karşı öğretmenleri ve diğer öğrenciler tarafından ön yargı oluşacağını belirtiyor. SK2k'nın "öğretmenlerin bana bakışı farklı olur, onların sözlü notundan tutun da her şeyini etkileyebilir." şeklindeki görüşünün SK4k ile paralel olduğunu söylemek mümkündür. SK5k da tıpkı SK4k gibi psikolojisinin kötü etkileneceğini söylüyor.

Sözü edilen bu görüşler Karataş'ın (2008) yukarıda değinilen, öğrencilerin disiplin cezası aldıklarında öğretmenlerin gözünden düştüklerini belirttikleri çalışmasıyla örtüştüğünü söylemek mümkündür. Öğretmenlerin öğrencileri etiketlemesi konusu yabancı öğretilerde de tartışılmaktadır. Munn ve Llyod (2005, 213) çalışmalarında öğretmenlerin öğrencilerin itibarlarıyla veya geldikleri bölgelerin ünleriyle etiketleyebileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca okulun sosyal ve davranışsal normlarının dışında oldukları düşünülen öğrenciler sorun çıkarıcı ve tehlikeli olarak damgalanırlar (Casella, 2003 ve Bowdich, 1993'den akt. Weissman, 2009, 244)

Okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmesi istenen öğretmenlerden 10'u söz konusu cezayı, doğrudan eğitim hakkıyla ilişkilendirerek değerlendirmişlerdir.

Okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirerek değerlendiren görüşlerden 9'u doğrudan ilişki kurarken, 1'i

örtük ilişki kurmuştur. Doğrudan ilişki kuran öğretmenlerden 4'ü kamu okulunda çalışmaktadır ve bu cezanın eğitim hakkını etkilediğine inanmaktadır. Öğretmenlerden 5'i (2 kamu, 3 özel) bu cezanın eğitim hakkını etkilemediğine inanmaktadırlar.

Okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasının eğitim hakkını etkilediğine inanların görüşleri şu şekildedir:

Aynı şekilde onun da eğitim öğretim hakkına çok büyük bir şekilde gaspı var tabii.
(ÖK3k)

Yok. O kadar değil. O kadarını düşünmüyorum. Başka bir çözüm bulunabilir ona, eğitim hakkının elinden alınmasına ben üzülürüm. Onu onaylamıyorum kesinlikle.
(ÖK6k)

ÖK3k, tıpkı kısa süreli uzaklaştırma cezasında olduğu gibi tasdiknameyle uzaklaştırma cezasının da eğitim hakkını ortadan kaldırdığını söylemektedir. ÖK3k'nın sözü edilen cezayla eğitim hakkının gasp edildiği yönündeki ifadesini bu şekilde anlamak daha doğru olacaktır. Çünkü gasp kelimesinin anlamı zorla almadır (Yılmaz, 1996, 277). Oysa burada eğitim hakkının zorla daha açık bir deyişle hukuka aykırı biçimde elinden alınması söz konusu değildir. Ancak ÖK3k, görüşünü gerekçelendirmemiştir. ÖK6k da belirtilen cezanın eğitim hakkının elinden alınması anlamına geleceğini belirtmiş, bu ceza yerine başka bir çözüm bulunabileceğini ve bu cezayı onaylamadığını ifade etmiştir.

Bu hakkı kullanmak istediği yerle ilgili o da. Tasdiknameyle uzaklaştırma, başka bir okulda o hakkını kullanma ya da eğitimini sürdürmesini gerektiren bir şey de. Ama bu kez de şöyle bir şey o hakkın önündeki, ben bunu burada kullanmak istiyorum. Ama buradan uzaklaştırıyorsunuz, ya da evine burası yakın, ekonomik sıkıntıları olabilir ya da sosyal olarak kendini daha iyi hissetmek için, kendi sosyal çevresi burasıdır, ailesinin yakın olduğu yer burasıdır. Bunlardan, yoksul bir öğrencinin, bu hakkı burada kullanmak istemesi, normal ve doğal bir şey. Daha uzak bir yere gittiği zaman, oraya gitmekte bazı engeller olabiliyor, bazı durumlar yaşayabilir. Farklı bir çevreye uyum sağlamak zorunda olabilir. Bu eğitimini engelleyici bazı sorunlar oluşabilir diye düşünüyorum. (ÖK7e)

ÖK7e eğitim hakkının nerede kullanılacağına dikkat çekmektedir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde, eğitim hakkıyla ilgili rehber ilkelerin yer aldığı yukarıda değinilmişti. ÖK7e bu rehber ilkelerden ikisine değinmektedir. Bunlardan ilki "fiziksel erişimin sağlanması"dır. Bahsi geçen sözleşmenin 13 Nolu Genel Yorumuna göre,

eğitim, bir yandan fiziksel olarak güvenli şekilde erişilebilir olma özelliğine sahipken, diğer yandan makul ve uygun bir coğrafi bölgede verilmeli veya modern teknoloji aracılığıyla erişilebilir olmalıdır (Çağlar, 2009, 201). İkincisi ise “ekonomik erişilebilirlik”tir. Yine aynı yoruma göre, eğitimin ekonomik erişebilirliği ile ifade edilmek istenen, eğitim bedelinin herkes tarafından ödenebilir olmasıdır. Burada sözü edilen ödenebilirlik, forma, kırtasiye, beslenme, ulaşım gibi makul eğitim giderlerinin aileler tarafından karşılanabilir olması, bu sayılanlar dışında eğitim için doğrudan veya dolaylı hiçbir ücret alınmaması, bu giderleri karşılayamayacak öğrencilere maddi destek sağlanması veya ihtiyaçlarının ücret talep edilmeden giderilmesi anlamındadır (Çağlar, 2009, 218).

Bu iki rehber ilke bağlamında ÖK7e'nin sözünü ettiği, öğrencinin eğitim hakkını evini yakın yerde kullanmak istemesi durumu, özellikle küçük yerleşim yerlerinde okuyan ve tasdiknameyle uzaklaştırma cezası alan bir öğrenci için gündeme gelecektir. Çünkü böyle bir durumda yoksul veya yeterli maddi olanağa sahip olmayan bir öğrencinin önünde bu ceza eğitim hakkını kullanması bağlamında engel olabilecektir. Bir temel hak ve özgürlüğe sahip olmak için, onun anayasa ve yasalarda düzenlenmiş, hatta uluslararası hukuki metinlerle güvence altına alınmiş olması yeterli değildir. Anayasamızın 5. maddesinin gerekçesinde de belirtildiği üzere, bireyin temel hak ve özgürlüklerinden yararlanmasını engelleyen nedenlerin ortadan kaldırılması, sosyal devlet görevidir (Serim, 1991, 92).

... Tasdiknameyle uzaklaştırmayı birçok öğretmenin, birçok öğrenci hakkında normal düşündüğünü söyleyebilirim. ...Eğitim hakkı açısından tabi olumsuz bir ceza türü olmuş oluyor. Ama normal uygulamada başınıza gelen sıkıntıları gördüğümüzde tasdiknameyle uzaklaştırılabilecek belki bunu hak eden çok daha fazla öğrenci olduğunu söyleyebiliriz. Ama tabi ki hak anlamında bu son derece olumsuzdur. (ÖK8e)

Görüldüğü gibi ÖK8e tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını ilk olarak kendi bağlamında değerlendirmiştir. ÖK8e'ye göre pek çok öğretmen bu cezanın normal olduğunu düşünmektedir. Çünkü ona göre bu cezayı almayı hak eden çok fazla öğrenci vardır. Bir bakıma ÖK8e tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını işlevsel bulmaktadır. Ancak eğitim hakkı bağlamında düşündüğünde ÖK8e bu cezayı olumsuz olarak nitelendirmektedir.

Okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasının eğitim hakkını etkilemediğine inanların görüşleri şu şekildedir:

Öyle bir an geliyor ki öğrencinin başka okulda okuması daha iyi sonuç vereceğini düşünüyoruz. Eğitim hakkı elinden gitmiyor ki, sadece örgün eğitimden gidiyor yaygın eğitime. Tasdiknameyle giden bir öğrenci, okumakta gözü olmayan bir öğrenci, okumak isteyen öğrenci böyle davranışlar yapmıyor. (ÖK5e)

ÖK5e, görüşme sonrası yaptığımız sohbette kendisinin disiplin kurulunda deneyiminin bulunduğunu belirtmişti. “Örgün eğitimden yaygın eğitime gidiyor sözü” aslında böyle bir deneyimi bulunan bir eğitim işgöreniyle bağdaşmamaktadır. Aksi takdirde, cezai sonuçları bulunan bir idari işlemi yapmakla görevli kişinin, yapacağı işlemin hukuki sonuçlarını bilmediği sonucunu çıkartmak söz konusu olabilir, ancak böylesi bir çıkarımın hayatın olağan akışıyla bağdaşmayacağı düşünülmektedir. ÖK5e'nin “Okumakta gözü olmayan öğrenci” ifadesi, Munn ve Llyod'un sözüne ettiği etiketlemeyi çağrıştırmaktadır (2005, 213).

Öğrenci orada bir başka öğrencinin eğitim hakkını engelliyorsa ve bunu devamlı hale getiriyorsa, eğitimden belki en azından örgün eğitimden uzaklaştırılabilir veya alternatifler tercih edilebilir. ... Dolayısıyla bir de içerisine hak girdiği zaman, başka öğrencinin hakkı girdiği zaman, bu tür cezalar da olmadığı takdirde, ki bu tür cezalarda çok caydırıcı cezalar değil bence, öyle bir durum var. ... Artık o öğrencinin hakkı değil de diğer öğrencinin hakkı doğrultusunda düşünüyorum ben bu disiplin cezasını. (ÖK9e)

ÖK9e'nin diğer öğrencilerin eğitim hakkını engellediği ve bunu sürekli yaptığı için, aslında çok da caydırıcı olmayan bu tür cezaların uygulanması gerektiğini savunmaktadır. İstenmeyen davranışla ihlal edilenin, diğer öğrencilerin eğitim hakkı değil, eğitim öğretim kurumunun düzenidir.

Bence eğitim hakkı elinden alınmış olmuyor. Başka okulda devam edebilecek. İlla o okulda okumak istiyorsa, o okulun kurallarına uyacak öğrenci. Eğer o okulun kurallarına uymayacaksa öğrencinin o okulda okuması sağlıklı olmaz. Tebdili mekanda ferahlık vardır. Başka okula gitmesi daha iyi bile olabilir. (ÖÖ4k)

Tasdiknameyle uzaklaştırılmış öğrencinin aslında başka liselerde okuma imkanları var. Dolayısıyla eğitim hakkı elinden alınmış olmuyor, belli okullar içinde yer almamasını sağlamış oluyorsunuz bu cezayla. (ÖÖ5e)

ÖÖ4k ve ÖÖ5e öğrencinin başka okullarda okuma olanağının bulunması nedeniyle tasdiknameyle uzaklaştırma cezasının eğitim hakkını engellemediği ya da sınırlamadığını düşünmektedir. Ceza aldığı okulda okumak istiyorsa, o okulun düzenine uymak zorunda olduğunu da ifade

etmişlerdir. Ancak bu noktada, ÖK7e'nin yaptığı eleştiriler akla gelmektedir. Gerçekten de öğrencinin küçük bir yerleşim yerinde yaşıyor olması ve bulunduğu yerde tek bir lisenin bulunması durumunda ne olacağı sorusu akla gelmektedir. Bu konuyla ilgili olarak “Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği”nin 172. maddesinin (2). bendinde “aynı ilde öğrencinin devam edebileceği programın bulunmaması hâlinde, Bakanlığın ilgili birimiyle işbirliği yapılarak gerekli tedbirler alınır.” ifadesi yer almaktadır. Gerekli tedbirlerin neler olabileceğine dair yönetmelikte herhangi bir açıklayıcı düzenleme yer almamaktadır. Burada Bakanlığın ilgili birimine takdir hakkı tanındığını söylemek mümkündür.

Tasdiknameyle uzaklaştırma olayı başka bir boyuta taşıyor Çünkü çocuğun bundan sonraki eğitim hayatına da çok etkili. Biz ne yaparsak yapalım baş edemediğimiz çocuklarda genellikle veli görüşmeleri ve veliyi ikna yoluyla. Mesela, bu okulda olmuyor, yol alamıyoruz, çocuğunuza faydalı olamıyoruz şeklinde. Biz daha çok o yolu seçmeye çalışıyoruz, veliyi ikna yolunu. ... Çocuğun eğitim hakkı belki biraz kısıtlanıyor, ama çocuğu o noktaya getiren süreç birçok kişinin eğitim hakkına tecavüz ettiği için çocuk o noktaya geliyor. ... (ÖÖ6e)

Özel okulda görev yapan ÖÖ6e'nin ifadeleri, özel okulların konuya farklı yaklaşabildiklerine yönelik vurgu yapar niteliktedir. İstenmeyen davranışı giderilemeyen öğrencinin, ÖÖ6e'nin deyişiyle “baş edilemeyen” öğrencinin velisiyle görüşülüp ikna edilmesi yoluyla, hem gelecekteki eğitim hayatını etkilemeden, hem de öğrencinin etiketlenmeden başka okula gitmesi sağlanabilmektedir. Aslında tasdiknameyle uzaklaştırma cezası ÖÖ6e'ye göre, eğitim hakkını biraz kısıtlansa da ceza alan öğrenci başkasının eğitim hakkına tecavüz ettiği için belirtilen cezayı alması yerindedir.

Tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı bağlamında değerlendirilmesini örtük biçimde yapan ve özel okulda çalışan 1 öğretmen görüşü bulunmaktadır:

Tasdikname ile uzaklaştırma cezası öğrencinin psikolojisi açısından öğrenciyi etkileyebilir ama başka bir okulda öğrenci eğitimine devam edebilir. (ÖÖ1k)

ÖÖ1k böyle bir ceza almasını öğrencinin psikolojisi bakımından kötü bulmakta, ancak başka bir okulda eğitimine devam etmesinin mümkün olması nedeniyle de sözü edilen cezanın eğitim hakkını olumsuz etkilemediğini düşünmektedir.

Tasdiknameyle uzaklaştırma cezasına ilişkin öğretmen görüşlerine bakıldığında 9 öğretmenin (ÖK2k, ÖK4e, ÖK5e, ÖK9e, ÖÖ2e, ÖÖ3e, ÖÖ4k, ÖÖ5e, ÖÖ6e) bu cezadan yana oldukları görülmektedir. Bu görüşler arasında dikkat çekici olan, öğrencinin arkadaş ortamından uzaklaşmasının ve başka okulda okumasının iyi olabileceği görüşleridir (ÖÖ2e, ÖK5e, ÖÖ4k). Öte yandan öğretmenlerden 6'sı bu cezayı olumsuz değerlendirmektedir (ÖK1e, ÖK3k, ÖK6k, ÖK7e, ÖK8e, ÖÖ1k). Bu görüşler arasında dikkat çekici olan öğrencinin bu ceza nedeniyle eğitim hakkını istediği yerde kullanamayacağı görüşüdür.

Örgün Eğitim Kurumları Dışına Çıkarma Cezası

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmesi istenen öğretmenlerin görüşleri, tıpkı kınama, kısa süreli uzaklaştırma ve tasdiknameyle uzaklaştırma cezaları hakkındaki görüşler gibi kategorileştirilmiştir. Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendiren görüşlerle, örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendiren görüşler iki ayrı alt kategori olarak ele alınmıştır. Aşağıda ilk olarak okuldan örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeyen görüşler incelenecektir.

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkı bağlamında değerlendirmesi istenen öğretmenlerden 7'si bu cezayı eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendirmişlerdir. Bu 7 öğretmenden 5'i (4 kamu, 1 özel) örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını işlevsel bulurken, 2'si (1 kamu, 1 özel) işlevsiz bulmuştur.

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden bu cezayı işlevsel bulanların görüşleri şu şekildedir:

Öyle bir cezayı alan bir öğrenciyi hiç görmedim ben. Sadece sınıfta kaldığı zaman olduğunu biliyorum. O yüzden bilgim yok o konuda. Yine bizim okulumuzda böyle bir ceza veriliyorsa, öğrenci zorunlu olarak öyle bir durumdadır ki, kendi sınırlarını bilmiyordur, başkalarını rahatsız ediyordur, tehlikeli şeyler yapıyordur. Okulda diğer arkadaşlarının, öğretmenlerinin hayati tehlikesi türü şeyler olduğu zaman veriliyordur bu tür bir ceza ancak. (ÖK2k)

ÖK2k'nın örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezası alan bir öğrenciyle karşılaşmaması veya adı geçen cezayı hiçbir öğrenciye vermek durumunda kalmamış olması nedeniyle belirtilen ceza hakkında bilgi sahibi olmadığını söylemesi, Arslanboğa'nın çalışmasını akla getirmektedir. Belirtilen çalışmada, araştırmacı katılımcılara “okul disiplininizi düzenleyen yasal dayanağın içeriği konusunda bilginiz var mı?” sorusunu yöneltmiş, araştırmaya katılan Türk öğretmenlerden birkaçı “okullarında disiplin problemleri yaşanmadığını bu sebeple yasal dayanak hakkında çok fazla bilgilerinin olmadığını ya da kısmen olduğunu” belirtmişlerdir (Arslanboğa, 2009,172).

Aynı soru, araştırmaya katılan Türk yöneticilere de sorulmuş, yöneticilerin tamamı yasal dayanak hakkında bilgilerinin olduğunu belirtmişlerdir. Gerek Arslanboğa'nın araştırmasının belirtilen bulgusu, gerekse ÖK2k'nın ifadeleri öğretmenlerin disiplin yaptırımları hakkında bilgilerinin eksik olabildiğini göstermektedir. Bunun dışında ÖK2k, bahsi geçen cezanın öğrenciye, sınırlarını bilmemesi, başkalarını rahatsız etmesi, arkadaşlarının, öğretmenlerinin hayatlarını tehlikeye sokması durumunda bu cezaların verilebileceğini, bu durumlarda da ceza verilmesinin kaçınılmaz olduğunu söylemektedir. ÖK2k'nın sözünü ettiği durumlar MEB Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği md. 164/(4)/(g), (ğ) ve (ı) maddelerinde sırasıyla “okul içinde ve dışında tek veya toplu hâlde okulun yönetici, öğretmen, eğitici personel, memur ve diğer personeline karşı saldırıda bulunmak, bu gibi hareketleri düzenlemek veya kışkırtmak”, okul çalışanlarının görevlerini yapmalarına engel olmak için fiili saldırıda bulunmak ve başkalarını bu yöndeki eylemlere kışkırtmak”, “yaralayıcı, öldürücü her türlü alet, silah, patlayıcı maddeleri kullanmak suretiyle bir kimseyi yaralamaya teşebbüs etmek, yaralamak, öldürmek, maddi veya manevi zarara yol açmak” şeklinde düzenlenmiştir.

Öğrencinin başkalarına zarar verdiği, sorun çıkardığı veya suç işlediği için bu cezanın verilmesinin kaçınılmaz olduğunu belirten diğer görüşler şöyledir:

Elbette yine aynı şekilde düşünüyorum. Eğer okulda o duruma gelmişse, başkalarına okulda zarar veriyor demektir. (ÖK4e)

Gerçekten bazı öğrencilerin okulda olmasının, bazı öğrencilere problem olmasından dolayı, bunun olabileceğini düşünüyorum. Açık liseye yönlendirmenin daha mantıklı olabileceğini düşünüyorum. (ÖK6k)

... Mevzuatta bununla ilgili çok net hükümler de var. Öyle bir suç işlerse belki bir çocuk, belki yapacak bir şeyiniz kalmıyor. ... (ÖÖ6e)

ÖK5e diğer katılımcılardan farklı olarak bu cezanın, ceza alan öğrencinin geleceği açısından iyi olabileceğini söylemektedir. Çünkü ona göre örgün eğitim kurumlarında eğitim alamayan öğrenci, yaygın eğitim yoluyla eğitimine devam edebilir, böylelikle toplum dışına itilmemiş olabilir.

Çocuğun geleceği açısından iyi bile olabilir ama okuması kaydıyla toplum dışına çıkarılmaması kaydıyla, açık liseye kayıt yaptırması zorunluluğuyla iyi olabilir. (ÖK5e)

Ancak Munn ve Lloyd, ÖK5e'nin aksini söylemektedir (2005, 208,209). Onlara göre, okulların toplum dışına çıkarmayla ilgili önemli pek çok amacı bulunmaktadır. Okullardan sadece kendi iyiliği için değil, işe girmenin giderek daha çok sahip olunan niteliklerle mümkün olduğu bir çağda istihdam edilebilirliği yükseltmek için öğrencilerinin zihinsel ve bilişsel gelişimlerini teşvik etmeleri belirlenir. Ayrıca okullar, politika açıklamalarında açık biçimde yer alan geniş, kişisel, sosyal ve toplumsal gelişim amaçlarına sahiptir ve örneğin vatandaşlık ve sağlık promosyonları için belirli eğitim girişimleri gerçekleştirilir. Bu yüzden okullar, başarıyı arttırarak ve sosyal refah hedeflerini sahiplenerek çıkarmanın dinamikleriyle mücadelede önemli görülmektedirler. Görüldüğü gibi Munn ve Lloyd, ÖK5e'nin aksine, toplum dışına çıkarılmanın önüne geçebilmek için okulun önemli rol oynadığını söylemektedirler.

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkı bağlamında değerlendirmesi istenen öğretmenlerden 2'si örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını işlevsiz bulmuşlardır:

Elbette ki açıköğretime öğrencinin yapısı buna uygunsa, yani oraya gittiğinde de dışarıda devam edebilecekse sorun değil fakat genel manada öğrencilerin büyük bir kısmında sorun olmakta, örgün eğitimin dışına çıktığı zaman öğrencinin eğitim faaliyetlerinin azaldığını ve bitmeye doğru gittiğini düşünüyorum. (ÖK1e)

Öğretim açısından eksikliğini kapatabilir ama eğitim açısından öğrenciye bir faydası olacağını düşünmüyorum. Okul sınırları içinde birtakım kurallara uymak öğrencinin karakterine faydalı olacaktır. Sadece sınavlara girip çıkmak olmamalıdır. Eğitim, öğretmenin karakterinden de faydalanabilecektir öğrenecektir, öğrenci. Amaç diploma almaksa açık lisede bu başarılır. Eğitim almaksa okul daha faydalı olacaktır. Anne, babayla, aileyle o açık kapatılamaz. (ÖÖ4k)

Görüldüğü gibi örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını işlevsiz bulan öğretmenlerin görüşleri, açık öğretim lisesine gitmeleri durumunda bu cezayı alan öğrencilerin eğitim faaliyetlerinin azalacağı endişesinde yoğunlaşmakta, bu nedenle öğrencilerin okulda eğitim almalarını uygun olacağı yönündedir.

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmesi istenen öğretmenlerden 8'i söz konusu cezayı, doğrudan eğitim hakkıyla ilişkilendirerek değerlendirmişlerdir. Bu 8 öğretmenden 6'sı, örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasıyla eğitim hakkı arasında doğrudan ilişki kurarken, 2'si örtük ilişki kurmuştur. Doğrudan ilişki kuran öğretmenlerden 4'ü (2 kamu, 2 özel) örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasının eğitim hakkını etkilediğine inanmaktadır. Biri kamu okulunda, diğeri özel okulda çalışan 2 öğretmen ise etkilemediğine inanmaktadırlar.

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasının eğitim hakkını etkilediğine inanların görüşleri şu şekildedir:

O direkt o hakkı kullanmanın önünde bir engel. Fakat bu eğitim politikalarının oluşturulmasında bunların çok dikkate alındığını düşünmüyorum ben. Bu şu anki bizim kullandığımız disiplin yönetmeliği eski bir yönetmelik, uzaktan eğitim yeni bir şey, yani son yıllarda özellikle yaygınlaşan ve yaygınlaştırılan bir şey .... Bu hakkın da dışına çıkan bir konu aslında, direkt politik bir konu, uzaktan eğitim konusu bence. Hem zorunlu hem de on iki yıl zorunlu eğitim var artık. Ama sen bunu okul ortamının dışına çıkarıyorsun, o verilen disiplin cezasıyla. Direkt bir engel bence. Şimdi ben eğitimi tanımlarken okulla birlikte düşünüyorum. Okulun bütün özellikleriyle beraber, sosyal, kültürel, bütün özellikleriyle beraber düşündüğüm için, bu direkt eğitim hakkını kullanmanın önünde bir engel gibi duruyor, onu uzaklaştırmak, örgün eğitimin dışına çıkarmak. (ÖK7e)

Görüldüğü gibi ÖK7e bahsi geçen cezanın eğitim hakkını kullanmanın önünde bir engel teşkil ettiğini açıkça ifade etmiştir. ÖK7e'nin bu ifadeleri tasdiknameyle uzaklaştırma cezasına ilişkin görüşleriyle de uyumludur. Bu noktada, bireyin temel hak ve özgürlüklerinden yararlanmasını engelleyen nedenlerin ortadan kaldırılması, sosyal devlet görevi (Serim, 1991, 92) olduğunu yeniden vurgulamakta yarar vardır. ÖK7e sözü edilen cezanın

aslında bir yanıyla eğitim politikasının konusu olduğunu belirtmektedir. Eğitim öğretim faaliyetlerinin aksamasını önlemek için uygulanacak yaptırımların belirlenmesi bir yönüyle kuşkusuz eğitim politikasının çalışma alanına girmektedir. ÖK7e bu bağlamda, eğitimi okuldan ayrı düşünmenin mümkün olmadığını bu nedenle bahsi geçen cezanın eğitim hakkını kullanmanın önünde bir engel teşkil ettiğini ifade etmektedir.

Bu cezayı alan öğrenci örgün eğitimden mahrum kalacağı için tabi ki etkiler. (ÖÖ1k)

Görüldüğü gibi, ÖÖ1k da tıpkı ÖK7e gibi, eğitimi okuldan ayrı düşünmemekte ve örgün eğitime önem vermesi nedeniyle, bahsi geçen ceza yüzünden eğitim hakkından mahrum kalacağını ve bu durumun eğitimin hakkını etkileyeceğini ifade etmektedir.

Bu tabi çok nadirdir. Ankara'da birkaç kişiyi geçmiyordur, bu örgün eğitimin dışına çıkarma cezası. Dediğim gibi birçok öğretmene sorulsa, belki o günkü sıkıntılarını da göze alarak, belki birçok kişinin örgün eğitimin hak etmediğini belki düşünebilirler. Ama çok ağır bir cezadır tabi, eğitim hakkı açısından düşünüldüğünde. (ÖK8e)

ÖK8e birçok öğretmenin bu cezayı, bazı öğrencilerin aslında örgün eğitim almayı hak etmediği düşünceleri nedeniyle haklı bulabileceklerini ifade etmektedirler. Kuşkusuz öğretmenlerin bu düşüncelerinin altında yatan neden, bazı öğrencilerin istenmeyen davranışlarının şiddetli olması ve bu davranışlarla başa çıkamıyor olmalarıdır. Yoksa öğretmenlerden bazılarının, bir insan hakkı olan eğitim hakkının bazı öğrencilere tanınmaması gerektiğine yönünde inanışlarının bulunduğunu kabul etmek uygun olmayacaktır. ÖK8e bahsi geçen cezanın eğitim hakkı açısından çok ağır bir ceza olduğunu belirtmiştir.

Bence o çok ağır bir ceza, atılma cezası gibi bir şey. Bir insan eğitimini yüzde yüz almali, çünkü eğitimsiz insan her zaman zarar verecek bir insandır. En uç noktaya eğitim verilmeli, herkes hissesi kadar eğitim almali, örgün eğitim dışına çıkartılmamali, ona başka bir yerde özel bir eğitim verilmeli, programlı eğitim verilmeli. ... Her insan eğitim almali. ... (ÖÖ3e)

ÖÖ3e sözü edilen cezanın öğrencinin eğitim hakkını elinden alacağını başka deyişle ortadan kaldıracağını ifade etmektedir. ÖÖ3e'ye göre öğrencinin, örgün eğitim kurumları dışına çıkarılması onun eğitimden mahrum bırakılması anlamına gelmektedir. ÖÖ3e, kişinin eğitimden mahrum

kalması nedeniyle, eğitimle gerçekleşmesi beklenen amaçların gerçekleşmeyeceğini belirtmekte, kişinin eğitimsiz kalması nedeniyle topluma zarar vereci davranışlarda bulunabileceğini ifade etmektedir. Bu nedenle her ne olursa olsun kişiye seviyesine uygun bir eğitim verilmeli, kişi asla eğitimden mahrum bırakılmamalıdır.

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasının eğitim hakkını etkilemediğine inanların görüşleri şu şekildedir:

Zaten zorunlu eğitimle beraber örgün eğitimden çıkardığınız zaman otomatikman açık eğitime yani açık liseye göndermiş oluyorsunuz. Açık liseye de gönderilmekten bu tür öğrencilere mesleki eğitime yönlendirmek gerekiyor, diye düşünüyorum. Örgün lisede başarısız olan öğrencinin açık lisede çok da başarılı olma ihtimali yok. Hayır, eğitim hakkına yönelik bir sınırlama söz konusu değil. Hatta şu anda üniversite sınav sisteminden dolayı çok başarılı öğrencilerin bile 12. Sınıfta örgün eğitimden çıkıp açık liseye geçtiği bir sistemdeyiz. Dolayısıyla böyle bir sistemde öğrencinin hakkı diye bir şey yok. Çok başarılı öğrenciler şu an son sınıfta açık liseye geçiyorlar. Dolayısıyla eğer olumsuz bir şey olsaydı böyle bir tercih hakkı da kullanmazlardı öğrenciler. Bizim okulumuzda yok ama başka başarılı okullarda, başarılı öğrencilerin bulunduğu okullarda çok karşılaştığım bir şey. (ÖK9e)

ÖK9e bahsi geçen cezanın eğitim hakkına yönelik bir sınırlama teşkil etmediğine inanmakta, çünkü açık lisede okumayı öğrenci tercih edebilmektedir. Böyle bir tercih imkanı tanınması nedeniyle belirtilen cezanın eğitim hakkını sınırlaması söz konusu olamaz. Ancak ÖK9e öğrencinin açık lisede kendi isteğiyle eğitim almasıyla, bir disiplin yaptırımı olması sonucunda açık lisede eğitim almak zorunda bırakılmasını aynı bağlamda değerlendirdiği için, görüşlerine katılmak güçtür. Öte yandan ÖK9e böyle öğrencilerin açık liseye gönderilmekten ziyade mesleki eğitim almaları gerektiğini de belirtmektedir. Bu ifadesi de sözü edilen cezayı disiplin bağlamında değil de, öğrencinin akademik başarısına göre değerlendirdiğini akla getirmektedir.

Burada evet. Tabi şimdi açık lise ile, örgün eğitimin içinde kaldığı zaman devam ettiği durum arasında bir fark oluşuyor. Dolayısıyla eğitim hakkı var mı diye sorduğunuzda hayır diyemiyorsunuz bu soruya. Eğitim hakkı var yine de. Sistem öğrenciyi bir şekilde cezalandırıyor, disiplin cezası veriyor ama sonuçta da bir şekilde sen yine liseyi bitir işte sana diploma diyor. (ÖÖ5e)

Son olarak ÖÖ5e örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezası alan bir öğrencinin, açık öğretim lisesinde eğitim almaya devam ettiği için, eğitim hakkının gerçekleştiğini ifade etmektedir. ÖÖ5e'nin görüşleri öğrenci

SÖ1k'nin görüşleriyle benzerdir ve Danıştay'ın yukarıda değinilen görüşünü anımsatmaktadır.

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkı bağlamında değerlendirilmesini örtük biçimde yapan, biri kamu okulunda, diğeri özel okulda çalışan 2 öğretmen bulunmaktadır:

O en kötüsü zaten. Anayasal bir ceza mı değil mi, o bile düşünülür. (ÖK3k)

Görüldüğü gibi ÖK3k, sözü edilen cezanın hukuka uygunluğu konusunda şüphe taşımakta, bu şüphesini “Anayasal bir ceza mı değil mi” sözüyle ifade etmektedir. ÖK3k'nın bahsedilen cezanın hukukiliğine ilişkin şüphesini dile getirdiği bu görüşünde, özel olarak eğitim hakkı bağlamında bu cezayı değerlendirmeyip daha genel biçimde hukuka uygunluğunu tartıştığını kabul etmek mümkündür.

Genelde çocuklar bunları kendileri tercih ediyorlar. Ben öyle gözlemledim. Özellikle son sınıf öğrencileri mesela bunu yapabiliyorlar. Son sene okula gitmemeyim, son sene tamamen eksikimi dersaneyle tamamlayım, açık liseden bitireyim. Bir diplomam olsun şeklinde yapıyor. Çocuğun insiyatifinde olduğu için çok şey görmüyorum. (ÖÖ2e)

ÖÖ2e bahsi geçen cezayı açıkça eğitim hakkı bağlamında değerlendirmemekle birlikte, “çocuğun insiyatifinde olduğu için çok şey görmüyorum” diyerek bahsi geçen cezanın, öğrencinin kendi isteğiyle açık öğretim lisesine gitmesinin mümkün olması nedeniyle eğitim hakkına engel teşkil etmediğini ifade etmektedir. Oysa bir öğrencinin disiplin yaptırımı olarak yaygın eğitimden faydalanmak zorunda bırakılmasını tercih olarak kabul etmek mümkün değildir. Bu noktada öğretmenin bir yanılığa düştüğü açıktır.

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasına ilişkin öğretmen görüşlerine bakıldığında 8'inin (ÖK2k, ÖK4e, ÖK5e, ÖK6k, ÖK9e, ÖÖ2e, ÖÖ5e, ÖÖ6e) anılan cezayı olumlu bulurken, 7'sinin (ÖK1e, ÖK3k, ÖK7e, ÖK8e, ÖÖ1k, ÖÖ3e, ÖÖ4k) olumsuz buldukları görülmektedir. Bu ceza türüne ilişkin öğretmenlerin görüşlerinde, açık lise eğitimi konusundaki kararsızlıkları göze çarpmaktadır. Öğretmenlerden bazıları (ÖÖ3e, ÖK7e, ÖÖ4k, ÖK1e) açık lise eğitiminin öğrencinin eğitiminde yeterli olmayacağını ileri sürerken, bazıları (ÖK9e) başarılı öğrencilerin sınavlara daha iyi

hazırlanmak için açık liseye geçtiklerini ileri sürerek bahsedilen cezanın uygun bir ceza olduğunu düşünmektedirler.

Yöneticilerin Görüşleri

Kınama, kısa süreli uzaklaştırma, tasdiknameyle uzaklaştırma ve örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezalarının eğitim hakkına etkisine ilişkin yönetici görüşleri incelenmiştir.

Kınama Cezası

Araştırmaya katılan yöneticilerden kınama cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Yöneticilerin bazıları kınama cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendirmiştir. Söz konusu yöneticilerin görüşleri “Kınama Cezasını Eğitim Hakkıyla İlişkilendirmeyen Görüşler” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu yöneticilerin bir kısmı, kınama cezasını işlevsel bulurken, geri kalanları işlevsiz bulmuşlardır. Bu nedenle görüşleri, “Kınama Cezasını İşlevsel Bulanlar” ve “Kınama Cezasını İşlevsiz Bulanlar” alt kategorileri altında değerlendirilmiştir. Diğer yöneticiler, kınama cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmişlerdir. Bu yöneticilerden bazıları bu ilişkilendirmeyi doğrudan yapmıştır. Sözü edilen görüşler, öğrenci ve öğretmen görüşlerinin analiziyle uyu içinde olabilmesi için “doğrudan ilişki kuranlar” ve “örtük ilişki kuranlar” alt kategorisine ayrılmıştır. İlgili disiplin cezasına ilişkin görüşlerini eğitim hakkıyla ilişkilendirerek açıklayan yöneticilerden bazıları kınama cezasının eğitim hakkını etkilediğini belirtirken, diğerleri eğitim hakkını etkilemediğine inanmaktadırlar. Bu görüşler de “Eğitim Hakkını Etkilediğine İnananlar” ve “Eğitim Hakkını Etkilemediğine İnananlar” alt kategorisinde değerlendirilmiştir.

Yöneticilerden 8’i kınama cezasıyla ilgili görüşlerini eğitim hakkına değinmeden açıklamışlardır. Kınama cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeyen toplam 6 yönetici (3 kamu, 3 özel) kınama cezasını işlevsel

bulurken, kamu okulunda çalışan 2 yönetici kınama cezasını hem işlevsel hem işlevsiz bulmaktadır.

Kınama cezasını işlevsel bulan yönetici görüşleri şunlardır:

Okul ortamında ... uzmanlarımız bu yönetmeliği hazırladılar, bu cezayı buraya koydularsa okuldaki sınıftaki diğer bireylerin hakkını korumak için hak eden kişiye ben ceza verilmesi taraftarıyım, çünkü ödül varsa ceza da olmalı, ceza vermediğin zaman insanlar serbestliği çok sınırsız algılayabiliyor. (YK1e)

YK1e, kınama cezasının diğerlerinin hakkını korumak için hak eden kişiye verildiğini söylemektedir. Bu söylemi daha önce tartışıldığı üzere, SÖ6e, ÖÖ3e ve ÖK6k'nın görüşleriyle paralel olup idari cezaların konuluş amacıyla bağdaşmamaktadır. Ayrıca bu görüşünü pekiştirmek için kullandığı "uzmanlarımız bu yönetmeliği hazırladılar" söylemi, tıpkı SK4k gibi, kanun koyucunun abesle iştiğal etmeyeceği görüşünü benimsediğini göstermektedir.

Kınama cezası en alt seviyedeki ceza. Bundan önceki yönetmeliğimizde uyarı vardı. Uyarının bir üstüydü kınama. Yaptığı davranışın yanlışlığından döndürmek amacıyla ... uyarılara rağmen bu davranışı yapmaya devam ettiğinizden dolayı sizi bu davranışı bir daha tekrarlamamak konusunda uyarıyorum ve kınıyorum anlamına gelen bir ceza. ... Yanlış davranışın farkına varması amacını, bir uyarı niteliğini taşıyan cezadır (YK6e)

Görüldüğü gibi YK6e ise kınama cezasını, ağır bir yaptırım olarak değerlendirmemekte; aksine yaptığı yanlış davranışın farkına varması amacını taşıyan uyarı niteliğinde bir ceza olduğunu ifade etmektedir.

Kınama cezasının çok olumsuz etkisi olduğunu düşünmüyorum. Tam tersine öğrenci kınama cezası aldıktan sonra diyor ki, ben bir daha bu kötü davranışı yaparsam bir üst cezayı alırım. Ona göre dikkatli olayım diye bir düşünce içerisinde. Diğer öğrencilere de ibret olması açısından ve rahatsızlığın da ortadan kalkması açısından böyle küçük cezaların verilmesi kaçınılmaz oluyor. (YK8e)

Kınama cezasının fazla bir yaptırımı yok. O sadece öğrenciye sarı ışık gibi ikaz ediyor, bunun ötesine geçme diye, dolayısıyla çocukların daha dikkatli davranmasını sağlıyor. Sarı ışığı alan dikkat ediyor, a kırmızı yanabilir diyor, daha ilerisine gidebilir, demek ki benim burada durmam gerekir diyor. (YÖ1e)

YK8e ve YÖ1e, öğrenci SK6e ve öğretmen ÖK5e gibi, kınama cezasının öğrencinin düzelmesi için bir uyarı niteliğinde olduğunu söylemektedir. YK8e ayrıca öğrenciler SK1k ve SÖ2k gibi kınama cezasının diğer öğrencilere ibret olduğunu da ifade etmektedir.

Disiplin cezası gerekli, diğerlerine örnek olması açısından. Bunu bir cezalandırma olarak değil de, belki caydırıcı olarak, kötü özelliklerini, kötü alışkanlıklarını, terk etmesi açısından gerekmektedir diye düşünüyorum. (YÖ3e)

Kınama cezasının caydırıcılığına öğretmen ÖK5e gibi, yönetici YÖ3e de vurgu yapmakla birlikte, tıpkı yönetici YK8e ve öğrenciler SK1k ve SÖ2k gibi kınama cezası verilmesinin diğer öğrencilere de örnek olacağını belirtmektedir.

...Çocuğa ceza vermenin, çocuğu etiketlemenin doğru olduğunu düşünmüyorum. ... Cezayı görünürde de vermek zorunda kalıyorsunuz. Ama diyor ki, o öğrenci şunu yaptı, neden ceza almadı. O zaman biz de yapalım. Yıl içerisinde çocuklara doğruyu güzeli iyiyi mükafatlandırmak gerekiyorsa yanışı da bir şekilde bildirmek yani bunları da yaşatmak, bu konuda yüzleştirmek gerekiyor. ... (YÖ6e)

YÖ6e, kınama cezasını, öğrencilerin istenmeyen davranışının karşılığı olarak uygulanması nedeniyle işlevsel bulmaktadır. Çünkü ona göre, diğer öğrencilerin adalet duygularının rencide edilmemesi ve de kurallara uyulmadığında bir yaptırımla karşılaşacaklarını görebilmeleri için kınama cezasının uygulanması gerekmektedir. Ancak kişisel olarak belirtildiği cezanın yılsonunda kaldırılması daha yararlı olacağı, aksi takdirde öğrencinin etiketlenmesi durumuyla karşılaşılacağı şeklindedir.

Kınama cezasını hem işlevsel hem işlevsiz bulan görüşler şunlardır:

Eğitimde ödül ve disiplin dengesi diye bir denge olmak zorunda Kimi öğrenci var ona ödül verirseniz davranışını değiştirir, kimi öğrenci var ona ceza verirseniz davranışını değiştirir. Kınama cezası da aslında, seni kınıyorum diye çocuğa yazılı olarak bildiriyorsunuz ve çocuk için hiçbir şey ifade etmiyor. Maddi bir yaptırım olmadığı için hiçbir şey ifade etmiyor. Seni kınıyorum, bak ailene de söylüyorum, senin dosyana da koyuyorum bunu, bu çok anlamlı bir şey gibi gelmiyor bana. Ama uyarıdan anlayan insanlar var, sözden anlayan insanlar için bir anlam ifade ediyor. Sözden anlarsa bir daha yapmıyor, orada duruyor. (YK5e)

YK5e, kınama cezasını işlevsiz bulmaktadır, çünkü öğrenciler için bahsi geçen cezanın bir anlamı olmadığını, ayrıca maddi bir yaptırım da teşkil etmediğini düşünmektedir. Ancak öğrencilerden bazıları için kınama cezasının uyarı niteliğinde bir anlam ifade ettiğini ve yanlış davranışlarını düzeltmesi bakımından söz konusu ceza YK5e'ye göre işlevseldir.

Kınamada bir sınırlama yok. Çünkü çocuk okuldan uzaklaşmıyor. ... Kınama cezası öğrencilere caydırıcılık özelliği taşımakla birlikte pek de yaptırım özelliği göstermiyor. Okuldan öğrencinin beklentisine göre cezaların etkisi farklılaşıyor. Çocuğun gelecek kaygısı varsa, siciline işleminin diyen çocuğun cezaya bakışı daha farklı oluyor. Ama hedefi ve beklentisi olmayan öğrenci için çok da anlam ifade etmiyor. (YK9e)

YK9e'ye göre, caydırıcılık özelliği olmakla birlikte yaptırım özelliği göstermemesi nedeniyle kınama cezası işlevsizken, belirtilen cezanın öğrencinin siciline işlenmesi nedeniyle, gelecek kaygısı olan öğrencinin davranışını değiştirmesini sağlaması yönünden işlevseldir. Ancak YK9e, hedefi ve beklentisi bulunmayan öğrenciler için kınama cezasının işlevsiz olacağını da belirtmektedir.

Bu noktada sadece kınama cezası için değil, diğer cezalar için de sıklıkla atıfta bulunulan caydırıcılık üzerinde farklı bir açıdan durmak gerekir. Yukarıda Maden'in görüşlerine (2012, 10-14) değinilmişti. Orada da belirtildiği gibi, caydırıcılık aslında adli cezaların amacıdır. Ancak elbette ki caydırıcılığın idari yaptırımların da amaçları arasında yer almadığı söylenemeyecektir. Nitekim, Oğurlu'ya göre (1999, 7), idari yaptırımlar, idari düzenin ihlalinden önce hukuk aracılığıyla gözdağı vermektedirler. Böylelikle idari düzeni koruyucu bir araç olurlar. İdari düzenin ihlalinden sonra bastırıcı, zorlayıcı niteliğiyle, toplumun korunması ve ihlalden sorumlu kişinin ıslahını da sağlarlar. Oğurlu'ya göre (1999, 7), idari yaptırımlar ile cezai yaptırımlar arasında bulunan amaç yönünden farklılık, cezaların kefaret, çektirme ve caydırma amaçlarına yönelik olmaları, idari yaptırımların da ilk olarak kişiye görev ve yükümlülüklerini hatırlatmayı amaçlamaya, ikincil olarak "misilleme" amacına yönelik olmalarıdır. Bu hatırlatmanın amacı, düzeni bozucu davranışların önlenmesidir. İdari yaptırımlarla öncelikli olarak amaçlanan, idari faaliyetlerin, yaptırım tehdidiyle güvence altına alınmasıdır. Bir başka ifadeyle, korunan değerlerin idari olmasından çok, düzenlemenin içerdiği emir ve yasaklamaların idari nitelik taşıması ve bunun yanında, idari faaliyetlere ve düzene ilişkin olması idari yaptırımların belirleyici bir unsurudur

Oğurlu'nun görüşleriyle birlikte, Glueck'e de kulak verilmesi gerekir. Ona göre (İçli ve Öğün, 1994'den akt. Kızmaz, 2005, 225), geçmişte yaşanan acı ve deneyimlerin bireylerin gelecekte suç işlemelerini ya da işlenen bir suça katılımını önemli ölçüde etkilese de tümüyle ortadan kaldırmadığını belirtmekle birlikte, ceza tehdidinin en kötü tedavi biçimi olduğunu söylemektedir. Ayrıca, ceza tehdidinin özellikle çocuklarda, savunma mekanizmasının gelişiminde etkili olduğunu ve güvensizlik gibi bazı

olumsuzluklar yarattığını ve bunun da gelecekte yeni istenmeyen davranışlara yol açacağını savunmaktadır. Bu yüzden sadece ceza tehdidine dayalı bir sistem yeterli değildir. Bu durum, cezanın gelişi güzel değil, bilimsel verilere dayalı olarak, eğitilmiş bireyler tarafından kullanılması ve cezanın suç problemlerine ve tedavisine yönelik ve rasyonel bir içeriğe sahip olması gerekliliğini ortaya koyar. Kızmaz (2005, 225) özellikle çocuklara yönelik ceza uygulamalarının etiketleme sorunu yarattığı ve bu etiketlemenin de suçlu akran grubu ile temaslarının devam etmesi veya güçlendirmesinde etki yapacağını belirtmektedir.

Yöneticilerden 6'sı kınama cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirerek görüşlerini açıklamışlardır. Bu yöneticilerin tamamı, doğrudan ilişki kurarak, kınama cezasının eğitim hakkını etkilemediğine inanmaktadırlar. Söz konusu yöneticilerin 3'ü kamu okulunda, 3'ü özel okulda görev yapmaktadır.

Bu görüşler şöyledir:

Kınamada eğitim hakkında hiçbir kısıtlama yok. Zaten uyarı kınama diye ilerliyor. Kınama bu yaptığı davranışın yanlış olduğunun kendisine ve velisine bildirilmesidir. Bu davranışı bir daha tekrar etmemesi için alt bir ceza olarak değerlendiriyoruz biz bunu. Eğitim hakkına engel oluyor mu bu aşamada olmuyor. (YK2k)

YK2k kınama cezasının eğitim hakkına engel olmadığını, çünkü öğrenciye bu cezanın yaptığı yanlış davranışı tekrar etmemesi için verildiğini söylemektedir.

Kınama cezası, o çocuğa mutlaka bir disiplinsizlik yaptığı için, onu caydırmak adına verilmiştir. Onun herhangi bir eğitim hakkını, gelecekteki yaşamını etkilemez o kadar. Ama bunun etkilememesi sene sonuna kadardır, o kınama cezası sene sonunda okul öğretmenler kurulunda oy çokluğu ile oylanır. ... Ama kınama cezası ileriki iş hayatında, eğer kalkmamışsa ve disiplinle çok ilgili bir yere girme konumundaysa, ona sıkıntı yaratır. (YK4k)

YK4k, tıpkı öğretmen ÖK5e, yöneticiler YÖ3e ve YK9e gibi, kınama cezasının eğitim hakkına engel olmadığını, çünkü öğrenciyi disiplinsiz hareketlerinden caydırmak için verildiğini ve sene sonunda kaldırılması durumunda öğrencinin hayatını etkilemediğini belirtmektedir. Ancak kaldırılmaması halinde öğrencinin iş hayatında sıkıntı yaratabileceğini belirtmektedir.

Kınama cezasının çok etkilediğini düşünmüyorum. ... Tabi o çocuğun davranışları önemli mesela, son sınıfa kadar ben her türlü disiplin cezasının verilmesi taraftarıyım. ... Çünkü hepimizin özgürlüğü, diğerlerinin özgürlüğü başladığı yerde bitiyor diye öğretilmişti bize, özgürlükler öğretilirken. ... Ben disiplin cezaları niye 12. Sınıfa kadar diyorum? Çünkü burada toleranslılar, siz tolere ediyorsunuz ama dışarıda edemeyecekler. Yani ona hazırlık olsun diye bu cezalar olmalı. 12de niye bu cezalar kalkmalı diyorum. Çünkü artık bizim bu çocuklara öğretecek bir şeyimiz kalmadı. Eğitim öğretim anlamında verecek hiçbir şeyimiz kalmamıştır. ... Siciline de ileride çocuğun karşısına çıkmasını diye, çünkü bu çocuk, 2-3 sene sonra geriye dönüp baktıklarında hepsi de pişmanlık duyacaklar. ... (YK7e)

YK7e, diğer öğrencilerin eğitim hakkını korumak adına kınama cezasının olması gerektiğini savunmakta, bu nedenle öğrencinin eğitim hakkının engellenmiş olmadığını belirtmektedir. Ayrıca YK7e'ye göre, disiplin cezasının öğrenci mezun olurken silinmelidir, çünkü öğrencinin sicilinde bu tür cezaların yer alması gelecekte öğrenciyi zora sokabilir. Bu açıdan YK4k ve YK7e'nin görüşlerinin benzeştiği söylenebilir.

Eğitim hakkı açısından kınama cezasına olumsuz bakmam. Bir öğrenci ceza alıyorsa, bir başka kişinin veya kişilerin eğitim hakkın müdahalesi olduğu için engellediği için muhakkak ceza alıyordur. ... Eğer ceza verilmişse demek ki bu insanlar bir başka kişinin hak ve özgürlüklerini sınırlandırmıştır, gasp etmiştir veya müdahale etmiştir. ... (YÖ2e)

YK7e gibi, YÖ2e de diğer öğrencilerin hak ve özgürlüklerini korumak için kınama cezası verilmesi gerektiğini savunmakta ve bu cezanın öğrencinin eğitim hakkını etkilemediğini söylemektedir.

Eğitim hakkının kısıtlandığını zannetmiyorum. O suçu işleyen kişinin bunu göze alarak yaptığını düşünüyorum. (YÖ4k)

YÖ4k, bahsi geçen cezayı alan öğrencinin, bu ceza kapsamında sayılan istenmeyen davranışlar yaparak aslında bu cezayı göze aldığını, bu nedenle hakkının kısıtlandığını ya da engellendiğini düşünmemektedir.

Kınama cezasının öğrencinin eğitim hakkını etkilemesi gibi bir şeyin söz konusu olacağını düşünmüyorum. Sadece yönetmelik bazında değil, normal günlük yaşamda da kınamak, yanlış yapılan bir şeyin kınanması bir tepkidir, bir uyarıdır, bir hatırlatmadır, dolayısıyla böyle bir nedenden dolayı eğitim hakkının elinden alınması, engellenmesi gibi bir şey söz konusu olacağını düşünmüyorum. (YÖ5e)

Son olarak, YÖ5e, kınamanın kelime anlamından yola çıkarak kınamanın, istenmeyen davranışa karşı bir uyarı, bir tepki olduğunu ve bunun da eğitim hakkını engellemeyeceğini belirtmektedir.

Yöneticilerin kınama cezasına ilişkin görüşlerine bakıldığında, kınamanın hafif bir ceza olduğu görüşünün öne çıktığı görülmektedir (YK2k, YK4k, YK6e, YK8e, YÖ1e, YÖ3e, YÖ5e). Bu bağlamda öğrenci görüşleriyle kıyaslandığında, öğrencilerin kınama cezasını hafif bir yaptırım olarak algıladıkları yönünde bir bulguya ulaşılmamıştır.

Kısa Süreli Uzaklaştırma Cezası

Kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmesi istenen yöneticilerin görüşleri, kınama cezası hakkındaki görüşler gibi kategorileştirilmiştir. Kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendiren görüşlerle, kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendiren görüşler iki ayrı kategori olarak ele alınmıştır. İlk olarak okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeyen görüşler incelenecektir.

Yöneticilerden 9'u kısa süreli uzaklaştırma cezasıyla ilgili görüşlerini eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden açıklamışlardır. Toplam 5 yönetici (4 kamu, 1 özel), kısa süreli uzaklaştırma cezasını işlevsel bulurken, toplam 4 yönetici (3 kamu, 1 özel) işlevsiz bulmuştur.

Kısa süreli uzaklaştırma cezasını işlevsel bulan yönetici görüşleri şunlardır:

...Ben yararını gördüğüme inanıyorum. Yani rehberlik uzmanlarının söylediği gibi eğitim hakkı olarak görmüyorum. Oradaki bir bireyin hakkını koruyorsunuz ama kalan 39 bireyin hakkını da gasp ediyorsunuz. Yani kişi sınıfın huzurunu bozuyor. Öğretmene saygısızlık yapıyor, ders araç gereçlerini getirmiyor, sınıfın kapısını çarpıp çıkabiliyor, siz ona uzaklaştırma vermiyorsunuz veya devlet malına kamu malına zarar veriyor ama 39 kişinin hakkı ne olacak? ... (YK1e)

YK1e, kısa süreli uzaklaştırma cezasını, sınıftaki diğer bireylerin haklarını korumak amacıyla uygulanması gereken bir ceza olarak savunmaktadır. Ona göre, bu ceza, öğrenciye haktır, çünkü toplu yaşamın kurallarına uymayarak sınıftaki diğer öğrencinin haklarını ihlal etmiştir. Yöneticinin, sınıfın huzurunu bozmak, öğretmene saygısızlık yapmak, ders araçlarını getirmemek, sınıfın kapısını çarpıp çıkmak şeklinde saydığı

davranışlar aslında okulun eğitim öğretim faaliyetlerinin gereği gibi yerine getirilmesini engelleyici, başka deyişle idari düzeni bozucu davranışlardır ve idari düzeni bozduğu için disiplin yaptırımına tabi tutulmaktadır.

Kısa süreli cezayı verebilmek için, önce bir uyarı, sonra bir kınama, ondan sonra kısa süreliyi vermek durumunda kalırsınız. Yani çocuğu elimize aldığımız zaman, disipline ederken, bir uyarıda bulunursunuz. Bir cam kırmıştır, arkadaşını dövmüştür ya da farklı şeyler yapmıştır okulda, uygun olmayan şeyler. ... Bunlarda artık bu cezayı vermek durumundasınız. Caydırıcı olsun diye. Aslında okuldan uzaklaştırmayı vermek de çok benim için güzel bir davranış değil. ... (YK4k)

YK4k, kısa süreli uzaklaştırma cezasını, tıpkı YK1e gibi, öğrencinin disiplini bozucu davranışlarının neler olabileceğini sıralamıştır. Ancak bu davranışlarına ceza vermenin gerekçesini caydırıcılığın sağlanması olarak açıklamıştır. Her ne kadar yönetici, kısa süreli uzaklaştırma cezasını vermenin güzel bir davranış olmadığını düşünse de, disiplini bozan davranışı nedeniyle uyarı mahiyetinde bu cezanın verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Burada da YK4k tıpkı kınama cezasına ilişkin görüşlerinde olduğu gibi disiplin cezalarının caydırıcı olduğu yönündeki görüşünü sürdürmektedir. Bu noktada, idari yaptırımların amacının idari düzeni sağlama ve koruma olduğu, tabi ki idari bir ihlal gerçekleştiğinde cezalandırma ve caydırıcı olma amaçları da taşıdığı ifade edilmelidir (Erdinç, 2012, 260). Ancak belirtmek gerekir ki, gerek görüşmeler yapıldığı sırada yürürlükte olan “Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği”nde, gerekse 2013 yılında yürürlüğe giren “Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği”nde uyarı bir disiplin cezası olarak düzenlenmemiştir.

... Burada asıl etkili olan, cezanın veliye de bildirilmiş olması. Bu gibi cezalarda zaten çocuk okuldan uzaklaştırılırken aile durumun farkındalığına sahip oluyor ve çocuğun yaptığı yanlış davranış sonrasında gerekli uyarılara rağmen davranışını değiştirmede için kısa süreli uzaklaştırma cezasıyla cezalandırılmış diye düşünerek daha çok okula destek olmaya başlıyor. Burada sağlanan daha çok bu zaten.(YK6e)

YK6k kısa süreli uzaklaştırma cezasını işlevsel bulmakla birlikte gerekçesi, YK1e ve YK4k'dan farklıdır. Burada sözü edilen cezanın etkili olmasının nedeni cezanın veliye bildirilmiş olması ve böylelikle ailenin duruma ilişkin farkındalık geliştirmesi, bu sayede velinin okula destek olmaya başlamasıdır.

Kısa süreli uzaklaştırmada zaten öğrenci yok yazılmıyor, devamsızlık konusunda bir sıkıntısı yok, 1 ile 5 gün arasında, şu ana kadar 5 günden daha fazla uzaklaştırma cezası verdiğimiz öğrencimiz yok. Yani 5 günde zaten çok zor veriyoruz. Yani o konuda da her önümüze gelen kavga etmiş öğrenciye de 5 gün verelim gönderelim demiyoruz. Çoğunlukla bir gün veriliyor. Ki zaten yönetmelik öyle. Bizim de elimiz kolumuz bağlı burada. İkincisinde yönetmelik diyor ki, bir üst cezayı alır. Çok sıkıntı doğurduğunu düşünmüyorum ben. (YK8e)

YK8e, öğrenci yok yazılmadığı ve devamsızlık sıkıntısı yaratmadığı için bu kısa süreli uzaklaştırma cezası verilmesini uygun bulmaktadır. Nitekim sözü edilen cezanın uygulanması, YK8e'ye göre yönetmelik gereğidir.

Bu okulların disiplin yönetmeliğini uygulama tarzlarındaki farklılıklarla karşılaştırılabilir. Biz genelde kısa süreli uzaklaştırmada çok zorunluluk olmadıkça çok ciddi bir süreç ve olayla karşı karşıya kalmadıkça bir günün üzerindeki, üç, dört ya da beş günlük uzaklaştırma cezalarını vermemeye gayret ediyoruz. Çünkü bir günlük uzaklaştırma cezası da beş günlük uzaklaştırma cezası da kısa süreli uzaklaştırmayı kapsar. Dolayısıyla davranış puanı da 100den 80e düştüğü için eğer iyi niyetli bir süreç izlediye öğrenci de PDR raporu da bu doğrultuda olumluysa biz genelde bir günlük uzaklaştırmayı veririz ve bunu da öğrencinin sınavının olmadığı gün ve ders programının daha hafif olduğu bir güne vermeyi tercih ederiz ki derslerinden de geri kalmassın diye. (YÖ5e)

YÖ5e, bu alt kategoride görüşleri incelenen yöneticilerden farklı olarak özel okulda çalışan bir yöneticidir. Bu bilgi doğrultusunda bakıldığında “disiplin yönetmeliğini uygulama tarzlarındaki farklılıklarla karşılaştırılabilir” sözü daha açık anlaşılabilir. Ancak milli eğitim sistemimizde ademi merkeziyet ilkesinin etkililiği kısıtlıdır ve okullara tanınan takdir hakkı yok denecek kadar azdır. YÖ5e, kendi okullarındaki uygulamadan yola çıkarak, sözü edilen cezanın uygulanmasında dikkat edilmesi gereken kritik noktanın cezanın süresi olduğunu belirtmekte, ona göre bir günlük uzaklaştırma cezası da beş günlük uzaklaştırma cezası aynı cezadır. Çünkü her iki süre için de aynı ceza puanı öngörülmüştür. Bu bağlamda, öğrenciyi uzun süre okulun dışında tutulmasının pratik bir faydası bulunmamaktadır.

Kısa süreli uzaklaştırma cezasını işlevsiz bulan yönetici görüşleri şunlardır:

Açıkçası ben okuldan uzaklaştırmamanın, disiplin olarak ceza olarak değerlendirilebileceğine inanmıyorum. Çocuk bunu ödül gibi de değerlendirebiliyor. Çünkü çocuk yok yazılmıyor. İkincisi o sırada yazılısı olursa, daha sonra öğretmen o yazılıyı yapmak zorunda. Bu çocuk bence gidiyor, o gün bir güzel geziyor tozuyor, o gün yok da yazılmıyor, daha sonra yazılısını da olabiliyor nasılsa. Etkin bir ceza olduğunu kişisel olarak düşünmüyorum. (YK2k)

Öbür taraftan bakınca bir ödül gibi görüyorum öğrenciye, çünkü devamsızlıktan sayılmıyor, o hafta sınavı varsa, geldikten sonra sınava girme hakkı oluyor. Öyleyse bu bir ceza değil ödül. Çünkü çocuk gene okula geliyor ve bahçede dolaşiyor sizin öğrenciniz. Sözüm ona okuldan uzaklaştırma cezası vermişiz, daha rahat daha özgür, derse girme zorunluluğu da yok ve hiçbir şeyden de eksik kalmıyor. Bir ceza değil bence o. (YK7e)

Öğrenci bir hedefe kilitlemişse onun için anlamı var ama hedefi olmayan bir öğrenci için cezadan çok ödül oluyor. Öğrenci gidiyor sokakta geziyor. Bunun değiştirilmesi lazım. ... (YK9e)

Cezayı alan öğrenci için bu zaman zaman ödül de olabiliyor. Çünkü çocuk çıktığında bir gün üç gün tatil almış gibi de hissedebiliyor. ... Eğitim çocuğun en birinci hakkı, sonuçta çocuğun eğitim hakkına bunu bir gün iki gün tamamlamıyorsanız, sonuçta bunu alıyorsunuz. Ama o zaman bunu yönetmelik o şekilde belirtmemeli, demek ki belirttiğine göre, ceza alan öğrencinin, yönetmelikte böyle geçiyorsa, bu hakkını kendisi ve ailesi her şeyden önce düşünecek anlamına geliyor. ... (YÖ6e)

Görüldüğü gibi kısa süreli uzaklaştırma cezasını işlevsiz bulan öğretmenlerin görüşleri gerekçe noktasında ortaklaşmaktadır. İlk olarak öğretmenlerin tamamı bahsi geçen cezanın ödül gibi hatta tatil gibi algılandığını belirtmektedirler. Öğretmenlere göre bunun iki nedeni bulunmaktadır. İlki, öğrencinin ceza aldığı sürenin devamsızlıktan sayılmamasıdır (YK2k, YK7e). İkincisi ise öğrencinin ceza aldığı süre boyunca yapılacak sınavlara sonradan katılabilesinin mümkün olmasıdır (YK2k). Aslında görüşleri yukarıda aktarılan yöneticilerin, öğrencilerin belirtilen cezayı nasıl algıladıklarına ilişkin bu düşüncelerinin farazi olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim öğrenci SK3k, bahsi geçen ceza için “öğrenciler için verilmiş tatil gibi bir şey” derken, “okula gelmeyince 5 gün tatilim var diye düşünen öğrenciler”in olduğunu SÖ5e ifade etmektedir. Görüldüğü gibi öğrencilerden ikisi yöneticiler gibi düşünmektedirler. Bu noktada YK9e’nin “öğrenci gidiyor sokakta geziyor” ifadesi, okuldan uzaklaştırma cezası alan öğrencilerin, gün boyu toplum içinde aylak aylak dolaştığını, hatta muhtemelen başlarını daha fazla derde soktuklarını söyleyen Delisio (2008 ’den akt. Mohrbutter, 2011, 22)’nun görüşleriyle uyumaktadır.

Yöneticilerden 5’i (1 kamu, 4 özel) kısa süreli uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirerek görüşlerini açıklamışlardır. Yöneticilerin tümü kısa süreli uzaklaştırma cezasının eğitim hakkına herhangi bir etkisi bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu görüşler şöyledir:

Sözden anlamazsa işte o zaman, siz onun (kınamanın) bir üstü olan, okuldan kısa süreyle uzaklaştırmayla cezalandırdığınız zaman, daha etkili oluyor, çünkü maddi bir şey var orada. (...) Orada iki taraflı bakmak gerekiyor olaya. (...) Suçu işleyen öğrenci açısından baktığınız zaman olaya, sanki eğitim hakkından yoksun bırakılmış gibi geliyor. Ama bazen, sanırım bazı haklardan insanların kısa süreli de olsa, uyarı niteliğinde yoksun bırakılmaları gerekiyor. (YK5e)

YK5e kısa süreli uzaklaştırma cezasının kınama cezasından daha etkili olduğunu çünkü ortaya maddi bir yaptırımın çıkmasının cezayı etkili hale getirdiğini savunmaktadır. Ona göre, kısa süreli de olsa uyarı niteliğinde bazı haklardan yoksun bırakılmak faydalıdır. Bu nedenle kısa süreli uzaklaştırma cezası eğitim hakkına aykırı değildir.

Bu cezalar kademe kademedir. Oraya geldiğimiz zaman artık iş baya ciddiye biniyor. ... Milli eğitim zaten bunu belirlemiş, demek ki var. Bunun zaten gerçekleşmesi için de belli şartların olması gerekiyor. ... Kısa süreli uzaklaştırma tabii ki öğrencinin şevkini kıracaktır, ailesi yönünden kendisi yönünden ama eğitim hakkını engellediğini düşünmüyorum. Nasıl ki ödül varsa, ceza da var. Her işte öyle çünkü kısa süreli uzaklaştırma cezası kendi kafasından verilmiyor. (YÖ1e)

Yapılan veya suç unsurunun şiddetine göre veya tolere edilip edilemeyeceğine göre, eğitim hakkını engelleyeceğini ya da gasp ettiğini düşünmüyorum. Ceza olması gereken bir şeydir. Ödül varsa ceza da olmalı. ... (YÖ2e)

YÖ1e ve YÖ2e disiplinde, ödül olduğu kadar ceza da olmalı görüşünü savunarak, bahsi geçen cezayı uygun bulmaktadırlar.

Eğitim hakkına yönelik bir sınırlama olarak düşünülmemeli, gerekli çünkü. ... (Böyle bir ceza) olmadığı takdirde diğer öğrencilerin eğitim öğretim hakkını, eğitim hakkını gasbetmiş gibi olmuş oluyor öğrenci. (YÖ3e)

YÖ3e kısa süreli uzaklaştırma cezası verilmediği takdirde, diğer öğrencilerin eğitim hakkının gasbedilmiş olacağını ifade etmektedir.

Eğitim hakkının kısıtlandığını zannetmiyorum. O suçu işleyen kişinin bunu göze alarak yaptığını düşünüyorum. (YÖ4k)

YÖ4k, suç işleyen öğrencinin disiplin cezası almayı zaten göze almış olduğunu, bu nedenle de eğitim hakkına yönelik herhangi bir kısıtlamanın söz konusu olmadığını söylemektedir.

Yukarıda kategoriler altında incelenen yönetici görüşleri, akla iki çalışmayı getirmektedir. Bunlardan ilki Villarrual ve Dunbar'ın okul müdürlerinin uzaklaştırma cezasına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmadır (2006'dan akt., DeLoreto, 2012, 32). Sözü edilen çalışma sonucunda araştırmacılar yöneticilerin uzaklaştırma cezasına

yönelik, iki bakış açısına sahip olduklarını tespit etmişlerdir. Bunlardan ilki sorun yaratan öğrenciye okulda nasıl düzgün davranacağına öğretilmesi, diğeri ise okul düzeninin korunmasıdır. Ülkemizde ise katılımcı yöneticilerden yola çıkarak, ne öğrenciye düzgün davranılmasının öğretilmesi ne de okul düzeninin korunmasına yönelik, yöneticilerin herhangi bir kaygı taşıdığını söylemek mümkündür. Çünkü onlar, yoğun olarak öğrencinin cezalandırılmasına odaklanmaktadır.

Bahsedilmesi gereken ikinci çalışma Henderson ve Billie'nin okul müdürlerine okuldan çıkarmanın nedenleri ve faydaları hakkında sorular yönelterek yaptıkları çalışmadır (2000'den akt. DeLoreto, 2012, 34). Belirtilen çalışmada katılımcıların tümü sorun yaratan öğrencinin, okuldan çıkarma cezasının sonucunda, istenen davranışları öğrenmediklerini belirtmiş ve okula bağlılıkları az olan öğrencilerin (*disengaged students*) okuldan uzaklaştırma cezasını kendilerini okuldan çıkarmanın bir yolu olarak gördüğü şeklinde yorumlamışlardır. Oysa araştırmaya katılan yöneticiler, öğrencinin mutlaka cezalandırması gerektiğini, çünkü başka öğrencilerin haklarını gasp ettiklerini savundukları için, disiplin cezası alacak düzeye gelmiş öğrenciye adeta kayıp öğrenci muamelesi yapmaktadırlar.

Bu noktada sadece kısa süreli uzaklaştırma cezası değil, Yönetmelikte ön görülen disiplin cezalarının tümü bakımından, cezanın varlığının caydırıcılığı sağlayacağını varsayan görüşlere karşılık olarak, orantılılık ilkesini hatırlatmakta yarar görülmektedir. Orantılılık ilkesi, yukarıda da değinildiği üzere, hukuka aykırı fiil ile karşısında uygulanacak yaptırımın ölçülü olmasını ifade eder. Uygulanacak yaptırımın ağırlığı, yaptırımın amacına göre, etkililiğini sağlayacak biçimde belirlenmelidir (Erdoğan, 2012, 268). Burada üzerinde düşünülmesi gereken, yaptırımın, öğretmen ya da okul yöneticisini, amaca, somutlaştırırsak, öğrencinin istenmeyen davranışlarını düzeltmesi amacına ulaştırıp ulaştırmadığıdır.

Yöneticilerin kısa süreli uzaklaştırma cezası hakkındaki görüşlerine bakıldığında öğretmen ve öğrencilerden farklı olarak cezaya ilişkin olumsuz ifadeler rastlanmamaktadır. Sadece diğer katılımcı gruplarında da olduğu

gibi, yöneticilerin bir kısmı (YK2k, YK7e, YK9e, YÖ6e) bahsedilen cezayı öğrencinin ödül gibi değerlendirdiğini vurgulamıştır.

Tasdikname İle Uzaklaştırma Cezası

Tasdikname (yeni yönetmelikteki adıyla okul değiştirme) cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmesi istenen yöneticilerin görüşleri, tıpkı kınama ve kısa süreli uzaklaştırma cezaları hakkındaki görüşler gibi kategorileştirilmiştir. Okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendiren görüşlerle, okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendiren görüşler iki ayrı kategori olarak ele alınmıştır. İlk olarak okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeyen görüşler incelenecektir.

Okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı bağlamında değerlendirmesi istenen yöneticilerden 5'i bu cezayı eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendirmişlerdir. Okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendiren ve görüşlerden 2'si, özel okulda görev yapan öğretmenlere aittir ve bahsi geçen cezayı işlevsel bulmaktadır. 3 yönetici (2 kamu, 1 özel) bahsedilen cezayı işlevsiz bulmuştur.

Okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden bu cezayı işlevsel bulanların görüşleri şu şekildedir:

Diğerlerinin eğitim hakkının gerçekleşmesi için olması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü o aşamaya geldiğinde mutlaka zaten yönetmelikte de belli çok büyük şeyler olması gerekiyor. Sepetteki elmaları düşünün, eğer onu ayaklamazsanız diğerlerine zarar verecektir, bu sefer diğerleri de ceza almaya başlayacaktır.
(YÖ1e)

Görüldüğü gibi, YÖ1e diğer öğrencilerin eğitim hakkına zarar gelmemesi için öğrenciye tasdikname ile uzaklaştırma cezası verilmesinin yerinde olacağını savunmaktadır. Bahsi geçen cezanın hangi durumda verileceğinin yönetmelikte belirtildiğini, cezayı gerektiren durumların mutlaka çok büyük şeyler olduğunu ifade etmektedir.

O biraz daha ağır bir şey, diğerlerine de pek girmiyor. Ama insanlar çaresiz kaldığında veya diğer öğrencilerin de en azından önünde kötü örnek olmaması,

bir yaptırım olması açısından önemli. Ama tabii çok ağır bir uygulama açıkçası. ... (YÖ2e)

YÖ2e, okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasına çaresiz kalınması durumunda ve diğer öğrencilere istenmeyen davranışların muhakkak bir yaptırımla karşılaşacağını göstermesi açısından, ağır bir uygulama olmakla birlikte işlevsel bir ceza olduğunu belirtmektedir.

Okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı bağlamında değerlendirmesi istenen yöneticilerden 3'ü okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasını işlevsiz bulmuşlardır:

... Öğrenci okul kurallarına uymadığı zaman, öğretmenine ya da arkadaşlarına negatif davranışlarda bulunduğu zaman siz onu kınadınız, kısa süreli uzaklaştırdınız, öğrenci hala devam ediyor. Bir kurum olarak kurallarınızı uygulamak durumdaysanız ve diğer öğrencilerinizin de buna uymasını sağlamak durumdaysanız, sanki o bireye bir üst cezayı uygulamanız gerekiyormuş gibi bir sonuç çıkar ortaya. ... Yani bu da bizim mevzuatımıza uygun ama bizim okullarımızın yetersizliğinden kaynaklanan bir şeymiş gibi geliyor bana. ... Diğer tarafta o çocuğun davranışları değişmediği için diğer tarafta aynı davranışlarına devam eder. Ama burada rehabilite edilse bu çocuk, kazandırılabilir belki zaten o noktaya gelmez. (YK5e)

Yönetici YK5e, istenmeyen davranışını düzeltmeyen ve sırasıyla kınama ve kısa süreli uzaklaştırma cezası alan öğrencinin, okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasını almasının her ne kadar yönetmelikte yer alsada uygun bir ceza olmadığını düşünmektedir. Çünkü ona göre, tasdiknamesi verilerek okuduğu okuldan gönderilen öğrenci, gideceği okulda da aynı istenmeyen davranışlara devam edebilir. Bu nedenle çocuk, bahsi geçen ceza yerine, okulda rehabilite edilse ve öğrenci eğitime yeniden kazandırılabilir böyle bir cezaya gerek kalmaz.

Valahi buraya öyle gelen öğrenciler de var, buradan benim tasdiknameyle uzaklaştırdığım öğrenciler de var. Bazı öğrencilere etki edebiliyor, ama bazı öğrencilere de mümkün değil, ne yaparsanız yapın olmuyor. (YK7e)

YK7e, bazı öğrenciler söz konusu olduğunda, sadece tasdiknameyle uzaklaştırma cezasının değil, başka herhangi bir cezanın da etki etmeyebileceğini söylemektedir. Ona göre, bu tür öğrencilerin istenmeyen davranışlarını düzeltmeleri mümkün değildir.

Hayır, ben bunu hiçbir zaman, yapmak istemedim. Çok çok büyük sıkıntı varsa, gerçekten öğrencimizin psikolojisi burada sıkıntıya girecek, çünkü yaptığı olaylarda diğer arkadaşlarıyla ve velilerle sıkıntıları oldu, dolayısıyla biz öğrencinin yeni bir

sayfa açmasından yanayız diye ikna ettik. ... Ben gücüm yettiğince, tasdikname vermeme taraftarıyım. (YÖ6e)

Son olarak özel bir orta öğretim okulunda görev yapan YÖ6e, bu cezayı vermenin çok uygun olmadığı, onun yerine öğrenci ve velisiyle görüşerek öğrenciyi başka okula gitmesi yönünde ikna etmeye çalışmanın daha yerinde olacağını söylemektedir.

Okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmesi istenen yöneticilerden 9'u söz konusu cezayı, doğrudan eğitim hakkıyla ilişkilendirerek değerlendirmiştir. Bu yöneticilerden 8'i bu ilişkiyi doğrudan kurarken, 1'i örtük ilişki kurmuştur. Doğrudan ilişki kuran yöneticilerden özel okulda görev yapan 1'i bahsedilen cezanın eğitim hakkını etkilediğine inanırken, 5'i kamu okulunda, 2'si özel okulda görev yapan yöneticiler olmak üzere toplam 7 yönetici etkilemediğine inanmaktadır. Örtük ilişki kuran yönetici kamu okulunda çalışmaktadır.

Okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasının eğitim hakkını etkilediğine inanların görüşleri şu şekildedir:

... Bir öğrenci o konuma gelmez herhalde, gelinceye kadar belli bir çeki düzen verilir, daha düzgün hale getirilir, tasdikname almaz diye düşünüyorum. Olmaması gerekir bence. Eğitim hakkını engelleme olmuş oluyor, daha farklı çare bulmak lazım. (YÖ3e)

YÖ3e, öğrencinin kendini bu cezayı alma durumuna düşürmeyeceğine inanmaktadır. Ancak bahsedilen cezanın verilmesiyle eğitim hakkı engellenmiş olur, bu nedenle eğitim hakkını engellemeyecek bir çözüm yolunun bulunması gerekir.

Okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasının eğitim hakkını etkilemediğine inanların görüşleri şöyledir:

Tasdikname ile uzaklaştırma, bir başka örgün eğitim kurumunda öğrenimine devam edebiliyor. Dolayısıyla eğitim hakkının elinden alındığını düşünmüyorum. (YK1e)

Hayır başka bir yerde devam ediyor sonuçta. (YÖ4k)

... Tasdiknameyle uzaklaştırma cezası alan bir öğrencinin farklı bir programda eğitimine devam etmesi olasıdır, mümkündür, hakkıdır. Dolayısıyla bunun da eğitim hakkının elinden alınması gibi bir şey, durumla karşı karşıya geleceğini sanmıyorum. Orada olmazsa başka bir yerde olacaktır. (YÖ5e)

Yöneticilerden YK1e, YÖ4k ve YÖ5e'nin tasdiknameyle uzaklaştırma cezasının eğitim hakkını etkilemediğine dair düşüncelerinin gerekçeleri benzeşmektedir. Onlara göre, bir öğrenci belirtilen cezayı alsa bile eğitimine başka bir okulda devam etmesi sağlandığı için eğitim hakkı korunmaktadır.

Tasdikname ile uzaklaştırmayı gerektiren cezalar gerçekten ağır cezalar. En son aşamada okuldan öğrenciyi uzaklaştıracaksanız, gerçekten ciddi bir suçtur. .... [Bu cezayla] o ortamdan uzaklaşacak çocuk. Ben olayları gördüğüm için hem faydasını hem zararlarını görebiliyorum. Arkadaş ortamından uzaklaşacağı için başka okula gittiğinde daha iyi olabiliyor. Ama daha kötü de olabiliyor. Gittiğinde o çocuğun ceza ile geldiği biliniyor, dışlanıyor. Ondan sonra, böyle yaptığınız için çocuk düzelmeye de bilir. ... Eğitim hakkı devam ediyor, eğitim hakkı bitmiş olmuyor, sadece başka bir okulda devam etmesine karar veriliyor. Eğitim hakkına engel olarak düşünmüyorum. ... (YK2k)

... Çocuğu eğitimin dışına değil de, veli ile konuşarak öğrenciyi başka bir okula nakletmek, orada başka bir yabancı ortam, başka bir arkadaş çevresi biraz da işte kendisi de biraz alınır, daha olumlu ve ılımlı davranışa sevk edilsin diye. Eğitim hakkını sınırlamaz. ... Hangi okuldan nereye gelirse gelsin, hiçbir arkadaşımız hiçbir idareci oraya şu nedenden dolayı çok çok çok, bir yaralama, bir gasp filan olmamışsa, o oraya yazılmaz. (YK4k)

Burada eğitim hakkının engellenmesi söz konusu değil. ... Bu ceza ortam değişikliğini sağlayan ve çok zaman yeni ortama uyum sağlamaya çalışan insanların, eski yanlışlarından kurtulmasını sağlayan bir yaptırım olarak uygulanıyor. (YK6e)

Yöneticiler YK2k, YK4k ve YK6e, tasdiknameyle uzaklaştırma cezasının eğitim hakkına etkisinin olmadığını belirtirken gerekçe olarak, öğrencinin yeni bir ortama gireceğini ve bu yeni ortam değişikliğiyle disiplini bozucu istenmeyen davranışlarını değiştirebileceğini belirtmektedirler.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, YK4k'nın "hangi okuldan nereye gelirse gelsin, hiçbir arkadaşımız hiçbir idareci oraya şu nedenden dolayı çok çok çok, bir yaralama, bir gasp filan olmamışsa, o oraya yazılmaz." şeklindeki sözleri, öğrencinin damgalanmasını akla getirmektedir. Bu sözleriyle yönetici aslında, bahsi geçen cezayla eğitim hakkının etkilenmediğini, hatta çok ağır cezalar dışındaki cezalardan dolayı tasdikname almak durumunda kalan öğrencinin aldığı cezanın yazılmaması sayesinde öğrencinin damgalanmamış olacağını da vurgulamak istediği düşünülmektedir. Ancak yapılan çalışmalar durumun pek de bu şekilde olmadığını söylemektedir. Örneğin Weissman'ın 2009 yılında yaptığı "Hapishaneye Hazırlık: Öğrencilerin Uzaklaştırma Cezaları Hakkındaki Düşünceleri", adlı çalışması

için görüştüğü öğrenciler sıklıkla, uzaklaştırma cezaları sayesinde, kurtulunmuş olduklarını düşündüklerini belirtmişlerdir (Weissman, 2009, 244).

... Yarınlarımızı oluşturacak bu gençlerin toplumdaki yaşam alanlarından uzaklaştırılarak kazanılamayacağını, sorunları ortamında uygun bir izah şekli yakalanarak çocuğun akli ve ruh dünyasına güvenerek yanlışın neden yanlış olduğu izah edilerek yapılması gerektiğini düşünüyorum. Çocuk bu okuldan gidiyor diğer okulda aynı şeyi yapıyor. Bir öğrenci başka bir okula tasdikname ile gönderilmesi, eğitim hakkı açısından ekonomik, çevresel zorluklar dışında bir etkisi olduğunu düşünmüyorum. Ama yeni bir çevrede, çocuğun grubunu kurması zaman istiyor. Kendi davranışını ölçüp ders çıkarabilmesi için bir yerde zaman kazanılmış oluyor. (YK9e)

YK9e, tasdiknameyle uzaklaştırma cezası verilmesinin öğrencinin eğitim hakkını etkilemediğini belirtirken, YK2k, YK4k ve YK6e gibi öğrencinin yeni bir çevreye gönderildiği ve istenmeyen davranışlarını sürdürebileceği bir grup kurması da zaman alacağı için bahsi geçen cezayı yararlı bulmaktadır. Ancak belirtilen cezanın ekonomik ve çevresel zorluklara yol açabileceğini de ifade etmektedir. YK9e'nin bu sözleri ÖK7e'nin sözlerini anımsatmaktadır. Yukarıda yer verildiği üzere, ÖK7e, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin eğitim hakkıyla ilgili rehber ilkeleri bağlamında konuyu ele almıştı. Yüzeysel de olsa YK9e'nin de konuya temas ettiği düşünülebilir.

Okuldan tasdiknameyle uzaklaştırma cezasının eğitim hakkıyla ilişkisini örtük biçimde kurup değerlendiren görüş şöyledir:

... Zaten fiilen böyle bir ceza var ama uygulamada böyle bir şey yok. Tasdiknameyle uzaklaştırma çok az. En son ben Ankara ilinde verilmiş olan cezalara baktığımda hemen hemen hiç yok gördüğüm kadarıyla çok büyük sıkıntı olmadıkça zaten ilçeden dönüyor o. İlçeden dönüyor, olmadı mahkemeye veriyorlar dönüyor. Hatta bizim geçen sene bizim bir öğrenci öğretmene fiziki müdahalede bulundu öğrencinin biri. Bayağı darp noktasına kadar vardı. Buna rağmen biz öğrenciyi zor bela tasdiknameyle uzaklaştırdık. Tasdiknameyle başka okula gönderildi hatta düşünün. Öğretmenine böyle bir şey yapan öğrenciyi bile tasdiknameyle başka okula gönderebiliyoruz. Eğitim öğretim hayatı bitmiyor. (YK8e)

YK8e'nin "eğitim öğretim hayatı bitmiyor" sözleriyle, bahsi geçen disiplin cezası nedeniyle öğrencinin eğitim hakkının sona ermediği, aksine başka bir okulda devam ettiğini ifade ettiği düşünülmektedir. Ona göre, nadiren de olsa uygulanmakta olan belirtilen ceza, öğretmenini darp etmesi gibi ağır bir eyleminden ötürü öğrenciye verilmektedir. YK8e'ye göre, öğrenci bu cezayı

almasına rağmen açık lisede eğitimine devam edebildiği için, eğitim hakkının bu cezadan etkilenmesi söz konusu değildir.

Yöneticilerin, tasdiknameyle uzaklaştırma cezasına ilişkin görüşleri incelendiğinde 8 yöneticinin anılan cezayı “öğrencinin başka okulda eğitime devam edebildiği için” eğitim hakkına aykırı bulmadıkları görülmektedir. Diğer katılımcı gruplarına kıyasla bu görüştekilerin sayısı en fazla yönetici grubundadır.

Örgün Eğitimin Dışına Çıkarma Cezası

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmesi istenen yöneticilerin görüşleri, tıpkı kınama, kısa süreli uzaklaştırma ve okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezaları hakkındaki görüşler gibi kategorileştirilmiştir. Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendiren görüşlerle, örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendiren görüşler iki ayrı kategori olarak ele alınmıştır. İlk olarak örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkıyla ilişkilendirmeyen görüşler incelenecektir.

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını eğitim hakkı bağlamında değerlendirmesi istenen yöneticilerden 6’sı bu cezayı eğitim hakkıyla ilişkilendirmeden değerlendirmişlerdir. Bu yöneticilerden 2’si kamu okulunda görev yapmakta ve bahsedilen cezayı işlevsel bulmaktadır. Toplam 4 yönetici (3 kamu, 1 özel) söz konusu cezayı işlevsiz bulmuştur.

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını işlevsel bulan yöneticilerin görüşleri şu şekildedir:

Örgün eğitimin dışına çıkarma cezasında, açık liseye yönlendiriyoruz. Orada da bir okuma var. Okuma hakkının hiçbir şekilde elinden alınmasını istemez öğretmenler., öyle bir cezayı çok vermiyoruz. Ama çocuk hakkında da hayırlı olacaksa eğer, mesela, belirli zamanlarda okula gelmek ona çok sıkıntı veriyorsa, hem kendine hem ailesine hem çevresine veriyorsa, yaygın eğitime geçmesi kendi sağlığı, kendisi açısından daha uygun olur. (YK4k)

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma bazılarında iyi bile olabilir, inanın. Bizim şu anda 3 tane 9. sınıfımız var. Üçü de sınıf tekrarı. Hepsi için demiyorum ama bazılarının bence örgün eğitime adapte olamama sıkıntıları var. ... (YK8e)

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını işlevsel bulan yöneticilerden YK4k ve YK8e'nin gerekçelerinin benzeştiğini söylemek mümkündür. Her ikisine göre, bu cezayı alan öğrenciler örgün eğitime uyum sağlayamayan öğrencilerdir. Bu nedenle yaygın eğitime geçmeleri onların yararına olmaktadır.

... O suçu işleyenlerin eğitim kurumlarında tutulması başka kimlere zarar veriyor, olayın bu tarafına da bakmak lazım. Bunlar kolay kolay verilen cezalar değil, kolayca verilebilecek cezalar da değil. ... Örgün eğitimin dışına çıkarılması demek de sadece o ortamdan uzaklaştırılması ama eğitim alınacak ortam sadece okuldan ibaret değil, şu anda mesela bu cezayı almamış son sınıf öğrencileri yavaş yavaş açık liselere doğru kaymaya başladılar, üniversiteye daha iyi hazırlanmak için. ... Çocuğun örgün eğitim dışına bırakılması onun eğitim hakkından mahrum edilmesi anlamına gelmiyor. Buradaki tedbirde şu: Acaba bulunduğu ortama verdiği zarar gitmesinden daha mı fazla? Bunun düşünülmesi de gerekiyor. (YK6e)

YK6e ise belirtilen cezayı alan öğrencinin sadece okul ortamından uzaklaşacağını, eğitimin sadece okulla sınırlı olmadığını, yaygın eğitimle de eğitim almaya devam edeceğini belirtmektedir. Görüşünü desteklemek için, lise son sınıf öğrencilerinin üniversite sınavlarına daha rahat hazırlanmak için açık liseye geçmelerini örnek vermektedir.

Ancak yapılan çalışmalar, ne YK4k ve YK8e'nin, ne de YK6e'nin görüşlerini desteklemektedir. Örneğin, Lashley ve Tate'in araştırması (2009'dan akt. Johnson, 2011,24), zaten okul başarısızlığı sınırında olan öğrenciler ya da okulu bırakma kararı alma aşamasındaki öğrenciler için çıkarmanın kalıcı bir vazgeçme olarak görülmesi nedeniyle, çıkarmanın akademik sonuçlarının güçlendiğini teyit etmektedir (Johnson, 2011, 24). Benzer şekilde Costenbader ve Markson'ın bulgularına göre (1998'den akt. Johnson, 2011, 25), çıkarma öğrencinin akademik başarısının düşmesine yol açar, ayrıca akademik başarısızlık potansiyelini ve okulu bırakmaları arttırır. Richart, Brooks ve Soler (2003'den akt. Johnson, 2011, 25) eğitimsel boşlukların çıkarmalarla oluştuğunu, öğrencilerin çok azının bu durumu telafi edebildiğini ifade ederler.

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasını işlevsiz bulan yöneticilerin görüşleri şöyledir:

Çok iyi değerlendirmiyorum. Sonuçta yaygın eğitime devam edebilir anlamında bu. Ama örgün eğitime devam edemeyen çocuğun yaygın eğitimde başarılı olabilmesi çok kolay değil. (YK2k)

Yönetici YK2k'nın belirttiği gibi, çıkarma cezası alan öğrencilerin zaten akademik güçlük yaşadıkları saptanmıştır (Fenning ve arkadaşları, 2004'ten akt. Johnson, 2011, 23), çıkarma cezası alan öğrenciler üzerine yaptıkları çalışmada, bu öğrencilerin akademik güçlük yaşadıklarını saptamışlardır. Öte yandan, Hakan (? , 56) hazırladığı “Eğitim Sorunlarının Çözümünde Açıköğretim” başlıklı çalışmada açıköğretimi, “Eğitim ihtiyacının artması ve okullardaki kapasitenin buna cevap verememesi karşısında, yeni iletişim teknolojilerinin kullanılarak, eğitimi etkinlikle sağlama modeli” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca bu modelin dayandığı üç temel boyutun, kendi kendine öğrenmeyi sağlayan ders kitapları, kitaplara destek sağlayan radyo, televizyon, videobandı, bilgisayar programı gibi malzemeler ve gerekli hallerde, öğrencilerin öğretim elemanlarıyla bir araya gelmelerini sağlayan akademik danışmanlık sistemi olduğunu da belirtmektedir. Hakan'ın sıraladığı temel boyutlar göz önüne alındığında, YK2k'nın, “örgün eğitime devam edemeyen çocuğun yaygın eğitimde başarılı olabilmesi kolay değil” şeklindeki kaygılarına katılmak mümkün olabilir.

...Kurumların görevi, ceza alan çocuğu her türlü, eğitim ortamında tutabilmektir. Eğer bunu başaramıyorsa, başarılı değildir demektir. ... Kurumun, disiplin yönetmeliğinin, rehberlik yönetmeliğinin sorgulanması gerekiyor. Çünkü o çocuklar kazandırılmalı. Yönetici olduğumuz süre içerisinde, deneyimle sabitlediğimiz dışarı attığımız öğrenciler oldu. Mesela silahla gelen öğrenci oldu. O öğrenciyi yönetmeliğe göre göndermemiz gerekiyordu. Öğrenci şu anda bize düşman hala. ... Haklı. O henüz kendi kararlarını tam veremeyen bir birey, o bireye biz hayatını etkileyecek çok büyük bir ceza verdiğimizde, büyüdüğünde o cezanın sebeplerini belki kendinde aramayabilir. Bizde arayabilir. Nitekim sonuçlarıyla karşı karşıya kalabiliyoruz. Örgün eğitim dışına çıkarma cezası, bence olmamalıdır. (YK5e)

Toplumun sağlıklı devamı açısından herkesin uyması gereken kurallar vardır. Kişiyeye göre kurallar değişmeyeceğine göre, hepimizin birey olarak bu kurallara uymamız toplumun sağlığı için gerekli ve elzemdir. ...Örgün eğitim kurumlarına gönderilen öğrenci toplum içinde yaşamaya devam ediyor, sınıfta vereceği zararı daha fazla topluma vermeye devam edecektir. Amacımız bütün bireyleri kazanmak olmalı. Ama hukuki gereği de duygusallığa düşmeden yerine getirmek gerekir. ... (YK9e)

Yöneticiler YK5e ve Yk9e'nin görüşlerini bir arada ele almakta yarar görülmektedir. Çünkü iki yöneticinin görüşleri birbirini tamamlar niteliktedir. YK5e'nin “kurumların görevi, ceza alan çocuğu eğitim ortamında tutabilmektir.” söylemi önemlidir. YK5e'nin söyleminden yola çıkarak, ilk

önce eğitim ortamının ne olduğunun belirlenmesi gerekir. Bunun için de eğitim ortamı denince ilk akla gelen okul kavramı üzerinde durulmalıdır. Başaran (2000, 36) okulun, insan davranışlarının ve ilişkilerinin işlendiği yer olduğunu söylerken, Varış (1988, 13), okulların formal eğitim sağlayan kurum olduklarını belirtmekte, okulları belirli bir mekanda ve belirli bir süre boyunca devam eden, planlı ve programlı eğitim ve öğretim faaliyetlerini düzenleyen yapılar olarak tanımlanmaktadır. Kısa okulların, önceden belirlenmiş eğitim hedeflerine bağlı olarak öğrencilere yeni davranışların kazandırıldığı ve istenmeyen davranışların giderildiği planlı ve programlı kuruluşlar olduğu söylenebilir (Başaran 2000, 12). Bu açıdan bakıldığında öğrencilerin istenilen davranışları kazanabilmesi ve istenmeyen davranışlarından kurtulabilmesi için, okul ortamında bulunması yararlıdır. Bu bağlamda, YK5e'nin söylemi haklı görülebilir.

Öte yandan YK9e'nin, çıkarma cezasıyla öğrencinin sınıfta vereceği zararı topluma vermeye devam edeceği, istenmeyen davranışlardan kurtulamayacağına ve öğrencinin kazanılmaya çalışılması gerektiğine yönelik söylemi de yerindedir. Nitekim Richart, Brooks ve Soler (2003'den akt. Johnson, 2011, 25) eğitimsel boşlukların çıkarmalarla oluştuğunu, öğrencilerin çok azının bu durumu telafi edebildiğini belirtir. Yazarların bu söylemleri, YK5e'nin "öğrenci şu anda bize düşman hala" sözlerini de kapsar niteliktedir.

Ayrıca YK5e'nin, disiplin yönetmeliğinin sorgulanması gerektiğine ve bahsi geçen disiplin cezasının öğrencinin hayatını etkileyecek bir karar olduğuna yönelik söylemlerini destekleyen yaklaşımlar bulunmaktadır. Örneğin, *Goss v. Lopez* davasında mahkeme, kısa bir süreliğine uzaklaştırmaya nazaran, eğitim sürecinden tamamen çıkarmanın çocuğun yaşamında ciddi bir olay olduğuna hükmettiğine yukarıda değinilmişti (Johnson, 2011, 23). Bu noktada öğrencilerin eğitim işgörenlerinin, gerçekte kendilerini tanımaksızın onların tüm kişiliği hakkında olumsuz kararlar vermelerine kırıldıklarını belirtmek gerekir (Weissman, 2009, 253).

O Türkiye'nin sıkıntılarından birisi. ... Öğrenciyi eğitim ortamından attığınız zaman ... kaybedilmiş bir eleman olarak zaten toplum dışına atıyorsunuz. Okul dışına atmak çözüm değil işin açıkçası. ... (YÖ2e)

YÖ2e'nin "bu öğrenciyi kaybedilmiş bir eleman olarak toplum dışına atıyorsunuz" söyleminin, bireyin toplumsallaşmasına ve üretici beceriler kazanma bir başka deyişle liyakat sahibi insan olmasına engel olduğunu vurguladığı düşünülebilir. Okul, sosyal, politik ve ekonomik görevler atfedilmiş bir kurumdur. Okulun sosyal görevi kapsamında bireyi sosyalleştirdiği ve toplumsal yaşama hazırladığı, bunun için toplumsal gelişmenin gerektirdiği kültürel değişimi öğrencilere kazandırdığını söylemek mümkündür. Politik görevi kapsamında, yeni neslin devlet sistemine bağlı yetişmesini sağlayan okul, ekonomik görevi bağlamında, piyasanın ihtiyaç duyduğu insan kaynağını topluma sunar (Başaran, 2000, 44). Bu bağlamda YÖ2e'nin bahsi geçen disiplin cezasının verilmesi nedeniyle, okulun sosyal ve ekonomik işlevlerinin gerçekleşmesinin engellendiğini varsaydığını söylemek mümkündür.

Örgün eğitim dışına çıkarma cezasını eğitim hakkı açısından değerlendirmesi istenen yöneticilerden 7'si söz konusu cezayı, doğrudan eğitim hakkıyla ilişkilendirerek değerlendirmişlerdir. Bu yöneticilerden 6'sı doğrudan ilişkilendirirken, 1'i örtük ilişkilendirmiştir. Doğrudan ilişkilendiren yöneticilerden 3'ü özel okulda görev yapmakta ve bahsedilen cezanın eğitim hakkını etkilediğine inanmaktadırlar. Toplam 3 yönetici (1 kamu, 2 özel) etkilemediğine inanmaktadır. Örtük ilişki kuran yönetici ise kamu okulunda çalışmaktadır.

Örgün eğitim dışına çıkarma cezasının eğitim hakkını etkilediğine inananların görüşleri şunlardır:

Tasdikname vermekle neredeyse aynı şey olmuş oluyor. (YÖ3e)

Belirtmek gerekir ki, YÖ3e'nin tasdiknameyle uzaklaştırma cezasına ilişkin düşüncesi belirtilen cezanın eğitim hakkını engellediği yönündeydi. Örgün eğitimin dışına çıkarma cezasını tasdikname verilmesiyle neredeyse aynı tutmasından yola çıkarak, YÖ3e'nin bahsi geçen cezanın da eğitim hakkını engellediğine inandığını varsaymak mümkündür.

Bu eğitim hakkını elinden alıyor. Örgün eğitim dışına çıkarma cezası verdiğiniz zaman hiçbir kurumda örgün eğitim alma hakkı olmuyor, okula gidemiyö. Eğitim hakkının elinden alınması, etkilemesi ya da sınırlaması söz konusuysa budur, örgün eğitimin dışına çıkarma cezasıdır. (YÖ5e)

YÖ5e, bahsi geçen cezayı alan öğrencinin okula devam edemeyeceği için, eğitim hakkının engellendiğini söylemektedir. YÖ6e ise ağır bir disiplin suçu işlemiş olsa da öğrencinin gelecekte, alacağı eğitimin de etkisiyle değişebileceğini, bu nedenle almış olduğu cezanın beklenenden daha ağır sonuçları olabileceğini söylemektedir:

... İnsan değişebilir. Çünkü ben çok örneğini yaşadım. Bence eğitim hakkına bir müdahale ki ben bunu vermiyorum. Ben buna karar veremem ki, hadi bu çocuk ileride farklı bir şey yapacaksa. Sanki bir tek açık lise şansı kalıyor, bence o sıkıntı olur diye düşünüyorum. (YÖ6e)

Yukarıda yer verilen görüşler dışında, örgün eğitim dışına çıkarma cezasının eğitim hakkını etkilemediğine inananlar da bulunmaktadır. Bunlar şöyledir:

Şimdi zaten eğitim öğretim 12 yıla çıktığı için, disiplin cezasıyla okuldan uzaklaştırıldığında eğitim hakkını elinden almıyorsunuz, bilakis burada diğer arkadaşlarının eğitim hakkına zarar verdiği için okuldan uzaklaştırıyorsunuz, açık liseye yönlendiriyoruz, dolayısıyla hem orada çalışma içerisinde olan öğrencilerimizin hak kaybı olmuyor hem de o öğrenci bir hak kaybına uğramıyor. Ama şu an lise mezunu olmazsa, e burada yaptığı hareketler okulun kaldıracağı şeyler değil, devamsızlık, haylazlık, sınıfın düzenini bozma vs. çok ağır şeyler sonucunda açık liseye gönderiyoruz. Böyle bir öğrencinin okula zarar verdiği için öğrencinin açık liseye gönderilmesini evet ben de doğru buluyorum. Çünkü eğitim hakkı kaybolmuyor. Çünkü 12 yıl zorunlu eğitimidir, açık liseye gidecektir. (YK7e)

YK7e, örgün eğitim dışına çıkarma cezasının eğitim hakkını ortadan kaldırmadığını, aksine diğer öğrencilerin eğitim hakkına zarar verdiği için okuldan uzaklaştırıldığını, böylelikle, diğer öğrencilerin eğitim hakkının korunduğunu, suç işleyen öğrencinin de eğitimine açık lisede devam etme imkânı sunulması nedeniyle eğitim hakkının kullanılabilceğini belirtmektedir.

Eğitim hakkı ortadan kalkmıyor, yalnız bazı öğrencilerin Türkiye'de belli okullarda var bu tür cezalar. Yaygın eğitimde yapamıyoruz. Çok nadir çıkıyor bu, parmakla sayılacak kadar. Bunların da okuması gerekiyor, devlete onu düşünmüştür sonuçta. Sonra örgün eğitime havale etmiş. (YÖ1e)

YK7e'nin görüşlerine benzer biçimde YÖ1e de, öğrenciye açık liseye gitme imkânı sunulduğu için eğitim hakkının engellenmediğini savunmaktadır. YK7e ve YÖ1e'nin görüşleri, öğretmen ÖÖ5e'nin ve öğrenci SÖ1k'nın görüşleriyle benzerdir ve Danıştay'ın yukarıda değinilen kararlarını anımsatmaktadır.

Hayır. Örgün eğitim yerine açık lisede eğitim hakkı var. Okulu bitirip gene diplomasını alabilir. (YÖ4k)

YÖ4k, eğitim hakkının gerçekleşmesi için, diploma alınmasını yeterli görmüştür. Bu nedenle eğitim hakkının örgün eğitimin dışına çıkarma cezası nedeniyle ortadan kalkmış olmadığını varsaymaktadır.

Örgün eğitim dışına çıkarma cezasını eğitim hakkı bağlamında değerlendirilmesini örtük biçimde yapan bir yönetici görüşü bulunmaktadır:

.... o kişi o suçu işlediye, yasalarımızda da yönetmeliğimizde de örgün eğitimin dışına çıkarılması var ise şahsi kanaatim odur ki çıkarılsın. Toplum bunu örgün eğitim kurumunda değil de, örgün eğitimin dışına çıksın ama sosyal hizmetler var, psikolojik danışma merkezleri var, Türk Milli Eğitimi bununla ilgili apayrı bir eğitim kurumu oluşturup orada bunlarla ilgili gerekli eğitimi verebilir. Bizim örgün eğitim liselerde değil de eğitim almak istiyorsa başka öğrencilere bireylere zarar vermeyecek şekilde başka yerlerde eğitim alması diye düşünüyorum. İslahevi gibi olabilir. (YK1e)

Yönetici YK1e, örgün eğitim dışına çıkarma cezasının eğitim hakkını engellemediğini zımni bir şekilde ifade etmektedir. Çünkü ona göre, eğitim hakkı öğrenciye verilecek sosyal hizmet ve psikolojik yardımlarla desteklenebilecek, hem de öğrencinin liseler yerine diğer öğrencilere zarar vermeyecek biçimde başka eğitim kurumlarında eğitim almasıyla da gerçekleşebilecektir.

Son olarak katılımcı yöneticilerden biri, YK3k, görüşme yapıldığı sırada yürürlükte olan Milli Eğitim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği'nde yer alan disiplin cezalarını tek tek değil, tamamını bir arada eğitim hakkı açısından değerlendirmiştir. Bu nedenle katılımcının görüşü tüm görüşler incelendikten sonra tartışılmıştır. YK3k ilk olarak genel anlamda disiplin cezalarından yana olmadığını belirtmiş ve görüşünü şöyle gerekçelendirmiştir:

Cezaların her biri aslında öğrencinin kimliğinde etki doğuruyor. Ben cezaların etkili olduğunu düşünmüyorum. Ben disiplin cezasından yana değilim, caydırıcı olduğunu düşünmüyorum. Cezaların yerine ödül yönteminin bu yaş grubu için daha doğru olduğunu düşünüyorum. Ama tabii bu cezayı kaldırıp, bütünüyle yok edelim değil. Bunlar yerine doğru bir iletişimle, çocuğun üzerinde açıklamaları yaptığınız zaman, ister istemez hatasını görüyor ve tekrarlamıyor. Ama direkt iletişime geçmeden, hiçbir görüşme yapmadan, aile durumları, her öğrencinin sosyo ekonomik durumu, çevresi, aile fertleri, yaşayışı, ekonomi, her şey her şey, ahlakına kadar fark var. ...

Görüldüğü gibi, YK3k disiplin cezalarının tümünü işlevsiz bulmaktadır. Disiplini bozan öğrencilerin durumlarının tek tek ele alınması gerektiğini,

hatta ceza vermek yerine ödül vermenin öğrenciye istenilen davranışı kazandırma konusunda daha etkili olacağını belirtmektedir.

Öte yandan YK3k, disiplin cezalarının sene sonunda kaldırılmaması durumunda, ülkemizin koşulları gereği, öğrencinin meslek hayatının olumsuz etkileneceğini de ifade etmektedir:

Kınamanın üstü cezalar için sene sonunda oylama yapılıyor. Öğrencinin davranışlarında olumlu değişiklikler olduğu yönünde görüş bildirilirse cezalar kaldırılıyor. Bildirilmiyorsa, kaldırılmıyor. Kaldırılmadığında da öğrencinin geleceğinde bu cezalar set gibi çıkabiliyor. askeriye, polis okullarına giden öğrenci için hep araştırması yapıldığında önlerine çıkıyor ve öğrenci sınavı geçse dahi, uygun şartları sağlasa dahi, cezalardan dolayı belki bu başvuruları kabul edilmeyecek.

Son olarak YK3k genelde tüm disiplin cezalarını uygun görmediğini, özelde ise örgün eğitimin dışına çıkarma cezasını alan öğrencinin okuldan ayrılması nedeniyle belirtilen uygun bulmamakla birlikte açık lisede eğitimine devam etme imkanının tanınmış olmasını olumlu bulmaktadır:

Örgün eğitim dışına çıkarmak bütünüyle çocuğu dışarı atmanın kendisi. Başka türlü değil. Yani bence hiçbir eğitimci, ben bir öğrenciyle başa çıkamıyorum, bunu cezalandırırsak, okuldan ayırırsak, diğer öğrencileri kurtarırsak. Hayır, her öğrenci kendi içinde değerlidir ve değerlendirmemiz gerekiyor. Ben bu cezaların hiçbirini doğru bulmuyorum. Yaptırımı olduğunu da düşünmüyorum. Tam tersine öğrenci daha çok kinleniyor. Topluma karşı, öğretmenine karşı, ailesine karşı cephe kuruyor. ... (Açık liseden mezun olup) diplomasını alan öğrenciler gene üniversite imkanlarından faydalanıyor, daha önceki yapmış olduğu davranışı belki bir daha sergilemeyecek. Eğitimsel bir kayıp olmuyor ama çocuğun bütün haliyle, toplum içerisinde yer alması daha iyi olur.

Yöneticilerin örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasına ilişkin görüşlerine bakıldığında, bazı yöneticiler tarafından açık lisede okumanın “iyi” olduğunun belirtildiği görülmektedir (YK1e, YK3e, YK4k, YK6e, YK7e, YK8e, YÖ1e, YÖ4k). Bu görüşün altında yatan nedenler, “bazı öğrencilerin örgün eğitime adaptasyon sağlayamaması, öğrencinin bulunduğu ortama zarar vermesi, diğerlerinin eğitim hakkını engellemesi, öğrencinin üniversiteye gidebilme ihtimalinin olması, eğitim hakkının engellenmemesini sağlaması” şeklinde sayılabilir. Öte yandan yöneticilerden YK2k, YK5e, YK9e, YÖ2e, YÖ3e, YÖ5e, YÖ6e “örgün eğitimde öğrencinin başarılı olamayacağı, topluma kazandırılmayacağı, eğitim hakkını ve geleceğini etkileyeceği” nedenlerine dayanarak anılan cezayı uygun bulmamaktadırlar.

Katılımcıların Özel Hayatın Gizliliği Hakkına İlişkin Görüşleri

Aşağıda öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin özel hayatın gizliliği hakkına ilişkin görüşleri ele alınmıştır. Tüm katılımcı gruplarına ait görüşler bir bütün olarak ele alınmıştır. Bu nedenle görüşlerin tamamı, katılımcı ayrımı gözetilmeksizin aynı alt kategoriler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Buna göre, öğrencilerin özel hayatının gizliliğini tanımlamaları istenen katılımcılardan bazıları, öğrencilerin özel hayatının olduğunu belirtmişler ancak bu hakkın sınırları üzerine görüş belirtmemişlerdir. Bu nedenle bu görüşler, “mutlak bakış” olarak kategorilendirilmiştir. Geri kalan görüşlerin, öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkının bulunduğunu kabul etmekle birlikte özel hayatın gizliliği hakkının sınırlarına odaklandıkları görülmüştür. Bu nedenle bu görüşler “şartlı bakış” olarak kategorilendirilmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Katılımcıların Eğitim Hakkına İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Katılımcılar	Alt Kategoriler		f	%
Öğrenci	Mutlak Bakış	Kamu	9	60
		Özel	6	40
	Şartlı Bakış	Kamu	-	-
		Özel	-	-
	Toplam			15
Öğretmen	Mutlak Bakış	Kamu	3	20
		Özel	2	13,33
	Şartlı Bakış	Kamu	6	40
		Özel	4	26,66
	Toplam			15
Yönetici	Mutlak Bakış	Kamu	3	20
		Özel	2	13,33
	Şartlı Bakış	Kamu	6	40
		Özel	4	26,66
	Toplam			15

Tablo 6’da görüldüğü üzere görüşme yapılan tüm öğrencilerin görüşleri (9 kamu, 6 özel) o “mutlak bakış” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Öte yandan 5 öğretmenin görüşü (3 kamu, 2 özel) “mutlak bakış” alt kategorisinde incelenmiştir. Kamu okulunda çalışan 6 ve özel okulda görev yapan 4 öğretmenin görüşleri ise “şartlı bakış” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Son olarak toplam 5 yöneticinin görüşü (3 kamu, 2 özel)

“mutlak bakış” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Kamu okulunda çalışan 6 ve özel okulda görev yapan 4 yöneticinin görüşleri ise “şartlı bakış” alt kategorisinde incelenmiştir.

Öğrencilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğrencilere, öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkının ne olduğu sorularak öğrencilerin özel hayatın gizliliği hakkını açıklamaları istenmiştir. Öğrencilerden alınan yanıtlar, tüm katılımcı görüşleri gözetilerek oluşturulan, “mutlak bakış” ve “şartlı bakış” olarak adlandırılan alt kategoriler kapsamında incelenmiş olmakla beraber, öğrencilerin görüşlerinin tümü herkes gibi öğrencilerin de özel hayatının gizliliği hakkının bulunduğunu belirttikleri için “mutlak bakış” alt kategorisinde değerlendirilmiştir.

Özel hayatın gizliliği hakkına ilişkin genel değerlendirmeler yapan öğrencilerin görüşleri şöyledir:

Ben her öğrencinin birtakım konularda özel hakkı olduğunu düşünüyorum. Bazı şeylerin öğrenciler söylenmesini istemezler. Bundan utanıyordur, insanların ona nasıl bakacağından şüphe edebilir. Bu öğrenci açısından bence böyle bir gizliliğin olduğunu ve böyle bir hakkının olduğunu düşünüyorum. (SK1k)

Öğrencinin özel hayatı var tabii. Bence özel hayatım bende kalmalı. Herkesin bilmesi gerekmez sonuçta. Ama tabii kendine yakın gördüğün biriyle de paylaşabilirsin, kendi isteğinle. (SK2k)

Her öğrencinin özel hayatının gizli tutulması gerekir. O kişi öyle istiyor olabilir, öğretmenleriyle, herkesle paylaşmak istemiyor olabilir. (SÖ1k)

Öğrencinin bilgilerinin dışarı verilmemesidir. Bence bu iyi bir şeydir. (SÖ2k)

Kendisinden başka kimsenin özel hayatını bilmemesi demektir. Öğrencinin özel hayatı vardır, herkesin vardır. (SÖ3e)

Tuvalete bile kaç defa gittiğimin bilinmemesidir bence. (SÖ6e)

Görüldüğü gibi öğrenciler, kendilerine ait bir özel hayatlarının olduğunu belirtmektedirler ve bu özel hayatlarına ilişkin bilgilerin herhangi bir istisna belirtmeksizin kimseyle paylaşılmamasını istemektedirler. Belirtilen görüşler, özel yaşam hakkından ayrı olarak, bir öğrencinin, dosyasının ya da kayıtlarının üçüncü kişilere yetkisiz biçimde açıklanmasının yasaklanmasına zemin oluşturan gizlilik hakkının ileri sürülmesine imkân verdiği görüşünü

savunan Caruso'nun (1970, 383) görüşlerini destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin yukarıda aktarılan görüşleri, her ne kadar toplum denilen sosyal bir çevrede yaşasa da bireyin kendine özgü bir yaşam alanında yaşamak istemesi, bireyin özel yaşamını, kendisini ilgilendiren ve gizli tutmakta kişisel çıkarının bulunduğu konulardan oluştuğu gerekçesiyle üçüncü kişilerin bu alana müdahale etmesini istememesinin haklı olduğu yaklaşımıyla uyumludur (Bilge, 2010, 1; Kılıçoğlu, 1993, 81).

Öte yandan öğrencilerin bir kısmı özel hayatı, okul dışındaki aile yaşamlarıyla ve arkadaş çevreleriyle ilişkilendirmişler ve bunların okulda bilinmemesini de gizlilik olarak algılamışlardır:

Özel hayat denince benim aklıma aile geliyor. ... Dolayısıyla insanın ailesi bence daha çok özeldir ve ailesi hakkındaki bilgileri okuldakilerin bilmesi gerekmez. ... (SK4k)

Özel hayatın gizliliği hakkı herkesin vardır. Benim ailemle ilgili sıkıntım olduğu zaman kimseye söyleme zorunluluğum yoktur. Herkesin özel hayatı vardır. Gizliliği sağlanmalıdır. (SK5k)

Özel hayat, ailesinde, okul dışındaki çevresinde yaptığı davranışlar demektir. Bu gizlilik de, yayılmamasını gerektirir bence. (SK6e)

Benim bir arkadaşım vardı, benim daha önceki sınıfımda, problemleri vardı ailesiyle. O da nasıl olduğunu anlamadığımız bir şekilde duyuldu ve arkadaşımız çok üzülmüştü. O zamandan beri ben gerçekten çok ciddi davranmaya çalışıyorum. ... Bana eğer söylenmişse, gizlemeye çalışıyorum. (SK8k)

Kendi irademle karar alabiliyor olmam, kendi arkadaş çevremi kendim belirliyor olmam, kendi tercihlerimi enine boyuna kendim değerlendirmem. Bireyin özel haklarına birey olduktan sonra da giriyor. (SK9k)

Öğrencinin özel hayatının gizlenmesi, ailesinin, sınıf tekrarı yapmışsa bunun, suçları varsa suçlarının gizlenmesi, perde yapılmasını anlıyorum. (SÖ4k)

Görüldüğü gibi öğrenciler ailelerini özel yaşamlarının önemli bir parçası olarak görmektedirler. Ailesiyle ilgili bilgilerin kendileri için çok özel olduğunu belirtmektedirler ve bunları okuldaki arkadaşlarıyla, öğretmenleriyle ve yöneticilerle paylaşmak istemediklerini, paylaşmaları halinde de bunların muhakkak gizli kalması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğrencilerin ikisi özel hayatı okuldan ayırmamıştır. Örneğin, SK7e özel hayatlarının okulda devam ettiğini bir örnekle açıklarken, SK3k, özel

hayattaki sıkıntılarını okul yaşamlarını etkileyeceğini belirtmiş, hatta bu nedenle, özel hayatın paylaşılması, saklı tutulmaması gerektiğini savunmuştur:

... Derste sınıfta, bir kız öğrenci bir erkek öğrenci en basiti el ele tutuşuyorlar. Okul müdürü çok muhafazakar olduğu zaman, bunu çok büyük bir cinsel istismar oluşmuş gibi lanse edebiliyor. ... Bir ceza verilecekse de bu da özel hayatı ihlal etmeden olmalı. Çıkıp da koridora bağırırmamalı, siz ne yapıyorsunuz, günah değil mi, niye böyle şeyler yapıyorsunuz gibi şeyler değil de, öğrenciyi karşısına alıp konuşmalı bence. (SK7e)

Bence özel hayat okuldan ayrı tutulamaz. Zaten özel hayatında bir sıkıntın varsa bu her şeyini etkiliyor. Başta okulumuz olmak üzere, derslerimizi etkiliyor. Bence bu paylaşılmalı, gizli tutularak bir şey yapılamaz. (SK3k)

Öte yandan, öğrencilerden SÖ5e, özel hayatını, okul dışında tanımlamış, okul dışında yaptığı şeylerin kendi özel hayatını oluşturduğunu belirtmiş ve öğretmenlerinin buna karışmalarını uygun bulmamıştır. Ancak SÖ5e'nin bir ifadesi dikkat çekicidir. Ona göre, sosyal paylaşım sitelerinde paylaştığı bir şeyin öğretmeni tarafından kınanması yanlıştır:

Okul dışında yaptığım şeyler bence özel hayatımdır. Hiçbir öğretmenin de karışması doğru değildir mesela. Sosyal paylaşım sitelerinde paylaştığım bir şeyin, öğretmenlerim tarafından kınanması doğru değildir, okul dışında yaptığım şeyler özel hayatımdır. (SÖ5e)

Sosyal paylaşım sitelerinde öğrencilerin çeşitli paylaşımlarda bulunması çağımızın güncel konusu haline gelmiştir. Ülkemizde yapılan bir araştırmada (Belin ve Yıldız, 2011), lise öğrencilerinin bir sosyal paylaşım sitesindeki (facebook) üyeliklerinin iki ya da üç yıllık bir mazisi olduğu, katılımcıların %23'ünün günde en az bir kere bu siteyi ziyaret ettiğini ve bu sitede yaklaşık bir saat zaman geçirenlerin oranının %48 olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu bilgilerden yola çıkarak, ülkemizdeki lise öğrencilerinin sosyal paylaşım sitelerini azımsanmayacak ölçülerde kullandıklarını söylemek mümkündür.

Öğrenci SÖ5e'nin sosyal paylaşım sitelerindeki paylaşımlarının öğretmenleri tarafından kınanmasını yanlış bulması manidar sayılabilirse de, günümüzde sosyal paylaşım sitelerinde öğrencilerin paylaşımlarına ne ölçüde hoşgörüle karşılanacağı tartışmalıdır. Bu konuda münferit olaylar yaşanmaktadır. Bunlardan biri ABD'nin Chicago eyaletinde yaşanmıştır. Griffith Orta Okulu yönetimi, *Kennedy Fortier* isimli bir öğrenciyeye, Facebook'ta kime nasıl zarar vereceği hakkındaki mesajlaşması nedeniyle,

sonunda gülücük ifadesinin (*smiley icon*) bulunmasına rağmen, çıkarma cezası vermiştir. Amerikan Medeni Haklar Birliği (*American Civil Liberties Union, ACLU*) cezaya karşı, öğrencinin bağımsız konuşma hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle dava açılmıştır (Negovan, 2012,1). Bu olaydan da anlaşılacağı gibi, sosyal medyadaki paylaşımların ne ölçüde hoş görüleceği, tartışmalı olmakla birlikte çeşitli uyuşmazlıklar doğurabilmektedir.

Öğretmenlerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlere, öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkının ne olduğu sorularak öğrencilerin özel hayatın gizliliği hakkını açıklamaları istenmiştir. Öğretmenlerden alınan yanıtlar, tüm katılımcı görüşleri gözetilerek oluşturulan, “mutlak bakış” ve “şartlı bakış” olarak adlandırılan alt kategoriler kapsamında incelenmiştir. Öğretmenlerin tamamı, herkes gibi öğrencilerin de özel hayatın gizliliği hakkı olduğunu belirtmişlerdir. Ancak öğretmenlerin bazıları bu hakkın kapsamına ilişkin değerlendirmelerde bulunurken, bazıları bulunmamıştır. Bu nedenle, hakkın sınırları ve kapsamı hakkında değerlendirmelerde bulunmayan öğretmenlerin görüşleri “mutlak bakış” alt kategorisinde incelenirken, diğer görüşler “şartlı bakış” alt kategorisinde incelenmiştir.

Öğretmenlerin, özel hayatın gizliliği hakkına görüşleri arasında mutlak bakış alt kategorisinde incelenen görüşler şöyledir:

Kesinlikle korunmalıdır ve paylaşılmamalıdır. (ÖK5e)

İstemediğini çevresiyle paylaşmamasıdır. (ÖÖ1k)

Yukarıda görüşleri aktarılan öğretmenlerden ÖÖ1k, öğrencinin özel hayatın gizliliği hakkını, öğrencinin istemediğini çevresine aktarmamak şeklinde çok kısa tanımlarken, ÖK5e, öğrencinin özel hayatının korunması gerektiğini ve öğrencinin özel hayatına ilişkin bilgilerin üçüncü kişilerle paylaşılması gerektiğini kısaca ifade etmiştir. Bu alt kategori içerisinde görüşleri incelenen diğer öğretmenlerse, öğrencilerin tıpkı yetişkinler gibi özel hayatın gizliliği hakkına sahip olduğunu açıkça ifade etmişlerdir:

Öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkı kavramı öğrenci başlığı altında sınırlanmayacak kavramlar. Birey hak ve özgürlükleri içinde değerlendirilmesi gereken kavramlar. Bireyin özel hayatı tabii ki gizlidir. Bu hak ve özgürlüklerden faydalanabilmek için öncelikle bunların bilincinde olmak gerekir. (ÖK3k)

Sadece öğrencilerin özel hayatının gizliliği değil, tüm insanların özel hayatının gizliliği söz konusudur. Öğrencinin kendine ait olması gereken bir kişiliği var. Diğer insanlarınkinden çok farklı değil. Öğrencinin de hakkı olduğunu ve kendi kişiliğini koruması için böyle bir şeye ihtiyaç hissetmesinin normal olduğu ve olması gerektiğini düşünüyorum. (ÖK7e)

Böyle bir hakkı var, doğal bir şey bu. Her bireyin nasıl özel yaşamının gizliliği varsa, öğrencinin de var. Tanımı bizim için zor bir tanımdır tabii ama doğal bir şey bu. (ÖÖ5e)

ÖK3k, ÖK7e ve ÖÖ5e'nin görüşleri, çocukların da tıpkı yetişkinler gibi birey olarak gelişebilmek için gözlerden uzak kalmaya ve kendilerine ait özel yaşama sahip olmaya ihtiyaç duyabildiklerini, bu nedenle çocukların üçüncü kişilere karşı özel yaşamını koruyabilmesi gerektiğini savunan Fombad'ın görüşleriyle uyumludur (2005, 113). Öte yandan yukarıda yer verilen görüşler, özel hayatın gizliliği hakkının, herkesin sahip olduğu bir hak olduğunu savunan ve öğrencilerin özel hayatının, diğer insanlarıninkine göre daha dar kapsamlı olmadığını ileri süren Caruso'nun görüşlerine de paraleldir (1971, 380).

Öte yandan, katılımcı öğretmenlerin bir kısmı öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkının olduğunu düşünmekle birlikte bu hakkın hangi durumlarda sınırlanması gerektiğine de işaret etmişlerdir. Bu nedenle görüşleri, "şartlı bakış" alt kategorisinde incelenmiştir. Şartlı bakış alt kategorisi altında incelenen görüşlerden bir kısmı öğrencinin özel hayatına ilişkin bilgilerin öğretmenleri ve özellikle rehberlik öğretmenleri tarafından bilinmesi gerektiğini ifade etmişlerdir:

Anne babadan sonra öğrenciyle en fazla zaman geçiren ve onun talim ve terbiyesinden sorumlu olan öğretmenlerdir. Onların gerekirse aile içinde, sokakta veya okul içerisindeki bazı özel durumlarını bilmelerinde ciddi faydalar olduğunu düşünüyorum. Bunlar söz konusu olmadığı zaman onları yönlendirmenin ve eğitmenin güç olduğunu düşünüyorum. Onun için özel hayatı bir noktaya kadar bilinmemeli. Bir noktadan sonra belirli kişiler arasında paylaşılmalı. (ÖK1e)

Aslında herkesin özel hayatında gizlilik var. Okul da deşifre etmediği sürece, öğretmenin deşifre etmemesi gerekiyor. Rehber öğretmen, danışman, müdür yardımcısı, sınıf öğretmeni tarafından bilinebilir, eğer öğrenci istiyorsa. İstemiyorsa bence de bilinmemesinde fayda var. (ÖK4e)

Her öğrenci yani her birey özel hayatının göz önünde olmasını çok fazla istemeyebilir. Ailevi tutumunu, sosyal imkânlarını her ortamda paylaşmak istemeyebilir. Gizli kalması taraftarıyım ben de. Psikolojik açıdan da, rehberlik açısından da, rehberlik öğretmeni bilebilir bunu, aynı zamanda sınıf öğretmeni bilebilir bunu diyebiliyorum. Bunları diğer öğretmenlerle, arkadaşlarıyla paylaşmanın uygun olmadığını düşünüyorum. (ÖÖ2e)

Ben de gizliliğe katılıyorum, rehberlikte özellikle. Öğrencinin özel hayatı gizli olmalıdır. Bize söyleyebileceği, idareye söyleyebileceği, öğretmene söyleyebileceği her şey ayrıdır. O yüzden eğer öğrenci ile öğretmen arasında gizlilik olacaksa, ikisi arasında kalmalı. Ama çok uç noktalar da olabilir. Uç noktalarda tabi ki okul müdürlüğüne ya da polise bildirilecek konularda olabilir. (ÖÖ3e)

Okullarda bence bu büyük bir problemdir. ... Çocuk paylaşmak istediği özelini, bir arkadaşı ya da öğretmeniyle paylaşıyor. Sonra ne yazık ki bu özel kalmıyor, çocuklar arasında da kalmıyor. Çocuklar birbirlerine karşı oldukça acımasızlar. ... Çocuk öğretmene gizli bir şeyini söylüyor, hepsi için demeyeceğim, ama bazıları bu çocuğun kendisiyle paylaştığı şeyi, öğretmenler odasında herkesin içinde konuşuyor. Ben bunun çocuğa çok büyük bir haksızlık olduğunu düşünüyorum. Okulun tedbir alması gereken konular olabilir. Çocuk özel yaşantısında taciz altındadır, bir tehlikededir vs. o gibi durumları ayrı tutuyorum. O zaman tabi önlem alınması gerekir. Çocuğun sağlığı için önlem alınması gerekiyordur, o zaman tabi ki öğretmen, PDR ile okul yönetimi ile paylaşmalıdır ki önlem alınabilsin. Ama bunun dışındaki konularda eğitimcilerin daha hassas olması lazım. (ÖÖ6e)

Yukarıda görüşleri aktarılan katılımcıların tamamı, öğrencinin özel hayatına ilişkin bilgileri öğretmenleri, okul yöneticileri ve özellikle rehber öğretmenleriyle paylaşabileceklerini ileri sürmektedirler. Ancak paylaşılan bu bilgilerin kesinlikle gizli kalması, diğer öğretmenler veya öğrencilerle bu bilgilerin paylaşılması gerektiğini savunmaktadırlar. Bunun yanı sıra paylaşılan bilgiler, örneğin ailesine ilişkin önemli bilgiler, sosyo ekonomik düzeyine ilişkin bilgiler şeklinde olabileceğini ileri sürenler olduğu gibi (ÖK1e, ÖK4e, ÖÖ2e) çocuğun güvenliği açısından öğretmenlerin, yöneticilerin mutlaka bilmesi ve gerekli önlemleri almaları gereken durumların da olabileceğini ileri sürenler (ÖÖ3e ve ÖÖ6e) de bulunmaktadır.

Bunun yanı sıra katılımcı öğretmenlerden ÖK6k ve ÖK9e, kendi deneyimlerinden yola çıkarak hangi durumlarda, öğrencinin özel hayatına ilişkin bilgilerin paylaşılması gerektiğine dikkat çekmektedirler.

... Bazen çocuğun özeline girmek zorunda kalıyorsunuz. Anne baba ayrı, ikinci bir üvey anne gelmiş, ikinci bir üvey baba gelmiş, evde bir taciz olayı olabiliyor, çocuğa kötü davranışlar olabiliyor. İster istemez, çocukta o bilgiyi alıp problemi çözebilmeniz açısından ya da sosyal kuruma yönlendirebilmeniz açısından, bazen bu noktaya getiriyoruz. Bizim lisedeki öğrencilerimizi görüyoruz, artık hepsi genç, yaşantılarını biliyoruz, o noktada öğrenciye müdahale edilmesine karşıyım ben. Ama dediğim gibi ailevi yapısını öğrenmek anlamında, arkadaş çevresinde mesela

çok ciddi problemler olabiliyor, öğrenci sigara, alkol, eroin, bunlara sevk edilme noktasına geldiğinde, tabi ki soruyoruz. Kimlerle geziyor, kimlerle ne yapıyor. Çünkü o çocuk bizim için değerli. Onu kurtarabilmek anlamında aslında özeline girmek zorunda kalıyoruz. Bence sadece bu noktada girilmeli. (ÖK6k)

Öğrencinin özel hayatını herkesin bilmesi gereken bir durum değil tabi. Bazı şartlarda bazı bilgilerin paylaşılması gerekiyor. Böyle özel durumlar veya hastalık durumları mesela bazı öğrencilerim sara hastalığı gibi özel hastalıkları var. Bu özel hastalıkların aileler bilinmesini istemiyorlar mesela. Fakat an geliyor o çocuğun o hastalığın bilgisini bilmediği için sınıf içinde arkadaşları veya öğretmenleri ile yaşadıkları diyaloglardan dolayı olumsuz şeyler yaşanabiliyor. Yoksa yediği, içtiği, kız arkadaşı erkek arkadaşı, telefonda kimle görüşmüş, internette kimle görüşmüş Eğer eğitimine müdahale etmiyorsa bu, çok da fazla gerekli değil bilmemiz. (ÖK9e)

Yukarıda görüşleri aktarılan katılımcı öğretmenlerden ÖK6k ve ÖK9e, hangi durumlarda, öğrencinin özel hayatına ilişkin bilgilerin paylaşılması gerektiğine dikkat çekmektedirler. Bu noktada her iki öğretmenin de özel hayatın gizliliği hakkını ele alırken, iki önemli noktaya temas ettikleri görülmektedir. Bunlardan ilki, öğrencinin korunması amacıyla özel hayatına müdahale edilebileceğidir. İkinci ise duygusal yaşamı, ilişkileri söz konusu olduğunda, öğrencinin özel hayatına karışılmaması gerektiğidir. Örneğin, ÖK6k öğrencinin aile içinde tacize uğraması, ona sigara, alkol, eroin gibi kötü alışkanlıklar kazandırılmaya çalışılması gibi durumlar söz konusu olduğunda öğrenciyi korumak için özel hayatının gizliliğine müdahale edilebileceğini savunmaktadır. ÖK9e ise öğrencinin okuldaki eğitimini etkileyebilecek sağlık sorunları nedeniyle okulda acil bir durumun meydana gelmesi halinde, öğretmenin duruma müdahale edebilmesi için öğrencinin sağlık sorunlarını bilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, ÖK6k'nın temas ettiği çocuğun istismar edilmesi noktası önemlidir. Yapılan araştırmalar, bir yandan öğretmenlerin çocuğun istismar ve ihmali olayları karşılaştıklarını, ancak böyle bir durumda ne yapacaklarını bilmediklerini ortaya çıkarmakta, diğer yandan bu tür olayları ailenin özel hayatına girme korkusu ve öğretmen öğrenci ve öğretmen aile ilişkilerinin bozulacağı endişesiyle ihbar etmekten çekindiklerini ortaya koymaktadır (Karaman, 1993 ve Abraham, Casey ve Daro, 1992'den akt. Karaman Kepenekci ve Nayır, 2012, 442).

Karaman Kepenekci ve Nayır, çalışmalarında, öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili olaylarda yetersiz kaldığını ve ne yapacağını

yeterince bilmediklerini ve okuldaki ve sınıftaki öğrenci sayısı arttıkça öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali olaylarına karşı daha duyarsız davrandıklarını saptamışlardır (Karaman Kepenekci ve Nayır, 2012, 451 vd.).

Belirtmek gerekir ki, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin, öğrencinin istismar ve ihmale uğraması durumunda, herhangi bir çekince duymaksızın, yetkili makamlara ve ilgili kurumlara bildirimde bulunmaları Türk Ceza Kanununun 279. maddesinin, birinci fıkrası uyarınca zorunluluktur. Kamu görevlisinin suçu bildirmemesi başlığını taşıyan söz konusu madde hükmü, “*kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmayı ihmal eden veya bu hususta gecikme gösteren kamu görevlisi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır*” şeklindedir.

Öğretmen ÖÖ4k, ÖK6k gibi, öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkına gerektiğinde öğrenciyi korumak amacıyla duyguları incitilmeden müdahale edilebileceğini şu sözleriyle açıklamaktadır:

Ergenlik çağındaki gencin özel hayatı çok da gizli olmamalı. Gerektiğinde müdahale edilmeli. Çünkü öğrencinin hayatı elinizden kayıp gidebilir ama tabii rencide edilmemeli, rencide edilmesine karşıyım. (ÖÖ4k)

Öğretmenlerden ÖK6k ve ÖK9e'nin iki önemli hususa temas ettiği, bunlardan ikincisinin ise duygusal yaşamı, ilişkileri söz konusu olduğunda, karışılmaması olduğu yukarıda belirtilmişti. Ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrenciler, ergenlik çağındadırlar. Ergenlik, akran etkisine olan duyarlılığın arttığı bir dönemdir ve bu duyarlılık özellikle duygusal ilişkilerde fazladır (Furman, Brown ve Feiring, 1999'dan akt. Büyükpapaşçı, 2011, 7). Gençliğin iç çatışmaları, yakın birinin varlığını gerektirir; genç, kişiliğinin derinliklerini tanımayı başardıkça yoğun heyecanı paylaşma isteği belirir (Onur, 2005'den akt. Büyükpapaşçı, 2011, 7). Bu paylaşma isteğine ÖK2k da, öğrenci için tehlikeli bir durum yaratmadıkça müdahale edilmemesi gerektiğini savunmaktadır:

Burada kız erkek ilişkisi oluyor, olması da normal. Bunu genelde kızlarla da konuşuyorum, erkek öğrencilerle de konuşuyorum. Annesi biliyor ama babası bilmiyor durumunda ve yaşları gereği bunun normal olduğunu düşünüyorum. Özel hayatlarının onları yine tehlikeye sokmadığı sürece çok ortaya çıkarılması taraftarı değilim. (ÖK2k)

... Sınıf içinde mesela, son yıllarda özellikle kameralı cep telefonlarının yasaklanması meselesi vardı. Bununla ilgili biz elimize aldığımız bazı bilgileri görüp görmeme konusunda çok sıkıntı yaşadık. Bu bir anlayış meselesidir. Ben uygulamada bunu çok fazla yaptığımı söyleyebilirim. Ama gerek öğrenci gerekse sınıf tarafından bunun özel hayatın gizliliğine aykırı olduğuna dair uyarılar alıyorum. Özel hayatının o anda görüşülüp konuşulmasının kesinlikle normal hak açısından baktığımızda, aykırı ve yanlış olduğunu söyleyebilirim. Ama uygulamada bazen bir öğrenciyi bir açıdan tanımak faydalı olabilir düşüncesiyle kendi kendimize uydurduğumuz bir yöntem diye düşünüyorum. Bunun yanlış ve sakıncalı olduğunu düşünüyorum. Ama uygulamada buna çok fazla dikkat edilmeyebilir, edilmeyebiliyor. (ÖK8e)

Son olarak ÖK8e, görüşlerini açıklarken, her ne kadar, öğretmenlerin öğrencinin özel hayatına müdahale etmemeleri gerektiğini düşünse de, öz eleştiri yaparak, zaman zaman bizzat kendisinin özellikle cep telefonu nedeniyle müdahalelerde bulunduğunu ve bu yüzden uyarılar aldığını da itiraf etmektedir:

Yöneticilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan yöneticilere, öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkının ne olduğu sorularak öğrencilerin özel hayatın gizliliği hakkını kavramını açıklamaları istenmiştir. Yöneticilerden alınan yanıtlar, tüm katılımcı görüşleri gözetilerek oluşturulan, “mutlak bakış” ve “şartlı bakış” olarak adlandırılan alt kategoriler kapsamında incelenmiştir. Yöneticiler, herkes gibi öğrencilerin de özel hayatın gizliliği hakkı olduğunu belirtmişlerdir. Ancak yöneticilerin bazıları bu hakkın kapsamına ilişkin değerlendirmelerde bulunurken, bazıları bulunmamıştır. Bu nedenle, hakkın sınırları ve kapsamı hakkında değerlendirmelerde bulunmayan yöneticilerin görüşleri “mutlak bakış” alt kategorisinde incelenirken, diğer görüşler “şartlı bakış” alt kategorisinde incelenmiştir.

Yöneticilerin, öğrencilerin özel hayatın gizliliği hakkına ilişkin görüşleri arasında mutlak bakış alt kategorisinde incelenen görüşler şöyledir:

Bunun öğrenci olması bir şeyi değiştirmiyor bence, sonuçta bir insan. Belli bir yaştan sonra, küçük çocuklarımızın bile kendi özel şeyleri olduğuna inanıyoruz. ... Öğrenci olması hiçbir şeyi değiştirmez, özel hayatında bir gizlilik olmalı bence. (YK2k)

Onun evdeki yaşamı, anne baba ilişkisi, kendisinin arkadaş ilişkisidir, özel hayatı. Yani ailesiyle olan ilişkidir. ... (YK4k)

Bu sadece öğrenci için değil herkes için geçerli olan bir şey. Gene yasalar bunu koymuş, özel hayat gizlidir. Bütün bireyler için geçerli, öğrenciler de bir birey olduğuna göre onların özel hayatları da gizlidir. ... Artık bunlar birey, ... çok müdahil olamayız. Saygı ile yaklaşıyoruz. Artık bilincindeyiz. Özel hayat bilinciyle hareket ediyoruz. ... (YK5e)

Kişi kendisiyle ilgili onay verdiği şeylerin bilinmesi, ama bilinmesini istemediği şeylerin ifşa edilmemesidir bence. (YÖ4k)

Öğrencinin yaşayışı, toplumun genel ahlak ve değerlerini küçük görmediği veya değersizleştirmedeği veya benim özel hayatıma müdahale etmediği müddetçe, anayasal olarak bireysel olarak, hak ve özgürlükler açısından herkesin özel hakkı olmalıdır ve dokunulmazlığı olmalıdır. Öğrencinin de özel hayatının dokunulmazlığı bu haklar çerçevesinde değerlendirilmelidir. Öğrenci olmakla birlikte biz hayatının her alanına müdahale etmemeliyiz, edemeyiz. ... (YÖ2e)

Yukarıda yer verilen görüşlerin ortak noktaları, öğrencilerin de tıpkı yetişkinler gibi, özel hayatlarının olabileceğinin, kendi arkadaşlık ilişkilerinin, aile yaşantılarının özel hayatları içinde değerlendirilebileceğinin ve öğrencinin özel yaşam alanının olabildiğince gizli kalıp, yetişkinler tarafından müdahale edilmemesi veya açıklanmaması gerektiğidir.

Yöneticilerin bazıları öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkına ilişkin değerlendirmelerde bulunurken, hakkın kapsamına ve hangi durumlarda sınırlanabileceğine de değinmişlerdir. Sözü edilen görüşler, şartlı bakış alt kategorisinde incelenmiştir. Bu kategori altında görüşleri incelenen yöneticilerden bir kısmı, gerekli hallerde öğrencinin özel hayatıyla ilgili bilgilerin, sınıf öğretmeni, rehberlik öğretmeni ve okul yöneticisiyle paylaşılması gerektiğini belirtmişlerdir:

Öğrencinin özel hayatı kesinlikle olmalı. Öğrenci okuyor diye, hiçbir öğretmen hiçbir idareci onun sınırlarının içerisine girmemeli. Çünkü her bireyin bir sınırı var, bunu zorlamanın ya da baskı kurarak söylemek istemediği, paylaşmak istemediği şeyleri öğrencinin ağzından almanın hiçbir manası yok. ... Rehberlik servisinde de yapılan her görüşme, özel hayatın gizliliği anayasada da var malum, o konuda zaten gizli tutuluyor. ... Her insanın özel hayatı varsa öğrencinin de var. Bunun asla ihlal edilmemesi gerekiyor. (YK3k)

Öğrencinin özel hayatının gizliliği, herkesin gizli olması gerektiği kadardır bence. Şöyle, öğrencinin çok büyük sıkıntıları yoksa, gizli kalmalı. Ama gerçekten kendi geleceğini etkiliyorsa biz ister istemez bunu herkesle değil ama sınıf öğretmeniyle paylaşıyoruz ki, çocuğa birazcık daha ilgi göstereyim, birazcık daha en azından tolere elde edilsin, esnek davranışın diye söylüyoruz. (YK8e)

Öğrenci bizim gibi normal insandır. Onun da özel hayatı vardır. Toplumun bir parçası olarak özel hayat vardır ancak okul ve sınıf ortamında öğretmen özel

hayatını dışarıda bırakıp işini yapmaya çalışıyorsa öğrenci de özel hayatını okula yansıtmamalı. Sıkıntısını sorunlarını sınıf öğretmenine rehber öğretmenine ve en son okul müdürüyle paylaşmak suretiyle çözüm üretebilir. Yoksa bu sorunlar çözüm yerine sorunun artmasına sebep olur. (YK9e)

Sadece öğrencinin değil, hepimizin kendine özgü bir kimliği var. Benim burada idareci kimliğim, öğretmen kimliğim var, öğrencinin öğrenci kimliği var. Ama hepimizin özel yaşantımızda farklı şeylerimiz var. Tabi yer yer sınıf öğretmeniyle olsun, rehberlik öğretmeniyle olsun, bunları paylaşıyorlar. Bunların gizli kalması gerekiyor tabi. Ama bilmemiz gerekenler olabilir. Ama bunları etrafa yaymak, basına yaymak veya yayılmasını sağlamak, ahlak dışı bir şeydir. (YÖ1e)

Yukarıda görüşlerine yer verilen yöneticilerin tamamı öğrencilerin özel hayatının gizliliği haklarının olması gerektiğine inanmakla birlikte bazı durumlarda özel hayata ilişkin bilgilerin paylaşılması gerektiğini savunmaktadırlar. Bunların paylaşılacağı kişiler olarak, sınıf öğretmeni, rehberlik öğretmeni ve okul yöneticileri sayılmıştır. Yöneticilerin bazı bilgilerin paylaşılmasına ilişkin yaklaşımlarının olumlu olduğunu varsaymak uygundur. Öğretmenlerin, öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkına ilişkin görüşleri değerlendirilirken değinildiği üzere, öğrencinin ihmal veya istismar edilmesi durumlarında bu tarz yönlendirmeler yararlı olacaktır. Ancak öğretmenlerin aksine yöneticilerin, öğrencilerin özel hayatına ilişkin bilgilerin ne zaman bilinmesinin kaçınılmaz olacağına ilişkin açıkça ifade etmemiş olmaları eleştirilebilir. Çünkü yöneticiler çocuk ihmal ve istismarının saptanması ve bildirilmesinde sorumluluk, özellikle rehberlik öğretmenindeymiş gibi bir hava yaratmışlardır. Oysa yukarıda değinilen TCK md. 279 kapsamındaki bildirim yükümlülüğü okul yöneticilerini de kapsar.

YK7e'nin yaklaşımıysa, öğrencinin özel yaşamında gerçekleşen ve önlem almayı gerektiren durumlar söz konusu olduğunda, ailelerin önlem alması için, aileye bildirimde bulunmak biçimindedir. Ancak öğrencinin sırlarını bildiğini söyleyen yöneticinin bu tutumu, öğrencinin güveninin kaybına, okula duyduğu bağlılığın azalmasına yol açabileceğinden eleştirilebilir.

Ben bazı öğrencilerimizin bazı sırlarını biliyorum. Ben bu sırların bazılarını, masum olanlarını diyelim, aileleriyle paylaştım ve bunu onlara söylemeyin dedim, bildiğinizi bilmesin. Çünkü çocuğun yardıma ihtiyacı vardı ve benim değil daha çok ailenin yardımına ihtiyacı vardı. O anlamda ailesinin öfkelenmeyeceği, çocuğa zarar vermeyecek en masum şekilde paylaştığım aileler oldu. Paylaşmadıklarım da oldu yani bilmeleri gerekmiyorsa paylaşmıyoruz. (YK7e)

Yöneticilerden YK6e ve YÖ5e'nin, öğrencinin özel hayatının gizliliğini savunmakla beraber, öğrencinin okula beraberinde getireceği cep telefonunu özel olarak değerlendirmişlerdir.

Bu gizliliğin mutlaka bir ölçüsü olmalı. Öğrenci her yaptığı davranışı benden gizleyebilir, sizden gizleyebilir özelini çok fazla izlemek zorunda değiliz. Mesela hiçbirimiz hiçbir zaman öğrencinin cep telefonu özel bir araçtır, alıp da içinde neyi var neyi yok diye karıştırmayız, ama bunlar sonuçta 18 yaşından küçük bireyler oldukları için ailelerine karşı sorumlulukları var. Özellikle bu anlamda paylaşılmalı. Çünkü ergenlik dönemindeki insanlarla karşı karşıyayız. Hataların çok yoğun yapıldığı dönem olduğu için, bunların özellikle aileleri tarafından takip edilmesi ve paylaşılması gerekiyor, yanlış davranışlardan kurtarılmaları için. (YK6e)

Tabi ki öğrencilerin böyle bir hakkı olabilir. Lise düzeyindeki öğrenciden bahsediyorsak özel hayatın gizliliği önemlidir. Ancak bu özel hayatla ilgili olan kendi gizliliği ya da o alandaki başka arkadaşının sınırına dayanıyorsa ya da okul işleyişini eğitim öğretim ortamlarını bozabilecek, rahatsızlık verebilecek düzeye geliyorsa, burada özel hayatın gizliliği ortadan kalkar. Bilişim cihazlarıyla ilgili, belli kurallar var. ... O telefon size ait, ne bir öğretmenin ne bir idarecinin, içinde ne olup ne bittiğine dair herhangi bir şey sorgulaması yersiz, doğru değil. Ama siz o telefonla okulda bir başka arkadaşınızın fotoğrafını çekiyorsanız, bunu da sosyal medyada paylaşıyorsanız, o zaman o telefonun gizliliği ortadan kalkar. O zaman o disiplin yönetmeliği ile bilişim suçlarına giriyor. Bu çok ciddi bir yaptırım, örgün eğitim kurumları dışına çıkmaya kadar gidiyor. Onun için orada özel hayatın gizliliği falan ortadan kalkıyor. Ama siz telefonu kurallarına göre kullanırsanız, okulda kullanmazsanız, sadece izinlerle telefonunuzu kullanırsanız, özel hayatında ne yazıyor, kimle konuşuyor, kime mesaj atıyor bunu sorgulamayız. (YÖ5e)

Son on yılda, cep telefonları günlük toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir ve cep telefonu teknolojisinin kullanımı gençler ve yaşlılar arasında hızla artmaktadır (Thieneman Maddox, 2012, 261). Cep telefonu kullanımı ile ilgili yapılan birçok çalışmada özellikle Norveç'te, Japonya, Finlandiya, İtalya, İngiltere, Filipinler ve Kore cep telefonu kullanan en büyük grubun gençler olduğu görülmüştür. Birçok ülkede özellikle Asya ülkelerinde, cep telefonunun iletişim aracı olarak görülmesinin yanı sıra moda ve statü sembolü olarak görüldüğü de saptanmıştır (Özaşçılar, 2009, 22). Cep telefonunun eğlence aracı olarak anlamlandırılması ve moda sembolü olarak görülmesi özellikle genç bireylerde yaygın olduğu ve bununla bağlantılı olarak genç bireylerin kimlik oluşumlarını, kimlik yapılandırılmalarını cep telefonu üzerinden gerçekleştirdikleri de tespit edilmiştir (Özaşçılar, 2009, 21, 22).

Bilişim araçlarını kullanma yeni Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nde eski yönetmelikte olduğu gibi, disiplin yaptırımına tabi tutulmuştur. Buna göre, madde 164 (1) (I) hükmü uyarınca, "bilişim araçlarını amacı dışında

kullanmak” kınama; madde 164 (2) (ğ) hükmü uyarınca, “*bilişim araçları yoluyla eğitim ve öğretim faaliyetleriyle kişilere zarar vermek*” kısa süreli uzaklaştırma; 164 (3) (m) hükmü uyarınca, “*bilişim araçları yoluyla eğitim ve öğretimi engellemek, kişilere ağır derecede maddi ve manevi zarar vermek*” okul değiştirme cezası; 164 (4) (l) “*bilişim araçları yoluyla; bölücü, yıkıcı, ahlak dışı ve şiddeti özendirilen sesli, sözlü, yazılı ve görüntülü içerikler oluşturmak, bunları çoğaltmak, yaymak ve ticaretini yapmak*” örgün eğitim dışına çıkarma cezalarıyla cezalandırılacaktır. Ayrıca yönetmeliğin 4 (1) (ç) maddesinde bilişim araçları tanımlanmıştır. Buna göre, *ses ve görüntü kaydı yapma özelliği olan cep telefonu ve kamerayla bilgi toplama, saklama, tasarlama, işleme, aktarma ve çoğaltmada kullanılan bilgisayar, internet, veri depolama aygıtları çağrı cihazı ve benzeri araçlar* bilişim araçlarıdır. Görüldüğü gibi yönetmelik, okula cep telefonu getirilmesini yasaklamamakta sadece cep telefonlarının amacı dışında kullanımına sınırlama getirmektedir. Yoksa gençler arasında bu kadar yaygın olan cep telefonunun tümüyle okullarda yasaklanması hayatın olağan akışıyla bağdaşmayabilirdi.

Öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını değerlendirmesi istenen yöneticilerden YK1e ve YÖ6e'nin duygusal ilişkilere de yer verdikleri görülmektedir:

Herkesin bir özel hayatı var. Ben lisede öğrencinin özel hayatı denince, anne baba bir mi, çocuğun maddi durumu nedir, sağlık problemleri nelerdir, öğrencinin geçmişi, anne baba sağ mıdır, ölü müdür, ayrı mıdır, birlikte midir, anne dul mudur, maddi geliri nedir, çocuğun özel hayatı denince bunları anlıyorum. Çocuğun sağlık problemi olabilir, zihinsel problemleri olabilir. Onun dışındaki duygusal ilişkilerin ben olmaması gerektiğini düşünüyorum. Bizim yönetmeliğimiz, lise müfredatımız zaten ona izin vermiyor. Onu anlamıyorum. Duygusal boyutun olmaması gerektiğini düşünüyorum, çünkü bulunduğu yerde eğitim olmaz. (YK1e)

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere, her ne kadar öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkının olabileceğini benimsemiş olsa da YK1e, öğrenciler arasında oluşabilecek duygusal ilişkilere tümüyle karşı çıkmaktadır. Oysa doğa kanunları gereği, karşı cinsler birbirlerine ilgi duyabilirler ve bu ilgi duyma hali engellenemez. Ancak elbette ki okul içinde öğrencilerin duygusal ilişkilerini davranışa dönüştürmeleri sınırlanabilir. Tartışılması gereken yasakçı bir yaklaşımla bu tarz ilişkilerin yok sayılması değil, öğrencilerin duygusal ilişkilerini medeni biçimde yaşamalarına imkan verilmesi olmalıdır.

Öte yandan, yapılan bir çalışma YK1e'nin bu konuda çok fazla endişe taşımaması gerektiğini göstermektedir. Büyükşahin Çevik ve Atıcı 2008 yılında yaptıkları "Lise 3. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi" başlıklı çalışmalarında, öğrencilerin yarısından fazlasının karşı cins ile romantik bir ilişkisinin olmadığını tespit ederlerken, öğrencilerin yaklaşık üçte birinin karşı cinsten romantik bir ilişkisinin olduğunu belirlemişlerdir. Karşı cinsten romantik bir arkadaşın olup olmaması cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermese de kızlarda böyle bir ilişkinin olduğunu söyleyenlerin oranı daha yüksek saptanmıştır. Ancak duygusal beraberliklerin öğrenciler için zararlı olduğunu, olabildiğince bu tür ilişkilerden kaçınmaları gerektiğini varsaymak hatalı olacaktır. Örneğin, Büyükşahin'in (2001'den akt. Büyükşahin Çevik ve Atıcı, 2008, 45) üniversite öğrencileriyle yaptığı araştırmada romantik beraberliği olmayan öğrencilerin, duygusal yalnızlığı daha fazla hissettikleri bulunmuştur. Stresle başa çıkma tarzları açısından sadece iyimser tarzla başa çıkma yönünden yakın ilişkisi olan ve olmayan gruplar arası anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Romantik ilişkilere güvenli ve güvensiz bağlanmanın benlik saygısı, stres düzeyi ve stresle başa çıkma tarzları üzerinde yordayıcı olduğu bulunmuştur. Tüm bu bulgulardan yola çıkarak, karşı cinsten romantik bir arkadaşın olmasının ve buna yönelik memnuniyetin stresle başa çıkma açısından önemli olduğu söylemek mümkündür. Bu nedenle karşı cinsler arasında yaşanabilecek duygusal ilişkilere tümüyle olumsuz yaklaşmamak daha uygun olacaktır.

YÖ6e ise öğrencinin özel hayatını hem aile ilişkileri hem de kız erkek ilişkileri olarak anlamaktadır. Ancak öğrencilerin yaşları gereği, özel hayatlarının gizliliğinden söz etmenin çok da mümkün olmadığını, çünkü öğrencilerin özel hayatlarını anlattıklarını belirtmektedir. Öte yandan gerektiği durumlarda rehber öğretmenin ve yöneticinin öğrencinin özel hayatı hakkında bilgi sahibi olması gerektiğini, ancak bunların gizli kalması gereken durumlarda bu bilgilerin kimseyle paylaşılmaması gerektiğini belirtmektedir.

Gizliliği hakkı derken bunu aile ve kendi kız erkek ilişkileri açısından da düşünebiliriz. Eğitimde özel hayat biraz farklı. Eğitimin biraz daha farklı kuralları olmalı. Bana göre öğrencinin özel hayatı kısmen olmalı, kişilere göre olmalı. Mesela rehber öğretmen ve yönetici öğrencinin özel hayatına hakim olmalı. Bu eğitim sürecinde pozitif bir şey. Öğrenciyi ne kadar iyi tanıyorsa yönetici ve rehber öğretmen ve belki sınıf öğretmeni o kadar hakim olabilir. ... (YÖ6e)

Son olarak YÖ3e ise öğrencinin özel hayatını eğitim öğretim hayatıyla bir tutmuştur. Aile hayatını özel hayat içinde değerlendirse de, okul içinde olabilecek özel durumları öğrencinin kendi hemcinsi olan öğretmeniyle paylaşabileceğini belirtmiştir:

Öğrencinin okulda özel bir hayatı olamaz diye düşünüyorum. Çünkü öğrenci, küçük yaştan lise sona kadar, hatta ilkokul bire 60 aylıkken başlıyor, tamamıyla bir nevi özel hayatı okulu gibi oluyor diye düşünüyorum ben. Çok çok özelleri zaten aile içinde olan şeyler. Okul içinde olabilecek, erkek öğrenci erkek öğretmen, bayan öğrenci bayan öğretmen şeklinde, çok çok farklı özeller çıkmaz diye düşünüyorum ben. (YÖ3e)

Katılımcıların öğrencilerin özel hayatın gizliliği hakkına ilişkin görüşleri birarada incelendiğinde, öğrencilerin kendi hakları konusunda sınırlama belirtmedikleri, ancak öğretmen ve yöneticilerin öncelikle hakkın sınırlarını belirlemeye odaklandıkları söylenebilir. Öte yandan yöneticilerin, özel hayatın gizliliğine müdahale edilmesi gereken durumlar konusunda, sorumluluğu rehber öğretmen ve sınıf öğretmenine atmakla yetindikleri anlaşılmaktadır.

Katılımcıların Disiplin Cezalarının Öğrencinin Özel Hayatının Gizliliği Hakkına Etkisine İlişkin Görüşleri

Öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin öğrencilere uygulanan disiplin cezalarının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkına etkisine ilişkin görüşleri aşağıda ele alınmıştır (Tablo 7).

Tablo 7. Katılımcıların Disiplin Cezalarının Öğrencinin Özel Hayatının Gizliliği Hakkına Etkisine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Katılımcılar	Alt Kategoriler	f	%	
Öğrenci	Etkilediğine İnananlar	Kamu	6	40
		Özel	2	13,33
	Etkilemediğine İnananlar	Kamu	3	20
		Özel	3	20
	Hem Etkilediğine Hem Etkilemediğine İnananlar	Kamu	-	-
		Özel	1	6,66
	Toplam		15	100

Tablo 7'nin devamı...

Katılımcılar	Alt Kategoriler	f	%	
Öğretmen	Etkilediğine İnananlar	Kamu	3	20
		Özel	1	6,66
	Etkilemediğine İnananlar	Kamu	6	40
		Özel	5	33,33
	Hem Etkilediğine Hem Etkilemediğine İnananlar	Kamu	-	-
		Özel	-	-
Toplam		15	100	
Yönetici	Etkilediğine İnananlar	Kamu	1	
		Özel	4	
	Etkilemediğine İnananlar	Kamu	8	
		Özel	1	
	Hem Etkilediğine Hem Etkilemediğine İnananlar	Kamu	-	-
		Özel	1	
Toplam		15	100.0	

Tablo 7'de görüldüğü üzere, toplam 8 öğrenci (6 kamu, 2 özel) disiplin cezalarının özel hayatın gizliliği hakkını etkilediğine inanmaktadır. Kamu okulunda ve özel okulda okuyan 3'er öğrenci olmak üzere toplam 6 öğrenci etkilemediğine inanmakta, son olarak özel okulda okuyan 1 öğrenci hem etkilediğine hem de etkilemediğine inanmaktadır. Öte yandan, toplam 4 öğretmen (3 kamu, 1 özel) disiplin cezalarının özel hayatın gizliliği hakkını etkilediğine inanmaktadır. Toplam 11 öğretmen (6 kamu, 5 özel) ise etkilemediğine inanmaktadır. Son olarak toplam 5 yönetici (1 kamu, 4 özel) disiplin cezalarının özel hayatın gizliliği hakkını etkilediğine inanmaktadır. Kamu okulunda çalışan 8 yönetici ve özel okulda çalışan 1 yönetici olmak üzere toplam 9 yönetici ise etkilemediğine inanmaktadır. Özel okulda görev yapan 1 yönetici ise hem etkilediğine hem etkilemediğine inanmaktadır.

Öğrencilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğrencilerden disiplin cezası olarak uygulanan kınama, kısa süreli uzaklaştırma, tasdiknameyle uzaklaştırma ve örgün eğitimin dışına çıkarma cezalarının verilmesini, öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkına etkisi bakımından değerlendirmeleri istenmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre, 8 öğrenci disiplin cezalarının öğrencinin özel

hayatının gizliliği hakkını etkilediğine inanmaktadırlar. Geri kalan öğrencilerden 6'sı disiplin cezalarının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilemediğine inanmaktadırlar. Öğrencilerin 1'i ise disiplin cezalarının öğrencinin özel hayatını hem etkilediğine hem de etkilemediğine inanmaktadır.

Disiplin cezalarının öğrencinin özel hayatını etkilediğine inanan öğrencilerden SK2k'nın görüşü şöyledir:

Bence bu cezaların özel hayata etkisi var. Neden etkilemesin ki, her türlü etkileyebilir. (SK2k)

Disiplin cezalarının öğrencinin özel hayatını etkilediğine inanan öğrencilerden bir kısmı, öğrencinin alacağı disiplin cezasının aile hayatını etkileyeceğini, hatta belki de disiplin cezası almasına sebep olan davranışlarının ailesinden kaynaklanmış olabileceğini söylemektedir:

Etkiliyor. Okuldan atıldığını mesela ailesinden saklamaya çalışır. (SK3k)

Etkiler, çocuk ceza aldığı anda aile yaşamını etkileyebilir ya da böyle kötü davranışlar göstermesinin nedeni ailesi olabilir, ailesi yüzünden böyle davranıyor olabilir. (SK5k)

Mesela bu suçları özel hayatında bir şey vardır da işlemiştir. Etkileyebilir, etkiler diye düşünüyorum. (SÖ3e)

SK9k, öğrencinin bir disiplin cezası alması durumunda, öğrencinin aldığı cezayı ailelerin kabullenemediğini, bu nedenle de öğrencinin hem okuldan hem de ailesinden uzaklaştığını ileri sürmektedir.

Aileler öğrencilerin bu tür cezalar almasını kabullenemiyor. Bu davranışların neden olduğu nasıl okulda araştırılmıyorsa aile de araştırıyor. Okul aile arasında bir çatışma oluyor ve öğrenci aileden de uzaklaşıyor. (SK9k)

Öğrenci SK4k öğrencinin disiplin cezası almasının özel hayatına olabilecek farklı bir etkisinden söz etmektedir. SK4k öğrencinin tasdiknameyle uzaklaştırma cezası alması durumunda, gittiği okulda, öğrencinin o okula neden geldiğinin merak edileceğinin üzerinde özel olarak vurgulamaktadır:

Bence etkiliyor. Bir sonraki okula neden gittiğini herkes merak edecektir yani her birey onun buraya neden geldiğini merak edecektir. Sürekli irdelenecektir, onun bu okula neden geldiği. Zaten öğretmenler tarafından büyük ihtimalle bilinir onun neden geldiği. Özel hayatı etkiliyor bence. (SK4k)

Öğrenci SÖ4k öğrencinin disiplin cezası almasının, bu cezaların öğrencinin siciline işlediği için, gelecekteki meslek hayatını olumsuz etkileyeceğini, bu nedenle geçmişinin peşini bırakmayacağını belirtmektedir.

Tabi etkiliyor. Özel hayatına etki eder, çünkü ileride çalışacağı işte hayatını etkileyecek bütün büyük faktörlerde karşısına çıkar. Geçmiş peşinden bırakmaz. (SÖ4k)

Öğrenci SK7e disiplin cezaları nedeniyle öğrencinin eğitim öğretim faaliyetlerinden geri kalacağını bunun da eğitim hakkının gerçekleşmesini engellediği gibi, özel hayatının gizliliği hakkını ihlal edeceğini ileri sürmektedir.

Kesinlikle etkiliyor. Zaten, bir şeyden eksik kalırsan bu senin özel hayatındır, bu zaten özel hayatın ihlalidir, zaten aldığın cezalar da senin eğitim alanında kısıtlanmandır. ... (SK7e)

Öğrencilerden bazıları, disiplin cezalarının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilemediğine inanmaktadırlar. Bunlardan biri SK1k'dır. SK1k, öğrencinin bu cezalardan dolayı onurunun kırılabileceğini, psikolojik olarak etkilenip, daha özgüvensiz ve daha pasif olabileceğini, bu cezalar nedeniyle diğer insanların ona bakışının değişebileceğini, ancak özel hayatının gizliliği hakkının bu cezalardan etkilenmeyeceğini savunmaktadır.

Bunun bir ceza olması çok kötü bir şey. ... Cezalandırılmış olması, diğer insanlar açısından, ona bakış açıları bakımından onun için onur kırıcı bir şey. Ki bu özel hayatını psikolojik olarak etkileyebilir. Kendisinin işe yaramaz olduğunu düşünebilir ya da hiçbir şey yapamıyor olarak düşünebilir. ...Özgüvensizlik oluşuyor olabilir diye düşünüyorum çocukta. Daha pasif kalabilir olaylara artık diye düşünüyorum. Özel hayatın pek şey olacağını düşünmüyorum yani. (SK1k)

SK6e disiplin cezalarının öğrencinin özel hayatını etkileyebileceğini ancak özel hayatın gizliliği hakkını etkilemeyeceğini söylemektedir:

Özel hayatını tabi etkiler. Normal bir okulda okumak mı yoksa açık lisede mi okumak dersiniz, normal bir okulda okumak daha iyidir her zaman için daha avantajlıdır. Ama yani özel hayatın gizliliğini pek etkilemez. (SK6e)

SK8k öğrencinin özel hayatını etkilemediğini savunmakla beraber, SÖ4k gibi disiplin cezaları siciline işleyeceği için, gelecekte meslek edinmesinde bu cezaların karşısına tekrar çıkabileceğini ileri sürmektedir.

Özel hayatını etkilediğini pek zannetmiyorum ya. Ama ileride meslek sahibi olmak istediğinde bu karşısına çıkacak. Bilmiyorum yani, ben zannetmiyorum özel hayatına etki ettiğini. (SK8k)

SÖ1k, öğrencinin özel hayatını etkilemeyeceğini ancak ailesiyle arasında özel sorunların ya da hassas ilişkilerin olması halinde etkileyebileceğini söylemektedir. SÖ2k da, disiplin cezalarının öğrencinin özel hayatında değil, eğitim hayatında etki gösterdiğini savunarak, özel hayatının gizliliği hakkının disiplin cezalarından etkilenmeyeceğini söylemektedir.

Bence etkilenmiyor. Eğer öğrencinin ailesiyle özel bir durumu yoksa etkilemez, bence. (SÖ1k)

Bence bir ilgisi yok. Pek etkileyeceğini sanmıyorum. Özel hayatın şeyine geçmiyor ki, sadece eğitiminde söz konusu oluyor. (SÖ2k)

SÖ5e, disiplin cezalarıyla öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkının birbirleriyle ilgili olmadığını ileri sürerek, disiplin cezasının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını engellemediğini savunmaktadır.

Bence bir ilgisi yok. (SÖ5e)

Son olarak SÖ6e'nin görüşü şöyledir:

Bence kınama ve kısa süreli uzaklaştırma cezalarının pek ilgisi yok ancak, tasdikname ile uzaklaştırma ve örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezaları özel hayatını etkileyebilir, hatta direkt bitirir, öğrencinin psikolojisi de düşer. (SÖ6e)

SÖ6e, kınama ve kısa süreli uzaklaştırma cezalarının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkıyla ilgisinin olmadığını, ancak tasdiknameyle uzaklaştırma ve örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezalarının öğrencinin özel hayatını olumsuz etkileyeceğini hatta ortadan kaldıracağını ve psikolojisinin de bozulacağını belirtmektedir:

Öğretmenlerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlerden disiplin cezası olarak uygulanan kınama, kısa süreli uzaklaştırma, tasdiknameyle uzaklaştırma ve örgün eğitimin dışına çıkarma cezalarının verilmesinin, öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkına etkisi bakımından değerlendirmeleri istenmiştir. Öğretmenlerin verdikleri cevaplara göre, 4 öğretmen disiplin cezalarının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilediğine inanmaktadırlar. Geri kalan öğretmenlerden 11'i disiplin cezalarının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilemediğine inanmaktadırlar.

Öğretmen ÖK5e, disiplin cezası verilmesi sürecini bir kısır döngüye benzetmiş, öncelikle disiplin suçuna konu olan olayın okul içinde duyulduğunu, sonrasında disiplin suçunun verilmesi ve dosyasına işlenmesi nedeniyle ailesinin de suçtan haberdar olduğunu ve son olarak da öğrenciye disiplin cezasının uygulanması nedeniyle arkadaşlarının da öğrencinin disiplin cezası aldığını öğrendiklerini belirtmektedir. Öğretmenin disiplin cezası verilmesi ve uygulanması sürecini kısır döngüye benzetmiş olması nedeniyle, verilen cezaların öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilediğini varsaydığını düşünmek mümkündür.

Bu olay kısır döngü, bu olay duyuluyor, dosyasına işleniyor, ailesinin haberi oluyor, öğrenci okula gelmeyince arkadaşları da duyuyor. (ÖK5e)

Öğretmen ÖK6k ise verilen disiplin cezalarının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilemekle birlikte, disiplin cezası verilmesinin son nokta olduğunu ve bundan sonra uygulayıcılar olarak yapabilecekleri bir şey kalmadığını belirtmektedir. Ayrıca tüm öğrencilerin disiplin cezaları ve uygulamalarından aynı derecede olumsuz biçimde etkilenmediğini ileri sürmektedir.

Etkiliyor ama etkilenmeyen öğrencilerimiz de var, yok değil. Etkiliyor da, dediğim gibi bunda yapacak bir şey yok. Gerçekten o son nokta bizim için, o noktaya geldikten sonra zaten pek yapılacak bir şey kalmıyor. (ÖK6k)

Öğretmen ÖK7e, öğrencilerin özel hayatına ilişkin neredeyse tüm unsurların disiplin soruşturmalarında sorgulandığını belirtmektedir. Öğretmenler ve diğer eğitim iş görenlerinin öğrencinin okuldaki performansı ve gelişimi hakkında sürekli bilgiye ihtiyaç duydukları gerekçesiyle, öğrencinin özel hayatının kişinin olağan günlük yaşamında sahip olduğu özel hayatın gizliliği hakkından farklı olduğunu ileri süren görüşler bulunmaktadır. Ancak bu görüşler, öğrencilerin menfaati gereği bu bilgilerin gizlilikle korunması gerektiği konusunda birleşmektedir (Mawdsley ve Russo, 2002, 65; Caruso, 1971, 383). Öğrencinin özel hayatına ait bilgilerin korunması için ABD’de “*Family Educational Rights and Privacy Act (FERPA-Ailenin Eğitim Hakları ve Mahremiyet Yasası)*” yasası bulunmaktadır. Bu yasayla ana babalar çocuğun eğitimine ilişkin bilgilere erişme hakkına sahiptirler. Öte yandan, öğrencinin eğitim bilgilerini, üçüncü kişilerin erişmesi ve

açıklamasına karşı da korunmaktadır. Böylelikle yasada belirtilen menfaatler arasında bir denge kurulmaya çalışılmıştır. Ancak ülkemizde böyle bir koruyucu yasa bulunmadığı gibi, ÖK7e'nin de belirttiği gibi, kişisel bilgiler, bu bilgilere vakıf olanlar tarafından suça konu olayla ilgisi bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, kişinin aleyhine kullanılabilir. Oysa ki bu tür uygulamalar, hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmaz. Söz konusu ilke gereği, devletin tüm organları hukuk kurallarıyla bağlıdır. Okulda bir disiplin soruşturması için oluşturulmuş disiplin kurulu da hukuk kurallarıyla bağlıdır.

Tabi ki etkiliyor. Çünkü bu disiplin soruşturmalarında, birkaç tanesine tanıklık ettiğim de oldu, öğrenci kendi kadın erkek ilişkilerinden tutun da inanç veya politik bir duruş konularında dahi bu tip sorgulamalar olduğunu biliyorum. Kadın erkek ilişkilerinde ve inanç konusunda, insanın kendi özel hayatına ait şeylerin sorgulandığı bir durumdur bu. O yüzden etkiliyor tabi. (ÖK7e)

ÖÖ1k disiplin cezalarının verilmesi ve uygulanmaları sırasında özel hayata ilişkin bazı bilgilerin açıklanabileceğini ancak disiplin suçu işleyen bir kişinin, yaptığı disiplini bozucu davranışın sonucu olarak buna katlanması gerektiğini savunmaktadır. ÖÖ1k'nın, ifadesi, bir kişi bir suç işlese sonuçlarına katlanır yaklaşımının tezahürüdür. Ancak işlenen disiplin suçu için bir ceza öngörülmüşse, bu cezanın ötesine geçen ve birden çok olumsuz sonuç doğuran düzenlemeleri ve uygulamaları savunmanın ne kadar hakkaniyete uygun düşeceğini de tartışılır olduğunu belirtmek gerekir.

Özel hayat aleni ortaya konmuş oluyor ancak ceza gerektiren durumlarda insanlar yaptıklarının olumsuz sonuçlarından sorumlu olduğu için bunlarla yüzleşmek durumunda. Özel hakkının gizliliğini ihlal edeceğini bilmesi gerekir. (ÖÖ1k)

Öğretmenlerin geri kalanı, öğrencilere verilen disiplin cezalarının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilemeyeceğine inanmaktadırlar. ÖK3k, ÖÖ2e, ÖÖ4k ve ÖÖ6e görüşlerini gerekçelendirmeden açıklamışlar, ÖÖ2e ve ÖÖ4k, sözü edilen cezalarla özel hayatın gizliliği hakkı arasında bir ilgi bulunmadığını belirterek özel hayatın gizliliği etkilemeyeceğini açıklamışlardır.

Hayır, hayır, hayır. (ÖK3k)

Bence çok fazla ilgisi yok, özel hayatın gizliliğiyle ilgili. Ben çok fazla bağlantı kurmadım. (ÖÖ2e)

Bence özel hayatlarıyla ilgisi olmaz. (ÖÖ4k)

Özel hayatına çok ciddi bir sınırlama getirdiğini düşünmüyorum. (ÖÖ6e)

Öğretmenlerden ÖK1e, her ne kadar öğrencinin disiplin cezası almış olmasının, diğer öğrenciler ve öğretmenleri tarafından bilinmesinin sakıncalı olduğunu savunmakla birlikte, bu cezaların öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkında bir ilgisi olmadığını ileri sürerek, cezaların özel hayatın gizliliği hakkını etkilemediğini ifade etmektedir:

Çok ilgisi yok diye düşünüyorum. Okul içerisinde, öğretmenler ve öğrenciler arasında bilinmesinde sakıncalar var diye kabul ediyorum. Ama öğretmenler arasında bilinmesi onlara karşı tedbirler alması ve çözümler üretmesi konusunda faydaları olduğunu düşünüyorum. (ÖK1e)

ÖK2k, disiplin cezalarının keyfi olarak değil mevzuat uyarınca verilen ve kolay verilmeyen cezalar olduğunu, savunmaktadır. Bu cezaların, öğrenciler kendisine ve çevresine zarar verdiğinde onları sınırlamak maksadıyla verildikleri için öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkına etki etmediğini düşünmektedir:

Bu cezalar çok zor verilen cezalar, gerekli olmadığı sürece verilmeyen cezalar. Sınırlandırma gerekli olduğu noktada verilen cezalar. Kafasına göre bir öğretmen ya da bir yönetici bu cezaları vermiyor bizim okulumuzda. Öğrenciyi mecburen sınırlandırmak, kendine ve çevresine zarar vermeye başladığı zaman verilen cezalar olduğu için öyle bir şey olduğunu düşünmüyorum. (ÖK2k)

ÖK4e, öğrencinin disiplini bozucu davranışı nedeniyle bir başka öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkının etkilenmiş olabileceğini, bu disiplini bozucu davranışı nedeniyle o öğrencinin mutlaka cezalandırılması gerektiğini, özel hayatı etkilenecek diye disiplin cezası vermemek gibi bir durumun söz konusu olamayacağını ileri sürmektedir:

Özel hayatını etkiliyor da olabilir, etkilemiyor da olabilir. Ama o davranışları yaparken başka bir öğrencinin ya da öğretmenin haklarının bazılarını tecavüz etmiş ya da gasp etmiştir. Elbette ki, başkasının özel hayatına da bu yansımıştır. Bu bir eve hırsızın girmesi gibidir. Bir hırsız bir eve girdi, onun özel hayatına zarar gelecek diye ceza vermemek gibidir. Peki mağdur? İlla da ceza değil ama mutlaka bir yaptırım olması gerekir ki insanların o yaşta hele küçükken çocukların yaptığının yanına kar kalmamasını öğrenmesi gerekir ... (ÖK4e)

ÖK4e'nin söylemi, idari yaptırımı cezayla eş tutmaktan, cezayı ölç almacı bir yaklaşımla şekillendirmekten kaynaklanmaktadır. Oysa disiplin yaptırımlarının amacı ölç alma değil, bozulan idari düzeni yeniden sağlamaktır.

ÖK8e, disiplin cezası verilmesi sürecinin başlangıcından itibaren öğrencinin özel hayatının gizliliğinin kalmadığını ileri sürmektedir. Ancak günümüzde geçmişe kıyasla öğrencinin özel hayatının korunması bağlamında iyileşme olduğunu belirtmekte, bu nedenle özel hayatın gizliliği hakkının disiplin cezaları nedeniyle engellenmediğini savunmaktadır.

... Zaten daha cezanın başlangıcından itibaren özel hayatın çok da fazla kalmadığını söyleyebilirim. Çünkü bir çocuğun ailesini bir cezayı vermek üzere okula davet ediyorsan, zaten orada bir gizlilikten bahsedemezsin. Ama en azından bundan birkaç yıl öncesine kadar bu cezaların tüm okul önünde açıklandığını hesaba katarsak, şu anda çok daha normal bir yol izlendiğini söyleyebilirim. Çünkü bir öğrenci disiplin cezası alabiliyor ve en yakın arkadaşından başkası duymayabiliyor. ... (ÖK8e)

ÖK8e'nin görüşlerine benzer şekilde ÖÖ5e de öğrenciye disiplin cezasının uygulanmasında, disiplini bozucu olayın ortaya çıktığı andan cezanın verilip uygulandığı ana kadar okuldaki diğer öğrenciler tarafından sürecin bilinmesi nedeniyle öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkının zaten olmadığını bu nedenle de öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkının etkilenmeyeceğini ileri sürmektedir.

Hayır, etkilemez. Aslında tolere edilebilir şeyler bunlar. Öğrenciye ... niye kınama cezası verildiğini öğrenciler de arkadaşlar da bunu biliyorlar. ... Bu kınama cezasının verilmiş nedeni belli. Küfür ettin sen, onun için sana kınama cezası verdik. Bunu herkes duyacak bilecek ama bu özel hayatın gizliliğini etkiler mi, bana göre etkilemez. Çünkü zaten bilinen bir şey. (ÖÖ5e)

ÖK9e, görüşmelerin yapıldığı sırada yürürlükte olan "Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği"nin 19. maddesinde yer alan "*daha sonraki dönem/dönemlerde aynı davranışları tekrarlamayan ve iyi hâlleri görülenlerin durumları, okul öğrenci ödül ve disiplin kurulunca değerlendirilir. Öğretmenler kurulu kararına bağlı olarak cezaları, mezun olacakları öğretim yılının ikinci dönemi tamamlanmadan dosyalarından silinir ve sonuç yazılı olarak velilerine bildirilir*" hükmüne istinaden örgün eğitim dışına çıkarma cezası hariç diğer cezaların öğrencinin özel hayatını etkilemediğini savunmaktadır. Hatta belirtilen cezadan daha hafif cezaların anlamının öğrenci tarafından tam olarak kavranmadığı için beklenen etkiyi vermediği gibi öğrencinin herhangi bir şekilde olumsuz etkilenmediğini de savunmaktadır. Bahsedilen düzenlemeye, yeni "MEB Ortaöğretim Kurumları

Yönetmeliği”nde 171. maddenin (2). bendinde büyük ölçüde aynen yer verilmiştir. ÖK9e'nin görüşleri şöyledir:

Bu tür cezalar genelde sene sonunda, öğretmenler kurulunda alınan kararlar genelde kaldırıldığı için, örgün eğitim kurumu dışına çıkarma hariç, çok da özel hayatını etkilemiyor. Bir de bu yaş grubunda öğrencilerin birbirine hava atma gerekçesi oluyor, 5 gün uzaklaştırma aldım gibi. Çok da olumsuz etkilenmiyor öğrenci. (ÖK9e)

Son olarak ÖÖ3e'nin görüşü şöyledir:

Özel hayatı değildir, çocuğun. Eski sistemle yeni sistemin birleşimi burada. Yeni çağdaş eğitimle, ilerlemeci eğitimle, geçmişteki eğitimin burada birleşmesi gerekir. Biz öğrenciye orada ceza vermek istemiyoruz, ceza değil aslında çocuğa vermek istediğimiz. Çocuğun iyi bir şekilde eğitim alabileceği hakları savunmasını istiyoruz. Çocuk bizim için önemli. O yüzden diğeri bu çocuğa zarar verdiğinde, diğerini engelleyici harekette bulunmamız lazım. O yüzden biz bu çocuğu cezalandırmaya çalışıyoruz. (ÖÖ3e)

ÖÖ3e, öğrenciye disiplin cezalarının uygulanması amacının öğrencinin eğitilmesi ve öğrencinin haklarını savunabilecek birey haline getirilmesi olduğunu, bu nedenle öğrenciye disiplin cezası verilmesi halinde, aslında öğrencinin özel hayatın gizliliği hakkının ihlal edilmediğini savunmaktadır.

Yöneticilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan yöneticilerden disiplin cezası olarak uygulanan kınama, kısa süreli uzaklaştırma, tasdiknameyle uzaklaştırma ve örgün eğitimin dışına çıkarma cezalarının verilmesinin, öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkına etkisi bakımından değerlendirmeleri istenmiştir. Yöneticilerin verdikleri cevaplara göre, 10 yönetici disiplin cezalarının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilediğine inanmaktadırlar. Geri kalan yöneticilerden 4'ü disiplin cezalarının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilemediğine inanmaktadır; 1 yönetici ise hem etkilediğine hem etkilemediğine inanmaktadır.

Yöneticilerden YK5k, kendi deneyiminden yola çıkarak, öğrenciye verilen disiplin cezalarının veya öğrencilerin özel hayatına ait bilgilerin okulda okuyan diğer öğrenciler tarafından bilinmesi durumunda, öğrencinin çok zor durumda kalabileceği, hatta bu durumdan diğer aile üyelerinin bile

etkilenebileceğini belirterek, öğrenciye uygulanan disiplin cezalarının öğrencinin özel hayatının gizliliğini etkileyebileceğini belirtmektedir:

Sizin özel hayatınızla ilgili bir şeyi, o bir dava konusu oluyorsa ve bu nasıl basına sızıyorsa, bu disiplin kurullarındaki şeyler de aynı olabilir. Etkileyebilir. Bunun örneklerini yaşadık biz. Bir kız öğrencimiz çok negatif şeyler yaşadı, bunu bütün okul öğrendi, bu ciddi bir sorumluluk, oradaki kuruldaki insanların bu bilgiye sahip olan öğretmenlerin, buna ciddi dikkat etmesi gerekiyor, çünkü negatif şeyler olabilir. Mesela o öğrenciyi biz buradan gönderdik, onun kardeşi geldi buraya, bunu duyan öğrenciler aynı mantıkla kardeşine yaklaşmaya başladılar. İşte bakın ta ailesini etkilemeye başladı bu süreç. ... Sonuçta bu çocuk ve siz onu koruyamazsanız sağlıklı bir şekilde, bu onun ailesine kadar, kardeşine kadar yansiyabiliyor negatif şeyler. (YK5e)

Yöneticilerden YÖ2e, YÖ3e ve YÖ6e uygulanan disiplin cezalarından öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkının etkilenebileceğini ifade etmekle birlikte bu cezaların çeşitli nedenlerle kaçınılmaz olduğunu savunmaktadırlar.

Şu an uygulamalarda, öğrencinin özel hayatın gizliliği noktasında müdahaleler yapılıyor olabilir. ... Herhangi bir örnek yaşamadığımız için bir şey söyleyemeyeceğim ama akıl yürütme veya öngörülebilir olanla yola çıkacak olursak, yönetmelik maddelerinde var. Örgün eğitim kurumları dışına çıkarılmasına baktığınız zaman, öğrencinin disiplin suçlarının, bir başka kişileri bu işe teşvik ettikleri noktasında ispatlar olursa, öğrenciler buna benzer ağır cezaları alıyor. ... (YÖ2e)

Örneğin YÖ2e, her ne kadar bu konuda deneyimi olmasa da özel hayatın gizliliği hakkına bir müdahalenin olabileceğini kabul etmekte, ancak bunun yönetmelik gereği olduğunu belirtmektedir. Yönetici YÖ3e, öğrencinin özel hayatından kaynaklanan bir sorun nedeniyle disiplin cezası alması durumunda, bu sorunun gerçekte okul hayatından değil, aile hayatından ve çevresinden kaynaklandığını ileri sürmekte, bu sorunu okula yansıttığı için artık özel hayatından söz edilemeyeceğini varsaymaktadır. Bu durumda, öğrencinin özellikle geleceğinin etkileneceğini ancak cezanın verilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Zaten öğrenci o pozisyonda bir öğrenci ise eğer, özel hayatı, okulla alakalı bir özel durum söz konusu değil, dıştaki aileyle alakalı problemler veya çevreyle alakalı problemler yaşamıştır, onları da okula yansıtmıştır yani pek özel durumu kalmadı diye düşünüyorum ben. Etkiler mi etkilemez mi, illa ki etkiler çocuğun geleceğini, baya şekillendirir ama olması da gerekir o tür şeylerin verilmesi gerekir. (YÖ3e)

YÖ6e, YÖ3e'nin görüşlerine benzer şekilde, öğrencinin disiplin cezalarından damgalanmak suretiyle etkileneceğini, ancak cezanın da olması gerektiğini savunmaktadır:

Öğrencinin özel hayatı derken diğer arkadaşları arasında etiketlenmesini kastediyorsanız, bak işte sen ceza almışsın gibi damgalanmasını kastediyorsanız, etkiler tabi. Ama lisede çocuğun psikolojik olarak bu işi kaldırdığını ya da yaptığı zaman bunun yaptırımları çocuğa daha önceden açıklandığında bunu göze alan bu cezayı, suçu işleyen çocuğu bile ceza alma sıkıntısına sokuyor. Evet biraz olmalı. O yaptığı o bilinçte çocuk bence oradan travmatik bir sıkıntıyla ayrılmaz. O işi yapabilen çocuk çok etkilenmiyor bence. Hatta o bile diyor, aaa bak ceza almadım. Demek ki diyor, bir adım daha ileri gidebilirim. (YÖ6e)

Yöneticilerden YÖ4k, öğrencilere uygulanan disiplin yaptırımlarının, öğrencilerin özel hayatın gizliliği hakkını olumlu veya olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir:

Etkisi muhakkak olur ama sınırlama hakkında bir şey diyemem. Pozitif veya negatif muhakkak etkileri olacaktır. (YÖ4k)

Yöneticilerden 9'u öğrencilere uygulanan disiplin yaptırımlarının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilemediğini savunmaktadır. Yönetici YK4k, verilen cezaların öğrencinin özel hayatın gizliliğini hiç etkilemeyeceğini açıkça ifade ederken, YK6e, YK7e, YK8e ve YÖ1e öğrenciye verilen disiplin cezaları ile özel hayatının gizliliği hakkı arasında ilişki kuramadıkları için etkilemediklerine inandıkları varsayılmıştır.

Hayır hiç etkilemez. Ona bir şey yapmaz. (YK4k)

Çok bağlantı kuramadım ben bununla, bağlantı kuramadım. (YK6e)

Bu özel hayatın gizliliğiyle ilgili değil ki, nasıl bir bağlantı kurabiliyorsunuz? Yok, ben öyle düşünmüyorum. Özel hayatı o anlamda değerlendirmiyorum. (YK7e)

Özel hayatıyla ben ilgisi olduğunu düşünmüyorum, çünkü bizim verdiğimiz cezaların hiçbiri özel hayatla ilgili değil, mesela okulun içinde işte sigara içiyor öğrenci, ki şu anda bu sene kanunen bunu zaten uygulamak zorundayız. Sigara içtiği için para cezası da alıyor zaten ayrıca kanun bu şekilde uygulanıyor. Özel hayatıyla ilgili olduğunu düşünmüyorum. Diğer şeyler de (cezalar) aynı şekilde özel hayatına bir zarar vermez çocuğun. (YK8e)

Bunun özel hayatının gizliliğiyle ilgili bir şey olduğunu düşünmüyorum. Özel hayatının gizliliği ile okulda aldığı uzaklaştırma cezaları belki kesiştiği noktaları olabilir ama ilgisi olduğunu düşünmüyorum. (YÖ1e)

Diğer yandan, yöneticiler YK2k ve YK3k kınama cezası alan öğrencinin deşifre edilmediği için bu cezaların, öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilemediğini savunmaktadırlar. Onlara göre bu bilgiler, sadece velisine bildirilip siciline işlendiği için, öğrencinin özel hayatın gizliliği hakkının etkilenmediğine inanmaktadırlar.

(...) Özel hayatını deşifre etmiyoruz. Çünkü buna ceza verildiği zaman bunu disiplin kurulu biliyor. Tabi ki duyuluyor olabilir ama bu dillendirilmiyor. Sonuçta bu özel hayatıyla ilgili bir bilgiyse de ceza almasını gerektiren buna sebep olan disiplin kurulu, direkt anlamda disiplin kurulu değil. Birebir etkili olan disiplin kurulu değil, ya da o ceza değil. (YK2k)

Bütün okullarda zaten uygulama yapılıyordur. Kınama cezası alan öğrenci deşifre edilmeyordur. O sadece e-okuldaki kendi bölümüne cezası işleniyor, dosyasına işleniyor ve veliye bu tebliğ ediliyor. Ama gidip de bulunduğu sınıfta veya okulda bu öğrenci kınama cezası almıştır veya işte bunu okuldan uzaklaştırdık buna böyle bir ceza verdik hiçbir öğretmen arkadaşımızın yapmayacağı bir şey o yüzden bunlar gizli tutulmuş ve eğer öğrenci davranışlarında da olumlu bir gelişme varsa zaten, kaldırılır ve yine veliye tebliğ edilir. (YK3k)

Belirtmek gerekir ki, ülkemizde kişisel bilgilerin gizliliğini koruyan bir yasa bulunmamaktadır. “Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Taslağı” Başbakanlığa gönderilmiş olup, başbakanlıkta bulunan kanun tasarısı taslakları adı altında Kanunlar Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanmaktadır. Öte yandan, özel hayatın gizliliğini ihlal suç olarak TCK md. 134 vd. hükümlerinde düzenlenmekte ve hapis cezası öngörülmektedir. Sözü edilen suçun, kamu görevlisi tarafından, görevinin verdiği yetkiyi kötüye kullanmak suretiyle işlenmesi durumunda verilecek cezanın yarı oranında arttırılacağı da 137. maddede düzenlenmiştir.

Yönetici YK1e, öğrenciye hakketmesi durumunda, ceza alması gerektiği için özel hayatın gizliliği hakkını etkilemeyeceğini düşünmektedir. Benzer biçimde YK9e, öğrencinin davranışlarını öncesinde iyi muhakeme etmesi gerektiğini, hatalı davranması durumunda tüm sistemin bundan etkileneceğini ve bunun da sonuçlarına katlanması gerektiğini belirtmektedir:

Ceza verilmesi, uzaklaştırılması bu çocuğun eğitim hakkına, bireyin özgürlüğüne engel gibi düşünülüyor ama diğer bireylerin de düşünülmesi gerektiğini düşünüyorum. Hak eden hak ettiği cezayı almalı. (YK1e)

Yaşadığımız ortamlardaki davranışlarımız sadece bizleri etkilemez, etrafımızdaki insanları olumlu veya olumsuz bütün toplumu etkiler ve bireylerin yaşamları birbirleriyle bağlantılı ve organize devam eder. Dolayısıyla halkalardan birinde meydana gelen zafiyet bütün sistemi etkiler. ... Bu nedenle atacağımız adımların zihnimizde fikri muhakemesini önceden güzel bir şekilde yaparak eyleme dönüştürsek daha sağlıklı neticeler ortaya koyarız. (YK9e)

Son olarak YÖ5e'nin görüşleri şöyledir:

Hayır. Biz biraz önce ifade ettim, kınama cezasından önce birçok basamağı kullanıyoruz. Birçok alt tedbirler alıyoruz ama ola ki bir öğrencimizi eğer uzaklaştırma cezası alırsa, biz öğrencimizi uzaklaştırmıyoruz, yakınlaştırıyoruz.

Toplum hizmeti yaparak başka arkadaşlarına yardımcı olduğu için diğerlerine burada özel hayatın gizliliği söz konusu olmuyor. (YÖ5e)

YÖ5e, kendi okullarında öğrencinin disiplin cezası almayı gerektirecek bir durumun yaşanması halinde, ilgili mevzuat uygulanmadan önce bazı önlemlerin alındığını, ancak bunların yeterli gelmemesi durumunda mevzuatta yer alan cezaların verilebildiğini belirtmektedir. Uyguladıkları toplum hizmeti gibi alternatif cezalar sayesinde öğrencinin başka arkadaşlarına da yardımcı olduğunu belirten YÖ5e'ye göre, bu durumda özel hayatın gizliliği söz konusu olmayacağı için özel hayatın gizliliğini etkilemesi de söz konusu olmayacaktır.

Katılımcıların disiplin cezalarının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkına etki edip etmediğine ilişkin görüşleri incelendiğinde, öğrencilerin çoğunluğu (8 öğrenci) disiplin cezalarının öğrencinin özel hayatının gizliliğini etkilediğini düşündükleri görülmektedir. Bu öğrencilerin 6'sı kamu okullarında okuyan öğrencilerdir. Öğretmen ve yöneticiler arasında öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilediğine inanan katılımcı sayısı eşittir (4 öğretmen ve 4 yönetici). Ancak gerek öğretmen gerekse yöneticiler, ortaya çıkan bu etkileme sonucununun giderilmesine yönelik eleştiride bulunmaktan ziyade (ÖK7e'nin görüşü hariç) öğrencinin disiplini bozucu davranışı nedeniyle sonuçlarına katlanması gerektiği (ÖÖ1k, ÖK4e ve YK5e) yönündedir.

Katılımcıların Aramaların Öğrencinin Özel Hayatının Gizliliği Hakkına Etkisine İlişkin Görüşler

Öğretmenin veya müdürün öğrencinin üzerini, çantasını, eşyalarını veya varsa okuldaki dolabını, okulda disiplini sağlamak için aramasının öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkına etkisine ilişkin öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin görüşleri aşağıda ele alınmıştır (Tablo 8).

Tablo 8. Katılımcıların Aramaların Öğrencinin Özel Hayatının Gizliliği Hakkına Etkisine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Katılımcılar	Alt Kategoriler		f	%
Öğrenci	Etkilediğine İnananlar	Kamu	7	46,66
		Özel	3	20
	Etkilemediğine İnananlar	Kamu	2	13,33
		Özel	3	20
	Hem Etkilediğine Hem Etkilemediğine İnananlar	Kamu	-	-
		Özel	-	-
Toplam			15	100
Öğretmen	Etkilediğine İnananlar	Kamu	4	26,66
		Özel	5	33,33
	Etkilemediğine İnananlar	Kamu	5	33,33
		Özel	1	6,66
	Hem Etkilediğine Hem Etkilemediğine İnananlar	Kamu	-	-
		Özel	-	-
Toplam			15	100
Yönetici	Etkilediğine İnananlar	Kamu	6	40
		Özel	2	13,33
	Etkilemediğine İnananlar	Kamu	3	20
		Özel	3	20
	Hem Etkilediğine Hem Etkilemediğine İnananlar	Kamu	-	-
		Özel	1	6,66
Toplam			15	100

Tablo 8’de görüldüğü üzere toplam 10 öğrencinin (7 kamu, 3 özel) görüşleri “etkilediğine inananlar” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Öte yandan, 5 öğrencinin görüşü (2 kamu, 3 özel) “etkilemediğine inananlar” alt kategorisinde ele alınmıştır. Yine Tablo 8’de görüleceği üzere, toplam 9 öğretmenin (4 kamu, 5 özel) görüşleri “etkilediğine inananlar” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Öte yandan 6 öğretmenin (5 kamu, 1 özel) görüşleri “etkilemediğine inananlar” alt kategorisinde ele alınmıştır. Son olarak 8 okul yöneticisinin görüşü (6 kamu, 2 özel) “etkilemediğine inananlar” alt kategorisinde ele alınırken; 6 yöneticinin görüşü (3 kamu, 3 özel) “etkilemediğine inananlar” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Özel okulda görev yapan 1 okul yöneticinin görüşü ise “hem etkilediğine hem etkilemediğine inananlar” alt kategorisinde incelenmiştir.

Öğrencilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğrencilerden, öğrencinin üzerini, çantasını, eşyalarını veya varsa okuldaki dolabını, okulda disiplini sağlamak için aramasının, öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkına etkisi bakımından değerlendirmeleri istenmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde, 10 öğrencinin, öğrencinin üzerini, çantasını, eşyalarını veya varsa okuldaki dolabını, okulda disiplini sağlamak için aranmasının öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkını etkilediğine inandığı, geri kalan 5 öğrencinin ise etkilemediğine inandıkları görülmektedir.

Öğrencinin üzerini, çantasını, eşyalarını veya varsa okuldaki dolabını, okulda disiplini sağlamak için aranmasının öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkını etkilediğine inanan öğrencilerden SK2k, bir suç isnadı nedeniyle üzerinin aranması durumunda, özel eşyalarının aranmasından rahatsız olacağını şu sözleriyle belirtmektedir:

Aslında etki ediyor. Ben o suçu yapmadım ama rahatsız edebilir insanları sonuçta. Çantamı filan arıyorlar mesela geliyorlar derste. Belki benim özelim olabilir. Bir şeyler olabilir. Beni rahatsız ediyor açıkçası yapmadığım bir şey yüzünden. (SK2k)

SK2k'nın hissedeceği rahatsızlık duygusu, SK4k ve SK8k'da utanma duygusu olarak kendini göstermektedir. Öğretmenlerinin ya da okul yöneticilerinin özellikle karşı cinsten biri olmaları durumunda üstlerini, eşyalarını aramaları nedeniyle utanabileceklerini belirtmektedirler:

Bence sınırlıyor çünkü özellikle çanta ve telefonlar kişinin özeldir bence ve karıştırılmaması gerekir. Çünkü insanın çantasında her şey olabilir. Öğretmenler tarafından bu aramanın yapılması kötü oluyor. Mesela çantamda özel şeylerim olabiliyor. Ama bayan bir hoca olsa neyse de, erkek bir hoca çantamı karıştırınca insanda bir utanma oluyor ve hani utanıyorsun. Dolayısıyla bence aramalardan çok, eğer zaten okulda bir disiplin varsa bu aramalara da gerek kalmaz. Çünkü zaten öğrenciler ne getirip ne getirmeyeceklerinin bilincinde olurlar. (SK4k)

Bence etkilenir. Bilhassa kızlar olarak. Ben utanırım herhalde. Sonuçta yanımızda getirmek zorunda olduğumuz bazı eşyalarımız oluyor, bunları saklamak zorunda kalıyoruz, arandığımızda. Bir de bizim okul müdürümüz erkek. Utanırım herhalde. (SK8k)

SK5k, SK2k'nın sözünü ettiği rahatsızlığı incinme olarak yaşayacağını belirtmektedir. Çünkü ona göre, özel eşyalarının aramalar sırasında herkes

tarafından görülmesi, öğrencinin özel hayatına müdahaledir ve bu müdahale öğrenciyi incitecektir:

Etkiler çünkü orası benim özelim, kendi çantasında dolabında özel eşyası olabilir. Bunun herkes tarafından görülmesi onu incitir, özel hayata izinsiz girilmiş olur. (SK5k)

Yetişkinlerin kendisinden bekledikleri saygıyı, SK6e da yetişkinlerden beklemektedir. O yetişkinlerin özel hayatının kapsamında değerlendirilebilecek özel eşyalarına müdahalede bulunmadığı gibi, yetişkinlerin de bu tür müdahalelerde bulunmamasını şu ifadeleriyle talep etmektedir:

Bence etkiliyor, çünkü onlar benim özel eşyam. Onlar öğretmen müdür, ben nasıl gidip onların eşyalarını gidip karıştırmıyorsam, onların da benim eşyama saygı göstermesi gerekir, bu yüzden etkiler. (SK6e)

SK7e, bu tarz aramaları bir tür şiddet olarak değerlendirmiş ve istemediği zaman kendi bedenine ya da özel eşyalarına dokunulmaması gerektiğini belirtmiştir:

Şiddet çok göreceli bir kavramdır, ben bunu da öğrenci üzerinde bir şiddet olarak görüyorum. Çünkü birisinin benim bedenime dokunmasını veya özel eşyama dokunmasını istemediğim zaman, dokunması istemem. (SK7e)

SK9k, üst aramalarının öğrencilerin yönetime tavır almalarına yol açabileceğini söyleyerek konunun farklı bir yönüne dikkat çekmektedir. Tıpkı SK2k gibi empati yaparak, kendisinin de böyle bir aramaya maruz kalması halinde, bundan hiç hoşlanmayacağını belirtmektedir. Ayrıca ona göre, bu tür aramalar, sorunun giderilmesi konusunda bir etki yaratmadığı gibi, bilakis pekişmesine yol açmaktadır.

Etkilenir, benim hoşuma gitmez. Yetişme çağındaki çocukların aranması, yönetime cephe almalarına sebep oluyor. Ben aransam hoşnut kalmam. Bu şekilde olduğunda öğrenci idareye karşı tutumunu değiştirmiyor, daha çok getiriyor. 2. aramada da getirmiş oluyor. Öğrenci, diğer disiplin kurallarına duyarsız kalıyor. Etkiye tepki gibi. Dikiş tutturamıyorsunuz. (SK9k)

SÖ1k, üst aramalarının öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkına etki edeceğini, güncel bir arama türü cep telefonu aramalarını örnek göstererek açıklamaktadır. Ona göre, bu tür aramalar yapılırken, özel eşyalarının görülmesi gerekmemektedir.

Evet etkiliyor. Mesela çantasında telefon için, arama yapılacaksa çantada özel bir eşya varsa görülmesi gerekmez. (SÖ1k)

SÖ3e, bu tür aramalar yüzünden özel hayatının, kendine ait şeylerin karıştırılması nedeniyle etkileneceğini, başkalarının bilmesini istemediği şeylerin bu aramalar yüzünden ortaya çıkabileceğini şu sözleriyle belirtiyor:

Özel hayatımı etkilenmiş hissederim. Sonuçta bana ait bir şeyleri karıştırıyorlar. Belki birilerinin bilmesini istemediğim bir şeyler var yani. (SÖ3e)

SÖ3e'nin bu sözlerini, suç niteliğinde eşyalara sahip olduğunun açığa çıkmasını istemediği yönünde yorumlamak doğru olmaz. Bu bir günlük ya da okuduğu duygusal bir roman olabilir. Arkadaşlarının önünde yapılacak bir arama nedeniyle bunların ortaya çıkması arkadaşlarının önünde küçük düştüğü hissine kapılmasına yol açabilir. SÖ3e gibi, SÖ6e de öğrencilerin özel hayatının gizliliğinin bu aramalardan etkileneceğini belirtmektedir:

Kesinlikle etkiler, biz yaşıyoruz ve olumsuz etkileniyoruz. (SÖ6e)

Öğrencilerin bir kısmı, öğrencinin üzerini, çantasını, eşyalarını veya varsa okuldaki dolabını, okulda disiplini sağlamak için aramasının öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkını etkilemediğine inanmaktadırlar:

Benim açımdan pek etkileyeceğini düşünmüyorum. Daha önce yapıldı böyle makyaj aranıyor ya da başka bir şey aranıyor. Bu durumda, çanta aranmış falan hiç önemsemiyordum, tamam aransın, bitsin gitsin diye düşünüyordum. Bu benim için pek sorun edilecek bir durum değildi. Başka öğrenciler için evet edilebilir. Sonuçta çantasında olmasa başka bir yere saklayabilir. Ama o özel hayatının gizliliğini bence çok etkilemez. Çünkü bu yapılması gereken bir şey diye düşünüyorum. (SK1k)

Örneğin SK1k'nın ifadelerinden anlaşılacağı üzere, bir öğrencinin üzerinin, eşyalarının aranmasını SK1k çok önemsememek ve sorun etmemekle birlikte, başka öğrenciler için caydırıcı olabileceğini düşünmektedir. Bu açıdan ona göre bu tür aramaların yapılması gerekir ve SK1k'ya göre özel hayatın gizliliği hakkını etkileyeceği ileri sürülemez. Benzer şekilde SK3k da bu tür aramaların disiplini sağlamak amacıyla yapılması gerektiğini, çünkü okula zarar verebilecek eşyaların okula getirilmemesi gerektiğini düşünmektedir.

Etkilemez. Çünkü okula böyle gizli şeylerin getirilmesi uygun değil. Çünkü genel bir toplum olduğu için, okula zarar verecek şeyler benim yanımda varsa, bunu arayıp bulmaları gerekir. Disiplin açısından önemli. (SK3k)

Bence bayan hocalarımızın çantamızı araması pek etkilemiyor. Bence aslında disiplini sağlamak için iyi bir şey. (SÖ2k)

Görüldüğü gibi SÖ2k da SK3k gibi, bu tür aramaların disiplini sağlamada önemli olduğunu savunmaktadır.

SÖ5e, bu tür aramaları özel hayatına müdahale olarak algılamaması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü SK3k gibi SÖ5e de, okul güvenliğini tehlikeye düşürebilecek eşyaların getirilmesinin, bu tür aramalarla engellenebileceğini hatta bu sayede başka öğrencilerin yaşam hakkının korunabileceğini düşünmektedir:

Bunu özel hayatıma bir müdahale gibi hissetmemem lazım, çünkü okuldayım ve okula dolabında bıçak saklayan olabilir, sigara getiren olabilir. Bunların engellenmesi için bence aranması gerekir, çünkü bir çocuğun yaşamına kastedilse Allah korusun oraya bıçak getirilse ve bundan kimsenin haberi olmasa, öbür çocuğun yaşama hakkına kastedilmiş olacak, o yüzden aranması doğru bence. (SÖ5e)

Telefon ya da günlük gibi şeyler karıştırılmadığı sürece hayır etkilemez. Çünkü insanların diğer insanlarla paylaşmadığı telefonunda numaralar, özel hayatında kişiler olabilir. Zaten günlük kişiye özeldir. Bunların dışındakilerde arama yapılabilir. (SÖ4k)

Son olarak SÖ4k'ya göre, öğrencinin telefonu ya da günlüğü gibi özel eşyalarında bulunan kişisel bilgilere el konmadıkça, öğrencilere yönelik aramaların yapılmasında sakınca yoktur. Yazıcıoğlu (2013, 97), ergenlik dönemindeki bireylerin, bu dönemde yaşadığı olumlu duyguları, şiir, öykü yazma denemeleri yaparak yaşayabileceğini ya da anı defterleri, günlükler tutabileceğini belirtmektedir. Akyüz'e göre (2012, 62), bu tarz belgelerin okunması ve bunlara yönelik sınırlamaların kanunla yapılması ve bu kanunların ÇHS'nin ilke ve hükümlerine uygun olması gerekmektedir.

Öğretmenlerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlerden, öğrencinin üzerini, çantasını, eşyalarını veya varsa okuldaki dolabını, okulda disiplini sağlamak için aranmasının, öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkına etkisi bakımından değerlendirmeleri istenmiştir. Öğretmenlerin verdikleri cevapların celendiğinde öğretmenlerin 9'unun öğrencinin üzerini, çantasını, eşyalarını

veya varsa okuldaki dolabını, okulda disiplini sağlamak için aranmasının öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkını etkilediğine inandıkları, geri kalan öğretmenlerden 6'sının etkilemediğine inandıkları anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerden ÖK3k, bu tür aramalardan öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkının etkilendiğini ancak bu tür uygulamaları artık yapmadıklarını söylemektedir.

Etkiliyor, zaten yapmıyoruz artık. Öyle bir uygulamamız yok, hayır. (ÖK3k)

Öğretmenlerden ÖK4e, bu tür aramalardan dolayı öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkının etkilenebileceğini varsaymakla birlikte bu tür aramaların yapılmasının yararlı olduğunu savunmaktadır. Ona göre, zaten çocuğun özel hayatı anne babası ve çevresindeki yetişkinler tarafından belirlenmektedir. Ancak ÖK4e'nin bu yaklaşımının öğrencinin ailesi ya da çevresindeki yetişkinlerden ayrı bir özel hayatının olabileceğini kabul etmemize engel teşkil eder. Çünkü her ne kadar birey anne babasıyla birlikte yaşasa ya da çevresindeki büyüklerinden çok etkilense de onlardan ayrı özel hayatlarının olduğunu kabul etmek gerekir. Ayrıca ailenin çocuğu ihmal ettiği durumlarda veya ailenin örneğin marjinal veya suça karışan bir aile olması durumunda çocuğun özel hayatının ailesinden ibaret olduğunu varsaymak doğru olabilir mi sorusu akla gelir. Öte yandan, ÖK4e çocuğun çantasında bulundurduğu ve okul yönetimi tarafından el konulan bir eşyadan çoğunlukla anne babasının haberdar olmadığını, ileri sürmektedir.

Bence özel hayatını etkiliyor olabilir ama bence yapmasında yarar vardır. Nihayetinde onlar çocuktur, 25 yaşında insanlar değil ki. Sonra kaldı ki öğrencinin özel hayatını belirleyen kim? Anne, baba, büyükleridir. Çocukların özel hayatlarını kesinlikle onlar karar vermiyorlar, %90'ı anne babaları tarafından. Onlar yaptığı, çantasında buldukları şeyin çoğundan anne babanın da haberi yok. (ÖK4e)

Öğretmenlerden ÖK9e, ÖÖ1k, ÖÖ2e, ÖÖ5e ve ÖÖ6e de tıpkı ÖK4e gib bu tür aramalardan dolayı öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkının etkilenebileceğini varsaymakla birlikte bu tür aramaların yapılmasının gerekli olduğunu durumlarda yapılmasını savunmaktadırlar. Öğretmen görüşlerine göre arama yapılmasının gerekçesi olarak, güvenlik (ÖK9e, ÖÖ1k) okulun kuralları (ÖÖ2e, ÖÖ5e), sakıncalı durumlar (ÖÖ6e) şeklinde sıralama yapmak mümkündür.

Tabi ki eder de, eğer çok böyle güvenlik açısından zafiyet oluşturacak bir durum varsa, silah uyuşturucu gibi bir durum söz konusu ise bununla ilgili net bilgiler varsa o zaman müdahale edilebilir bence. Diğer türlü işte makyaj malzemesi getirmiş mi, telefon getirmiş mi ya da benzeri şeylerden dolayı müdahale doğru değil tabi ki. (ÖK9e)

Ne kadar hoş görülme de özel hakkın gizliliğine ters düşse de bu aramalar, okul ve öğrencinin güvenliği için gereklidir. Özel hakkın gizliliği hakkını da etkilemiş oluyor, ona ait bir şey ortaya çıkarılmış oluyor. Ama bunu da diğer öğrencinin güvenliği için yapmak durumunda. (ÖÖ1k)

Orada öğrencinin özel hayatına bir müdahale olmuş oluyor. Bir çantası var, çantasının içinde kendi eşyaları var, ama sonuçta okulun kuralları var. Okula getirilmeyecek bir eşyayı okula getirmişse, sonuçta topluma zarar verebilecek bir eşya da olabilir bu. Bazı durumlarda idarecilerin ya da öğretmenlerin çocuğun çantasını dolabını incelemesinde fayda var diye düşünüyorum, olması gerekiyor. (ÖÖ2e)

Özel hayatın gizliliği hakkı ile bu aramaların bir ilgisi var ama gene yapılması gereken şeyler var. Yine disiplinle ilgili okul içindeki kuralların uygulanıp uygulanmadığını denetlemesi açısından bunların yapılması gerekiyor. Bunları yapmak tabi ki öğrencileri rencide edebilir. Dolabından, çantasından, üzerinden okul kurallarınca belirlenmiş şeylerin dışında şeyler çıkabilir. Bu onun sorumluluğundadır. En başta dediğim gibi bir kurallar bütünü var ve öğrenciler bu kurallara uymak durumundalar. Bu disiplini sağlamak adına bizim de başvurduğumuz bir yöntem. (ÖÖ5e)

Mutlaka bir sınırlama getiriyordur, ama okul yaşantısı içerisinde bazı sakıncalı durumları gidermek adına okul yönetimleri mecburen başvuruluyor. Hiçbirisi de hoşlanarak yapmıyor, ben öyle düşünmüyorum ama zaman biraz kritik, bağımlılık yapan maddeler olsun, sigara olsun, bir de şimdi başımızın belası cep telefonları var. Mecburen yapıyorsunuz. Yapmadığınız zaman o tip olaylar, en azından sigara ciddi miktarda artıyor. (ÖÖ6e)

Öğretmen ÖÖ3e, öğrencinin üstünün ve eşyalarının aranmaması gerektiğini, kendisinin de polis tarafından bile olsa aranmak istemeyeceğini belirtmektedir. Ancak çok zorunlu hallerde özel izinle bu tür aramaların yapılabileceğini, fakat öğretmen olarak bunu kendisinin yapmaya yetkili olmadığını savunmaktadır:

Bence aranmamalı. Bence öğrencinin özel eşyası, bir başkasının...Ben kendi çantamın aranmasını kimsenin istemem, polise de istemem. Ama çok uç noktadır, özel bir izinle aranabilir, ama çanta arayıcı ben değilim, öğretmen olarak ben arayamam. (ÖÖ3e)

Öğretmenlerden ÖK7e'nin konuya yaklaşımı diğer öğretmenlerden farklıdır. Ona göre, bu tür aramalar öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkiler. O nedenle, ÖK7e bu tür aramalara kesinlikle taraftar değildir. Ayrıca bu tür aramalara katılmayı da reddetmiştir. Bir anlamda bu görüşleri sözde kalmamıştır. Ayrıca ÖK7e, aramalarla ilgili olarak farklı bir noktaya da

değirmiştir. ÖK7e herhangi bir şey için arama yapılırken, farklı bir suça konu olabilecek bir başka eşyanın bulunması durumunda ceza verilip verilmeyeceği konusuna tereddütlü yaklaşmakta ve bunu uygun bulmamaktadır. Bu nedenle yapılan aramalara şüpheyle yaklaşmaktadır. Ayrıca aramaların bağımlılık yapıcı maddeler üzerinde yoğunlaştığını ancak bunun tüm toplumu ilgilendiren bir sorun olduğunu ve bu sorunun okul içerisinde giderilmeye çalışmak yerine bu tür maddelerin okula girmesine engel olmaya çalışmanın daha uygun olacağını belirtmektedir.

Etkiler. Ama bu da bir problem olarak duruyor. Ben yine de kişisel olarak, bu tür aramalara, katıl dedikleri halde, katılmamıştım. Bu tür aramalarda zararlı maddeler, bağımlılık yapıcı maddeler üzerinden olduğu söyleniyor ama sonuçlara baktığımız zaman biraz daha farklılaşıyor. İşte çocuğun çantasında buldukları bir kitap bir disiplin soruşturmasına neden olabiliyor. Sonra işte bir mektup disiplin soruşturmasına neden olabiliyor. Aramayı ne için yapıyorsun, uyuşturucu madde için arama yapıyorum, diyelim. Ama uyuşturucu madde okul içinde engellenmesi gereken ya da burada ortadan kaldırılması gereken bir şey değil. Toplumun tümü için bir sorun. Okul önünde uyuşturucu madde satılıyorsa, buna engel olmayan bir anlayışın okul içerisinde engel olmaya çalışması çok saçma o yüzden, bu tür aramaları da ben mantıksız buluyorum. Öğrencilerin hem özel yaşamlarına müdahale hem de potansiyel olarak suçlu görmedir. (...)(ÖK7e)

Bu noktada belirtmek gerekir ki, uyuşturucu madde kullanımı ülkemizde lise öğrencileri arasında rastlanan bir olgudur ve çeşitli bilimsel çalışmalarla da saptanmıştır. Bunlardan birine yer vermenin yerinde olacağı düşünülmektedir. Ögel, Taner ve Eke'nin 2006 yılında yaptıkları "Onuncu Sınıf Öğrencileri Arasında Tütün, Alkol Ve Madde Kullanım Yaygınlığı: İstanbul Örnelemi" isimli çalışmalarında, ülkemizde kullanımı en yaygın maddelerin sırasıyla tütün, alkol, uçucu maddeler, esrar ve flunitrazepam olduğunu saptamışlardır. Uçucu maddelerin hem kolay ulaşılabilir, hem de ucuz ve yasal olmaları nedeniyle yaygın kullanılmakta olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca, aynı çalışmada yazarlar, yaşam boyu en az bir kez tütün ve alkol kullanma riskinin yüksek gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarında, gelir düzeyi düşük olanlarınkine göre daha az; özel okullarda okuyanlarda kamu okullarda okuyanlara göre daha fazla olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Ancak flunitrazepam dışında yüksek veya düşük gelir düzeyindeki ailelerin çocuklarıyla özel veya kamu okulunda okuyanlar arasında yasal olmayan maddeler yönünden farklılık saptayamamışlardır. Öte yandan araştırmada herhangi bir madde kullandığını belirten öğrencilerin büyük bölümü ilk kez madde kullandığında bunu bir aile büyüğünden

aldıklarını ifade etmiştir. Öğretmen ÖK7e'nin işaret ettiği gibi madde bağımlılığı sadece okulda yapılacak üst aramalarıyla giderilebilecek basit bir problem değildir; bilakis sosyo ekonomik düzey, ailenin sosyal, eğitim ve kültür düzeyi gibi değişkenlerin önemli olduğu çok boyutlu bir sorundur.

Öğretmenlerin bir kısmı, öğrencinin üzerini, çantasını, eşyalarını veya varsa okuldaki dolabını, okulda disiplini sağlamak için aranmasının öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkını etkilemediğine inanmaktadırlar:

Elbette temel insan hakları, kişilik hakları, insan hakları derlemesinde geçiyor. Orada belirtiliyor işte, şu konularda ihlaller yapılamaz diye ama bir kurumda eğitim verdiğinizde onunla toplumun ortak paydalarını ilgilendiren suç söz konusu olduğu zaman mecburi böyle müeyyidelerde bulunmak zorunda. Başka çare yok gibi görünüyor. (ÖK1e)

Bu pek yapılan bir şey değil zaten. Ama mesela bir hırsızlık olayında, bu gerekli olduğu durumda yapılan bir şey. Hırsızlık olayında başka yapabileceğiniz bir şey yok ki. Öğrencinin çantasına bakmak durumunda kalıyorsunuz. Öğrenciyi kontrol etmek durumda kalıyorsunuz. Bunun haricinde de artık sigara kontrolü de yapılmıyor. Onun için bilmiyorum, bu özel hayat olamaz yani hırsızlık türü bir şey de özel hayata girmiyor, çünkü başkasının özelini çalmış oluyor o insan. (ÖK2k)

Bu yaştaki öğrenciler için pek katılmıyorum. Zaman zaman kontrol edilmeli, öğrenci bilinçli değil. Başkalarının etkisiyle yanında bir şeyler getirebilir. (ÖK5e)

... Hiçbir şey yokken ortada, kimse de gidip öğrenciyi aramaya kalkmaz. Ortada bir sıkıntı varsa o sıkıntıyı gidermek anlamında arama yapmak zorunda kaldığımız noktalar oldu. Ben okula silahla gelen öğrenciyi de, okula eroin taşıyıp üzerinde getiren öğrenciyi de biliyorum. ... Diğer öğrencileri korumak anlamında o öğrenciye bazı şeyleri yaptırmak zorundayız. (ÖK6k)

Sadece düşüncem değil, kendi gördüğüm, katıldığım aramalar var. Eskiden çok daha sık yapılırdı bunlar, çok normal kabul edilirdi. Son zamanlarda bunların az yapıldığını düşünüyorum. Genelde öğrenciler de özel hayat hakkında çok daha fazla şuurlular, bilinçliler. Dolayısıyla bir çantanın açılmasının onlar da özel hayat olacağı konusunda bilgileri var. Eskiden hiç itiraz edilmezdi, ama şimdi onlar da farkındalar. Ben çok fazla özele girmemek şartıyla, bazı yüzeysel kontrollerin yapılabileceğini düşünüyorum. Çantasının içindeki makyajla ilgili bir parçanın bulunmasını, çöpe atılmasını veya herkese gösterilmesini çok da uygun olmayacağını düşünüyorum. Neticede öğrenciler bu tür şeylerden etkilenenecektir. Azaltmakla beraber yine de devam eden bir uygulama olarak görüyorum. (ÖK8e)

Bence özel hayatın gizliliğini ihlal değil. Çünkü burası bir okul. Buraya her şey getirilmemeli ve ergenlik dönemi kontrolün bırakılmaması gereken bir dönem. Ben özel hayatın gizliliğini ihlal olarak bu aramaları görmüyorum. (ÖÖ4k)

Görüldüğü gibi bu tür aramalar nedeniyle öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkının etkilenmediğini savunan öğretmenler de bazı durumlarda bu tür aramaların yapılabileceğini, bunun keyfi bir uygulama olmadığını aksine zorunlu hallerde yapıldığını savunmaktadır. Aramayı gerektiren durumlar, suç

işlenmesine yol açabilecek eşyaların okula getirilmesi (ÖK1e, ÖK2k, ÖK6k) ve ergenlik çağındaki öğrencinin yanındaki eşyaların ara sıra kontrol edilmesi ihtiyacı (ÖK5e, ÖK8e ve ÖÖ4k) şeklinde sıralanabilir.

Yöneticilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan yöneticilerden, öğrencinin üzerini, çantasını, eşyalarını veya varsa okuldaki dolabını, okulda disiplini sağlamak için aranmasının, öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkına etkisi bakımından değerlendirmeleri istenmiştir. Yöneticilerin verdikleri cevaplardan, 8 yöneticinin, öğrencinin üzerini, çantasını, eşyalarını veya varsa okuldaki dolabını, okulda disiplini sağlamak için aranmasının öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkını etkilediğine inandığı, geri kalan yöneticilerden 6'sının etkilemediğine inandıkları anlaşılmaktadır. 1 yöneticinin ise hem etkilediğini hem etkilemediğini düşünmekte olduğu görülmektedir.

Yöneticilerden YK1e'nin, bu tür aramalara taraftar olmadığını belirtmesi nedeniyle, özel hayatın gizliliği hakkının etkilediğine inandığını varsaymak mümkündür. YK1e bu tür aramaları yapmadıklarını belirtmektedir:

Aranmaması taraftarıyım, aramıyoruz. Yani özel çantasını karıştırmıyoruz. Ben onun olmasını istemiyorum, yani yapmıyoruz biz öğrencileri aramıyoruz. (YK1e)

Yöneticilerden YK3k da YK1e gibi bu tarz aramalara taraftar olmadığını belirtmektedir. Çünkü ona göre öğretmenler, hakim ve savcılarinkine benzer yetkilere sahip kişiler değildir. Ancak YK3k bu tarz aramaların yapılması öğrencinin güvenliği ve sağlığı söz konusu olduğunda yapılması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca bu hallerde dahi yapılacak aramanın nazik biçimde ve aranacak kişiden izin alınarak yapılması gerektiğini savunmaktadır:

Kesinlikle. Ben hiçbir öğrencinin şahsi eşyasını karıştırmama taraftarıyım. Çünkü biz sorgu hakimi değiliz, savcı değiliz. Onlar hukuk kuralları içerisinde izin aldıktan sonra ancak bireyleri evlerine girip veya kimliklerine bakmak, kovuşturma anlamında takibatını yapıyorlar. Hiçbir insanın şahsi eşyasına müdahale edilemez. Ama eğer ki öğrencinin lehine olacak bir arama söz konusuysa ve bunun çerçevesinde aranabileceğini düşünüyorum. O noktaya getirdiyse, özellikle madde bağımlılığı konusunda. Öğrencinin lehine, onun hayatına daha fazla yardımcı olması amacıyla böyle bir şey yapılabilir. Ama bunun da ortalık yerde değil, bireysel anlamda kibarca bir izin alarak yapılabilir. (YK3k)

Yöneticilerden YK5e her ne kadar bu tarz aramaların öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilediğini kabul etse de, diğer öğrencilerin özellikle güvenliklerini sağlamada gerekli olduğunu savunmaktadır. YK3'nün görüşlerine benzer şekilde, aramayı yapan kişinin öğretmen olduğunu unutmaması ve kendini adeta bir polis gibi görmemesi gerektiğini söylemektedir. Ayrıca YK5e özeleştirisi yaparak, problemlerin çözümünde kullanılan geleneksel yöntemlerle çözüme ulaşılamayacağını savunmakta, bunlar yerine alternatif yöntemlerin kullanılması gerektiğini ileri sürmektedir.

Tabi özel hayatını etkiliyor. Özel hayatını etkiliyor da biz onun özel hayatına bu kadar müdahil olmalı mıyız, olmamalı mıyız noktasına bakmamız lazım. Burası kişiye özel bir ortam değil, toplu bir yaşamın olduğu bir ortam. Burası benim evim olsa, biri gelse benim evimde benim sırt çantamı, özel eşyama karıştırırsa evet. Ama toplu bir ortama geliyorsunuz ve öğrenciler içerisinde her gruptan insan olabilir. Güvenlik için bunu yapmak durumunda kalıyorsunuz. ... Bu onların özel hayatlarına yönelik bir taarruz mudur? Evet, bir taarruzdur. Peki olmalı mıdır? Evet olmalıdır. Neden olmalıdır? Bakın işte (Bu esnada katılımcı çekmecesini açıp içinden bir bıçak çıkarıyor) göstereyim, işte bu yüzden olmalıdır. Eğer bunları önleyemiyorsanız, bunlar olmalıdır, çünkü olumlu sonuç veriyor. Bunun daha farklı yöntemleri olabilir. ... Biz burada ilkel yöntemleri uyguluyoruz. Sen gel oğlum buraya, sen gel kızım buraya ceplerini aç, çantayı aç, bu biraz rencide edici sanki. Öğretmen polis gibi davranmamalı. O rol karışımı olmamalı. Öğretmen öğretmendir. ... Okullarda aramalar yapılırdı, çantalarımız, ceplerimiz. Biz hala onları yapıyoruz. Çünkü başka alternatif geliştiremedik. Kapılarımıza güvenlik örgüleri öremedik, toplu yaşanan bir ortam, buraya silahla gelirse bilinçsiz bireyler, silahla gelirse, çok ciddi sorunlar yaşanabilir. Nitekim geçmişte çok ciddi sorunlar yaşandı. (YK5e)

Yöneticilerden YK7e, YK3k gibi, öğrencinin üzerinin aranmasını doğru bulmadığını belirtmektedir. Çünkü ona göre öğrencinin kendine ait özel hayatı ve bu hayatın parçası olan özel eşyaları bulunmaktadır. Ancak, sigara içme gibi istenmeyen davranışın doğması ihtimalinde YK7e öğrencinin aranabileceğini söylemektedir.

Ben doğru bulmuyorum. Bir öğrencinin üzerini ancak olumsuz davranışını gördüğüm zaman, bu olumsuz davranıştan kastım, sigaradır. Bir öğrenciyi sigara içerken gördüysem üzerini ararım. Ama ben senin sigara içtiğini düşünüyorum, seni arayacağım, yok, doğru bulmuyorum. Çünkü neyle karşılaşacağımızı bilmiyoruz. Dedğiniz gibi çocuğun özel hayatı, çantasında kim bilir ne kadar özel eşyaları vardır. Doğru bulmuyorum yani. (YK7e)

Yöneticilerden YK8e, YK5e gibi, bu tür aramalardan öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkının etkileneceğini kabul etmekle birlikte öğrencinin güvenliği için bu tür aramaların yapılması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca bu tür aramaları az yaptıklarını belirten YK8e, arama yapılması durumunda

aranacak öğrenciyle aramayı yapan öğretmenin aynı cinsiyette olmaları sayesinde, herhangi bir ihlalin yaşanmadığını da belirtmektedir. Öte yandan, aramalara bazı velilerin itiraz ettiklerini, ancak böyle bir itirazı kabul etmenin mümkün olmadığını, çünkü yöneticinin öğrencinin güvenliğinden sorumlu olduğunu ifade etmektedir:

Etkiler, ancak şöyle bir durum var. Biz bu sene bunu bir ya da iki kere yaptık, o da mecburiyetten, öğrencilerimizin kendi iyiliği için yaptık. Zaten kız öğrencilerimizi, bayan öğretmenlerimiz, erkek öğrencilerimizi biz (erkek öğretmenlerimiz) arıyoruz. Erkek öğrencilerimiz mesela bir üst katta, bayağı kalabalık bir grup erkekler, farklı sınıfın erkekleri şiddetli bir kavga ettiler. Biz de ertesi gün dedik ki bunlar bu olayı uzatabilirler, çantasında kesici alet yaralayıcı alet getirebilirler, kontrol edelim. İyi ki de yaptık yani bunu. Bunun da çok faydası olduğunu düşünüyorum. Bir tanesinin babası aradı, dedi ki vay, siz benim çocuğumun nasıl üzerini ararsınız ben polis memuruyum izin almadan arayamıyorum. Biz de dedik ki, çocuğun yaralandığında bize gelmeyeceksen herhangi bir kavgadan darptan dolayı bir sıkıntı olmayacaksa, tamam suçluyuz. Ama dedik okulda büyük sıkıntılar var, öğrencilerin kendi aralarında kavgalar oluyor, biz bunun için yaptık, yoksa senin çocuğuna özel bir şey değil bu, seçip öğrenci aradığımız yok. İki kere oldu sene başından beri, bunun ben çok zararlı olduğunu düşünmüyorum. Öğrenci nihayetinde okula getirmesi ve getirmemesi gereken şeyleri biliyor. (YK8e)

Yöneticilerden YK9e öğrencilerin aranması konusuna, öğrencilerin lehine olacak biçimde ılımlı yaklaşmakta ve bu tarz aramalardan öğrencilerin olumsuz etkilenebileceğini belirtmektedir. Bu nedenle bu tarz aramalar yerine iyi bir rehberlik sistemi kurulmasını önermekte ve bu rehberlik sayede öğrencilerin okul güvenliğini tehlikeye düşürebilecek eşyaları okula getirmemelerinin sağlanabileceğini ileri sürmektedir:

İdarecinin öğretmenler olarak öğrencilerin üzerlerini ya da çantasını aranması, çocuk üzerinde bırakacağı olumlu veya olumsuz izler mutlaka olacaktır. Haspelkader çantasında okula getirilmesi uygun olmayan malzemenin dışında çocuk ve öğrencilerin özel eşyalarının bulunacağını dikkate aldığımızda çocuğun mutlaka stres ve kaygı yaşayacağı büyük bir olasılıktır. Bizler için çanta ve üst aramadan daha önemlisi güzel bir rehberlik yapılarak çocukların kendilerinin otokontrol sistemlerinin geliştirilmeye çalışılması daha iyi olacaktır. (YK9e)

Yöneticiler YÖ1e ve YÖ2e, bu tarz aramaların, öğrencilerin özel hayatının gizliliğini etkilediğini kabul etmektedirler. Ancak her ikisi de öğrencilerin güvenliği gerekçesiyle bu tür aramaların yapılabileceğini savunmaktadır. Yönetici YÖ1e, okulun güvenliğini bozan eşyanın silah olduğunu düşünürken, YÖ2e cep telefonlarının okulun güvenliğini bozabileceğini savunmaktadır:

Mutlaka özel yaşantısıyla ilgisi var. Çantasında özel şeyleri olacaktır ama yine de yönetmelikler çerçevesinde bu tür aramalar, tek başınıza yapılacak bir şey değildir.

Çünkü tek başınıza yaptığınız zaman, öğrencide bana taktınız, benimkini arıyorsunuz, bana bakıyorsunuz, gibi bir düşünce olacak. Genel olarak bir bakılmasının faydası olduğunu düşünüyorum. Çünkü Amerika'da görüyorsunuz, silah çekiyor, yani silah getirmeye kadar faydası oluyor. Bizde Allah'a şükür öyle bir şeye rastlamadık yok, ama olmayacağını kimse garanti edemez. (YÖ1e)

Belli bir yere kadar etkiliyor. Bir başka kişinin özel hayatını korumak adına, böyle şeyler yapılabilir. Günümüzde teknoloji çok gelişti. internet sitelerinde veya haber kanallarında, okul içerisinde öğrencilerin yaptığı birtakım gizli çekimlerle veya başka şeylerle, bir başka öğrencinin veya öğretmenin mahremiyeti gözler önüne seriliyor. Görüntülü cihazlar, cep telefonları bugün çok yüksek teknoloji ile çalışıyor. Anında görüntüyü bir başka yere aktarabiliyor. Siz de ortak eğitim yapıyorsunuz. Toplumumuzda bayanlar namusun biraz daha timsal edildiği noktadır. Bir kız öğrencimin çok özel görüntülerinin ya da çok özür dilerim ama yaşıyoruz, etek altı görüntüleri internete düşüyor, bunları engellemek adına veyahut başka bir öğretmenin özel durumunun dışarıya yansıtılmaması adına, öğrencinin dolabının veya üzerinin belli şartlar veya belli çerçeveler şeklinde aranması veya kontrol edilmesi sakıncalı değil bence. (YÖ2e)

Bu noktada belirtmek gerekir ki YÖ2e'nin okulda öğrencilere yönelik yapılacak aramalarda meşruiyet sağlamak için, cep telefonu teknolojisinin ilerleme göstermiş olmasını ve özellikle sanki sadece kız öğrenciler için söz konusuymuş gibi namus kavramını öne sürmesi gerçekten yaşadığımız toplumun düşüncelerini yansıtır. Toplumumuz kadını yaş gözetmeksizin namusla eşleştirmektedir. Altunel (2012, 215) namusun, eğitim seviyesi, dünya görüşü, inanç, sosyal ve kültürel değer yargıları, yaşanan çevre gibi faktörlerin etkisi ile çeşitli anlam ve içerikte somutlaştırılan göreceli bir kavram olduğunu ileri sürmektedir. Her ne kadar Altunel'in görüşünde ilk değinilen unsur eğitim seviyesi olsa da, yapılan araştırmalar göstermektedir ki, eğitimlilerin de namus algısı kadınlar üzerinden şekillenmektedir. Örneğin Okyay'ın 2007 yılında ODTÜ öğrencileri ile yaptığı çalışmada öğrencilerin %42,5'inin kadınların evlenen kadar bakire kalmaları gerektiği fikri ile hemfikir olduğunu bulmuştur. Ayrıca bu öğrencilerin %26'sı kadınların namusunun cinsel davranışlarla ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir (Okyay, 2007'den akt. Işık, Sakallı-Uğurlu, 2009, 17). Daha eski tarihli bir çalışmada ise ODTÜ öğrencilerinin %32'si bekaret ile namusu ilişkilendirdikleri bulunmuştur. (Vargün, 2002'den akt. Sakallı-Uğurlu, 2009, 17). Bu bağlamda düşünüldüğünde yönetici YÖ2e'nin görüşleri her ne kadar içinde yaşadığımız modern dünyayla bağdaşmasa da toplumumuzun namus kavramına yaklaşımıyla örtüşmektedir. Ancak burada belirtilmesi ki gerekir ki, bir kız öğrencinin "etek altı" görüntülerinin çekilmesi, ilk olarak TCK'nın 134 vd. hükümleri uyarınca özel hayatın gizliliğini ihlal suçunu teşkil eder.

Ortaöğretim kurumlarında okuyan bir öğrencinin oniki yaşını doldurmuş olacağı göz önünde bulundurulursa, TCK md. 31 uyarınca cezai sorumluluğunun bulunduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu sorumluluğun kapsamı öğrencinin yaşına göre farklılık göstermektedir (bkz. TCK md. 31/(2) ve (3)).

Yöneticilerin bir kısmı bu tür aramaların öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilemediğini savunmaktadır. Bu gruptaki öğretmenler, bu tür aramaların yapılmasına güvenlik nedeniyle sıcak bakmaktadırlar. Örneğin YK2k, tıpkı YK5e gibi diğer öğrencilerin güvenliğinin tehlikeye düşebileceği gerekçesiyle bu tür aramaların yapılması gerektiğini savunmaktadır:

Arama yaptığımız durumlar var. Sonuçta bunlar ergen çocuklar, hep masum hep iyi niyetli olarak düşünemiyorsunuz, yani yaşın verdiği yanlış şeyler de yapıyorlar. Dersten izin istiyor, gidiyor tuvalette, ... (sonra sınıfa) giriyor, öğretmen durumu (fark ediyor) içki kokuyor çocuk, ayakta duramıyor mesela. 9. Sınıf öğrencisi, öğretmen idareye haber veriyor. İdare de gidip ... üstünü, çantasını aramak zorunda kalıyor ve içki şişesi buluyor. Bu aramayı yapmasam ben içmeye devam edecek, kendine zarar verecek, arkadaşlarına zarar verecek. Ya da çantasında kesici alet var, çocuğun birini yaralıyor, onunla gezmeye devam ediyor. Etrafa zarar vereceği durumlarda bence, aranmasında sakınca bulmuyorum. (YK2k)

Yönetici YK6e de, YK8e gibi bu tür aramaları az yaptıklarını belirterek, öğrencilerin güvenliği ve onlara istenilen davranışların kazandırılabilmesi için aramaların yapılabileceğini savunmaktadır. Diğer öğrencilerin ve nöbetçi öğretmenlerin uyarıları üzerine tedbir amacıyla bu tür aramaların yapılabileceğini ileri sürmektedir:

Çok fazla kullandığımız bir yöntem olmamakla birlikte, zaman zaman çocukların zararlı alışkanlıklardan kurtarılması anlamında, mesela uyuşturucu, sigara zararlı bir alışkanlıktır, bunların önlenmesi anlamında, çok gerekli gördüğümüz hallerde, mesela nöbetçi öğretmenlerimiz sınıflardaki çeşitli öğrenciler tarafından uyarılabiliriz. Bu uyarılara rağmen o çocuğu da rencide etmemek anlamında, kimseyi kırmadan üzmeden, bir şeyleri kırıp dökmeden genel bir kontrol maksadıyla o noktadan kurtarmak için bunu mecburen zaman zaman ihtiyaç halinde yapmak durumundayız. Ama bu demek değil ki her gün her an ya da periyodik aralıklarla bu yapılıyor, hayır böyle bir şey yapılmıyor, ihtiyaç halinde. Artık biliyorsunuz okullarda bir de koridorlarda özellikle ve dışarıda izleme kameraları var. Bunlar sayesinde olumsuzlukları daha kolay tespit etmek ve zarar görecekt kişilerin zarar görmesini engellemek için tedbir almak gayet doğaldır. Üzerinde çakı getiren, kavgaya bulaşmış kavgaya karışmış öğrenciler var, hepimiz yaşadık bu süreçleri, bunların da önlenmesi anlamında bir tedbir olarak kullanılabilir. (YK6e)

Yönetici YÖ4k öğrencilerin okulda bulundurmamaları gereken maddeleri getirmeleri halinde aranabileceklerini kabul etmekte ve okul idaresinin öğrencilerin aranması işlemini keyfi yapamayacağını ileri sürmektedir:

Okuldaki aramaların sebebini düşünmek gerekir. Getirilmesi gerekmeyen yasak olan maddelerin getirilmesi durumunda okulun arama yapması bir tedbirdir. Okul iradesi keyfi bir arama yapmaz. Bir sıkıntı var duyumu alınmıştır, bunun üzerine bu şekilde davranılıyordur. (YÖ4k)

Yönetici YÖ5e de çok sık arama yapmadıklarını belirtmekte, ayrıca yapılan aramaların öğrencilerin güvenliğini sağlamak amacıyla yapıldığını ifade etmektedir:

Biz her sene bir ya da iki defa genel arama yaparız. Yönetmelikler çerçevesinde öğrencinin okula gelirken dikkat etmesi gereken bazı şeyler var. Sadece öğrenci için değil, hepimiz için geçerli bunlar. Hem iş hayatımızda hem özel hayatımızda dikkat etmemiz gereken, uymamız gereken, toplumsal kurallar var. Lise öğrencisi olduğunuzda okula hangi malzemelerin getirilebileceği, hangilerinin getirilmeyeceği cep telefonu ile ilgili kurallar tüm okullarda belli artı her okulun kendi iç düzeni var, sistemi var, cep telefonlarının öğrencinin üzerinde olmamasını, dolaplarında kapalı bir şekilde tutmalarını bekliyoruz. Bazı uygun içeriğe sahip olmayan bilişim cihazları, CD gibi, USP gibi, DVD gibi şeylerin, kitap, yayın, siyasi içeriğe sahip şeylerin okulda bulunmaması gerekiyor. Hepimiz kendi özel yaşantımızda, özel düşüncelerimizde siyaseti dışarda bırakarak iş ortamına geliyorsak, 14-18 yaş grubunda bunun öğrenilmesi gerektiği yer okul. Bunun dışında bir şey söz konusu oluyorsa dediğim gibi bundan dolayı da bir başka öğrencinin bir başka grubun zarar görmesi gibi bir olasılıkla karşı karşıya kalıyorsanız, bu aramayı da yapmak zorundasınız. O gün o öğrencinin dolabından uygunsuz bir şey çıktığında, sadece o öğrencinin değil o grup da okulda olumsuz etkilenecektir. Yani medyada görüyoruz, basında görüyoruz. Bir okulda şöyle oldu böyle oldu. Bu can sıkıcı bir durum. Bir okulun, hele hele büyük okullarda, velisinden, öğretmeninden, yönetiminden, öğrencisinden tüm aileyi olumsuz etkileyebilecek bir durum. Bu durumun ortaya çıkmaması için kontrol edilmesi gerekir. Özel hayatla alakalı bir şey değil bence. (YÖ5e)

Yönetici YÖ6e bu tür aramaların “kendini bilen öğrenciler” için sorun olmayacağını savunmaktadır. YÖ6e de YÖ5e gibi bu tür aramaların yapılmaması durumunda güvenliğin tehlikeye düşeceğini savunmaktadır:

Bana göre, o çantanın içerisinde bilemiyorum, bir sigara, alkol, uyuşturucu madde varsa bunun sonuçlarını düşünmek lazım. Zaman zaman okullarda arama yapılır, çocuğun getireceği şeyler, özeli, okulda bellidir zaten. Özel hayatında kendine güvenen ya da rahat ya da okulun kurallarına uyan bir öğrencinin, çantasında, dolabında sıkıntılı bir şey yoktur, sorun olmaz zaten. Ben böyle düşünüyorum yani, bakılmalı, çünkü bakmazsanız da çok daha büyük bir felaketi de engelleyememiş de olabilirsiniz yani. (YÖ6e)

Yönetici YK4k öğrencilere yönelik bu tür aramaları, öğrencinin özel hayatı kapsamında görmemektedir. Ona göre okula getirilmesi halinde tehlike yaratabilecek maddeler nedeniyle öğrencileri aramak zorunludur:

... Öğrenci açısından da aslında, birkaç sene öncesine kadar öğrencilerin üstünü aramak yasaktı. Güvenlik açısından öğrencinin getirmiş olduğu herhangi bir yabancı madde, kesici, delici, ateşli maddeler olması açısından bakmayı özel hayat olarak görmüyorum. Keşke bakabilsek diyorum ama bilemiyorum nasıl değerlendirilir. (YK4k)

Buna net bir cevap veremeyeceğim, hem olması gerekir hem de olmaması gerekir. Yer, zaman ve konumuna göre mecbur kalınıyor, çok özel şeyleri zaten öğrenciler okula getirmemeli, bahsettiğiniz manada şeyleri. Okula getirilecek eşyalar bellidir, kitaptır, defterdir, kalemdir, silgidir. Çok daha farklı ne getirecek ki, özel eşya olarak. Bence aranması gerekir, eğer problemliyse aranması gerekir. Böyle düşünüyorum yani, çok da etkilemez. (YÖ3e)

Son olarak yönetici YÖ3e, öğrencilere yönelik üst aramalarının hem olması gerektiğini hem olmaması gerektiğini belirtmektedir. Öğrencinin özel eşyalarını okula getirmemesi gerektiğini savunarak, özel eşyalarını okula getirmeyen bir öğrencinin bu tarz aramalardan dolayı, özel hayatının gizliliği hakkının etkilenmeyeceğini savunmaktadır:

Tüm katılımcıların görüşleri değerlendirildiğinde, öğrencilerin, özel eşyalarına bakılacağı için bu tür aramaların özel hayatlarının gizliliği hakkını etkileyeceğini düşündükleri görülmektedir. Öte yandan aramanın kendi hemcinsi olmayan öğretmenleri veya yöneticileri tarafından yapılması halinde utanabileceklerini belirtmektedirler. Etkilemediğine inanan öğrencilerinse, okula getirilmesi yasak olan veya okul güvenliğini tehlikeye düşürebilecek eşyaların getirilmesi durumunda arama yapılmasının okul disiplinini sağlayacağını düşündüklerini söylemek mümkündür.

Öğretmenler ve yöneticiler arasında bu tür aramaların öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilediğine inanan görüşler bulunmakla birlikte, bu görüşlerin neredeyse tamamı çeşitli nedenlerle bu tür aramaların yapılması gerektiğini savunmaktadır. Bu gerekçeler, öğrencinin mal ve can güvenliğini, okulda sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımı önlenerek öğrencilerin sağlığını korumak ve cep telefonlarının amacına aykırı kullanılmasını önlemek şeklinde sıralanabilir. Aynı gerekçeler bu tür aramaların öğrencilerin özel

hayatının gizliliği hakkını etkilemediğine inanan öğretmenler tarafından da ileri sürülmektedir.

Konuyla ilgili olarak üzerinde durulması gereken ikinci husus ise diğer ülkelerde üst aramalarının nasıl ele alındığıdır. Kavramsal ve hukuksal çerçevede belirtildiği üzere, eğitim hukukunun gelişmiş olduğu ABD hukukuna bakıldığında okulda yapılacak bir aramanın hukuka uygun kabul edilebilmesi için öncelikle makul bir şüphenin bulunması gerekir. Çünkü tarihsel açıdan mahkemeler okul yetkililerince üst aramalarını uygunsuz bulmakta ve güç kullanılarak yapılmasından dolayı da hoş karşılamamaktadırlar. Bu nedenle böyle bir üst araması yapılabilmesi için okulda tehlike ya da bir düzensizlik oluşması tehdidinin bulunması gerekir. Ayrıca arama için uygun araçların kullanılması da aramanın hukuka uygunluğu için şarttır. Bununla birlikte *in loco parentis* öğretisi kapsamında yetkili okul personelinin edinmiş oldukları güvenilir bilgiye istinaden, makul bir aramayı başlatabileceği kabul edilmektedir (Essex, 2005, 105, 107).

Ülkemizde öğrencilerin üst ve eşyalarının aranmasına ilişkin düzenlemeler ve diğer ülkelerdeki konuya ilişkin uygulamalar ve mahkeme kararları ışığında öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri şu açıdan da değerlendirilebilir. Özellikle öğretmen ve yönetici görüşlerinde de vurgulandığı üzere, öğrencinin bağımlılık yaratan, sağlığına zararlı bir maddeyi okula getirdiğine veya okulda kullandığına, hırsızlık yaptığına ve diğer öğrenci ve öğretmenlerin güvenliğini tehlikeye düşürücü delici, kesici aletler ve ateşli silahları okula getirdiğine dair ciddi bir şüphenin bulunması durumunda, öğrenciyi küçük düşürmeden ve psikolojik zarar görmemesi sağlanarak üst aramalarına tabi tutulabilir. Belirtilen koşulların varlığı, üst ve eşya aramalarını hukuka uygun hale getirdiğini söylemek mümkündür. Son olarak belirtmek gerekir ki, öğrencilerin aranması okulun güvenliğinin sağlanması ve sürdürülmesi için bir araç olduğunu unutmamak gerekir. Bu nedenle okul yöneticileri öğrencilerin kişisel hakları ve okulun güvenli öğrenme ortamına duyduğu ihtiyaç arasında denge kurmak ve öğrenci disipliniyle ilgili hukuki sınırlamalar konusunda bilgili ve dikkatli olmak zorundadırlar (Ehlenberger, 2001, 31; Yell ve Rozalski, 2008, 7). Bu husus

MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği md. 158 (2)'de de, “öğrencinin kişilik ve onurunu rencide etmeden” ifadesiyle vurgulanmıştır.

Okul içinde, herhangi bir öğrencinin kişilik haklarına aykırı olmayacak şekilde kullanılan cep telefonlarına yaklaşımın, her ne kadar günümüzde cep telefonlarının yaygın kullanımı, okulda düzen ve disiplinin devam ettirilmesi açısından idareciler için benzersiz zorluklar oluşturmakta olsa da, çok katı olmaması gerekir. Çünkü öğrencinin okulda cep telefonu bulundurması, ailenin çocuğu üzerindeki koruma, kontrol ve bakım haklarının uzantısı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, okul saatleri dışında öğrencilerin cep telefonlarını alıkoymanın, ebeveynin bahsedilen haklarına kabul edilemeyecek oranda bir müdahale olduğu ileri sürülmektedir (Thieneman Maddox, 2012, 269).

Bu başlık altında tartışılması gereken önemli bir konu da, öğretmenlerden ÖK8e tarafından dile getirilen, öğrencilerin aranmasında ele geçirilen eşyalara ne yapılacağı konusudur. Öğretmen, *“bir çantasının içindeki makyajla ilgili bir parçanın bulunmasını, çöpe atılmasını veya herkese gösterilmesini çok da uygun olmayacağını düşünüyorum”* şeklinde ifade ettiği problem, sözü edilen uygulamanın mevzuatta ayrıntılı biçimde düzenlenmemesinden kaynaklanmaktadır. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 15.04.2013 tarih ve 15974166/45.02/607099 sayılı yazısında, “arama sırasında bulunan okula getirilen yasaklanmış eşyaların ceza hukuku açısından suç teşkil ettiği düşünülüyorsa adli mercilere bildirilmekte, değilse öğrenci velisine iade edilmektedir.” şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca bahsi geçen yazıda bu tür arama ve el koymaların, 5271 sayılı CMK kapsamında sayılmayacağı belirtilmektedir. Belirtmek gerekir ki, el konulan ancak suç teşkil etmeyen eşyanın veliye teslim edilmesi hakkaniyete uygun görülmele birlikte, bu tür eşyaların ne şekilde, ne zaman, kim tarafından teslim edileceği gibi unsurların ilgili yasada veya yönetmelikte düzenlenmesi gerekmektedir.

Son olarak, özgürlüğün öğrenciler için keyfi davranmalarına yönelik bir zemin olduğu yanlışlığına düşmemek gerektiği vurgulanmalıdır. Öğrencileri özgür bırakırsak her türlü hatayı yapabilirler gibi bir düşüncenin hakim olması büyük bir yanıltır. Yukarıda yer verilen öğretmen ve yönetici görüşlerinin pek

çoğu, Yörükoğlu'nun (2007, 173) "öğretmenlerin çoğu kez öğrencileri bilinçli ya da bilinçsiz olarak basmakalıp kümelere sokarlar, önyargılarıyla davranırlar" söylemini haklı çıkarır türdedir. Oysa olması gereken hukukun evrensel ilkelerine ve temel pedagojik ilkelere uygun biçimde oluşturulmuş eğitim öğretim ortamlarında eğitim faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesidir. Bunun da baskıcı, sınırlayıcı, hatta otoriter bir yaklaşımla sağlanabileceğini söylemek güçtür.

Öte yandan üzerinde durulması gereken nokta, öğrenciyi suç konusu teşkil eden eşyayı okula getirmeye iten nedenlerin saptanması diğer bir ifadeyle okullarda çocuk suçluluğunun önlenmesidir. Çünkü okullarda çeşitli suçların işlenmesi mümkündür. Katılımcıların ifadelerine göre, hırsızlık (ÖK2k), okula kesici delici alet (SÖ5e, YK4k, YK5e, YK6e ve YK8e) ve silah (YÖ1e) getirme, yanında sigara taşıma ve kullanma (SÖ5e, ÖÖ6e ve YK7e, YÖ6e) ve yanında uyuşturucu, alkol gibi bağımlılık yapan maddeler bulundurma ve/veya kullanma (ÖÖ6e, ÖK6k, ÖK7e, YK2k, YK3k ve YÖ6e) okullarda görülen ve suç teşkil eden fiillerdir. Bu fiiller açıkça, MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde çeşitli disiplin cezalarıyla cezalandırılmıştır. Örneğin, 164/(1)/ç hükmü uyarınca "tütün ve tütün mamullerini bulundurmamak veya içmek" kınama cezasına tabidir. Söz konusu yönetmeliğin 164/(3)/ç hükmü uyarınca "hırsızlık yapmak, yaptırmak ve yapılmasına yardımcı olmak" fiiline okul değiştirme cezası uygulanır. Yönetmeliğin 164/(2)/k hükmü uyarınca "sarhoşluk veren zararlı maddeleri bulundurmamak veya kullanmak" ve 164/(2)/i hükmü uyarınca "bağımlılık yapan zararlı maddeleri bulundurmamak veya kullanmak" fiilleri okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezası ile cezalandırılmaktadır. Son olarak, katılımcılar değinmemiş olsa da 164/(4)/d hükmü uyarınca "bağımlılık yapan zararlı maddelerin ticaretini yapmak" fiili örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasıyla cezalandırılmaktadır.

Görüldüğü gibi anılan fiiller disiplin cezalarına çarptırılmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, örneğin hırsızlık suçu TCK md. 141 vd. hükümlerinde düzenlenirken, azmettirme TCK md. 38'de düzenlenmiştir. TCK uyarınca kural olarak alkol, uyuşturucu ve bağımlılık yapıcı maddelerin kullanılması

cezalandırılmamış, ancak bazı suçlar bakımından ağırlaştırıcı sebep teşkil etmiştir (Örn, md. 179/(3)). Öte yandan, TCK md. 57/(7) uyarınca “suç işleyen alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlısı kişilerin, güvenlik tedbiri olarak, alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılarına özgü sağlık kuruluşunda tedavi altına alınmasına karar verilir. Bu kişilerin tedavisi, alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığından kurtulmalarına kadar devam eder. Bu kişiler, yerleştirildiği kurumun sağlık kurulunca bu yönde düzenlenecek rapor üzerine mahkeme veya hakim kararıyla serbest bırakılabilir.” Görüldüğü gibi TCK da bağımlılık durumunun söz konusu olması halinde, suçlu da olsa bireye yardım edilmesi ve tedavi altına alınması düzenlenmişken, ortaöğretim yönetmeliğinde benzer bir hükme rastlamamaktayız. Sözü edilen yönetmelikte sadece öğrencinin cezalandırılmasıyla yetinilmiştir. Son olarak uyuşturucu madde ticareti yapmanın da TCK md. 188 uyarınca suç sayıldığını belirtmek gerekir.

Bu noktada okullarda öğrencilerin suç işlemesi nasıl engellenebilir sorusu akla gelmektedir. Belirtmek gerekir ki, çocuk suçluluğu öğretilen bir konudur ve önlenmesi için çeşitli programlar önerildiği görülmektedir. Öncelikle, çocuk suçluluğu önleme programlarının çocukları suça yönelten koşulları ortadan kaldırarak ve onları suçtan korumayı öğretmek makro düzeyde suçu önleme stratejileri geliştirmeyi amaçladıklarını vurgulamak gerekir (Karaman Kepenekci ve Yücedağ Özcan, 2001,154). Karaman Kepenekci ve Yücedağ Özcan (Gottfredson, 1997’den akt. 2001, 158-160), okullarda suç işlenmesinin önlenmesinde kullanılacak stratejileri aktarmışlardır. Buna göre “okul binalarının güvenliğinin sağlanması, okula alkol, uyuşturucu ve silah girişinin önlenmesi, okul ve sınıf havasının demokratik olması, okulda uyulması gereken davranış kalıplarının ya da disiplin kurallarının tüm öğrenciler tarafından bilinir hale getirilmesi ve herkese aynı şekilde uygulanması, disiplin sisteminde ödül ve ceza dengesinin kurulması, verilen cezaların şiddet içermemesi, öğrencilerin kişilik gelişimini örselememesi, öğrencilere şiddete başvurmadan çatışma çözme yöntemlerinin ve şiddete karşı şiddete başvurmadan kendilerini nasıl koruyabileceklerinin gösterilmesi, stres ve öfke yönetiminin öğretilmesi, öğrencilerin takım çalışması yapmaya özendirilmesi, okulda psikolojik

danışma ve rehberlik hizmetlerinin etkili bir şekilde yürütmesi, öğrencilere hukuk eğitiminin verilmesi, öğrencilerde olumlu davranış değişikliğinin oluşturulması, ders dışı kültürel, sanatsal ve sportif etkinliklere yer verilmesi” bu konuda atılması gereken stratejik adımlardır.

Suçun önlenmesine yönelik stratejik adımların veya programların gerçekten suçun önlenmesini sağlayıp sağlamadığı sorusu akla gelebilir. Bu yaklaşımın başarılı olduğuna yönelik olarak Bry'nin çalışmaları verilebilir (1982'den akt., Karaman Kepenekci ve Yücedağ Özcan, 2001,161). Bry çalışmalarında suç işleme açısından yüksek risk taşıyan öğrenciler üzerinde davranış değiştirme ve pekiştirme yöntemlerini denemiştir. Deney ve kontrol grubu öğrencilerin yer aldığı çalışmada, öğrencilerin derse geç kalması ve devamı, derslere hazırlanması, sınıf performansı, sınıf içi davranışları iki yıl boyunca her hafta izlenmiştir. Deney grubundaki öğrencilere suçun önlenmesini amaçlayan yöntemler uygulanmış, her hafta görüşmeler yapılmış ve bu öğrencilerin aileleri ile bir iletişim ağı oluşturulmuş ve sürekli görüşülmüştür. İki yıllık programın sonunda, programa katılmayan kontrol grubundaki öğrencilerle karşılaştırıldığında programa katılan deney grubundaki öğrencilerin derslerdeki başarı düzeylerinde bir artışın olduğu ve okula devam sorununun azaldığı ortaya çıkmıştır. Bry 1982 yılında bu öğrenciler üzerinde bir izleme çalışması yaparak, deney grubundaki öğrencilerin kontrol grubundakilere göre daha az uyuşturucu madde kullandıklarını ve suç işlediklerini gözlemiştir. Bry, programın uygulanmasından beş yıl sonra bir izleme araştırması daha yapmıştır. Hem deney hem de kontrol grubundaki öğrencilerin suç işlemleri ile ilgili resmi kayıtları incelediği bu araştırmasında, belgelere göre deney grubundaki öğrencilerin, kontrol grubundakilere göre %66 daha az suç işlediğini saptamıştır.

Katılımcıların Disiplin Cezalarının Belirlenmesinde Öğrencinin Kişisel Bilgilerinden Yararlanılmasının Özel Hayatının Gizliliği Hakkına Etkisine İlişkin Görüşler

Öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin, öğrencilere disiplin cezası verilirken, öğrencinin ailesi ve çevresiyle ilgili bilgilerden de yararlanılmasının, sınıf öğretmenin ve öğrenci velisinin görüşlerinin alınmasının öğrencinin kişisel özelliklerinin, dersteki ilgi ve başarısının göz önünde bulundurulması öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkına etkisine ilişkin görüşleri aşağıda ele alınmıştır (Tablo 9).

Tablo 9. Katılımcıların Disiplin Cezalarının Belirlenmesinde Öğrencinin Kişisel Bilgilerinden Yararlanılmasının Özel Hayatının Gizliliği Hakkına Etkisine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Katılımcılar	Alt Kategoriler	f	%
Öğrenci	Etkilediğine İnananlar	Kamu	2 13,33
		Özel	4 26,66
	Etkilemediğine İnananlar	Kamu	5 33,33
		Özel	2 13,33
	Hem Etkilediğine Hem Etkilemediğine İnananlar	Kamu	2 13,33
		Özel	-
Toplam		15	100
Öğretmen	Etkilediğine İnananlar	Kamu	1 6,66
		Özel	3 20
	Etkilemediğine İnananlar	Kamu	6 40
		Özel	3 20
	Hem Etkilediğine Hem Etkilemediğine İnananlar	Kamu	2 13,33
		Özel	-
Toplam		15	100
Yönetici	Etkilediğine İnananlar	Kamu	-
		Özel	-
	Etkilemediğine İnananlar	Kamu	8 53,33
		Özel	5 33,33
	Hem Etkilediğine Hem Etkilemediğine İnananlar	Kamu	1 6,66
		Özel	1 6,66
Toplam		15	100

Tablo 9'e göre, toplam 6 öğrencinin görüşü (2 kamu, 4 özel) "etkilemediğine inananlar" alt kategorisinde incelenirken, toplam 7 öğrencinin görüşü (5 kamu, 2 özel) "etkilemediğine inananlar" alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Kamu okulunda okuyan 2 öğrencinin görüşü ise "hem etkilediğine hem etkilemediğine inananlar" kategorisinde incelenmiştir. Tablo

9'a göre, toplam 4 öğretmenin görüşü (1 kamu, 3 özel) "etkilediğine inananlar" alt kategorisinde incelenirken, kamu okulunda görev yapan 6, özel okulda görev yapan 3 öğretmen olmak üzere toplam 9 öğretmenin görüşü "etkilemediğine inananlar" alt kategorisinde incelenmiştir. Kamu okulunda görev yapan 2 öğretmenin görüşü "hem etkilediğine hem etkilemediğine inananlar" alt kategorisinde ele alınmıştır. Yine Tablo 9'a göre toplam 13 yöneticinin görüşü (8 kamu, 5 özel) "etkilemediğine inananlar" alt kategorisinde incelenirken; biri kamu okulunda, biri özel okulda görev yapan toplam 2 yöneticinin görüşü "hem etkilediğine hem etkilemediğine inananlar" alt kategorisinde değerlendirilmiştir. "Etkilediğine inananlar" alt kategorisinde incelenen yönetici görüşü bulunmamaktadır.

Öğrencilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğrencilerden, öğrencilere disiplin cezası verilirken, öğrencinin ailesi ve çevresiyle ilgili bilgilerden de yararlanılmasının, sınıf öğretmenin ve öğrenci velisinin görüşlerinin alınmasının öğrencinin kişisel özelliklerinin, dersteki ilgi ve başarısının göz önünde bulundurulmasının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkına etkisi bakımından değerlendirmeleri istenmiştir.

Etkilediğine inanan öğrenci görüşlerinden ilki SK2k'ya aittir. Her ne kadar, açıkça ifade etmese de, kendisini ailesinden ayrı bir birey olarak gördüğünü belirten, "bunları sadece benimle yapmaları daha mantıklı" şeklindeki ifadesi, kendi özel hayatının ailesininkinden ayrı tutulması ve disiplin uygulamalarında bunun göz ardı edilmesinin gerektiğini savunduğu söylenebilir:

Bu sonuçta beni ilgilendiren bir şey olduğu için ailem bana bunları yap demiyor, ben kendim yapıyorum. Aslında bunları sadece benimle yapmaları daha mantıklı geliyor. Aile sonuçta ne yapabilir ki yapacak olan yine yapar. (SK2k)

Öğrencilerden SK9k, bu tür hususların göz önünde bulundurulmasının, ailesinin arkadaşlarının sorgulanması hatta müdahale edilmesi olarak değerlendirmekte ve bunun iyi etkiler bırakmadığını söylemektedir. Ona göre,

öğrenciye arkadaşça destek olunmalı ancak ailesi, öğretmenleri, arkadaşları disiplin soruşturmasına dahil edilmemelidir:

Öğrencinin özelini olumsuz etkiler öğrencinin ailesi, arkadaşları sorgulanıyorsa. Yanlış bunların çok fazla didiklenmesi, sorgulanması, müdahale edilmesi .Bazı şeyler katı kurallar etrafında yapılıyor. İyi etki bırakmıyor, gözlemlediğim kadarıyla. Birebir yapılınsın, bir destek olsun, çocuğa hissettirmeden daha arkadaşça yapılmalı. Hem ailesi hem de hocaları hem de arkadaşları işin içine girmesin. (SK9k)

Öğrencilerden SÖ1k, öğrencinin disiplin kurulu önünde dahi olsa, ailesine ilişkin bilgileri açıklamaya zorlanmaması gerektiğini ifade etmektedir:

Bence özel yaşam hakkının gizliliğini etkiliyor, kötü yönde ama. Dediğim gibi istemiyorsa bunlar söylemek zorunda olmamalı. İsterse söyleyebilir, istemezse söylemez. (SÖ1k)

Bence özel yaşam hakkının gizliliğini etkiliyor, kötü yönde ama. Dediğim gibi istemiyorsa bunlar söylemek zorunda olmamalı. İsterse söyleyebilir, istemezse söylemez. (SÖ2k)

Öğrencilerden SÖ4k ve SÖ6e'nin bu tür araştırmalara öğretmenlerinden çekindikleri için taraftar olmadıklarını söylemek mümkündür.

Gizliliği etkiler, gizliliği açığa çıkarır. Birey reşit olduğunda böyle bir olay aklında kalacaktır. Daha sonra öğretmeniyle karşılaştığında, şu şöyleydi diye aklına gelecektir. (SÖ4k)

Öğretmenlerimin bilmesini istemem ama anne ve babam bilebilir. Okuldaki öğretmenlerimin sınıfa girip bu durumu ima etmeleri hoşuma gitmez. (SÖ6e)

Öğrencilerden 7'si öğrencilere disiplin cezası verilirken, öğrencinin ailesi ve çevresiyle ilgili bilgilerden de yararlanılmasının, sınıf öğretmenin ve öğrenci velisinin görüşlerinin alınmasının öğrencinin kişisel özelliklerinin, dersteki ilgi ve başarısının göz önünde bulundurulmasının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilemediğine inanmaktadırlar. Bu görüşlerin ortak özelliği, bahsedilen unsurların, disiplin cezası takdir edilirken uygulanmalarının cezanın hakkaniyete uygun olarak takdir edilebileceğine dair inanç içermesidir. Öğrenci hakkında olabildiğince bilgi toplanmasının verilecek disiplin cezasının saptanmasında ve disiplin sorununun giderilmesinde olumlu etkilerinin olacağını düşünen öğrenciler olduğu gibi (SK1k ve SÖ5e), öğrencinin aile hayatında yaşadığı sıkıntıların, sorunların, okulda disiplini bozucu biçimde davranmalarına yol açabileceğini, bu durumun biraz hoşgörülle karşılanması gerektiğini düşünen öğrenciler de

vardır (SK4k ve SK5k). Ancak ders notlarının disiplin cezasının takdirinde dikkate alınıp alınmaması konusunda öğrenciler arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Bazı öğrenciler bunu olumlu bulurken (SK3k), bazıları olumsuz (SK4k ve SÖ3e) bulmaktadırlar.

Bence yapılmalı. Çünkü o öğrencinin bir özelliğine bakarak bütün her şeyi yorumlayamayız. Onu daha yakından tanıyan insanlarla fikir alışverişinde bulunmalıyız. Bir öğrenci çevresinde nasıl davranışlar sergiliyor, insanlar onu nasıl değerlendiriyor? Herkesin gözünün önünde canlanmalı. O çocuk hakkında fikirlerini yürütecekler ki, yaptığı davranışların olumsuz mu yoksa iyi mi olduğuna karar verip o şekilde disiplin cezası verilmesi gerektiğini düşünüyorum. (SK1k)

Böyle şeyler olabilir. Çünkü onun hakkında bilgi toplanmalı. Disiplin cezası yanlış anlaşılma sonucu olduysa mesela, bir kopya çekme olayı. Çocuğa kopya çektin diyorlar ama mesela çocuk derslerinde başarılı, bir yanlış anlaşılma sonucu olabilir. O yanlış anlaşılmalar düzeltilmiş olabilir böylece. (SK3k)

Bu tür uygulamalar bence yerinde, çünkü disiplin cezası alan öğrencinin ailevi sıkıntıları da olabilir. Ailesinin sorunları olabilir veya babası ölmüş olabilir mesela. Onun sıkıntısındadır ve belki Psikolojisi bozulmuştur. Belki bir travma geçiriyor olabilir. Buna bağlı olarak bir disiplin cezası almış olabilir. Bunun hani araştırılıp ona göre disiplin cezası verilmesi daha uygun olabilir. Bence ders notlarına bakılmamalı. Çünkü ders notları yerlerde olan bir öğrenci de iyi insan olabilir. Ders notları düşük diye o kötü bir insan, disiplin cezası almalı diye bir şey olamaz bence. (SK4k)

Bunlar göz önünde bulundurulmalı çünkü yararlı. Okulda kötü öğrenci olarak düşünülüyorsa, ailesinden dolayı olabilir ve öğrenciye rehberlik sağlanabilir. Dersleri iyiyse belki tekrar değerlendirilebilir. Psikolojik durumu da değerlendirilebilir. Önyargıyla bunu yaptı hemen bu cezayı verelim denmez. (SK5k)

Etkilemez diye düşünüyorum. Sınıfta başarılı olabilir, özel hayatı buna etki etmez diye düşünüyorum. Bazı kişiler ahlaki açıdan daha iyi olabilir. Tamam sınavları düşüktür ama iyi bir aile eğitimi almışlardır. En başarılı kişiler de kötü bir ahlaki eğitim almışlardır, küfür bazlı falan. Öyle değerlendirilmemesi gerektiğini düşünüyorum. (SÖ3e)

Öğrenci hakkında bilgi toplanmak için bunların araştırılması, değerli bilgilerdir, bunlara bakılması gerekiyor, sorunun çözümü için bir araç olabilir bu incelemeler. (SÖ5e)

SK6e her ne kadar bu hususların disiplin cezası takdir edilirken göz önünde bulundurulması halinde öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkının etkilenmeyeceğini savunsa da, buna gerekçe olarak öğrencinin okul hayatı ile aile hayatının birbirinden ayrı olduğunu belirtmesi bakımından diğer öğrencilerden farklılaşmaktadır.

Etkilemez. Çünkü dersler falan hep okulda olan şeyler, evdeki olayları karşılamadığı için, etkilemez, ilgisi yoktur. (SK6e)

Son olarak 2 öğrenci, öğrencilere disiplin cezası verilirken, öğrencinin ailesi ve çevresiyle ilgili bilgilerden de yararlanılmasının, sınıf öğretmenin ve öğrenci velisinin görüşlerinin alınmasının öğrencinin kişisel özelliklerinin, dersteki ilgi ve başarısının göz önünde bulundurulmasının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını hem etkilediğine hem etkilemediğine inanmaktadırlar.

Bu değişik bir konudur, olumlu da etkileyebilir olumsuz da. Mesela okuldaki bir çocuk, beni bıçakladı. İdare şöyle derse çok yanlış olur: bu çocuk çok başarılı, ailesiyle de konuştum, çok akıllı bir çocuk, öğretmenleri bunu çok seviyor, bırakın gençtir bir hata yapmış veya derste öğretmen bir kopya çekme ithamında bulunmuştur, ama bunda iyi hal durumundan ceza verilmeyebilir. Gelip beni bıçaklarsa, bunda olmayabilir, farklı açılardan bakılınca farklı sonuçlara varılabiliyor. (SK7e)

Bir bakıma iyi bir bakıma kötü. Çünkü onun ailesinin bilgisi olması, o hatayı bir daha yapmaması anlamına geliyor. O şekilde iyi oluyor. Ama mesela bazı insanlar var, ailelerini hiç toplantıya falan çağırmadıklarını biliyorum Bu yüzden o zaman da kötü olur gibi geliyor. (SK8k)

SK7e belirtilen düzenlemenin duruma göre olumlu sonuç verebileceğini belirtirken, SK8k ailesiyle iyi ilişkileri olan öğrencilerin bu düzenlemeden faydalanabileceğini ancak ailesiyle iletişimi zayıf olan veya onlardan yeterince ilgi görmeyenlere bu düzenlemenin yararı olmayacağını ifade etmektedir.

Öğretmenlerin Görüşleri

Öğrencilere disiplin cezası verilirken, öğrencinin ailesi ve çevresiyle ilgili bilgilerden de yararlanılmasının, sınıf öğretmenin ve öğrenci velisinin görüşlerinin alınmasının öğrencinin kişisel özelliklerinin, dersteki ilgi ve başarısının göz önünde bulundurulmasının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkına etkisine ilişkin öğretmenlerin görüşleri aşağıda ele alınmıştır.

İlk olarak, etkilediğine inanan öğretmen görüşlerinden ÖK7e, bu uygulamaların özel hayata bir müdahale olduğunu düşünmekte ve öğrencilerin ailelerinin eğitim seviyesinin çok düşük olduğunu vurgulamaktadır. Bu düşüncenin, öğretmenin Ankara'nın Mamak ilçesinde görev yapmasının bir sonucu olabileceği akla gelmektedir. Öğrencilerin

okulda evdekine nazaran daha serbest hareket edebildiklerini, engellemelerle daha az karşılaştıklarını söyleyerek, disiplin soruşturmalarının öğrencilerin evlerine yansımalarının onların özel hayatlarını olumsuz etkileyeceğini ileri sürmektedir:

Rehberlik servislerinin de rehber öğretmenlerin de görüşleri alınıyor. ...Gerektiği zaman öğrencinin özel yaşamıyla ilgili birçok şeyi paylaştığı yer orası, rehberlik servisi. Bunların gizli kalması lazım. Herhangi bir disiplin olayında rehberlik servisinin görüşünün alınması demek bunların açığa çıkması demek. Tabi ki özel hayatına müdahaledir bu. Sonra, ev ve okul ayrı ayrı yerler. Okuldaki öğrencilerin ve okulun eğitim seviyesinde farklılıklar var. Evindekinden çok daha serbest hareket edebiliyor öğrenci burada, etmesi de gerekiyor. Evde birçok engelleme oluyor. Ama okulda bunların birçoğu yok. Bunların eve yansması, tabi ki öğrencinin özel hayatını etkiler. (ÖK7e)

Öte yandan özel okulda görev yapmakta olan öğretmen ÖÖ5e, disiplin soruşturması sırasında kendi okullarında rehberlik servisinin verdiği bilgilerle yetindikleri, ailesine ilişkin bilgileri dikkate almadıklarını belirtmektedir. ÖÖ5e'nin bu görüşünün altında yatan nedenin, özel okulda okuyan öğrencilerin aile durumlarının iyi olması ve disiplin kurulunu olumsuz etkileyebileceği düşüncesi olabilir:

Öğrenciyle ilgili genel olarak bize rehberlik servisinden ne kadar bilgi veriliyorsa o kadarıyla yetiniyoruz, daha da üzerine gitmiyoruz. Özel hayatı, arkadaşları, ailesi bizi karar verme aşamasında çok ilgilendirmiyor, çünkü biz bir olayı ele aldığımız zaman bütün durumu ortaya çıkartıyoruz. ... Bir olayı değerlendirirken, biz rehberlik servisinden çocuğun özel durumuyla ilgili de, bunun psikolojisi bugünlerde çok bozuk, şöyle şöyle diye bilgiler bize geliyor. Ama o kadar detaylı, basit bir olay için, mesela kopya çekme olayı için de bir sürü bilgiye ihtiyacımız yok bizim. (ÖÖ5e)

Öğretmen ÖÖ6e disiplin kurulunun, disiplin cezası takdir edilirken belirtilen unsurları dikkate almasını, öğrencinin disiplini bozucu davranışının nedeninin saptanmasını sağlayacağı düşüncesiyle, yerinde bulmaktadır. Ancak disiplin kurulunun, soruşturma kapsamında edineceği bilgilerin gizli kalması gerektiğini savunmaktadır:

Çocuğun disiplin suçu gerektirecek davranışları neden sergilediğiyle okul yönetiminin ilgilenmesini çok da müdahale olarak görmüyorum. Bunu tüm okulun duyması gerekmiyor. Bu araştırma, müdür yardımcısı, müdür ya da disiplin kurulu her neyse, belki sadece o çerçevede kalmalı. ... (ÖÖ6e)

Son olarak öğretmen ÖÖ2e bu tür uygulamaların, öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkı bakımından olmasa da, onun psikolojisini

etkileyeceği, öğrencinin hem ailesinin hem arkadaş çevresinin ona iyi gözle bakmayabileceği nedeniyle de etkilenebileceğini söylemektedir:

Özel hayatıyla çok fazla ilgisi yok açıkçası, çok fazla bağ kuramadım. Ama tabii ki öğrencinin psikolojisini etkiliyor. Sonuçta bir ceza almış oluyor, sosyal çevresi de sonuçta bizim çocuğumuz ceza aldı ya da benim arkadaşım ceza aldı şeklinde o gözle baktığında biraz sosyal anlamda da etkiliyor. Etkilememesi mümkün değil. Bir etkileme oluyor. (ÖÖ2e)

Öğretmenlerden 9'u öğrencilere disiplin cezası verilirken, öğrencinin ailesi ve çevresiyle ilgili bilgilerden de yararlanılmasının, sınıf öğretmenin ve öğrenci velisinin görüşlerinin alınmasının öğrencinin kişisel özelliklerinin, dersteki ilgi ve başarısının göz önünde bulundurulmasının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilemediğine inanmaktadırlar. Bu görüşlerin ortak özelliği, öğrenci görüşlerinde olduğu gibi bahsedilen unsurların, disiplin cezası takdir edilirken göz önünde bulundurulmalarının, hakkaniyete daha uygun biçimde ceza verilmesinin sağlanacağına dair ortak kanı taşımalarıdır.

Yok, yerinde buluyorum. Sonuçta bir eğitim sürecinden geçiyor bu öğrenci. Belirli bir yaşın üzerine çıkmış insanlara aslında bu tür araştırmalar yapmak elbette özel hayatı ilgilendiren unsurlar ve hatta tehlikeli ve sakıncalı kabul edilebilir ama belirli bir yaşa kadar bu tür uygulamaların doğru olduğuna inanıyorum. (ÖK1e)

Görüldüğü gibi ÖK1e aslında sayılan unsurların disiplin soruşturmasında dikkate alınmasının, özel hayatın gizliliğini etkileyebileceğini söylemekle birlikte, öğrencilerin henüz çocuk sayıldıklarını bu nedenle de onları korumak adına dikkate alınması gerektiğini düşünmektedir. Bu yüzde, ÖK1e'nin bu uygulamanın öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilemediğini düşündüğü ileri sürülebilir.

Öte yandan yukarıda ifade edilen hakkaniyete uygun ceza verilmesinin sağlanabileceği yönündeki ortak kanıyı yansıtan görüşler şöyledir.

Aslında bu uygulamalar, eğer aile eğitilmiş olsa hiç de gerekli değil. Aile içinde bu öğrenciler eğitim almış olsalar, sınırlarını orda belirlemiş olsa aslında okula bu düşmez. Ama orada almayınca bir de sosyalleşmeyi de aileden almayınca, bu ortamda kimi zaman gerekli olabiliyor. Çok özel durumlarda gerekli olabiliyor bence. (ÖK2k)

Bence yerinde öğrenci adına yanlış karar vermemek için bu araştırmalar yapılmalı. Öğretim aşamasında sıkıntı yoktur belki ama eğitim aşamasında olabilir. Bu öğrenci bunu yapmaz düşüncesinde sıkıntı olduğunu düşünüyorum. (ÖK5e)

Olumlu bir uygulama bence kesinlikle devam etmeli. (ÖK6k)

Genelde bu tür şeyler olumlu yönde etkiliyor. Çünkü çocuğun bazı özel durumlarını bildiğiniz zaman bazı uyulması, yapılması gereken cezalarda tolere tanıyabiliyorsunuz. Genelde olumsuz yönde değil de daha çok olumlu yönde etki yapıyor. (ÖK9e)

Öğrencinin lehine sonuç çıkabilir. Öğrencinin içinde bulunduğu durum onu buna sevk etmiş olabilir. Bence yerinde. Özel hakkın gizliliği burada ikinci planda, hatta ilgili değil. Burada önemli olan öğrencinin o olumsuz durumdan kurtarılmasıdır. (ÖÖ1k)

ÖK4e'nin görüşleri de yukarıdaki görüşlere büyük ölçüde benzer olmakla birlikte, öğrencinin özel hayatına ilişkin bilgilerin disiplin kurulu dışına çıkartılmadığı için öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkının korunduğunu ileri sürmektedir:

Disiplin, kağıtta yazıldığı kadar ayrıntılı işlenmiyor. Belki bu kadar ayrıntılı işlense, araştırılsa belki verilecek cezalar aza indirilebilir. Öğrencinin aslında özel hayatını deşifre etmiyor ki. O disiplin kurulunda iki kişinin dışında onun o özel hayatıyla ilgili bilgiler başkalarıyla paylaşılmıyor. İyi bir araştırma yapılsa, onun o davranışı o fiili neden, hangi ortamda ortaya çıktığını araştırırsa, belki de cezası daha da hafifleyecek. (...) Gizlilik esası çerçevesinde, disiplin kurulunun dışına çıkmamak şartıyla, öğrenilmesinde yarar var. (ÖK4e)

ÖÖ4k ise belirtilen unsurların disiplin cezasının takdirinde kullanılmasını özel hayatın gizliliğine bir müdahale olarak görmediğini belirtirken, kendi çocuğunun böyle bir olay yaşaması durumunda, çocuğu üzerindeki velayet hukukundan doğan hak ve yükümlülüklerini kullanmak ve gerçekleştirmek amacıyla süreçten haberdar edilmek istediğini belirtmektedir.

Müdahale değildir. Etki söz konusu değil. Aile olarak da ben çocuğumun böyle bir olay yaşadığından haberdar edilmek isterim. (ÖÖ4k)

Son olarak bu grupta ÖÖ3e'nin görüşlerine yer vermek gerekir. ÖÖ3e'nin görüşleri yukarıda belirtilen genel kanıyı taşımanın yanı sıra, bu yöntemin 360 derece değerlendirme yöntemi olduğunu belirtmiş ve yöntemi açıklamıştır.

Öğrenci hakkında her türlü bilgiye, öğretmen de sahip, öğrenci de sahip, veli de sahip, buna 360 derece diyoruz, burada 360 derece herkesi araştırıyoruz, burada sadece öğrenci araştırılmıyor, burada öğretmenin mi bir hatası var, velinin mi bir hatası var, hepsini görerek karar vermeye çalışıyoruz. Bence herkese sorulması çok iyi, öğrencinin özel hayatındaki gizliliklere de aykırı değil bence, çünkü genel şeyler, öğrencinin iyi olabileceği şeyler. ... (ÖÖ3e)

360 derece bir performans değerlendirme sistemidir. Çoklu veri kaynaklarına dayalı değerlendirmeye yöntemine de benzemektedir. "Çalışanların performansı hakkındaki bilgiyi, çalışanla farklı ilişkilere sahip

çok değişik kaynaklardan toplamayı amaçlar. Farklı kaynaklardan ve perspektiflerden alınan değerlendirmeler birleştirilerek bireysel ve kurumsal gelişim amaçlı kararlar verilir.” (Aydın, 2008, 175). Bu noktada bir performans değerlendirme sistemi, disiplin cezalarının uygulanmasında kullanılabilir mi sorusu akla gelebilir. Ancak burada öğretmenin asıl vurgulamak istediği, yine yukarıda belirtilen hakkaniyete uygun karar verilmesinin sağlanması için öğrenci hakkında çok yönlü inceleme yapılmasının öğrencinin yararına olacağıdır.

Son olarak 2 öğretmen, öğrencilere disiplin cezası verilirken, öğrencinin ailesi ve çevresiyle ilgili bilgilerden de yararlanılmasının, sınıf öğretmenin ve öğrenci velisinin görüşlerinin alınmasının öğrencinin kişisel özelliklerinin, dersteki ilgi ve başarısının göz önünde bulundurulmasının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını hem etkilediğine hem etkilemediğine inanmaktadırlar.

Ben disiplinde onları değerlendirirken genelde gördüğüm, olumsuz oldu çünkü disipline gelen öğrenci tipi, zaten başarılı öğrenci tipi değil. Dolayısıyla orada değerlendirirken hem aile açısından hem kendisi açısından genelde olumsuz yönler değerlendiriliyor ve olumlu taraflara pek bakılmıyor diye düşünüyorum. Böyle olduğu sürece de zararlı olacaktır. Ama bir öğrenciyi değerlendirirken de, yalın, sadece o yaptığı hareket açısından değerlendirirsek o da eksik olacaktır. Dolayısıyla belki bazı şeylere disiplin kurulunun dikkat edip aşırı rencide edici özelliklere girmeden, ama az çok okuldaki başarı durumuyla mesela, çünkü daha objektif olacaktır, değerlendirilebilir diye düşünüyorum. (ÖK8e)

Olumlu yönde kullanılırsa etkilemez. Ama olumsuz yönde kullanılırsa tabii etkiler. (ÖK3k)

Görüldüğü gibi hem ÖK8e hem ÖK3k bahsi geçen hususların disiplin cezası takdir edilirken değerlendirilmeye alınmasının hem olumlu hem olumsuz sonuçlar doğurabileceğini düşünmektedirler. Bu nedenle hakkaniyete uygun biçimde disiplin cezasının belirlenmesi için disiplin kurulunun iyi bir değerlendirme yapması gerekir.

Yöneticilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan yöneticilerden, öğrencilere disiplin cezası verilirken, öğrencinin ailesi ve çevresiyle ilgili bilgilerden de yararlanılmasının, sınıf

öğretmenin ve öğrenci velisinin görüşlerinin alınmasının öğrencinin kişisel özelliklerinin, dersteki ilgi ve başarısının göz önünde bulundurulmasının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkına etkisine ilişkin yöneticilerin görüşleri aşağıda ele alınmıştır.

Öğrencilere disiplin cezası verilirken, öğrencinin ailesi ve çevresiyle ilgili bilgilerden de yararlanılmasının, sınıf öğretmenin ve öğrenci velisinin görüşlerinin alınmasının öğrencinin kişisel özelliklerinin, dersteki ilgi ve başarısının göz önünde bulundurulmasının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilemediğine inanan görüşler şöyledir:

Mutlaka bir öğrenci disiplin kuruluna geldiği zaman bir olumsuz davranış tespit edildiği zaman, önce zaten rehberlik servisine gider, rehberlik servisi aileyle görüşür. Çocuğun daha önce suçu var mı, önceki davranışları da değerlendirilir. Sadece bireydir, ergendir, elinde olmadan, istemeden bir hata bir yanlış yapabilir. Hemen o esnada o çocuğa ceza verilmesi taraftarı değiliz. Heyetin de böyle bir uygulaması olmaz zaten, tekrar ettikçe görüşülmeli. 18 yaşına kadar öğrenci ana babasının himayesinde, ona bilgi vermeden bir şey yapamayız. Mutlaka paylaşılmalı. (YK1e)

Bu görüşlerden ilki, ana babanın velayet hakkının sonucu olarak çocuğun disiplin altına alınmasından anne babanın da sorumluluğu olacağı düşüncesini yansıtan YK1e'ye aittir. Ona göre, ergenlik çağından dolayı öğrenci hata yapabilir, ancak ona verilecek cezasının verilmesinde ve uygulanmasında velayet hakkının getireceği hak ve sorumluluklar gereğince ana babanın bilgilendirilmesi ve gerektiğinde onlara başvurulması gerekmektedir.

Bunların yapılması gerekiyor, çünkü o zaman olayı tam anlayamıyorsunuz. Öğrenci bilgileri dosyası var. Ceza söz konusu olduğunda, ben öğrenciyi tanımıyorum idareci olarak ya da sınıf öğretmeni bile çok iyi tanıyamayabiliyor, ailesini bilemeyebiliyor. Dosyasını çıkarıyorum, velisini arıyorum, oradaki bilgilerine bakıyorum. ... Çünkü rehberliğe de yönlendirilmesi gerekiyor ya da yardım alması gerekebiliyor. Ama ben bunlara bakmazsam bunları bilemiyorum. ... (YK2k)

YK2e öğrencinin disiplin suçunu işlemede ailenin ve aile içinde yaşadığı sorunların etkili olabileceği düşüncesiyle, disiplin kurullarının öğrencinin ailesine yönelik araştırmalar yapmasını, öğrencinin özel hayatına müdahale olarak değerlendirmekle birlikte, öğrenciyi korumak ve gözetmek amacıyla, uygun bulmaktadır.

Yok. Öğrencinin ders notu, devam-devamsızlık durumu, rehber öğretmenin görüşü, en yakın olaya şahit olan, burada cezayı gerektiren fiili davranış nedir, orada

bulunan öğrencilerin ifadeleri, sorumlu müdür yardımcısının görüşü, ailesinin görüşü, hatta eğer daha ileriki boyutlarda, ilköğretim okulundaki rehberlik öğretmenin görüşüne kadar alınır, uygun görüşleri mutlaka bildirilir. Geçmişten gelen, bu çocuğu yaralayan bir olumsuzluk varsa, belki bunun devamıdır bu davranış şekli. Bunlar araştırıldığında bir parça tabii ki özel hayatına girilmiş olur. Ama özel hayatına girmiş olduğumuz çocuğun yaş grubu da çok önemli. Eğer bu davranışları sergileyen 9. sınıf öğrencisiyse, tam kimlik bocalaması içerisinde çocuk ne genç, davranışları saniyesi saniyesini tutmaz. Bu durumda müdahale edilebilir. Ama eğer 11 ve 12de hala bu davranışları bir birey olarak sergiliyorsa burada biraz daha gizli tutulması ön planda. Ama 9 ve 10lar için çok fazla özel hayat diye düşünmüyorum. ... (YK3k)

YK3k, YK2e gibi disiplin cezaları verilirken, öğrencinin ailesine yönelik bu tür araştırmaların özel hayatına girileceğini söyleyerek bir müdahale olduğunu belirtmektedir. Öğrencinin yaşına göre, disiplini bozucu davranış göstermesinin ergenlik çağından kaynaklanan bir kimlik bocalaması olabileceğini bu durumda öğrencinin ailesinin araştırmasının yararlı olabileceğini belirtmektedir. Ancak YK3k öğrencinin daha büyük yaşlarında disiplin cezası almasının gündeme gelmesi halinde, ailesinin özel durumlarının paylaşılmaması gerektiğini, onları artık birer çocuk değil de birer birey olarak kabul etmek gerektiği için bu bilgilerin ilgili kişiler dışında paylaşılmaması gerektiğini savunmaktadır.

Yöneticilerden YK4k, YK7e ve YK8e'nin görüşleri, öğrenciye uygulanacak disiplin cezaları takdir edilirken, öğrenci velisinin görüşüne başvurulması yerindedir. YK4k, öğrenci velisi bilgilendirmek açısından disiplin kuruluna çağrıldığını, YK7e, öğrencinin aile yaşantısı ve çevresi hakkında veliden bilgi alındığını ve bunun yararlı olduğunu belirtmektedir. Böylelikle hakkaniyete uygun biçimde disiplin yaptırımının takdir edilmesi söz konusu olabilir. YK8e, ise bu tür uygulamaların veli toplantılarına katılmayıp öğrenciyle yeterince ilgilenmeyen velilerin dikkatini okula ve öğrenciye çekmesi açısından olumludur. Bu noktada, YK8e'nin görüşüne katılmak mümkün değildir. Öğrenci velisinin, okulda istenmeyen davranışlar gösteren çocuğunun henüz ceza almadan sürece müdahil olmasını beklemenin, öğrencinin eğitsel ve zihinsel gelişimine daha fazla katkı sağlayacağı düşünülebilir:

Disiplinde hiçbir zaman öğrencinin özel hayatı irdelenmez. Sadece öğrenci disipline karşımıza geldiği zaman, olayla ilgili kendi duygu düşüncelerini anlatan bir dilekçe alınır öğrenciden. Ailevi hiçbir şey sorulmaz. Sadece veli bilgilendirmek açısından çağrılır. Bir sıkıntı varsa, disipline gelmeden önce, sınıf öğretmeni

okuldaki rehber öğretmenlerle konuşulup görüşüldükten sonra disipline gelir. Eğer orada öğretmenler, sınıf öğretmeni, rehber öğretmeni çözerse o problemi, ondan sonra disipline gelmez zaten. Bir de özel hayatıyla ilgili hiçbir şey sorulmaz. Parasal, ruhsal, evdeki durumu hiçbir şey sorulmaz. (YK4k)

Ben özel hayatına müdahale olarak görmüyorum, müdahale etmesi de gerekiyor. Çünkü genellikle bu sözünü ettiğiniz şeyler, öğrenci lehine olabilecek sonuçlar doğuruyor. Mesela bende şu anda birkaç dosya var. Rehber öğretmenimizin görüşü, velisiyle yaptığı görüşme, sınıf öğretmeninden aldığı görüşler, hep öğrencinin lehine ifadelerle geliyor genellikle bunlar. Sadece konuyla ilgili konuşulur, paylaşılır zaten. Başka bir şeyle ilgilenilmez o anlamda. ...Tabi ki veliden alacağınız şey farklı olacaktır, ailevi yaşantısı, çevresi, ortamı o bilgileri alacaksınız tabi ki, ben zararlı olacağını düşünmüyorum, bilakis öğrenciyi daha iyi tanıyıp daha faydalı olabileceğimizi düşünüyorum. (YK7e)

Velisinin fikrini almak çok iyi. O konuda kesinlikle başka alternatif bulunamaz. Çünkü veliyi biz buraya çağırıyoruz, veli toplantımız var diyoruz, veli buraya gelmiyor. Hakikaten büyük sıkıntı. ...Ama disiplin cezası vereceğiz gelmeniz lazım dediğim zaman geliyor. ... (YK8e)

Yönetici YK6e disiplin cezası verilirken takdir edilecek unsurları, tamamen öğrencinin lehine yorumlamakta ve öğrenciyi bir suçlu olarak görmemek gerektiğini, onların da hata yapabileceklerini, hata yapmaları halinde de o güne kadar ki olumlu davranışlarının görmezden gelmenin problemlili olacağını varsaymaktadır. Benzer şekilde yönetici YÖ1e ve YÖ4k'nın görüşleri de bahsedilen bilgilerin disiplin cezalarının takdirinde öğrencinin lehine kullanılmak üzere yapıldığını düşünmektedir:

Kesinlikle yapılmalı. Çünkü o çocuğu en iyi tanıyan, öğretmendir, sınıf öğretmendir, ailesidir. O çocuğun okul içerisindeki verimliliğinin göstergesi, okul içerisindeki başarısıdır. İnsanlar hata yapmaz değil, bunlar genç insanlar, her zaman hataya meyilli olan insanlar. Bir hata yaptılar diye, bir anda silip atamayız biz bunları. ... Yönetmeliğimiz sadece disiplin yönetmeliği değil, adı da üzerinde ödül ve disiplin yönetmeliği. İyi yanlarıyla kötü yanlarıyla ele alıp, olumlu yönlerini önplana çıkartarak ve yönetmeliğimiz de bunu söyler zaten, olumlu gördüğünüz hallerde bir alt cezayı vermek ya da vermemek (gerekir). ... (YK6e)

Bu bilgiler öğrencinin lehine alınıyor, diye düşünüyorum. Cezaya giderken, en azını verme, hatta almaması yönünde. Hafifletici sebepler diyor ya kanunda, onları bilmek, özel yaşamda muhakkak öğreniyorsunuz, ama öğrencinin lehine olan bir durum bu, öğrencinin cezası artsın diye düşünmüyorsunuz. (YÖ1e)

Biz bunları, bu çocuk bu suçu işlemeye yatkın mı diye inceliyoruz. Çocuğun eksikliğini ifşa etmek yerine daha faydalı olma noktasındadır. Özel hayata etkisi olduğunu düşünmüyorum. (YÖ4k)

Yönetici YK9e, her öğrencinin disiplini bozucu davranışının değerlendirilmesinde, eşitlikten önce adil olunması gerektiğini savunmaktadır. YK9e'nin bu görüşünü, gerektiğinde pozitif ayrımcılık yapılabileceği şeklinde yorumlamak daha uygun olacaktır. Ancak YK9e aynı zamanda, disiplin

cezası verilirken öğrencinin, başarılı öğrenci başarısız öğrenci biçiminde bir ayrıma gidilmemesi gerektiğini ileri sürmektedir:

Öğrencinin yaptığı davranışların eşitlikten ziyade adil olmak gerektiğine inanıyorum. Kız erkek hiçbir zaman eşit olamaz, örneğin kas gücü farklı. Ama adil olmak lazım. Unutulmaması gereken hukukta yapacağımız davranışın sonuçları mevki makam başarı başarısızlıktan ziyade davranışa dönük olduğu için sonuçları da buna göre değerlendirilmeli. Eğer öğrenciyi kazanmak hedefse öğrenciyi başarılı başarısız diye ayırmamak adil bir şekilde karar vermek lazım. (YK9e)

Yönetici YÖ2e, mevcut hukuki düzenlemeler uyarınca, kendisinin öğrencinin ailesi, dersteki davranışları, rehberlik görüşmeleri hakkında bilgi sahibi olmak zorunda olduğunu, bu bilgiler olmaksızın ceza verilemeyeceğini savunmaktadır. Ancak YÖ2e'ye göre disiplin soruşturmasında edinilen özel bilgilerin başka amaçlarla kullanılmaması gerekmektedir:

Eğer şu an yürürlükte olan orta öğretim kurumları disiplin yönetmeliğindeki hükümleri uygulayacaksınız, öğrencinin birtakım ailevi durumlarını, ders içindeki davranışlarını, okul rehberlik servisiyle ilgili görüşmelerini, bunların belli bir kısmını deşifre etmek zorundasınız veya müdahale etmek veya öğrenmek zorundasınız, disiplin kurulu başkanı olarak. Tabi bunları göz önüne almadığınız takdirde nasıl bir ceza verip veremeyeceğiniz noktası muallakta kalıyor. Öğrencinin işlediği suç açısından baktığınız zaman çevresel faktörler mi etkili sınıf içindeki faktörler mi etkili, bunların öğrenilmesi gerekiyor. Özel hayatının gizliliği noktasında uygulayıcılarla alakalı. Eğer uygulayıcılar, bunu başka amaçlarla kullanmıyorlarsa, özel hayata müdahale olarak görmüyorum ben. (YÖ2e)

Yönetici YÖ5e, okullarında verilecek disiplin cezasının takdir edilmesi sürecinde, öğrenciyle ilgili bilgi toplanmasını, konunun uzmanı olduğuna inandığı psikolojik, danışmanlık ve rehberlik birimini aracılığıyla gerçekleştirdiklerini anlatmaktadır. Bu süreçte disiplin kurulu, ilgili birimin sunduğu kadar öğrencinin özel hayatıyla ilgili bilgiye vakıf olmakta ve ilgili birimin gerekli olduğunu belirtmesi durumunda öğrencinin ailesiyle görüştiklerini açıklamaktadır. Son olarak YÖ5e, disiplin kurulunun öğrenciyi değil, öğrencinin disiplini bozucu davranışını sorguladığını ve bu davranışın nasıl giderilebileceği sorunu üzerine odaklandığını ifade etmektedir:

Zaten burada direkt, net ve etkin şekilde PDR giriyor devreye. PDR uzmanlarımız, öğretmenlerimiz bu konuda çok hassaslar. ... PDR bu doğrultuda bize rapor veriyor, konuyu anlatmıyor ama bu konuda şöyle hareket edilmesini uygun görmekteyiz, biz de bunun içeriğini sorgulamadan, nedenini sorgulamadan o doğrultuda hareket etmeye çalışıyoruz. Dolayısıyla özel hayata müdahale etmiyoruz. O sınırlarımızı PDR belirliyor. Bazen de şu nedenden dolayı ailesiyle görüşülmesini uygun görmekteyiz diyor. Bu tamamen uzmanların işi, disiplin kurulunun işi değil, biz olayı sorgularız, öğrencinin daha öncesini, geçmiş yıllarını

sorgulamayız. Sadece o davranışı sorgularız, onun ortadan kaldırılması için neler yapılması gerektiğine bakarız. (YÖ5e)

Yönetici YÖ3e, öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkına ilişkin görüşlerine paralel olarak, öğrencinin okulda özel hayatının olamayacağını, öğrencinin kendini bütünüyle okuluna, derslerine vermesi gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle disiplin cezalarının takdirinde belirtilen hususların da değerlendirilmesinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilemeyeceğini düşünmektedir:

Okulda öğrenci olduğu sürece, bu tür şeyler çok fazla özel hayatı olmaz diye düşünüyorum. Çünkü öğrenciler lise sona gelinceye kadar tamamıyla okulla bütünleşmeleri gerekir. Dolayısıyla, etkilemez diye düşünüyorum. (YÖ3e)

Öte yandan yöneticilerden 2'si, öğrencilere disiplin cezası verilirken, öğrencinin ailesi ve çevresiyle ilgili bilgilerden de yararlanılmasının, sınıf öğretmenin ve öğrenci velisinin görüşlerinin alınmasının öğrencinin kişisel özelliklerinin, dersteki ilgi ve başarısının göz önünde bulundurulmasının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını hem etkilediğine hem etkilemediğine inanan görüşler şöyledir:

Disiplin kurulu, o özel bilgilere ulaşmış oluyor. Ulaşması, eğer o disiplin kurulu görevini hakkıyla yapıyorsa, olumlu sonuç verir öğrenci için. Özel hayat bilgileri gereklidir. Bir öğrenci bir suçu işlemişse, yönetmeliklerimize göre, bu suçu neden işledi onun sebeplerini gözden geçiriyor. Yani sosyal sebepleri mi var, ailevi sebepleri mi var, yaşadığı çevreyle ilgili sebepleri mi var, okulla ilgili sebepleri mi var, bu aslında hafifletici unsurlar olarak göz önünde bulundurulabilir, o öğrenciye rehberlik ederken olumlu olabilir. Ama örnek veriyorum, çok özür dileyerek, bir öğrencimizin annesi çok uygun olmayan bir işte çalışıyorsa ve siz disiplin kurulu olarak bunu fark etmişseniz ve siz bunu öğrenciyi rehabilite etmek yerine, siz bunu dedikodu şeklinde, aaa annesi şöyleymiş diye kullanırsanız, orada çok olumsuz bir sonuç ortaya çıkar. Yani o kuruldaki bireylerin davranışları, olaya bakışı, yaklaşımı çok etkili. (YK5e)

Bence bunlara, hakkaniyetli karar verebilmek için başvuruluyor. Öğretmenle görüşmek, eğer ki olay pozitifse yani öğrenci iyi bir öğrencisiyse, hafifletici nedenler varsa o anlamda onun için bir avantaj. Ama öğrenci masum değilse onun için de dezavantaj. Ama tabii iyi yönetici ya da iyi öğretmen çocuğuna, öğrencisine iyi hakim oluyor zaten. ...Ona daha faydalı olabileceğini düşünüyorum. Bu anlamda, özel hayatın paylaşılması taraftarıyım. ... (YÖ6e)

Görüldüğü gibi, yukarıda görüşlerine yer verilen her iki yönetici bahsedilen bilgilerin öğrenci yararına kullanılması durumunda öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkının etkilenmeyeceğini düşünmektedirler. Ancak öğrencinin zararına olacak şekilde örneğin öğrencinin özel hayatına ilişkin bilgilerin dedikodu halinde yayılması ya da öğrencinin gerçekten o suçu

işlemesi durumunda özel hayatına ilişkin bilgiler ışığında ceza uygulanmasında özel hayatın gizliliği hakkının etkileneceğine inanmaktadırlar.

Katılımcıların görüşleri incelendiğinde, öğrencilerden bazılarında (Sk4k, SÖ3e, SK7e) öğrencilerin derslerdeki başarısının dikkate alınmasının, derslerinde başarılı ancak disiplin suçu işlemiş öğrenci lehine ayrımcılık yapılacağı kaygısının bulunduğunu söylemek mümkündür. Öğretmen görüşlerine bakıldığında ise öğrenci hakkında bilgi edinilmesini, öğrencilerin özel hayatının gizliliği hakkıyla ilişkilendirmeyen öğretmenlerin bulunduğu görülmektedir (ÖÖ1k, ÖÖ2e). Öğretmen ve yönetici görüşlerinin çoğunluğunda (ÖK7e hariç) bu tür bilgilerin edinilmesini öğrencinin yararına olacak şekilde kullanıldığının, bu nedenle mevcut uygulamanın yerinde olduğunun belirtildiği görülmektedir.

Katılımcıların Disiplin Cezası Verilmesi Sürecinin Diğer Öğrenciler Tarafından Bilinmesinin Soruşturulan Öğrenci Üzerindeki Etkisine İlişkin Görüşleri

Öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin, öğrencilere disiplin cezası verilmesi sürecinin okuldaki diğer öğrenciler tarafından da bilinmesinin soruşturma geçiren öğrenci üzerinde yaratacağı etkiye ilişkin görüşleri aşağıda ele alınmıştır (Tablo 10).

Tablo 10. Disiplin Cezası Verilmesi Sürecinin Diğer Öğrenciler Tarafından Bilinmesinin Soruşturulan Öğrenci Üzerindeki Etkisine İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Dağılımı

Katılımcılar	Alt Kategoriler	f	%	
Öğrenci	Öğrencinin Psikolojisinin Bozulması	Kamu	8	50
		Özel	6	37,5
	Cezadan Çok Ödül Gibi Algılanması (Öğrencinin Kabadayı/Zorba Olması)	Kamu	2	12,5
		Özel	-	-
	Caydırıcı Olması	Kamu	-	-
		Özel	-	-
	Soruşturmanın Gizliliğinin Esas Olması	Kamu	-	-
		Özel	-	-
	Toplam		16	100

Tablo 10'un devamı...

Katılımcılar	Alt Kategoriler		f	%
	Öğretmen	Öğrencinin Psikolojisinin Bozulması	Kamu	5
Özel			4	17,39
Cezadan Çok Ödül Gibi Algılanması (Öğrencinin Kabadayı/Zorba Olması)		Kamu	6	26,08
		Özel	2	8,69
Caydırıcı Olması		Kamu	3	13,04
		Özel	3	13,04
Soruşturmanın Gizliliğinin Esas Olması		-	-	-
Toplam		23	100	
Yönetici	Öğrencinin Psikolojisinin Bozulması	Kamu	5	25
		Özel	3	15
	Cezadan Çok Ödül Gibi Algılanması (Öğrencinin Kabadayı/Zorba Olması)	Kamu	2	10
		Özel	-	-
	Caydırıcı Olması	Kamu	4	20
		Özel	4	20
	Soruşturmanın Gizliliğinin Esas Olması	Kamu	2	10
Özel		-	-	
Toplam		20	100	

Tablo 10'a göre, toplam 14 öğrenci görüşü (8 kamu, 6 özel) "öğrencinin psikolojisinin bozulması" alt kategorisinde incelenmiştir. Kamu okulunda okuyan öğrencilere ait 2 görüş "cezadan çok ödül gibi algılanması (öğrencinin kabadayı/zorba olması)" kategorisinde değerlendirilmiştir. Tablo 10'a göre, toplam 9 öğretmen görüşü (5 kamu, 4 özel) "öğrencinin psikolojisinin bozulması" alt kategorisinde incelenmiştir. 8 öğretmenin görüşü (6 kamu, 2 özel) "cezadan çok ödül gibi algılanması (öğrencinin kabadayı/zorba olması)" alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Son olarak "caydırıcı olması" alt kategorisinde toplam 6 öğretmenin görüşü (3 kamu, 3 özel) incelenmiştir. Tablo 10'a göre, 8 yöneticinin görüşü (5 kamu, 3 özel) "öğrencinin psikolojisinin bozulması" alt kategorisinde incelenmiştir. Kamu okulunda görev yapan 2 okul yöneticisine ait görüş "cezadan çok ödül gibi algılanması (öğrencinin kabadayı/zorba olması)" alt kategorisinde incelenmiştir. "Caydırıcı olması" kategorisinde toplam 8 yöneticinin görüşü (4 kamu, 4 özel) incelenmiştir. Son olarak kamu okulunda görev yapan 2 yöneticinin görüşü "soruşturmanın gizliliğinin esas olması" alt kategorisinde ele alınmıştır.

Öğrencilerin Görüşleri

Öğrencilere disiplin cezası verilmesi sürecinin okuldaki diğer öğrenciler tarafından da bilinmesinin soruşturma geçiren öğrenci üzerinde yaratacağı etki bakımından görüşleri değerlendirirken öğrencilerin, sadece öğrencinin psikolojisinin bozulması ve cezadan çok ödül gibi algılanması (öğrencinin kabadayı/zorba olması) alt kategorisinde değerlendirilebilecek görüşler belirttikleri görülmektedir. Bazı öğrenciler her iki kategori içerisinde değerlendirilebilecek iki farklı görüş sunduklarından dolayı, görüş sayısı katılımcı sayısından fazladır.

Öğrencinin psikolojisinin bozulması alt kategorisinde incelenebilecek öğrenci görüşleri şunlardır:

Bence o kişiye karşı tepkiler oluşacaktır. Kendini dışlanmış hissedebilir, iyice suçlu hissedebilir. Bir süre sonra bunalıma girebilir (SK1k)

Bence olumsuz etkiler. Morali bozulur, arkadaşları tarafından tepki alır, dışlanabilir de. ...Herkes onun hakkında kötü düşünmeye başlar. ... Arkadaşları arkadaşlık yapmak istemezler. (SK2k)

Psikolojik olarak etkiler. Hakkımda ne düşünürler gibisinden. Belki onda psikolojik olarak utanma duygusuna sebep olabilir. O çocuğu asosyal yapabilir. (SK3k)

Bu yaptığının farkına varan, kötü olduğunun bilincine varan bir öğrenci için bu çok kötü olacaktır bence. Çünkü arkadaşları ona bu disiplin cezası aldı diye bakacaklardır. (SK4k)

Psikolojik açıdan kötü etkilenir. Arkadaşları cephe alır. Kötü insan olduğunu düşünürler, toplumdanda dışlanır. (SK5k)

Disiplin cezasının arkadaşları arasında bilinmemesi gerekir diye düşünüyorum. Bazı arkadaşlarımız vardır, ne dediğini bilmiyor, düşünmeden dediği için, arkadaşlarının gururunu incitebiliyor, bu yüzden disiplin cezasının arkadaşları tarafından bilinmesi öğrenciyi olumsuz yönde etkileyebilir. (SK6e)

Bir kere okuldan soğurum onu söyleyeyim. Okul idaresine, rehberliğe hiçbir şekilde güvenim kalmaz. ...Kız arkadaşınla ele ele duruyorsun, müdür muhafazakardır, bunu başka şekilde anlar. Diğer kızlar belki bana yaklaşmazlar, belki bana sapık gözüyle bakarlar. Bir genç için ölümden çok beter bir şeydir. Veya diğer erkekler Mamak çok muhafazakar kesimdir, çıkışta bana şiddet uygulayabilirler ... Bunun çok olumsuz sonuçlar, çok kötü sonuçlar doğuracağını tahmin ediyorum. (SK7e)

Kendi sınıfı veya arkadaş çevresinde duyulduğunda onunla olan diyaloglar değişiyor. Yadırgayan, yargılayan tavırlar alınıyor, ya da hep birlikte karşı çıkma gibi tavır içine girebiliyor öğrenciler. Ben ikisinde de olumlu bir yan göremiyorum. (SK9k)

Olumsuz yönde etkilerse kendi psikolojisiyle ilgili. Hiçbir öğrenci kendi yaptığı başarısız bir şeyin duyulmasını istemez. (SÖ1k)

Kötü bir etki yaratır. Arkadaş çevresinin onu çok etkileyeceğini düşünüyorum ben. Çünkü sen disipline gittin, bizim yanımıza gelme gibi bir olay olabilir belki ... (SÖ2k)

Utandır, kendi çevresinde kötü bir insan olarak gözükür. (SÖ3e)

Olumsuz etkiler. Çünkü arkadaşları tarafından küçük görülmesi, küçük düşülmesi söz konusu olur. (SÖ4k)

Bence bu durum gizli olmalıdır. Aslında nasıl bir ceza olduğuna bağlıdır, bu çocuk zorbalığa maruz kalmışsa, şu şunu dövdü, o yüzden ceza aldı filan, diye öğrencilerin arasında yayılması, o zorbalığa maruz kalan öğrenci için pek iyi sonuç doğurmaz, o yüzden gizli kalmalı diye düşünüyorum. (SÖ5e)

Şu anki insanların aralarında bir komedi eğlence konusu olur. (SÖ6e)

Öğrencinin Psikolojisinin Bozulması alt kategorisinde öne çıkan sonuçlar kısaca şunlardır: dışlanmış hissetme/arkadaşlarının cephe alması/yadırganması (SK1k, SK2k, SK4k, SK5k, ve SÖ2k), utanma (SK3k ve SÖ3e), küçük görülme/eğlence konusu olma (SÖ5e ve SÖ6e), okuldan soğuma (SK7e), başarısızlığının duyulmasını istememe (SÖ1k) ve tekrar zorbalığa maruz kalma (SÖ5e).

Cezadan çok ödül gibi algılanması (öğrencinin kabadayı/zorba olması) alt kategorisinde incelenebilecek öğrenci görüşleri şunlardır:

... Bir öğrenci tipi vardır. Ben disiplin cezası alırım diye kendini bir şey olmuş zanneder. Böyle bir ağalık filan taslar okulda birazcık. Dolayısıyla onun için çok dert olmayacaktır. Tam tersi olarak, hani onun egosunu tatmin edecektir bir nevi... (SK4k)

... Disiplin cezası alan bir öğrenci özellikle kavga benzeri şeylerden alırsa, ya da sınıf tekrarı yapan öğrencilerin kendilerine bir özgüven geliyor ve kavga ediyorum ve benden korkun gibi bir şeye bürünüyor. Bence bu çok yanlış bir şey ve diğer arkadaşları tarafından ona bu şekilde destek verilmemesi gerekir. Gerçekten bunun suç olduğunun ona aşılması gerektiğini düşünüyorum ben. Çünkü bizim 9. Sınıflar var, geçen seneden kalan arkadaşlarla birlikte aynı koridordayız, inanılmaz derecede böyle, yolda gelirken omuz atarlar, döner işte pardon deriz, sürekli bakarlar. Hiç gerek olduğunu düşünmüyorum. (SK8k)

SK4k ve SK8k'nın ileri sürdüğü görüşler, öğrencilerin disiplin cezasının anlamını tam olarak kavrayamadıkları, disiplin cezası almalarına yol açan davranışlarını düzelmediği gibi kabadayılık, zorbalık gibi davranış biçimlerinin de ortaya çıktığı şeklinde özetlenebilir. Yukarıda zorbalıkla ilgili açıklamalara yer verilmişti, bu bölümde tekrar edilmeyecektir. Vurgulamak gerekir ki Yeni Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nin "Öğrencilerin korunması" başlığını

taşıyan 158 (1) (ç) maddesi uyarınca, yönetici ve öğretmenler tarafından öğrencilerin, diğer öğrenciler tarafından fiziksel ve ruhsal yönden zarar görmemeleri için dedikoduya, zorbalığa, tehdide, sataşmaya ve onur kırıcı her türlü lakap takılmasına karşı korunması konularında veli veya aileyle diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla da işbirliği yapılarak gerekli tedbirler alınması gerekmektedir. Söz konusu hüküm uyarınca, Milli Eğitim Bakanlığı'nın yeni düzenlemesiyle, disiplin soruşturmalarının ve disiplin cezalarının uygulanmasının okulda duyulması nedeniyle dedikodunun, zorbalığın, tehdit, sataşma ve onur kırıcı davranışların oluşabileceğinin, öngördüğünü ve bunlara karşı koruyucu önlemlerin alınmasını zorunlu kıldığını söylemek mümkündür.

Öğretmenlerin Görüşleri

Öğrencilere disiplin cezası verilmesi sürecinin okuldaki diğer öğrenciler tarafından da bilinmesinin soruşturma geçiren öğrenci üzerinde yaratacağı etki bakımından değerlendirirken öğretmenler, öğrencinin psikolojisinin bozulması, cezadan çok ödül gibi algılanması (öğrencinin kabadayı/zorba olması) ve caydırıcı olmaları alt kategorilerinde değerlendirilebilecek görüşler belirtmişlerdir. Bazı öğretmenler iki kategori içerisinde değerlendirilebilecek iki farklı görüş sunduklarından dolayı, görüş sayısı katılımcı sayısından fazladır.

Öğrencinin psikolojisinin bozulması alt kategorisinde incelenebilecek öğretmen görüşleri şunlardır:

Tabi ki çok olumsuz bir etki yaratıyor. ... (ÖK3k)

... Kimi öğrenci ben disipline gidiyorum diye utanıyor ... Utanılacak bir davranış yaptığından dolayı yüzü de kızarabiliyor. ... (ÖK4e)

Çoğunlukla öğrenciyi olumsuz etkiler. ... (ÖK5e)

... Kimisi çok hırpalanabiliyor, arkadaş çevresinden dolayı. ... (ÖK6k)

Olumsuz etkileri oluyor. ... Çeşitli psikolojik etkilerin yaşandığını biliyorum, gözlemlerim de aynı zamanda. (ÖK7e)

... Duyulduktan sonra öğrenci utanabilir, dersten soğuyabilir. ... Okul yönetimi hassas davranıp bunu çevreye duyurmamalıdır. (ÖÖ1k)

... Haksız yere suçlandığında bir öğrenci, onun haklı olduğunu bir iki kişi öğrenecek ama sonradan diğerleri öğrenemeyecek, hep haksız olarak düşünecekler onu, o çok önemli. (ÖÖ3e)

Yaş ergenlik yaşı olunca rencide edebilir ... (ÖÖ4k)

... Öğrencinin psikolojisinin bozulması, diğer arkadaşları tarafından rencide edilmiş bir durumda olması lazım. (ÖK9e)

Öğrencinin psikolojisinin bozulması alt kategorisinde öne çıkan sonuçlar kısaca şunlardır: psikolojik etkiler/olumsuz etkiler (ÖK7e, ÖK9e, ÖK5e, ÖK3k), utanma (ÖÖ1k, ÖK4e), okuldan soğuma (ÖÖ1k), haksız yere suçlanma (ÖÖ3e), rencide edilme (ÖK9e, ÖÖ4k), hırpalanma (ÖK6k).

Cezadan çok ödül gibi algılanması (öğrencinin kabadayı/zorba olması) alt kategorisinde incelenen öğretmen görüşleri şunlardır:

Öğrencilerin bazıları kaşarlanıp, bu konuda suç işlediğini suçunun ağırlığının arkasında durduğunu ve hatta o cezayı almayı bir hapisaneden çıkmış, ceza almış insanların bununla övünmesi gibi bir durum söz konusu olabilir. Diğer öğrencilerin onlara bakış açılarının onlara karşı sinmiş bir şekilde korkan onlardan çekinen öğrencilere dönüştüğünü görebiliyoruz. ... (ÖK1e)

Etkilemiyor, vallahi ben etkileyeni görmedim. Gerçekten en azından artık etkilemiyor, eskiden etkiliyordu ama şu anda etkilemiyor. Kimisi pişkinliğe vuruyor, kimisi de aldırış etmiyor, çünkü normal gibi geliyor onlara. ... (ÖK2k)

... Kimi öğrenci de kendine kabadayılık payı çıkarıyor. Vay işte desinler ki Ahmet Ali ne yapabildiler ki, bak işte. ... Kendini kahraman da ilan edebiliyor. ... (ÖK4e)

... bazen öğrenci yaptığı işten itibar kazanmış, saygın bir kişi olarak çıkabiliyor. Öğrenci lehine olabiliyor bu durum. (ÖK5e)

... birisi diyor ki verirlerse versinler bana kimse bir şey yapamaz ... (ÖK6k)

... Öğrencinin daha bir karizmatik hale gelmesine ve okulda daha böyle bir havayı, adam ceza alıyor, o adamın hiçbir şeyden korkusu yok gibi bir görüntüsü var. (ÖK9e)

Sosyal anlamda tabi ki çocuğu kötü etkileyebiliyor, bazı öğrenciler bunu cezadan çok ödül gibi algılayabiliyor. Okula gelmek istemiyor çoğu öğrenci bunu görüyoruz. Dışarıda olmak istiyor. Okula gelse bile rahat olmak istiyor. ... Ama tabi ki kendisini düşünebiliyorsa, ben neden bu hatayı yaptım diyorsa olumlu yönde etkileyeceğini düşünüyorum. (ÖÖ2e)

Bu süreçleri yaşayan çocukların hiçbirisinin bu süreçleri saklamak gibi bir kaygısı yok zaten. Bazıları hatta bunu bir övünme kaynağı olarak bile görüyor. ... (ÖÖ6e)

Görüldüğü gibi bu kategoride görüşlerine yer verilen öğretmenler, öğrencinin disiplin cezası alması ve bunun okulda duyulması nedeniyle,

öğrencinin cezadan beklendiği üzere, davranışlarında iyileşme olmadığı gibi davranışlarının kabadayılık, zorbalık yönünde değişebileceğini ileri sürmektedirler. Başka bir deyişle öğrenciler, cezadan beklenen sonucu kazanamamakta, cezayı adeta bir ödül gibi algılamaktadırlar.

Caydırıcı olması alt kategorisinde incelenen öğretmen görüşleri şöyledir:

... Diğer öğrencilerin onlara bakış açıları işte onlara karşı sinmiş bir şekilde korkan onlardan çekinen öğrencilere dönüştüğünü görebiliyoruz. Bu tür çekincelerin göz önünde bulundurularak çok abartmadan ama bir suç işlendiği zaman kişinin bedel ödediğini de göstererek, bir noktaya kadar lanse edilmesi gerektiğini uygun görüyorum. (ÖK1e)

... Şu anki yargılamalar neden basına açık yapılıyorsa, aynı nedenle yapılıyor. Hiçbir farkı yok. Diğerlerinin gözü korksun diye zaten. (ÖK3k)

... Bilinmediği zaman da ders alınmıyor. ...Bu durumda şahsen o öğrenciyi cezalandırmış olduk ama hiç kimseye bir faydası olmamış oldu. ... (ÖK8e)

... Ancak yine de öğrenci yaptığı davranışın sonucunu bilmelidir. ... (ÖÖ1k)

... Hatalarının bedelinin kendilerine döneceğini bilmeleri başkalarının bunu örtbas etmeyeceklerini öğrenmeliler. Günümüz gençliği yaptığından pişman olmuyorlar. Her zaman hayatta hatalar örtülmüyor. Yavaş yavaş hatalarıyla yüzleşmeyi öğrenmeliler. (ÖÖ4k)

... Onun caydırıcılığı şöyle oluyor: İşte beni çok sıkıştırdılar, şunu sordular, şöyle yaptılar, aman bir daha Allah düşürmesin gibi şeyler oluyor. ... (ÖÖ5e)

Gördüldüğü gibi, caydırıcı olması alt kategorisinde incelenen öğretmen görüşleri kısaca, disiplin cezasının bir öğrenciye verilmesinin diğer öğrenciler üzerinde caydırıcılık etkisi yaratabileceğini, böylelikle diğer öğrencilerin disiplin suçu işlemesinin önüne geçilebileceği gerekçesine dayanmaktadır. Caydırıcılık yukarıda değinildiği üzere cezanın amaçları arasında yer almakla birlikte, caydırıcılıktan beklenen amacın gerçekleşip gerçekleşmediği tartışmalıdır. Örneğin Özcan, Dolu ve Gül, 2011 yılında yaptıkları “Ceza Algısının Uyuşturucu Kullanımı Üzerindeki Caydırıcı Etkisi: Bursa İli Ortaöğretim Kurumlarında Yapılan Bir Alan Araştırması” başlıklı çalışmalarında, ceza yaklaşımının tek başına, uyuşturucu madde kullanımı üzerinde herhangi bir caydırıcı etkiye sahip olmadığını tespit etmişlerdir (Özcan Dolu ve Gül, 2011, 21).

Yöneticilerin Görüşleri

Öğrencilere disiplin cezası verilmesi sürecinin okuldaki diğer öğrenciler tarafından da bilinmesinin soruşturma geçiren öğrenci üzerinde yaratacağı etki bakımından değerlendirirken yöneticiler, tüm kategorilerde değerlendirilebilecek görüşler belirtmişlerdir. Bazı yöneticiler her iki kategori içerisinde değerlendirilebilecek iki farklı görüş sunduklarından dolayı, görüş sayısı katılımcı sayısından fazladır.

Öğrencinin psikolojisinin bozulması alt kategorisinde incelenebilecek yönetici görüşleri şunlardır:

Kesinlikle çok kötü etkiliyor. ... Öğretmen o gözle bakıyor artık çocuğa. Ha sen şunda şunda şunu yapmıştın zaten. Ne kadar eğitimci olsak da bir süre o ön yargıyla davranıyoruz. Etrafındaki çocuklar tarafından suçlanıyor. Yani kesinlikle ders verici tarzda olmuyor ve duyulması da çocuğu çok kötü etkiliyor. (YK2k)

Olumsuz etkiler. ... Ben öğrencinin kendi arkadaşına söylemesinden çok kötü olacağını değil de bir öğretmen olarak öğrencinin sınıfta yapmış olduğu bir davranışa hemen elinde bir kağıt çıkartarak sizi disipline vereceğim şu şu cezayı alacaksınız tarzı cümlelerden kaynaklı öğrencilerin sıkıntı çektiklerini biliyorum. ... (YK3k)

Genelde negatif etkiler. (YK5e)

Çok olumlu etkileyeceğini düşünmüyorum. ... (YK7e)

Ceza alan öğrencinin de duygusal sıkıntı yaşamasına sebep olabilir. (YK9e)

Olumsuz etkiler diye düşünüyorum. ... (YÖ1e)

...Psikolojikman illa ki etkileniyordurlar, farklı şekilde düzenlememiz lazım, bu çocuğu kazanmamız lazım. (YÖ3e)

Suç işleyen öğrenci için, kurallara uymadığı için, arkadaşları önünde küçük düşer ve negatif ... (YÖ4k)

Öğrencinin psikolojisinin bozulması alt kategorisinde öne çıkan sonuçlar kısaca şunlardır: Psikolojik/olumsuz etkiler (YK3k, YK5e, YK7e, YÖ1e, YÖ3e ve YÖ4k), duygusal sıkıntı (YK9e), küçük düşme (YÖ4k), suçlanma (YK2k). Yönetici görüşlerinin öğrenci ve öğretmen görüşlerine kıyasla psikolojik etkiler/olumsuz etkilerin ortaya çıkacağı konusunda yoğunlaşmış olduğunu görmekteyiz. Bir başka ifadeyle gerek öğretmenler gerekse öğrenciler soruşturmanın gizliliği ilkesinin gerçekleşmemesi durumunda ortaya çıkabilecek sonuçların neler olabileceğini ayrıntılı biçimde değerlendirmişlerdir. Ancak yöneticiler, sonuçların olumsuz etki ya da

psikolojik etki şeklinde olacağını çoğunlukla ifade ederken, olumsuz ya da psikolojik etkilerin neler olabileceğini tartışmamışlardır. Bunun nedeninin, yöneticiler ile öğrenciler arasındaki iletişimin öğretmenlere kıyasla daha az olmasından kaynaklanabileceği akla gelmektedir.

Cezadan çok ödül gibi algılanması (öğrencinin kabadayı/zorba olması) alt kategorisinde incelenen yönetici görüşleri şunlardır:

Bu belirli bir noktadan sonra öğretmenin yaptırım gücünü de, öğrenci karşısındaki disiplin durumunu da bozuyor ve aslında öğrenci hiçbir şekilde kaale almıyor. ... (YK3k)

... Psikolojisine göre bundan çok pozitif etkilenen öğrenciler de var. Davranışlarını ona göre değiştiren, bir kahramanlık olarak gören çocuklar da oluyor ... (YK5e)

Görüldüğü gibi yöneticilerden YK3k ve YK5e, öğrencilerin disiplin soruşturması geçirdiğinin ya da ceza aldıklarının okuldaki tüm öğrenciler tarafından duyulmasının, öğrenciye uygulanan disiplin cezasının etkililiğini arttırmadığını aksine azaltabileceğini ileri sürmektedirler.

Caydırıcı olması alt kategorisinde incelenen yönetici görüşleri şunlardır:

Kendisine daha fazla kontrol ediyor, aynı hatayı tekrar yapmama yönünde eğilim gösteriyor. ... Caydırıcı etkisi oluyor. ... (YK1e)

Tabi bu da negatif bir şeydir. Onu da pozitif olarak görmek doğru değil. Sonuçta bu bir soruşturma ise soruşturmanın içerisinde negatif bir şeyler vardır. (YK5e)

Hata yapan cezalandırılır, ayağınızı denk alın, Milli Eğitimin mantığı bu. Hata yapan cezalandırılacağına göre siz de hata yaparsanız, siz de cezalandırılırsınız. Çünkü yönetmelik açıkça söylüyor, öğrenciye ceza verilir, okul müdürü tarafından onaylandıktan sonra, tüm öğrencilerin önünde ilan edilir. Yani ibretlik bir olay olduğunun ortaya konması amacıyla yapılıyor bu. (YK6e)

...Herhangi bir öğrenci yanlış bir davranış yaptığında karşısında ceza alacağını bilmesi, diğer öğrenciler üzerinde caydırıcı olabilir ... (YK9e)

...İnsanlar işte böyle cezalara maruz kalabiliyorlar diye belki bir korku bir yaptırım düşüncesi kafada oluşuyor. (YÖ2e)

...O saatten sonra (disiplin cezası kesinleştikten sonra kastediliyor) öğrencinin disiplin cezasını alıp almadığının bilinip bilinmemesinin bir önemi kalmaz bence. Hatta bazen de olumlu olur. Çünkü o süreç uzaklaştırma cezasına kadar gidiyorsa toplumsal, o grubun okula olan aidiyet, adalet kavramının ne olduğunu orada gösterir. Siz onu gizli tutarsanız, o olayı bilen, arkadaşını dövdüğünü kantinden ya da okul bahçesinde gören bir öğrenci, bu adama ne oldu diye bekler. Eğer siz ona ceza aldı bak toplum hizmeti yapıyor diye göstermezseniz, 1 hafta sonra o da gider

der ki arkadaşına Hüseyin 1 ay önce arkadaşını bilmem kimi dövmüştü hiçbir şey olmadı der, ondan sonra tutamazsınız. (YÖ5e)

İyi etki yaratıyor aslında. Şöyle: demek ki yanlış bir şey yapılmış ki okulda bunun karşılığı var. ... Öğrenciler gözlemlerler, ceza verildi mi ne yapıldı? Bunu yaptı ama karşılığında okul yaptırım uyguladı, demek ki benim de yapmamam gerekiyor. (YÖ6e)

İdare için olumlu çünkü öğrenciler biz suç işlediğimizde bunun cezası oluyormuş düşüncesi olur. (YÖ4k)

Gördüğü gibi, caydırıcı olması alt kategorisinde incelenen yönetici görüşleri kısaca, disiplin cezasının bir öğrenciye verilmesinin ve bunun okul içerisinde duyulmasının diğer öğrenciler üzerinde caydırıcılık etkisi yaratabileceğini, böylelikle diğer öğrencilerin disiplin suçu işlemesinin önüne geçilebileceği düşüncesine dayanmaktadır. Ancak Özcan, Dolu ve Gül'ün yukarıda değinilen çalışmaları, okul yönetiminin okulda olup bitenlerden haberdar olma kapasitesindeki artışın öğrenciler arasında uyuşturucu kullanımı üzerinde negatif bir etki yaptığını göstermektedir. Yine bahsi geçen çalışmada, öğrencilerin okul yönetiminin uyuşturucu kullanma davranışının gerçekleşmesinden hemen haberdar olabileceğini düşünmesinin, onları daha sosyal davranışlarda bulunmaya yönlendirdiği de bulunmuştur (Özcan, Dolu ve Gül, 2011, 21). Belirtilen bulgular ışığında, okul yöneticilerinin, disiplin cezasının tüm okul tarafından bilinmesini savunmak yerine, öğrencilerle iletişimlerini güçlendirerek, disiplin cezasını gerektiren davranışların ortaya çıkması halinden hemen haberdar olacaklarını ve müdahalede bulunacaklarını öğrencilere hissettirmelerinin daha uygun bir çözüm olacağı düşünülmektedir.

Son kategori olan soruşturmanın gizliliğinin esas olması alt kategorisinde herhangi bir öğrenci ya da öğretmenin görüşleri yer almazken, sadece yöneticilerin görüşlerine yer verilmiştir. Çünkü okul yöneticilerinin görüşleri incelendiğinde YK4k ve YK8e'nin hiçbir şekilde öğrencilerin disiplin kurulunda soruşturmaya uğradıkları ya da ceza almaları durumunda bunun duyurulmasının mümkün olmadığını belirttikleri görülmektedir:

Disiplin cezası alan bir öğrencinin, gizliliği vardır. Bunun aldığını öteki bilmez, ötekinin aldığını o bilmez. Onun sadece dosyasındadır, velisi bilir, kendisi bilir. Kendisi gitmiş, söylemişse o başka. Ona yapılan bütün şeyler gizlilik içerisindedir, üç kişiden mütevellittir, okula yayılmaz. Sadece veli bilir. (YK4k)

Şu öğrencileri disipline verdik, şeklinde ifşa edilmiyor. ... Öğrenciler kesinlikle birebir ifşa edilmez. ... (YK8e)

Ancak belirtmek gerekir ki, öğrencilerle ilgili bu tür durumların hiçbir surette yayılmayacağını veya duyulmayacağını varsaymak bütünüyle mümkün değildir. Bu düşünceden hareketle edilerek Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 158. maddesinin düzenlenmiş olabileceğini söylemek mümkündür.

Öğrencilerin ifadelerinde sıklıkla (15 görüş) öğrencinin bu durumdan olumsuz etkileneceği belirtilmiştir (SK4k, SK8k'nın görüşleri hariç). Oysa bu sayı öğretmenlere gelindiğinde 9'a, yöneticilere gelindiğinde 8'e düşmektedir. Bu sayılar akıllara, öğrencilerin duyguları söz konusu olduğunda yetişkinlerin empati yapmaktan imtina ediyor olabilirler mi sorusunu getirmektedir. Öğrenciler bu tür durumların caydırıcılık sonucunu ve etkisini doğurabileceğini hiç tartışmamış veya belirtmemişlerdir. Oysa öğretmenler (6 görüş) ve yöneticiler (8 görüş) böyle bir etkisinin olabileceğine inanmaktadırlar. Ancak değinilen çalışmaların sonuçları aksini göstermektedir.

Katılımcıların Düşünce ve İfade Özgürlüğüne İlişkin Görüşleri

Aşağıda öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin, öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlüğüne ilişkin görüşleri ele alınmıştır (Tablo11).

Tablo 11. Düşünce ve İfade Özgürlüğüne İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Dağılımı

Katılımcılar	Alt Kategoriler	f	%
Öğrenci	Söz Söyleme Hakkı	Kamu	6 40
		Özel	5 33,33
	Katılım Hakkı	Kamu	3 20
		Özel	1 6,66
Toplam		15	100

Tablo 11'in devamı...

Katılımcılar	Alt Kategoriler		f	%
Öğretmen	Tanım yapmayıp, öğrencinin bu özgürlüğe sahip olmadığını düşünenler	Kamu	1	6,66
		Özel	-	-
	Öğrencinin bu özgürlüğe sahip olduğunu düşünüp, özgürlüğün sınırlarını çizerek tanımlayanlar	Kamu	5	33,33
		Özel	3	20
	Öğrencinin bu özgürlüğe sahip olduğunu düşünenler	Kamu	3	20
		Özel	3	20
Toplam			15	100
Yöneticiler	Tanım yapmayıp, öğrencinin bu özgürlüğe sahip olmadığını düşünenler	Kamu	1	6,66
		Özel	-	-
	Öğrencinin bu özgürlüğe sahip olduğunu düşünüp, özgürlüğün sınırlarını çizerek tanımlayanlar	Kamu	6	40
		Özel	5	33,33
	Öğrencinin bu özgürlüğe sahip olduğunu düşünenler	Kamu	1	6,66
		Özel	1	6,66
Toplam			15	100.0

Tablo 11'de görüldüğü üzere, 11 öğrencinin görüşü (6 kamu, 5 özel) "söz söyleme hakkı" alt kategorisinde ve 4 öğrencinin görüşü (3 kamu, 1 özel) ise "katılım hakkı" alt kategorisinde incelenmiştir.

Öte yandan tablo 11'den anlaşılacağı üzere, öğretmenlerin ve yöneticilerin verdikleri cevaplar, "tanım yapmayıp, öğrencinin bu özgürlüğe sahip olmadığını düşünenler" ve "öğrencinin bu özgürlüğe sahip olduğunu düşünenler" şeklinde alt kategorilere ayrılmıştır. İkinci alt kategori "öğrencinin bu özgürlüğe sahip olduğunu düşünüp, özgürlüğün sınırlarını çizerek tanımlayanlar" ve "öğrencinin bu özgürlüğe sahip olduğunu düşünüp, herhangi bir sınır belirtmeden tanımlayanlar" şeklinde iki alt kategoride ele alınmıştır. Buna göre, kamu okulunda çalışan birer öğretmen ve yöneticinin görüşü "tanım yapmayıp, öğrencinin bu özgürlüğe sahip olmadığını

düşünenler” kategorisinde incelenmiştir. 5 kamu okulunda, 3 özel okulda çalışan öğretmenin ve 6 kamu okulunda, 5 özel okulda çalışan yöneticinin görüşleri “öğrencinin bu özgürlüğe sahip olduğunu düşünüp, özgürlüğün sınırlarını çizerek tanımlayanlar” alt kategorisinde incelenmiştir. Son olarak, 3 kamu okulunda, 3 özel okulda çalışan öğretmenin ve kamu okulunda ve özel okulda çalışan birer yöneticinin görüşleri “öğrencinin bu özgürlüğe sahip olduğunu düşünüp, herhangi bir sınır belirtmeden tanımlayanlar” alt kategorisinde ele alınmıştır.

Öğrencilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğrencilerin görüşleri, “söz söyleme hakkı” ve “katılım hakkı” şeklinde alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir.

Söz söyleme hakkı alt kategorisinde değerlendirilen öğrenci görüşlerinde, düşünce ve ifade özgürlüğünün düşüncelerini çoğunlukla sözle ifade edebilme ya da açıklama olarak belirtildiği görülmektedir:

İçindeki düşünceyi ifade edebilmesi. Kafasından bir düşünce geçiyorsa bunu zaten söyleyebilmeli. (SÖ3e)

Kendi görüşlerini her yerde açıklamaktır. (SÖ4k)

Öğrencilerden 4’ü düşünce ve ifade özgürlüğünün, rahatça, açıkça, özgürce, korkmadan söz söyleme hakkı olduğunu belirtmektedirler:

Bildiklerini ve söylemek istediklerini rahatça, açıkça söylemesidir. (SK3k)

Her alanda, öğrencilerin görüşlerini rahat bir şekilde korkmadan açıklayabilmesidir. Düşünce ve ifade özgürlüğü tam olarak olmalı ki insanlar görüşlerini aksettirebilmeli. İstiklal marşına öğrenci geç kalırsa disiplin cezasıdır. Aynı şekilde öğretmen de geç kalırsa, bu da bir disiplin cezasıdır. Ben bunu idareye eğer gidip söylersem, benim düşünce ve görüşümdür. Eğer düşünce özgürlüğüm olsaydı ben bunu gidip rahat bir şekilde söyledim. Belki bu resmi olarak vardır. Ama uygulamada yok, ben bunu söylersem, sen kendini öğretmenle bir mi tutuyorsun? İyi de, yasada demiyor ki, öğretmene ben torpil geçiyorum. (...) (SK7e)

Düşüncesini özgürce ifade etmesi demek, herkesin bir düşüncesi var sonuçta bunu istediği gibi belli etmeli.(SÖ1k)

Kendi düşüncelerini başkalarına aktarmak, özgürce karşısındakine sunabilmek. (SÖ2k)

Öte yandan öğrencilerden 3'ü düşünce ve ifade özgürlüğünün, yerli yerinde, başkalarını kötü duruma düşürmeden ve saygı sınırını aşmadan söz söyleme hakkı olduğunu belirtmektedirler:

Bence düşünce ve ifade özgürlüğü demek istediğini her yerde her şekilde söylemek değil tabii ki. Her doğruyu bilip, yerli yerinde söylemek bence. (SK4k)

Mesela öğrencinin düşünce ve ifade özgürlüğü istediğini, düşüncelerini, başkalarını da kötü duruma düşürmeden, ifade etmesidir. Onu kimsenin eleştirmemesi gerekir. (SK5k)

Saygı sınırını aşmadan, öğretmenine kendi düşüncelerini söyleyebilirsin ama karşıdaki kişinin bir öğretmen olduğunu, bir büyüğün olduğunu da atlamaman gerekiyor. O şekilde kendini ifade edebilirsin, düşüncelerini söyleyebilirsin. (SK8k)

Öğrencilerden SK9k, okul hayatında düşünce ve ifade özgürlüğüne sahip olmadığını belirtmekte, çünkü düşüncelerinin diğer insanların tepkisini çektiğini ifade etmektedir. Ona göre, özgür düşünce ortamı sağlanmadan, yaratıcı bireylerin yetişmesi ve eğitimde verimliliğin sağlanması mümkün değildir:

Okul hayatım dışında bu özgürlüğe sahibim ama burada yani okulda bu özgürlüğüm yok. Bu gibi bir semtte (Pursakları kastediyor) kendi düşüncelerimi söylediğimde insanların tepkisini çekiyor. Burada düşünce özgürlüğüne sahip değilim. Özgür bir düşünce ortamı kurulmalı ve daha yaratıcı daha verimli bireyler yetişebilsin, çoğunlukla ben olmadığını düşünüyorum. (SK9k)

Aydın 2007 yılında yaptığı çalışmasında öğrencilerin, düşünce ve kendini ifade etme özgürlüğüne ilişkin haklarını “derslerde söz alıp görüşlerini özgürce söyleme”, “bilmediklerini öğretmenlere korkmadan, rahatça sormak”, “konuşurken başkaları tarafından susturulmadan dinlenmek”, “düşüncelerine saygı gösterilmesi”ni sınıf ve okuldaki hakları olarak algıladıklarını saptamıştır. Yukarıda yer verilen öğrenci görüşleriyle Aydın'ın anılan çalışmasında ortaya çıkan görüşlerin örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Yukarıdaki yorumlarda görüldüğü üzere, öğrencilerin çoğunluğu, ifadeyi söz söyleme olarak algılamaktadırlar. Ancak öğrencilerden SÖ6e ifadeyi sadece söz söyleme olarak algılamamakta, ifadenin resim çizmekle de mümkün olabileceğini belirtmektedir.

Bence sınıf içinde resim çizmeme izin verilmesidir. O anda onu yapmak istiyorum. (SÖ6e)

SÖ6e'nin bu görüşü, Anglo Sakson hukuk teorisinde ifade kavramının konuşma (*speech*) yı kapsamasının yanı sıra diğer ifade içeren davranışların (*other forms of expressive conduct*) da ifade kapsamında (Imber ve Geel, 2005, 50) değerlendirilmesiyle uyumludur.

Öte yandan öğrencilerden 4'ü düşünce ve ifade özgürlüğünü, herhangi bir olay hakkında kendi duygu ve düşüncelerini yetişkinlere –özellikle okulda öğretmenlerine- açıklayarak, kendilerini de ilgilendiren kararlara katılma olarak algıladıklarını söylemek mümkündür:

Öğrenci bazı yerlerde gerçekten pasif kalmamalı. Mesela derslere katılımda, başka bir düşüncelerini ifade etmede olsun, gerçekten rahatça kendine özgüvenli bir şekilde bunları söylemeli diye düşünüyorum. (...)(SK1k)

Herkesin zaten düşünce ve ifade özgürlüğü var. Mesela bazı durumlarda hiç bize sorulmadan hem yanlış anlaşıyordu, öğretmenlerimiz ya da başka birisi kendi algılayabildikleri gibi algılıyorlar. Bizim de kendi düşüncelerimizi dile getirmemiz lazım. Tabi bazı durumlar oluyor, hiç dinlemeden kendileri şey yapıyorlar. Bizi de dinlemeleri lazım. (SK2k)

Bu zaten okulumuzda da yapılıyor, mesela onur kurulu toplantıları oluyor. Ben onur kurulundayım şu anda. Özel bizim düşüncelerimiz, ifadelerimiz de alınıyor. Okulda bir sorun olduğunda o sorun toplantı yapılarak değerlendiriliyor. Bütün öğrencilerin düşünceleri alınıyor ve o sorun çözüme oluşturuluyor. Öğrencilerin düşüncelerin bence okul yönetiminde etkili oluyor. (SK6e)

Düşüncelerini ve fikirlerini rahatça ifade edebilmektir. Üst makamlarına görüşlerini ve önerilerini verebilmek ve bunların dikkate alınmasıdır. Ben görüş bildirme ya da öneri verme konusunda okuluma pek şey yapmadım. Bizim okulumuzda olabilir ama diğer başka okullarda olduğunu pek düşünmüyorum. (SÖ5e)

Görüldüğü gibi öğrenciler, karar alma sürecine düşünce ve ifade özgürlükleri aracılığıyla katılmak istemektedirler. Öğrencilerin bu yaklaşımları, düşünce ve ifade özgürlüğü ile ilgili kuramlardan “demokratik süreç kuramı”yla örtüşmektedir. Söz konusu kuram, karar verme sürecine ve kamusal tartışmalara katılabilmesi için seçmene yeterli bilgi sağlanması ve halkın ihtiyaçlarını düşünce ve ifade özgürlüğü yoluyla yönetime iletebilmesi bakımından düşünce ve ifade özgürlüğünün önemli olduğunu vurgulamaktadır (Karagöz, 2004,14-17) .

Öğretmenlerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlere düşünce ve ifade özgürlüğünün ne olduğu sorularak düşünce ve ifade özgürlüğünü açıklamaları istenmiştir. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar, “tanım yapmayıp, öğrencinin bu özgürlüğe sahip olmadığını düşünenler” ve “öğrencinin bu özgürlüğe sahip olduğunu düşünenler” şeklinde alt kategorilere ayrılmış, ikinci kategori “öğrencinin bu özgürlüğe sahip olduğunu düşünüp, özgürlüğün sınırlarını çizerek tanımlayanlar” ve “öğrencinin bu özgürlüğe sahip olduğunu düşünüp, herhangi bir sınır belirtmeden tanımlayanlar” şeklinde ikiye ayrılarak incelenmiştir.

Öğretmenlerden ÖK4e, öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlüğünün bulunmadığını belirtmektedir. Ancak ÖK4e bahsi geçen özgürlüğün hukuken tanınmadığını kastetmemekte, eğitim sistemimizi eleştirerek, bu özgürlüğün öğrencilere kazandırılmadığını, öğrencilerin bu özgürlüğü hakaretle karıştırdıklarını, bu nedenle düşünce ve ifade özgürlüğünün fiilen bulunmadığını ifade etmektedir:

Düşünce özgürlüğü her ne kadar var gözükse de aslında öğrencide yok. Biz öğretmenler her ne kadar yakınsak da baskınızdır. (...) Kendini ifade edemiyor ki çocuk, düşüncesini ifade etsin. Ben bireyim diyemiyor ki, öğretmen sus otur diyor. Önce çocuklar düşünce özgürlüğünün ne olduğunu bilmiyorlar. Biz onlara birey olduğunu öğretmiyoruz ki. Düşünce özgürlüğünü söyleyince de hakaret ediyorlar bu sefer, hakarete giriyor. Özgürlüğün ne olduğunu öğretmiyoruz ki, özgürlükte korkuyoruz bu sefer. (ÖK4e)

Aşağıda görüşlerine yer verilen 8 öğretmen, öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlüğünün bulunduğunu kabul etmekle birlikte, bu özgürlüğün sınırlarını çizerek bir tanım yapmaktadırlar. Öğretmenlerin belirttikleri sınırlar, “başkasına hakaret etmek/aşağılamak (ÖK2k, ÖK3k) ve saygısızlıktır (ÖK6k, ÖÖ1k, ÖÖ4k, ÖÖ6e).

Başkasına hakaret etmediği sürece, kendi fikirlerini savunmasıdır. (ÖK2k)

Öğrencinin düşünce ve ifade özgürlüğü, kendi düşüncelerini, kendi hislerini, olaylar ve olgular hakkındaki fikirlerini, diğerlerinin fikirlerini aşağılamadan ifade etmesidir. (ÖK3k)

İfade özgürlüğü belirli bir noktaya kadar olmak zorunda. Biz askeri sistem değiliz, ben karşıyım olmaması gerektiğini düşünüyorum ama sınıfta öyle bir noktaya geliyoruz ki, hocam bu benim özgürlüğüm. Çocuklar şunu ayıramıyorlar:

saygısızlıkla, özgürlüğün sınırlarını çizemiyorlar, maalesef. Ben hep öğrencilerime, kendinizi anlatın ifade edin, konuşun benimle, ne düşünüyorsanız konuşun, ama lütfen ben size saygısızlık yapmıyorum, siz de bana yapmayın, o sınırı aşmayın derim. ... (ÖK6k)

Öğrencinin fikirlerini, serbestçe başkalarını engellemeden okulun yapısını bozmadan belirli saygı çerçevesinde ifade edilmesidir. (ÖÖ1k)

Cesareti asiliğe dönüştürmeden açık sözlülüğü ukalalık ve edepsizliğe çevirmeden kendini ifade edebilmesidir. (ÖÖ4k)

Nezaket kurallarını aşmadan, hakaret içermeyen, çocuğun görüşlerini söyleyebilmesi, öğretmeniyle ilgili, ama öğretmenine. Gidip öğretmeniyle ilgili başka biriyle dedikodu yapmasını kastetmiyorum. Ya da ders içeriğiyle, öğretmenin ders işleme teknikleriyle ilgili görüşlerini bildirmesi. ... (ÖÖ6e)

Yukarıda yer verilen öğretmen görüşleri, Karaman Kepenekci ve Nayır'ın "Okul İklimini İnsan Haklarına Duyarlılık Boyutunda Sorgulama: Liseler Üzerine Bir Araştırma" başlıklı çalışmalarının bulgularıyla uyumludur (2014, 6). Sözü edilen çalışmada, katılımcıların bir kısmı okullarda öğretmen-öğrenci ilişkilerinde görüşlerin özgürce ifade edildiğini belirtmekle birlikte, katılımcılardan bazıları öğrencilerin görüşlerini fazla özgür ve rahat, hatta saygısızlık boyutuna varacak bir şekilde ifade ettiğini açıklamışlardır. Bu bağlamda bahsi geçen çalışmanın bulgularıyla yukarıda görüşlerine yer verilen öğretmenlerin ifadelerinin örtüştüğü söylenebilir.

Öte yandan öğretmenlerden 2'si yukarıda belirtilen sınırlardan farklı olarak, başkalarının hürriyetlerini ihlal etme ve vatanın bölünmezliği sınırlarını belirtmişlerdir:

... Düşünce özgürlüğünden kasıt öğrencilerin anarşistler gibi hiç kural tanımaz, her konuda ben kendimce hareket eder, hürriyetimi sınırsız kullanırım, başkalarının hürriyetini de ihlal ederim gibi bir düşünce olarak algılanıyorsa, o anarşist bakış açısına karşıyım. İnsanların belirli sınırları olmalı ve o sınırlar çerçevesinde toplumun içinde yaşadıklarından dolayı kontrole tabi tutulmalı. (ÖK1e)

... Özellikle düşünce özgürlüğü bakımından belirli çerçevelerin dışına çıkartmamaya özen gösteriyoruz biz öğrencileri. Çünkü birbirlerini tolere edebilecek yaş grubunda değiller ve bunu çok farklı algılayabiliyorlar. ... Özgürlük babında da bunu dediğim gibi çok geniş bir perspektifte, sınıfta yer alıyorsunuz, öğrenciler yaş grubu olarak henüz daha alt yapı olarak çok fazla şeye sahip değiller, bir şey ifade edersiniz, ama karşıdaki bunu vatanın bölünmez bütünlüğüne bir müdahale olarak kabul edebilir veya bir başka şey olarak algılayabilir. O da sınıf içerisinde olumsuzluklara yol açabilir, o yüzden bize verilen kurallar çerçevesinin dışına pek de çıkmamaya çalışıyoruz. (ÖK9e)

Aşağıda görüşlerine yer verilen 6 öğretmen, öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlüğüne sahip olduğunu düşünmektedirler. Kendilerinden bahsi geçen özgürlüğü tanımlamaları istendiğinde, özgürlüğün kapsamına ilişkin herhangi bir sınır belirtmeden tanımlamışlardır:

Şu anki yönetmeliğe göre tüm isteklerini düşüncelerini çekinmeden dile getirebiliyorlar. (ÖK5e)

Düşünce ve ifade özgürlüğü toplumun bütününde neyse, öğrencinin de öyle ki eğitim ortamları biraz daha araştırmaya, incelemeye, sormaya, sorgulamaya yönelik olması gerektiği için, öğrencinin ifade özgürlüğü önünde hiçbir engel olmaması gerekir. Fakat işte oluyor ve bunlar soruşturma konusu olabiliyor. (ÖK7e)

Öğrenci işin doğrusu şimdi her şeyi ifade edebiliyor, her şeyi düşünebiliyor. Bu konuda bir sıkıntımız olduğunu düşünmüyorum. Sadece okulun yapısı ve derse giren öğretmenin şahsi, kendisini yetiştirme durumuna göre, öğrenciden gelen bu tür fikir ve davranışlara reaksiyon gösterdiğini düşünüyorum. Bence şu anda okullarımız geçmişe nazaran yine son derece demokratik diye düşünüyorum. Öğrenci her şeyi düşünebiliyor, her şeyi söyleyebiliyor ve cezalandırma kriterleri eskiye göre son derece az aslında. (ÖK8e)

Çocuk kendisini sınıf ortamında, okul ortamında çok rahat bir şekilde ket vurmada, yani direkt ifade edebilmesidir. Kendisini ifade etmelidir. Düşünceleri konu hakkında neyse, onları çok rahat ifade etmesidir. (ÖÖ2e)

Bence Türkiye’de rahat bir şekilde kendini ifade edebiliyorlar okullarda, çok güzel bir şekilde eğitim alabiliyor. ... (ÖÖ3e)

Her bireyin düşünce ve ifade özgürlüğü vardır. Nasıl ki, sınıf ortamında varsa, başka ortamlarda arkadaşları arasında da, benle iletişim kurarken de sonuna kadar özgürlükçü bir insan olarak bu hakkın her bireyin doğal hakkı olduğunu düşünüyorum. (ÖÖ5e)

Yukarıda yer verilen öğretmen görüşleri arasında yer alan “okullarda kendilerini çok rahat ifade edebilmeleri” şeklinde ifade edilebilecek yaklaşımın (ÖK5e, ÖÖ2e, ÖÖ3e) Yalçın-Durmuş ve Demirtaş’ın (2009, 133) yaptıkları araştırmanın bulgularıyla bir anlamda bağdaştığı düşünülebilir. Çünkü anılan araştırmada öğretmenler öğrencilerine birey olarak değer verdiklerini, gerektiğinde onları dinlediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca sınıfta öğrencileri küçük düşürücü davranışlara yer vermeyip, derslerde öğrencilerin kişisel düşüncelerini özgürce ifade etmelerini sağladıklarını ve öğrenciler arasında ayrımcılık yapmadıklarını da ifade etmişlerdir. Yukarıda görüşlerine yer verilen öğretmenlerin de, özü itibarıyla benzer düşünceleri taşıdıklarını varsaymak mümkündür.

Yöneticilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan yöneticilere düşünce ve ifade özgürlüğünün ne olduğu sorularak düşünce ve ifade özgürlüğünü açıklamaları istenmiştir. Yöneticilerin verdikleri cevaplar, “tanım yapmayıp, öğrencinin bu özgürlüğe sahip olmadığını düşünenler” ve “öğrencinin bu özgürlüğe sahip olduğunu düşünenler” şeklinde alt kategorilere ayrılmış, ikinci kategori “öğrencinin bu özgürlüğe sahip olduğunu düşünüp, özgürlüğün sınırlarını çizerek tanımlayanlar” ve “öğrencinin bu özgürlüğe sahip olduğunu düşünüp, herhangi bir sınır belirtmeden tanımlayanlar” şeklinde ikiye ayrılarak incelenmiştir.

Yönetici YK7e, öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlüğü karşısındaki eleştirmek olarak algılamış, yetişkinlerin dahi sahip olup olmadığı tartışmalı olan düşünce ve ifade özgürlüğünün çocuklarda bulunmadığını belirtmiştir:

Bence yoktur, keşke olsaydı. Ben de dahil olmak üzere, biraz tahammülsüzüz, eleştirilere karşı. Çocuklardan öyle olmamalarını bekliyoruz, onları eleştirirken ama tam tersi olup, onlardan bize yönelik eleştiri geldiği zaman, aynı hoş görüyü biz de gösteremiyoruz, öfkeleniyoruz. ... Ama maalesef keşke olsaydı, bizim ne kadar varsa, onların da en az o kadar olsaydı. Çünkü biliyorsunuz, bizde de ifade özgürlüğü tartışılır. (YK7e)

Aşağıda görüşlerine yer verilen yöneticiler, öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlüğünün bulunduğunu kabul etmekle birlikte, bu özgürlüğün sınırlarını çizerek bir tanım yapmaktadırlar. Yöneticilerin belirttikleri sınırlar, öğretmenlerin de belirttikleri gibi, “başkasına hakaret etmek/aşağılamak” (YK1e, YK2k, YK4k, YÖ2e, YÖ5e) ve “saygısızlık” (YK1e, YK3k, YK4k, YK8e); ayrıca “başkasına zarar vermek” (YK6e, YK8e, YK9e, YÖ4k), “kurallar/kanunlar” (YÖ1e, YÖ3e). Görüldüğü gibi öğretmenlerin belirttikleri sınırlar, başkasına hakaret etmek, aşağılamak ve saygısızlıkken, yöneticiler daha çeşitli sınırlamalar bildirmişlerdir.

Kendini ifade edebilmesidir. ... Bizlere de yeri geldiği zaman hakaret etmeden, saygı sınırını aşmadan, istek ve taleplerini dile getirmesidir. (YK1e)

Düşünce ve ifade özgürlüğü kesinlikle, özellikle edebiyat dersinde de düşüncelerini çok açık ve rahat ifade etmelerini istiyoruz. Ama bu düşünce, belirli sınırlar içerisinde, hakaretvari olmayan, başkasının hakkına girmeyen...Çünkü biz düşünce özgürlüğü deyince, bizim çocuklarımız daha doğrusu bu konuda çok

bilgili eğitimli değiller. Başkasına küfür etmeyi düşünce özgürlüğü sayabiliyor. .... (YK2k)

Kesinlikle böyle bir özgürlüğü var, olmalı da. Biz nihayetinde çoban değiliz. ... Muhakeme etmeyen bir öğrencinin almış olduğu eğitim hiçbir işe yaramaz. ... Sorgulamayan bir toplum olmamalıyız. Hatta ve hatta öğretmeni eleştirebiliriz. Öğretmene yol gösterebiliriz. ... Çünkü her sınıftaki öğrenci aynı değil ki. ... Öğretmen öğrenciye fırsat verecek. Öğretmen de öğrenci de bu tarz şeylerde yerini ve yurdunu bilmesi lazım. Mesafeyi bilecekler, mesafe azaldığında saygı da gidiyor. Mesafe daraldığında işte özel hayata kadar girilebiliyor. (YK3k)

Öğrenci sınıfta, saygı çerçevesinde, aşağılamadan, ... kendi fikirlerini özgürce söyleyebilmeli, idare hakkında konuşabilmeli. Ama aşağılamadan. ... Kendi özgür iradesiyle, ders hakkında, soru hakkında, bizim hakkımızda konuşabilmeli. (YK4k)

Özgürlüğün temelleri okulda verilmelidir. ... Bu temelleri okulda veremediğimiz zaman, toplumda kaosun, kargaşanın yaşanmasına zemin hazırlıyoruz demektir. Özgürlüğün temel değerler arasında olduğunu ifade edebilmeli, tanımını yapabilmeli, uygulayabilmeli, uygularken de bunun sınırsız olmadığını bilmeli. Bir başkasının özgürlüğünün başladığı yerde kendi bittiğini, toplumda yaşayan insan olması sebebiyle başkasına zarar vermeden bunu kullanabileceğini mutlaka bilmeli, bunu da okulda yapması mutlaka gerekli, hatta daha alt sınıflarda başlamalı. (YK6e)

Öğrencinin saygı ve sevgi sınırları içerisinde duygularını, düşüncelerini başkalarına da zarar vermedikten sonra, demokratik kurallar içerisinde ifade edebilmesidir. ... Bunu talep eden öğrenciler istiyoruz biz. Talepler mantıklı ve düzgün, kanun ve kuralların dışına çıkmayacak taleplerde bulunurlarsa zaten biz yardımcı oluyoruz. (YK8e)

Öğrenci de diğer insanlar gibi, toplumun bir parçası olduğu için fikirlerini açık ve net bir şekilde ifade edebilmesine olanak sağlanmalı. Yeter ki tahkir edici rencide edici vb. şeyleri içermesin. Medeni bir şekilde olduğu sürece insanların görüşleri sonuna kadar dinlenmeli. Ancak diğer öğrencilerin de haklarını gasp etmemek şartıyla. Bir ölçü, uygun bir üslup kullanmak şartıyla. (YK9e)

Özgürlük deyince öğrenciler, birçoğumuz belki de aklımıza gelen her şeyi söylemek zannediyoruz. Ama bulunduğumuz yerin konumun zaten kanunlarda da öyle der, özgürlük başkasının özgürlüğünün bittiği yerde başlar. ... Ahlaki olabilir, kanunlarla belirlenmiş olabilir, onlar çerçevesinde haklarını ifade etmesidir. (YÖ1e)

Temel hak ve özgürlükler çerçevesinde baktığımız zaman, öğrenci kendini bir başka kişiyi rencide etmeden, bir başka kişinin hak ve hürriyetine müdahale etmeden, kendini özgürce ifade edebilmeli, her zeminde ve her şartta. Bu benim hem şahsi görüşüm hem de insanlığın temel ortak değerlerinden birisi olduğuna inanıyorum. İnsanlar baskıyla veya yönlendirmeye düşünmeye zorlanmamalı. (YÖ2e)

Bence, okul sınırları içinde zaten yüzde yüz özgürlük diye bir şey yok, ne devlette var, ne okulda var. Olmamalı da, belli yerlerde muhakkak sınırlar olması gerekiyor. Kurallar olmazsa, o zaman, her türlü disiplinsizlik kendiliğinden çıkıyor. Öğrencinin düşüncelerinde sınırlama diye bir şey yok zaten, her türlü ifadede bulunabiliyorlar şu anda. (YÖ3e)

Karşısındakinin haklarını çiğnmeden kendi haklarını ifade edebilmektedir. (YÖ4k)

Biz öğrencinin düşünce ve ifade özgürlüğü için çalışıyoruz. Yani 14-18 yaş grubu kendini doğru ifade edebilmeli. Soru sormalı, araştırmalı, sorgulamalı, ... Onların düşüncelerini ve fikirlerini doğru bir şekilde kimseyi yargılamadan, hakaret

etmeden, doğru bir şekilde sonuna kadar sorgulamaları gerektiğine inanıyoruz. (YÖ5e)

Aşağıda görüşlerine yer verilen 2 yönetici, öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlüğüne sahip olduğunu düşünmektedirler. Kendilerinden bahsi geçen özgürlüğü tanımlamaları istendiğinde, özgürlüğün kapsamına ilişkin herhangi bir sınır belirtmeden tanımlamışlardır:

Bu gene sadece öğrenci için geçerli bir şey değil. Düşüncelerini ifade edebilme özgürlüğü bir insan hakkı. Öğrencinin de bir insan hakkı olduğuna göre, öğrenci de buna dahil. ... Bana göre öğrenciler olabildiğince birbirinden farklı düşünmeli, o düşüncelerini ifade edebilmeli ki, ben onun o düşüncelerini algılayabileyim, bir öğretmen olarak ve alternatif getirebileyim. Tabi o alternatifi de ille de o düşüncesini değiştirmek maksadıyla değil. Ben de düşüncemi söyleyebileyim. Farklı bir düşünce duysun anlamıyla. Bu bir hak. (YK5e)

Bu yetişkinde ne demekse öğrencide de o demek. ... Biz sadece şunu söyledik, çocuklar fikirlerinize, düşüncelerinize kesinlikle karışmıyoruz. ... Eğitim denince zaten açık olmalı. Bu da olabildiğince öğrencinin özgür olmasını sağlıyor, olmalı da, sonuna kadar destekliyor. Bu anlamda eğitimcilere çok iş düşüyor. ... (YÖ6e)

Katılımcıların görüşleri incelendiğinde, öğrencilerin hukuken ve fiilen düşünce ve ifade özgürlüğünün bulunup bulunmadığına dair bir kaygılarının olduğunu söylemek mümkün değilken, öğretmenlerin ve yöneticilerin öğrencilerin belirtilen özgürlüğe sahip olmadığına yönelik inançlarının olduğunu belirtmek mümkündür. Öte yandan sözü edilen özgürlüğe ilişkin sınırlarına ilişkin olarak, yöneticilerin öğretmenlere nazaran daha fazla unsuru belirttikleri ve özgürlüğün sınırlarını belirtmeden tanımlayan yönetici sayısının öğretmen sayısından az olduğu da görülmektedir.

Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Eğitsel Amaçlarla Pankart Asmalarının, Broşür, Bildiri Dağıtımlarının, Gazete veya Dergi Çıkartmalarının, Arma, Kol Bandı vs. Takmalarının Düşünce ve İfade Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Görüşleri

Öğrencilerin okulda eğitsel amaçlarla pankart asmaları, broşür, bildiri dağıtımları, gazete veya dergi çıkartmaları, arma, kol bandı vs. takmaları düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine ilişkin katılımcı görüşlerine aşağıda yer verilmiştir (Tablo 12).

Tablo 12. Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Eğitsel Amaçlarla Pankart Asmalarının, Broşür, Bildiri Dağıtmalarının, Gazete veya Dergi Çıkartmalarının, Arma, Kol Bandı vs. Takmalarının Düşünce ve İfade Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Görüşlerinin

Katılımcılar	Alt Kategoriler		f	%
Öğrenci	Evet	Kamu	5	33,33
		Özel	5	33,33
	Şartlı Evet	Kamu	2	13,33
		Özel	1	6,66
	Hayır	Kamu	2	13,33
		Özel	-	-
Toplam			15	100
Öğretmen	Evet	Kamu	3	20
		Özel	1	6,66
	Şartlı Evet	Kamu	5	33,33
		Özel	5	33,33
	Hayır	Kamu	1	6,66
		Özel	-	-
Toplam			15	100
Yönetici	Evet	Kamu	2	13,33
		Özel	2	13,33
	Şartlı Evet	Kamu	6	40
		Özel	2	13,33
	Hayır	Kamu	1	6,66
		Özel	2	13,33
Toplam			15	100

Tablo 12’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri “evet”, “şartlı evet” ve “hayır” şeklinde alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir. Buna göre toplam 10 öğrencinin görüşü (5 kamu, 5 özel) “evet” alt kategorisinde değerlendirilirken, toplam 3 öğrencinin görüşü (2 kamu, 1 özel) “şartlı evet” ve son olarak kamu okulunda okuyan 2 öğrencinin görüşü “hayır” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Öte yandan toplam 4 öğretmenin görüşü (3 kamu, 1 özel) “evet” alt kategorisinde değerlendirilirken, toplam 10 öğretmenin görüşü (5 kamu, 5 özel) “şartlı evet” ve kamu okulunda çalışan 1 öğretmenin görüşü “hayır” alt kategorilerinde değerlendirilmiştir. Son olarak Tablo 12’den görüldüğü üzere, toplam 4 yöneticinin görüşü (2 kamu, 2 özel) “evet” alt kategorisinde değerlendirilirken, toplam 8 yöneticinin görüşü (6 kamu, 2 özel) “şartlı evet” ve toplam 3 yöneticinin görüşü (1 kamu, 2 özel) “hayır” alt kategorisinde değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğrencilere, öğrencilerin okulda eğitsel amaçlarla pankart asmaları, broşür, bildiri dağıtmaları, gazete veya dergi çıkartmaları, arma, kol bandı vs. takmaları düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplar, “evet”, “şartlı evet” ve “hayır” şeklinde alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir.

Evet alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Bence değerlendirilebilir. Sonuçta öğrencinin düşüncelerini herkesin bilmesi gerekiyor ve eğitim sisteminde değişiklik yapılacaksa ona göre değişiklik yapılması gerekiyor. Öğrenci bence bu konuda düşüncelerini ifade edebilir diye düşünüyorum. (SK1k)

Aslında onlar da düşüncelerini bu şekilde ifade ediyorlar. Olabilir, niye olmasın? (SK2k)

Böyle yapmalılar. Bize bir şeyleri anlatmak için, değişik şeylere başvurularak daha çok öğretim amacı olabilir. Farklı şeylerle mesela yasak olmadan, yasalar çerçevesinde düzgün bir şekilde bence bir şeyler yapabilirler. (SK3k)

Kesinlikle değerlendirilebilir. Aslında bu da bir nevi iletişim değil midir, kendini ifade etme bir iletişim değil midir? Her insan rengini belli etmeli .... (SK7e)

Eğitsel amaçlarla yapılabilir. ... (SK9k)

Bence olabilir, değerlendirilebilir. Çünkü o da düşüncesini belli etme yoludur. (SÖ1k)

Tabi (gazete) çıkarabilirler, niye çıkaramasınlar. Kendi düşünceleri kapsamında her isteyen insan gazetesini çıkarabilir. (SÖ3e)

Tabi ki sosyal faaliyet şeklinde olabilir. (SÖ4k)

Tabi ki değerlendirilebilir, bu bir düşüncüyü belirtmek, düşüncüyü göstermektir, hangi görüşten olursa olsun, görüşümüzü bildirmeye hakkımız var. Bunun için pankart da asabiliriz. Çünkü okulda yaşattığınız var, sizi anlayan, sizin görüşlerinize değer veren, o yüzden, bu görüşlerinizi onlara yaymak için pankart asmak çok doğru bir şey diye düşünüyorum. (SÖ5e)

Evet. Düşüncelerini o şekilde ortaya koyuyorlar. (SÖ6e)

Evet alt kategorisinde görüşleri değerlendirilen öğrenciler, pankart asma; broşür, bildiri dağıtma; gazete veya dergi çıkartma; arma, kol bandı vs. takmayı düşüncelerin ifade edilmesinin, açıklanmasının bir yolu, iletişim unsuru olarak görmekte ve bahsedilen özgürlük kapsamında değerlendirmektedirler. SK1k, eğitim sisteminin değiştirilmesi için, SK3k ise

öğretmek amacıyla düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanılabilceğini belirtmişlerdir.

Şartlı evet alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Eğer gerçekten eğitsel içerikliyse ve zaten müdür bey de sürekli uyarıyor bizi. böyle kötüye yönlendirilecek davranışları bir şeyler yoksa... ama müdürün onayını almadan bence yapılmamalı. (SK4k)

Biz geçen sene toplu bir şekilde şehit vermiştik, hatırlıyorsanız. O zaman kırmızı kurdaleler dağıtmışlardı okulda, biz dahil bütün öğretmenlerimiz o şekilde gezmıştik. Huzuru bozacak şekilde değilse ya da insanları etkileyecek şekilde değilse bence yapılmalı. Benim eski okulumda vardı mesela matematikte çarpım tabloları filan değişik şekillerle, böyle ilgi çekici hale gelebilir diye düşünüyorum. (SK8k)

Eğitim olabilir belki ama yani disiplini aşmaması lazım, bir öğrencinin bunu yapacaksa. (SÖ2k)

Görüldüğü gibi şartlı evet alt kategorisinde değerlendirilen öğrenci görüşleri, aslında eğitsel amaçlarla öğrencilerin belirtilen faaliyetleri yapabileceklerini kabul etmekle birlikte, bu faaliyetlerin kısaca olumsuz sonuçlar doğurmaması gerektiğini belirtmektedirler. Kastedilen olumsuz sonuçlar, kötüye yönlendirme (SK4k), huzuru bozma/insanları (olumsuz) etkileme (SK8k), disiplini aşma/bozma (SÖ2k) şeklinde belirtilmiştir.

Hayır alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Karşıt görüş ortaya çıkabilir. O da iyi olmaz. Okulda olmamalı, ancak okul dışında olabilir. (SK5k)

Bence bunlar çok yanlış davranışlar, okul eğitim ve öğrenim çerçevesinde gerçekleşiyor ve biz daha 18 yaşımızı doldurmadık ve okula bir öğrenci olarak geliyoruz. Bu yüzden 18 yaşını doldurduktan sonra istediğimizi dışarıda yapabiliriz ama bunu okul sınırları içerisinde yapmamız pek uygun olmaz. (SK6e)

Hayır alt kategorisinde değerlendirilen görüşler incelendiğinde, pankart asma, broşür, bildiri dağıtma, gazete dergi çıkarma, arma kol bandı takma gibi eylemlerin yapılaş amaçlarına bakılmaksızın sakıncalı buldukları söylenebilir. Öğrencilerin bahsedilen düşüncelerinin kaynağının, belirtilen faaliyetlerin sadece siyasi amaçların gerçekleştirilmesi için yapılabileceği yönündeki algıları olabileceği düşünülmektedir. Oysa Sayıta'nın (2000, 375) aktardığı öğrencilerin öğretmen istiyoruz pankartı taşımaları olayında ya da Almanya'da öğrencilerin okul binalarının dışına "Atom enerjisi-hayır teşekkürler" pankartı asmalarında olduğu gibi (Extraverlag, 2014) farklı

amaçlar güdülererek, belirtilen faaliyetler aracılığıyla düşünce ve ifade özgürlüğü gerçekleştirilebilir.

Öğretmenlerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlere, öğrencilerin okulda eğitsel amaçlarla pankart asmaları, broşür, bildiri dağıtımaları, gazete veya dergi çıkartmaları, arma, kol bandı vs. takmaları düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği sorulmuştur. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar, “evet”, “şartlı evet” ve “hayır” şeklinde alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir.

Evet alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Benim için hiçbir sakıncası yok. Bence düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilir. (ÖK3k)

Tabi ki neden yapılmasın, yapılabilir, eğitim için yapmıyor mu sonuçta, yapabilir. (ÖK6k)

Değerlendirilebilir. ... Bunlar yapılabilmesi, bir okul ortamında bunların hepsi yapılabilmesi ama sadece disiplin yönetmeliği değil bunun önünde başka engeller de var, mahallelerinde, okullarında. O yüzden yapılabilmesi ama uygulamada sorunlar var. (ÖK7e)

Düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında bunları değerlendirebiliriz. Çevreyle ilgili gazete çıkartılabilir. Bunları yapabilir. (ÖÖ1k)

Evet alt kategorisinde değerlendirilen görüşlerin tamamı, bu tür faaliyetlerin eğitsel amaçlarla yapılması durumunda düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebileceği yönündedir. Ancak ÖK7e diğer katılımcılardan farklı olarak, her ne kadar belirtilen faaliyetleri bahsedilen özgürlük kapsamında değerlendirirse de, disiplin yönetmeliğinin, öğrencinin hayatını sürdürdüğü çevrenin ve okulunun bu özgürlüğünü kullanmasına engel olabilecek unsurlar taşıdığını belirtmektedir.

Şartlı evet alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Bu tip faaliyetlere okul idareleri ve öğretmenler hoş bakmıyorlar. Ama yapılabilir bence, ideolojik ve siyasi bir yapılanmanın içine sürüklenmeden gerçekleştirilirse mutlaka olmalı ... Yapılabilir bence. (ÖK1e)

Siyasete girmedikleri sürece çok güzel de bir şekilde olur bence. Bu ne bileyim spor dalı üzerine dernek kurabilirler, fizik adına bir şey kurabilirler, bu onların gelişimi adına da çok iyi olur. Ama dediğim gibi siyaset ayrı bir şey, orası ayrı. (ÖK2k)

Ben değerlendiririm. Ben her türlü düşüncenin her yerde karşısına zarar vermemek şartıyla, ... En kötü düşüncenin ben kendisine zarar getireceğini düşünmüyorum. (ÖK4e)

Değerlendirebilirim, katılır ve teşvik ederim. Öğrenciler kullanılmadıkları sürece, kişilik gelişiminde çok önemli bunlar. (ÖK5e)

Bunun sınırı olamayacağı için ve dediğim gibi yaş grubu itibarıyla bu çocukların henüz bu olgunluğa erişmediğinden dolayı siyasi olmamak kaydıyla, gazete çıkartmak, dergi çıkartmak gibi şeylerin yapılması şart bir okulda. Bence zaten çocukların sosyalleşmesi açısından şart. ... (ÖK9e)

Dediğim gibi siyasi amaçların dışındaysa, eğitsel amaçlıysa, bence pankart açabilir ya da kol bandı takabilir. Bence bir sıkıntı görmüyorum. Dediğim gibi yalnızca eğitsel amaçlı olması gerekiyor bunun. Amacını aşılırsa, okul kurallarını aşılırsa, tabi ki sıkıntılar yaratabilir. (ÖÖ2e)

Eğitsel amaçla çıkartabilirler. Bunlar hepsini zaten biz teşvik ediyoruz. Öğrencilerimizi de teşvik ediyoruz. Ama siyasi ideolojik olmadığı şekilde ... (ÖÖ3e)

Çocuğa eğitim adına bir şey kazandıracaksa, sosyal gelişimine katkısı olacaksa kontrol dahilinde olabilir. (ÖÖ4k)

...Ben bunu eğitsel amaçlarla olduğu sürece düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendiririm ama bu bizim başta dediğimiz o kurallar içinde kalıyorsa tabi ki, siyasi bir pankart asmasına tabi ki de izin vermem. (ÖÖ5e)

Değerlendirilebilir ama onun sınırları nasıl çizilebilir, okul ortamında. ... Onun ucunu açık bırakmak çok zor, sınırlamak daha zor. Çocuk belki satanist de olabilir, onun propagandasını okul ortamında yaptırmak çok zor ve sağlıklı değil. (ÖÖ6e)

Şartlı evet alt kategorisinde değerlendirilen öğretmen görüşlerine bakıldığında özetle, öğretmenlerin tamamının eğitsel amaçlarla öğrencilerin anılan faaliyetlerde bulunmalarını düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirdikleri görülmekle beraber, özetle siyasi olmaması (ÖK1e, ÖK2k, ÖK9e, ÖÖ3e, ÖÖ5e) öğrencinin kullanılması sonucunu doğurmaması (ÖK5e), diğer öğrencilere zarar vermemesi (ÖK4e) ve kontrol dahilinde/sınırları belirlenmiş biçimde (ÖÖ4k/ÖÖ6e) olmak kaydını belirttikleri görülmektedir. Ekici ve Yılmaz'ın 2013 yılında yaptıkları çalışmada, öğretmen adaylarının çok az kısmı hiç bir konuda düşünce özgürlüğü sınırlanmamalıdır derken büyük çoğunluğu şiddet kullanmaya teşvik ve tahrik eden, ulusal güvenliği tehlikeye düşüren, kamu düzenini bozan ve ahlaki yapıyı bozan fikir ve düşüncelere sınır getirilmesi gerektiğini düşünmektedirler (2013, 34). Ulusal güvenliği tehlikeye düşüren ve kamu düzenini bozan düşüncelerin

siyasi yönünün olabileceği varsayılırsa, katılımcı öğretmenlerin görüşleriyle uyumlu olduğu ileri sürülebilir.

Hayır alt kategorisinde değerlendirilen görüş şöyledir:

Düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında baktığımızda tabii ki yapabiliriz diye kestirmeden bir cevap verebiliriz. ... Şu andaki mevcut sistemde bizim bunları yapabilmemizin mümkün olmadığını düşünüyorum. Her tür yazı, bir öğretmen bile bir yazı hazırlamış olsa, duvara okulun yazılarla ilgili komisyonu imzalamadan, yahut müdür mühür basmadan asamıyor. Dolayısıyla bu tür bir ortamda ben bir öğrencinin, düşünce özgürlüğü var yahut işte açıklama özgürlüğü var istediğini gibi çalışabilir olduğuna inanmıyorum. Henüz erken bizim için ama ileride bu tür şeylerin olması gerektiğini düşünüyorum. (ÖK8e)

Öğretmen ÖK8e her ne kadar belirtilen faaliyetlerin düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında yapılabilmesini savunmakla birlikte, ülkemizde bu faaliyetlerin yapılması için bir prosedürün gerektiğini, bu nedenle sözü edilen özgürlüğün tam anlamıyla gerçekleşmediğini ileri sürmektedir.

Yöneticilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan yöneticilere, öğrencilerin okulda eğitsel amaçlarla pankart asmaları, broşür, bildiri dağıtımaları, gazete veya dergi çıkartmaları, arma, kol bandı vs. takmaları düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği sorulmuştur. Yöneticilerin verdikleri cevaplar, “evet” ve “hayır” şeklinde alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir.

Evet alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Kesinlikle. Buna hiçbir sınırlama getirmiyoruz zaten. Ama eğitim kapsamında. Eğitsel amaçlı olursa bunun hiçbir sınırı yok. Hatta bunu desteklemeye çalışıyoruz ve karşılık alamıyoruz. Her şekilde bir şey yapmasını istiyoruz. Öğrenci temsilcimiz var ona yönlendirmeye çalışıyoruz. Ama çok fazla da böyle şeylerle karşılaşmıyoruz. Buna karşılık bir korku var, bir çekingenlik var. Çünkü öğretmenler de çok tutarlı değil bu konuda. Birimiz kızıyor, birimiz destekliyor. Çocuğun ne yapacağını şaşırtıyoruz biraz. Ama ben kendim olması gerektiğini düşünüyorum. (YK2k)

Eğitim anlamında yapılan her şeye ben düşünce özgürlüğü olarak bakabilirim. (YK3k)

İfade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilir. Van depremiyle okuldaki öğrencilerde görüş birliği sağlamak, oradaki kişilerin durumları hakkında bilgilendirmeler yaptılar, bundan çok da olumlu sonuç aldık. (YÖ4k)

Yapıyorlar zaten. Meclis seçimleri zamanında pankart da asıyorlar. Eğitsel amaçlarla pankart asıyorlar, broşür hazırlıyorlar, gazete dergi çıkartıyorlar, arma takıyorlar, kol bandı takıyorlar, eğitim amaçlı, eğitsel amaçlı burada yazılı olan her şeyi yapıyorlar, burada bir sıkıntı yaratmıyor. (YÖ5e)

Sayılan faaliyetleri düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendiren yöneticilerin görüşlerine bakıldığı zaman, yöneticiler YK2k, YÖ4k ve YÖ5e'nin örnekler vererek görüşlerini destekledikleri görülmektedir. Ancak özellikle YK2k özeleştirisi yaparak öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlüklerinden faydalanmaları konusunda çok teşvik edilmediklerini ileri sürmektedir.

Şartlı evet alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

... Burası da bir kurum, kurumun yasaları var, yönetmeliği var. İzin alarak, gerekli bilgiyi vererek uygunsuz yapabilir. Ama her isteyen her dediğini yaparsa, o zaman bir kere bizim Milli Eğitim Temel Kanuna, milli eğitimin genel amaçlarına, temel amaçlarına aykırı olur. ... İsteyen her istediğini yaparsa orada eğitimde olmaz, disiplin de olmaz, başarı da olmaz. (YK1e)

Şimdi öğrencinin duvar gazetesi çıkarması, dergi çıkarması, bülten yayınlaması çok güzel bir şeydir, bunu destekleriz. Sosyal etkinliktir. Ama herhangi bir siyasi görüşe, herhangi bir amaca yönelik olmayacak, sadece okulla ilgili bir dergi, okulla ilgili bir bülten, okulla ilgili bir duvar gazetesi bunlar çok iyi. ... (YK4k)

Amaç eğitimse evet. ... Okulda bir çatışmayı körükleyecek bir siyasetten, negatif bir şeyden bahsediyorum, (bu olmamalı). Bunun dışında öğrencinin öğrenmesini pekiştirecek, düşüncesini geliştirecek, davranışlarını değiştirecek rozet, arma, gazete, dergi, broşür, ilan her şeyin olması gerekir okul ortamında. ... (YK5e)

Okul kuralsız bir yer olamaz. Birtakım kurallar, birtakım kendisine has özellikleri olan yerdir. Belli özgürlükler çerçevesinde, başkasına zarar vermeden, ... bunların yapılmasını zaten hep teşvik ederiz, hep de ediyoruz. ... (YK6e)

Çok sıkı kontrol ediyoruz, etmemiz gerekiyor. Çünkü çok hassas dengeler var okullarımızda, bunları çok iyi gözetmeniz gerekiyor, kaçırdığınız zaman toparlayamazsınız. Çok sıkı kontrol edilmesi gerekir. Mesela mezuniyetlerimiz, geçen sene ilk defa 19 mayısta bahçemizde yapıldı. ... (YK7e)

Tabi ki. Eğitsel amaçlı olduktan sonra ve faydalı olduktan sonra tabi ki, siyasi olmadıktan sonra hiçbir sorun yok. Yönetmelik buna asla yapamazlar demiyor. ... (YK8e)

Eğer bu eylemleri, belli bir komisyon, sınıf öğretmenin rehberlik öğretmenin, veya kollarımız var, bunların onayından geçtiyse sorun yok. (YÖ1e)

Çocukları çok kamplaştırmayacak, politize etmeyecek şartlarda çocuklara bu imkanların tanınması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü bu çocuklar geleceğin Türkiye'sinin çocukları. Tamamen siyasetten siyasi düşüncelerden kopuk yetiştirildiğinde, zaten gelecekte büyük bir bocalama içine düşeceklerdir. Okulun sadece ve sadece teorik, fizik, kimya, matematik, biyoloji gibi dersleri vermekten ziyade, gelecek hayata hazırlayan bir yönünün de olması gerekir. ... (YÖ2e)

Şartlı evet alt kategorisinde görüşleri değerlendirilen yöneticilerin öğretmenlerinkine benzer şartlar ileri sürerek, bu faaliyetlerin düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesini sınırlı biçimde öngörmektedirler. Yöneticiler tarafından ileri sürülen şartlar şöyledir: yasaya, yönetmeliğe uygun olmak (YK1e), siyasi olmamak/siyasi kutuplaşmaya-çatışmaya yol açmamak (YK4k, YK5e, YK8e, YÖ2e), başkasına zarar vermemek (YK6e), kontrol edilmek/onaydan geçmek kaydıyla (YK7e, YÖ1e). Yukarıda yer verilen görüşlerden YK7e öğrencilerin yeterli olgunluğa ve kültüre sahip olmadıkları için düşünce ve ifade özgürlüğünü olması gerektiği gibi kullanamadıklarını, bu nedenle sürekli denetim altında tutulduklarını belirtmiştir. Diğer yandan YÖ2e, her ne kadar, siyasal kutuplaşmaya yol açmayacak şekilde bahsi geçen faaliyetlerin yapılmasının düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebileceğini belirtse de, özü itibariyle okullarda öğrencilerin siyasi düşüncelerden kopuk yetişmemesi gerektiğini, toplumu ilgilendiren konularda okullarda bilinçlendirilebileceğini savunmaktadır.

Hayır alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Yönetmeliklerin ve kanunların izin verdiği davranışların dışına çıkamayız. Öğrencilerin de çıkmasına izin vermeyiz. Kurationsızlığı bir hak olarak görmüyoruz. ... (YK9e)

Bence böyle özgürlükler olmaz, ben katılmıyorum ona. Eğitim amaçlı diyorsunuz ama orada vurguladığınız şeylerin birçoğu pek eğitsel amaçlarla yapılacak tipte şeyler değil. Zaten eğitsel amaçlarla düşündüğünüz şeylerin çoğu, eğitimin içinden, müfredatın içinden, gerek kulüplerle, gerek benzeri şeylerle yapılıyor zaten. Ayrıca böyle boykot eder gibi.... (YÖ3e)

Bu yapılamayacak bir şey. Bunu Milli Eğitim sınırlamış zaten. ... Dağıtamaz diyor zaten yapamaz diyor, bizi sınırlamış zaten. Bence o kadarı da olmasın, olmamalı. Çünkü olduğu zaman olay farklı eylemlere dönüşüyor. İşte o zaman başkalarının eğitim hakkına giriyorlar. ... (YÖ6e)

Yönetici YK9e, bahsi geçen faaliyetlerde bulunmayı, yönetmelik ve kanunların izin verdiği davranışların dışına çıkma olarak değerlendirmektedir. YK9e, düşünce ve ifade özgürlüğünü tanımlarken, bir başka kişiyi tahkir etmemek ve haklarını gasp etmemek şartlarını öne sürmüş olduğu göz önünde bulundurulduğunda, aslında söz konusu özgürlüğü öğrencilerin sahip olup olmadığı konusunda tereddütünün bulunduğunu varsaymak mümkündür. Öte yandan YÖ3e bahsedilen faaliyetlerin yapısı itibariyle siyasi

olduklarını varsayarak, eğisel amaçlarla yapılamasının mümkün olmadığını savunmaktadır. YÖ6e de YK9e'ye benzer şekilde bahsedilen özgürlüğe mevzuat izin vermediğini için bu faaliyetlerin okullarda yapılamayacağını ileri sürmektedir.

Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Siyasal Amaçlarla Pankart Asmaları Broşür, Bildiri Dağıtmaları Gazete veya Dergi Çıkartmaları Arma, Kol Bandı vs. Takmalarının Düşünce ve İfade Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Görüşleri

Katılımcıların öğrencilerin okulda siyasal amaçlarla pankart asmaları, broşür, bildiri dağıtmaları, gazete veya dergi çıkartmaları, arma, kol bandı vs. takmaları düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine ilişkin görüşlerine aşağıda yer verilmektedir (Tablo 13).

Tablo 13. Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Siyasal Amaçlarla Pankart Asmaları Broşür, Bildiri Dağıtmaları Gazete veya Dergi Çıkartmaları Arma, Kol Bandı vs. Takmalarının Düşünce ve İfade Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı.

Katılımcılar	Alt Kategoriler		f	%
Öğrenci	Evet	Kamu	2	13,33
		Özel	2	13,33
	Hayır	Kamu	7	46,66
		Özel	4	26,66
	Toplam		15	100
Öğretmen	Evet	Kamu	3	20
		Özel	-	-
	Hayır	Kamu	6	40
		Özel	6	40
	Toplam		15	100
Yönetici	Evet	Kamu	1	6,66
		Özel	-	-
	Hayır	Kamu	8	53,33
		Özel	6	40
	Toplam		15	100

Tablo 13'de görüleceği üzere, tüm katılımcıların görüşleri "evet" ve "hayır" şeklinde alt kategorilerine ayrılarak değerlendirilmiştir. Buna göre, toplam 4 öğrencinin görüşü (2 kamu, 2 özel) okulda okuyan "evet" alt

kategorisinde değerlendirilirken, toplam 11 öğrencinin görüşü (7 kamu, 4 özel) “hayır” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Öte yandan kamu okulunda görev yapan 3 öğretmenin görüşü, “evet” alt kategorisinde değerlendirilirken, 6’sı kamu, 6’sı özel okulda çalışan toplam 12 öğretmenin görüşü “hayır” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Son olarak, kamu okulunda görev yapan 1 yöneticinin görüşü, “evet” alt kategorisinde değerlendirilirken, toplam 14 yöneticinin görüşü (8 kamu, 6 özel) “hayır” alt kategorisinde değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğrencilere, öğrencilerin okulda siyasal amaçlarla pankart asmaları, broşür, bildiri dağıtmaları, gazete veya dergi çıkartmaları, arma, kol bandı vs. takmaları düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplar, “evet”, ve “hayır” şeklinde alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir.

Evet alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Evet olabilir. (SK2k)

... Bence bunlara izin verilmeli, ama dediğim gibi, belirli çizgilerle, kırmızı çizgi olmalı. Atıyorum, bu bir sağ sol olayına dönmemeli. Baktığınız zaman ben işçiyle ilgili bir şey yazdığım zaman hemen fişleniyorum, solcu ya..., bu da olmasın, aslında bu da bir eğitsel etkinlik, benim annem babam işçi ya, bu bir eğitsellik değil midir? Onu yaptığım zaman bu da bence siyaset olarak düşünmemeli. (SK7e)

Bence yapılması gerekiyor. Herkesin düşünce özgürlüğü var sonuçta bunu belli bir şekilde belirtebilir, isteyen herkes söyleyebilir, böyle bir kısıtlama getirilmesi saçma. (SÖ1k)

Bence siyasal amaçla da yapabilmeliler. Çünkü sonuçta yine bir düşünce özgürlüğü, başkasının hakkına kastetmeden okulda, mesela yürüyen bir kişiyi durdurup, zorla şu görüşü benimse, şu görüşü benimse yapmadan, görüşlerini ifade edebilmeliler okulda bence. (SÖ5e)

Görüldüğü gibi “Evet” kategorisinde değerlendirilen öğrenci görüşleri, bahsedilen faaliyetleri siyasal amaçlarla yapılmış olsa da düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmektedirler. Öğrencilerden SK7e kimilerine siyasi gelebilecek konuların aslında eğitsel yönünün olabileceğini,

işçiler hakkında konuşmasını siyasi değil eğitsel olduğu yönündeki ifadeleriyle vurgulamaktadır. SÖ5e ise kişinin görüşlerini başkasına zorla dayatmadıkça, belirtilen faaliyetleri düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesinde bir sakınca görmediğini belirtmektedir. “Evet” kategorisinde görüşleri değerlendirilen öğrencilerin tamamı, bahsedilen faaliyetlerin eğitsel amaçlarla yapılmasını da düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmişlerdir.

Hayır kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

O kadarı bence, gereksiz, ayrıntı çok bazen gerçekten çok saçma buluyoruz. ... Daha küçük olduğumuz için bence bir konuya ya da tartışmaya girilmemeli diye düşünüyorum. (SK1k)

Yok. O zaman böyle tartışma ortamı, biraz daha kavga ortamı olabilir. O zaman düzen sağlaması zor olur. (SK3k)

Zaten siyasi amaçla yapma başlı başına bir suç olur. Çünkü o yaşta bir bireyin siyasetle işi olmaz bence. (SK4k)

O da aynı şekilde, ters bir etki yaratabilir. Karşıt görüşlüler bugün üniversitede olduğu gibi birbirine giriyor. (SK5k)

Şu anda 18 yaşından küçük olduğumuz için bu gibi davranışlarda (bulunamayız) Kendi çerçevemize göre algılıyoruz siyasi davranışları, okulda da siyasi görüş farklılığı olabilir. Bu yüzden, okul çerçevesinde olursa olumsuz etkiler. (SK6e)

Siyasi amaçlarla kesinlikle yapılmaması gerekiyor. Zaten bildiğim kadarıyla okulda yasak. Öyle yapıldığı takdirde de zaten, iyi bir cezayı haklıyorlar gibi geliyor. Herkesin siyasi görüşü kendine göre farklı. Mesela biri gidip de sen niye onu tutuyorsun, veya niye ona oy veriyorsun şeklinde kavga çıkarsa bu tamamen düşünce ve ifade özgürlüğünü kısıtlamış olur. ... (SK8k)

Siyasi amaçlarla yapıldığı zaman işin rengi değişiyor. Eğitim öğretim kurumu olmaktan çıkar. Aynı çatıda okuyan bireyler gözünü kırpmadan birbirini silebiliyor, katledebiliyor. ... (SK9k)

Hayır bence yapamaz bunları okulun içinde. Çünkü okul, okul sonuçta. Okula eğitim için geliyor, okula siyaset için gelmesi çok saçma. (SÖ2k)

Siyaseti eğitimle karıştırmamak gerektiğini düşünüyorum aslında. İşin içine siyaset girince, ortalık hem daha kötü olur, daha çok kavga çıkar, daha çok fikir ayrılıkları olur, bana göre. Siyaset denilince, biri diğerinin partisini bastırmaya çalışır, bunu kabul edeceksin diye. ... (SÖ3e)

Hayır siyasi görüşler arasında çatışma çıkabileceği için büyük olaylara sebebiyet verebilir. (SÖ4k)

Sınırlandırılmalı bence. Çünkü abartıya kaçmamalı ve büyüdüğünde zor durumda kalmamalı çocuk.(SÖ6e)

Hayır alt kategorisinde değerlendirilen görüşlere bakıldığında, öğrencilerin bahsedilen faaliyetlerin siyasal amaçlarla yapılmasını düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmediklerini görmekteyiz. Öğrencilerin ileri sürdükleri gerekçeler şunlardır: yaş küçüklüğü (SK1k, SK6e), tartışma/çatışmaya yol açması (SK3k, SK5k, SK9k, SÖ3e, SÖ4k), suç/yasak oluşturması (SK4k, SK8k), görüşlerin farklı olması (SK6e, SK8k), okulun amaçlarının dışına çıkılması (SK9k, SÖ2k), gruplaşma (SÖ6e).

Öğretmenlerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlere, öğrencilerin okulda siyasal amaçlarla pankart asmaları, broşür, bildiri dağıtmaları, gazete veya dergi çıkartmaları, arma, kol bandı vs. takmaları düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği sorulmuştur. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar, “evet”, “şartlı evet” ve “hayır” şeklinde alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir.

Evet kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Aynı cevabım söz konusudur. (Önceki soruya verdiği cevabı: Benim için hiçbir sakıncası yok. Bence düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilir.) (ÖK3k)

Değerlendirebiliriz. Kimseye zarar vermemek şartıyla, aslında biz onlara düşüncesini ifade etme özgürlüğü kapsamında görüyorum ben onları. (ÖK4e)

Tabi ki değerlendirebilirim. Ben siyasetle yaşamı birbirinden ayırmadığım için. Toplumdaki siyaset algılaması siyasi partiler üzerinden oluyor ama ben yaşamla siyaseti birbirinden ayırmıyorum. En ufak bir talep siyasi talep oluyor. Benim daha iyi bir yaşam istemem, siyasi politik bir talep. Daha çok para istemem direkt politik bir talep. Okulda disiplin yönetmeliğinin olmamasını istemek bile öyle. O açıdan siyasi faaliyet yaşamdan ayrılmadığına göre eğitim dışındaki etkinliklerde bile okulda da yapılabilmeli. (ÖK7e)

Evet alt kategorisinde görüşleri incelenen öğretmenlerden ÖK4e belirtilen faaliyetleri düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmenin mümkün olduğunu ancak bahsedilen faaliyetlerle kimseye zarar verilmemesinin şart olduğunu belirtmektedir. ÖK7e ise yaşamla siyaset iç içe geçmiş olduğu için bahsedilen etkinliklerin okulda yapılabileceğini savunmaktadır. Belirtmek gerekir ki, ÖK7e'nin görüşü “en geniş anlamıyla

siyaset, üretim dışında kalan, ancak üretimin sürdürülebilmesi ve geliştirilebilmesi için toplumsal çapta yürütülmesi zorunlu olan işlerin toplamıdır.” tanımını yapan Eroğul ‘un (2012,1) görüşüyle uyumludur.

Hayır alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Bence yapmamalılar. Siyasi amaçlarla (olduğunda) ... toplumun ortak değerlerini korumak, ortak dokusunu bir arada tutmak güçleşir ve toplumu belli konulara kanalize etmekte güçlük çekilebilir. Bundan dolayı biraz karşı çıkmaktayım. (ÖK1e)

Siyasi amaçlarla olursa çatışmalar çok yoğun olur ve o yoğunlukta ders işlenemez. Müdahale etmeniz pek mümkün değil, taraf olmanız gerekir. Ben taraf olmaya karşıyım. Taraf olmak taraftarı değilim. İkiye üçe beşe bölünür o zaman okul. Sen şundansın sen bundansın, olmaz yani öyle bir şey. Kendi düşünceleri evet ama bu başkalarının düşüncelerini paylaşmak oluyor. (ÖK2k)

Lise düzeyinde siyasetle ilgilenmelerini doğru bulmuyorum. Fikirleri olabilir ama lisede bunu yaymalarını doğru bulmuyorum. (ÖK5e)

Hayır. Ben buna karşıyım, çünkü gerçekten biz zor bir toplumuz, karşıımızdaki insanın fikrine tahammül edemeyen bir toplumuz ve biz bunu özellikle kendi öğrencilerimizde çok görüyoruz. ... Çocuklar paylaşmıyor, siyaseti bırakın Fenerbahçe Galatasaray muhabbetinde bile çok ciddi olaylara gidebiliyoruz. (ÖK6k)

Siyasal amaçlarla yapılmasını 1980 öncesi olaylardan dolayı bilerek ve isteyerek, eğitim sisteminin yaptığı bir çalışma olarak görüyorum, kesinlikle yasaklandı bunlar. Dolayısıyla şimdiki ortamda bu tür yapılacak herhangi bir çalışmanın, acaba 80 öncesi döneme mi dönüyoruz şeklinde algılanabileceğini bunu da bizimki gibi düz liselerde henüz başarı düzeyi çok olgunlaşmamış okullarda çok daha basit seviyelere alınarak, belki kavga dövüş gibi şeylere dönüştürülebileceğini düşündüğüm için, siyasal şeylere henüz çok erken diye düşünüyorum. (ÖK8e)

Siyasi amaçlarla yapamazlar. Eskiden daha elenmiş öğrencilerin olduğu bir üniversite eğitiminde bile özgürlükler bağlamında insanlar birbirlerine hoşgörülü davranmazken, daha küçük yaştaki lise öğrencilerinin böyle bir beklenti içerisine giremeyiz. Dolayısıyla o sınırı çok fazla genişletemeyiz bence. (ÖK9e)

Asla yapamaz. Okul siyaset yeri değildir. Farklı görüş ve düşüncede öğrenciler olduğu için propaganda yapamaz. O yaş grubunda siyasi görüşlerin oturmadığını düşünüyorum. ... (ÖÖ1k)

Siyasi amaçla yapmamaları gerektiğini düşünüyorum. Çünkü okul siyaset mekanı değildir. Okulda eğitim amaçlı bir şeyler yapılıyor. Çocuk buraya eğitim görmeye geliyor. Siyasi amaçlı bir şeyler yapacaksa tabi ki okulu bitirdikten sonra siyasete atılmak istiyorsa, gene siyasi anlamda bir şeyler yapabilir. ... (ÖÖ2e)

Siyasi ideolojik olmamalıdır. Öğrencilerimiz 18 yaşından küçükler. Belki ben de yanlış düşünüyorum olabilirim, ama oy kullanmayan bir insanın, oy kullanıncaya kadar siyasete girmesini doğru bulmuyorum. 18 yaşına girdikleri anda her türlü siyasi literatürü kullanabilirler. ... (ÖÖ3e)

Ergenlik yaşı siyasal düşünceler için henüz erken. Çünkü karakteri oturmamıştır. Sağlıklı karar veremiyor, nereye çekerseniz oraya gidebilir. Farklı ideolojilerin

kurbanı olabilir. Siyasetle dediğiniz şekilde ilgilenilmesini doğru bulmuyorum. (ÖÖ4k)

Yok hayır tabi ki de buna okul ortamında izin vermem. Bana siyasal görüşünü gelsin açıklasın, sohbet edelim ama pankart asmaya gelince olmaz. Dolabında bulundurması olmaz. (ÖÖ5e)

Okul ortamında onun da ben ciddi çatışmalara yol açabileceğini düşünüyorum. ... (ÖÖ6e)

Hayır alt kategorisinde değerlendirilen görüşlere bakıldığında, öğretmenlerin bahsedilen faaliyetlerin siyasal amaçlarla yapılmasını düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmediklerini görmekteyiz. Öğretmenlerin ileri sürdükleri gerekçeler şunlardır: birlik bozulur/ayrımcılık, çatışma, gerginlik olur (ÖK1e, ÖK2k, ÖÖ6e), öğrenciler başkasının maşası/farklı ideolojilerin kurbanı olur (ÖK2k, ÖÖ4k), siyasetle ilgilenmelerini doğru bulmama/okulun siyaset yeri olmaması (ÖK5e, ÖÖ1k, ÖÖ2e, ÖÖ5e), yaş küçüklüğü (ÖK9e, ÖÖ3e, ÖÖ1k, ÖÖ4k), öğrencinin bilgi biriminin zayıf olması (ÖK9e).

Yöneticilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan yöneticilere, öğrencilerin okulda siyasal amaçlarla pankart asmaları, broşür, bildiri dağıtmaları, gazete veya dergi çıkartmaları, arma, kol bandı vs. takmaları düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği sorulmuştur. Yöneticilerin verdikleri cevaplar, “evet” ve “hayır” şeklinde alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir.

Evet alt kategorisinde değerlendirilen görüş, YÖ5e'nin görüşüdür:

Politika anlamında tartışılıyor ama parti bazında değil. Ulusal ve uluslararası politikalarımız okulumuzda hem derslerde, hem forumlarda hem de kulüplerde tartışılır ama asla parti bazında, sağ sol çerçevesinde tartışılmaz. Biz forum yapıyoruz, bunlarla ilgili olarak. Eğitim konusunda, alanında uzmanları okulumuza çağırıyoruz. Öğrencilerimizin soru sormalarını istiyoruz. Ama dediğim gibi bir parti üzerinden değil, ulusal ve uluslararası politikalarımızın öğrenilmesi ya da araştırılması sorgulanması doğru mudur yanlış mıdır o ayrı mesele ama uzmanlarla birlikte öğrencilerimizi bir araya getiriyoruz ki görsünler. ... (YÖ5e)

Görüldüğü gibi YÖ5e, siyaseti, parti düzeyinde değil, ulusal ve uluslararası politika olarak algılamış ve öğrencilerinin bu konularda uzmanlarla birlikte çalıştıklarını belirtmiştir.

Hayır alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Siyasi amaçlarla yapamaz. Siyaset yapabilmek için belirli bir bilgi birikiminin olması gerektiğini düşünüyorum. ... (YK1e)

Örgün eğitim kurumunda bunu (düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında) değerlendiremiyoruz disiplin yönetmeliğinde çünkü bir yasa var. Ben üniversiteye gidene kadar, disiplin yönetmeliği içerisinde bunu doğru kabul edemiyoruz. Ondan sonra istediğini yapabilir. Dışarıda da yapabilir ama okul içerisinde bu tip şeylere izin veremiyoruz. (YK2k)

Onu kabul etmem. Resmi kurumlarda devlet memuru dahil öğrenci dahil, siyasi bir partinin adına, aleyhine veya lehine konuşma yapamaz. Ama bunu dışarıda yapabilir. Bunu dışarıda yaptığı zaman da buna hiç kimse, tabii bunun ölçüleri doğrultusunda. Bir binaya zarar vermiyorsa, bir insanın hayatına zarar vermiyorsa, herkes düşüncesini çok rahat anlatabilmeli. ... (YK3k)

Okulda düşünce ve ifade özgürlüğü siyasi boyuta geçtiği zaman bizim dışımıza çıkıyor. Siyaset yapacaksa, siyasetin yapılacağı yer okul değil. (YK4k)

Siyasi amaçlarla yapacak olgunlukta lisedeki öğrenciler, keşke o olgunlukta olsalar, yapabilseler. Bunu lisedeki öğrenciler o olgunlukta değil, henüz tam siyasi düşünce anlamında tam kendilerini geliştirebilmiş değil. Dolayısıyla direkt bir fiziksel çatışmaya dönüşebilme ihtimali çok yüksek, bu tür şeylerin. ... (YK5e)

Biz zaten düşüncelerini söylemelerine karşı değiliz. Bu unsurlar birbirleriyle düşmanlığı pekiştirecek noktalara asla taşınmamak kaydıyla, ki karşı düşünceye saygıdır demokrasi anlayışı, o noktaya gelmediği sürece herkesin düşüncesini uygun şekilde ifade etmesinde hiçbir sakınca yok, zaten ediyor da bizim öğrencilerimiz, buna engel olmak da mümkün değil, ... (YK6e)

Yok bence özellikle siyasi anlamda yapmamaları da gerekiyor. Şimdi bunların henüz çok farklı etkilenmeleri oluyor. ... Ama çocuklar, o kadar genç, o kadar saf, o kadar boş beyinleri var ki, çok rahat yönlendirilebilirler, çok rahat kullanılabilirler. ... (YK7e)

Yok. Lisede olmaz, çünkü daha yaşı, düşünün 18in altında hepsi ve burada gördüğüm kadarıyla da, siyasi konularda ... çocuk bir şeye inanıyor ama neye inandığını bilmiyorlar. ... Çocuklar bilmiyorlar, takım tutar gibi siyasi düşünceleri var. Ne olursa olsun, arkasındayız, destekliyoruz der gibiler yani. Ama arkasındaki siyasi ideolojiyi bilmiyor hiçbiri. Hangi siyasi görüşün ne demek istediğini, neyi savunduğunu bilmiyorlar. (YK8e)

Sıfatımız ne olursa olsun, gerek hukuki gerekse kültürel davranışlarımızın dışında bir davranış sergilememiz uygun olmasa gerek. (YK9e)

Yönetmelik açıktır burada. Siyasi amaçla arma bile takamaz. Hepimiz için geçerli bu. (YÖ1e)

Öğrenci siyasi amaçla yaptığı zaman, siyasi hak ve özgürlükleriyle bağdaşır mı veya oraya girer mi girmez mi bilmiyorum. Bir de yapan çocuğun yaş grubuyla alakalı. Lise 4 yıla çıkmışsa şu an bunlar 18 yaşını yeni doldurmuşlar, bu çocukların akılsal ve ruhsal olgunlukları ne kadar bu işe müsait veya karşı tarafla

ne kadar medeniyet veya siyasi bir iş çerçevesinde götürebilsinler. Türkiye 68'den 80'lere kadar olan dönemde kamplaştırıldı politize edildi insanlar. ... (YÖ2e)

Lise talebelerinin belki 11. veya 12. sınıflar belki biraz hafif bir şekilde gençlik heyecanıyla, siyasi konulara kayabileceği yaş sınırı olabilir. Dolayısıyla, tam yüzde yüz özgürlük şeklinde verilmemesi gerekiyor. (YÖ3e)

Eğitim ortamının siyasi işlerle karıştırılmaması gerektiğini düşünüyorum. Onun yeri ayrı eğitimin yeri ayrı. (YÖ4k)

Hayır hayır bence hiçbir amaçla yapmamalılar. Çocuk nihayetinde ailesinden bir fikir, bir inançla yetişir veya kendi çevresinden de etkilenir ve kendisi şekillenir. Mutlaka bireyler ama daha etkilenme yaşı. Bu yaş grubunun yetişkinler kadar bu işi sağlıklı yapabileceğini düşünmüyorum. Kesinlikle taşkınlık çıkabilir, birilerine zarar gelebilir. Eğitim aksayabilir, durabilir. İşte o zaman eğitim hakkına girilmiş ya da onlara zarar verilmiş olabilir. (YÖ6e)

Hayır alt kategorisinde değerlendirilen görüşlere bakıldığında, yöneticilerin bahsedilen faaliyetlerin siyasal amaçlarla yapılmasını düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmediklerini görmekteyiz. Yöneticilerin ileri sürdükleri gerekçeler şunlardır: yaş küçüklüğü (YK1e, YK8e, YÖ2e, YÖ6e), okulda yasak/okul yeri değil/yönetmelik yasaklıyor/uygun değil (YK2k, YK4k, YÖ4k, YÖ1e, YK9e), taşkınlık olur/fiziksel çatışmaya dönüşebilir (YK3k, YÖ6e, YK5e), öğrenciler olgun değiller (YK5e, YK7e, YÖ2e), yeterli siyasi bilgileri yok/geçlik heyecanı (YK8e, YÖ3e), gruplaşma (YÖ2e).

Öğrencilerin okulda eğitsel amaçlarla pankart asmaları broşür, bildiri dağıtmaları gazete veya dergi çıkartmaları arma, kol bandı vs. takmalarını düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebileceğini belirli koşullarda kabul eden görüşlerden, “siyasi olmama”, “başkasına/diğer öğrencilere zarar vermeme” ve “kontrol edilmek” gerekçeleri, hem öğretmenlerde hem de yöneticilerde bulunmaktadır. Bu nedenle yöneticilerin ve öğretmenlerin ileri sürdükleri koşullar büyük ölçüde ortaktır. Öte yandan “öğrencilerin kullanılmaması” şartı hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin ileri sürdükleri şartlar arasında bulunmaktadır. Yönetici görüşlerine bakıldığında, yasa ve yönetmeliklere uygunluk koşulunun ileri sürüldüğü görülmektedir. Bunun nedeninin, yöneticilik faaliyetleri gereği, yönetimin hukuka uygun olması gerektiğine yönelik farkındalıkları olabileceği düşünülmektedir.

Öğrencilerin okulda siyasal amaçlarla pankart asmaları broşür, bildiri dağıtmaları gazete veya dergi çıkartmaları arma, kol bandı vs. takmalarını düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilemeyeceğine ilişkin olarak öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticiler gruplarının ileri sürdüğü gerekçelerden, yaş küçüklüğü ve tartışma ve çatışmaya yol açabilmesi gerekçeleri, tüm katılımcı grupları tarafından ileri sürülmüştür. Öğrencinin bilgi biriminin/olgunluk düzeyinin yeterli olmaması gerekçesi ise öğretmenler ve yöneticiler tarafından ileri sürüldüğü görülmektedir.

İleri sürülen görüşler göz önünde bulundurulduğunda, eğitimin amacı yeniden sorgulanmalıdır. Eğitimin amacı sadece sadık bir yurttaş yetiştirmekten ibaret mi olmalıdır sorusu akla gelmektedir (Billington, 1997, 382–384). Öte yandan eğitimin siyasal işlevinin bulunup bulunmadığı da sorgulanmalıdır. Eğitimin yetkinleştiren, öğrencilerin dünyayı keşfedebilmesinin yanında kendini de tanıyabilmesini, özel bir amaçla değil tamamen kendilerine atfedilen değer sebebiyle fikirlerinin izlenmesini ve becerilerinin gelişmesini sağlayan bir faaliyet olduğu yaklaşımının kabul edilmesiyle, eğitimin bireyin siyasal sosyalleşmesini ve bireyin siyasal sistemle ilgili görüş, davranış ve değerlerin gelişmesini sağladığının da kabul edilmesi gerekir (Billington, 1997, 384, 385; Alkan, 1989, 18,'den akt. Şirin, 2008, 38). Çünkü bu durumda, birey sadece sadık bir yurttaştan ibaret değil, özgür bir insandır.

Bu başlık altında değerlendirilmesi gereken noktalardan biri de, öğretmen ÖK8e ve yönetici YÖ2e'nin 12 Eylül dönemine atıf yapan görüşleridir. Ülkenin adeta bir iç savaş içinde ve politikacıların neredeyse aciz durumda bulunduğu, ekonomide açmazlara girildiği, mezhepler arasındaki çatışmaların olduğu, sağ-sol terörü, aydınların öldürülmesi, parlamentonun çalışamaz hale geldiği dönemdeki durumlar ve olaylar karşısında, askerlerin müdahale etmesi tarihimizde 12 Eylül Darbesi olarak isimlendirildiği yukarıda belirtilmişti (Bayram, 2008, 107). Bahsedilen kişilerin görüşleri incelendiğinde, anılan faaliyetlerin siyasal amaçlarla okulda yapılması durumunda, ÖK8e'nin 12 eylül öncesi anarşinin YÖ2e'nin insanların kamplaştırılması/politize edilmesinin yeniden gündeme gelebileceğine dair kaygı duydukları

söylenbilir. Her iki katılımcının görüşmelerin gerçekleştirildiği sırada 42 yaşında olmaları göz önünde bulundurulduğunda, katılımcıların 12 Eylül döneminin etkilerini ve sonuçlarını henüz ergenlik döneminde gözlemlediklerini söylemek mümkündür. Yukarıda kısaca yer verilen dönemin olumsuz etkilerinin, katılımcıları kaygılandırmaya devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Son olarak gerek öğrencilerin, gerekse öğretmen ve yöneticilerin, okullarında siyasete ilişkin herhangi bir konunun gündeme gelmesine yönelik kaygıları konusuna değinmek gerekir. Hart'ın hazırladığı katılım merdiveni (1997'den akt. Buck, Gillespie, Ross ve Sargent, 2011, 34) göz önünde bulundurulduğunda, hukuken çocuk olarak kabul edilen bir öğrencinin yapacağı pankart asma, broşür, bildiri dağıtma, gazete veya dergi çıkartma, arma, kol bandı vs. takma gibi faaliyetleri her zaman yetişkinlerin yönlendirmeleri sonucunda yaptıklarını kabul etmek mümkün olmayacaktır. Hart özellikle son beş basamakta çocukların gerçek anlamda katılımının bulunduğunu belirtmektedir. Bunu, çocukların yaptığı faaliyetleri bilinçli ve isteyerek yaptıkları şeklinde yorumlamak mümkündür.

Katılımcıların Öğrencilere Okulda Pankart Asmaları, Broşür, Bildiri Dağıtmaları, Gazete veya Dergi Çıkartmaları, Arma, Kol Bandı vs. Takmaları Nedeniyle Kısa Süreli Uzaklaştırma, Tasdikname İle Uzaklaştırma veya Örgün Eğitim Dışına Çıkarma Cezası Verilmesine İlişkin Görüşleri

Aşağıda öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin, öğrencilerin okulda pankart asmaları broşür, bildiri dağıtmaları gazete veya dergi çıkartmaları arma, kol bandı vs. takmaları nedeniyle, öğrencilere kısa süreli uzaklaştırma, tasdikname ile uzaklaştırma veya örgün eğitim dışına çıkarma cezası verilmesine ilişkin görüşleri ele alınmıştır (Tablo 14).

Tablo 14. Katılımcıların Öğrencilere Okulda Pankart Asmaları, Broşür, Bildiri Dağıtımaları, Gazete veya Dergi Çıkartmaları, Arma, Kol Bandı vs. Takmaları Nedeniyle Disiplin Cezası Verilmesine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Katılımcılar	Alt Kategoriler		f	%
Öğrenci	Cezayı İşlevsel Bulma	Kamu	-	-
		Özel	-	-
	Cezayı İşlevsiz Bulma	Kamu	7	46,66
		Özel	4	26,66
	Hem İşlevsiz Hem İşlevsel Bulma	Kamu	2	13,33
		Özel	2	13,33
	Görüş Yok		-	-
Toplam		15	100	
Öğretmen	Cezayı İşlevsel Bulma	Kamu	2	13,33
		Özel	3	20
	Cezayı İşlevsiz Bulma	Kamu	5	33,33
		Özel	-	-
	Hem İşlevsiz Hem İşlevsel Bulma	Kamu	2	13,33
		Özel	3	20
	Görüş Yok		-	-
Toplam		15	100	
Yönetici	Cezayı İşlevsel Bulma	Kamu	4	26,66
		Özel	3	20
	Cezayı İşlevsiz Bulma	Kamu	1	6,66
		Özel	1	6,66
	Hem İşlevsiz Hem İşlevsel Bulma	Kamu	4	26,66
		Özel	1	6,66
	Görüş Yok	Kamu	-	-
Özel		1	6,66	
Toplam		15	100	

Tablo 14'den görüleceği üzere, katılımcıların görüşleri “cezayı işlevsel bulma”, “cezayı işlevsiz bulma”, “hem işlevsel hem işlevsiz bulma”, “görüş yok” alt kategorileri içerisinde değerlendirilmiştir. Buna göre, toplam 10 öğrencinin görüşü (7 kamu, 4 özel) “cezayı işlevsiz bulma” alt kategorisinde ve toplam 4 öğrencinin görüşü (2 kamu, 2 özel) “cezayı hem işlevsiz bulma” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. “Cezayı işlevsel bulma kategorisinde” değerlendirilen öğrenci görüşü bulunmamaktadır. Öte yandan Tablo 14'den görüleceği üzere, toplam 5 öğretmenin görüşü (2 kamu, 5 özel) “cezayı işlevsel bulma” alt kategorisinde; kamu okulunda çalışan 5 öğretmenin görüşü “cezayı işlevsiz bulma” kategorisinde ve 2'si kamu okulunda, 3'ü özel okulda çalışan toplam 5 öğretmenin görüşü “cezayı hem işlevsiz hem işlevsel bulma” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Son olarak toplam 7 yöneticinin görüşü (4 kamu, 3 özel) “cezayı işlevsel bulma” alt kategorisinde, biri kamu

okulunda, biri özel okulda görev yapan toplam 2 yöneticinin görüşü “cezayı işlevsiz bulma” alt kategorisinde ve toplam 5 yöneticinin görüşü (4 kamu, 1 özel) “cezayı hem işlevsiz hem işlevsel bulma” alt kategorisinde incelenmiştir. Bir yöneticinin görüşü ise “görüş yok” alt kategorisinde değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğrencilere sayılan eylemleri yaptığı için öğrenciye kısa süreli uzaklaştırma, tasdikname ile uzaklaştırma veya örgün eğitim dışına çıkarma cezası verilmesini nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplar, diğer katılımcıların görüşleri de dikkate alınarak oluşturulan “cezayı işlevsel bulma”, “cezayı işlevsiz bulma”, “hem işlevsel hem işlevsiz bulma”, “görüş yok” alt kategorileri içerisinde değerlendirilmiştir.

Cezayı işlevsiz bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Bu cezaların öğrenci üzerinde çok fazla etki edeceğini düşünmüyorum. Çünkü ceza verince sorun kökten çözülmüyor, onun yerine bir daha hatasını yapmaması söylenebilir ve onun yanlış olduğunu bilmiyorsa da, yanlışları ilk başta öğrencilere belirtmeli ki o yanlışları yapmasınlar, o yüzden düşünce özgürlüğünü siyaset haricinde her türlü yapmaları gerekir. (SK1k)

Uzaklaştırılınca sonuçta yine yanlış anlaşılıyor. Yine bizim düşüncelerimiz önemsenmiyor. Yine kendi bildikleri gibi yapıyorlar. (SK2k)

Özgür bir yerde yaşıyorsak duygu ve düşüncelerini bence söyleyebilmeli. Bunun onu ceza olarak almaması gerekiyor. Eğer yanlış bir şey yapmışsa da sözle uyarılmalı. (SK3k)

Bunlar yapılmamalı. Onun düşüncesini belirtmesinde bir sıkıntı yok. Adam öldürmüyor, eğitimde olmaması gerekir. (SK5k)

Tabi kesinlikle, düşünce ve ifade özgürlüğü kısıtlanmış, engellenmiş oluyor diye düşünüyorum. Çünkü zaten burası bir üniversite değil, idarenin öğrenci üzerinde bir baskısı vardır, bunu yapma dediği zaman zaten biter. ... İdare de zaten bu konuda otoriter bir yapıya sahip, öğrenciyi uyardıkları zaman zaten biter. Uzaklaştırma falan bu bence gereksiz şeyler. (SK7e)

Özgürlüğü kısıtlar tabi ki kısıtlar ama eğitsel amaçlı olunca ben ceza verileceğini düşünmüyorum. Ama iş siyasete döküldüğünde ciddi anlamda cezalar veriliyor. Bunu biliyorum. (SK8k)

Kesinlikle doğru bulmuyorum. Bir öğrenci düşüncelerinden dolayı olduğu ortamdan uzaklaştırılmamalı. Asıl orada düşünce özgürlüğüne kısıtlama getiriliyor. (SK9k)

Çok olumsuz etki yaratıyor. Bir öğrencinin düşünce ve ifade özgürlüğünü kısıtlar bence, olumsuz etkiler. (SÖ1k)

Öğrenci eğitimsel amaçlı dergisini çıkarıyor, diğer öğrencilere sunuyor bunu. Diğer öğrenciler de bunlardan faydalıyor, ama okuldan atılması kötü olur. (SÖ3e)

Bence çok yanlış cezalar bunlar, çünkü çocuk orada düşüncesini ifade ediyor ve kimseyi de rahatsız etmemiş, saldırmamış, kimsenin hakkına kastetmemiş, bu yüzden çok saçma ve ağır cezalar olduğunu ve bu cezaların kaldırılması gerektiğini düşünüyorum. (SÖ5e)

Asla bu cezalar verilmemeli. (SÖ5e)

Yukarıdaki görüşlerde öğrenciler, düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanılması nedeniyle ceza almalarını doğru bulmamakta ve bu cezalar nedeniyle düşünce ve ifade özgürlüklerinin tam anlamıyla gerçekleşmeyeceğini savunmaktadırlar.

Hem işlevsiz hem işlevsel bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Aslında kınama bir kere kınıyorsun, kınama normal olabilir. Ama tasdikname verilmesi, açık liseye gönderilmesi gerekmiyor bence. Bir kere yapar. Ondan sonra kınama aldıktan sonra bir daha yapmaz sanıyorum. (SÖ2k)

Bence zaten bu cezalar verilirken, önce bir öğrencinin neden yaptığı birazcık da olsun sorulur bence, müdür yardımcıları tarafından ya da rehberlik tarafından. O araştırmalar sonucu eğer bir şey bulunamıyorsa bence sorun. Bence uzaklaştırma yine yapılmamalı ama bir uyarı yapılmalı öncelikle. Eğer uyarı fayda etmezse başka cezalara yönlendirilmeli. Bence en son uzaklaştırmaya yönlendirilmelidir. (SK4k)

(Bu cezaların) verilmesi biraz ağır kaçabilir, biraz daha hafif cezalar verilmesi daha uygun olur. (SK6e)

Saçma buluyorum. Ağır ceza verilmeli ama tasdikname vermek açık liseye göndermek saçma geliyor. Bir insana ceza verdiğinizde üstüne gider, tam tersi iyice artacaktır. (SÖ4k)

Yukarıdaki görüşlerde öğrenciler bahsedilen eylemler nedeniyle öğrenciye ceza verilmesinde sakınca görmemekle birlikte verilecek cezaları ağır bulmakta ve uyarı, kınama gibi daha hafif cezaların verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Öğrencilerin bu yaklaşımları, kural olarak düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanılmasına fiilen engel olmaya yol açacak cezaların olmaması gerektiği, ancak bahsedilen özgürlüğün üçüncü kişiler aleyhine zarar doğuracağı durumlarda cezalandırılmalarını istedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Öğretmenlerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlere sayılan eylemleri yaptığı için öğrenciye kısa süreli uzaklaştırma, tasdikname ile uzaklaştırma veya örgün eğitim dışına çıkarma cezası verilmesini nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar, diğer katılımcıların görüşleri de dikkate alınarak oluşturulan “cezayı işlevsel bulma”, “cezayı işlevsiz bulma”, “hem işlevsel hem işlevsiz bulma”, “görüş yok” alt kategorileri içerisinde değerlendirilmiştir.

Cezayı işlevsel bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Başkasının özgürlüğünü engellediği sürece özgür değildir. Başkalarının hakkına tecavüz etmedir. O zaman disiplin yönetmeliğinin tam olarak uygulanması gerekir. (ÖK5e)

... Özgürlüğün sınırı yok. Yani bir öğrenci burada daha muhafazakar bir coğrafyadayız şu anda biz, Ankara'nın muhafazakar bir semtindeyiz. Siz burada gelip özgürlük babında ataizm propagandası yaptığınız zaman bunun sosyal olarak da size dönütü çok ağır olabilir. Dolayısıyla sınırların dışına çıkmamak gerekiyor. Ben belirli sınırlar içerisinde kalması gerektiğini düşünüyorum. (ÖK9e)

Ben eğitsel olarak her türlü fikre açığım. Çocuk fikirlerini özgür bir şekilde savunmalı, bunu savunuyorum zaten. Devlet okullarında da burada da. İfadelerini çok rahat bir şekilde, özgürce, Türkiye'deki okullarımızda milli eğitime bağlı okullarda çok rahat bir şekilde savunabiliyorlar. Ama siyasete girince karşıdaki insanı kırma işi var, benim kendi özel görüşüm. Karşıdaki insanı kırması sıkıntılı olur. (ÖÖ3e)

Hayır bence hiç alakası yok bunları birbirinden ayırmak gerekir. (ÖÖ5e)

... Okul ortamlarında böyle konular öyle kritik ki. Bu ülkenin Anayasasında belirtilen konularda bir taviz yok ve bu konularda bir taviz olursa okul ortamında, ... baş etmek o kadar zor ki. ... (ÖÖ6e)

Yukarıda yer verilen görüşlerin tümü, sayılan fiillerin yapılması durumunda öğrenciye ceza verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak katılımcıların ileri sürdükleri gerekçeler birbirinden farklıdır. Öğretmen ÖK5e, öğrencinin bahsedilen faaliyetlerde bulunarak, başkasının özgürlüğünü engellediğini ileri sürmektedir. ÖK9e, sınırlar aşıldığı için ceza verilmesi gerektiğini savunurken, ÖÖ3e öğrencinin özellikle siyasi konularda karşısındakini kırabileceği için cezalandırılması gerektiğini belirtmektedir. ÖÖ5e, bahsedilen faaliyetlerde bulunması nedeniyle öğrenciye ceza verilmesiyle düşünce ve ifade özgürlüğü arasında bir ilgi kuramamış, bu

nedenle ceza verilmesini uygun bulmuştur. Son olarak öğretmen ÖÖ6e, okul ortamında bu tür faaliyetlerle baş etmenin çok zor olduğu gerekçesiyle ceza verilmesini uygun bulmaktadır.

Cezayı işlevsiz bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Hayır uygun görmüyorum. Öğrenciyi özellikle fikirlerinden dolayı veyahutta fikirsel çatışmalarla ilgili cezalandırmaktan öte bu konuda eğitmeye yönelik veya bu tür şeylerin sakıncalarını anlatmaya yönelik çalışmalar bence yapılmalı, siyasi fikirlerinden dolayı insanları hapslere atmak veya okullardan uzaklaştırılması gerçekten insanların düşünce özgürlüğüne özellikle temel hak çerçevesinde değerlendirildiğinde uygun olmasa gerek diye düşünüyorum. (ÖK1e)

Bence gereksiz. İnsanlar sadece düşüncesini söylemiş. İnsanların düşüncesini söylediği için ceza alması bana göre gereksiz. Düşünce özgürlüğü çünkü, insan olarak düşünüyoruz hepimiz ve hepimizin düşüncesini söylemeye hakkı var, paylaşmaya hakkı var, ama baskı uygulamaya hakkı yok. (ÖK2k)

Hayır. Bence uygun değil. Benim kişisel fikrimi soruyorsanız, uygun değil. (ÖK3k)

... Düşüncesini ifade ettiği için, insanların herhangi bir cezaya tabi tutulması taraftarı değilim. (ÖK4e)

Hayır, ben bunu onaylamıyorum. Sonuçta orada hiçbir öğrencinin eğitim hakkına engel olmuyor, hiçbir şekilde okulun düzenini bozacak bir davranışı yok. Sadece fikrini savunduğu için paylaşımda bulunmuş olabilir, ama tabi ki bunun yöntemleri var, izin alabilir, belki bunu yansıma şekli yanlıştır, gidiş yolu yanlıştır ama, hemen disipline gidecek, bu çocuğa bu cezalar verilecek anlamına geliyor. ... (ÖK6k)

Doğru bulmuyorum. Madem ifade özgürlüğü, madem özgür bir eğitim ortamı istiyorum ben, bu tür cezaların bu faaliyetlerden dolayı verilmemesi gerekir. (ÖK7e)

Belirtilen faaliyetlerde bulunması nedeniyle öğrenciyi disiplin cezası verilmesini uygun bulmadıkları için, yukardaki görüşler “cezayı işlevsiz bulma” kategorisinde değerlendirilmişlerdir. ÖK3k görüşünü gerekçelendirmemekle birlikte, ÖK1e, ÖK2k ve ÖK4e öğrencilerin düşünceleri ve bunları açıklamaktan dolayı ceza almamaları gerektiğini belirtmişlerdir. Öte yandan ÖK6k, başka öğrencilerin eğitim hakkına engel olmayan, okulun düzenini bozmayan öğrencilerin ceza almamaları gerektiğini ifade ederken, ÖK7e öğrencinin bahsedilen faaliyetlerde bulunması nedeniyle cezalandırılmasının özgür eğitim ortamının oluşmasını engelleyeceğini belirtmektedir.

Hem işlevsiz hem işlevsel bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Özgürlük açısından evet yanlış ama şu andaki mevcut durum açısından normal görüyorum. Çünkü bizim toplum olarak bir kaygımız, korkumuz var. Bir şeye serbestlik verdiğimizde onun sonucunun nereye ulaşacağını bilmiyoruz. Kestiremiyoruz. Beklediğimizin ötesinde sonuçlar da ortaya çıkıyor. O yüzden normal diye karşılıyorum ben bu tür cezalar olmasını. ... (ÖK8e)

Eğitsel amaçlarla disiplin cezası verilmeyebilir. Öğrenci uyarılabilir. Okulun kuralları hatırlatılabilir. Siyasi amaçla yapılırsa caydırıcı olması için disiplin cezası verilmesi gerekiyor. (ÖÖ1k)

Eğitsel açıdan yapıyorsa bir şeyleri ceza almasını çok çok uygun bulmuyorum ama dediğim gibi siyasi amaçla yapıyorsa, eğer okul kurallarını aşmışsa, tabi ki gereği neyse, uzaklaştırmaysa, uzaklaştırma yapılabilir diye düşünüyorum. (ÖÖ2e)

Ergenlik yaşında olduklarından düşünce özgürlüğü olarak yapıldığını düşünmüyorum. Öğrenci bunu ideolojik olarak başkalarının yönlendirmesi olduğunu düşünüyorum. Birilerinin ipiyle oynuyorsa o çocuğa ceza verilmeli. Ama öğretmenin izniyle yapıyorsa, zaten ceza verilmez. Ama verilecek ceza öğrencinin uyarılması şeklinde olur, çünkü öğrenci ipiyle oynadığı kişilere sığınır. Biz öğrenciyi kaybederiz. Bence o yüzden uyarı cezası verilmesi daha doğru olur. (ÖÖ4k)

Yukarıda görüşlerine yer verilen öğretmenler, öğrencilerin sayılan faaliyetlerin yapmaları nedeniyle disiplin cezası almalarını hem işlevsel hem işlevsiz bulmaktadırlar. Örneğin ÖK8e, özgürlük açısından ceza verilmesini yanlış bulmakla birlikte, ülkemizin toplumsal yapısı gereği ceza verilmesini savunmaktadır. ÖÖ1k ve ÖÖ2e'ye göre, eğitsel amaçlarla bu faaliyetlerin yapılması durumunda öğrencinin uyarılmasını yeterli bulurken, siyasi amaçlarla yapılması halinde caydırma amacıyla (ÖÖ1k), örneğin uzaklaştırma cezası (ÖÖ2e) cezası verilebilir. ÖÖ4k'nın da, ÖÖ1k ve ÖÖ2e gibi düşündüğü söylenebilir. Ona göre, başkalarının yönlendirmesiyle hareket eden öğrencinin ceza alması gerekir, ancak bu ceza uyarı cezası şeklinde olmalıdır.

Yöneticilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan yöneticilere sayılan eylemleri yaptığı için öğrenciye kısa süreli uzaklaştırma, tasdikname ile uzaklaştırma veya örgün eğitim dışına çıkarma cezası verilmesini nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Yöneticilerin verdikleri cevaplar, diğer katılımcıların görüşleri de dikkate alınarak oluşturulan “cezayı işlevsel bulma”, “cezayı işlevsiz bulma”, “hem işlevsel hem işlevsiz bulma”, “görüş yok” alt kategorileri içerisinde değerlendirilmiştir.

Cezayı işlevsel bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Ben verilmesini doğru buluyorum. Okulda, bizim kültürümüzdür, camide, kışlada, okulda siyaset olmamalı. Bizim genel amacımız, Türk Milli Eğitiminin genel amacı belli. Her isteyen her istediğini yapmamalı, ceza verilmeli. (YK1e)

Eğer ki çocuk bir pankart asmışsa, herhangi bir şeyle ilgili, onu bizim savcılığa falan bildirmemiz gerekiyor. Sadece okul içi değil, okul dışı makamları da düşünmemiz gerekiyor. ... Bu ifade özgürlüğünü aşıyor zaten, siyasete giriyor. Siyasetin yeri okul değil. (YK4k)

Tüm bunları yaparken önümüzde disiplin yönetmeliğimiz var, uymak ve uygulamak zorunda olduğumuz. ...Başkalarına zarar verme noktası var ise kanunen, suç unsuru oluşturabilecek, disiplin yönetmeliğinde de suç diye tanımlanmış bir şey varsa, başkasının zararını da görerek biz bundan kaçamayız. Bu sefer başkalarını mağdur etmiş oluruz. Yeni bir mağduriyet yaratmamalıyız, demokrasi ve özgürlüğü uygularken. (YK6e)

Okuldaki kurallara uyulmaması, okulun sürdürülebilirliğini ortadan kaldırır ve düzensizlik ve sıkıntılara sebep olur. Dolayısıyla herhangi bir davranış eğer, kurallara kanunlara uymuyorsa sonuçlarına da hepimizin katlanması gerekir. Okullar birer eğitim yuvasıdır, fikrini açıklayacağım diyerek gösteri ve miting alanına dönüştürülmesi uygun olmasa gerek. Söz ve fikirlerimizi açıklarken zaman, zemin ve usluba dikkat etmek gerekir. ... (YK9e)

İnsanlara hak ve özgürlükler adına bir şeyleri anlatırken, bu hak ve özgürlükleri tanırken, bir yandan da ceza verilmesi tezat gibi görünüyor işin açıkçası. ... Bir başka kişinin eğitim öğretim durumunu bozup bozmadığıyla alakalı olmalı. Şu anki konjonktürde, biraz gerekli gibi değerlendiriyorum. (YÖ2e)

... Eğer o noktaya geldiyse tasdiknameyle okuldan uzaklaştırma ya da örgün eğitim dışına çıkarma için mutlaka alt yapıda bir şeyler olmuştur diye düşünüyorum. ... Sözlü uyarı almıştır, yazılı uyarı almıştır, PDR ile işbirliği yapılmıştır, onur kuruluna çıkmıştır. Bizde öyle. Ama uygulama ne diyor, böyle bir şeyler karşılaştığın an, cezası bu diyor. Ailesiyle görüş, PDR raporunu al, tasdiknameyle okuldan uzaklaştır diyor, doğru değil. Mutlaka onun alt basamaklarını araştırmak, sorgulamak gerekir. (YÖ5e)

Diğer olaylara da baktığımda çok bir fark yok. Neye sebebiyet verdiği önemli bunu yaparken. Kendisine ya da arkadaşlarına zarar vermişse tabi ki o ölçüde zaten onun cezası verilebiliyor. (YÖ6e)

Yukarıda görüşlerine yer verilen yöneticiler, bahsedilen faaliyetler nedeniyle öğrencilere disiplin cezası verilmesini uygun bulmaktadırlar. Örneğin, YK1e ve YK4k, okulda siyaset yapılmaması gerektiği için öğrenciye disiplin cezası verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. YK6e ise yönetmelik uyarınca ve ayrıca başkasını zarara uğrattığı için öğrenciye ceza verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Benzer şekilde YK9e de, mevzuata uygun davranmayanlara ceza verilmesi gerektiğini savunmaktadır. YÖ2e ise başkasının eğitim almasını engellediği için öğrenciye ceza verilmesi gerektiği kanaatindedir. YÖ5e ise ceza almasını gerektiren bir durumda, ceza

alabileceği yönünde uyarılmasına veya gerekli rehberlik çalışmaları yapılmasına rağmen, öğrenci davranışını değiştirmede için ceza almalıdır. Son olarak YÖ6e öğrencinin kendisine ya da arkadaşlarına zarar vermesi durumunda ceza alması gerektiğini ileri sürmektedir.

Cezayı işlevsiz bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Tabi bir yönetmelik var elimizde. Yönetmelik diyorsa doğrudur diye yaklaşmamamız gerekiyor buna, çok doğru bulmuyorum, bu tür şeylerde disiplin cezalarının uygulanmasını. Gerçekçi de bulmuyorum. Bu bir suç kime göre suç, neye göre suç bu? Bu tür şeyler zaten negatif sonuçlar doğurur. Oysa eğitimle, konuşmayla birçok şey çözülebilir. (YK5e)

Daha önce disiplin kuruluna gelmiş, yaptığı davranışlar neler, önceleri neler yapılmış, demin bahsettiğimiz, öğrencinin ifadesi alınacak, sınıf öğretmeniyle konuşulacak, rehber öğretmeniyle konuşulacak, ailesiyle konuşulacak, belki o çevreden belli arkadaşlarıyla konuşulacak, duruma göre karar verilecek, direkt şu olsun dememiz mümkün değil, o zaman ön yargı olur. Her olay farklıdır, olayın oluşu, çevredeki etkisi, hepsini incelemek lazım. ... (YÖ1e)

YK5e, yönetmeliğin meşruiyetinin bazı durumlarda tartışılabilir olabileceğini, bu nedenle, özellikle eğitim ortamlarında pedagojik yaklaşımlarla sorunların çözülebileceğini belirtmektedir. YÖ1e ise somut olayın adaletine değinmiş, disiplin yönetmeliğinin, olayın koşullarına ve oluş biçimine göre, hakkaniyet gözetilerek uygulanması gerektiğini savunmaktadır.

Hem işlevsiz hem işlevsel bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Eğitsel amaçlarla siyasal amaçları ayırmamız gerekir. Ben vereceğim cezada disiplin yönetmeliğini dikkate almak zorundayım, ceza vereceksem eğer. Ama disiplin yönetmeliğinde eğitsel amaçlı bir şeye ceza veremezsiniz ki. İzin alarak bir siyasal afiş asabilir mi? Asamaz. Kapsamı çok önemli nedeni çok önemli. (...). (YK2k)

Burada niyet de önemlidir. ... Eğer bir toplumu, kurumu bölmek adına, onlara zarar vermek adına yapılan bir eylemse, zaten bunun adli anlamda bir soruşturması var. Ama öğrencimiz sadece kendi düşüncesini yayıyor ise işin doğrusu, disiplinin ceza boyutuna karşı olduğum için, büyük ihtimalle buna da karşı çıkarım. (YK3k)

Sonuçlarını düşündüğüm zaman doğru buluyorum. Örgün eğitim dışına çıkarma cezasını değil ama diğer cezaları uygun buluyorum doğrusunu isterseniz. ... Lise seviyesine kadar kendi görüşüm veya başka bir görüş ayırt etmeksizin onu eğitip öğretmek isterim. Ben o eğitim öğretimi ona verdikten sonra çocuk zaten sağlıklı bir beyine sahip olacaktır ve dolayısıyla benim ya da sizin doğrunuz değil, o kendi doğrusunu bulacaktır. ... (YK7e)

Dediğim gibi siyasi olmadıktan sonra sorun yok. Ancak kanunlar da buna izin vermiyor zaten, yönetmelikte de öyle bir şey var. Siyasi olarak şey yaptıktan sonra bir sıkıntı yarattıktan sonra cezası var. Ama siyasi olmadıktan sonra istediğini yapabilir. Bunu yorumlama hakkımız yok. ... (YK8e)

Olan olay, yapılacak işlem önemli olayın başlangıç noktası ve sebebi ve sonrasındaki sonuçları bir bütün olarak ele alınıp çocuklara yararlı yararsız değerlendirilip ona göre ceza verilebilir ya da verilmeyebilir. (YÖ4k)

Yöneticilerden YK2k, YK3k ve YK8e'ye göre, öğrencinin eylemi yapma amacı, ceza verilip verilmemesinde belirleyici olmalıdır. Eğitsel amaçlarla yapıldığında ceza verilmemeli, siyasal amaçlar yapıldığında ceza verilebilmelidir. Benzer şekilde YÖ4k da, yapılan eylemin yararlı veya yararsız oluşuna göre değerlendirilip, sonucunda ceza verilip verilmeyeceğinin belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır. YK7e, örgün eğitim dışına çıkarma cezası hariç diğer cezaların olması gerektiğini savunmaktadır. Çünkü YK7e öğrencinin okulda eğitimine devam etmesi gerektiğine, böylelikle öğrenciye özgü düşünme, sorgulama becerisi kazandırılabilmesine inanmaktadır.

Görüş yok alt kategorisinde değerlendirilen görüş YÖ3e'ye aittir ve şöyledir:

Bu tür şeylerle ben karşılaşmadığım için, direkt bir şekilde ifade edemem belki. Biz özel okul olduğumuz için ben karşılaşmadım, bir şey de diyemeyeceğim. (YÖ3e)

Görüldüğü gibi YÖ3e özel okulda çalışmaktadır ve böyle bir durumla karşılaşmamış olduğu için herhangi bir görüşü bulunmamaktadır.

Öğrenciler çoğunlukla (10 öğrenci) bahsedilen faaliyetler nedeniyle ceza almaması nedeniyle gerektiğini savunurken, ceza verilmesinin gerekli olduğu durumlarda uyarı, kınama gibi daha hafif cezaların verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir (5 öğrenci). Hiçbir öğrenci bahsedilen cezaları işlevsel bulmazken, öğretmenlerin 5'i, yöneticilerin 7'sinin cezaları işlevsel bulduğu görülmektedir. Bu sayılardan yola çıkarak, yöneticilerin öğretmenlere nazaran daha cezalandırıcı tutumda oldukları söylenebilir.

Katılımcıların Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğüne İlişkin Görüşleri

Aşağıda öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne ilişkin görüşleri ele alınmıştır (Tablo 15).

Tablo 15. Katılımcıların Öğrencilere Okulda Pankart Asmaları, Broşür, Bildiri Dağıtmaları, Gazete veya Dergi Çıkartmaları, Arma, Kol Bandı vs. Takmaları Nedeniyle Disiplin Cezası Verilmesine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Katılımcılar	Alt Kategoriler		f	%
Öğrenci	D.T.G. Özgürlüğünü Tanımlayanlar	Kamu	2	13,33
		Özel	6	40
	Öğrencinin D.T.G. Özgürlüğü Olduğunu Savunanlar	Kamu	3	20
		Özel	-	-
	Öğrencinin D.T.G. Özgürlüğünün Sınırlarını Belirtenler	Kamu	2	13,33
		Özel	-	-
	Öğrencinin D.T.G. Özgürlüğü Omadığını Savunanlar	Kamu	2	13,33
Özel		-	-	
Görüş Yok		-	-	
Toplam			15	100
Öğretmen	D.T.G. Özgürlüğünü Tanımlayanlar		-	-
			-	-
	Öğrencinin D.T.G. Özgürlüğü Olduğunu Savunanlar	Kamu	3	20
		Özel	2	13,33
	Öğrencinin D.T.G. Özgürlüğünün Sınırlarını Belirtenler	Kamu	2	13,33
		Özel	3	20
	Öğrencinin D.T.G. Özgürlüğü Omadığını Savunanlar	Kamu	4	26,66
Özel		1	6,66	
Görüş Yok		-	-	
Toplam			15	100
Yönetici	D.T.G. Özgürlüğünü Tanımlayanlar	Kamu	-	-
		Özel	2	13,33
	Öğrencinin D.T.G. Özgürlüğü Olduğunu Savunanlar	Kamu	1	6,66
		Özel	1	6,66
	Öğrencinin D.T.G. Özgürlüğünün Sınırlarını Belirtenler	Kamu	4	26,66
		Özel	2	13,33
	Öğrencinin D.T.G. Özgürlüğü Omadığını Savunanlar	Kamu	3	20
		Özel	1	6,66
	Görüş Yok	Kamu	1	6,66
Özel		-	-	
Toplam			15	100

Tablo 15'den görüleceği üzere, katılımcıların görüşleri “dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü tanımlayanlar”, “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün olduğunu savunanlar”, “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün sınırlarını belirtenler”, “öğrencinin

dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün olmadığını savunanlar” ve “görüş yok” alt kategorilerine ayrılarak incelenmiştir. Buna göre, toplam 8 öğrencinin görüşü (2 kamu, 6 özel) “dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü tanımlayanlar” alt kategorisinde incelenmiştir. Kamu okulunda okuyan 3 öğrencinin görüşü “dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü olduğunu savunanlar” alt kategorisinde ele alınmıştır. Kamu okulunda okuyan 2 öğrencinin görüşü “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün sınırlarını belirtenler” alt kategorisinde ve yine kamu okulunda okuyan 2 öğrencinin görüşü “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün olmadığını savunanlar” alt kategorilerinde değerlendirilmiştir.

Öte yandan Tablo 15’den görüleceği üzere, toplam 5 öğretmenin görüşü (3 kamu, 2 özel) “dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün olduğunu savunanlar” alt kategorisinde incelenmiştir. Toplam 5 öğretmenin görüşü (2 kamu, 3 özel) “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün sınırlarını belirtenler” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Toplam 5 öğretmenin görüşü (4 kamu, 1 özel) “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün olmadığını savunanlar” alt kategorisinde ele alınmıştır. Görüldüğü gibi “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün olduğunu savunanlar” alt kategorisinde incelenen görüş bulunmamaktadır.

Son olarak Tablo 15’den görüleceği üzere, özel okulda görev yapan 2 yöneticinin görüşü, “dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü tanımlayanlar” kategorisinde incelenmiştir. Biri kamu okulunda, diğeri özel okulda görev yapan 2 yöneticinin görüşleri “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün olduğunu savunanlar” kategorisinde ele alınmıştır. Toplam 6 yöneticinin görüşü (4 kamu, 2 özel) “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün sınırlarını belirtenler” alt kategorisinde incelenmiştir. Toplam 4 yöneticinin görüşü (3 kamu, 1 özel) “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün olmadığını savunanlar” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Son olarak kamu okulunda çalışan 1 yönetici görüş bildirmediği için, görüş yok alt kategorisinde ele alınmıştır.

Öğrencilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğrencilere dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün ne olduğu sorularak dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü açıklamaları istenmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar, “dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü tanımlayanlar”, “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün olduğunu savunanlar”, “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün sınırlarını belirtenler”, “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün olmadığını savunanlar” şeklinde dört alt kategoriye ayırarak değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne ilişkin tanımları şöyledir:

Dernek, bir yere katılma hakkı. Yürüyüş, düşüncesini herkese duyurma. Toplantı da, orada görüşülmesidir. (SK3k)

Dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü aynı amacı benimseyen aynı fikri paylaşan insanların birlik olup ulaşabildikleri kadar insana ulaşip bunu halka duyurmak için yaptıkları eylemdir. (SK9k)

Düşüncesini özgürce ifade etmesi demektir. Herkesin bir düşüncesi var sonuçta bunu istediği gibi belli etmeli.(SÖ1k)

Öğrencilerin kendi bilgilerini yürüyüş haline getirmesidir. (SÖ2k)

Ben bundan, bir lise öğrencisinin, aynı düşündüğü kişilerle birlikte bir topluluk oluşturmasını anlıyorum.(SÖ3e)

Bir düşünceyi savunmak değerlerine sahip çıkmaktır. (SÖ4k)

Bazı grupların birleşerek, aynı görüşte olan insanların ortak bir amaç için birlikte hareket etmeleri olarak ifade edilebilir. (SÖ5e)

Okula bağlı kalarak, özgür bir şekilde eylemlere katılmasıdır bence. (SÖ6e)

Öğrencilerin tanımları incelendiğinde, dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü çoğunlukla düşünceyi ifade etmek ve aynı düşünceye sahip bireylerle bir araya gelmek şeklinde algıladıkları görülmektedir (SK3k, SK9k, SÖ1k, SÖ3e, SÖ4k, SÖ5e). Elbette ki öğrencilerin bu algılarının yanlış olduğunu söylemek mümkün değildir. Neticede anılan özgürlüğün kullanılmasında özellikle benzer düşünceye sahip bireylerin bir araya gelmesi

söz konusudur. Ancak bireyler, tek başına gerçekleştiremeyecekleri bir amacı gerçekleştirmek veya kamuoyu oluşturmak maksadıyla bir araya gelmektedirler. Öğrenci SK9k'nin tanımının belirtilen bu ikinci hususu da içerecek şekilde kapsamlı olmasının, öğrencinin lise son sınıf öğrencisi olmasından kaynaklanabileceği akla gelmektedir.

Öte yandan üç öğrenci bahsedilen özgürlüğü tanımlamamakla birlikte, öğrencilerin dernek kurma, toplantı yapma ve gösteri yürüyüşü yapma faaliyetlerini gerçekleştirebileceklerini düşünmektedirler. Sözü edilen öğrencilerin görüşleri şöyledir:

Yapabilirler böyle bir gösteri. En basitinden okulda yapıyorlar. (SK2k)

Bunun gerçekten yapılması gerekir. Düşüncelerini başka türlü açıklayamadıkları için, yapılmalı bence. Öğrenci bunlar sayesinde kendi düşüncesini kendi görüşlerini ortaya koymasını sağlıyor. (SK5k)

Bu özgürlük, insanların rahat bir şekilde, bir şeyleri boykot edebilmesi, miting edebilmesi, protesto edebilmesidir. Çünkü zaten demokrasilerde bu olumlu bir şey. Demokrasinin gerektirdiği bir şey ... Demek ki okul bunu çözememiş ki, öğrenciler de başka hak arayışlarına gidiyorlar. Bence insan kendini her şekilde ifade edebilmeli ve bunda da özgür bırakılmalı, derneğe gitmeli, toplantıya gitmeli yürüyüşlere katılmalı. ... (SK7e)

Bu kategoride görüşlerine yer verilen öğrenciler, açıkça öğrencilerin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün bulunduğunu ve özgürlük kapsamında sayılan faaliyetleri gerçekleştirebileceklerini savunmaktadır. Tanımlayanlar kategorisinde olduğu gibi bu kategorideki görüşleri incelenen öğrencilerden SK5k da bahsedilen özgürlüğü, düşüncesini ifade edebilmek şeklinde algılamaktadır.

Diğer yandan öğrencilerden birinin görüşü, dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün sınırlarını belirtmeye yöneliktir.

Katılan kurumlara bağlı tabi ki de. Bir öğrenci nasıl kurumlara katılıyor o çok önemli diye düşünüyorum. Eğer kendini eğitmek amaçlı bir kurumsa bence öğrenci için çok iyi bir şey diye düşünüyorum. O kişinin sosyalleşmesi açısından kendine özgüveni açısından ona pozitif yönde etkiler yapacağını gerçekten düşünüyorum. Kendi yaş grubuna uygun olmalı özellikle, kendi yaşıtına kendi düşüncelerini çevresine benimsetebilecek ve birbirlerine düşüncelerini saygılı bir şekilde kabul edebileceği bir grupta bir dernek toplantıları filan yapılabilir. (SK1k)

Öğrenci SK1k, bahsi geçen özgürlüğü öğrencinin sosyalleşmesi için yararlı bulmakla birlikte, kendisini eğitmek amacıyla veya kendi yaş grubuna

uygun olacak şekilde olması şartının bu özgürlüğün kullanımında gözetilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

İki öğrenci ise öğrencilerin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü bulunmadığını savunmaktadır. Bu görüşler şöyledir:

Şu anda bizim yaşımız küçük, yürüyüşlerde, dernek toplantılarında o derneklerin de suçu var. Çünkü 18 yaşından küçük olanları derneğe üye etmemeleri gerekir, ve bu yüzden de yanlış bir davranıştır, olmaması gerekir. (SK6e)

Mesela yukarıımızda bizim 11. sınıflar var. Benim arkadaşım var orada, yanına çıktığında bir arkadaşı benim yanımda "ben 1 Mayıs gösterilerine katılacağım dedi. Öğretmeni de ona, "1 Mayıs gösterilerine katılıp da işçilerin hakkını savunana kadar, avukat ol kanunları sen belirle, onlara o şekilde yardımcı ol." şeklinde bir şeyler söyledi. Ben de bunun doğru olduğunu düşünüyorum. Eğer sen gerçekten halkın huzurunu kaçıracaksan, gerçekten polisi zor durumda bırakacaksan, bence zaten o şekilde işçilerin hakkını korumuyorsun, sen onlara yardımcı olmuyorsun. Gösterilerde gördük, bir sürü camlar, pencereler indi. Hiç suçu olmayan insanların, masaları sandalyeleri yandı. Ben bu şekilde işçilerin haklarının savunulduğunu düşünmüyorum. Ve bu yüzden özgürlük dediğin an, azıcık yani kısıtlanması gerektiğini düşünüyorum. (SK8k)

Bu görüşler incelendiğinde, öğrencilerden SK6e'nin derneğe üye olmak veya bir yürüyüşe katılmak için 18 yaşını doldurmak gerektiğini sandığı görülmektedir. Oysa 18 yaşından küçükler çocuk derneklerine üye olabilirler. Öte yandan SK8k, bahsedilen özgürlüğü siyasi olaylarla ilişkilendirerek algılamakta olduğunu ve algısının olumsuz olduğunu söylemek mümkündür. Ona göre bahsedilen özgürlük kullanılırken, başka insanların mal ve can güvenliği tehlikeye atıldığı veya zarar gördüğü için sınırlanmalı ve öğrencilere tanınmamalıdır.

Son olarak öğrencilerden SK4k, bahsedilen özgürlüğü tanımını yapmakla birlikte sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadır.

Yürüyüş deyince bir şey elde etmek için, eğer yaptığın doğru bir şeyse tabi ki, bir şey elde etmen için bir şeyler yapman gerekiyor. Eğer yaptığın şeyler fayda vermiyorsa, son aşama olarak yürüyüş yapılmalı bence. Dernek deyince bir topluluk geliyor benim aklıma. Toplanıp bir şeyleri, yardım olarak başkalarından yapabileme. Öğrenciler arasında bir grup olup mesela müdür beyin veya müdür yardımcısı hocamızın yardımıyla bir şeyleri yapabileme özgürlüğü. Bence bu özgürlük biraz sınırlandırılmalı. Çünkü eğer o özgürlüğünü istediği yerde kullanamaz sonuçta. Eğer gidip de hani çocukların olduğu yerde bunu yaparsa mesela belki çatışma olabilir ya da belki başka bir şeyler olabilir. Başka insanlar zarar görebilir. Eğer başka insanların zarar görmeyeceği şekilde yapılırsa, yapılabilir. (SK4k)

SK4k'nın görüşü aslında, her ne kadar öğrencinin özgürlüğün bulunduğunu kabul ediyor olsa da, SK8k'nın görüşüne benzer şekildedir. Çünkü ona göre de bu özgürlüğün kullanılması sırasında çatışma çıkabilir ve 3. kişiler zarar görebilir. Bu nedenle sınırlandırılmaldır.

Öğretmenlerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlere dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün ne olduğu sorularak, bu özgürlüğü açıklamaları istenmiştir. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar, “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün olduğunu savunanlar”, “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün sınırlarını belirtenler” ve “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün olmadığını savunanlar” şeklinde üç alt kategoriye ayırarak değerlendirilmiştir.

Öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne sahip olduğunu belirten görüşler şunlardır:

...Öğrencilerin bu tür çalışmalar yapmasının veya toplumun bireylerinin bu tür çalışmalar yapmasının sakıncalı olmaması gerektiğini düşünüyorum. (ÖK1e)

Öğrencinin bu özgürlüğü olmamalı. Bence aynı zamanda da görevi. Bunlar bizim hak ve ödevlerimiz olmasının yanında, sosyal demokrasinin, sosyal devletin, sosyal hukuk devletin yürürlükte olabilmesi için bunlar bizim aynı zamanda görevlerimiz. Sadece öğrencinin değil, bizim de. (ÖK3k)

Bu yasada olan bir şey. Toplantı gösteri yürüyüşleri yasası var. Toplumdaki bütün vatandaşların faydalanması gerekir ya da onun için oluşturulmuş bir yasa. Öğrencinin de okul içinde bu tür faaliyetleri yapabilmesi gerekiyor. Okullar aynı zamanda insanı yaşama hazırlayan yerlerdir. Yaşamdan ayrı yerler değil zaten. Bunlar da yaşamın içinde varsa okulda da olmalı. Hatta okulda ders olmalı. Yani dernek nasıl kurulur, gösteri nasıl yapılır ya da ne için yaparız, niçin dernek kurarız, neden örgütlenilir, örgütlenme diye bir dersin olması lazım bence. Bu haklarını öğrencilerin ileriki yaşamlarında kullanabilmeleri için. (ÖK7e)

... Eğer, hak aradığı şeyi, savunduğu şeyi, bütün öğrenciler için, lise öğrencileri için o yaştaki birey için yapabilir. (ÖÖ3e)

Bence gençler istedikleri derneklere üye olmalılar. Protesto etmek istedikleri her şeyi protesto etmeliler. Ben bunda bir sakınca görmüyorum. Bunun da çocuklarımızı yeni şeyler düşünmeye sevk edeceğini de düşünüyorum. Keşke hepsi inandıkları şeyle ilgili bir derneğe üye olsalar onla ilgili çalışmalar yapsalar. ... (ÖÖ6e)

Öğretmenlerden ÖÖ6e, öğrencilerin bu özgürlüklerini kullanmalarında sakınca görmezken, benzer şekilde ÖÖ1e, öğrencilerin bu özgürlüğü kullanmalarının sakıncalı bulunmaması gerektiğini belirtmektedir. ÖK3e, bunun sadece bir hak olmadığını aynı zamanda sosyal devletin devamlılığının sağlanması için bir görev olduğunu belirtmektedir. ÖK7e, tüm vatandaşlar bu özgürlüğe sahip olduğu için, öğrencilerin de sahip olması gerektiğini, ayrıca öğrencinin bu özgürlüğü nasıl kullanabileceğinin onlara okulda öğretilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Son olarak, ÖÖ3e, öğrencinin savunduğu şeyi bütün öğrenciler için talep edebileceğini ileri sürmektedir.

Öğrencilerin, dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün sınırlarını belirten öğretmenlerin görüşleri şöyledir:

Bunu düşünceyle, saygıyla ve şiddet haricinde her şekilde bence rahat bir şekilde olmalıdır. (ÖK2k)

Öğrenciler keşke o seviyede bilinçli olabilseler. Birinin yönlendirmesi, birinin piyonu olmamak şartıyla. Mesela, bir öğretmen sınıflarda çocuklara çok fazla hakaret ediyorsa, iyi ders anlatamıyorsa, amacı çocuklara zayıf vermekse, buna karşı yürüyüş yapabilmeli çocuklar. Çok sempatik şekilde bu davranışları yapabilirler, ileriye gitmeden ya da birilerinin piyonu, maşası olmadan, birilerine hakaret etmeden. Kendi hakları kısıtlandığı zaman bunları yapabilmeliler, bu hak verilmeli onlara. Ama bir de bunların, böyle bir ders olmalı. Önce bir dersle çocuklar, başkasına hakaret etmeden nasıl hak tanınır diye bir ders olmalı, önce onu görmeliler. (ÖK4e)

Eğitsel amaçlarla öğrencinin bu özgürlüğü fikirlerini daha iyi ifade etmesi açısından önemlidir. Bir araya gelmesi vs. Ama bunu eğitsel amaçlarla yapabilmesidir. (ÖÖ1k)

Öğrenci tabii ki eğitsel amaçlı derneklere üye olabilir. Amaç fikir geliştirmek, fikir üretmek, sosyal projeler üretmek olabilir. O yüzden bence derneklere üye olabilir. Ama dediğim gibi siyasi amaçlı üye oluyorsa bunu sıkıntılı görürüm ben yani. Yaş grubu genç olduğu için çok çabuk farklı ortamlara kayabileceklerini düşünüyorum, öğrencilerin. O yüzden uygun görmüyorum yani, siyasi amaçlı olursa (ÖÖ2e)

Okul içinde dernek kuramaz ama bir kulübün üyesi olabilir. Toplantı yapamaz kendi başına siyasi amaçla. Ama bizim izin verdiğimiz ölçüde bir forum düzenleyebilir. Fikir alışverişinde bulunabilir, münazara yapabilir. Ama bunları kendi başlarına, yani bir siyasal örgütün üyesi gibi ya da başka amaçlarla yapamaz. Okul içinde yapamaz ama okuldan çıktıktan sonra iş anne babaya kalıyor, benim yapabileceğim bir şey yok. Ondan sonra bu öğrenci derneğe üye olabilir, vardır derneklere üye öğrencimiz bilemeyiz. Toplantılara katılabilir. (ÖÖ5e)

Yukarıda yer verilen görüşler incelendiğinde, öğretmenlerin ileri sürdükleri sınırları, saygı çerçevesinde kalma, hakaret, şiddet içermeme (ÖK2k, ÖK4e), öğrencilerin başkalarının yönlendirmesiyle hareket etmemesi

(ÖK4e), eğitsel amaçlarla sınırlı kalma (ÖÖ1k, ÖÖ2e, ÖÖ5e), siyasi olmama (ÖÖ2e, ÖÖ5e) şeklinde saymak mümkündür.

Öğrencilerin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün bulunmadığını ileri süren öğretmen görüşleri şunlardır:

Kişiliği oturmamış bir çocuğun bunlara ancak yönlendirmeye gidebileceğini düşünüyorum. Belki ancak son sınıfta iradesi oluşmuştur, kendi isteğiyle gidebileceğini düşünmüyorum. (ÖK5e)

Bizim çocuklarımız için çok erken. Üniversite için tamam, ama lise için gerçekten çok erken çünkü çocuk neyi savunduğunu bilmiyor. (ÖK6k)

Liseyi bitirmeden bu tür şeyler, 18 yaşına girmediği için zaten yasak, ... Şu anda öyle bir haklarının pek olumlu olacağı kanaatinde değilim, okulumuzda var, belli siyasi grupların yönlendirmeye çalıştığı çocuklarımız var, hiç de olumlu sonuç ortaya çıkmıyor. Neticede hep bir kavgaya dönüşerek karşımıza çıkıyor. O yüzden sıkıntılı olduğunu düşünüyorum. Keşke onu değerlendirebilecek bir yapıyı, muhakeme kabiliyetini biz onlara daha önce kazandırabilmiş olsak, bırakalım bir meydana istedikleri gibi düşünsünler istedikleri gibi yürüyüş yapsınlar. Maalesef o olgunlukta değiliz. (ÖK8e)

... Ben bu konularda aslında sınırların aşılması gerektiğini, insanların özgürce ifade etmesi gerektiği düşüncesindeyim ama bir sınır konmuşsa da yapacak çok da fazla bir şey yok. Hele bir lise öğrencisi noktasında, çünkü en ateşli öğrenci grubu. Eğer belli bir seviyenin üzerine çıkamamışsa bir öğrenci grubu, her şeyi yaptırabileceğiniz yaş grubu. ... (ÖK9e)

Herkesin istediği derneğe üye olması, istediği yürüyüşe katılması, kimse niye katıldın diye sormaz. Bizim öğrencimiz ergenlik çağında olduğu için karakterinin oturmadığı, arkadaşların etkili olduğu bir yaş. O yüzden bu özgürlüğü olmamalı. İleride bunu yapacaksa, kendi kararıyla yapsın. Şu anda propagandaya çok açıklar. (ÖÖ4k)

Yukarıda yer verilen görüşler değerlendirildiğinde, ÖK5e ve ÖÖ4k'nın öğrencilerin henüz ergenlik çağında olduklarını ve kişiliklerinin oturmadığı, bu nedenle başkalarının yönlendirmesine maruz kalabilecekleri gerekçesiyle bahsedilen özgürlüğe sahip olmadıkları düşüncesinde oldukları anlaşılmaktadır. ÖÖ6k ve ÖK9e'nin de benzer şekilde öğrencilerin yaşlarının küçük olduğunu ve olgun olmadıklarını ileri sürdükleri görülmektedir. Son olarak ÖK8e, bahsedilen özgürlük kapsamında yapılabilecek faaliyetlerin, 18 yaşından küçük oldukları için öğrencilere yasak olduğunu belirtmektedirler.

Yöneticilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan yöneticilere dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün ne olduğu sorularak, bu özgürlüğü açıklamaları istenmiştir. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar, “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün olduğunu savunanlar”, “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün sınırlarını belirtenler” ve “öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün olmadığını savunanlar” şeklinde üç alt kategoriye ayırarak değerlendirilmiştir. Bir yöneticinin görüşü olmadığı için, “görüş yok” kategorisinde değerlendirilmiştir.

Öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü kısaca tanımlayan yönetici görüşleri şunlardır:

... Okul dışında o gösterilere, derneğin faaliyetlerine katılmasıdır. (YÖ1e)

Belli fikirlerdeki insanların bir araya gelerek, kendi istekleriyle görüşlerini açıklama özgürlükleridir. (YÖ4k)

Görüldüğü gibi yöneticilerden YÖ1e, bu özgürlüğü tanımlarken okul içinde kullanılmayacağını da vurgulamaktadır. Öte yandan YÖ4k, bahsedilen özgürlüğü aynı görüşteki insanların bir araya gelerek düşüncelerini açıklamaları olarak tanımlamış, diğer deyişle düşünce ve ifade özgürlüğü ile ilişkilendirerek açıklamıştır.

Öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne sahip olduğunu savunan görüşler şöyledir:

Lisedeki öğrenciler için okul dışında yapıyorlar zaten, bildiğimiz öğrenciler var. Mitinglere toplantılara katılan birkaç tane öğrencimiz var. (YK8e)

Onların zaten dernek toplantı hakları var. Biz ilk işimiz zaten başkan seçiyoruz öğrenciler içerisinden. Daha sonrasında onların toplantıları oluyor, rutin yapın diyoruz. Çok hoşlarına gidiyor, ilk başta sonra, düzenli yapamıyorlar bu işleri, bizim zorlamamızla yapıyorlar. Sınıf sorumluları seçiyoruz, okul sorumlusu seçiyoruz, okulda gördüğü aksaklıkları hepsini sunması için. Zaten yönetmelik buna müsaade ediyor. (YÖ6e)

Yöneticilerden YK8e, öğrencilerinin fiilen bu özgürlüklerini kullandığını belirtirken, yönetici YÖ6e öğrenciler arasından okul başkanı seçilmesini ve toplantılar yapılmasını bahsi geçen özgürlük kapsamında yapılan faaliyetler

olarak belirtmiştir. Ayrıca öğrencilerin bu özgürlük kapsamında kabul ettiği ifadeleri, okul yönetiminin zorlamasıyla yaptıklarını da ileri sürmüştür.

Öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün sınırlarını belirten görüşler şunlardır:

Bizim yönetmeliğimiz izin verdiği ölçüde yapabilir. Bizi bağlayan tek şey o. Disiplin yönetmeliğine uymayacak şekilde yaptığı siyasi anlamda ya da işte her şey bizim için sakıncalıdır. (YK2k)

... Türkiye Cumhuriyeti'ni bölmeyecek, Türk insanını zora sokmayacak her türlü dernek bence kurulabilir. Öğrenci de katılabilir. ... (YK3k)

Dernekleşmeler, olumlu davranışlar olarak çıkıyor ortaya benim gözümde. Çocuklar kendi düşüncelerine göre bir araya gelseler, bir şeyler oluştursalar, ona yönelik faaliyetlerde bulunsalar, bunlar mutlaka ileriye yönelik çocuklarda pozitif davranışlar ortaya çıkaracaktır. Ama bu gene bir toplumun olgunluğuyla ilgili bir şeydir. Çatışmayı körüklüyorsa toplumda bu tür şeyler bireyler arası çatışmaya sebep oluyorsa, sonra kitlesel çatışmalara sebep oluyorsa yani eğitim kurumları biraz daha bunlardan uzak durabilir. ... (YK5e)

Öğrencilerin bu tür yasal olan veya olmayan örgütlenmeleri söz konusu. Bu siyasi bir içerik şeklinden örgütlenmeyi gerektiriyorsa bu genel olarak yasaklanmış zaten. Ama onun dışında çevreyi korumak için toplanmışlarsa kimse buna karşı çıkmıyor. Ya da bir yardım amacıyla toplanmışlarsa kimse buna karşı çıkmıyor. Bu tür faaliyetler hep oluyor, olacaktır da zaten. (YK6e)

... İnsanlar yürüyüş yapabilir, gösteri yapabilir ama dediğim gibi, bir başkasının inanç hak ve özgürlüklerini rencide etmeyecek ve sınırlamayacak şekilde. Öğrenci bunlara bence katılabilir. (YÖ2e)

Okul dışında, öğrencinin o özgürlüğü tabii vardır. Ailesiyle, ailesinin gözetiminde okul içi veya okul dışı bir bütündür, birliktelikle devam etmesi gerekir belki ama. Sosyal hayatı ailenin de var çocuğun da var. Çocukların belli derneklerin faaliyetlerine katılması, eğitim dernekleri vardır, sosyal sivil toplum kuruluşları vardır, onlara katılmaları bence olması gerekir. (YÖ3e)

Yöneticilerden YK2k yönetmeliğin öngördüğü sınırlar dahilinde bu özgürlüğün kullanılabileceğini belirtirken, YK3k, ülkemizi bölmeye yönelik olmamak, kişileri zora sokmamak şeklinde bu özgürlüğün sınırlarını ifade etmiştir. Benzer biçimde YK6e de siyasi içerikli olmayacak şekilde bu özgürlüğün kullanılabileceğini belirtmiştir. YK5e, bu özgürlüğün kullanımının çatışmaya yol açmaması gerektiğini vurgularken, YÖ2e başkasının inanç ve özgürlüklerini ihlal etmeme veya sınırlamama şartıyla bu özgürlüğün kullanılabileceğini düşünmektedir. Son olarak YÖ3e ise öğrencilerin bu özgürlüklerini ancak okul dışında kullanma kaydıyla sınırlamıştır.

Yöneticilerden 4'ü, öğrencilerin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü bulunmadığını ileri sürmektedirler. Bu kişilerin görüşleri şunlardır:

Öğrenci okula geliyorsa, okuldaki işini yapacak; kapıdan çıktıktan sonra onlar bizi ilgilendirmez. Okulun içinde de dernek, yürüyüş şu bu olamayacağı için bizle alakası yok. Bu okulun tamamen dışı. Okulun içinde böyle bir şeyler hem zamanı yok, hem de yapacağı bir yeri yok. Milli Eğitimin Kanununda böyle bir çerçeve yok. (YK4k)

Ben katılmıyorum. Bence öğrencinin oralarda bir işi yok. Öğrenci önce öğrencilik görevlerini başarıyla yerine getirmeli bu bir, donanımını önce iyi alması gerekiyor. Ondan sonra zaten dediğim gibi kişilik ve karakterini sağladıysanız eğer, zaten amacımız o olmalı. O konuda çaba sarfetmeliyiz, başka konuda değil. Onu sağladıysanız zaten, öğrenci hangi gösteriye katılacağını da bilir, hangi toplantıya gideceğini de bilir, hangi etkinliklerde slogan atacağını da bilir. Hepsini yapar diye düşünüyorum. (YK7e)

Henüz 18 yaşından küçük olduğu için demokrasilerde vatandaş adayı olan bu çocukların, böylesi eylemlerde kullanılması, görevlendirilmesi duygusal bir yoğunluk yaşayan bu yaş grubuna uygun değildir. (YK9e)

... Anayasamız bunu 18 yaşından küçük oldukları için siyasi oluşumlar içerisinde bulunmalarına izin vermiyor. Dolayısıyla okullar da aynı çerçevede olduğu için hiçbir öğrencimizin okul sınırları içerisinde herhangi bir derneğin toplantısı, gösteri yürüyüşü gibi bir şey yapmaları söz konusu olamaz. (YÖ5e)

Yukarıda yer verilen yönetici görüşleri incelendiğinde, YK4k'nın, okul içinde bahsi geçen özgürlük kapsamındaki faaliyetlerin yasa gereği yapılamayacağını belirttiği görülmektedir. Diğer yandan, YK7e bahsedilen özgürlüğün öğrencilikle bağdaşmayacağını ifade ettiği görülmektedir. YK9e öğrencilerin yaşları küçük ve henüz duygusal olgunluğa ulaşmadıkları için bahsedilen özgürlüğe sahip olamayacağını belirtmektedir. Son olarak YÖ5e, bu hak ve özgürlüğün sadece siyasal amaçlarla kullanılabileceğini düşündüğü için okul sınırları içerisinde öğrencilerin böyle bir özgürlüğünün bulunmadığını belirtmektedir.

Son olarak, yöneticilerden YK1e "bu konuda bir fikrim yok" diyerek, görüş beyan etmemiştir.

Katılımcı görüşlerine bakıldığında, öğrencilerin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü tanımlama konusunda daha istekli davrandıkları, öğretmen ve yöneticilerinse kavramı örneklemeyle veya bu özgürlüğün faydası zararı ekseninde açıklamayı tercih ettikleri görülmektedir. Öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlüğü bulunmadığını savunan görüş sayısı, öğrencilerde 2 iken, öğretmen ve yöneticilerde, sırasıyla 5 ve 4 kişidir. Bu sayılara bakıldığında, öğrencilerin, öğretmen ve yöneticilere kıyasla daha özgürlükçü olduğu söylenebilir. Öte yandan öğrencilerin bahsedilen özgürlüğe sahip olmadığını düşünen görüşler incelendiğinde, söz konusu

özgürlüğün daha çok siyasi amaçlarla kullanıldığı yönünde bir algı olduğunu söylemek mümkündür. Bahsedilen özgürlük kapsamındaki faaliyetler, siyasal, sosyal, kültürel, mesleki veya ekonomik konularda bir isteği ifade etmek veya bu konularda alınan herhangi bir kararı, düzenlemeyi veya uygulamayı protesto etmek, buna karşı bir tavır koymak gibi amaçlarla yapılabilir (Kaboğlu, 1992, 118).

Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Eğitsel Amaçlarla Dernek Kurmalarının ve Gösteri Yürüyüşü veya Toplantı Düzenlemelerinin, Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Görüşleri

Öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin okulda eğitsel amaçlarla dernek kurmaları, gösteri yürüyüşü veya toplantı düzenlemelerinin, dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesine ilişkin görüşlere aşağıda yer verilmiştir (Tablo 16).

Tablo 16. Öğrencilerin Okulda Eğitsel Amaçlarla Dernek Kurmaları, Gösteri Yürüyüşü veya Toplantı Düzenlemelerinin, Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Dağılımı

Katılımcılar	Alt Kategoriler		f	%
Öğrenci	Evet	Kamu	7	46,66
		Özel	5	33,33
	Hayır	Kamu	2	13,33
		Özel	1	6,66
	Toplam			15
Öğretmen	Evet	Kamu	4	26,66
		Özel	5	33,33
	Şartlı Evet	Kamu	5	33,33
		Özel	1	6,66
	Toplam			15
Yönetici	Evet	Kamu	2	13,33
		Özel	2	13,33
	Şartlı Evet	Kamu	5	33,33
		Özel	3	20
	Hayır	Kamu	2	13,33
		Özel	1	6,66
	Toplam			15

Tablo 16’da görüldüğü üzere katılımcılara, öğrencilerin okulda eğitsel amaçlarla dernek, kurmaları, yürüyüş veya toplantı düzenlemelerinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplar, “evet” ve “hayır” alt şeklinde kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir. Toplam 12 öğrencinin görüşü (7 kamu, 5 özel) “evet” alt kategorisinde değerlendirilirken ve toplam 3 öğrencinin görüşü (2 kamu, 1 özel) “hayır” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Öte yandan, toplam 9 öğretmenin görüşü (4 kamu, 5 özel) “evet” alt kategorisinde değerlendirilirken ve toplam 6 öğretmenin görüşü (5 kamu, 1 özel) “hayır” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Son olarak toplam 4 yöneticinin görüşü (2 kamu, 2 özel) “evet” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Toplam 8 yöneticinin görüşü (5 kamu, 3 özel) “şartlı evet” alt kategorisinde ve 2’si kamu okulunda ve 1’i özel okulda görev yapan toplam 3 yöneticinin görüşü “hayır” alt kategorisinde değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğrencilere, öğrencilerin okulda eğitsel amaçlarla dernek, kurmaları, yürüyüş veya toplantı düzenlemelerinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplar, “evet” ve “hayır” şeklinde alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir.

Evet alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Bence öğrencilerin bilgi kapsamında böyle bir şey yapması çok güzel bir şey. Aslında öğrenme isteği oluşturuyor diyebilirim. ... Ayrıca bence öğrenciyi motive ediyor, okulda olursa böyle etkinlikler, okula gelme sevincini arttırabilir. Okula geleceğim diye evden çıkarken mutlu çıkmasına sebep oluyor. Bu da derslerinde daha başarılı olmasını sağlar. Bunun için okulda değişik aktiviteler yapılması iyi olur. Bu hem düşünce özgürlüğünün daha da genişlemesini sağlar hem de kendi mutluluğunu sağlar. (SK1k)

Bence yapabilirler. Aslında iyi de olur. Orada düşüncesini, daha rahat ifade edebilirler kendilerini. (SK2k)

Değerlendirilebilir. Onun sosyalleşmesini de sağlayabilir. Kendisi kişisel olarak sosyalleşebilir. Hem bir etkinliğe katılmış olur, hem de çevresindekileri, bilinçlendirmiş olabilir. (SK3k)

Değerlendirilebilir, bu özgürlüğe giriyor. Dernek kurulursa insanlar gelirler dinlerler, kendini özgürce ifade ederler. Bu da bireyler açısından yararlı olur, diye düşünüyorum. (SK5k)

Tabi değerlendirilebilir. Buna okul yardımcı olabilir. Okul buna yardımcı olursa, şiddet olayları, disiplin olayları kesinlikle azalır. Yok denecek kadar az bir seviyeye gelir. ... Ben gencim bana bir şeyi kısıtlarsan, ben onu merak ederim. Daha çok yapma, isteği doğar bende. ... (SK7e)

Okul temsilcisi seçtiğimizde her sınıfın sınıf temsilcisini topladı ve bir konuşma yaptı. Bu şekilde olduğunda ben çok zararı olduğunu düşünmüyorum. Eğitsel amaçlı olursa, öğrencinin yararına olursa, neden olmasın bence çok da iyi olur yani. (SK8k)

Eğitsel amaçlarla yapılabilir. ... (SK9k)

... Kendi görüşünden çok eğitim hakkını savunmuş oluyor bence yararlı. Bunları okulda yapabilirler, böylesi daha yararlı olur. (SÖ1k)

Bunları yapabilirler sanırım. Sonuçta eğitim amaçlı, olabilir bence. (SÖ2k)

Düzenleyebilirler. Öğretmenlerin doğrultusunda kurmaları daha iyi olur. Konferans da yapabilirler, dernek de kurabilirler ama tabi iyi amaçlı yani. (SÖ3e)

Tabi ki de yapmaları bence desteklenmeli. Öğrencileri sosyalleştiren ve kendi ayakları üzerinde dumaya hazırlayan faaliyetler eğitsel faaliyetlerdir. (SÖ4k)

Orada bir düşünce belirtiyorsunuz, aynı görüşte kişiler toplanarak, bu görüşü, bu düşünceyi diğer insanlara da anlatmak amacıyla yapılan bir şey ve ben bunun doğru olduğunu düşünüyorum, düşüncelerini belirtmek güzel bir şey ve yapılmalı bence. (SÖ5e)

Yukarıda yer verilen görüşlerden, öğrencilerin bahsi geçen özgürlüğü kullanmayı, hem düşüncelerini paylaşma hem de sosyalleşme aracı olarak görmekteyiz. Böylelikle, öğrenciler arasında kaynaşmanın, uyumun, hatta disiplinin sağlanabileceğini düşünmektedirler. Bu nedenle, çoğunluk belirtilen faaliyetlerin, bu özgürlüğün kapsamında değerlendirilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Öte yandan öğrencilerden SÖ3e'nin, "öğretmenlerin doğrultusunda kurmaları daha iyi olur." ifadesi, bu özgürlüğü öğrencilerin tek başına kullanamayacaklarına inandıklarını göstermektedir.

Hayır alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Bence bunlar bu özgürlük kapsamında değerlendirilemez. Sınırlandırılmalı bu özgürlük ve bunun sınırlandırılması demek, okulda müdür beyin onayı demek. Sonuçta müdür bey onların nasıl bir seminer veya forum yaptığını bilmiyor ve bu öğrencileri kötü olarak da etkileyebilir. Dolayısıyla müdür beyin kesinlikle onayının alınması gerekiyor bence. Bence değerlendirilemez çünkü yasal bir şey değil yaptıkları. (SK4k)

Şu anda okulumuzun sınırları içinde bir eğitim öğretim kuralları vardır, bu kuralların dışına aşılacaksa bunların olmaması gerekir, eğer aşılmamışsa tabi ki olabilir ama bence yine de olmasa daha iyi olur. (SK6e)

Tavsiye etmem okulda örgütlenme olur. (SÖ6e)

Öğrencilerden SK4k, bu özgürlük kapsamında yapılabilecek faaliyetlerin, yasal olmadığı ve okul yöneticisinden habersiz yapılamayacağı düşüncesiyle kesinlikle yapılmaması ve belirtilen özgürlük kapsamında değerlendirilemeyeceği gerektiğini savunmaktadır. Diğer yandan öğrenci SK6e, okul sınırları içerisinde bahsedilen faaliyetlerin yapılmasını, kuralların aşılması şeklinde sonuç doğurabileceği düşüncesiyle, belirtilen özgürlük kapsamında değerlendirmemektedir. Son olarak, SÖ6e'nin okulda örgütlenme olur şeklindeki ifadesini, okulda öğrenciler arasında gruplaşmaya ve bölünmeye yol açabileceği şeklinde yorumlamak daha uygun olacaktır.

Görüldüğü gibi, öğrencilerin çoğunluğu öğrencilerin okulda eğitsel amaçlarla dernek kurma, dernek faaliyetlerinde bulunma, gösteri yürüyüşü veya toplantı düzenlemelerini, anılan özgürlük kapsamında değerlendirmekte ve bu tür faaliyetlerin yapılmasının olumlu düşüncelerin paylaşılması, sosyalleşme gibi olumlu sonuçlar doğurabileceğini ileri sürmektedirler.

Öğretmenlerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlere, öğrencilerin okulda eğitsel amaçlarla dernek, kurmaları, yürüyüş veya toplantı düzenlemelerinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği sorulmuştur. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar, “evet” ve “şartlı evet” şeklinde alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir.

Evet alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Kesinlikle ben bunda bir sakınca görmüyorum. (ÖK6k)

Tabi değerlendirilir de eğitsel amaçlarla diyorsunuz, bu zaten olmalı. Kısmen var da fakat bunlar yukarıdan aşağıya doğru belirlenmeye çalışılıyor. Öğrenciler bunu yapabilmeli, okul da bunu teşvik etmeli. Öğrencinin kendi sorunları için, bırakın eğitsel amaçları, okuldaki bazı haklarını kullanabilmesi için örgütlenmeleri önündeki engeller kaldırılmalı. Bunlar disiplin olayı sayılmamalı. Eğitsel amaçlarla olanlarda bence herhangi bir izne gerek yok bence. (ÖK7e)

Tam benim de olması gerektiğini düşündüğüm şey bu. ... İmkan olduğu takdirde aslında her çocuğun değişik bir kulüpte kendisini göstermesi gerektiğine inanıyorum. Tarih kulübü olduğu gibi resim kulübü olsun, müzik kulübü olsun,

kimyacılar kulübü olsun. ... Bu tür faaliyetler için henüz fiziki ortamların da çok uygun olmadığını düşünüyorum. (ÖK8e)

... Eğitsel amaçlıysa her türlü şeyi yapma özgürlüğüne öğrenci sahiptir, sahip olmalılar bence. ... (ÖK9e)

Eğitsel amaçlarla yapılırsa ben uygun görürüm. Çok fazla, karşı çıkmam, sonuçta bir şeyleri, kendi fikirlerini savunuyorlar, bir şeyler yapmaya çalışıyorlar, o yüzden sıkıntılı görmem yani eğitsel amaçlarla bir sorun olacağını düşünmüyorum. (ÖÖ2e)

... Eğitsel amaçlarla zaten bizim kulüplerimiz var, kulüp faaliyetlerimiz var. Devlet diyor zaten, bunlara kulüp kurulsun diyor, kulüpler işletsinler diyor öğrenciler işliyor kulüplerimizi. Biz sadece orada rehber olarak bulunuyoruz. (ÖÖ3e)

Okuldan okula değişebilir. Bu faaliyetler özgürlük kapsamında değil, kendini ifade etme, toplum önünde konuşma, kimliğini geliştirme, belirli konularda hassasiyetini geliştirmeye yönelik olabilir ya da o şekle dönüştürülmelidir, çocuk. (ÖÖ4k)

Eğitsel amaçlıysa olur, eğitsel amaçlarla konferans yapar, tören yapar, temsil yapar, forum yapar, bunların hepsini bal gibi yapabilir. Bizim öğrencilerimiz, temsil de yapıyorlar, konferans da yapıyorlar, forum da yapıyorlar. (ÖÖ5e)

... Çocukların okul içinde bu tip faaliyetlerde bulunmaları okula çok olumlu anlamda dinamik getireceğini düşünüyorum. Çocuklar çünkü bazı konularda ilgisi olmayanların farkındalıkları olacak. Orada neler oluyor, yeni bir bakış açısı oluşturacaklar. Belki bizim okul içerisindeki o uygunsuz davranışların daha azalmasını sağlayacak. Bu tip faaliyetler bunlara yarar mutlaka. Okul içerisinde her derneğe izin verilebilir mi, işte onlar soru işareti. Yoksa çok güzel olur. (ÖÖ6e)

Evet alt kategorisinde değerlendirilen öğretmen görüşlerine bakıldığında, öğrencilerin kulüpler aracılığıyla yapacağı etkinliklerin, bahsedilen özgürlük kapsamında yapılabilecek faaliyetler arasında algılandığı görülmektedir (ÖK8e, ÖÖ3e). Bu nedenle öğretmenler, Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği ile düzenlenmiş, kulüp ve kol faaliyetlerini uygun görerek, böyle etkinlikleri bu özgürlük kapsamında değerlendirmişlerdir. Oysa alt yapı yetersizlikleri nedeniyle yeterince kulüp ve kol faaliyetinin bulunmadığı okullarda bahsedilen özgürlüğün nasıl gerçekleştirileceği akla gelmektedir. Öte yandan bahsedilen kulüp ve kol faaliyetleri yapıları gereği önceden izni ve eğitim iş görenlerinin denetimini gerektirmektedir. Bunun da öğrencinin anılan özgürlüğünü kullanmasında fiili bir kısıtlama yaratabileceği düşünülmektedir. Bu noktada ÖK7e'nin "okuldaki bazı hakları kullanabilmesi için, örgütlenmeleri önündeki engeller kaldırılmalı" önerisini göz ardı etmemek gerektiği düşünülebilir.

Şartlı Evet alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Görülebilir. Okul idaresi ve velilerle irtibatlı bir şekilde, okulun eğitim ve öğretimine engel olmamak, yapılan çalışmalarını büsbütün sekteye uğratmamak kaidesiyle bu

tür çalışmalar yapabilirler, derneklere üye olabilirler ve gerekirse konferans ve benzeri çalışmalar yapabilirler bence. (ÖK1e)

Siyasete girmedikleri sürece çok güzel de bir şekilde olur bence. Spor dalı üzerine dernek kurabilirler, fizik adına bir şey kurabilirler, bu onların gelişimi adına da çok iyi olur. Ama siyaset ayrı bir şey. (ÖK2k)

Anarşiye yol açmamak koşuluyla zaten bence bunlar olması gereken şeyler. Neden olmasın tabi ki. (ÖK3k)

Bence önce okullarda, nasıl hak nasıl aranır, karşıya nasıl saygılı olunur diye bir ders olmalı. O dersten sonra onu öğrenen öğrenci bunu yapabilir. Yoksa şu anda, dernek olunca, adam bir tartışma bile olsa kavgaya dönüşebiliyor toplantıda, şu anda onu yapacak çok az öğrenci vardır. (ÖK4e)

Evet. Ama bunun çeşitlendirilmesi lazım tek bir grubun fikrini dayatmaması kaydıyla buna katılıyorum. (ÖK5e)

Tabi ki değerlendirilebilir. Okul yönetiminden izin alınmak kaydıyla öğrencinin düşüncelerini eğitsel amaçlarla bu araçlarla (konferans vs.) daha iyi ifade edebilir. Ancak bunlar izin alınmak kaydıyla bu özgürlük kullanılabilir. (ÖÖ1k)

Şartlı Evet alt kategorisindeki görüşler incelendiğinde, öğretmenlerin, sayılan faaliyetlerin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilmesi için ileri sürdüğü şartlar şunlardır: okul idaresi ve velilerle işbirliği içinde ve okuldaki çalışmalarını aksatmayacak şekilde yapılması (ÖK1e), siyasi konulara girmemek (ÖK2k), anarşiye yol açmamak (ÖK3k), münazara dersi olarak tartışma kültürünü öğrenmek (ÖK4e), tek bir grubun görüşlerini dayatmaması (ÖK5e), okul yönetiminden izin almak (ÖÖ1k). ÖK1e'nin ileri sürdüğü "okulun eğitim ve öğretimine engel olmamak" kaydı, Alman hukukunda da öğrenci dernekleri veya gruplarının faaliyetleri için, okulun ve derslerin işleyişini bozmamak" kaydı yer almaktadır.

Yöneticilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan yöneticilere, öğrencilerin okulda eğitsel amaçlarla dernek, kurmaları, yürüyüş veya toplantı düzenlemelerinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği sorulmuştur. Yöneticilerin verdikleri cevaplar, "evet", "şartlı evet" ve "hayır" şeklinde alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir.

Evet alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Eğitim amaçlı diyorsunuz, eğitim amaçlı olanı ayırmak zorundayız. ... Sakıncası yok bence. (YK2k)

Onu yapıyoruz, mesela okul temsilciliğimiz daha çok yeni. Dün iki tanesi de kutlu doğum haftasıyla ilgili seminer düzenlemişlerdi, dışardan bizim de bildiğimiz, gene bizim işin içinde az da olsa yer aldığımız, düzenlediler, tertiplerler çok da başarılı buldum. Daha önce bir milletvekilini yeni anayasayla ilgili davet ettiler, gene karşı salonda panel düzenlediler ve öğrencilerimiz katıldılar. Hem öğrencilerin hem de panelistin hoşuna gitti. Bu tür aktivitelere sonuna kadar destek oluyoruz. (YK7e)

... Okul, insanları hayata hazırlar, sadece üniversite sınavına değil. Özel okulların büyük bir kısmı bunu yapıyor. Öğrencileri sosyal hayata hazırlamak adına veya öğrencilerin kendi kimliklerini, kişiliklerini bulması adına, birçok çalışmaları var. Devlet okullarında bunun biraz aksıyan yönü var. ... Öğrencilerimizi okul içerisinde yapmak adına, böyle sivil toplum örgütleriyle çalıştırarak yavaş yavaş hayata hazırlama yönü yapılabilir. (YÖ2e)

Bu bahsettiğiniz şeyler kulüp çalışması olarak zaten yapılıyor, belli okullarda belki aktif çalışılmıyor olabilir ama özel okulların çoğunda bu şeyler yapılıyor, yapılması da gerekiyor. (YÖ3e)

Evet alt kategorisinde değerlendirilen görüşlere bakıldığında, yöneticilerin sayılan faaliyetlerin okul içinde yapılmasını, dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında gördükleri ve bu faaliyetleri yapmaları halinde öğrencileri desteklediklerini geçmişte yaşadıkları örneklerle belirttikleri görülmektedir. Yöneticilerden YÖ3e'nin, öğretmenler ÖK8e, ÖK9e, ÖÖ3e gibi, kulüp faaliyetlerini bu özgürlük kapsamında değerlendirmektedir. Yöneticilerden YÖ2e'nin, "öğrencileri sosyal hayata hazırlamak" ifadesiyle, eğitimin toplumsal işlevine atıf yaptığı düşünülebilir. Toplumsallaşma bireyin toplumun etkin bir üyesi haline gelmesidir (Şirin, 2008, 50). Yönetici YÖ2e, anılan faaliyetlerin gerçekleştirilmesiyle öğrencinin toplumun etkin bir üyesi haline gelmesine hazırlık yapıldığını düşünmektedir.

Şartlı evet alt kategorisinde yer alan görüşler ise şunlardır:

Tabi ki, keşke yapsalar. Bence yapılmalı. Tekrar söylüyorum, birliği bozmayacak her türlü eylem, dernek, yürüyüş, gösteri, platformlar her şey düşünülebilir. (YK3k)

Şimdi öğrencinin duvar gazetesi çıkarması, dergi çıkarması, bülten yayınlaması çok güzel bir şeydir, bunu destekleriz. Sosyal etkinliktir. Ama herhangi bir siyasi görüşe, herhangi bir amaca yönelik olmayacak, sadece okulla ilgili bir dergi, okulla ilgili bir bülten, okulla ilgili bir duvar gazetesi bunlar çok iyi. Senelerce yaptık. Yapılmasına da tarafız. Ama dediğim gibi mesela, 23 Nisan geliyor, ya da bahar ağaç bayramı. Yeşil bir şey takmak. Ama herhangi bir şeyin simgesini yapmadan. (YK4k)

Burada demokrasi anlayışına çok fazla önem vermek lazım. Karşıt düşünce bunu nasıl algılayacak ve ortaya bir çatışma ortamı çıkacak mı bunu iyi izlemek lazım. Eğer böyle bir şeye sebep olacaksa başkalarının zarar göreceği bir duruma müsaade etmek çok zor ama denemeden bilinmez. (YK6e)

Zaten böyle bir şey için okul idaresinden önce izin almaları lazım. İdare, istedikleri izin için, içeriğine bakıp uygunsu verebilir. ... (YK8e)

Öğrencilerin daha önceden okul idaresiyle işbirliği yaparak uygun zemin ve zamanda her türlü eğitici, seminer, konferans, kulüp çalışması yapabilirler. Yapmaları da eğitime çok katkı sağlayacak bir durum olarak ortaya çıkar. Öğrencinin sağlıklı bir birey olarak toplumun aksayan yönlerinin çözümler sunması güzel bir davranış olsa gerek. (YK9e)

Okullarda zaten çevre kulüpleri veya değişik kulüpler faaliyet gösteriyorlar, ama tabi bunlar disiplin yönetmelikleriyle sınırlandırılmış. Bu konuda tepkilerimizi mi diyeyim veya protestolarımızı dernek vasıtasıyla veya gösteri yürüyüş vasıtasıyla yapıyor ama yine de disiplin yönetmeliğine uygun şekilde olması gerekiyor bunların. (YÖ1e)

Yürütüyorlar zaten, tabi ki bunları yapabilirler. mesela LÖSEVle çalışan klüplerimiz var. ... Kermes düzenlediler. Sergi düzenlediler. Sergiden ve kermesten elde ettikleri gelirle löseve başış yaptılar. ... Bunları yapıyorlar zaten ama tabi ki bunlar okul yönetiminin verdiği onay ve izin doğrultusunda. (YÖ5e)

Tabi ne amaçla yaptıkları çok önemli bunu biz anlayabiliyoruz sonuçta. Siyasi, ideolojik olmadıktan sonra bence olmamalı. Bir insan lisede bunu yapmamalı, ben çok üzülüyorum. Televizyonda izliyoruz. Liseli öğrencilerin, sivil hayatlarında da bir eyleme karışıp orada göz altına alınmaları falan çok acı yani. (YÖ6e)

Şartlı Evet alt kategorisindeki görüşler incelendiğinde, yöneticilerin sayılan faaliyetlerin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilmesi için ileri sürdüğü şartlar şunlardır: birliğin bozulmaması (YK3k), siyasi amaca yönelik/ideolojik olmayan (YK4k, YÖ6e), çatışma ortamı yaratmayan (YK6e), başkasına zarar vermemek (YK6e), okul idaresinden önceden izin almak/okul idaresiyle işbirliği yapmak (YK9e), disiplin yönetmeliğine uygun olmak (YÖ1e). Öğretmen ve yöneticilerin ileri sürdüğü şartların, çatışma ortamı yaratmama, siyasi olmamak, okul yönetiminden izin almak ve okul yönetimiyle işbirliği yapmak hususlarında ortaklaştığı görülmektedir. Öte yandan yöneticilerden, YK8e, YK9e ve YÖ6e'nin okul yönetiminin ve öğretmenlerin onay, izin ve işbirliğine özel olarak vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu durum, öğrencilerin anılan özgürlüklerini izin veya denetim dahilinde kullanabilmeleri, özgürlüğün kullanımında fiilen kısıtlama yaratabileceği şüphesini akla getirmektedir.

Hayır alt kategorisinde yer alan görüşler şunlardır:

Bu bizi aşıyor. Yani örgün eğitim kurumlarını Türk Milli Eğitiminin yasaları, yönetmelikleri var. Orada ne kadar müsaade ediliyorsa, o kadar yapabilir. Bunun dışında bizim farklı bir düşünce belirtmemiz söz konusu değil. Biz devletin görevlisiziz. (YK1e)

Bunun okul ortamında yapılmasını uygun bulmuyorum. İdareciden izin olmadan tek başına yaparsa uygun olmadığını düşünüyorum. İfade özgürlüğü değildir bu, okulda değil başka yerde yapsın. Okul bir eğitim ortamı olduğu için birliği bozar. (YÖ4k)

Burası için (lise) hayır ... Burası Türkiye'de ortaöğretimler o düzeyde kurumlar değil. Düşünsel açıdan kendilerini öyle hazırlayabilmiş kurumlar da değil. Yaşadıklarımın çıkarıyorum bunu. Ya da bizim içerisinde bulunduğumuz kurumlar o düzeyde değil ... (YK5e)

Hayır alt kategorisinde incelenen görüşlere bakıldığında yöneticiler tarafından, bahsedilen özgürlüğün Milli Eğitim mevzuatının tanımladığı sınırları aşması (YK1e), okul ortamında yapılmasının birliği bozması (YÖ4k) ve ortaöğretim kurumlarında tartışma kültürünün yerleşmemiş olması (YK5e) gerekçelerinin ileri sürüldüğü görülmektedir. Yöneticilerden YK1e'nin kendini mevzuatla çok bağlamış, sınırlamış olması akla, okul yöneticilerinin inisiyatif alma durumlarını getirmektedir. Akın'ın (2012, 165) çalışmasının sonuçlarına göre, okul müdürleri, sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler düzenlemek için inisiyatif almaktadırlar. Bu bulgu, yöneticilerin gerektiğinde inisiyatif alma konusunda mevzuatı, YK1e'nin düşüncesinin aksine, kısıtlayıcı bir unsur olarak görmeyebileceklerini akla getirmektedir.

Eğitsel amaçlı yapılmasına 13 öğrenci olumlu yaklaşmıştır. Öğretmenlerde bu sayı 7'ye düşmüştür. Ancak hayır görüşü bulunmamaktadır. Yönetici görüşlerinde ise 2 hayır görüşü yer almaktadır. Bu sayılardan yola çıkılarak öğretmenlerin konuya daha ılımlı yaklaştıklarını söylemek mümkündür. Bazı öğretmenlerde klüp faaliyetlerinin bahsedilen özgürlük kapsamında değerlendirilebileceğine yönelik bir inanç olduğu gözlenmektedir (ÖK8e, ÖÖ3e). Yine yöneticilerden YÖ1e klüp faaliyetlerinden söz etmiştir. Ancak klüp ve kol faaliyetlerinin yeterli olmadığı okullarda ya da okul yönetiminin izin vermediği faaliyetler bakımından durum ne olacaktır sorusu akla gelmektedir.

Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Siyasal Amaçlarla Dernek Kurmaları, Gösteri Yürüyüşü veya Toplantı Düzenlemelerinin, Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Görüşleri

Aşağıda öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin öğrencilerin okulda siyasal amaçlarla dernek kurmaları, gösteri yürüyüşü veya toplantı düzenlemelerinin, dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesine ilişkin görüşlerine yer verilmiştir (Tablo17).

Tablo 17. Öğrencilerin Okulda Siyasal Amaçlarla Dernek Kurmaları, Gösteri Yürüyüşü veya Toplantı Düzenlemelerinin, Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Yönetici Görüşlerinin Dağılımı

Katılımcılar	Alt Kategoriler		f	%
Öğrenci	Evet	Kamu	2	13,33
		Özel	2	13,33
	Hayır	Kamu	7	46,66
		Özel	4	26,66
	Toplam		15	100
Öğretmen	Evet	Kamu	3	20
		Özel	-	-
	Hayır	Kamu	6	40
		Özel	6	40
	Toplam		15	100
Yönetici	Evet	Kamu	1	6,66
		Özel	1	6,66
	Hayır	Kamu	8	53,33
		Özel	5	33,33
	Toplam		15	100.0

Katılımcılara, öğrencilerin okulda siyasal amaçlarla dernek, kurmaları, yürüyüş veya toplantı düzenlemelerinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar, tablo 17’de görüldüğü üzere “evet” ve “hayır” şeklinde kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir. Toplam 4 öğrencinin görüşü (2 kamu, 2 özel) “evet” alt kategorisinde değerlendirilirken, toplam 11 öğrencinin görüşü (7 kamu, 4 özel) “hayır” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Kamu okulunda görev yapan 3 öğretmenin görüşü “evet” alt kategorisinde değerlendirilirken, 6’sı kamu okulunda, 6’sı özel okulda

görev yapan toplam 12 öğretmenin görüşü “hayır” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Biri kamu okulunda, biri özel okulda görev 2 yöneticinin görüşleri “evet” alt kategorisinde değerlendirilirken, toplam 13 yöneticinin görüşü (8 kamu, 5 özel) “hayır” alt kategorisinde değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğrencilere, öğrencilerin okulda siyasal amaçlarla dernek, kurmaları, yürüyüş veya toplantı düzenlemelerinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplar, “evet” ve “hayır” şeklinde alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir.

Evet alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Tabi ki de kendilerini ifade ediyorlar. Okullara kendi düşünceleriyle geliyorlar, kendi düşüncelerini diğer insanların bilmesini isteyebilirler ya da kendi düşüncelerine sahip insanlarla bir araya gelmek isteyebilirler. (SK5k)

Tabi ki siyasal amaçlarla da yapabilirler. Dediğim gibi. Hayat bir siyasettir. Eğitimsen diyor ki, okullarda öğrencilere seçmeli ders verilsin. Bu siyasetse evet, ben bunu yapmalıyım. Öğretmenlerimin bana karşı yanlış bir şeyi varsa, devletim öğrenci aleyhine bir yasa çıkarmışsa, okul idaresi bizim aleyhimize bir şey yapıyorsa protesto etmeliyim. ... (SK7e)

Başkalarının görüşlerini ve özgürlüklerini kısıtlamadığı sürece bence yapılabilir. (SÖ1k)

Siyasal amaç ile eğitsel amacın arasında pek bir fark olduğunu düşünmüyorum. Çünkü kişi de düşüncesini ve görüşlerini belirtiyor. (SÖ5e)

Evet alt kategorisinde görüşleri incelenen öğrencilerin eğitimsel amaçlarla siyasal amaçlar arasında fark gözetmediklerini söylemek mümkündür. SÖ5e bunu açıkça dile getirmiş olmakla birlikte SK5k'nin, SK7e'nin ve SÖ5e'nin bahsedilen faaliyetlerin gerçekleştirilmesini, düşüncenin açıklanmasının bir yolu olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Hayır alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Siyasal amaçla okulda yapmak, mesela sağ sol kavgası gibi bir şeye yol açabilir. Özellikle siyasal amaçlı özellikle lise eğitiminde böyle bir şey hiç doğru değil diye düşünüyorum. (SK1k)

Ben okulda pek yapabileceklerini düşünmüyorum. (SK2k)

Eğitsel farklı bir şey, siyasette kavga çıkabilir, sonuçta mecliste bile öyle oluyor. (SK3k)

Siyasi amaçlarla kesinlikle öğrenciler yapamazlar bence. (SK4k)

Siyasi amaçlar, okul kurallarına aykırı davranışlardır bence, okul sınırları içinde yaparlarsa, kınama, disiplin gibi ağır cezalar alabilirler ve bu da öğrenciyi olumsuz yönde etkileyebilir. (SK6e)

Siyasal amaçlarla bence okulda yapılmaması gerekiyor. Okula girdiğin anda, dışardaki her şeyle bağlantını kesmen gerektiğini ve tamamen oraya odaklanman gerektiğini düşünüyorum. ... Ben okulda siyaset konuşulmasına gerçekten çok karşıyım. Konuşan arkadaşlarımızı da uyarıyorum çünkü öğretmenlerimiz duyarsa, bu olayların gerçekten büyüyeceğinden korkuyorum ve uyarıyorum, ne olur okulda bunu yapmayın şeklinde. (SK8k)

Siyasi amaçlarla yapıldığı zaman işin rengi değişiyor. Eğitim öğretim kurumu olmaktan çıkar. Aynı çatıda okuyan bireyler gözünü kırpmadan birbirini silebiliyor, katledebiliyor. ... (SK9k)

Onu yapamazlar bence. Çünkü önceki soruda dediğim gibi, okula eğitim amaçlı geliyorlar, başka ne amaçla gelebilir ki bir öğrenci. (SÖ2k)

Siyasal amaçlarla yapması pek iyi olmaz diye düşünüyorum. Siyasal amaçlarla çünkü, burası eğitim öğretim kurumu, okul siyaseti tasvip eden bir yer değil ki. (SÖ3e)

Siyasi amaçlarla yaptıklarında, bu sefer okulun birlik ve düzenini bozar, arkadaşlarını olumsuz etkiler. (SÖ4k)

Tavsiye etmiyorum. Okulda gruplaşmaların olacağını düşünüyorum. (SÖ6e)

Hayır alt kategorisinde incelenen görüşlere bakıldığında bahsedilen faaliyetlerin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında değerlendirilmemesine gerekçe olarak, okulda kavgaya, çatışmaya ve gruplaşmalara yol açması (SK1k, SK3k, SK8k, SK9k, SÖ6e), öğrenciyi olumsuz etkilemesi (SK6e, SÖ4k), okulda birlik ve düzenin bozulmasının (SÖ4k) ileri sürüldüğü görülmektedir. Öğrencilerden SK1k'nın, yaşı itibarıyla tanık olmamış olsa da 12 eylül döneminde çok yoğun yaşanan sağ sol çatışmalarına atıf yaptığı görülmektedir. Bu durumun, 12 eylül döneminin etkilerinin bir yansıması olduğu düşünülebilir.

Öğretmenlerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlere, öğrencilerin okulda siyasal amaçlarla dernek, kurmaları, yürüyüş veya toplantı düzenlemelerinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği sorulmuştur. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar, “evet” ve “hayır” şeklinde alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir.

Evet alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Aynı cevabım söz konusu. (ÖK3k) ÖNCEKİ SORUYA CEVABI: Dediğim gibi anarşiye yol açmamak koşuluyla zaten bence bunlar olması gereken şeyler. Neden olmasın tabi ki. (ÖK3k)

Eğer çocuklar o seviyeye gelmişlerse, öyle bir ders görmüşlerse, hak aramanın ne olduğunu, karşıya saygının ne olduğunu öğrenmiş insan her şeyi yapabilir. Siyasete de girebilir. Siyasasi olarak da bir şeyler söyleyebilir. O zaten zarar vermez. ...(ÖK4e)

... Siyaset, eşittir yaşam. Okul da bir yaşam alanı. Dolayısıyla yaşamla ilgili şeyler, yaşam amaçlı siyasal amaçlı aynı şeyler. (ÖK7e)

Öğretmenlerden ÖK3k, anarşiye yol açmamak kaydıyla bu tür faaliyetlerin yapılabileceğini kaydetmektedir. Bu noktada anarşi sözcüğünü incelemek gerekebilir. Anarşi, TDK'nın resmi internet sitesinde kargaşa olarak tanımlanmaktadır. Buna göre ÖK3k, okulda kargaşaya sebebiyet vermedikçe, diğer bir deyişle okul düzenini bozmadıkça, eğitim öğretim faaliyetlerini aksatmadıkça bu tür faaliyetleri yapabileceğini belirtmektedir. ÖK3k'nın ileri sürdüğü “anarşiye yol açmama” kaydı, Alman hukukundaki “okul barışını bozmama” (Avenarius, 2001, 105) ve Amerikan Yüksek Mahkemesi tarafından geliştirilen “Tinker Test” kuralıyla (Imber ve Geel, 2005, 54) uyumludur. Öğretmen ÖK7e, siyaseti yaşamın bir parçası olarak gördüğü için, okulda siyasetle ilgili faaliyetlerin gerçekleştirilebileceğini söylemektedir. ÖK4e ise “ders olarak öğrenme”siyle bu tür faaliyetleri yapabileceğini, aksi takdirde yeterli bilgiye sahip olmayan bir öğrencinin karşısındakine zarar verebileceğini düşünmektedir.

Hayır alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Ben siyasi faaliyetlerin lise seviyesine inmesini çok doğru bulmuyorum. ...Siyasetten önce toplum tarafından sindirilmesi, anlaşılması lazım. Ondan sonra kullanılması lazım. (ÖK1e)

Yok, ... ben kendim de hatırlıyorum, bu yaşta benim doğru dürüst bilgim yoktu. Bu yaşlarda onların da doğru düzgün bilgisi yok. Onun, bunun, şunun fikirleriyle ... hareket edeceği için henüz kendi düşüncesine kendi isteklerine tam olarak adapte olamadığı için ben uygun bulmuyorum. ... Kendi hayatımda bu yaşlarda ben sağcıyım solcuyum türü bir şeyler olduğu zaman ayrımcılık oluyordu, feci bir şekilde ayrımcılık bir de, işte çatışma, bir de bilgi yok. Köksüz bir ağaç gibi bir şey oluyor ve o da yıkılmaya mahkum, sadece çatışma anlamında. (ÖK2k)

Hayır. Ülkemizin gençliğini bu aşamaya hazır görmüyorum. Bu görüşümüzün oluşmasında 12 Eylülün olumsuz etkisi var, bizim ülkemizde çok oyunlar oynandı. (ÖK5e)

Hayır, onda görüşüm değişir, ben şu noktada çocukların siyasetin ne olduğunu tam olarak bilmediklerini düşünüyorum, yeterli alt yapıları yok, neyi savduklarını bilmiyorlar, ezbere konuşuyorlar, o yüzden doldurulmuş fikirlerle bir şey yapmaları benim hoşuma gitmiyor. (ÖK6k)

Siyasi amaç konusunda henüz genel liselerde uygun bir ortamın olmadığını düşünüyorum. Bunlar sıkıntılı oluyor sonuçta. ... (ÖK8e)

Henüz daha çatışma kültürüyle yetişen bir nesilden bahsediyoruz. Biz çatışma kültürüyle yetişen bir nesiliz, çocuklarımız da hala o kültür içerisinde yetişiyorlar. Dolayısıyla bu kültür var olduğu sürece, siyasal amaçlı olarak, en azından belli bir eğitim seviyesinden çıkmamış insanların çok da fazla ben de uygun bulmuyorum. (ÖK9e)

Hayır böyle bir özgürlükleri yoktur. Burası okuldur. İzinli ya da izinsiz yapılamaz. Bu o yaş grubunun algılayabileceği bir özgürlük değildir. (ÖÖ1k)

Siyasal amaçlarla olursa, ona ben de ciddi anlamda karşıyım, yanlış olduğunu düşünüyorum. Dediğim gibi okul siyaset merkezi değil, siyaset yapılacak bir merkez değil. (ÖÖ2e)

O yaştaki bir öğrencinin siyasete girmesi sakıncalı diye düşünüyorum. (ÖÖ3e)

Ergenlik siyaset için çok erken bir yaş. (ÖÖ4k)

Yok yapamazlar. Bu okul ortamında olmaz. Çünkü okulun bir bütünlüğü var. Bu bütünlük içinde bu guruplaşmalara izin verdiğiniz zaman, öğrenciler arasında ikilem, öğretmenler arasında ikilem yaratabilir. Bu işleyişi bozar. (ÖÖ5e)

Bilmiyorum. Siyasal amaçlarla okul ortamında biraz zor görünüyor. Çatışmaya, ayrışmaya neden olacağını düşünüyorum. (ÖÖ6e)

Hayır alt kategorisinde incelenen öğretmen görüşlerine bakıldığında, bahsedilen özgürlüğün öğrencilere bahşedilmesi konusunda çeşitli çekince ve önyargılara sahip oldukları görülmektedir. Bu ön yargılar arasında, 12 eylül darbesindeki gibi sağ sol çatışmalarının ortaya çıkabileceği korkusu (ÖK2k, ÖK5e), siyasetin henüz toplumumuz tarafından sindirilememiş olması (ÖK1e), öğrencinin siyasetle ilgili yeterli bilgiye sahip olmaması (ÖK2k, ÖK6e), lisede bunun için uygun ortamın bulunmaması (ÖK8e), çatışmaya yol açabileceği kaygısı (ÖK9e, ÖÖ5e, ÖÖ6e), okul ortamının bu faaliyetler için uygun olmaması (ÖÖ1k, ÖÖ2e), öğrencinin yaşının küçük

olması (ÖÖ3e, ÖÖ4k) katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bu görüşlere bakıldığında aslında 12 eylül olayları sırasında durdurulamaz boyuta gelen sağ ve sol görüşlüler arasındaki gerilimin (Ertem, 2011, 1) tekrar canlanabileceği korkusunun açıkça ifade edildiği söylenebilir. Siyasetin henüz toplum tarafından sindirilmemiş olması, 12 eylül olaylarının sonucu olabileceğini akla getirmektedir. Öğrencinin yaşının küçük oluşu dile getirilen kaygılar arasında yer almaktadır. Bu noktada akla, eğitimin siyasal sosyalleşmesini sağladığı görüşü gelmektedir. Bu görüş uyarınca, birey siyasal sistemle ilgili görüş, davranış ve değerleri, eğitim sayesinde kazanabilir (Alkan,1989'dan akt., Şirin, 2008, 38). Öte yandan Başaran da diğer insanlara ve onların sahip oldukları haklara saygılı, demokrasiyi kendi yaşamında özümseyebilmiş bireylerin eğitimle yetişeceğini belirtmektedir (2011, 112).

Yöneticilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan yöneticilere, öğrencilerin okulda siyasal amaçlarla dernek, kurmaları, yürüyüş veya toplantı düzenlemelerinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği sorulmuştur. Yöneticilerin verdikleri cevaplar, “evet” ve “hayır” şeklinde alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir.

Evet alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Zaten çocukların belirli siyasi görüşleri var. Genellikle o konular ağır basıyor gibi ama yok hani siyasete çok bulaştırmadan gerekli gördüğüm mesela Anayasa ilgili olan tamamıyla tarafsız bir toplantıydı diye düşünüyorum. Kutlu doğum haftasıydı o çerçevede dini anlamda ilmi bilgileri olan insanları davet ediyorsunuz, konuşturuyorsunuz, e bu çocuklarımızın rengini az çok ortaya koyuyor. Farklı bir zamanda, farklı bir etkinlik yapılabilir. Bu olunca, e bunu biraz karıştırmaya çalışıyorlar, ama siz de o dönem içerisinde oluyorsa, kişileri de doğru seçerek buna izin verebiliyorsunuz. Ama öbür türlü olursa, hiç alakası olmayan bir davette bunu yapmanıza herhalde izin vermezler. (YK7e)

Siyasal amaçlarla yaptığında suç unsuru oluşturmadığı zaman öğrenci siyasal bilince sahip olmalı. Kendi siyasi görüşünü belirleyebilmeli, kendi siyasi görüşü çerçevesinde yaşayabilmeli. Bu temel hak ve özgürlükleri çerçevesine girmeli. Ama dediğim gibi, şu an Türkiye'deki Milli Eğitimin Temel Kanunu olsun, Ortaöğretim Kurumları Disiplin Yönetmelikleriyle tezata düşmeyecek bir biçimde bunları yaşayabilmeli öğrenci. (YÖ2e)

Evet alt kategorisinde görüşleri incelenen yöneticilerden YK7e, yaşadığı olumlu deneyimle öğrencilerin sadece siyasal amaçlarla değil, her türlü etkinliğin düzenlenmesine sıcak bakmaktadır. Bu noktada, yöneticinin siyaseti belli bir partinin görüşleri olarak algılamadığını görmek mümkündür. Bu nedenle Anayasa hakkında öğrencileri tarafından düzenlenecek bir toplantı, onun için sakıncalı değildir. Yönetici YÖ2e ise öğrencilerin temel hak ve özgürlükleri kapsamında bir siyasi görüşe sahip olabilmesi ve bunu uygun araçlarla açıklayabilmesi gerektiğini düşünmekle birlikte, öğrencinin eğitimle ilgili yasal düzenlemelerle bağlı olduğunu söylemektedir.

Hayır alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şöyledir:

Yönetmelik izin veriyorsa yapabilir, izin vermiyorsa, yaptırmayız, yapmasına da izin vermeyiz. (YK1e)

Hayır. Çünkü öğrencinin siyaset yapma özgürlüğü var mı? ...18den önce de biz bunları erişkin sayıp, henüz düşüncelerini de oturmuş kabul etmiyorum ben bunların. Tabi ki fikirleri de olabilir. Siyasi fikirleri de olabilir. Ama bunu icra edeceği yer, liseyi bitirdikten sonraki erişkin olma sürecidir. ... Düşünceye sahip olabilir ama bunlarla ilgili eylemlerde bulunma yaşı 18 de kalmalı bence. (YK2k)

Kabul edemem. (YK3k)

Okulda düşünce ve ifade özgürlüğü siyasi boyuta geçtiği zaman bizim dışımıza çıkıyor. Siyaset yapacaksa, siyasetin yapılacağı yer okul değil. (YK4k)

... Şöyle bir şey çıkmamalı buradan siz ortaöğretim kurumlarında bunları yasaklıyorsunuz, çocuklar üniversiteye gidecek direkt doğru davranacak. ... Davranamazlar. Ama yani ortaöğretim kurumlarında bu nasıl olur bilemiyorum gerçekten. (YK5e)

Okul bir siyasi amaç ortaya koyma yeri değil, eğitim alma yeri. Bir siyasi amaç ortaya koyma yeri değil. ... Burada ancak eksikliklerini tamamlayabilirler. O süreci tamamlamak açısından kanunlara saygılı bir şekilde yapmak mümkün. (YK6e)

Lisede zor, sıkıntı oluyor. Diyalog kurma eksikliği var bizim öğrencilerimizde. Çünkü her şeyi artık, konuşmayı, derdini anlatmayı bile telefonla mesajlaşarak yaptığı için, konuşma yönünden çok sıkıntılar var. Örneğin, bir görüşü savunan bir dernek kurdular, dediğiniz gibi gösteri yaptılar. Karşıt görüşlülerle anlaşamayacaklar ve bu büyük bir sıkıntıya neden olacaktır bu bölgede. Ben öyle olacağını düşünüyorum. Konuşup sorunlarını çözemiyorlar henüz. ... Teknoloji bu hale getirdi çocukları. (YK8e)

Okullarda siyasi çalışma yapılmaması daha uygundur. Çünkü bu çocuklar yaşlarının getirdiği duygusal ve potansiyel enerjiyi bu tür eylemleri yaparken kontrollerinin çok zor olacağı ve olumsuz sonuçlar doğuracağına inanıyorum. Çünkü yaşanmışlıklardaki tecrübe eksikliği bu tür davranışları sergilemelerine müsait değildir, genç alingan ve duygusal olduğundan karşıdaki diğer gencin fikirlerine hoşgörülle yaklaşabileceğine kuşku duyuyorum, hazmetmek, sabretmek ve anlayış göstermek bu yaştaki çocuk için çok da kolay değildir. (YK9e)

Okul içine siyaset öğrenci ve öğretmen için girmiyor. (YÖ1e)

Eğitimi siyasetle karıştırmamak gerekiyor. Bilhassa ortaokul ve lisede katılmaması gerekir. (YÖ3e)

Hayır. Okul ortamı bunun yeri değil. (YÖ4k)

Bu konu çok yanlış anlaşılmaya müsait bir konu olduğu için ... şu an bizim yasa ve yönetmeliklerimiz buna izin vermiyor. (YÖ5e)

Yapmasınlar bence daha. Ne zaman profesyonel hayata geçiyorlar, ne zaman söz hakları oluyor, o zaman yapsınlar. Bence şu anda birikim yapsınlar, gözlem yapsınlar. (YÖ6e)

Hayır alt kategorisinde incelenen görüşlerin konuyla ilgili farklı gerekçeler ileri sürdükleri görülmektedir. Bunlardan ilki, mevzuatın izin vermemesidir. YK1e ve YÖ5e tarafından ileri sürülen bu görüşü, Anayasa ve taraf olunmuş uluslararası andlaşmalarla tanınmış, bir temel hak ve özgürlüğün kanunla sınırlandırılması gerekirken, Anayasa'ya aykırı biçimde yönetmelikle sınırlandırılması hatta ortadan kaldırılmasını savunur nitelikte olduğundan eleştirmek mümkündür. Ortada hukuka aykırı bir düzenleme bulunmaktadır. Yöneticilerden, sözü edilen hukuka aykırı düzenlemeyi iptal ettirmek için disiplin cezası alan öğrencilerle ve sendikalarla işbirliği yaparak, dava açmalarını beklemek mümkündür. İkincisi, öğrencinin yaşının küçüklüğüdür. YK2k ve YÖ6e tarafından ileri sürülen bu görüşün, bir grupta çocuğun örgütün ve demokratik sürecin taktiklerini ve usullerini öğreneceğini ileri süren Kaufman ve Flakkoy'un (1998, 18) görüşüyle çeliştiği düşünülmektedir. Okulun bu faaliyetler için uygun olmadığı ileri süren yöneticilerin görüşleri, üçüncü gerekçedir. YK4k, YK5e, YK6e, YÖ1e ve YÖ4k tarafından ifade edilen bu gerekçede, yöneticilerin, siyaseti belli bir partinin faaliyetlerine indirgeyen bir yaklaşımı benimsedikleri akla gelmektedir. İleri sürülen son gerekçe ise yöneticiler YK8e ve YK9e tarafından ileri sürülen bu tür faaliyetlerin okulda çatışma yaratacağına ilişkin kaygıdır. Türnüklü "Liselerde Öğrenci Çatışmaları, Nedenleri, Çözüm Stratejileri ve Taktikleri" başlıklı çalışmasında, öğrenci çatışma türlerini, fiziksel şiddet, sözel şiddet, kişisel özellikler, kişiler arası çatışmalar, ahlaki öğler, entelektüel çatışmalar ve okulla ilgili çatışmalar olarak saymıştır. Entelektüel çatışmaların alt unsurlarından biri olarak düşünce uyuşmazlığı, karşıt düşüncelere (%21) yer verilmiştir (Türnüklü, 2007, 143, 144). Siyasi görüş uyuşmazlığının çatışma yaratıp yaratmadığına sözü edilen çalışmada

yer verilmemiştir. Buna rağmen, öğrencilerin siyasi veya başka konular nedeniyle düşünce farklılığı yaşayabileceği ve bu nedenle çatışmanın doğacağı varsayılsa bile, anılan çalışmada, çatışmaların çözümünde uygulanabilecek stratejiler sayılmıştır. Bunlardan işbirliğine yönelik stratejiler benimsendiğinde sorunu çözenin mümkün olabileceği düşünülmektedir (Türnüklü, 2007, 134).

Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Dernek Kurmaları, Dernek Faaliyetleri Yürütmeleri, Gösteri Yürüyüşü veya Toplantı Düzenlemeleri Nedeniyle, Öğrencilere Kısa Süreli Uzaklaştırma, Tasdikname İle Uzaklaştırma veya Örgün Eğitim Dışına Çıkarma Cezası Verilmesine İlişkin Görüşleri

Aşağıda öğrencilere sayılan eylemleri yaptığı için kısa süreli uzaklaştırma, tasdikname ile uzaklaştırma veya örgün eğitim dışına çıkarma cezası verilmesini katılımcıların nasıl değerlendirdiklerine ilişkin görüşlere yer verilmiştir.

Tablo 18. Öğrencilerin Okulda Dernek Kurmaları, Dernek Faaliyetleri Yürütmeleri, Gösteri Yürüyüşü veya Toplantı Düzenlemeleri Nedeniyle, Öğrencilere Kısa Süreli Uzaklaştırma, Tasdikname İle Uzaklaştırma veya Örgün Eğitim Dışına Çıkarma Cezası Verilmesine İlişkin

Katılımcılar	Alt Kategoriler		f	%
Öğrenci	Cezayı İşlevsel Bulma	Kamu	4	26,66
		Özel	1	6,66
	Cezayı İşlevsiz Bulma	Kamu	3	20
		Özel	2	13,33
	Hem İşlevsiz Hem İşlevsel Bulma	Kamu	2	13,33
		Özel	2	13,33
	Görüş Yok	Kamu	-	-
Özel		1	6,66	
Toplam		15	100	
Öğretmen	Cezayı İşlevsel Bulma	Kamu	3	20
		Özel	2	13,33
	Cezayı İşlevsiz Bulma	Kamu	4	26,66
		Özel	1	6,66
	Hem İşlevsiz Hem İşlevsel Bulma	Kamu	2	13,33
		Özel	2	13,33
	Görüş Yok	Kamu	-	-
Özel		1	6,66	
Toplam		15	100	

Tablo 18'in devamı...

Katılımcılar	Alt Kategoriler	f	%	
Yönetici	Cezayı İşlevsel Bulma	Kamu	2	
		Özel	3	
	Cezayı İşlevsiz Bulma	Kamu	2	
		Özel	1	
	Hem İşlevsiz Hem İşlevsel Bulma	Kamu	5	
		Özel	2	
	Görüş Yok		-	-
	Toplam		15	100

Katılımcılara, belirtilen eylemleri yaptığı için öğrenciye kısa süreli uzaklaştırma, tasdikname ile uzaklaştırma veya örgün eğitim dışına çıkarma cezası verilmesini nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar, “cezayı işlevsel bulma”, “cezayı işlevsiz bulma”, “hem işlevsel hem işlevsiz bulma”, “görüş yok” alt kategorileri içerisinde değerlendirilmiştir. Tablo 18’de görüleceği üzere, toplam 5 öğrencinin görüşü (4 kamu, 1 özel) “işlevsel bulma” alt kategorisinde, 5 öğrencinin görüşü (3 kamu, 2 özel) “cezayı işlevsiz bulma” alt kategorisinde, 4 öğrencinin görüşü (2 kamu, 2 özel) “cezayı hem işlevsiz hem işlevsel bulma” alt kategorisinde ve son olarak özel okulda okuyan 1 öğrencinin görüşü “görüş yok” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Öte yandan 5 öğretmenin görüşü (3 kamu, 2 özel) “cezayı işlevsel bulma” kategorisinde; 5 öğretmenin görüşü (4 kamu, 1 özel) “cezayı işlevsiz bulma” alt kategorisinde; 4 öğretmenin görüşü (2 kamu, 2 özel) “cezayı hem işlevsiz hem işlevsel bulma” alt kategorisinde ve son olarak özel okulda çalışan 1 öğretmenin görüşü, “görüş yok” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Son olarak 5 yöneticinin görüşü (2 kamu, 3 özel) “cezayı işlevsel bulma” alt kategorisinde; 3 yöneticinin görüşü (2 kamu, 1 özel) “cezayı işlevsiz bulma” alt kategorisinde ve 7 yöneticinin görüşü (5 kamu, 2 özel) “cezayı hem işlevsiz hem işlevsel bulma” alt kategorisinde değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğrencilere, sayılan eylemleri yaptığı için öğrenciye kısa süreli uzaklaştırma, tasdikname ile uzaklaştırma veya örgün eğitim

dışına çıkarma cezası verilmesini nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplar, “cezayı işlevsel bulma”, “cezayı işlevsiz bulma”, “hem işlevsel hem işlevsiz bulma”, “görüş yok” alt kategorileri içerisinde değerlendirilmiştir.

Cezayı işlevsel bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Öğrenci bunda abartıya kaçtıysa, söylediği bazı şeyler kavgaya sebep olmuşsa, diğer öğrencileri olumsuz etkiliyorsa, böyle bir ceza verilebilir diye düşünüyorum. (SK1k)

Siyasal açıdan bir protesto yapmışsa zaten, o yaptığı protesto çok saçmadır bir kere. Siyaset konuşulacak bir yer değil çünkü okul. Öğrenim ya da eğitim görülecek yer. Bunu okulda yapıyorsa kısa süreli uzaklaştırma cezası alabilir. (SK4k)

Bunları yaparken öğrenci, tabi ki bu cezaları göz önünde bulundurması gerekir. ...Eğer öğrenci bu gibi davranışları düşünerek, sonuçlarına katlanarak, bu davranışları sergiliyorsa, sonuçlarına da katlanmak zorundadır. ... (SK6e)

Bence doğru bir şey. Eğer okula geliyorsan, her şeyi tamamen geride bırakman lazım. Mesela arkadaşlarımız var, onu tutuyorlar, onun dediklerini söylüyorlar ama onun ne olduğunu bile bilmiyorlar. Ben buna çok karşıyım. Burada siyaset konuşmamalısın, konuşacaksın da her türlü cezaya katlanmalısın. (SK8k)

Uyarı alması yeterli bence. (SÖ5e)

SK1k, öğrencinin kavgaya sebep olması durumunda cezalandırılması gerektiğini savunmaktadır. Okullarda uygulanacak disiplin cezaları, okulun işleyişinin bozulması eğitim öğretim faaliyetinin aksaması durumlarında uygulandığı için SK1k'nın yaklaşımı idari yaptırım teorisiyle uyumludur. SK4k, okulda siyasete karşıdır ve okulda yapılacak siyasi faaliyetlerin cezalandırılması gerektiğini ve kısa süreli uzaklaştırma cezasının bunun için uygun olabileceğini düşünmektedir. SK6e ise öğrencinin alabileceği cezaları göz önünde bulundurarak hareket etmesi gerektiğini aksi takdirde sonuçlarına katlanmak zorunda kalacağını belirtmektedir. SK8k ise öğrencinin başkasının fikirlerini anlamını bilmeden savunması durumunu eleştirmekte ve siyasi konuların okulda konuşulmasını uygun bulmadığı için öğrencinin cezalandırılması gerektiğini düşünmektedir. SÖ5e ise öğrencinin ceza almasını uygun bulmakla birlikte, bu fiillere uyarı cezası verilmesinin yeterli olacağını düşünmektedir.

Cezayı işlevsiz bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Böyle bir şey olmamalı. Çünkü o özgür olarak yaptığı için cezalandırılmamalı. Böyle bir disiplin cezası verilmemeli. (SK3k)

Onu yanlış buluyorum. Öğrenci kendini ifade ettiği ya da savunduğu için cezalandırılmaz. Daha yüksek mevkideki insanlar onu susturmak için veriyorlar bu cezaları, bence yanlış. Bu durumda düşünce özgürlüğü kalmaz. (SK5k)

Kesinlikle doğru bulmuyorum. Bir öğrenci düşüncelerinden dolayı olduğu ortamdan uzaklaştırılmamalı. Asıl orada düşünce özgürlüğüne kısıtlama getiriliyor. (SK9k)

Bence çok saçma. Sonuçta temel hakları, düşünce özgürlüğü, kendi görüşünü savunması gerekir. Sırf kendi görüşünü belli etti diye, konferans düzenledi diye disiplin cezası alması saçma bence. (SÖ1k)

Tabi ki hayır. Çünkü düşünceni belirtiyorsun, düşünce belirtmek bir suç değil, düşünce belirtmek her bireyin sahip olması gereken bir haktır. (SÖ5e)

Bu alt kategoride görüşlerine yer verilen öğrenciler, bahsedilen özgürlüğü düşünce ve ifade özgürlüğü ile ilişkilendirerek bahsedilen faaliyetleri bu özgürlüğün kapsamında değerlendirmektedirler. Bahsedilen özgürlüğün, düşünce ve ifade özgürlüğü ile ilişkilendirilmiş olması hatalı değildir. Nitekim Kaboğlu (2000,145), toplanma özgürlüğünün düşünce değişiminde bulunma amacıyla bir araya gelme şeklinde ifade etmektedir. Bu alt kategoride görüşleri incelenen öğrencilerin genel düşüncesi, öğrenciye bu faaliyetleri yapması nedeniyle disiplin cezası verilmesi durumunda, düşünce ve ifade özgürlüğünün kısıtlanacağı, hatta ortadan kalkacağı şeklindedir.

Cezayı hem işlevsel hem işlevsiz bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Aslında şöyle bir düşününce bazıları akıllanıyor. Ama dediğim gibi bence bakış açısı çok önemli. Çünkü birden insanların yaptığı değişebiliyor. İyiyken kötü duruma düşebiliyorsun. İşlediğin suça da bağlı ama bilmiyorum. (SK2k)

Özgürlüğü sınırlandırılıyor tabi ki. Şöyle bir şey var, bizim yaş guruplarımız için söylüyorum, yaş sınırlandırması olmalı, çünkü her şeyi serbest bırakırsan, cılkı çıkar, bunu herkes bilir. Derse girmeyenler, sürekli şakalaşmak isteyenler, çok abzürt hareket yapmak isteyenler olabilir. Ama bu öğrencileri sınırlandırma bu şekilde olmamalı. (SK7e)

Bence çok kötü bir şey değil. Siyasal olayların okula karışması çok yanlış. Kınama cezası veya tasdikname verilmesi normal bir şey bence. (Eğitsel amaçlarla bu faaliyetleri yapmasında ceza alması) saçma o zaman. Çünkü eğitim için yapılıyor. (SÖ2k)

Siyasi alanda yapılanlar evet, eğitsel alanlarda yapılanlar hayır. Çünkü ülkemizde ... siyasi görüşlerin çatışması durumunda büyük olayların oluşabileceğini düşünüyorum. (SÖ4k)

Öğrencilerden SK2k, öğrencinin böyle cezalar sayesinde, yaptığı eylemin yanlışlığının farkına varıp, düzelebildiğini; ancak bazı iyi öğrencilerin de bu cezalar nedeniyle kötü öğrenciler durumuna düşebildiğini söylemektedir. Aslında SK2k bu yorumuyla cezalara ilişkin genel bir değerlendirme yapmaktadır. SK7e ise her ne kadar bu cezaların öğrencinin özgürlüğünü sınırlama sonucunu doğurduğunu belirtse de, öğrenci serbestlik nedeniyle kendi sınırlarını belirleyememesinden kaynaklanabilecek sorunların giderilmesini sağlayabileceğini savunmaktadır. SÖ2k, okulda siyaset yapılmasını yanlış bulduğunu, SÖ4k ise çatışmaya yol açabileceği için bunların cezalandırılması gerektiğini belirtmektedir.

Görüş yok alt kategorisinde değerlendirilen görüş şudur:

O öğrencinin sonuçta o özgürlüğünü kısıtlamış olmuyoruz. Okul öğrencinin düşüncesini kısıtlamış olunca, öğrenci de fikrini değiştirebilir. Bilmiyorum yani bir fikrim yok bu konuda. (SÖ3e)

Görüldüğü gibi öğrenci, SÖ3e bu konuda bahsedilen cezalar nedeniyle öğrencinin, dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün kısıtlanıp kısıtlanmadığı konusunda tereddüt yaşamaktadır.

Öğretmenlerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlere, sayılan eylemleri yaptığı için öğrenciye kısa süreli uzaklaştırma, tasdikname ile uzaklaştırma veya örgün eğitim dışına çıkarma cezası verilmesini nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar, “cezayı işlevsel bulma”, “cezayı işlevsiz bulma”, “hem işlevsel hem işlevsiz bulma”, “görüş yok” alt kategorileri içerisinde değerlendirilmiştir.

Cezayı işlevsel bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Özgürlüklerini aşırı kullandıkları ve başkalarının özgürlüklerine engel olduklarını düşünüyorum. Önce söylediğim gibi, farklı kesimler kendilerini ifade etmeyi

kavgasız gürültüsüz yapabilseler sorun yok, ama henüz bu olgunlukta değiliz. Bu benim özgürlüğüm kişisel hakkım diye her şeyi yapmamalıdır, belli ölçütleri olmalı. (ÖK5e)

...Şu anda yine de mevcut ortamda bunların (cezaların) normal olduğunu düşünüyorum. Bir süre daha böyle gidecektir ama son zamanlarda AB'ye uyum süreci içerisinde gerek politik yapıda gerek eğitim yapısındaki değişikliklerin bu tür meseleleri daha serbestleştireceğini düşünüyorum. (ÖK8e)

İşte dediğim gibi kuralları koyanlar biz değiliz. Kurallar koyulmuşsa da, kurallar delinmek için değildir. (ÖK9e)

Eğitsel amaçlarla yine uyarılabilir. Çünkü bu etkinlikler öğrenme amacıyla yapılıyor. Ancak siyasi amaçlarla bunları yapamaz. Siyasi amaçlarla yaparsa ceza verilmelidir.(ÖÖ1k)

Ben yine siyasette bulunduğu için...Bu çocuklar kendileri, bir şeyler öğrenmek için, bir şeyler öğretmek için başvuracaklar. Siyaset işin içine girince, başka şeyler düşünüyorum. (ÖÖ3e)

Cezayı işlevsel bulma alt kategorisinde görüşleri incelenen öğretmenlerin, öğrencilerin bahsedilen faaliyetler nedeniyle ceza almalarının uygun olduğu görüşündedirler. Öğretmen, ÖK5e öğrencilerin özgürlüklerini aşırı kullandıklarını ve başkalarının özgürlüklerine engel oldukları için cezalandırılması gerektiğini düşünmektedir. Oysa öğrenciye, başkasının hak ve özgürlüklerine engel olmadan kendi hak ve özgürlüğünü nasıl kullanacağı okullarımızda öğretilir. Bu noktada asıl sorgulanması gereken, eğitim sistemimizin, okullarımızın, öğretmenlerimizin bunu ne kadar gerçekleştirebildiğidir. Yoksa öğrencinin bunları bilmediğine ya da olgun olmadığına dayanarak, onu cezalandırmak çözüm olmayacaktır. ÖK8e ise mevcut hukuki durumda bu cezaların kaçınılmaz olduğunu ancak AB uyum yasaları sayesinde durumun iyileşebileceği kanaatindedir. Bu noktada, meslek örgütleri, sivil toplum örgütleri ve eğitim paydaşları işbirliğine girerek, mevzuatın ve genel anlamda eğitim anlayışının iyileştirilmesi yönünde çalışabilecekken, neden AB uyum yasalarının kurtarıcı gibi görüldüğü sorusu akla gelebilir. ÖK9e'nin savunduğu mevcut kurallara uyma zorunluluğu, yine akla Anayasa'ya aykırı olabileceği yönünde ciddi bir şüphe barındıran kuralların, hukuk dünyasından kaldırılmasına yönelik herhangi bir adım atmak yerine, büyük bir sadakatle uymak, ne kadar uygun bir davranış olacaktır, sorusunu akla getirebilir. Son olarak ÖÖ1k ve ÖÖ3e, siyasi amaçlarla bahsedilen özgürlüğün kullanılmasına karşı çıkmaktadırlar. Bu nedenle öğrencinin cezalandırılmasını uygun bulmaktadırlar.

Cezayı işlevsiz bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Mutlaka cezai olandan farklı bir yol tercih edilmeli. Ama buna yönelik alıp da ben siyasetçi değilim veya devletin üst bu alanda karar vericilerinden değilim. Farklı metotlar geliştirilebilir ve farklı yollarla bu işler çözülebilir diye düşünüyorum. (ÖK1e)

Çok uygunsuz. (ÖK3k)

Bu noktada disiplin cezası verilmesine karşıyım. ... (Bu) yöntem benim için fazla. Disiplin cezası verebilmek için, ciddi anlamda okul ve arkadaş çevresine zarar vermiş olması lazım bana göre. (ÖK6k)

Doğru bulmuyorum, bu tür şeyler engellenmek yerine teşvik edilmeli, bunlar cezalandırılmamalı. Örgütlenmek, örgütlülüğün gereği olan eylemleri yerine getirmek, onları yaşama geçirmek, bir disiplin sorunu olarak algılanmamalı. (ÖK7e)

Cezayla öğrencinin bu tür yatkınlıklarının çözülmeyeceğini, öğrencinin kazanılması gerektiğini düşünüyorum. (ÖÖ4k)

Cezayı işlevsiz bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşlerden ÖK1e, genel anlamda cezadan yana taraf olmadığı için bu konuda da öğrencinin istenmeyen davranışlarının düzeltilmesi için ceza yerine farklı yöntemlerin uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle öğrenciyi cezalandırmak yarar sağlamayacaktır. Öte yandan ÖÖ4k, benzer şekilde öğrencinin cezalandırma yöntemiyle ıslah edilemeyeceğini ve dernek, toplantı, gösteri yürüyüşü kapsamında değerlendirilebilecek faaliyetleri yapmaya devam edebileceğini savunmaktadır. ÖK6k ise öğrencinin disiplin cezası almasını, objektif bir koşula bağlamıştır. Bu koşul da okula ve arkadaş çevresine ciddi şekilde zarar vermektir. Bu koşul sağlanmadıkça öğrenciyi ceza verilmesini ÖK6k uygun bulmamaktadır. Son olarak ÖK7e, bahsedilen özgürlüğün muhtevasına vurgu yaparak, bu özgürlüğün tam anlamıyla kullanılabilmesi için, bu tür faaliyetlerin disiplin suçu olarak görülmemesi gerektiğini savunmaktadır.

Cezayı hem işlevsel hem işlevsiz bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşler:

O benim zaten hiç onay verdiğim bir şey değil. Şiddet, saygısızlık ve başkasının hayatını tehdit durumlarında ben o tür şeyleri uygun buluyorum. Anti sosyal davranışları da ekleyebilirim buna. Onun dışında düşüncelerini sunabilirler, konuşabilirler, paylaşabilirler ama zorlayamazlar. (ÖK2k)

Şu anda engelliyor. Onlar yasak şu anda, her birisi suç. Siyasi bir örgüte ya da siyasi partiye üye olmak, okuldan atılmayı gerektirir zaten. Onlar suç. Şu anda zaten engelli onlar. Yasak onlar şu anda okullarda. ... Ama şu şekilde, şu ortamda bu durumda çocuklar eğer lisede siyaset olsa, partiler siyasetçiler emin olun ki çocukları piyon olarak kullanırlar. Şu anda çok sakıncalı. Ama öğrencilere bu ders olarak okutulabilmeli. Hak aramanın ne olduğu, karşıya saygının ne olduğu öğretilmeden bunlar olmaz.” ÖK4e

Eğitim açısından olursa yanlış buluyorum. Farklı şekillerle değerlendirilebilir ama siyasi amaçlı yapılıyorsa tabii ki gerekiyorsa yapılmalı yani. (ÖÖ2e)

Açık lise vs. ben bunları doğru bulmuyorum. Ama okulun da mevzuatı var, orada da belirtilmiş. Şimdi onun dışına çıktığı zaman öğrenci, okulun yine mevzuata bağlı olarak bir refleks göstermesi gerekiyor. Keşke sonuçları bu olmasa, tasdikname ile uzaklaştırma ya da örgün eğitim kurumları dışına çıkarma olmasa. (ÖÖ6e)

ÖK2k, öğrencilerin düşüncelerini sunmasından, konuşmasından, paylaşmasından yana olmakla birlikte öğrencilerin şiddet yoluyla, saygısızlıkla veya tehditle karşısındakileri zorlaması durumunda ceza verilmesini uygun bulmaktadır. Ona göre bu olumsuzluklar söz konusu olmadıkça öğrenciye ceza verilmemelidir. ÖK4e, okulda siyasetin yasak olduğunu bu nedenle suç teşkileceğini, ancak öğrencilere ders olarak saygı içerisinde hak aramanın öğretilmesi gerektiğini, aksi takdirde öğrencilerin piyon olarak kullanılabilceğini belirtmektedir. ÖK4e'nin ifadelerinden, söz ettiği gibi bir dersin olması durumunda öğrencilerin cezalandırılmasına gerek olmayacağını düşündüğü sonucuna ulaşılabilir. ÖÖ2e, eğitsel amaçlı öğrencilerin yapacağı faaliyetlerinden dolayı öğrencinin cezalandırılmasını yanlış bulurken, siyasi amaçlı faaliyetler nedeniyle öğrencinin cezalandırılması gerektiğini savunmaktadır. ÖÖ6e, her ne kadar öğrencilere, örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezası verilmesini uygun bulmuyor olsa da, okulun mevzuatt bağlı olduğu için bu cezaları vermek zorunda olduğunu belirtmektedir.

Görüş yok alt kategorisinde değerlendirilen görüş şöyledir:

Zor sorular bunlar. Daha önce hiç bizim okulumuzda böyle şeyle karşılaşmadık biz. ... (ÖÖ5e)

ÖÖ5e, daha önce okullarında böyle bir sorunla karşılaşmadıkları için, konuyla ilgili görüş bildirmemiştir.

Yöneticilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan yöneticilere, sayılan eylemleri yaptığı için öğrenciye kısa süreli uzaklaştırma, tasdikname ile uzaklaştırma veya örgün eğitim dışına çıkarma cezası verilmesini nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Yöneticilerin verdikleri cevaplar, “cezayı işlevsel bulma”, “cezayı işlevsiz bulma”, “hem işlevsel hem işlevsiz bulma”, “görüş yok” alt kategorileri içerisinde değerlendirilmiştir.

Cezayı işlevsel bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Yerinde buluyorum. (YK1e)

Bu bizim tamamen dışımızdadır. Milli eğitimin camiasında olduğumuz için, böyle bir şeyi yapmak istiyorsa, yeri okul değil. Bunu liseyi bitirecek, çıkıp istediğini yapacak ama bu dernekti, yürüyüştü, yeri okul değil. Kesinlikle okul değil. (YK4k)

Hiç bir ceza vermemek, çok küçük bir ceza vermek... Her şeyin bir yaptırımı var sonuçta. Piyasalardaki uzmanlar gibi, yirmi beş kuruşa yirmi beş kuruşluk, bir liraya bir liralık fiş alabiliyorsunuz. Olması gerekir diye düşünüyorum. (YÖ1e)

Burada (öğrencinin) seçici davranması gerekiyor. Derneklerin bir sürü farklı, o yaştaki öğrencilerin katılmaması gereken, ters yönde etkilenmelerine sebep olabilecek değişik kurumlar, kuruluşlar, örgütler olabilir, o tip derneklerden kesinlikle ayrı durmaları gerekir. Seçici davranmak gerekir. Öğretmenle, veliyle irtibatlı bir şekilde, bunların sağlanması gerekir. Öbür türlü tabii olduğunda hakikaten problemler çıkabiliyor. Doğudaki olayların neticesi gibi. O zaman da cezalandırmalar, yani istemeye istemeye de olsa olması gerekir, çünkü etkilenir öğrenciler. (YÖ3e)

Özgürlüklerinin kısıtlandığını düşünmüyorum. Herkes sorumluluğunu yerine getirmeli, toplum içindeki kurallara kişi uymuyorsa cezasını çekmeli. (YÖ4k)

Cezayı işlevsel bulma alt kategorisinde görüşleri değerlendirilen yöneticilerden YK4k, öğrencinin okul içerisinde siyasi niteliği olan faaliyetlerde bulunamayacağını, ancak liseyi bitirdikten sonra istediği takdirde bahsedilen özgürlük kapsamındaki faaliyetleri yapabileceğini ileri sürmektedir. YÖ1e, öğrencinin yaptığı davranışın ağırlığına göre ceza verilmesini savunmaktadır. YÖ1e'nin görüşünün genel anlamda ceza adaletiyle bağdaştığı düşünülebilir. YÖ3e, her ne kadar cezalandırmaya çok taraftar olmasa da öğrencilerin “bazı ters yönde etkilenmelerine sebep olabilecek değişik kurumlar” la ilişki kurmaları halinde cezalandırılması gerektiğini düşünmektedir. YÖ4k ise kişinin toplum kurallarına uymaması durumunda cezalandırılması gerektiğini savunmaktadır.

Cezayı işlevsiz bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

...Orta öğretim kurumlarında cezayı doğru bulmuyorum. Orada da ceza değil eğitim vermek gerekiyor alternatif. Çocuk siyaseti öğrenmek istiyor. Buna yönelik bir şey var. Belki yarın lider olacak, o zaman ona bu seçmeli dersler arasında belli dersler koyalım siyaset yapmayı da öğrensin, dernek kurmayı da öğrensin. Ya da onun dışında toplumsal çalışma saatleri koyalım çocuk orada onu yapsın. Biraz daha kontrol altında, biraz daha bilinçli olmalarını arzu ediyorum. Cezalar sınırlama kısıtlama gibi etkiler doğuruyor tabi ki. Psikolojilerini bozduğuna inanıyorum çocukların, bunlar doğru davranışlar olmayabilir ama kime göre doğru davranışlar değil. Bu insanın düşüncesini ifade etmesi, gösteriyle ifade etmesi ya da herhangi bir dernek çatısı altında örgütlenerek ifade etmesi bir hak. Düşünce özgürlüğü de varsa, o kişi düşüncesini ifade etmek durumunda, bu bir haksız eğer o toplumda. Bu kişi düşüncesini ifade etti hem düşünce özgürlüğü var hem de cezası var. Düşüncenin cezası olur mu olmaz. O zaman bu bir haktır demeyeceksiniz, şöyle düşünürseniz bu hakkınız var diyeceksiniz. (YK5e)

Tabi bu cezalar ister istemez olumsuz etkiler, disiplin cezası. Orada o yönetmelik o şekilde durduğu sürece yapamayacaklardır. (YK8e)

Çocuğa tastikname verilmesi, siciline işletilmesi, her ne olursa olsun o yaş grubu için, cezaları ben kategorize etmiyorum, o kadar çok yıpratılması doğru değil yani yapılmamalı. (YÖ6e)

YK5e, öğrencilere bahsedilen özgürlüğün kullanılabilceği yolların eğitim sistemi tarafından öğretilmesi gerektiğini, bunun eğitimin siyasal ve toplumsal işlevi kapsamında okulun yapabileceğini söylemektedir. Bu bağlamda yöneticiye göre düşüncenin cezası olmamalıdır. YK8e, yönetmelik nedeniyle öğrencinin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü kullanmadığını belirtmektedir. YÖ6e, cezaları kendi bağlamında değerlendirerek, bu cezalar ağır cezalar olduğu ve öğrenciyi yıpratacağı için verilmemesi gerektiğini savunmaktadır.

Cezayı hem işlevsel hem işlevsiz bulma alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Eğitsel amaçlı yapmasında sakınca bulmuyorum. Ama siyasal amaçlı yaptığında bu siyasinin kapsamını da bilmek gerek. eğer başkalarına zarar verici şekilde oluyorsa doğru olduğunu düşünüyorum. (YK2k)

Siyasi düşünce haricinde bence verilmemesi lazım. (YK3k)

Bu eylemlerin siyasi olmaları durumunda cezalandırılmaları gerektiğini düşünüyorum. Biz bu noktada uygulayıcı olduğumuz için çok fazla inisiyatif kullanma şansımız yok. Şunu baz alıyoruz biz, zarar gören var mı? Zarar gören olmadığı zaman çok fazla ceza taraftarı olmadığını söylemiştik. Uygulamayı gerçekleştirdiğimiz ortamda hep bunu dikkate alıyoruz. Zarar gören olmadığı zaman hiç kimsenin ifade özgürlüğüne, tabi ki yıkıcı, bölücü, parçalayıcı, birbirine

zarar veren noktaya gitmiyorsa, buna engel olmak mümkün değil zaten, böyle bir ceza yöntemini benimsemiyoruz. (YK6e)

Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma değil, tasdikname ile uzaklaştırma da değil, öncelikle eğer tabi durumunu da bilmek lazım, o durumda, kısa süreli uzaklaştırma cezası olabilir. Ondan sonraki davranışlarını gözleyerek, olumlu yönde seyrediyorsa diğer cezalara gerek yoktur bence, o kadar da katı olmamak lazım diye düşünüyorum. (YK7e)

Cezaların belirleyicisi biz olmadığımızdan dolayı bu tür davranışları cezası geçiştiremiyoruz. Ancak gençliğin bu tür sorunlarını uygun yerlere, uygun bir şekilde çözümleriyle beraber sunulacak çözümlerinin sağlanmasına katkıda bulunulabilir. (YK9e)

Şu anki Türkiye'nin gerçeği bunlar. Ben insanların temel hak ve özgürlükleri çerçevesinde her zeminde ve şartta kendini ifade edebilmesi taraftarıyım. Ama bir başka kişiyi, grubu, zümreyi veya inanişi rencide etmeden tahkir etmeden öğrenci bunları yapabilmeli. Bu benim görüşüm ama insanların kişisel görüşleri mevcut yönetmeliklerle bazen çelişebiliyor. Şu an bizim tabi olduğumuz yönetmelik de maalesef bunlar. (YÖ2e)

Ben yönetici olarak bağımlılık yapan maddelerin kullanımı, taciz, cinsel içerikli ya da farklı, fiziksel şiddet, ciddi anlamda yaralamaya gaspa giden olaylar dışında hiçbir olayın tasdikname ile uzaklaştırma, örgün eğitim dışına çıkarma cezası gerektiren bir durum olduğunu düşünmüyorum. ... Onun dışında siyasi de olsa, politik de olsa, ben örgün eğitim dışına çıkarma ya da tasdikname ile çıkarma cezalarını uygun görmüyorum, saydığım davranışlar dışında. (YÖ5e)

Yöneticilerden YÖ5e, diğer öğrencilere zarar verilmedikçe cezalandırmaya karşı çıkmaktadır. Ancak YÖ6e'nin ifade ettiği durumlarda verilecek cezayı uygun bulmaktadır. YK2k, YK3k ve YK6e eğitsel amaçlı yapılacak faaliyetler nedeniyle öğrencilerin cezalandırılması gerektiğini savunmaktadır. YK7e ise öğrenciye kısa süreli uzaklaştırma cezası verilmesini yeterli bulmakta, diğer cezaların verilmesini öğrencilere karşı katı davranmak olarak değerlendirmektedir. YK9e, yöneticilerin cezalarla bağlı olduğunu belirtmekle beraber, bu tür sorunlara daha uygun çözümler bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Benzer şekilde YÖ2e, öğrencilerin özgürlüklerini üçüncü kişilere zarar vermedikçe kullanmaları gerektiğini savunmakla beraber, yönetmelik gereğince bu cezaların uygulanmak zorunda olduğunu söylemektedir.

Öğrencilerin düşünce ve ifade özgürlüğüne ilişkin katılımcıların görüşlerinde rastlandığı gibi, öğrencilerin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne ilişkin görüşlerinde de sıklıkla "çatışma" olacağı kaygısına rastlanmaktadır. Bu noktada çatışmaların gerçekten olumsuz sonuç doğuran, kaçınılması gereken bir olgu olup olmadığı sorusu akla

gelebilir. Girard ve Koch (1996'dan akt. Türnüklü, 2006, 13), çatışma olgusuna ilişkin anlamlandırmaların bireyin kişisel deneyimlerinin bir yansıması şeklinde ortaya çıktığını ve kişisel kavramlaştırmaların genellikle öfke, nefret, kayıp ve ihanet gib duygusal kavramlarla ilişkili olduğunu belirtmektedirler. Bu bağlamda bahsedilen özgürlüklerin okulda kullanılması durumunda çatışma olabileceği yönündeki endişelerin, hem katılımcıların bireysel deneyimlerinden, hem ülkemizde yaşanan ve katılımcıların da zaman zaman dile getirdikleri 12 Eylül olaylarından kaynaklandığı düşünülebilir. Öte yandan Türnüklü'nün şu görüşleri de anlamlıdır (Türnüklü, 2006, 39). Ona göre: “okullar, kişiler arası çatışmaların ortaya çıkma sıklıklarını azaltmaya çalışmamalıdır. Bunun yerine, işbirliğine yönelik strateji ve taktikleri kullanarak ortaya çıkan çatışmaların yapıcı, barışçıl, bütünleştirici ve sağlıklı bir yolla nasıl yönetileceği üzerinde durulmalıdır.”

Katılımcıların görüşleri değerlendirildiğinde, özellikle “cezayı işlevsel bulanların”, cezayı savundukları görülmektedir. Onlara göre suç, okul ortamında kuralların çiğnenmesidir. Cezalandırıcı yaklaşıma göre, kuralları çiğneyenlere karşı, kurallar işletilerek ceza uygulanmalıdır. Ancak onarıcı yaklaşım suçun, kişilere ve kişiler arası ilişkilere şiddet uygulanması olduğunu ve bu durumun yapılan yanlış ve yıkıcı davranışın düzeltilmesi ve onarılması yönünde bir yükümlülük yarattığını savunur. Disipline onarıcı bir süreç olarak yaklaşılması durumunda, zarar veren kişiye verdiği zararı onarmak için fırsat sunularak, ilişkiyi onarmasını sağlamak amaçlanır. Amaç ilişkinin, diyalog, müzakere ve arabuluculuk yoluyla onarılmasıdır (Zehr, 2005 ve Drewey, 2004'ten akt. Türnüklü, 2006, 6, 7). Oysa bahsedilen faaliyetleri yapması nedeniyle cezalandırılması istenen öğrencilerden, bir zarar ortaya çıkmışsa bunları gidermesi, eğer ilişkilerde incinme, bozulma söz konusuysa bunların onarılmasının talep edilmesi, okulda bozulan düzenin daha kolay kurulmasını ve disiplinin yeniden sağlanmasını mümkün kılabileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların Okuldaki Disiplin Kurallarının Belirlenmesinde Öğrencilerin Katılımına İlişkin Görüşleri

Aşağıda katılımcıların, okulda uygulanacak disiplin kurallarının, öğrencilerin öğretmenleri ve yöneticileriyle birlikte de belirlemesinin doğuracağı sonuçlar hakkındaki görüşlerine yer verilmektedir.

Tablo 19. Okuldaki Disiplin Kurallarının Belirlenmesinde Öğrencilerin Katılım Hakkını Kullanmalarının Sonuçlarına İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Dağılımı

Katılımcılar	Alt Kategoriler		f	%
Öğrenci	Olumlu etkileri olacağına inananlar	Kamu	7	46,66
		Özel	4	26,66
	Herhangi bir etkisinin olmayacağına inananlar	Kamu	2	13,33
		Özel	2	13,33
	Toplam		15	100
Öğretmen	Olumlu etkileri olacağına inananlar	Kamu	6	
		Özel	6	
	Olumlu etkileri olmayacağına inananlar	Kamu	3	
		Özel	-	
	Toplam		15	100
Yönetici	Olumlu etkileri olacağına inananlar	Kamu	3	27,27
		Özel	2	18,18
	Herhangi bir etkisi olmayacağına inananlar	Kamu	2	18,18
		Özel	-	-
	Olumlu etkileri olmayacağına inananlar	Kamu	2	18,18
		Özel	2	18,18
	Toplam		11	100

Katılımcılara okulda uygulanacak disiplin kurallarının, öğrencilerin öğretmenleri ve yöneticileriyle birlikte de belirlemesinin ne gibi sonuçlar doğuracağı sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplar, “olumlu etkileri olacağına inananlar” ve “herhangi bir etkisinin olmayacağına inananlar” şeklinde iki alt kategoriye ayrılarak değerlendirilmiştir. Tablo 19’da görüldüğü üzere, 11 öğrencinin görüşü (7 kamu, 4 özel) “olumlu etkileri olacağına inananlar” ve 4 öğrencinin görüşü (2 kamu, 2 özel) “herhangi bir etkisinin olmayacağına inananlar” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar, “olumlu etkileri olacağına inananlar” ve “olumlu etkileri olmayacağına inananlar” şeklinde iki alt kategoriye ayrılarak değerlendirilmiştir. Tablo 19’da görüldüğü üzere, 12 öğretmenin görüşü (6 kamu, 6 özel) “olumlu etkileri olacağına inananlar” alt kategorisinde, kamu

okulunda görev yapan 3 öğretmenin görüşü olumlu etkileri olmayacağına inananlar” alt kategorisinde ele alınmıştır. Son olarak, 5 yöneticinin görüşü (3 kamu, 2 özel) “olumlu etkileri olacağına inananlar” alt kategorisinde, kamu okulunda görev yapan 2 yöneticinin görüşü “herhangi bir etkisi olmayacağına inananlar” alt kategorisinde ve 4 yöneticinin görüşü (2 kamu, 2 özel) “olumlu etkileri olmayacağına inananlar” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. 4 yöneticinin görüşü mevcut durum hakkında bilgi vermekten ibaret olduğu için kategoriler bağlamında değerlendirilmemiştir.

Öğrencilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğrencilere, okulda uygulanacak disiplin kurallarının, öğrencilerin öğretmenleri ve yöneticileriyle birlikte de belirlemesinin ne gibi sonuçlar doğuracağı sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplar, “olumlu etkileri olacağına inananlar” ve “herhangi bir etkisinin olmayacağına inananlar” şeklinde iki alt kategoriye ayrılarak değerlendirilmiştir.

Olumlu etkileri olacağına inananlar alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Psikolojik olarak biz böyle düşünmüştük, buna uyulmalı diyerek, beraber yaptığı, beraber çalıştığı için ona uyar. Çünkü kurallar çiğnenmek için vardır psikolojisiyle öğrenci, ben nasılsa bu kuralı çiğnerim diyerek şey yapıyor. Ama o kendi yaptığı bir çalışma olduğu için, ona saygı duyacaktır. (SK3k)

Bence böyle bir durumda öğrenciler bildiklerini okumazlardı. ... Herkesin fikri alınmalı okulun kuralları koyulurken, demokrasi demek özgürlük demek bu bence. ... (SK4k)

Daha iyi olur. En yüksek mevkideki insanlar kendilerince bu kuralları hazırlıyorlar ama öğrencileri düşünmüyorlar bir sözcü öğrenci olmalı onlar müdürlerle görüşmeli kurallar hazırlanırken. Kendi görüşleriyle oluşturulan kurallara daha çok uyarlar. Böylece disiplin sorunları ortaya çıkmaz. (SK5k)

Bence öğrenciler uyabilirler. Disiplin cezaları öğretmenler ve okul yöneticileri tarafından alınıyor ve öğrenciye hiçbir şey sorulmadan uygulandığı için de o öğrencileri olumsuz yönde etkileyebiliyor. Ama Öğrencilerin de fikirleri alındığında, okul yönetimine öğrencilerin de katkısı olduğunda, öğrenciler üzerinde olumlu etki yaratabilir. (SK6e)

Tabi kesinlikle daha çok uyarlar. En azından idarenin şunu deme şansı olur: biz size o fırsatı tanıdık, kendiniz bu kuralları yaptınız, bunu ihlal edemezsiniz. İhlal ettikleri zaman da öğrenciye söylerler, sen kendin bu kuralı koydun, nasıl ihlal edebiliyorsun? (SK7e)

Bence öğrenciler daha çok kurallara uyarlar ... Gerçekten bilinçli olarak bir şey olursa öğrenciler bunlara daha çok uyarlar. (SK8k)

Bence her okul kendi kapasitesini, kendi portföyünü daha iyi bildiği için her yerde aynı kuralların olması, her okul için iyi değil diye düşünüyorum. Başta adaptasyon zorluğu olabilir, sonuçta daha önce hiç yapılmadı. Başta sıkıntı olabilir. Müdür, rehberlik, öğretmenler bunun aksayan yönlerine yönelik çalışmalar yaparlarsa olumlu bir şey ortaya çıkabilir diye düşünüyorum. (SK9k)

Bu cezalar verilirken öğrenciye danışılması gerekiyor. Öğrenci kurumun kurallarına uymak yerine kendi belirlediği kurallara uyulması daha mantıklı. Bence uyma oranı artar. (SÖ1k)

Öğrenciler de araya girse daha iyi olur tabi. Sonuçta aralarından birisi, öğrencilerden birisi o da disiplin davranışlarını yazacak. Güzel olabilir yani, olabilir. Daha etkili olabilir. (SÖ3e)

Birlikte belirlesek mesela, çok uç şeyler olabilir, mesela hiçbir şeyin cezası olmasın gibi, öneriler kesinlikle olacaktır herhangi bir okulda, öyle bir önerinin de kabul edilmesi doğru değildir, ama birlikte çalışılması, öğrencilerin yardım ediyor gibi olması, öğrencilerin idareye olan güvenini arttıracaktır diye düşünüyorum. (SÖ5e)

Daha mutlu, daha demokratik bir ortam oluşur. Yaptırımları beraber belirledikleri için kimse şikayetçi olmayacaktır. (SÖ6e)

Yukarıda yer verilen görüşlere bakıldığında öğrencilerin kuralların oluşturulmasında kendilerine danışılması durumunda, kuralları daha fazla benimseyecekleri ve daha fazla uyacakları böylece disiplin sorunlarının azalacağını vurguladıkları görülmektedir. Öte yandan, demokratik bir ortamın oluşmasını, öğrencilerin yönetime güvenmesini sağlayacağı da belirtilmiştir (SÖ5e, SÖ6e).

Herhangi bir etkisinin olmayacağına inananlar alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Değişen bir şey olmaz bence, çünkü öğrenci her yerde öğrenci. ... Bazı öğrencilerse bunları takmayabilir, böyle ceza mı varmış diye hiç önemsemeyebilir bence. Öğrencinin yapısına göre değişir. (SK1k)

... Tabi kişiden kişiye değişir, kendi belirlese bile kimisi kurallara uymayabilir. (SK2k)

Bence birazcık etkiler ama çok fazla etkileyeceğini düşünmüyorum. Çünkü öğrencinin kendi şeyi, yine aynı şeyi yapar bence. Sonuçta kendimizi ifade ediyoruz. Daha çok kurallara uyuyoruz ama uymayan yine uymaz sonuçta. (SÖ2k)

... Kurallara uymada değişiklik olmaz, herkes bildiğini okur. (SÖ4k)

Yukarıda yer verilen görüşlerin ortak noktası, kuralların belirlenmesinde öğrencinin katılım hakkını kullanmış olması, kuralların

benimsenmesini sağlamayacağı ve bunun nedenin de öğrencinin kişiliğinden kaynaklandığıdır. Ancak öğrencilerin bu söyleminin bir ön yargı olabileceği akla gelmektedir. Burada dikkati çeken diğer bir husus ise bu tür uygulamaların herhangi bir etkisinin olmayacağına inanan öğrencilerin tamamının kız olmasıdır.

Öğretmenlerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlere, okulda uygulanacak disiplin kurallarının, öğrencilerin öğretmenleri ve yöneticileriyle birlikte de belirlenmesinin ne gibi sonuçlar doğuracağı sorulmuştur. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar, “olumlu etkileri olacağına inananlar” ve “olumlu etkileri olmayacağına inananlar” şeklinde iki alt kategoriye ayrılarak değerlendirilmiştir.

Olumlu etkileri olacağına inananlar alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Olur, çok uygun. Bence zaten paylaşım her zaman için çözümdür. Çünkü öğrenciler kendi sorumluluklarını aldıkları zaman, bu kararı ben aldım deyip daha verimli çalışıyorlar, ya arkasında duruyorlar, paylaşmak gerek evet. Uyma oranı artar bence. ....(ÖK2k)

Öğrenci, öğretmen, yönetici hepsinin fikri alınmalı ve disiplin kuralları belirlenmelidir. Yoğun olarak yetişkinler öğrenciyi yönlendirmeli, çünkü öğrenciler ne iyi ne kötü ne doğru ne yanlış bilmeyebilirler. Öğrenciler buna inanmış olurlar ve disiplin cezalarında fikirlerinde kısmen de olsa yer verilmiş olur, böylece daha fazla (kurallara) uyarlar. (ÖÖ1k)

Öğrenciler, öğretmenler, veliler her taraftan olması gerektiğini düşünüyorum. Tabii ki öğrenciler kendi fikirlerini savundukları için kendi düşüncelerini ortaya kattıkları için daha fazla uyarlar diye düşünüyorum. Daha olumlu sonuçlar alabiliriz. ... (ÖÖ2e)

Çocuğun o kuralların oluşturulmasına çocuğun kendi katkısı varsa kesinlikle daha fazla uyar. O sürecin içerisinde yer alırsa çocuk ve okulun çoğunluğunun onayı ile alacak bir kararla, kesinlikle bir etkisi olur. (ÖÖ6e)

Görüldüğü gibi yukarıda görüşlerine yer verilen öğretmenler, öğrencinin okulda uyulması gereken kuralların belirlenmesine katkı sağlarsa, öğrencilerin daha fazla kurallara uyacağını düşünmektedirler. Öte yandan öğretmenlerden ikisi öğrencilerle uzlaşma sağlanmasını özel olarak ifade etmişlerdir. Hatta ÖK3k, bu uzlaşma sayesinde kurallara uyulmaması

durumunda öğrenciye kuralların birlikte hazırlandığının hatırlatılabileceğini ve kurallardan sorumlu tutulabileceğini vurgulamaktadır.

Tabi. Hatta öğrencinin de bu konuda çok ciddi olarak fikri sorulmalı. ... Siz kuralları baştan koyarsanız ve karşılıklı bir mutabakat sağlarsanız elbette ki onlara uymak her iki taraf için de daha kolay olacaktır. İşte o zaman asıl kurallara uyulmazsa, dönüp hesap sorma şansınız hakkınız vardır. (ÖK3k)

Kesinlikle doğru bir yöntem olur. ... Mesela öğrencinin katılımıyla birtakım kuralların taslağını çıkarsak, ekleme çıkarma yapsak herkesin imzasına sunsak daha iyi sonuç alırız. Toplumsal uzlaşdır bu bir tür. ... Kuralların birlikte belirlenmesine taraftarım. Katılımcı oldukları sürece bence öğrenciler daha fazla uyarlar. ... (ÖK5e)

Öğretmenlerden ÖK1e, ÖÖ3e, ÖÖ4k ve ÖÖ5e kendi okullarında bu tarz uygulamaların yapıldığını ve olumlu sonuçlar alındığını belirtmişlerdir:

Bence öğrencinin üzerinde pozitif etkileri olur ve hatta bu tip konularda bazı okullarda bu tip çalışmaların yapıldığını görüyoruz. Öğrenci temsilcilerinin de alınıp, okul başkanlarının da alınıp bu tür faaliyetlerde görevlendirildiklerini biliyorum. ... Çocuklar vasıtasıyla çocuklara aktarılmasının olumlu etkileri söz konusu oluyor. (ÖK1e)

Öğrenciler zaten katılmalı, o organizasyonun için de öğrenciler zaten olmalı. ... Öğrenciler her şeyin içindeler, okul başkanlarımız var bizim, okul başkanlarını aktif bir biçimde çalıştırdığımız sürece hiçbir sıkıntı olacağını sanmıyorum, onu öğrenciler seçiyor. (ÖÖ3e)

Daha etkili olur. Uyuma noktasında olumlu dönütler alınır. ... Onlarla birlikte sınıflarda aldığımız kararlara daha çok uyuluyor. Uymayanlar da oluyor tabi ama. Uyanlar daha gönülden uyuyor, daha başarılı oluyor. (ÖÖ4k)

Olur, biz bazen bunu yapıyoruz, her disiplin kuralı için değil de. Öğrencilere soruyoruz, nasıl yaparız, bu ne olmalı, gibi şeyler yaptığımız oldu, bence daha iyi. Onlar da işin içinde. Ben bu kurala uyacağım, kural bu olsun diyor, çok etkili olur. (ÖÖ5e)

Öte yandan öğretmenlerden ÖK4e ve ÖK8e'nin konuyla ilgili değerlendirmelerinde, adem-i merkeziyete vurgu yaptıkları görülmektedir. Öğretmenler, kuralların belirlenmesi konusunda sınırlı da olsa okullara yetki tanınmasının, merkeziyetçiliğin yaratacağı sıkıntıları gidereceği yönünde görüş bildirmişlerdir. Ancak ÖK8e'nin görüşlerinde, çocuğun katılım hakkını kullanmasından çok, okul yönetiminin yetkilerine ilişkin bir değerlendirme söz konusudur.

Bence öğrenci işin işine girdiği zaman, bence bu olayları yerel yani taaa tepeden olmamalı. Bu bölgenin şartlarına uygun disiplin. ... Elbette ki oralar çocuk için işine girdiği zaman, ben yaptım diye daha da bence dikkat edecektir. Kesinlikle çok olumlu büyük sonuçlar doğurur. Yerel konusunda yani. O okulda değil de Türk Milli Eğitim genel bir çerçeveye çizer. Onu illere gönderir. İller de ilçelere gönderir.

Oradan temel değişiklikler yapabilirler. Ondan sonra da öğrencilerin görüşlerini alabilirler. ... (ÖK4e)

Çok daha güzel olur. Disiplin yönetmeliği bakanlık tarafından hazırlanmış, 6 yıl öncesine ait bir yönetmelik. Türkiye'den İstanbul'dan diyelim Hakkari'ye kadar tüm okulları kapsıyor. Halbuki öğrencilerin, tavır ve davranışlarının ceza sayılıp sayılmayacağı mahalli şartlarla da yakından ilgilidir. Oradaki mahalli şartları göze almadan, sadece belli şeylerle çocuğu öğrenciyi değerlendirmek yanlış olacaktır. Her okulun ilgili kurulları aslında oturup belli şeyleri hazırlayabilirler. Hangi okulda neyin yasak olacağı konusunda değişikliklerin muhakkak ortaya çıkacağını düşünüyorum. Bunlar daha isabetli olacaktır. (ÖK8e)

Olumlu etkileri olmayacağına inananlar alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Hayır sanmıyorum. ... Benim hep gözlemim şuydu: öğrencilerin belli bir noktaya kadar evet katkıları olabilir ama o çerçeveyi çizmek için henüz yeterli değiller diye düşünüyorum. (ÖK6k)

Bundan çok farklı sonuç doğuracağını düşünmüyorum, şu anki ortamda. ... Söylediğiniz alternatif gene iyi bir şey, güzel bir şey, bugünkünden biraz daha iyi bir şey oluşturabilir belki ama gene de benim kafamdaki gibi bir sonuçla sonuçlanmayacağını düşünüyorum. İnsanlar çünkü hem öğretmenler hem öğrenciler kendi kafalarındaki sınırların dışına çıkmaya zorlanıyorlar. Okul algıları onların bugüne kadar oluşmuş ve onu kırmak hemen olacak bir şey değil ama, zamanla böyle yapıla yapıla daha uygun ve uygulanabilir bir disiplin kurumu oluşturulabilir. (ÖK7e)

Şimdi orada, bunu mutlaka belirlemek lazım da, her okul kendisi belirlenin mantığına gidersek, şu okulda şöyle bir durum varmış, bu okulda böyle bir durum varmış; idareciler değiştikçe okulların yapıları değişir. İdareciler değiştikçe kurallar değişir, o gelen idareci ben bunu kabul etmiyorum. Yani öğrenci için de çok zor olur. Öğretmen için de idare etmesi çok zor olur. O yüzden ama en başta kuralların çerçevesini çizen bir bakanlık var. Bu bakanlık bu çalışmalarını yaparken, olabildiğince çok öğretmen, olabildiğince çok öğrenci ile iletişim halinde olmalı. (ÖK9e)

Yukarıda görüşlerine yer verilen öğretmenler, öğrencilerin kuralların belirlenmesi sürecine katılmaları durumunda, olumlu herhangi bir sonucun gerçekleşmeyeceğini düşünmektedirler. Öğretmenlerden ÖK6k, öğrencilerin her ne kadar katkıları olabilse de, henüz yeterince olgun bireyler olmadıkları için böylesi kuralların belirlenmesinde doğrudan etkileri olamayacağını belirtmektedir. ÖK7e ise toplumumuzda okulla ilgili kalıplaşmış düşüncelerden ötürü bu tarz uygulamaların olumlu sonuç vermeyeceğini, bu kalıpları kırmamanın kolay olmadığını, ancak bu tür olumlu uygulamalarla zamanla algıların değişebileceğini belirtmektedir. Son olarak öğretmen ÖK9e görüşlerinde adem-i merkezîyetçilik düşüncesine yer vermiş, ancak ÖK4e ve ÖK9e'nin aksine bunun sakıncalı olduğunu ve bu tür uygulamaların okullar arasında farklılaşmaya yol açacağını belirtmiştir.

Yöneticilerin Görüşleri

Araştırmaya katılan yöneticilere, okulda uygulanacak disiplin kurallarının, öğrencilerin öğretmenleri ve yöneticileriyle birlikte de belirlenmesinin ne gibi sonuçlar doğuracağı sorulmuştur. Yöneticilerin verdikleri cevaplar, “olumlu etkileri olacağına inananlar”, “herhangi bir etkisi olmayacağına inananlar” ve “olumlu etkileri olmayacağına inananlar” şeklinde üç alt kategoriye ayrılarak değerlendirilmiştir. Yöneticilerden 4’ü konuyla ilgili ek açıklamalar yapmışlardır. Onların görüşleri kategorilere yerleştirilmeden ayrıca değerlendirmişlerdir.

Olumlu etkileri olacağına inananlar alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Çok güzel etki yaratır. Çünkü belirli çevrelere göre de farklı olmalı. ...Ankara'nın Çankaya'sındaki bir lise ile Doğu'daki Hakkari, Şemdinli'deki bir lisenin, koşulları aynı değil ki. Hepsine aynı disiplin kurallarını uygulayamazsın ki. Çevresel koşulları, ailesel koşullarına her şeye dikkat ederek bence kurumda belirlenmesi çok güzel olur. Kurallara uyma durumuysa, disiplin yönetmeliğine göre değişir bence. Getirdiğiniz kurallara göre uygulamaya göre doğru şeyler yaptıysanız yanlış davranışın tekrar edeceğini düşünmüyorum. ... (YK2k)

Bence çok çok güzel olur. ... Her okulun öğrenci profili çok farklı. Çok da faydalı olur. Hatta bütünüyle disiplin cezaları kaldırılrsa daha faydalı olur. Korkutmayla kimseye bir şey yaptırılmazsınız. (YK3k)

Yönetimde bireyler kendi kurallarını uymak uygulamak isterler. Ben aldığım bir kararı kolay kolay ihlal etmem. Öğrenci de inanarak karar alırsa, öğretmen de inanarak karar alırsa, o kararlara sahip çıkar, o kararlar onun kararlarıdır çünkü. O kararlar sonuna kadar uygulanacaktır gibime geliyor. Çok olumlu bir şey. ... Belli bazı şeyler belli bir çerçeve çizilirse merkezde, şu çerçevede diye, onun içini kurumdaki paydaşlar öğrenciler öğretmenler okul idaresi içini kendisi doldurabilir ve bu daha olumlu sonuçlar verebilir diye düşünüyorum. (YK5e)

Disiplin kurallarının bence milli eğitim camiası açısından yeniden gözden geçirilmesi gerekiyor, bu bir gerçek. ... Disiplin kurallarına bir başka açıdan baktığımız zaman, bölgesel farklılıklar ortaya çıkıyor. ... Bölgesel farklılıklar çok uç noktalara götürmeyecekse yani insanlar disiplin kurallarını kendi bölgesinde kendi okulunda temel çerçeveyi bozmadan belirleyebilmelidirler. (YÖ2e)

...Dediğiniz şey olmalı. Okullar normal mevzuata yönetmeliğe göre davranmak zorundalar. ...Gerçekte önemli olan hukukta hangi kurallar geçerliyse o kurallar geçerlidir. Yine de bazı kurallar koyabilirler. ... (YÖ6e)

Yukarıda yer verilen yönetici görüşlerinin tamamı, bahsedilen uygulamanın olumlu sonuçlar doğurabileceğine vurgu yapmaktadır. Ancak yöneticilerden YK2k ve YÖ2e'nin, disiplin kurallarının oluşturulmasında

öğrenci görüşlerine yer verilmesini, diğer bir deyişle öğrencilerin katılım haklarını kullanabilmelerinden çok, adem-i merkeziyetin olumlu yönlerine vurgu yaptıkları görülmektedir.

Herhangi bir etkisinin olmayacağına inananlar alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Bence gene aynı olur. ... Kendisi de koysa gene aynı şeyi yapacaktır diye düşünüyorum. ... (YK7e)

Bu bir algı meselesi, öğrenciye göre değişebilecek bir durum. Kimi öğrenci ufak bir iletişimle bazen bakmakla bazen konuşarak bazen sitem ederek kazanılabilir. Kimisi de en ağır cezayı bile olsa vurdu duymaz olabilir. ... Eğer kişi sağlıklı bir bireyse ve kişisel gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlamaya çalışan öğrenci ise rahatlıkla birçok durum konuşarak halledilebilir. (YK9e)

Bu kategoride görüşleri incelenen yöneticiler, tıpkı aynı kategoride görüşleri incelenen öğrencilerde olduğu gibi, öğrencilerin kuralların belirlenmesi sürecine katılmasının, öğrencilerin kurallara uymasında herhangi bir etki yaratmayacağını belirtmektedirler. Çünkü bu görüşteki yöneticilere göre, bu konuda belirleyici olan öğrencinin nasıl bir öğrenci olduğudur.

Olumlu etkileri olmayacağına inananlar alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Bu konuda kanaatim olumsuz. En basit örneği kılık kıyafet. Serbest mi şu anda değil mi daha ona karar veremedik. Her okul kendisi belirlesin mi belirlemesin mi nasıl belirlesin noktasında tam bir keşmekeş, tam bir başıbozukluk var. Dolayısıyla bu yönetmelik de o şekilde olur. Yani bir konsensus olacağını zannetmiyorum. ... (YK1e)

Öğrencilerin yaş aralığı, o kuralları belirleyebilecek yapıda değil diye düşünüyorum ben. Öğretmenler, idare, rehber öğretmenler denebilir belki ama. Öğrenciden fikir alınabilir sadece kural olarak değil, anket yapılabilir belki. Ama bu yaşta çocuklar çok sağlıklı düşünerek karar veremiyorlar, ergenliğin verdiği yaşlar. Bizim tarafımızdan katkı sağlanmıştı diye, suç işleme oranında, caydırıcılığı azaltabilir ama, verilecek kuralların, tespit edilecek kuralların tutarlı olamayacağı, çocukların yaptığı tekliflerin birçoğunun orada alınamayacağı kanaati var bende. (YÖ3e)

Biz bunu okul geneline yaymadan sınıflar halinde denediğimiz de oldu. Şunu yapana şu cezayı uygulayalım dedik. Çocuklara kendi istedikleri cezaya gene kendileri de uymuyorlar. Bazı cezaları öğrenciye sormuyoruz. Çünkü öğrencilerde tutarlılık gözleyemiyoruz. Öğrenci temsilcileri, öğrencinin istekleri, kılık kıyafet, teneffüslerde öğlen aralarında yapılmasına yönelik getirdikleri önerileri de tabi ki değerlendiriyoruz. (YÖ4k)

O noktada birliktelik sağlamakta zorlanıyoruz. Bir okulda bu şekilde bir yola gitmiş olsak, yaklaşık 100 personelin çalıştığı yerde yaklaşık 100 ayrı fikir ortaya çıkacak, çeşitli zamanlarda da mutabık kalmak zorlaşacak, belki daha demokratik olacaktır,

belki daha verimli yönleri de olacaktır ama kargaşaya sebep olan noktaları ortaya çıkabilir. ... Uygulanamayabilir. (YK6e)

Yukarıda yer verilen yönetici görüşlerinden YK1e görüşünü açıklarken, konuya somut bir örnekle yaklaşmış, uzlaşma sağlamanın güçlüğüne değinmiştir. Uzlaşma sağlamada güçlük, hatta kargaşa çıkabileceği YK6e'nin görüşleri arasında da yer almaktadır. Öğretmenlerden ÖK3k ve ÖK5e, bahsedilen yöntemle öğrenci, öğretmen ve yöneticiler arasında uzlaşmanın sağlanacağı ve böylelikle olumlu sonuçlar doğabileceğini belirtirken, yöneticilerden YK1e ve YK6e uzlaşma sağlamanın mümkün olamayacağını ve bu nedenle olumsuz sonuçların ortaya çıkabileceğini belirtmektedirler. YÖ3e okulda kuralların belirlenmesi sürecine öğrenciler yaşlarının küçüklüğü ve yeterince olgun olmamaları nedeniyle katılmamalıdır. Ona göre görüşlerinin bağlayıcılığı olamaz. Son olarak YÖ4k bahsedilen yöntemin daha önce denendiğini ancak öğrencilerin kendilerine danışılarak alınan kararlara yeterince uymadıklarını belirtmektedir.

İrlanda'da yapılan bir çalışma, öğrenci meclislerinin okul müdürleri tarafından, danışma grupları olarak hizmet ettikleri şeklinde algılandırırken, öğrencilerin kendilerinin daha aktif bir rol üstlenmeyi istediklerini ortaya koymuştur (Keogh ve Whyte, 2005'den akt. Gilleece ve Cosgrove, 2012, 237). Öğrenci görüşleriyle yönetici görüşleri kıyaslandığında, "olumlu etkileri olacağına inananlar" kategorisindeki öğrenci sayısının yönetici sayısından fazla olması, öğrencilerin katılım hakkını etkin biçimde kullanma konusunda İrlandalı öğrenciler gibi istekli olduklarını, yöneticilerin ise öğrenci meclislerinin etkin bulmadığını düşündürebilir.

Yöneticilerden 4'ü konuyla ilgili olarak, ek açıklamalarda bulunmuşlardır. Aşağıda görüşlerine yer verilen katılımcılar, öğrencilerin katılım hakkını kullanmalarının muhtemel sonuçlarına ilişkin değerlendirmelerde bulunmak yerine, mevcut durum hakkında bilgi vermektedirler:

Okullarda okul meclisi var zaten. Öğrenciler mecliste okul başkanını seçerler. O meclis toplanır. Öğretmenler kuruluna, okul başkanı katılır. Disiplin kurulunda okul meclis başkanının imzası vardır. Bunlar katılıyorlar zaten, fikirlerini söylüyorlar. Keşke daha iyi eğitimsek de daha iyi fikirlerini söyleseler. ... (YK4k)

Zaten disiplin kurulunda öğrenci temsilcisi de var. Okul aile birliği başkanı da var. Öğrenci temsilcisi de var,onun oy hakkı yok gerçi. İki tane öğretmen var ve müdür baş yardımcısı var, en son onun aldığı kararı müdür bey onaylıyor. Belirli bir süreç var burada. ... (YK8e)

Zaman zaman disiplin yönetmeliğinin dışında, okulda öğrencilerle, onur kurulu öğrenci konseyi toplanıp bir çerçeve çiziliyor, sizin de dediğiniz belli dernekler kurma, faaliyetlerde bulunma, tabi bu okulla ilgili, siyasi şeylerin dışında oluyor mutlaka, bunlar yapılabiliyor. Ama yine de milli eğitimin disiplin yönetmeliğinin dışına çıkılmıyor bunlar yapılıyor. (YÖ1e)

Biz bunu yapıyoruz zaten ... Biz hep onların görüşleri doğrultusunda çalışıyoruz. Onur kurumuzu devreye sokuyoruz. Onur kurumuzdaki öğrencilerimizi devreye sokuyoruz ve bu toplum hizmeti önerileri hep öğrencilerden gelen şeyler. Genelde hiçbir okul uygulamaz bunu. ... (YÖ5e)

Yöneticilerin, öğrencilerin zaten böyle bir katılımının mevcut olduğuna yönelik varsayımlarının, Dünder'in konuyla ilgili çalışmasının bulguları bağlamında değerlendirmenin gerekli olduğu düşünülmektedir. Dünder, "Students' Participation to the Decision-Making Process as a Tool for Democratic School" başlıklı çalışmada, öğrenci temsilciliği üyesi olan 5 öğrenci ve olmayan 8 öğrencinin içinde bulunduğu bir odak grup görüşmesi yapmıştır (2013, 869). Demokratik katılım temasına ilişkin olarak, öğrencilerden temsilci üyesi olmayanlardan olanlara oranla daha fazla sayıda olumsuz kategori toplanmıştır (45'e karşılık 32). Dünder bu durumun, temsilci üyesi olmayan öğrenci grubunun sayısının daha fazla olmasından ya da bu grubun uygulamayı daha fazla eleştirmesinden kaynaklanıyor olabileceğini düşünmektedir (2013, 870, 872). Bu bağlamda kurulların varlığı ve işlerliğinin yeterli olmadığı akla gelmektedir. Okulların, öğrenci katılımını kurullarla sınırlı olarak değil, geniş çaplı uygulamaları gereklidir. Kurul üyelerinin sık aralıklarla değiştirilmesi ve yapılan kurul çalışmalarından öğrencilerin bilgilendirilmesi gerekir. Aksi takdirde, yöneticiler her ne kadar öğrencilerin karar alma süreçlerine katılımını sağladıklarını düşünseler bile, öğrenci üzerindeki etkisi onların algıladıklarından zayıf olabilir.

Olumlu etkileri olacağına inananlar kategorisinde değerlendirilen görüşlere bakıldığında, bu kategoride incelenen yönetici sayısının (5), öğrenci (11) ve öğretmen (12) sayılarının çok gerisinde kaldığı görülmektedir. Öğrencilerin bahsedilen yöntemle kurulların belirlenmesinin, olumlu etkileri olmayacağına yönelik herhangi bir inançları bulunmamakla birlikte, sadece

öğrencilerden kaynaklanan nedenlerden ötürü herhangi bir değişiklik yaratmayacağına inandıkları anlaşılmaktadır. Ancak öğretmen ve yöneticilerin olumlu etkileri olmayacağına inandıkları anlaşılmaktadır. Çünkü öğretmen sayısı 3 iken, yönetici sayısı 4'tür. Ayrıca yöneticilerden 2'sinin, öğrenciler gibi, öğrencilerden kaynaklanan nedenlerden dolayı, bu yöntemin kullanılması sonucunda herhangi bir değişiklik olmayacağına inandıkları anlaşılmaktadır.

Katılımcıların Disiplin Cezaları ve Uygulamalarının Çocukların Temel Hak ve Özgürlüklerine Etkisini İyileştirmeye Yönelik Önerileri

Katılımcıların disiplin cezaları yerine önerilerine, üst aramalarına ve bilgi edinmelerine ilişkin önerilerine, öğrencilerin okulda pankart asmaları broşür, bildiri dağıtmaları gazete veya dergi çıkartmaları arma, kol bandı vs. takmaları nedeniyle disiplin cezası verilmesi yerine önerilerine ve öğrencilerin okulda dernek kurmaları, dernek faaliyetleri yürütmeleri, gösteri yürüyüşü veya toplantı düzenlemeleri nedeniyle, öğrencilere disiplin cezası verilmesi yerine önerilerine aşağıda değinilmiştir.

Disiplin Cezaları Yerine Önerileri

Öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin disiplin cezası yerine sundukları önerilere aşağıda yer verilmiştir. Ancak katılımcılardan bazılarının herhangi bir öneri sunmadıkları, bazı katılımcılarına birden fazla öneri sundukları görülmüştür. Bu nedenle, bütün katılımcıların görüşleri bir arada değerlendirilmiştir.

Tablo 20. Katılımcıların Disiplin Cezaları Yerine Önerileri

Alt Kategoriler	f	%
Rehberlik hizmeti	7	19,44
Disiplin cezasına yol açan davranışları ortadan kaldırmak/önleyici rehberlik	4	11,11
Okul içinde yaptırım	8	20,51
Ceza yerine ödül	3	8,33
Sosyal etkinliklere yönlendirme	3	8,33
Toplum hizmetine yönlendirme	7	19,44
Diğer	4	11,11
Toplam	36	100

Katılımcı görüşleri, Tablo 20’de görüldüğü üzere, “rehberlik hizmeti”, “disiplin cezasına yol açan davranışları ortadan kaldırmak/önleyici rehberlik”, “okul içinde yaptırım”, “ceza yerine ödül”, “sosyal etkinliklere yönlendirme”, “toplum hizmetine yönlendirme” ve “diğer” alt kategorilerine ayrılarak değerlendirilmiştir. 7 katılımcının görüşü “rehberlik hizmeti” kategorisinde, 4 katılımcının görüşü “disiplin cezasına yol açan davranışları ortadan kaldırmak/önleyici rehberlik” kategorisinde, 8 katılımcının görüşü, “okul içinde yaptırım” kategorisinde, 3 katılımcının görüşü “ceza yerine ödül” kategorisinde, 3 katılımcının görüşü “sosyal etkinliklere yönlendirme” kategorisinde, 7 katılımcının görüşü “toplum hizmetine yönlendirme” kategorisinde ve 4 katılımcının görüşü “diğer” kategorisinde değerlendirilmiştir.

Rehberlik hizmeti kategorisinde incelenen görüşlerin tamamı, öğrenciye yönelik rehberlik hizmetlerinin artırılmasını veya öğrenciyle birebir yapılacak görüşmelerle sorunun çözülmesini önermektedirler:

... Cezalandırılmamalı, onları anlayabilecek kişiler tarafından rehberlik edilmeli. Okuldaki rehberlik daha fazla faaliyet göstermeli. (SK5k)

... Bence okul yönetmeliklerimiz çok yetersiz. Çok yeterli bir şekilde, alt yapısı çok sağlam bir şekilde rehberlik olursa, çok iyi olur. Ceza yerine rehberlik uygulaması olabilir. (SK7e)

Öğrenciyi kazanmaya çalışmak, rehberlik destekli okullar olmalı. Rehberlik devlet okullarında eksik. Öğrenciler daha çok takip edilmeli, birebir ilgilenilmeli. Sorunun kökenine inilmiyor. ... Öğrenci bunu yaptığı için cezalandırılıyor. Neden bunu yaptığı bilinmiyor. (SK9k)

Bireysel ceza varsa, özel görüşmelerle önceden çözülebileceğini, suça girmeden önce bu davranışların engellenebileceğini düşünüyorum. (ÖK5e)

... Bu cezalar verilirken sınırları iyi bilinmeli. Disiplin cezasını gerektiren davranışlar için hemen disiplin cezası verilmemeli, konuşarak da halledilebilir. (ÖÖ1k)

...Rehberlik olabilir, psikolojik danışmanlık olabilir, diğer öğretmenlerin katkısı, velilerin katkısı olabilir. .... (ÖÖ5e)

Bu cezalar yerine öğrenci ile birebir görüşme, aileyle görüşme, okulun rehberlik servisine yönlendirme, ek yardımlar almayı ben daha çok uygun görüyorum. ...Bu uygulamalar yerine rehberlik ile irtibata geçilmeli, öğrencilerle görüşülmeli. (YK3k)

Yeşilyaprak rehberlik hizmetlerini, öğrencinin gelişmesi ve uyumunu sağlamaya yönelik, sistemli ve profesyonel düzeyde sunulan, çeşitli aşamalar içeren ve sürelilik gösteren hizmetler olarak açıklamaktadır (2001, 6).

Yeşilyaprak (2001, 6), rehberliğin nihai amacının bireyin kendini gerçekleştirmek, kapasitesinin sonuna kadar her yönüyle kendini geliştirebilmesi, daha verimli ve mutlu bir düzeye ulaşabilmesi olduğunu belirtmektedir. Danışmanlık hareketinin başlangıcından bugüne en çok ortaöğretim kuruları danışmanlık hizmetleri dikkate alınmış, ergenlik dönemi özellikleri ve ihtiyaçları vurgulanmış, ortaöğretim kurumlarına özgü yaklaşımlar ve aktiviteler geliştirilmesine ağırlık verilmiştir (181). Freud, “yaşamda, benliklerini özgürlüğüne kavuşturma çabası sürecinde olan ergen bir kız ya da oğlan ile baş etmeye çalışmaktan daha zor, çok az şey vardır” demiştir (Freud, 1958’den akt., Karaca ve İlkiz, 2010, 182). Karaca ve İlkiz’e göre (2010, 182), bu zor grupla ve kendine özgü sorunlarıyla mutlaka ilgilenilmesi gerekir. Bu dönemdeki sorunların çoğu bu döneme özgü, dönemsel sorunlardır. Buna örnek olarak, suçlu davranışın öngerelik döneminde çok nadirken, 15-18 yaş ergenlik döneminde neredeyse evrenseldir ve sonrasında yine azalır. Ancak bu gruba yönelik durumsal ve öngörülmeleyen pek çok başka sorunlar da vardır.

Öğretide görüldüğü gibi rehberlik ve psikolojik danışmanlık öğrencinin gelişimi açısından önemli görülmektedir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Hizmetleri Yönetmeliği bulunmaktadır. Söz konusu yönetmeliğin 12/II hükmü uyarınca, orta öğretimde hizmetler genelde ... bireysel özelliklerini değerlendirip farkındalık düzeyini geliştirmede, bireysel ve sosyal gelişimin sürdürülüp yetişkin yaşamına hazırlanmada yoğunlaşmaktadır. Yukarıda görüşlerine yer verilen katılımcılar da bu öneme vurgu yapmakla birlikte, örneğin öğrenci SK9k ülkemizdeki ortaöğretim kurumlarının rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanında görülen eksikliklere ve yetersizliklere de değinmiştir.

Disiplin cezasına yol açan davranışları ortadan kaldırmak/önleyici rehberlik alt kategorisinde incelen görüşler şunlardır:

Öğrencilerin bu cezaları almalarına sebep olan davranışları ortadan kaldırmak gerekir. Çünkü o davranışlar birer sonuçtur, birer neden değildir. Sonuçları cezalandırmak çok mantıklı değildir, çünkü nedenler ortada kalacaktır ve öğrenci aynı davranışları sergilemeye devam edecektir. .... (ÖK3k)

Öğrenciyi, disiplin cezası noktasına getirmeden birçok aşamadan geçiriyoruz. Velisiyle görüşüyoruz, kendisiyle görüşüyoruz, sınıftaki arkadaşlarıyla

görüyoruz, mutlaka bir çözüm noktası bulmaya çalışıyoruz yani problemin sebebini bulmaya çalışıyoruz her şeyden önce. ... Son nokta bizim için disiplin. (ÖK6k)

O öğrencinin topluma göre bozuk davranışları var. Topluma uyum sağlayamıyor tam olarak, bunun sebeplerini araştırıp bunu rehabilite edecek süreçleri işletmek gerekiyor. (YK5e)

Çocuklarımızın ceza alma sebeplerinin araştırılarak nedenleri ortaya koyulmalı. Cezaya neden olan nedenlerin ortadan kaldırılarak, yaptığı davranışın kendisini sınıf ortamında okul içerisinde, toplum yaşamında ortaya koyacağı sorunların yaşamı ne kadar etkileyeceğinin (öğrenciye) izahı yapılmalı.... (YK9e)

Yukarıda görüşlerine yer verilen katılımcıların tümü, öğrencilerin istenmeyen davranış göstermelerinin nedenleri üzerinde durulması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Katılımcıların görüşleri akla, önleyici rehberlik hizmetlerini getirmektedir. Önleyici rehberlik hizmetleri, ileride ortaya çıkabilecek istenmeyen olay ve durumların önlenmesi için, bugünden bazı önlemlerin alınması ya da gelecekte olması istenen olay ve durumların artması için yapılabilecek etkinlikler olarak ifade edilmektedir (Korkut, 2003,28). Okullar, sosyo kültürel ağlar olarak açık ve dinamik sistemlerdir. Öte yandan ergenlerin evde ve okul dışında yaşadıkları problemler ile okulda yaşadıkları problemler iç içedir. Bazı ergenlik sorunlarının önlenmesi için okul temelli önleme çabaları etkili olabilir. Temel önleyici aktiviteler, öğrencilerin sınıfta entelektüel ve kişisel gelişimlerini sürekli kılacak ve etkileyecek eğitsel deneyimler yaşamalarını sağlamalı ve bunu sağlamaya uygun iklimi yaratmalıdır. Çünkü amaç sadece sorunları önlemek değil, gençlerin daha etkili davranan yetişkinler haline gelmeleridir (Korkut, 2003, 30, 31; Karaca ve İlkiz, 2010, 183). Ayrıca, öğrencilerin olumsuz yaşam stres kaynakları nedeniyle, örneğin alkolik ebeveynle yaşama gibi, ortaya çıkan depresyon, başarısızlık, özgüven eksikliği sorunlarına yönelik onarıcı çalışmalar planlanması da uygun olacaktır (Karaca ve İkiz, 2010, 185). Öte yandan MEB Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği 12/III uyarınca örgün ve yaygın eğitimdeki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinde, sorunlara erken müdahale ve özellikle sorunun oluşmamasına yönelik gelişimsel, koruyucu yaklaşım esastır.

Okul içinde yaptırım kategorisinde incelenen görüşler şunlardır:

Mesela, bir zorbalık yapılmışsa o çocuktan özür dileyebilir. (SÖ5e)

Bence bu tür uzaklaştırmalar yerine öğrenciye belli bir mesaj vermesi lazım cezaların. Okuldan uzaklaştırma cezası, disiplin cezası alan bir öğrenci, okulu çok seven bir öğrenci değildir. Dolayısıyla uzaklaştırma ona ceza değil ödül gibi olacaktır. Uzaklaştırma yerine okul içinde başka cezalar verilebilir. Sonuçta okulu sevmeyen dersleri sevmeyen bir öğrenci olduğu için daha fazla ders verdirilebilir. Hem onun yararı açısından hem de ona ders olur. (SK4k)

Ders konulabilir. Böyle davranışları yapan öğrencilerin o dersi almaları zorunlu olabilir. Daha iyi olabilir. (SÖ1k)

Sınıfta bırakma cezası olabilir. Hafta sonları okula gelme cezası olabilir. (SÖ4k)

...Örneğin, bilgisayar dersinde bir çocuğa bazı konuları beraber yapalım deyip bir ceza da verebilirsiniz, bu onu hem kazanmak demektir. Oturursunuz beraber diğerleri farklı şeyler yaparken, o öğrenciye daha farklı bir tabloyu mesela exelde çizdirebilirsiniz. Bunun bir iş olduğunu ve onun o işi başardığını, becerdiğini anlatabilir, gösterebilirsiniz. ... (ÖK8e)

Bizim en iyi yapabileceğimiz, okulda bir ödev vermek ya da bir kitap okutturmak. Bir kütüphanede sabahtan akşama kadar okusun. Mesela ayda bir kitap okumayan bir çocuk için, siz bir haftada bir kitabı oku bunun özetini çıkar getir demek, onu üç gün uzaklaştırmadan daha faydalı olur ...(YK4k)

O öğrenciyi, aslında okul ortamında tutup, ceza değil de belki çeşitli eğitimlere tabi tutmak gerekiyor. (YK5e)

... Yurt dışında da bu konuların örneği de var. Detention diye yabancı okulların uyguladığı şeyler var. Şimdi istenmeyen bir suç vaziyeti var. Eylem gerçekleştiriyor diyelim çocuk. Gerçekleşen bu eylemin karşılığında, detention kelimesine karşılık gelen bir sınıfın içerisinde öğretmen gözetiminde öğrencinin orada oturup bir şeyler yapması, mesela matematik sorusu çözmesi. Ama bunu yaparken de öğrencinin kulüp gibi, basketbol kulübü gibi, yüzme kulübü gibi kulüplerden mahrum bırakıyorsunuz. Ya da haftasonu cezası verebiliyorsunuz. Hafta sonu derken bizde hafta sonu eğitim vardır, öğleye kadar. Akşama kadar da çocuk burada kalabilir, test çözerek. (YÖ6e)

Okul içinde yaptırım alt kategorisinde belirtilen görüşlerin odak noktası, Amerika Birleşik Devletlerinde, uygulanmakta olan ve kısaca ISS (*in school suspension*) olarak adlandırılan okul içinde uzaklaştırma cezalarıdır. Bu cezalar, cezalandırıcı, akademik ve tedavi edici olarak 3'e ayrılır. Cezalandırıcı modelde, öğrenciler tüm gün boyunca akranlarından izole edilirler. Öğlen yemeklerine ve tuvalet molalarına izin verilir ancak sosyalleşmelerine izin verilmez. Tüm ayrıcalıklar, cezalandırma süresi sona erinceye kadar kaldırılır. Sınıfta verilen görevler, gün içerisinde tamamlaması için öğrenciye gönderilir. Bu cezayı alan öğrenci gününün bir kısmını, temizlik ya da çöpü dışarı çıkarma gibi cezalandırıcı işlerle geçirir. Akademik model, ortaya çıkan düzen bozukluğunun ya da davranışın öğrencinin öğrenme yetersizliğinin bir sonucu olduğunu varsayar. Öğrencinin öğrenme yetersizliği olup olmadığı ölçülür ve destek ve imkanlar sağlanır. Söz konusu testi

öğrenci için özel talimatlar veya dersler izler. Akademik modelin amacı öğrencinin akademik başarı göstermesine yardımcı olmaktır. Tedavi edici modelde, öğretmen öğrenciyle davranışları hakkında konuşur. Öğrenciye bunları davranışlarına yansıtması için zaman tanınır ve öğrenci davranışlarını değiştirmesi için yapması gerekenleri anlatır ya da bu konuda bir kompozisyon yazar. Tedavi edici modelin amacı öğrenciye sorun çözme becerilerini geliştirmesi konusunda yardımcı olmaktır. Bu modelin diğer unsuru öğrenciye gerektiğinde bireysel, grup ve aile danışmanlığı sunmak ya da sağlık kurumuna sevk edilmektir. Öğrenciler okul müdürünce izlenir ve gerekli görüldükçe bu hizmetlerden faydalanmaya devam eder. Belirtilen üç modelin kombine biçimde uygulanması tavsiye edilir ve bu bireysel model olarak adlandırılır. Bireysel modelde, öğrencinin öğrenme yetersizlikleri test edilir, cezalandırıcı olarak birkaç günlüğüne çıkarma cezası evde uygulanır ve öğrenci tedavi edici hizmetler alır. Hizmetlerin bir kombinasyonun sağlanmasıyla okul yönetimi öğrencinin ihtiyaçlarını daha iyi değerlendirir (Welty, 2006, 15, 16).

Yukarıda yer verilen katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde doktrinde belirtildiği kadar ayrıntılı bir sistem tartışması yapılmamakla birlikte, bu yönde bir oluşumun arzu edildiği görülmektedir. Öte yandan SK4k'nın, pek çok durumda öğrencilerin cezalarla almaları gereken mesajı alamadıkları şeklinde kısaca belirtilebilecek görüşü Welty'nin (2006, 33) görüşleriyle uyumludur. Welty (2006, 33) özellikle çıkarma cezalarında öğrenciye gönderilen mesajın, davranışının kabul edilemez olduğu değil, öğrencinin kabul edilemez olduğu yönünde olduğunu belirtmektedir. Ona göre, bu mesaj öğrencinin kendi öz saygısı üzerinde ve sonraki okul başarıları üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Yöneticilerden YÖ6e'nin *detention* diye bahsettiği sistem, ABD, İngiltere, İrlanda, Singapur, Kanada, Avusturalya, Güney Afrika ve diğer ülkelerde uygulanan yaygın bir cezalandırma sistemidir. ISS'ye benzer bir sistemdir (Wikipedia, 2013).

Ceza yerine ödül alt kategorisinde incelenen görüşler şunlardır:

Aslında en başında bir ödül sistemi olsa, hiç ceza vermeye gerek kalmaz diye düşünüyorum ben. Öğrenciler yaptıkları şeylerden dolayı ödüllendirilirseler, güzel ve iyi bir şekilde uygulanırsa bence cezalandırmaya gerek kalmaz. (SÖ3e)

İki yıldır disiplin kurulunda çalışıyorum ama ben ödüllendirmenin ve öğrenciye görev vermenin çok daha etkili olacağını düşünüyorum. (ÖK8e)

Başta aslında ödül ceza dengesinden bahsettik, kimine ödül verirsiniz o iyileşir, kimine ceza verirsiniz o iyileşir. Bazen cezalar çok ters etki yapıyorlar, gözlemlerim bu yönde. Çok az insanı cezalar kazandırıyor. ... Ödül çok daha güçlü bir şey. ... (YK5e)

Yukarıda görüşlerine yer verilen katılımcıların tamamı, ödüle olumlu anlam yüklemektedirler. Ödüller (ve övgüler), sosyal ve duygusal yeterliliğin öğretiminde çeşitli işlevlere sahiptir: Olumlu geri bildirim ve rehberlik sağlar, istenilen, önemli olan ve normatif davranışları, düşünceleri ve duygulara dikkat çeker. Kınama ve diğer cezai tekniklerin kullanımının azalmasına ya da bunlardan kaçınılmasına yardımcı olur. Kendiliğinden oluşan süpriz, önemseme ve takdir duygularının ifade edilmesi işlevini görür. Daha önceki kınama ya da cezalandırma nedeniyle bozulan öğretmen öğrenci ilişkisinin onarılmasına yardımcı olur. Dolaylı pekiştirme işlevini görebilir (Bear, 2010, 103, 104). Ancak Dreikurs gibi yazarlar, ödüllerin içdisiplin ve özsaygıyı köreltebileceği, yetişkinlere bağlılığı arttırabileceğini, otorite, güç, güven ve saygı eksikliğini yayabileceği, bir tür rüşvet olduğu ve genellikle başarısızlık duygusuna katkı da bulanabileceğini de belirtmektedirler (Dreikurs ve Grey, 1968; Nelsen ve ark. 2000'den akt. Bear, 2010, 102).

Öğrenciye ödül uygulanırken, yukarıda değinilen hem olumlu işlevlere, hem ortaya çıkabilecek olumsuz yönlerin birlikte değerlendirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Öte yandan, MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'ne bakıldığında, 159. maddesinde öğrenciye verilecek ödüller arasında teşekkür, takdir, onur ve üstün başarı belgelerinin sayıldığı görülmektedir. Bahsedilen ödüller, manevi niteliktedir. Ödüllendirme konusunda çeşitliliğin sağlanmasının, okul iklimine olumlu katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Sosyal etkinliklere yönlendirme alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Bu tarz öğrencilere biraz da psikolojik açıdan da bakmak lazım. ... Okulda törenler oluyor biliyorsunuz, o tarz törenlerde görevler, tiyatro piyeslerinde görevler verilebilir. ... (ÖÖ2e)

... Spora eğilimli olan çocuklar spora, sanata eğilimli olan çocuklar sanata gönderilebilir. ...O zaman bu çocukların olumsuz davranış göstermeyeceğini düşünüyorum. Çünkü birey eğitilebilir. ... (YK1e)

İlçe ve okul dahilinde olan sosyal etkinliklere bu tür öğrencileri daha fazla yönlendiriyorum. Çünkü her öğrencinin mutlaka kendine ait bir becerisi var. O beceri ön plana çıktığı zaman öğrenci o patlamakta olan enerjisi doğru yerlere gidiyor ve kendini önemli hissettiği için, beklenen davranış biçimini kabul ettiği için, artık o onda davranış olarak kalıyor. ... (YK3k)

Sosyal etkinliklere yönlendirme alt kategorisinde görüşleri incelenen katılımcılar arasında öğrenci bulunmamaktadır ve katılımcıların 2'si yönetici ve 1'i öğretmendir. Öğrenciler, Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği md. 19 uyarınca, en az bir öğrenci klübüne üye olmak, en az bir toplum hizmeti yapmak ve toplantı ve çalışmalara düzenli olarak katılmakla görevlidirler. Öğretmen ve yöneticilerin görüşlerinde belirttikleri gibi, bahsi geçen yönetmelik hükümleri layıkıyla uygulandığı takdirde, öğrencilerin disiplini bozucu davranışları sergileme oranı düşebilir. Smith (2002'den akt., Welty, 2006, 16) temelde judo eğitimine dayanan ve okuldan çıkarmaya alternatif teşkil eden, bir *Eclipse Program* geliştirmiştir. Sözü edilen program, saldırganlığı önlemeyi ve kendini kontrol etmeyi öğretmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca gençlerin kendine güvenmelerini de sağlamaktadır. Programı tamamlayan öğrencilerin, saldırganlıklarının azaldığı ve özsaygılarının arttığı rapor edilmiştir. Ayrıca bu araştırma, programa katılan kızların ve erkeklerin, kendilerini daha iyi kontrol ettiklerini ve davranışlarının sorumluluğunu aldıklarını ortaya koymuştur. Bu bağlamda katılımcıların görüşlerinin, anılan programın sonuçlarıyla uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan akıl, tavsiye ve öğüt verici çalışmalardan ziyade, öğretmenler ve diğer personelle işbirliği yapılması ve eğitim programının dışında sosyal aktivitelere yer verilmesi, ortaöğretim kurumları danışmanlık programının özellikleri arasında sayılmaktadır (Karaca ve İkiz, 2010, 185).

Ayrıca Pşunder (2005, 344), öğrencilere diğer beceriler kazandırıldığı gibi sosyal becerilerin de kazandırılması gerektiğini belirtir. Çünkü ona göre, günümüzde pek çok öğrenci, akranlarıyla iletişim kurma, engeller ve çatışmalar ortaya çıktığında üstesinden gelme gibi toplumda başarılı işlev görmelerini sağlayacak gerekli sosyal becerilere sahip değildirler. Sosyal

etkileşimler ve anlaşmazlıklar istendiğinde, bu yetersizliklere sahip çocukların sıklıkla hareketsizlik, yalnızlaşma ve saldırganlık şeklinde olabilen bir şablon davranışla karşılık verdikleri görülmektedir. Bu nedenle öğrencilere diğer becerileri kazandırıldığı gibi sosyal becerilerin de kazandırılması gerekmektedir. Böylelikle, hem öğrencilerin daha iyi davranışlar sergilemesine katkıda bulunulur, okullardaki disiplin sorunları azalır, hem de öğrenciler toplum yaşamına daha iyi hazırlanırlar.

Toplum hizmetine yönlendirme alt kategorisinde incelenen görüşler şöyledir:

Sınıfını temizlettirebilir. Okulumuzdaki engelli öğrencilere yardımcı olması istenebilir. Çevre temizliği yaptırılabilir. Kırmızı ışıkta tüm gün bekletilerek insanların karşıdan karşıya geçmesini sağlaması istenebilir. ... (ÖK5e)

... Okulun yapmış olduğu sosyal projeler oluyor, karakter kültür eğitimleri oluyor. O çerçevede mesela yardımlaşma konusuysa dediğim gibi yaşlısına yardım edebilir. Küçük arkadaşlarına yardım edebilir. O tarz sosyal projeler olabilir. ... Bu cezaların daha sosyal anlamda olması daha avantajlı olabilir. Mesela kınamadan ziyade kitap okusun ya da sosyal bir projeye uğraşsın. Gidip, yaşlı insanlara küçük bir bakım yapılabilir mesela. Böyle cezalar verilse daha avantajlı olur. Hem kendisine hem topluma katkısı olur diye düşünüyorum. (ÖÖ2e)

Sosyal içerikli cezalar, öğrenciye yemekhanede yemek dağıttırmak, kat temizliği gibi cezalar, biz özel okul olduğumuz için daha etkili olacaktır. ... Başka insanlara yararlı olma, başka insanlara hizmet etme şeklinde cezalar olmalı. (ÖÖ4k)

... Toplum hizmeti dediğimiz şeylerin yapılması gerekiyor, şimdi örneklerini görüyoruz. Napalım çocuklara ağaç diktirelim. O cezalar çok kolay bulunabilir ki, zaten onlar ceza değil, toplum hizmeti. ... Mesela ceza alan bir grubumuz vardı, ard arda aynı kişiler geliyor, bu çocuklara kütüphanedeki kitapları düzenleme görevi verdik. O kütüphaneyi görünce inanamadık. O kitapların hepsini o kadar beklemiyorduk. İndirdiler sildiler, grupladılar. Roman ansiklopedi diye ayırdılar, orayı kendilerininmiş gibi kabul edip, görev addedip, mükemmel hale getirdiler. Ondan sonra onlara teşekkür belgesi verdik. ... Ama sürekli biz bu çocuklara itelersek, cezalar verirsek gerçekten değersiz hissediyorlar kendilerini. (YK2k)

.... Çocuğa böyle bir ceza değil de, bir yeri temizleme, okula yararlı bir şey yapma ya da bir yeri temizlemek. Ama okullarda çocuğun akranları karşısında bir yeri temizlemesi onlara böyle bir incinme de vereceği için o daha olumsuz bir şekilde oluyor. Ya da mesela şöyle bir şey daha önerilebilir. Bir yaşlının bakmak, yaşlının alışverişini yapmak ve ona imza attırmak o kişiyle beraber. Ama işte toplumumuzda bu daha gelişmiş değil. O çocuğu bir yaşlıya götürdüğümüz zaman iter mi atar mı, bir şey çalınır mı o yönler de var ama. (YK4k)

Disiplin cezaları yerine çocuğa fırsat eğitimi adı konularak, sana bunun için bir başka fırsat oluşturuyoruz diyerek kitap okutulabilir, herhangi bir sivil toplum kuruluşunda veya herhangi bir yerde gözlem yapma veya bunu inceleme ödevi veya çalışma ödevi verilebilir. Zararlı alışkanlıklardan kurtulmak adına ödevler yapılabilir, bunlarla ilgili çalışmalar yaptırılabilir. Öğrenciyi mesela götürüp bir hastanenin acil servisine koyacaksınız orada görevli olarak, insanlar ne gibi sıkıntılarla geliyorlar, ne gibi şeyler var, buna benzer. Toplumun içerisinde birtakım

değerler birtakım örnekler çıkartılabilecek çalışmalar yapılabilir. Buna benzer şeyler yapılabilir. Ben daha çok kitap okutulması taraftarıyım. (YÖ2e)

... Bir kat temizliği, bulaşıklara yardım etme, yemek dağıtma gibi ek şeyler yapılabilir. (YÖ4k)

Yukarıda yer verilen görüşler arasında, öğrenciye yaptırım olarak kitap okutturmak, sınıfını temizletmek, yemek dağıtırmak, çevre temizliği, ağaç diktirme, yaşlılara yardım, sivil toplum kuruluşlarında çalıştırma gibi toplumun yararına dönük uygulamalar örnek olarak verilmektedir.

Toplum hizmeti (*community service*), öğretilde cezası kesinleşen faalin kar amacı gütmeyen ya da vergi desteği alan kuruluşlarda belli bir süre, ücretsiz cezasının koşulu olarak çalıştırıldığı program şeklinde tanımlanmaktadır (Morris ve Tonry 1990'dan akt., Roberts, 2002, 1). Toplum hizmetinin eğitim hukukunda da yer bulduğu görülmektedir. Örneğin Kaliforniya Hukukunda, toplum hizmeti öğrencilere uygulanan çıkarma cezasına alternatif bir ceza yöntemi olabileceği gibi, çıkarma cezasıyla birlikte de uygulanabilmektedir. Kaliforniya'da, bazı vakalarda, uzaklaştırma ya da çıkarma cezalarına nazaran toplum hizmetinin daha verimli ve uygun bir cezalandırma olduğu düşünülmektedir. Okul kampüsünde toplum hizmeti yapılması, kampüse önemli bir hizmet sunulmasını sağlarken, öğrenci okul çevresinde tutulmakta ve okul donanımına saygı duymayı öğrenmektedir (Robinett, 2012, 34).

Öte yandan toplum hizmeti ile uğraşmanın, öğrencinin akademik, sosyal, kişisel, kariyer, etik ve medeni gelişimi üzerinde olumlu etkileri bulunduğu yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır (Mazer, 2007, 68). Ayrıca toplum hizmetinin, ergenin kimlik oluşumunu geliştirdiği de ortaya konulmuştur (Yates ve Youniss, 1996'dan akt. 68). Calabrese ve Schumer'in (1986'dan akt., Mazer, 2007, 69) çalışmalarında toplum hizmetinin 9. sınıf öğrencilerinin disiplin sorunlarını azalttığı, Moore ve Allen'in (1996'dan akt., Mazer, 2007, 69) çalışmalarında ise erken yaştaki hamileliklerde, okulu bırakmalarda ve okuldan çıkarma cezalarında azalmayı sağladığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Bahsedilen çalışmalar, kendi toplumuyla iletişim eksikliği çeken öğrencilerin davranış problemi göstermede risk grubu oluşturduğunu akla getirmektedir (Anderson, 1998'den akt., Mazer, 2007,

69). Bu bağlamda toplum hizmeti kendilerini içinde bulunduğu toplumdan dışlanmış ve yalnızlaşmış hisseden bazı ergenler için çare olabilir (Mazer, 2007, 69).

Bu noktada, öğrenciye yaptırılabilir uygulamalar neler olabilir sorusu akla gelmektedir. Örneğin, Kaliforniya Eğitim Kanunununda sadece toplum içinde yapılacak çalışmalarla sınırlandırılmamış, okul bahçesinin güzelleştirilmesi, iyileştirilmesini de içereceğini belirtmektedir. Bu bağlamda Robinett okul bölgelerinin, bir topluma hizmet uygulamasının uygun olup olmadığını belirlemede geniş bir hoşgörüyü sahip olduğunu ve örneğin duvardaki grafitilerin temizlenmesinin uygulamalar arasında sayılabileceğini belirtmektedir (Robinett, 2012, 34).

Toplum hizmeti, Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği'nin 12 ve 13'ncü maddelerinde düzenlenmiştir. Ancak disiplin cezasına alternatif olarak uygulanmasına ilişkin herhangi bir düzenleme yer almamaktadır.

Disiplin cezalarına alternatif olarak toplum hizmetini savunan katılımcılar arasında öğrencilerin yer almaması dikkat çekicidir. Öte yandan, bahsedilen uygulamaları savunanlardan 3'ü öğretmen, 4'ü yöneticidir. Öğretmenlerin ve yöneticilerin 2'si özel okulda çalışmaktadır. Özel okulda görev yapan öğretmen ve yöneticilerin sayıca fazla olması bakımından, konuyla ilgilerinin kamu okullarındakilere nazaran fazla olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan bu kategoride görüş bildirenlerin kitap okumayı öğrencilere verilebilecek ceza olarak algılamaları düşündürücüdür. Bu durumun, Türkiye'de kitap okuma oranının oldukça düşük olmasından (1 Türk'ün 10 yılda 1 kitap okumasından) kaynaklanıyor olabileceği akla gelmektedir (Hürriyet, 2014).

Diğer görüşler alt kategorisinde incelenen öneriler şöyledir:

Bir kere okullarda mevcut fiziki yapı sürdüğü sürece alternatif üretmezsiniz. Birebir öğrenci ve ilgi olsa tüm bu cezalar minimum seviyeye iner zaten. Ama biz 40 kişilik sınıfta 1250 öğrencinin olduğu okulda birebir öğrenci ile ilgilenmek ütopik bir şey olur zaten. ... O yüzden okul yapılarının bir an önce daha standartlara uygun hale getirilmesidir. ... (ÖK9e)

Eğer aile etkinliği biraz daha fazla olsa, aslında belki bu noktalara gelinmeden, okul aile işbirliği çok daha ciddi noktalara gelinebilir. Bir de okul yönetiminin durumu samimiyeti, çocuklara aslında daha fazla etkileyen şeyler. (ÖÖ6e)

... Bu iş liselerde çok zor. Çünkü buraya gelen öğrenci 16 yaşında. En genci 16 yaşında. 16 yaşından sonra liseye geliyor. 15-16 yaşına kadar bunların zaten kişiliği, karakteri her şeyi oturmuş oluyor. Alışkanlıklarını değiştirmek çok zor o yaştan sonra. ... (YK8e)

... Birçok okulda geç kaldığı için kılık kıyafet yönetmeliğine uymadığı için öğrenciler disiplin cezası alırken bizim okulumuzda geç kalmaktan, kılık kıyafetten ve benzeri, yalan söylemek ve benzeri kınama cezasını gerektiren çözüme daha kolay ulaşılacak şeylerle ilgili biz onur kurulunu devreye sokarız. Öğrenciye onu kurulu öncesinde yazılı uyarı verir, çok geç kalmayı alışkanlık haline getirdiyse hemen disiplin kuruluna sevk etmeyiz, üç geçte sözlü uyarı, altı geçte geç mektubu, dokuz geçte uyarı mektubu, on iki defa geç kalıyorsa bir dönemde onur kuruluna çıkartıyoruz. Ama bir öğrenci de bir dönem içerisinde 15-16 defa geç kalıyorsa çok enderdir, o 660 öğrencide bir ya da ikidir, bunun sayısı üçü geçmez. O zaman da disiplin cezası alması disiplin kurulundan kınama cezası kaçınılmaz. (YÖ5e)

Öğretmenlerden ÖK9e, okullardaki öğrenci sayısının azaltılması gerektiğini, bu sayede öğrencilere birebir ilgilenebileceğini, böylelikle disiplin konusunda olumlu gelişmeler olabileceğini ileri sürmektedir. Öğretmen ÖÖ6e ise okul aile işbirliğine vurgu yapmaktadır. Böylelikle disiplin cezası vermeye gerek kalmadan, öğrencilerin istenmeyen davranışlar göstermesinin önüne geçilebilir. ÖÖ6e'nin bu söylemi, önleyici rehberlik kapsamında da önerilmektedir. YK8e ise öğrenciye istenilen davranışların ilköğretimde kazandırılması gerektiğini, ortaöğretimde, öğrencinin yaşı itibarıyla güç olduğunu ifade etmektedir. YÖ5e ise öğrenci onur kurulunun faaliyetleriyle, disiplin cezası verilmeden, disiplin sorunlarının çözülebileceğini, son çare olarak disiplin kuruluna başvurulması gerektiğini ileri sürmektedir.

Katılımcıların Üst Aramalarına ve Bilgi Edinmelerine İlişkin Önerileri

Katılımcıların üst aramalarına ve bilgi edinmelere ilişkin önerilerini de belirtmeleri istenmiştir. Aşağıda katılımcıların yürürlükteki üst arama ve bilgi edinmelere ilişkin alternatif önerilerine yer verilmektedir.

Tablo 21. Katılımcıların Üst Aramalarına İlişkin Önerileri

Alt Kategoriler	f	%
Öğrencinin durumunu iyileştirmeye yönelik öneriler	9	36
Okul yönetimini iyileştirmeye yönelik öneriler	16	64
Toplam	25	100

Katılımcılara uygulanmakta olan üst aramaların yerine neler yapılabileceği sorulmuştur. Katılımcıların tamamı öneri sunmadığı için, öneriler katılımcı gruplarına göre değil, “öğrencinin durumunu iyileştirmeye yönelik öneriler” ve “okul yönetimine yönelik öneriler” alt kategorileri içerisinde değerlendirilmiştir. Tablo 21’de görüldüğü üzere, 9 katılımcının görüşü “öğrencinin durumunu iyileştirmeye yönelik öneriler” alt kategorisinde değerlendirilirken, 16 katılımcının görüşü “okul yönetimine yönelik öneriler” alt kategorisinde değerlendirilmiştir.

Öğrencinin durumunu iyileştirmeye yönelik öneriler alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Bu tür aramalar yapılmamalı, yapılırsa da ... öğrencinin önce bir uyarılıp, sonra üzerinin aranması gerekir bence .... (SK4k)

...Aileler kendi çocuklarını okula gönderirken, çocuklarını yalnız bırakmamalı, onları boşlamamalıdır. Denetimi aile yapmalı. (SK5k)

Bilinçli veliler. Biz (öğretmenler) keşke sadece kendi işimizi yapsak, veli de kendi üzerine düşeni yapsa. ... (ÖK3k)

Rehberlik, en önemli şey, okulun kökü bence rehberliktir. Rehberliğe çok önem verilmeli, öğrenci rehberliğe güvenmeli ... (SK7e)

... Neden bu öğrenci matematik ve fende başarısız? Ailesinde neler yaşıyor da, derslerini etkiliyor, buna bakılmayıp, kravat takmış mı, bunu neden giymiş buna bakılınca başarıyı olumsuz etkiliyor. Devlet okulları daha çok şekilci, bir müfettiş geldiğinde şöyle böyle görünsün diye bir şey söz konusu. (SK9k)

İzin verilebilirdi mesela telefonlara. İzin verilseydi, böyle arama sorunu da olmazdı. (SÖ2k)

... Yönetmeliğin bir maddesi var, toplum içinde uygunsuz kullanılması ceza gerektiriyor. Cezaya düşmesin diye, okul girişimizde öğrencilere emanet sistemi kurduk. Meser numara markaları var. Özel her telefon için özel bir göz var. Sabah girerken öğrenci telefonunu oraya bırakıyor. Meser markasını alıyor. Telefonsuz yukarı çıkıyor. Okul çıkışında da tekrar markasını verip, okul çıkışında da tekrar markasını verip, telefonunu alıp gidiyor. ... Telefon bir suçsa, bir suç unsuru olarak kullanılacaksa, unsuru ortadan kaldırmak lazım. Biz bu şekilde uygulama yapıyoruz. (YÖ2e)

... Okul içinde güvenlik sağlanamıyor, öğrencilerin güvenliği sağlanamıyor, bence aramadan çok öğrencilerin refahına yönelik çalışmalar yapılması daha iyi olur. (SK7e)

Eğer tehlikeli bir şey varsa, okuldaki eğitimi engelleyici bir şey varsa, buna okula girmeden ortadan kaldırmak bir öneri yani uyuşturucu maddesinin okula girmesini engelleyin. (ÖK7e)

Yukarıda yer verilen görüşlere bakıldığında, öneri olarak katılımcıların belirttikleri hususların öğrencinin durumunun iyileştirilmesinin farklı

unsurlarına yönelik olduğu görülmektedir. Bu unsurlar kısaca şu şekilde belirtilebilir: Öğrencinin önce uyarılması (SK4k), ailelerin/velilerin öğrenci üzerindeki denetimini arttırması (SK5k, ÖK3k), rehberlik hizmetinin arttırılması (SK7e, SK9k), okul içinde telefon kullanımının düzenlenmesi (SÖ2k, YÖ2e), öğrencinin okul içinde güvenliğinin arttırılması (SK7e, ÖK7e).

Okul yönetimine yönelik öneriler alt kategorisinde incelenen görüşler şunlardır:

... Mesela bir suç işlendiyse ve tek kişi yaptıysa, ondan eminlerse, otuz kişinin de aranması çok mantıksız bence. O suçu işlediklerini düşündükleri öğrenciyi müdür odasında veya başka bir odada aramaları daha uygun olur, hem arkadaşları arasında öğrenci küçük düşmez. (SK6e)

Herkesin kendine yakın bir sınıf öğretmeninden rica edilebilir. O gelip arar. Bizim iyiliğimiz için o şekilde olabilir. Erkek öğretmenin değil de bir bayan öğretmenin araması bence daha şey olabilir. (SK8k)

Sadece şuna dikkat edilebilir, özen gösterilebilir. Kız öğrencilere yönelik arama ve taramalarda bayan öğretmenler tercih edilebilir. Erkeklerle yönelik çalışmalarda da erkek öğretmenler tercih edilebilir. ... (ÖK1e)

Öğrenciyi rencide etmeden bütün sınıfın içinde aramak yerine, öğrencileri tek tek alıyorum atölyeye, tek tek, erkek arkadaşım erkek öğrencileri, bayan öğretmen bayan öğrencileri şeklinde, sınıf içerisinde aaa bulduk diye değil, tamam arkadaşlar biz aradığımız şeyi hallettik deyip konuyu kapatıyorduk, onu sınıf içerisinde böyle lanse etmiyoruz, şu öğrenci bu öğrenci diye konuşmuyoruz. (ÖK6k)

... Şüphelendiyseniz, arkadaşlarından yardım alabilirsiniz, kendisiyle birebir konuşmalarla bunu halledebilirsiniz. Eğer varsa böyle sıkıntılı bir şeyin üzerinde olmasının okul açısından sıkıntı yarattığını, kendisi açısından sıkıntı yaratacağını söyleyip caydırmaya çalışabilirsiniz. ... (ÖÖ2e)

Mesela kendi çantasını boşaltması ya da ceplerini çıkartması istenebilir. (YK4k)

Sınıf ortamında arama yapmaktan ziyade, şüphe çeken öğrenciler bulunduğu takdirde rehber öğretmen eşliğinde idare tarafından uygun bir dille, uygun bir şekilde kontrolü gerekiyorsa yapılabilir. ... (YK9e)

Bireysel ilişkiler de güven oluştursa getirmemesi gereken bir telefonu öğrenci sabah getirip akşam teslim alabilir. ... (YÖ4k)

Bazı okullar sabahleyin alışveriş merkezlerindeki gibi cihazlar koyuyorlar, öğrenci içeri girerken cep telefonu varsa oraya teslim ediyor, çıkarken alıyor ama biz onu çok uygun görmüyoruz. ... Sadece daha sık paylaşım, doğru iletişim, daha sık bilgilendirmeye bunlar ortadan kalkar diye düşünüyorum. (YÖ5e)

Eğer imkan yetiyorsa mesela alışveriş merkezlerindeki gibi (XRAY cihazını kastediyor.), onlardan konulabilir. Bir kişiyi görelî tutarlar sadece o kişi sorumlu olur. (SÖ1k)

Belki alışveriş merkezlerine girerken, bazı şeyler var, kontrol amaçlı yapılan cihazlar var, belki onlardan konulabilir. (SÖ5e)

Kapıda bir güvenlik cihazı olsa da kapıdan sokulmamasını sağlayabilsek. ... Aramak yerine binaya sokulmaması gerekir. ... (ÖÖ4k)

... Tüm disiplin cezalarına öğrencinin maruz kalmaması için temelde çocuğu iyi insan olmaya yöneltmek ve eğitmek gerekir. Bilinç oluştuğça bunlar azalacak ve bu yaptırımlara gerek duyulmayacak. (ÖÖ1k)

Çocukları bilinçlendirme çalışmaları belki yapılabilir, belki belli seminerler yapılabilir. ... (ÖÖ6e)

Velileri ve öğrencileri bilinçlendirmek gerekir. Bu bölgede ihtiyaç duyuluyor gerçekten. Ama daha düzgün, velilerin daha bilinçli olduğu yerlerde sıkı aramaya ihtiyaç olduğunu düşünmüyorum. Çünkü zaten veliler çok iyi takip ediyorlar çocuklarını, arkadaşlarını bile biliyorlar. Okula gidip gelirken kontrol ediyorlar. Çok sıkıntı olmuyor ama bizim burada ne yazık ki o yok. (YK8e)

Manevi gelişim noktasında, değerler eğitimi noktasında öğrencilerin küçükten itibaren, tamamıyla her yıl düzenli sistematik bir şekilde gerekirse eğitimin içine, müfredatın içine konarak daha geniş kapsamlı değerler eğitimi çalışması yapılması gerekir, o zaman da bu tür aramalara, disiplin sorularına gerek kalmaz diye düşünüyorum. (YÖ3e)

Yukarıda yer verilen görüşlere bakıldığında, öneri olarak katılımcıların belirttikleri hususların okul yönetimine yönelik çeşitli öneriler olduğu görülmektedir. Bunlar kısaca şu şekilde belirtilebilir: Güven ilişkisine dayalı üst arama yapılması (SK6e, SK8k, ÖÖ4k, ÖK5e, ÖK6k, ÖÖ2e, YK4k, Yk9e, YÖ4k, YÖ5e), aramalarda X-Ray cihazı kullanılması (SÖ1k, SÖ5e, ÖÖ4k), öğrencinin eğitilip bilinçlendirilmesi (ÖÖ1k, ÖÖ6e, YK8e, YÖ3e).

Katılımcılara, disiplin soruşturması sırasında öğrencinin ailesi ve çevresiyle ilgili bilgilerden de yararlanılması, sınıf öğretmeninin ve öğrenci velisinin görüşlerinin alınması, öğrencinin kişisel özelliklerinin, dersteki ilgi ve başarısının göz önünde bulundurulması uygulamalarının yerine neler yapılabileceği sorulmuştur. Katılımcıların tamamı öneri sunmadığı için, öneriler katılımcı gruplarına göre değil, “mevcut düzenlemeyi uygun bulup, ek öneri getirenler” ve “mevcut düzenlemeyi uygun bulmayanlar” alt kategorileri içerisinde değerlendirilmiştir.

Tablo 22. Katılımcıların Bilgi Edinme Yerine Önerileri

Alt Kategoriler	f	%
Mevcut düzenlemeyi uygun bulup ek öneri getirenler	14	66,66
Mevcut düzenlemeyi uygun bulmayanlar	7	33,33
Toplam	21	100

Tablo 22’de görüldüğü üzere, 14 katılımcının görüşü “mevcut düzenlemeyi uygun bulup ek öneri getirenler” kategorisinde

değerlendirilirken, 7 katılımcının görüşü “mevcut düzenlemeyi uygun bulmayanlar” alt kategorisinde değerlendirilmiştir.

Mevcut düzenlemeyi uygun bulup ek öneri getirenler alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Öğrenciyle ilgili karar verilirken elbette geçmiş yıllardaki bütün öğretmenlerinden ve okullarından istifade edilebilir, ailelerle birebir görüşmeler yapılabilir. ... (ÖK1e)

Öğrencinin, bireyin, anne babadan daha çok, herkesin açıldığı bir arkadaş çevresi oluyor, bu arkadaş çevresiyle görüşülmeli. Anne babanın bilmediğini arkadaşı biliyor. (YK1e)

Arkadaşlarıyla görüşülebilir onunla ilgili bilgi almak için. Zaten okulda daha çok arkadaşlarımızla beraber oluyoruz. (SK2k)

Bence psikolojik danışmanlardan yararlanılarak ya da psikologlardan yararlanılarak, öğrencinin bu davranışı neden yaptığı çözülmeli ve o neden araştırılmalı ve disiplin cezası verilirken öğrenci bunu düzeltmeye yönlendirilmeli bence. (SK4k)

Bu durumda aileyle iletişime geçilmeli, çocuğu en iyi aile tanır, onlardan da bilgi alınmalı. (SK5k)

Öğrencinin haberi olmadan velilerle konuşulsa belki daha verimli olur, sonuçta annesi o çocuğundaki paniği görüyor. Bir şekilde söylemiyor suç işlediğini. Bu yüzden öğrencinin haberi olmadan yapılırsa bence daha verimli olur. (SK8k)

Birebir araştırma yapılmalı, bununla yetkili rehberlik servisi sadece bundan sorumlu bir öğretmen olabilir. Sadece bunu takip edecek özel sektördeki personel birimi gibi öğrenci hizmetleri kurabilir. Daha ılımlı, huzurlu, öğrenci odaklı bir okul ortamı bir sistem kurulabilir. (SK9k)

Bence ailesiyle konuşulabilir. O çocuğun psikolojik sorunları var mı, yok mu? Psikolojik danışman tutulup, o öğrenci ile konuşulabilir. (SÖ1k)

Öğrenciye konuşulması daha iyi. Yardım edebilmek, psikolojik ya da manevi yardım edebilmek daha iyi olur. (SÖ4k)

İşte ailelerin eğitilmesi. ...Mesele ailelerde. Anne baba eğitilmiş olmalı bence. (ÖK2k)

Şu anda yapılması gereken en önemli şey, okul sayısını arttırmak, okuldaki kalabalık öğrenci yapısından bir an önce vazgeçmek lazım ... (ÖK9e)

Öğrenciler sadece anlık olaylarda değil, yıl boyunca izlenmeli. Sınıf öğretmeni ve rehberlik servisi genel olarak çocuğu takip etmeli. Öğrencinin kişisel gelişim dosyasında bunların saklı tutulması gerekir. (ÖÖ1k)

...Kuruldaki insanların, o kişinin özel hayatına saygıyı ilke edinmesi gerekiyor. Kurulda, öğrencilerin ailesiyle ilgili aldıkları bilgiler, o kurulda, o toplantıda kalmalı, o kağıtların arasında kalmalı. Önemli olan bu çünkü o bilgileri almak durumundasınız. (YK5e)

Bazı öğrenciler kurul sürecinde de kurulda da bunu paylaşmayı istiyorlar. Bazen PDR ile paylaşmadıkları, aileleriyle paylaşmadıkları şeyleri de kurulla paylaşabiliyorlar. Ama kurulun tek ve önemli kuralı, biz hep oradaki gizliliğin

önemine dikkat çekiyoruz. Kurulda sorulan sorularla ilgili verdikleri cevaplarla ilgili kendi istekleri dışında hiç kimseye bilgi vermemelerini, vermeleri gerektiğini, böyle bir zorunluluğun olmadığını söylüyoruz, aileleriyle paylaşımları gerektiğini anlatıyoruz, dolayısıyla bazı öğrenciler bu güvenden yola çıkarak bazı şeyleri kurulla paylaşabiliyorlar. .... (YÖ5e)

Mevcut düzenlemeyi uygun bulup ek öneri getirenler kategorisinde değerlendirilen ve öne çıkan öneriler şunlardır: Öğrenciye rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetleri sunulması (SK3k, SK4k, SÖ1k, SÖ4k, SK9k, ÖÖ1k), ailesinden destek alınması/ailenin eğitilmesi (SÖ1k, SK5k, ÖK1e, YK1e, ÖK2k), arkadaş çevresinden bilgi alınması (YK1e, SK2k), ilköğretimdeki öğretmenlerinin görüşlerinden yararlanılması (ÖK1e), okul sayısı artırılmalı (ÖK9e), gizliliğe önem verilmeli (SK8k, YK5e, YÖ5e).

Mevcut düzenlemeyi uygun bulmayanlar alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Öğrenci takip edilmeli. Bir disiplin cezası alınca, öğrenci bunu neden yaptı? Neden, niçin soruları sorulmalı, hemen disipline yazalım da gitsin olmamalı. Bir süreç olmalı. Bu öğrenci biraz göz altında olmalı. Takip edilmeli. Eğer bu davranışları devam ediyorsa, bence ondan sonra disiplin cezası verilmeli. (SK3k)

Benim arkadaşım bir suç işlemişse, arkadaşımın ceza almaması için ben yalan söyleyebilirim. Arkadaşım iyi bir insan değildir ama ceza almaması için onun lehine bir sürü şey söyleyebilirim. Ve okulda öyle bir örgütlenme olur ki kötü bir öğrenciyi iyi bir öğrenci olarak çok güzel bir şekilde tanımlanabilir. Onun için bence direkt olayın sıcaklığına bakılmalı, yoksa geçmişe dönük hiç araştırma falan yapılmamalı. Ne olmuşsa o bence. (SK7e)

Öncelikle çocuğun işlediği bir ceza varsa bu ceza mesela ailesinin durumu çok kötü veya çocuk bir ilaç kullanıyor diye, etkilenmemeli. Bu çocuk bu cezayı işledi, sonucu neyse almak zorundadır diye düşünüyorum. Böyle araştırıp sonra aa bu çocuğun şu şu problemleri var, bu cezasını hafifletmeliyiz, doğru olmamalı bence, bu cezayı işlemişse sonuçlarına da katlanmalı. (SÖ5e)

Yönetmelik farklı bir şekilde ele alınmalı. Bu şekilde değil. (ÖK7e)

Bir öğrenci cezayı işlemişse, cezayı gerektirecek bir suç işlemişse, bunu yalın sadece o suçla değerlendirebiliriz. Öğrenciyi karşımıza alıp yaptığı hareketin ne olduğu konusunda konuşabiliriz, diğer yönlerine bakmayabiliriz. Ama yönetmelik gereği belli bir tutanak var, o tutanakta yazılı olan şeyler, işte annesi babası sağ mı, ölü mü, birlikte mi yaşıyorlar gibi türünden şeyler olduğu için, mecburen bu tür şeyler de görüşülmüş oluyor. Kaldı ki, bir adama sen ömür boyu hapis cezası verirken bu tür şeylere bakmıyorsun, ama okulda basit bir şeyden bunları incelemenin çok da mantıklı olmadığını düşünüyorum, gereksiz olduğunu düşünüyorum. (ÖK8e)

Ben öğrencinin başarısının dikkate alınmasının gerektiğini düşünüyorum. Burada çünkü ayrımcılık olur, tembel öğrencinin ceza almaya hakkı var, çalışkan öğrencinin yok mu, bu bence yanlış, pozitif ayrımcılığın burada olmaması gerekir. Çocuk çalışkan olabilir, zeki olabilir, çok iyi bir çocuk olabilir ama bence bu onun ceza almamasını gerektirmez. Nihayetinde o da ceza alsın düzeltsin o kötü davranışını. ...(YK8e)

Anne baba zaten duygusal davranacaktır, onlara sormanın çok bir anlamı yok bence. Öğretmen diyoruz, arkadaşlarına sormak bu işi çok yoruma ve sıkıntıya açabilir. Daha büyük problem olabilir. Belki eksiltilmesi bile gerekebilir. ... (YÖ6e)

Mevcut düzenlemeyi uygun bulmayanlar alt kategorisinde değerlendirilen görüşlerden bazıları sadece disiplin yaptırımına konu olayın değerlendirilmesiyle yetinilmeyip öğrenci hakkında bilgi edinilmesini eleştirmektedirler (SK7e, SÖ5e, ÖK8e YK8e, YÖ6e). Onlara göre öğrenci hakkında, ailesi hakkında veya derslerdeki başarıları hakkında araştırma yapılması, cezayı amacından saptırıp ayrımcılığa sebep olabilir. Diğer görüşlerden örneğin SK3k, öğrenciye hemen ceza vermek yerine bir süre izlenmesini önermektedir. Son olarak ÖK7e yönetmeliğin değiştirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Pankart Asmaları Broşür, Bildiri Dağıtımaları Gazete veya Dergi Çıkartmaları Arma, Kol Bandı vs. Takmaları Nedeniyle, Öğrencilere Disiplin Cezası Verilmesi Yerine Önerileri

Katılımcılara, öğrencilere okulda pankart asmaları, broşür, bildiri dağıtımaları, gazete veya dergi çıkartmaları, arma, kol bandı vs. takmaları nedeniyle disiplin cezaları verilmesi yerine neler yapılabileceği sorulmuştur. Katılımcıların tamamı öneri sunmadığı için, öneriler katılımcı gruplarına göre değil, “daha hafif cezalar verilmeli” “rehberlik-psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmeli” ve “öğrenciyi/öğretmeni geliştirmeye yönelik öneriler” ve “toplum hizmeti uygulamaları” alt kategorileri içerisinde değerlendirilmiştir (Tablo 23).

Tablo 23. Katılımcıların Öğrencilere Okulda Pankart Asmaları, Broşür, Bildiri Dağıtımaları, Gazete Veya Dergi Çıkartmaları, Arma, Kol Bandı vs. Takmaları Nedeniyle Disiplin Cezaları Verilmesi Yerine Önerileri

Alt Kategoriler	f	%
Daha hafif cezalar verilmeli	7	28
Rehberlik-psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmeli	5	20
Öğrenciyi/öğretmeni geliştirmeye yönelik öneriler	10	40
Toplum hizmeti uygulamaları	3	12
Toplam	25	100

Tablo 23’de görüldüğü üzere 7 katılımcının görüşü “daha hafif cezalar verilmeli” alt kategorisinde 5 katılımcının görüşü “rehberlik-psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmeli”, 10 katılımcının görüşü “öğrenciyi/öğretmeni geliştirmeye yönelik öneriler” alt kategorisinde değerlendirilirken, 3 katılımcının görüşü “toplum hizmeti uygulamaları” alt kategorisinde değerlendirilmiştir.

“Daha hafif cezalar verilmeli” alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Sözle uyarılmalı. Anlayan biriye zaten, sözden anlar. (SK3k)

Çıkarma cezaları yerine bence öğrenciyi farkındalık yaratmalılar. O yaptığından yanlış olduğunu fark ettirmeliler. Sonra bir uyarı yapmalılar. Uyarıdan sonra eğer fayda etmiyorsa yine uzaklaştırma olmasın bence. Çünkü uzaklaştırma öğrencinin psikolojisini gerçekten çok etkiliyor. (SK4k)

Daha hafif cezalar verilebilir. (SK6e)

Bence öğrenciler rahat bırakılsınlar, böyle şeyler yapsın öğrenciler. Ama diyorum ki, bunun da kırmızı çizgisi olmalı, o şekilde olmalı. (SK7e)

Hiç ceza olmamalı bence. (SÖ1k)

Mesela sınırlar olur, bu sınırların dışına çıkılırsa, kınama cezası olabilir. (SÖ3e)

Ben sadece örgün eğitim dışına çıkarmayı biraz kafamda soru işaretleri var. O yapıda bir çocuğun yanlış bir şey yapıyorsa eğer eğitim kurumu dışına çıkararak onun iyice kaybedileceğini düşünüyorum. Örgün eğitim dışına çıkarma cezasını ayrı tutuyorum. Ama okulun net bir refleksinin olması gerektiğini de düşünüyorum. (ÖÖ6e)

Görüldüğü gibi bu kategoride görüşleri değerlendirilen katılımcıların çoğunluğu öğrencidir. Bu bilgiden yola çıkarak, öğrencilerin verilen cezaları ağır bulduklarını söylemek mümkündür. Öğretmen ÖÖ6e’nin ise konuya ilişkin şüphelerinin bulunduğu söylenebilir. Ona göre, okulun disiplini davranışlar konusunda bir tavrı olmalıdır, ancak öğrencinin okuldan

atılmasının öğrencinin kaybedilmesi sonucunu doğurabileceğinden endişe etmektedir.

Rehberlik-psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmeli alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Öğrenciler dinlenebilir. Direkt yargılanıyor öğrenciler. Okullarda yapılamaz ama dışarıda yapabilirler. Konuşulmalı, öğrenciler konuşa konuşa anlaşılır. (SK5k)

... Gerekirse bunlar psikolojik tedaviye tabi tutulabilir veya bununla ilgili iddialarla bağlantılar kuruldukça eğitilebilirler. (ÖK1e)

O çocukla biraz yakından ilgilenilmeli. Farklı yönleri kanalize edilmeli, farklı yerlerde değerlendirilmeli potansiyeli. (ÖÖ4k)

Her okulda keşke rehberlik servisine ek olarak, bir psikolog olsa. Rehberlik servisindeki arkadaşlarımız nihayetinde rehber öğretmenler, hiçbiri psikolog değil. ... Çok ciddi anlamda bizden bilgi anlamında derya olan o kadar çok hocalarımız var ki, onlar belirli periyodlarla keşke bu örgün eğitim kurumlarına da zaman ayırabilseler, çocuklara bir seminer verilebilse ya da sohbetler yapılabilseler, ben inanıyorum ki bu cezaların hiçbiri kalmayacak. ... (YK3k)

... Ceza verene kadar, çeşitli aşamalar olmalı. Önce konuşulmalı, sonra uyarılmalı, sonra rehber öğretmenle görüşülmeli. Biz bu aşamaları geçtikten sonra, aile çağrılmalı, bilgilendirilmeli, bakın bu yola gidiyoruz denilmeli. ... (YÖ6e)

Yukarıda yer verilen görüşlerde, çoğunlukla öğrenciye ceza verilmesinden çok, onlarla ilgilenilmesi, konuşulması, gerekiyorsa da rehberlik psikolojik hizmet sunulmasına yönelik beklentiler vurgulanmaktadır.

Öğrenciyi/öğretmeni geliştirmeye yönelik öneriler alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Öğrenci neyi nerde ifade etmesi gerektiğini öğrenirse eğer hiçbir sıkıntı çıkmaz. ... (ÖK3k)

Eğitim hakkını engellemek yerine uzaklaştırmak yerine bazı alanlarda haktan mahrumiyet cezası verilebilir. Yaptığına karşı olumlu davranış yapması istenebilir yaptığına yanlış olduğunu anlatan bir pano hazırlamak gibi, özür dileyici şeyler olabilir ... (ÖK5e)

... Bunun yanlış olduğunu bunun doğru olduğunu anlatarak, güncel olayları, güncel konuları masaya yatırarak yapabiliriz. Ben kaleci görev yaptım, kaleciye çok ciddi fikir çatışmaları vardı, sınıflar arasında, sen inanıyorsun, ben inanmıyorum gibi şeyler vardı. Onlarla, disiplin cezasıyla mı sağlanır, mükâfatla mı sağlanır diye bir konuşma ortamı oluşturduk. Sahne kurduk, sekizinci sınıflardan seçtik, kimler disiplini savunacak, ama bunun için aylarca araştırma yaptılar, rapor tuttular, alt yapısını oluşturdular, gelip öyle tartıştılar burada ve ondan sonra, bunu karşılıklı konuşarak çözebileceklerini onlara gösterdik, böyle yöntemler olabilir, kesinlikle bu noktada cezaya karşıyım. (ÖK6k)

Disiplin yönetmeliğinin adı, disiplin ve ödül yönetmeliği, disiplin kısmını ortadan kaldırıp, güzel davranışları ön plana çıkararak ve ödüllendiren kurallar oluşturulsa, bundan daha çok, daha etkili olacağını düşünüyorum. (ÖK7e)

Ben kulüplerin çok aktif olması gerektiğini düşünüyorum ve bu kulüplerin sadece yönetmelikte belirtilen suya sabuna dokunmayan, böyle Yeşilay kulübü gibi, olmaması gerektiğini düşünüyorum. Değişik gruplar kurulabilir ve bu grupların aktif çalışmasına izin verilebilir. ... (ÖK8e)

Bunları yapan öğrencileri başta tespit edip yapmamaları gerektiğini söylemeliyiz. Baştan yapmasına engel olacağız. ... (YK1e)

Eğitim öneririm. 5 öğrencim karışmışsa bunlara, 5 saat ek ders koyarım, siyasi düşünceler tarihini anlatırım. Türkiye'nin 1970lerini, 1980lerini anlatırım. Darbeleri anlatırım, bunların niye olduğunu... (YK5e)

Anlatmak istediğimiz fikirlerimiz varsa, kulüplerimizde, okul öğrenci meclisinde görev alarak uygun bir şekilde ifade edebiliriz. (YK9e)

Öğrenciyi bu tür şeylerde daha bilinçli, daha sağlıklı bilgiler alabileceği, daha tarafsız kurumlara yönlendirerek daha sağlıklı bilgiler almasını sağlamak.) Okul çatısı içerisinde buna benzer eğitim verilerek yapılabilir. .... (YÖ2e)

Bence kesinlikle çok ciddi bir şekilde o bilinci kazandırmamız gerekiyor, her şeyden önce. Ama bunun için, ... bütün öğretmenleri hizmet içi eğitimlere alıp yetiştirmesi gerekiyor öncelikle. Çünkü bizim de kendi kaprislerimiz komplekslerimiz var, eleştiri de çok hoşumuza gitmiyor ... Bizim de eğitime ihtiyacımız var. Yani sevgimizi daha az gösteriyoruz öğrencimize. Öğretmenlerimiz sevgilerini öğrencilere gösterirse, öğrenciyi kazanırız. (YK7e)

Yukarıda yer verilen önerileri şöyle gruplandırabiliriz: Katılımcılardan ÖK3k, YK1e, YK5e, YÖ2e öğrenciyeye eğitim verilmesini önermektedirler. Öğrenci kulüplerinin faaliyetlerine önem verilmesi gerektiğini savunan katılımcılar ÖK8e ve YK9e'dir. ÖK5e ve ÖK6k, öğrencinin istenmeyen davranışını gidermesine yönelik, pano hazırlama, münazara yaptırma gibi çözümler sunmaktadırlar. Son olarak YK7e, öğretmenlerin de eğitime ihtiyaçları olduğunu vurgulamaktadır.

Toplum hizmeti uygulamaları alt kategorisinde değerlendirilmiştir.

Avrupadaki sivil toplum hizmeti gibi bir şeyler yaptırılabilir öğrenciyeye. Okulla ilgili bir şeyler yapmaları konusunda olabilir. İki öğrencimiz okulun duvarına yazı yazmış. Biz disipline verelim de bu çocukları okuldan atalım demedik. Müdür bey dedi ki, oğlum fırçanızı boyanızı getiriyorsunuz, bu duvarlar komple boyanıyor dışarı taraf dedi. Bir tane başkasının yazdığı yazı da kalmayacak, sizin yazdığınız da kalmayacak dedi. ... (YK8e)

Okulda arkadaşlarına faydalı olabilecek örnek olabilecek davranışlarla cezalandırılmalı. Bahçe bakımı, kantinde çalıştırma olabilir. Okuldan uzaklaştırma ya da atma yerine bunlar olabilir. İstenmeyen davranışta bulunan öğrencilerin kişiliğini, onurunu zedelemeyen cezalarla onların kazanabileceğine inanıyorum. (YÖ4k)

Toplum hizmeti, bir gün, iki gün, üç gün, beş gün toplum hizmeti. Biz bazı öğrencilerimizi Atatürk hastanesine gönderdik, gazilerin kaldığı yerde, bir iki gün çalışma yaptılar. LÖSEV'e gönderdik. Zihinsel engelli çocuklar vakfına gönderdik. Bu tamamen davranışıyla alakalı değil belki ama orada farklı bir dünya olduğunu o çocuklarda, gazilerimizde, engellilerimizle çalışarak farklı bir görüşe sahip olmalarını istiyoruz. ... (YÖ5e)

Yukarıda yer verilen görüşlere bakıldığında, katılımcıların öğrencilerin toplum hizmeti uygulamalarıyla cezalandırılmasından olumlu sonuç alacaklarına inandıkları anlaşılmaktadır.

Katılımcıların Öğrencilerin Okulda Dernek Kurmaları, Dernek Faaliyetleri Yürütmeleri, Gösteri Yürüyüşü veya Toplantı Düzenlemeleri Nedeniyle, Öğrencilere Disiplin Cezası Verilmesi Yerine Önerileri

Katılımcılara, öğrencilerin okulda dernek kurmaları, dernek faaliyetleri yürütmeleri, gösteri yürüyüşü veya toplantı düzenlemeleri nedeniyle disiplin cezaları verilmesi yerine neler yapılabileceği sorulmuştur. Katılımcıların tamamı öneri sunmadığı için, öneriler katılımcı gruplarına göre değil, “daha hafif cezalar verilmeli”, “rehberlik-psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmeli” ve “öğrenciyi/öğretmeni geliştirmeye yönelik öneriler” ve “toplum hizmeti uygulamaları” kategorileri içerisinde değerlendirilmiştir.

Tablo 24. Katılımcıların Öğrencilere Okulda Dernek Kurmaları, Dernek Faaliyetleri Yürütmeleri, Gösteri Yürüyüşü veya Toplantı Düzenlemeleri Nedeniyle Disiplin Cezaları Verilmesi Yerine Önerileri

Alt Kategoriler	f	%
Daha hafif cezalar verilmeli	6	28,57
Rehberlik-psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmeli	3	14,28
Öğrenciyi/öğretmeni geliştirmeye yönelik öneriler	10	47,61
Toplum hizmeti uygulamaları	2	9,52
Toplam	21	100

Tablo 24'te görüleceği üzere 6 katılımcının görüşü “daha hafif cezalar verilmeli” alt kategorisinde, 3 katılımcının görüşü “rehberlik-psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmeli”, 10 katılımcının görüşü “öğrenciyi/öğretmeni geliştirmeye yönelik öneriler” kategorisinde değerlendirilirken, 2 katılımcının görüşü “toplum hizmeti uygulamaları” kategorisinde değerlendirilmiştir.

Cezalar kaldırılmalı/Daha hafif cezalar verilmeli alt kategorisinde değerlendirilen görüşler

Bu cezalar kaldırılmalı bence. (SÖ1k)

Bu cezalar kaldırılmalı. (SÖ5e)

Kınama iyi aslında, tasdikname verilmesi, açık liseye gönderilmesi saçma bence. Kınamadan sonra gene kınama gibi bir ceza gerekiyor bence. (SÖ2k)

(Özgürlükler)Teşvik edilmeli. Başka bir şey söyleyemeyeceğim. (ÖK7e)

Uyarı verilebilir. İyi yönde kanalize edilmeli. Diğer öğrencilere ve o öğrenciye güzel şeyler kazandırılmaya çalışılmalı.” ÖÖ4k

Mesela bunu da biraz yumuşatabilirler, direkt ağır ceza vermek yerine önce kınama, sonra devamı gelirse, kısa süreli uzaklaştırma şeklinde yapılabilir bence. ... (YK8e)

Yukarıda yer verilen görüşlerden SÖ1k, SÖ5e ve ÖK7e bu cezaların kaldırılması gerektiğini ifade ederken, SÖ2k, ÖÖ4k ve YK8e daha hafif cezalar verilmesi gerektiğini belirtmektedirler.

Rehberlik-psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmeli alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Bunları hep okul, aile, öğrenci, rehberlik, saç ayağı gibi düşünecek olursak, bu tip şeyler hep bilinir, hissedilir, olaylar o noktaya gelmeden bence, okul idaresi, öğretmenler, aile tarafından çözülebileceğini düşünüyorum. ... (ÖÖ5e)

Suç olabilecek olanların önceden bilinçli bir şekilde engellenmesini düşünüyorum. Yönetmelik veya kişisel uygulamalarla yanlış bir şey yapmadan önü kesilmelidir. ... Uygun olmadığı uygun bir dille anlatılabilir. (ÖK5e)

Aslında burada yapılamayacağının çocukla konuşarak çocuğun ikna edilebilmesi, bununla ilgili çocukla ilgili birebir çalışma yapılması daha sağlıklı olabilir. ... (ÖÖ6e)

Rehberlik-psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmeli kategorisinde değerlendirilen görüşlerde öğrenciyle konuşulması rehberlik kapsamında ele alınmıştır. Bu görüşlere göre öğrenci ile yakın ilişki kurularak okul disiplinini bozucu davranışlar önlenabilir.

Öğrenciyi geliştirmeye yönelik öneriler alt kategorisinde değerlendirilen görüşler şunlardır:

Eğitsel faaliyetlerin artırılması. (SÖ4k)

... Bununla ilgili belirli siyaset okulları falan çalışmaları başladı biliyorsunuz, son dönemlerde partiler bu tür çalışmaları yapıyor ve gençlik kolları bünyesinde öğrencilere her tür öğrencilere bilgiler verilmekte. Orada bunun metodu, nasıl yapılacağı, suç işlemeden, okulun dışına çıkmadan nasıl işlenebileceği konusunda yol ve yordam öğretilmekte. Böyle bir yol izlenebilir. Buralara yönlendirilebilir ve bir sonuç alınabilir diye düşünüyorum. (ÖK1e)

Bu öğrenciye bir sosyal bilinç aşılayacaksınız. İlkokul birinci sınıftaki çocuğa resim öğretmeni, evladım mavi güneş olmaz demeyecek. O 7 senedir bu dünyada ve güneşin ne renk olduğunun farkında. Bırakacaksınız mavi çizsin güneşi. Böylelikle kendini ifade etmeyi öğrenecek bir kere. Kendini ifade ettiğinde azarlanmayacağını, hor görülmeyeceğini, tahkir edilmeyeceğini bilecek, ondan sonra karşı fikirleri dinlemeyi öğrenecek. ... (ÖK3k)

Çocuklara fikirlerini rahatça söyleyebileceği eşit bir ortam sunmak onlara en güzeli aslında. Kendilerini ifade edebilecekleri ortamlar sunmak... Bu konuşmalar onlar için çok iyi oluyor. Öğretmen kontrolünde oldukları için çok uç noktalara gidemiyorlar, kavgaya dönüşmeden konuşmayı başarabiliyorlar. (ÖK6k)

... Ceza yerine mümkün olduğu kadar ödülün konulması lazım ama henüz fiziki anlamda buna hazır değiliz. ... (ÖK8e)

Çocuklara bence biz okullarda da çok sosyal etkinlik yapıp, onların enerjilerini bu yönde harcamalarına imkan vermiyoruz. ...Çocuklara yeterince spor yaptırabilsek, sosyal etkinlik yaptırıp bir şeylerle uğraştırabilirsek kendileri zaten bu tip girişimlerde zaten bulunmayacaklar. Orada bir takım enerjilerini harcayacak, düşüncelerini duygularını tatmin edecek alan bulacaklar. ... (YK2k)

Bizim okulda yapmış olduğumuz şeylerden örnekler verebilirim. Spor olayları yapıyoruz. Bilek güreşi, basketbol, voleybol, futbol onun dışında tiyatro etkinliklerimiz var. Bu sene faaliyete geçiremedik ama önümüzdeki yıl halk oyunları ekibimizi kuracağız. Şiir dinletisi etkinliklerimiz var. Okul gazetesi çıkartıyoruz. Resim grubumuz var. Okulumuzun bir müzik korosu var. Ben her öğrencinin bir bireysel yeteneğinin olduğunu düşünüyorum. Yeteneksiz bir öğrenci, bir insan olamaz. Herkesin bir şeye yeteneği vardır. Biri tamamen bilgisayar alanında yeteneklidir. O öğrencisi konferans salonunda bilgisayardan sorumlu öğrenci yapıyorum. Ya da bir öğrenci hakikaten sorumluluğunu sadece düzen konusunda sağlıyordur. Ona da diyorum ki, öğrencileri sen yerlerine oturttur, sen kontrol et, ışıkları sen kapat, kapıyı sen kapat. Her öğrenciyi kendi içinde değerlendirdiğimiz takdirde, problemlerin kendiliğinden çözüleceğini düşünüyorum ama özellikle bol bol aktivite şart. (YK3k)

Okuldaki kulüplerle çalışsın, müzik, dans, şunu bunu yapsın, zaten 18 yaşına kadardır çocuk burda, ondan sonra çıksın istediğini yapsın. (YK4k)

Bakanlığa bağlı, gençlik spora bağlı, gençlik kulüpleri var. Çocukların bu tür kulüplerle düşündüğünüz manada faaliyetleri icra edebilirler, katılabilirler, daha üretken hale gelebilirler. (YÖ3e)

Tasdikname yapacaklarına okullar bu anlamda daha koordine olsunlar, öğrenci sirkilasyonu yapsınlar, yeni sayfalar açsınlar birbirlerine, sosyal projeler hazırlatsınlar çocuklara... (YÖ6e)

Yukarıda yer verilen görüşlere bakıldığında, katılımcıların öğrencilerin gelişimine yönelik çeşitli uygulamalar önerdikleri görülmektedir. Örneğin SÖ4k eğitsel faaliyetlerin arttırılması diyerek geniş anlamda eğitim faaliyetleriyle istenmeyen davranışların giderilebileceğini düşünürken, ÖK1e

siyaset okullarıyla sorunun çözülebileceğini düşünmektedir. ÖK6k öğrencilere düşüncelerini çekinmeden açıklayabilecekleri ortamın yaratılmasını çözüm olarak önermektedir. ÖK8e, cezadan çok ödüle ağırlık verilmesi durumunda olumlu sonuç alınabileceğini düşünmektedir. Son olarak YK2k, YK3k, YK4k, YÖ3e ve YÖ6e kültürel ve sportif etkinliklerde bulunulmasını önermektedirler.

Toplum hizmeti uygulamaları alt kategorisinde değerlendirilmiştir.

Ben kişilere kamu hizmeti yaptırılmasını çok takdir ediyorum, çok beğeniyorum, çok destekliyorum. ... Örneğin bir katın camlarını, kapılarını, sınıflarını komple sildirdim. Sayı çoksa örneğin bütün okulu temizletir, ondan sonra eve yollardım, ailelerine de bilgi verdim bu anlamda. ... O tür cezaları uygun görüyorum. (YK7e)

Topluma hizmet uygulamaları yapılabilir. Süresini uzatabilirsiniz. Yönetmelikte 1 gün 5 gün diyor, üç hafta verirsiniz, iki hafta verirsiniz, çok ciddi siyasi politik, herhangi birine zarar vermeden fikrini en uç noktada bile ifade ettiyse, bunu toplum hizmetiyle yaptırım uygulayabilirsiniz diye düşünüyorum. (YÖ5e)

Yöneticilerden YK7e ve YÖ5e topluma dönük çeşitli faaliyetlerle öğrencinin istenmeyen davranışlarının dönüştürülebileceğine inanmaktadırlar.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin ortaöğretim öğrencilerine yönelik disiplin düzenleme ve uygulamalarının, çocukların temel hak ve özgürlüklerine etkisine ilişkin görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın bu bölümünde, araştırma kapsamın elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlara göre geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

Sonuçlar

Araştırmanın sonuçları aşağıda sunulmuştur.

1. Katılımcılar genelde disiplin ile okulda ve sınıfta disiplin kavramlarına ilişkin olumlu görüşlere sahiptir. Yöneticiler disiplini diğer katılımcılara göre daha fazla olumlu algılamaktadır. Yöneticileri sırasıyla öğretmen ve öğrenciler izlemiştir.
2. Öğrencilerin eğitim hakkına ilişkin görüşleri çoğunlukla eğitimin süreç boyutuna ilişkinken; öğretmen ve yöneticilerin görüşleri çoğunlukla eğitimin hukuksal yönüne ilişkindir. Öğrenci, öğretmen ve yöneticiler, kınama cezasının eğitim hakkını etkilemediğine, öğrenci ve öğretmenler kısa süreli uzaklaştırma cezasının eğitim hakkını etkilediğine, yöneticiler ise etkilemediğine inanmaktadır. Öğrenci ve yöneticiler tasdikname ile uzaklaştırma cezasının eğitim hakkını etkilediği, öğretmenler ise etkilemediği görüşüne sahiptir. Öğrenci ve yöneticilerin yarısı örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezasının eğitim hakkını etkilediğini düşünürken, öğretmenler bu cezanın eğitim hakkını etkilemediğini düşünmektedir.
3. Öğrencilerin tamamı özel hayatın gizliliği hakkına mutlak biçimde sahip olduklarına inanırken; öğretmen ve yöneticiler, öğrencilerin bu hakka belirli sınırlar dahilinde sahip olabileceğine inanmaktadır. Öğrenciler, disiplin cezalarının özel hayatın gizliliği hakkına etkisi olduğuna inanırken, öğretmen ve yöneticiler bu cezanın özel hayatın gizliliği hakkını etkilemediğine inanmaktadır. Öğrenci, öğretmen ve yöneticiler, öğrencilere

yönelik yapılan aramaların, onların özel hayatının gizliliği hakkını etkilediği görüşündedir. Öğrenci, öğretmen ve yöneticiler, verilecek disiplin cezalarının belirlenmesi esnasında öğrenciye ait kişisel bilgilerden yararlanılmasının öğrencinin özel hayatının gizliliği hakkını etkilemediği görüşüne sahiptir. Öğrenciler ve öğretmenler disiplin cezası verilmesi sürecinin okuldaki diğer öğrenciler tarafından bilinmesinin soruşturulan öğrenci üzerinde, öğrencinin psikolojisini bozacağı yönünde etki yaratacağına inanmaktadır. Yöneticiler de hem bu yönde bir inanca sahiptir hem de bu cezanın caydırıcılığı sağlanacağı görüşündedir.

4. Öğrenciler düşünce ve ifade özgürlüğünü söz söyleme hakkı olarak algılamak; öğretmen ve yöneticiler, öğrencilerin bahsedilen özgürlüğe sınırlı olarak sahip olduklarına inanmaktadır. Öğrencilerin okulda eğitsel amaçlarla pankart asmalarını, broşür, bildiri dağıtmalarını, gazete veya dergi çıkartmalarını, arma, kol bandı vs. takmalarını, öğrenciler düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirirken; öğretmen ve yöneticiler belirli koşullarda düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmektedir. Öğrenciler, öğretmenler ve yöneticiler, öğrencilerin okulda siyasal amaçlarla pankart asmalarını, broşür, bildiri dağıtmalarını, gazete veya dergi çıkartmalarını, arma, kol bandı vs. takmalarını düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmemektedir. Okulda pankart asma, broşür, bildiri dağıtma, gazete ve dergi çıkarma, arma, kol bandı vs. takmaları nedeniyle öğrencilere kısa süreli uzaklaştırma, tasdiknameyle uzaklaştırma veya örgün eğitim dışına çıkarma cezası verilmesini öğrenciler işlevsiz bulmuştur. Öğretmenlerin bir kısmı söz konusu cezayı işlevsel bulurken, bir kısmı işlevsiz bulmuştur. Yöneticiler ise belirtilen eylemler nedeniyle, sayılan disiplin cezalarının verilmesini işlevsel bulmaktadır.

5. Öğrenciler dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü kavramsal olarak bilmektedirler. Bazı öğretmenler öğrencilerin anılan özgürlüğünü savunmakta ve sınırlarını belirtmekte ise de bazıları öğrencilerin dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün olmadığına inanmaktadır. Yöneticilerin çoğunluğu öğrencilerin bu özgürlüğe sınırlı bir biçimde sahip olduğunu düşünmektedir. Öğrencilerin okulda eğitsel amaçlarla dernek

kurmalarını, gösteri yürüyüşü veya toplantı düzenlemelerini, öğrenciler dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında görmekte; öğretmen ve yöneticiler ise şartlı olarak, sayılan fiillerin özgürlük kapsamında olduğuna inanmaktadır. Ancak öğrenci, öğretmen ve yöneticiler bahsedilen eylemlerin siyasal amaçlarla yapılmasını söz konusu özgürlük kapsamında görmemektedirler. Öte yandan, öğrencilerin okulda dernek kurma, dernek faaliyetleri yürütme, gösteri yürüyüşü veya toplantı düzenlemeleri nedeniyle, kısa süreli uzaklaştırma, tasdiknameyle uzaklaştırma veya örgün eğitim dışına çıkarma cezası almalarını, eşit sayıda öğrenci ve öğretmen işlevsel veya işlevsiz bulmaktadırlar. Yöneticilerin çoğunluğu sözü edilen cezaları kısmen işlevsel kısmen de işlevsiz bulmaktadırlar.

6. Öğrenciler, öğretmenler ve yöneticiler okuldaki disiplin kurallarının belirlenmesinde öğrencilerin katılım hakkını kullanmalarının, onların bu kurallara uygun davranmasını sağlayacağına inanmaktadır.

7. Öğrenci, öğretmen ve yöneticiler disiplin cezaları yerine öğrencilere rehberlik hizmeti sunulmasını, disiplin cezasına yol açan davranışların ortadan kaldırılmasını/önleyici rehberlik hizmeti sunulmasını, okul içinde yaptırım uygulanmasını, ceza yerine ödüllendirmeye gidilmesini, öğrencilerin sosyal etkinliklere ve toplum hizmetine yönlendirilmesini önermektedir. Öğrenci, öğretmen ve yöneticiler, öğrencilere yönelik üst aramaları için hem öğrencinin durumunu iyileştirmeye hem de okul yönetimine yönelik öneriler sunmuşlardır. Bazı katılımcılar disiplin soruşturması sırasında öğrencinin ailesi ve çevresiyle ilgili bilgilerden yararlanılmasını, sınıf öğretmenin ve öğrenci velisinin görüşlerinin alınmasını, öğrencinin kişisel özelliklerinin, dersteki ilgi ve başarısının göz önünde bulundurulmasını doğru bulmamaktadır. Öğrenciler, öğretmenler ve yöneticiler sayılan faaliyetler nedeniyle öğrencilere disiplin cezaları verilmesi yerine, cezaların kaldırılmasını/daha hafif cezaların verilmesini, rehberlik-psikolojik danışmanlık hizmetlerinin verilmesini, topluma hizmet uygulamaları yaptırılmasını ve öğrencinin ve öğretmenin geliştirilmesini önermektedir.

Öneriler

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak geliştirilen öneriler aşağıda sunulmuştur:

1. Eğitim sisteminin temel unsurları olan öğrenci, öğretmen, yönetici ve okuldaki diğer eğitim işgörenlerinin, okulda uymaları gereken kurallar hakkında, eğitim öğretim yılının başında bilgilendirilmeleri gerekir. Bu bilgilendirme sadece sözlü değil, yazılı da yapılmalıdır. Bunun yanı sıra kurallar okulun girişinde herkesin görüp, okuyabileceği bir yere asılmalıdır.

2. Okulda ortaya çıkan disiplin sorunlarının azaltılması için, öğretmenler ve yöneticiler, öğrencilerini daha yakından tanımalı ve öğrencileriyle ilişkilerini geliştirmelidir. İlişkileri geliştirmek için okulda okuyan öğrenci sayısı azaltılmalı, rehberlik ve psikolojik danışmanlık öğretmenlerinin sayısı artırılmalıdır. Öte yandan öğretmen ve yöneticilere daha etkili sınıf ve okul yönetimi stratejileri kazandırılmalıdır. Öğrencilerin ihtiyaçlarına göre bu stratejiler interaktif biçimde şekillendirilmelidir.

3. Okullarda öğrencilerin uyması gereken kurallar belirlenirken, öğrencilerin henüz çocuk olduğu gerçeğinden uzaklaşılmalı, onlara potansiyel suçlu gözüyle bakılmamalıdır. Öğrencilerin yetişkinlerin küçük bir modeli olduğu anlayışı ivedilikle terk edilmeli ve çocuklara özgü fiillerden oluşan bir disiplini bozucu davranışlar katalogu hazırlanmalıdır. MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde, “Disiplin” başlığını taşıyan 3. (md. 163-166) ve “Uygulama ile İlgili Esaslar ve Ceza Takdirinde Dikkat Edilecek Hususlar” başlığını taşıyan 4. Bölümlerde (md.167-175) öğrencinin yaşına ve olgunluk düzeyine uygun şekilde değişiklikler ve düzenlemeler yapılmalıdır.

4. Söz konusu yönetmeliğin yukarıda belirtilen 3. Bölümünde sayılan fiillerin, uygulayıcılar açısından farklı biçimde algılanmasının önüne geçilmelidir. Bunun için md. 163-166’da sayılan fiillerin müphem ifadelerden kurtarılması, olabildiğince yalın, açık ve anlaşılır olması gerekir. Söz konusu yalınlığın sağlanabilmesi için öncelikle, yönetmeliğin uzun madde ve bentlerden arındırılması gerekir. Bu sadeleştirme çalışması sayesinde, uygulamada karmaşa ve hatalar önlenir.

5. Yönetmelikte benimsenen cezalandırıcı disiplin modeli yerine önleyici ve/veya düzeltici/ıslah edici disiplin modelinin tercih edilmelidir. Gerekli hallerde ceza hukukunun cezalandırıcı yaklaşımı/yaptırımını yerine medeni hukukun tazminat ödetme yaptırımını (onarıcı adalet modelinin) benimsenmelidir. Öte yandan öğrencilere çatışmaları yönetme ve çözme becerileri kazandırılmasına özen gösterilmelidir.

6. Öğrencilerin temel hak ve özgürlüklere ve korunmalarına ilişkin hassasiyetlerinin geliştirilmesine önem verilmelidir. Ancak bunun için sadece insan hakları dersleriyle yetinilmemeli; “Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Ortaöğretim Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği” kapsamında yapılacak faaliyetlere verilen önem arttırılmalı, temel hak ve özgürlüklerle ilgili sosyal etkinlikler yapmaları karşılığında öğrencilere kredi veya not verilmelidir.

7. Yöneticilere ve öğretmenlere atanmadan önce temel düzeyde hukuk eğitimi verilerek temel hak ve özgürlükler konusunda bilgilendirilmelidirler. Bu nedenle lisans üstü eğitim programlarına ve hizmet içi eğitimlere eğitim hukuku dersi konmalıdır.

8. Öğrencilerin disipline edilmesine yönelik kurallar hazırlanırken Anayasaya, uluslararası andlaşmalara, kanunlara uygunluğuna ve sayılan hukuk kaynaklarıyla vatandaşlara bahşedilen temel hak ve özgürlüklerin fiilen kullanılamaz hale getirilmemesine özen gösterilmelidir.

9. Anayasa'nın 40/II. Maddesinde yer alan, “Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.” hükmü doğrultusunda, hem Anayasaya uygunluğu sağlamak hem de öğrenciye ve velisine yol göstermek üzere, disiplin cezası için yönetmelik md. 169'da ve EK1'de yer alan “Okul Öğrenci Ödül ve Disiplin Kurulu Karar Örneği”nde öngörülen itiraz makamı ve süresi disiplin kurulu kararında belirtilmelidir.

10. Ülkemizde sadece öğrenciyi disiplini bozucu şekilde davranmaya iten nedenler araştırılmamalı, bu çalışmaların yanı sıra MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği kapsamında verilen cezaların sonuçlarını ortaya koyan çalışmalar da yapılmalıdır. Ayrıca okullardaki disiplin

cezalarının yıllar itibariyle artma ve azaltma sonucunu verecek boylamsal çalışmalara yer verilmelidir.

KAYNAKLAR

- Ada S. ve Ölçüm Çetin M. (2002). *Eğitim ve Öğretim Ortamında Disiplin Nedir?*, Ankara:Nobel Yayınları.
- Adamovich, T. L. (2008). Return to Sender: Off-Campus Student Speech Brought On-Campus by Another Student, *St. John's Law Review*, Cilt 82, sayı 3, s. 1087-1114.
- Adem M. (1997). *Eğitim Planlaması*, Ankara:Ankara Üniversitesi.
- Agbenyega, J. S. (2006). Corporal punishment in the schools of Ghana: Does inclusive education suffer? *The Australian Educational Researcher*, 33(3),107-122.
- Ağın Kurt Z. (2008). *Açık İlköğretim Okulu' na kayıtlı yetişkinlerin açık öğretim sistemine ilişkin görüş ve beklentileri (Ankara ili örneği)*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akın U. (2012). *Kamu İlköğretim Okulu Müdürlerinin Kişisel İnisiyatif Alma Durumları ve Öz-Yeterlikleriyle İlişkisi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Akipek J. ve Akıntürk T. (1996). *Türk Medeni Hukuku*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Akkutay A. İ. (2007). *Uluslararası Antlaşmaların İç Hukuka Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akyürek S. (1998). *Açıköğretim Lisesi Öğrencilerinin Öğretime İlişkin Sorunlarının Belirlenmesi*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akyüz E. (2010). *Çocuk Hukuku*, Ankara: PegemA yayınevi.
- Akyüz, Y. (1982), *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye)*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Akyüz Y. (2003). Türk Eğitim Tarihinde Okullarda Disiplin Anlayışı ve Uygulamalarına Bir Bakış, , Akyüz E., Uluğtekin S., Baykara Acar Y.,

Cankurtaran Öntaş Ö. (Editörler), *II. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: "Yargı Öncesi ve Yargılama Süreci"*, s. 27-43, Ankara: Kuban Matbaası.

Akipek J. ve Akıntürk T. (1996). *Türk Medeni Hukuku, Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Aldıkaçtı O. (1982). *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Alexaner L. (2006). *İfade Özgürlüğü Hakkı Var mı?*, (Çev. H. Çetinkaya, A. Çakıroğlu). İzmir: Aralık Yayınları, (Eserin Orjinali 2005'te yayımlandı).

Alkan T. (1989). *Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim*, Ankara: Gündoğdu Yayınları.

Alpkaya G. (2001). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ve Uygulamasında Toplanma Özgürlüğüne Hak, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 56, sayı 3, s.1-18.

Althusser L. (2003). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (Çev. Alp Tümertekin), İstanbul:İthaki Yayınları. (Eserin orjinali 1995'te yayımlandı.).

Altunel M. (2012). *Namus!*, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 1, s.215-217.

Altuntop Özalp (2006). *Kamu ve Özel İlköğretim Okullarında Çalışan Yönetici ve Öğretmenlerin İlköğretim Okullarındaki Disiplin Uygulamalarına İlişkin Görüşleri (Ankara İli Örneği)*. yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aslan G. (2005). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ve Türk Hukukunda Dernek Özgürlüğü*. yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aras Ü. Y. (2010). *İnsan Hakları Temelinde Özel Hayat Hakkının Ulusal ve Uluslararası Alanda Uygulamaları*. yayımlanmamış yüksek lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Arif, M.S. ve Rafi, M. S. (2007). Effects of Corporal Punishment and Psychological Treatment On Students' Learning and Behavior. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3(2). 171-180.
- Arslan Öncü G. (2009). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Özel Yaşamın Korunması Hakkı*, doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arslanboğa T. A. (2009). *Türkiye Eğitim Sisteminde Okul Disiplininin Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Analizi*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Ashford N. (2001). *Özgür Toplumun İlkeleri*, (Çev. A. Yayla), Ankara: Liberte.
- Atılğan A., Atılğan Ü. E. (2009). *Çocuk Hakları Paradigması ve Çocuk Ceza Yargılamasına Hakim Olan İlkeler Açısından Türkiye'deki Düzenleme ve Uygulamaların Değerlendirilmesi*, İnsan Hakları Ortak Platformu Yayını: Ankara.
- Atlama S., Özsoy C. (2009). Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Türkiye'nin Karşılaştırmalı Bir Analizi. *7. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, s. 63-77.
- Avenarius H., Heckel H., Loebel H.C. (2000). *Schulrechtskunde*. Deutschland: Luchterhand.
- Avenarius H. (2001). *Einführung in das Schulrecht*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Avenarius H., Füssel H. P. (2008). *Schulrecht im Überblick*, Darmstadt : WGB (Wissenschaftliche Buchgesellschaft)
- Ayan S. (2011). Okulda Disiplin Cezası Alma, Ailede Şiddete Uğrama, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, sayı 12, s. 137-142.
- Aydın İ. (2008). *Öğretimde Denetim*, Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın İ. (2007). *Citizenship Education as an Ethical Perspective: Perception Styles of Elementary School Students' Towards Rights and Responsibilities*. Paper presented at the South-European and

Mediterranean Conference on Citizenship Education'da sunuldu, Yunanistan.

Balcı A. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler, Ankara: Pegem A yayınevi.

Başaran İ. E. (2011). *Türk Okul Sistemi ve Okul Yönetimi*, Ankara: Ekinoks.

Başlar K. (2004). Uluslararası Antlaşmaların Onaylanması, Üstünlüğü ve Anayasal Denetimi Üzerine, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni: Prof. Dr. Sevin Toluner'e Armağan, Cilt 24, sayı 1-2.

Bayram S. (2008). *12 Eylül'ün Siyasi Hayatımıza Etkileri*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Baykara Pehlivan K., Baykara Acar Y. (2009). Çocuklar ve Eğitimde Dışlanma, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt 20, sayı 2, s. 27-38.

Bhave V. (2008). Özsel Olan ve İma Edilen, M. Hern (Editör), *Alternatif Eğitim* (Çev.E. Ç. Babaoğlu), İstanbul: Kalkedon Yayınevi (35-43).

Bear G. G. (2010). *School Discipline and self-discipline: A Practical Guide to Promoting Prosocial Student Behaviour*, Guilford Press:New York.

Belin M. N., Yıldız H. (2011). *Lise Öğrencilerinin Facebook Adlı Sosyal Paylaşım Sitesini Kullanma Amaçları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: Eskişehir Örneği*, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu: Bursa.

Bezanson P. B. (1995). Institutional Speech, *Iwo Law Review*, 80, 735-824.

Bhave V. (2008). Özsel Olan ve İma Edilen, M. Hern (Editör), *Alternatif Eğitim* (Çev.E. Ç. Babaoğlu), İstanbul: Kalkedon Yayınevi (35-43).

Bilhan S. (1991). *Eğitim Felsefesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Bilge N. (2010). *Hukuk Başlangıcı*, Ankara: Turhan Kitabevi.

Billington R. (1997). *Felsefeyi Yaşamak*, (Çev. A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Eserin orijinali 1992'de yayımlandı.).

- Birand M. A., Bila H., Akar R. (2010). *12 Eylül Türkiye'nin Miladı*, 6. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap.
- Birch I. (1990). Australia. In Birch I. And Richter I. (Eds.), *Comparative School Law* (p.85-119). UK: Pergamon Press.
- Black's Law Dictionary (1979). B. A. Garner (Editör) 5. baskı, West Publishing Co:USA.
- Blomberg N. (2004). Effective Discipline for Misbehaviour: In School vs. Out of School Suspension, *Concept Journals Villanova University*, Cilt 27, s. 1-11.
- Bolkan A., Çakıcı E., Çakıcı M. (2012). Problem Solving Skills and Self-Image of Students to Disciplinary Measurements, Disiplin Cezası Almış Öğrencilerde Problem Çözme Becerileri ve Benlik İmgesi, *Eğitim Araştırmaları*, (özel sayı) (49), 1.-12.
- Bowden R. (2007). Evolution of Responsibility: From In Loco Parentis to Ad Meliora Vertamur, *Education*, Cilt 127, sayı 4, s.480-489.
- Bozkurt E. ve Dost S. (2002). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü ve Türkiye, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, sayı 1, s. 47-74.
- Brighouse H. (2002). What Rights (if any) Do Children Have?, Archard D. Ve Macleod C. M. (editörler), *The Moral and Political Status of Children*, Oxford University Press:Oxford.
- Buck T., Gillespie A. A., Ross L. ve Sargent S. (2011). *International Child Law*, London: Routledge.
- Bursalıoğlu, Z. (1998). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*, Ankara: Pegem Özel Eğitim ve Hizmetleri.
- Büyükpapaşcu H. (2011). *Ergenlikte Romantik İlişkiler: İnternetin Rolü*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi: Ankara.

- Büyükhahin Çevik G., Atıcı M. (2008). *Lise 3. Sınıf İlişkilerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 17, sayı 2, s. 35-50.
- Cameron, M. (2006). Managing School Discipline and Implications for Social Workers: A Review of Literatur. *National Association of Workers*, Cilt 28, sayı 4, s. 219-228
- Caruso L. R. (1970-1971). Privacy of Students and Confidentiality of Student Records, *Case Western Reserve Law Review*, sayı 22, s.379-387.
- Cemaloğlu N. (2007). Disiplin ile İlgili Kavramlar, İlkeler ve Uygulamalar, *Milli Eğitim Dergisi*, sayı 175, s. 8-23.
- Cenkseven Önder F., Sarı M. (2012). İlköğretim Öğrencilerinde Zorbalık ve Okul Yaşam Kalitesi, *İlköğretim Online*, Cilt 11, sayı 4, s. 897-914.
- Connor F.P. and Connors D. M. (1979). *Children's Rights and Mainstreaming of the Handicapped*. In Vardin P.A. and Brody I.N. (Eds.), *Children's Rights: Contemporary Perspectives*, (pp.67-83), New York: Teachers College Pres.
- Cumhuriyet Pazar Dergi. (2010). Erişim Tarihi 20.03.2011.
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/128056/TEKEL_e_destek_veren_liseliler_okuldan_atildi.html
- Curren R. (2009). Education as a Social Right in Diverse Society, *Journal of Philosophy of Education*, Cilt 43, Sayı 1, s.45-56.
- Çağlar S. (2009). Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuk Sisteminde Engellilerin Eğitim Hakkı ve Devlet Yükümlülükleri, yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çağlayan R. (2006). *İdari Yaptırımlar Hukuku*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Çallı Y. (2009). Türk Anayasa Hukukunda Eğitim Hakkı, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Daiute C.(2008). The Rights of Children, the Rights of Nations: Developmental Theory and Politics of Children's Rights, *Journal of Social Issues*, Cilt 64, sayı 4, s.701-723.
- Davila P., Naya L. M. (2007). Education and the Rights of the Child in Europe, *Prospects*, Cilt 37, sayı 3, s. 357-367.
- Demir, S. B. (2005). Okulda ve Ailede Bedensel Ceza ve Cezanın Demogratik Tutumları Üzerine Etkileri. *XIV. Ulusal Eğitm Bilimleri Kongresi*. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, s. 355-358.
- Dicke L. L., Wallace W. M. (1999), Responding to Off-Campus Student Misconduct, *Journal of Student Affairs*, Volume 8. Erişim tarihi, 10.03. 2011.
<http://www.colostate.edu/Depts/SAHE/JOURNAL2/1999/Responding.htm>
- Dolu O., Büker H. ve Uludağ S. (2012). Türk Adalet Sisteminin Caydırıcılık Kapasitesine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, sayı 1, s. 69-106.
- Dönmezer S. ve Erman S. (1979). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, Cilt I, Yedinci Bası, İstanbul: İÜHF Yayınları, No.2592.
- Dunlop J. E. (1977). Should Methods Deal with Student Discipline Be Negotiated with Teacher Organizations? The NEA Perspective, *Journal of Law and Education*, 6/75-87.
- Dündar Sezer T. (2008). Dernek Kurma Özgürlüğünün İçeriği ve Gelişim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 10, sayı 1, s.1-58.
- Dündar S. (2013). Student's Participation to the Decision-Making Process as a Tool for Democratic School, *Educational Sciences: Theory & Practice*, Cilt 13, sayı 2, s. 867-875.
- Ehlenberger K. R. (2001). The Right to Search Students, *Understanding the Law*, Cilt 59, Sayı 4, s.31-35

- Ekici S., Yılmaz E. (2013). Hacettepe Üniversitesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı Öğrencilerinin Düşünce Özgürlüğüne İlişkin Tutumları, *Bilgi Dünyası*, Cilt 14, sayı 1, s.17-36.
- Emini M. E. (2004). Hak Kavramı, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 179-187.
- Erdoğan M. (2007). İfade Özgürlüğü ve Sınırları, T. Bora (Editör), *İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdinç B. (2012). İdari Yaptırımların Kavramsal Çerçevesi ve Cezai Yaptırımlarla Karşılaştırılması, *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 70, sayı 2012/2, s. 241-276.
- Erem F. (1971). *Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku*, c.1, Genel Hükümler, Ankara 8. Bası.
- Eroğlu C. (2012). *Anatüzeğe Giriş*, Ankara: İmaj Kitabevi.
- Ertem İ. (2011). Bir Gecede Değişimin Adı: 12 Eylül Darbesi. Erişim tarihi, 16.08.2013.
[http://www.cnnturk.com/2011/yasam/diger/09/12/bir.gecede.degisimin.adi.12.eylul.darbesi/588447.0/index.html](http://www.cnnturk.com/2011/yasam/diger/09/12/bir.gecede.degisimin.adi.12 eylul.darbesi/588447.0/index.html)
- Essex N. L. (2008). *School Law and the Public Schools, A Practical Guide For Educational Leaders*, Boston: Pearson Publication.
- Etzioni A. (2004). On Protecting Children From Speech, *Chicago-Kent Law Review*, Cilt 79, sayı 3, s.3-53.
- Extraverlag.(2011). Erişim tarihi 20.02.2014.
<http://www.extra-verlag.de/langenhagen/lokales/atomkraft-nein-danke-d12262.html>
- Farenga P. (2008). Eğitimin Temelleri, M. Hern (Editör), *Alternatif Eğitim* (Çev.E. Ç. Babaoğlu), İstanbul: Kalkedon Yayınevi (s.153-159).
- Ferraraccio M. (1999). Metal Detectors in the Public Schools: Fourth Amendment Concerns, *Journal of Law & Education*, Cilt 28, s. 209-229.

- Ferreira F. H. G., Gignoux J. (2010). Eğitimde Fırsat Eşitsizliği ve Türkiye Örneği, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı Çalışma Raporu Sayı 4.
- Fidan N., Erden M. (1998). *Eğitime Giriş*, İstanbul:Alkan Yayınları.
- Fombad C. M. (2005). Protecting Children's Rights in Social Science Research in Botswana: Some Ethical and Legal Dilemmas, *International Journal of Law, Policy and the Family*, Cilt 19, sayı 1, s. 102-120.
- Fortin J. (1998). *Children's Rights and the Developing Law* (First Edition). London: Butterworths.
- Foucault M. (2013). *Hapishanenin Doğuşu*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi.
- Franklin B. (1993). Giriş, Franklin B. (Derleyen), *Çocuk Hakları* (Çev. A. Türker), 1. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 14-35. (Eserin orijinali 1986'da yayımlandı).
- Gadimova İ. (2009). *SSCB, Azerbaycan ve Türk Ceza Hukuklarında Cezanın Amacı ve Yaptırım Türleri*, yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gemalmaz H.B. (2005). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ve Türk Hukukunda Çocuğun Bedensel Cezaya Karşı Korunması*, İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Genç T. (1990). Kamu Yönetiminde Disiplin, *Türk İdare Dergisi*, 62/389,1-10.
- Gilleece L., Cosgrove J. (2012). Student Civic Participation in School: What Makes a Difference in Ireland?, *Education, Citizenship and Social Justice*, Cilt 7, sayı 3, s. 225-239.
- Goldstein S. (1990). Israel. In Birch I. and Richter I. (Eds.), *Comparative School Law* (p.170-255). UK: Pergamon Press.
- Gökçe O. (2006). İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler, Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Gölcüklü F. (1963). İdari Ceza Hukuku ve Anlamı; İdarenin Cezai Müeyyide Tatbiki, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 16/2, 115-182.
- Gözütok, D. (1993). Disiplin Sağlamada Öğretmen Davranışları, *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25/2, 703-711.
- Gözübüyük Ş. (1986). *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Günday M. (2011). *İdare Hukuku*, Ankara: İmaj Yayınları.
- Güngör S., Aydın İ., Memduhoğlu H. B., Oğuz E. (2012). Respect in principal–teacher relations at primary schools in Turkey, *International Journal of Qualitative Studies in Education*, s.1-24.
- Gül İ. I. (2009). *Eğitime Erişim:Eğitimde Ayrımcılık Yasağı ve Fırsat Eşitliği, Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar*, Eğitimde Reform Girişimi (ERG), İstanbul:Sabancı Üniversitesi.
- Gülhan O. (2006). *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Kapsamındaki Suçlar*, yayımlanmış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gülmez M. (2004). Anayasa Değişikliği Sonrasında İnsan Hakları Sözleşmelerinin İç Hukuktaki Yeri ve Değeri, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, sayı 154, s. 147-162.
- Güriz A. (2009). *Hukuk Felsefesi*, Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Hakan A. (?). Eğitim Sorunlarının Çözümünde “Açıköğretim”. Erişim tarihi: 26.11.2013.
<http://w2.anadolu.edu.tr/aos/kitap/IOLTP/1266/unite04.pdf>
- Haraoun R., O'hanlon C (1997). Do Teachers and Students Agree in their Perception of What School Discipline Is?, *Educational Review*, Cilt 49, sayı 3, s. 237-250.
- Harrelson-Stephens J. ve Calloway R.L.(2007). What Are Human Rights? Definitions and Typhologies of Today's Human Rights Discourse, *Exploring International Human Rights: Essential Readings*,

Harrelson-Stephens ve Calloway R. L. (editör), Lynne Rienner Publishers:USA

Haydon D. (2012). *Children's Rights. The Effective Implementation of Rights-based Standarts*.In Sheehan R., Rhoades H. and Stanley N. (Eds), *Vulnerable Children and the Law*, (pp.23-39), London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Hazard W. R. (1975). Goss v. Lopez and Wood v. Strickland: Some Implications for School Practice, *Journal of Law and Education*, Cilt 4, sayı 4, s. 605-609.

Holt J. (2008). Eğitim Yerine, M. Hern (Editör), *Alternatif Eğitim* (Çev.E. Ç. Babaoğlu), İstanbul: Kalkedon Yayınevi (s.51-61).

Houten V. R., Hall R.V. (1983). *The Measurement of Behaviour: Behaviour Modification*, USA.

Humphreys T. (2001). *Disiplin Nedir, Ne Değildir?*, Çeviri: Berat Çelik, İstanbul:Epsilon.

Hürriyet, 2014. Erişim tarihi 26.02.2014.

<http://www.hurriyet.com.tr/egitim/anasayfa/8754782.asp>,

Illich I. (1988). *Şenlikli Toplum*, (Çev. A. Kot), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Imber M., Geel T. V. (2005). *A Teacher's Guide to Education Law*, Roudledge: United States of America.

İnci O. (2009). Bilimsel Yayın Etiği İlkeleri, Yanıltmalar, Yanıltmaları Önlemeye Yönelik Öneriler, Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık, Erişim tarihi, 26.02.2013.

<http://uvt.ulakbim.gov.tr/tip/sempozyum7/inci.pdf>

Işık R., Sakallı-Uğurlu N. (2009). Namusa ve Namus Adına Kadına Uygulanan Şiddete İlişkin Tutumlar Ölçeklerinin Öğrenci Örneklemeyle Geliştirilmesi, *Türk Psikoloji Yazıları*, Cilt 12, Sayı 24, 16-24.

İçel K., Sokullu-Akıncı F., Özgenç İ., Sözüer A., Mahmutoğlu F. S. ve Ünver Y. (2002). *Yaptırım Teorisi*, İstanbul: Beta Yayınları.

- İnal K. (2005). Eğitim, F. Başkaya (Editör), *Kavram Sözlüğü*, Maki Basın Yayın: Ankara. (s.151-157).
- Johnson C. (2011). *The Academic and Socio-Emotional Effects of Expulsion From School: A Case Study From Student and Parent Perspectives*, yayımlanmamış doktora tezi, Widener University Faculty of the School of Human Service Professions, New Jersey, USA.
- Kaboğlu İ.Ö. (2000). *Düşünce Özgürlüğü*, K. Tankuter (editör), İnsan Hakları, İstanbul: YKY Yayınları.
- Kaboğlu İ. Ö. (2002). *Özgürlükler Hukuku*, Ankara: İmge Yayınevi.
- Kaboğlu İ.Ö. (1992). Dernek ve Toplantı Özgürlükleri, *TODAEİ İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt 14, sayı 1, s.109-129.
- Kalabalık H. (1997). İdare Hukukunda Takdir Yetkisi Kavramı ve Benzer Kurumlarla Karşılaştırılması, Prof. Dr. Naci Kınacıoğlu'na Armağan, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt. 1, s.205 - 232 .
- Kapani, M (1981). *Kamu Hürriyetleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Kapani M. (1996). *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Kara Ç. (2005). *Düşünceyi Açıklama ve Yayma Özgürlüğünün Aracı Olarak Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Karabulut M. (2008). *İdari Yaptırımların Hukuki Rejimi*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Karaca R., İkiz E. (2010). *Psikolojik Danışma ve Rehberlikte Çağdaş Bir Anlayış*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karagöz K. (2004). *İfade Özgürlüğü ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Sınırlandırılması Sorunu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

- Karadeniz Çelebican Ö. (1989). *Roma Hukuku*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Karahanoglu O. (1999). Disiplin Suç ve Cezalarının Niteliği, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C.8,S.3, Temmuz, 55-77.
- Karakütük K. (2011). Eğitimin Ekonomik Temelleri, Sönmez V. (Editör), *Eğitim Bilimine Giriş*, s.151-185.
- Karaman Kepenekci Y., Yücedağ Özcan A. (2001). Okullarda Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, sayı 34, s. 236-253.
- Karaman Kepenekci Y. (2011). Educational Administrator's Education in Law, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, cilt: 44, sayı: 1, 1-16.
- Karaman Kepenekci Y., Nayır F. (2012). Çocukların Ana Babaları Tarafından İstismar ve İhmaline İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Cilt 5, sayı 7, s. 437-455.
- Karaman Kepenekci Y., Nayır F. (2014). Okul İklimini İnsan Haklarına Duyarlılık Boyutunda Sorgulama: Liseler Üzerinde Bir Araştırma, *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, sayı1, s.1-16.
- Karataş Z. (2008). Lise Öğrencilerinin Suçluluk ve Utanç Puanlarının Disiplin Cezası Alıp Almama ve Cinsiyetleri Açısından İncelenmesi, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, s. 103-114.
- Karasar, N. (1991). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara.
- Karmel J. (2008). *The Right to Education: Examining its Meaning and Implications*, yayımlanmamış doktora tezi, University of Victoria, Kanada.
- Kılıçoğlu A. (1993). *Şeref Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırılarından Hukuksal Sorumluluk*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

- Kırkpınar D. (2009). *12 Eylül Askeri Darbesi'nin Gençliğin Üzerindeki Etkileri*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Kızmaz Z. (2005). Ceza veya Kriminal Yaptırımın Suç Oranları Üzerindeki Caydırıcı Etkisi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 7, sayı 2, s. 221-245.
- Kilbourne S. (1996). U.S. Failure to Ratify the U.N. Convention on the Rights of the Child: Playing Politics with Children's Rights, *Transnational Law and Contemporary Problems*, Cilt 6, s.438-461.
- Kilkelly U. (2008). Youth Justice and Children's Rights: Measuring Compliance With International Standarts, *Youth Justice*, Cilt 8, sayı 3, s.187-192.
- Kodal M. (2006). *Kara ve Deniz Harp Okulu Öğrencilerinin Kurumsal Disiplin Kurallarını Benimseme ve İtaat Düzenleri*, yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Korkut F. (2003). Okullarda Önleyici Rehberlik Hizmeti, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, Cilt 2, sayı 20, s. 27-40.
- Kumcu (2010), "Meslek Lisesi Öğretmenlerinin Öğrencilerin Ödül ve Ceza Gerektiren Davranışlarının Sıklığına İlişkin Görüşleri (Ankara İli Yenimahalle İlçesi Örneği)", yayımlanmamış tezsiz yüksek lisans projesi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kümbetoğlu B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- LaMorte M. W. (2002). *School Law: Cases and Concepts*, Boston: Allyn&Bacon.
- Landwehr, A. (2000). A Student's Right to Freedom of Speech in Light of Henerey v. City of St. Charles School District, *Journal of Law and Education*, Cilt 29, s.393-397.
- Lansdown G., (2001). *Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making*, Italy:UNICEF Innocenti Research Centre.

- Locke J. (2004). *Eğitim Üzerine Düşünceler*, Çev. Hakan Zengin, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları Felsefe Dizisi.
- Luthe E.W. (2003). *Bildungsrecht*, Berlin:De Gruyter Recht.
- Mackay A. W., Sutherland L. (1990). Canada. In Birch I. And Richter I. (Eds.), *Comparative School Law* (p.170-255). UK: Pergamon Press.
- Maden M. (2012). *Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar*, yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mahiroğlu A. ve Buluç B. (2003). Ortaöğretim Kurumlarında Fiziksel Ceza Uygulamaları, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1/1, 81-95.
- Manley-Casimir M. E. (1978). A Case Study Approach to Discretion in School Discipline, In Berkeley H., Gaffield C. And Gordon West W.(Eds.), *Children's Rights Legal and Educational Issues*, (pp.121-136), Canada:The Ontario Institute for Studies in Education.
- Mawdsley R. D., Russo C. J. (2002). Student Privacy and Classroom Pedagogies: An American Perspective, *Australia and New Zealand Journal of Law and Education*, Cilt 7, sayı 1, s.65-80.
- Mazer B. Z. (2007). *Developmental Opportunity in Community Service Experiences*, yayımlanmamış doktora tezi, The Catholich University of America: Washington.
- McMillan L. K. (2010). What's in a right? Two variations for interpreting the right to education, *International Review of Education*, Cilt 56, s. 531-545.
- Metin Y., Aslan G. (2007). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Dernek Özgürlüğü, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt 12, sayı 3, s. 271-298.
- Miles M. B., Huberman A. M. (1994). *Qualitative Data Anaylsis*, USA:Sage Publications.
- Milliyet. (2012). Erişim tarihi 03.04.2012.
<http://gundem.milliyet.com.tr/kantini-boykot-eden-lise-ogrencisi-okuldan-atildi/gundem/gundemdetay/03.04.2012/1523355/default.htm>

- Mohrbutter T. L. (2011). *In School Suspension: A Qualitative Examination of Assistant Principal Perceptions*, yayımlanmamış doktora tezi, Graduate Faculty of North Carolina State University: Raleigh, North Carolina.
- Moore Partin T. C. (2010). *An Analysis of Teacher's Use of Praise and Reprimands in Relation to Student Behaviour*, yayımlanmamış doktora tezi, Graduate School of Vanderbilt University, Nashville, Tennessee.
- Morrow V. (1999). 'We Are People Too': Children's and Young People's Perspectives on Children's Rights and Decision-Making in England, *The International Journal of Children's Rights*, Cilt 7, Sayı 2, s.149-170.
- Mumcu A., Küzeci E. (2007). *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Munn P., Llyod G. (2005). Exclusion and Excluded Pupils, *British Educational Research Journal*, Cilt 31, sayı 2, s. 205-221.
- Naya L. M P. (2007). Education and the Rights of the Child in Europe, *Prospects Quarterly Review of Comparative Education*, Cilt 37, s. 357-367.
- Negovan T. (2012). Teens expelled after Facebook postings WGN-TV (Chicago, IL), Apr 25, 2012. Erişim tarihi, 29.11. 2013.
<http://ehis.ebscohost.com/ehost/detail?vid=10&sid=3ab28d33-e2c2-4fd2-b5c7-8deb6de6e7b9%40sessionmgr114&hid=4103&bdata=Jmxhbmc9dHlmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=n5h&AN=2W61650034147>
- Nelsen J., Lott L., Glenn S. (2003). *Çocuk Eğitiminde A'da Z'ye Pozitif Disiplin*, İstanbul: Hayat Yayınları.
- Oğurlu Y.(1999). İdari Yaptırımlara Genel Bir Bakış ve İdari Yaptırım-Ceza Yaptırımı Ayırımı, *Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, sayı 1, s.143-194.
- Okçabol R. (2005). *Türkiye Eğitim Sistemi*, Ankara: Ütopya Yayınevi.

- Onur B. (2009). *Türk Modernleşmesinde Çocuk*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Ozansoy C. (1999). Öznesini Arayan Nesnelere: Çocuk ve Çocuk Hakları, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1, s.39-62.
- Ögel K., Taner S., C. Y. Eke (2006). Onuncu Sınıf Öğrencileri Arasında Tütün, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı: İstanbul Örnekleme, *Bağımlılık Dergisi*, sayı 7, s. 18-23.
- Özay İ. H. (1984). *İdari Yaptırımlar*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Özbudun E. (2004). *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin yayınları.
- Özdiñer Arslan S., Savaşer S. (2009). Okulda Zorbalık, *Milli Eğitim Dergisi*, sayı 184, s. 218-226.
- Özen Kılıç D. (2009). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Okullarındaki Disiplin Anlayışına İlişkin Görüşleri. yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Özerbaş M. A. (1996). *Açıköğretim Lisesi Televizyon Ders Programlarının Etkinliğine İlişkin Öğrenci Görüşleri: Erzurum İli Örneği*. yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkahveci Ö. (2001). AÖL Mesleki Açık Öğretim Programı Öğrencileri ile Kız Meslek Lisesi Öğrencilerinin Akademik Başarılarının Karşılaştırılması, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özok Ö. (2005). *İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa Md. 90/son) Adlı Panel Bildirisi* s. 7-13, Ankara: Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını.
- Özsoy S. (2002). *Yükseköğretimde Hakkaniyet ve Eşitlik Sorunsalı: Türkiye'deki Finansal Yapıyla İlgili Bir Çözümleme*, yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Partington J. (1990). England and Wales. In Birch I. And Richter I. (Eds.), *Comparative School Law* (p.85-119). UK: Pergamon Press.

- Pekiner V. (1961). İdarenin Takdir Yetkisi, *Ankara Barosu Dergisi*, sayı 4, s.1-8.
- Pimentel C. (2006). The Human Right in Education: Freedom and Empowerment, *Multicultural Education*, 3-10.
- Postman N. (1995). *Çocukluğun Yok Oluşu*, Çeviren Kemal İnal, Ankara: İmge.
- Praneviciene B., Puraite A. (2010). Right to Education in International Legal Documents, *Jurisprudence*, 3 (121), 133-156.
- Punch K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş, Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, (Çev. D. Bayrak, H.B. Arslan, Z. Akyüz), Ankara:Siyasal Kitabevi (Eserin orijinali 2005'te yayımlandı).
- Pšunder M. (2005). Identification of Discipline Violations and Its Role in Planning Corrective and Preventive Discipline in School, *Educational Studies*, Cilt 31, sayı 3, s.335-345.
- Reed R. R. (1995). Education and the State Constitutions: Alternatives for Suspended and Expelled Students, *Cornell Law Review*, Cilt 81 (1995-1996), s.582-622.
- Reisoğlu S. (2006). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul: Beta.
- Richter I. (1990). West Germany, Switzerland and Austria, In Birch I. And Richter I. (Eds.), *Comparative School Law* (p.119-139).
- Roberts D. D. (2002). *Characteristics of community service programs and probationers in Texas*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, University of North Texas: Texas.
- Robinett D. (2012). Alternatives to Student Suspension, *Leadership*, Cilt 42, sayı 1, s. 32-36.
- Ruhi A.C. ve Özdemir H. (2012). *Çocuk Hukuku*, Ankara: Adalet.
- Russel B. (2001). *Eğitim Üzerine*, İstanbul:Say Yayınları.
- Ruck M.D. , Horn S. S. (2008). Charting the Landscape of Children's Right, *Journal of Social Issues*, Cilt 64, sayı 4, 685-699.

- Russol C. J. (2001). Recent Developments in the USA Drug Testing of Students, *Education and the Law*, 13/2, 155-162.
- Sağlam C. (2009). *Çocukların Kentsel Korumaya Katılımı*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Saramet O., Manu R.E., Toma-Bianov A. ve Gabor D.O., Aspects Regarding the Right to Education, **Annals of DAAM for 2010 & Proceedings of the 21 st International DAAAM Symposium**, Volume 21, No. 1, Editor B. Katalinic, Vienna: DAAM International, s.697-698.
- Sarıhan Ş. (2010). *Mesleki açık öğretim lisesindeki öğrenci hizmetlerinin etkililiği konusunda öğrenci görüşleri (Ankara ili örneği)*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Serim B. (1991). Örgütlenme Özgürlüğü 'Depolitizasyon' ve Engeller, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 27, sayı 1, s.83-105.
- Serozan R. (2005). *Çocuk Hukuku*, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Sherrod M. D. , Getch Y. Q., Ziomek-Daigle J., (2009). The Impact of Positive Behaviour Support to Decrease, *Professional School Counseling*, Cilt 12, sayı 6, s. 421-427.
- Sinclair, R. (2004). 'Participation in practice: making it meaningful, effective and sustainable', *Children and Society*, Cilt 18, sayı 2, s. 106-118.
- Siyez D. M. (2009). Liselerde Görev Yapan Öğretmenlerin İstenmeyen Öğrenci Davranışlarına Yönelik Algıları ve Tepkileri, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı 25, s.67-80.
- Smith J. (2008). From Armbands to Websites: Student Rights of Free Expression on Facebook, Conference Papers-International Communication Association, *Annual Meeting*, 1-23.
- Soyak A. R. (1965). Fotoğraflarla Atatürk ve Atatürk'ün Hususiyetleri. Hayat Yayınları.

- Stader D. L. (2002). Student Searches Policy Guidelines for Secondary Principals, *Clearing House*, Cilt 76, Sayı 2, s.66-70.
- Stefkovic J. A., Torres M. (2003). The Demographics of Justice: Student Searches, Student Rights and Administrator Practices, *Educational Administration Quarterly*, Cilt 39, Sayı 2, s. 259-282.
- Stevens G. E. (1980). Invasion of Student Privacy, *Journal of Law and Education*, Cilt 19, sayı 1, s.343-350.
- Strahan D.B., Hamilton Cope M., Hundley S. ve Faircloth C. V. (2005). Positive Discipline with Students Who Need It Most: Lessons Learned in an Alternative Approach, *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, Cilt 79, sayı 1, s.25-30.
- Strossen, N. (1996). Protecting Student Rights Promotes Educational Opportunity: A Response to Judge Wilkinson, *Michigan Law and Policy Review*, Cilt 1, s.315- 323.
- Sugai G. (2009). Beyond the Discipline Handbook, How Schools Can Implement A Positive Approach to Managing Student Behaviour, A Conversation With George Sugai From Harvard Education Letter, *The Education Digest*, Kasım 2009, s.37-41. Erişim Tarihi 20.03.2012.
<http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=3d760d34-c24d-4b80-8215-4ac2728ef848%40sessionmgr198&vid=1&hid=106>
- Şahbaz İ. (2004). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türk Yargı Sistemindeki Yeri, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, sayı 54, s.178-216.
- Şahin, F. ve Beyazova, U (2001). Çocuğun Şiddetten Korunma Hakkı, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı:151.
- Şen E. (1998). Anayasa Mahkemesi Kararları-Ceza, İstanbul:Beta Basın Yayım
- Şen, E. (1996). *Devlet ve Kitle İletişim Araçları Karşısında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması*, İstanbul: Kazancı.

- Şimşek Ö. F. (2004). Bir Grup Rehberliği Programının Öğretmenlerin Disiplin Anlayışına Etkisi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, cilt 37, sayı 2, 41-59.
- Şirin H. (2008). *Eğitimin Siyasal İşlevleri ve Türkiye'deki Sivil Toplum Örgütlerinin Bu İşlevlere İlişkin Görüşlerinin Analizi*, yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tan M. (1989). Çağlar Boyunca Çocukluk, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, sayı 1, s. 71-88.
- Tan M. (1990). Eğitimde Bedensel Cezalandırma, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 23, sayı 2, s. 545-556.
- Tan M. (1994). Çocukluk: Dün ve Bugün Toplumsal Tarihte Çocuk (23-24 Nisan 1993), Bildiri Kitabı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları (s.11-30).
- Tanyar Z. Ç. (2011). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 60, sayı 3, s. 593-634.
- Taşkın, P., Karaman-Kepeneci, Y. (2009). Demokratik Katılıma Bir Örnek: Çocukların Dernek Kurma Özgürlüğü, *1st International European Union, Democracy, Citizenship and Citizenship Education Symposium*, May 28-30, 2009, Uşak, Turkey.
- Tatlıdil E. (2011). Bilgi Toplumu Anlayışında Eğitim Politikaları ve Yüksek Öğretime Yönelik Yaklaşımlar, Prof. Dr. Yahya Akyüz'e Armağan, Ankara: Pegem Akademi (s.1193-1206).
- Taymaz H. (2003). *Okul Yönetimi*, Ankara: PegemA.
- Tezcan M. (2011). Eğitimin Toplumsal Temelleri, V. Sönmez (Editör), *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara: Anı Yayıncılık, s.95-123.
- Teziç E. (?). Türkiye'de Siyasal Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü, Erişim tarihi 16.08.2013.

http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg7/tezic.pdf

- Thieneman Maddox N. (2012). Silencing Students' Cell Phones beyond the Schoolhouse Gate: Do Public Schools' Cell Phone Confiscation and Retention Policies Violate Parents' Due Process Rights, *Journal of Law & Education*, Cilt 41, Sayı 1, s. 261-270.
- Tolstoy L. (2008). *Eğitim Üzerine*, M. Hern (Editör), Alternatif Eğitim (Çev.E. Ç. Babaoğlu), İstanbul: Kalkedon Yayınevi (s.27-33).
- Topakkaya A. (2010). *Hukuk ve Adalet*, Ankara:Yetkin Yayınları.
- Tortop N. (1983). Disiplin, Disiplin Cezaları ve Disiplin Suçları, *Amme İdaresi Dergisi*, 3, 83-100.
- Troyan, B.E. (2003). The silent treatment: Perpetual in-school suspension and the education rights of students. *Texas Law Review*, Cilt 81, sayı 6, s.1637- 1670.
- Turan S., Dönmez A., Çakmak G (2009). İlköğretim Okullarındaki Bazı Kurulların Etkililiği Üzerine Bir İnceleme, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s. 44-58.
- Türnüklü A. (2006). *Sınıf ve Okul Disiplinine Çağdaş Bir Yaklaşım: Onarıcı Disiplin*, Ankara: Ekinoks.
- Türnüklü A. (2007). Lisede Öğrenci Çatışmaları, Nedenleri, Çözüm Stratejileri ve Taktikleri, *Educational Administration: Theory and Practice*, sayı 49, s. 129-166.
- Uras M. (2002). *Eğitimin Toplumsal Temelleri*, E. Toprakçı (Editör), *Eğitim Üzerine*, Ütopya Yayınevi: Ankara, (s.190-241).
- Ümit E. (2007). *Mekandan İmkana Çocuk Suçluluğunun Habitusu Ceza Ehliyeti İlişkisi*, Ankara: Ankara Barosu.
- Ünal I., Özsoy S., Yıldız A., Güngör S, Aylar E. ve Çankaya D. (2010). *Eğitimde Toplumsal Ayrışma*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ünal Ş. (1997). *Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku*, Ankara: Yetkin.
- Üzeltürk S. (2004). *1982 Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Göre Özel Hayatın Gizliliği Hakkı*, İstanbul: Beta Yayınları.

- Van Bueren G. (2007). *Child Rights in Europe*, Strasbourg: Council of Europe Publication.
- Van Dkye J. M. (2009). Searches of Public School Students and Their Lockers, *Hawai Bar Journals*, s. 4-13.
- Varış F. (1988). *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Yalçın Durmuş, G. ve Demirtaş, H. (2009). Genel Lise Öğretmenlerinin Sınıf Yönetiminde Gösterdikleri Davranışların Demokratikliğine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 28, s.121- 138
- Yaniw L. B. (2005). *Student Discipline: Excellent Teachers Share Their Thoughts, Beliefs and Classroom Practices*, yayımlanmamış doktora tezi, University of Alberta, Canada.
- Yaşar N. (2000). *İnsan Hakları Avrupa Sisteminde ve Türk Hukukunda Eğitim Hakkı ve Özgürlüğü*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Yayla A. (2005). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 38/1, 73-86.
- Yazıcıoğlu Y. (2013). *Çocuk ve Ergen Bakımı*, A. Öztürk (Editör), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yell M.L., Rozalski M. E. (2008). The impact of legislation and litigation on discipline and student behavior in the classroom. *Preventing School Failure*, cilt 52, sayı 3, s.7-16.
- Yeşilyaprak B. (2001). *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldırım A., Şimşek H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nicel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım K. (2010). Nitel Araştırmalarda Niteliği Arttırma, *İlköğretim Online*, Cilt 9, sayı 1, s. 79-92.
- Yılmaz E. (1996). *Hukuk Sözlüğü*, Ankara:Yetkin.
- Yörükoğlu A. (2007). *Gençlik Çağı*, İstanbul: Özgür Yayınları.

Webb O. D. (2008). *Student Perceptions of Discretion in Discipline: Seeking Resolution and Restoration in a Punitive Culture*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Faculty of Education, Brock University: St Catharines, Ontario, Kanada.

Weissman M. (2009). *Prelude to Prison: Student Perspectives on School Suspension*, yayımlanmamış doktora tezi, Graduate School of Syracuse University: Newyork, ABD.

Welty, E. D. (2006). *Alternatives to School Suspension*, yayımlanmamış doktora tezi, California State University: Long Beach.

Wikipedia. (2013). Erişim tarihi 01.09.2013.

http://en.wikipedia.org/wiki/School_discipline

Williams K. A. (2009). *Leadership Behaviour and Student Discipline Outcomes: A Study of Middle School Teacher's Perception*, Unpublished Phd Thesis, Columbia University, USA.

Zevkliler A., Acabey M. B., Gökyayla K. E. (1995). *Medeni Hukuk*, Ankara: Savaş Yayınevi.

Zolo D. (2007). *The Rule of Law: A Critical Reappraisal*, Costa P. ve Zolo D. (Editör) *The Rule of Law: History, Theory and Criticism*, Law and Philosophy Library Vol.80, Springer: Dordrecht, The Netherlands.

EKLER

EK 1 Katılımcı Bilgileri

Öğrencilere ilişkin bilgiler

	Kamu	Özel
Cinsiyet	7 kız 2 erkek	3 kız 3 erkek
Ortalama Yaş	16	16
Ortalama Gelir	1725 TL	4426 TL
Öğrenci Sayısı	1166	384

Öğretmenlere ilişkin bilgiler

	Kamu	Özel
Cinsiyet	4 kadın 5 erkek	2 kız 4 erkek
Ortalama Yaş	41	38
Eğitim Düzeyi	2 yüksek lisans 7 lisans	3 yüksek lisans 3 lisans
Öğrenci Sayısı	1166	384
Meslek Örgütüne Üyelik	5 sendikalı	yok

Yöneticilere ilişkin bilgiler

	Kamu	Özel
Cinsiyet	3 kadın 6 erkek	1 kız 5 erkek
Ortalama Yaş	44	43
Eğitim Düzeyi	2 yüksek lisans 6 lisans 1 eğitim enstitüsü	6 lisans
Öğrenci Sayısı	1166	384
Meslek Örgütüne Üyelik	2 sendikalı	yok

EK 2 Yanıt Alınamayan Başvuru

TED ANKARA KOLLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi, Teftişi ve Planlaması doktora programına kayıtlı olarak, Prof. Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKÇİ danışmanlığında yürüttüğüm, "Ortaöğretim Okulları Öğrencilerine Yönelik Disiplin Düzenleme ve Uygulamalarının Çocukların Temel Hak ve Özgürlükleri Bağlamında Değerlendirilmesi" konulu doktora tez çalışmam için "Öğrencilerin Temel Hak ve Özgürlükleri Bağlamında MEB Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği ve Bu Yönetmeliğin Uygulanmasına ilişkin Öğrenci, Öğretmen ve Yönetici Görüşme Formları" nı okulunuzda uygulamak istemekteyim. Bunun için bir okulunuzda görev yapan bir yönetici ve bir öğretmen ve okuyan bir öğrenci ile görüşme yapmam hususunda gereğinin yapılmasını saygılarımla arz ederim. 26.04.2013

Pelin Taşkin

Arş. Gör. Pelin TAŞKIN
Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Fakültesi

Ek-1: MEB ile Milli Eğitim
12'nin yazısı

Ek-2: Yönetici-öğretmen görüşme formu.

Ek-3- öğrenci görüşme formu

Adres: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
Cebeci Yerleşkesi
Cebeci Ankara
Tel: 363 33 50/3006
0533 40 60 84

415-1443 Mesajınız

T.E.İ. Ankara Koleji Vakfı
Genel Müdürlüğü
Cebeci Kampüsü
Tel: 363 33 50/3006
No: 1443

TED ANKARA KÖLLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESI MÜDÜRLÜĞÜNE

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetim, Teftiş ve Planlama doktor programına kayıtlı olarak Prof. Dr. Yasemin KARAHAN KEPEKÇİ başkanlığında yürütülen "Öğretim Okulları Öğretmene Yönelik Dışlan Dönem ve Uygulamaların Çıkarılan Temel Hak ve Özgürlükler Bağlamında Değerlendirilmesi" konulu doktora tez çalışması için "Öğretmen Temel Hak ve Özgürlükler Bağlamında MEB Öğretim Kurumları Öbüt ve Dışlan Yönetimi ve Bu Yönetimin Uygulanmasına İlişkin Öğretmen ve Yönelik Öğretim Formları" okullarda uygulamak istemekteyim. Bunun için okullarda görev yapan bir yönetici ve bir öğretmen ve okuyan bir öğrenci ile görüşme yapmam hususunda geçişim yapmamla sizden rica ederim. 26.04.2013

Prof. Dr. Fatma TAŞKIN
Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimler Fakültesi

Adres: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi
Çöğür Yaka
Çöğür Ankara
Tel: 312 33 803006
0232 40 80 84

T.E.D. Ankara Koleji Vakfı Genel Müdürlüğü Evrak Kayıt	
Tarih:	26.04.2013
No:	1421

EK3 Öğretmen ve Yönetici Veri Toplama Aracı

Öğrencilerin Temel Hak ve Özgürlükleri Bağlamında MEB Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği ve Bu Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişkin Öğretmen-Yönetici Görüşleri Görüşme Formu

Yer		
Tarih		
Saat	Başlangıç	Bitiş
Görüşmecisi		

Merhaba benim adım Pelin TAŞKIN. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde görev yapmaktayım. Öğrencilerin “MEB Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği”ne ilişkin görüşleri hakkında bir araştırma yapıyorum ve sizinle bu yönetmelikle ilgili olarak konuşmak istiyorum. Bu görüşmeyi yapmaktaki amacım, ortaöğretim kurumlarında okumakta olan öğrencilerin temel hak ve özgürlükleri bağlamında, MEB Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği ve bu Yönetmeliğin uygulanması hakkındaki görüşlerini ortaya koymaktır. Bu araştırmada ortaya çıkan sonuçların, okullardaki disiplin düzenleme ve uygulamalarını geliştireceğini ümit ediyorum. Bu nedenle sizin, düşüncelerinizi ve beklentilerinizi öğrenmek istiyorum.

Bu görüşme süresince söyleyeceklerinizin tümü gizlidir. Bu bilgileri araştırmacıların dışında herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca, araştırma sonuçlarını yazarken, görüştüğüm bireylerin isimlerini kesinlikle rapora yansıtmayacağım.

Başlamadan önce, bu söylediklerimle ilgili belirtmek istediğiniz bir düşünce ya da sormak istediğiniz bir soru var mı?

Görüşmeyi izin verirseniz kaydetmek istiyorum. Bunun sizce bir sakıncası var mı?

Bu görüşmenin yaklaşık yarım saat süreceğini tahmin ediyorum. İzin verirseniz sorulara başlamak istiyorum.

Katılımcıya ilişkin bilgiler:

- 1) Yaşınız:.....
- 2) Cinsiyetiniz:.....
- 3) Kıdeminiz:.....
- 4) En son mezun olduğunuz eğitim programı:.....
- 5) Bir meslek örgütüne üye olup olmama:
- 6) Okulunuzun türü:.....
- 7)Büüklüğü (Yaklaşık Öğrenci sayısı).....

- Sizce “**Disiplin**” ne demektir? Lütfen açıklayınız.....
- Sizce “**Okulda ve sınıfta disiplin**” ne demektir? Lütfen açıklayınız.....

A) EĞİTİM HAKKI

- Sizce öğrencinin “eğitim hakkı” ne demektir? Lütfen açıklayınız.....

1) Öğrencilere disiplin cezası olarak

- a) **Kınama cezası** verilmesi öğrencinin “eğitim hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....
- b) **Kısa süreli uzaklaştırma cezası** verilmesi öğrencinin “eğitim hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....
- c) **Tasdikname ile uzaklaştırma cezası** verilmesi öğrencinin “eğitim hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....
- d) **Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezası** verilmesi öğrencinin “eğitim hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....

2) Bu tür uygulamalar/cezalar yerine ne önerirsiniz? Lütfen açıklayınız.....**B) ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİ HAKKI**

- Sizce öğrencinin “özel hayatının gizliliği hakkı” ne demektir? Lütfen açıklayınız.....

1) Öğrencilere disiplin cezası olarak

- a) **Kınama cezası** verilmesi öğrencinin “özel hayatın gizliliği hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....

- b) **Kısa süreli uzaklaştırma cezası** verilmesi öğrencinin “özel hayatın gizliliği hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....
- c) **Tasdikname ile uzaklaştırma cezası** verilmesi öğrencinin “özel hayatın gizliliği hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....
- d) **Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezası** verilmesi öğrencinin “özel hayatın gizliliği hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....
- 2) Öğretmenin veya müdürün öğrencinin üzerini, çantasını, eşyalarını veya varsa okuldaki dolabını, okulda disiplini sağlamak için araması öğrencinin “özel hayatın gizliliği hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....
- 3) Bu tür uygulamalar yerine ne önerirsiniz? Lütfen açıklayınız.....
- 4) Disiplin cezası verilirken,
- a) Öğrencinin ailesi ve çevresiyle ilgili bilgilerden de yararlanılması,
- b) Sınıf öğretmenin ve öğrenci velisinin görüşlerinin alınması,
- c) Öğrencinin kişisel özelliklerinin, dersteki ilgi ve başarısının göz önünde bulundurulması öğrencinin “özel hayatın gizliliği hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....
- d) Bu tür uygulamalar yerine ne önerirsiniz?
- 5) Öğrencilere disiplin cezası verilmesi sürecinin okuldaki diğer öğrenciler tarafından da bilinmesi, sizce soruşturma geçiren öğrenci üzerinde nasıl bir etki yaratır? Lütfen açıklayınız.....

C) DÜŞÜNCE VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

- Sizce öğrencinin “düşünce ve ifade özgürlüğü” ne demektir? Lütfen açıklayınız.....
- 1) Sizce öğrencilerin okulda eğitsel amaçlarla
- a) Pankart asmaları
- b) Broşür, bildiri dağıtmaları
- c) Gazete veya dergi çıkartmaları

d)Arma, kol bandı vs. takmaları düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilir mi? Neden? Lütfen açıklayınız.....

2) Sizce öğrencilerin okulda siyasal amaçlarla

a)Pankart asmaları

b)Broşür, bildiri dağıtmaları

c)Gazete veya dergi çıkartmaları

d)Arma, kol bandı vs. takmaları düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilir mi? Neden? Lütfen açıklayınız.....

3) Bu eylemleri yaptığı için öğrenciye kısa süreli uzaklaştırma, tasdikname ile uzaklaştırma veya örgün eğitim dışına çıkarma cezası verilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz? Lütfen açıklayınız.....

4) Bu tür uygulamalar yerine ne önerirsiniz? Lütfen açıklayınız.....

D) DERNEK, TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ ÖZGÜRLÜĞÜ

- Sizce öğrencinin “dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü” ne demektir? Lütfen açıklayınız.....

1) Sizce öğrencilerin okulda eğitsel amaçlarla

a) Gösteri yürüyüşü veya toplantı (konferans, temsil, tören, forum gibi) düzenlemeleri,

b) Dernek kurmaları, dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilir mi? Neden? Lütfen açıklayınız.....

2) Sizce öğrencilerin okulda siyasal amaçlarla

a) Gösteri yürüyüşü veya toplantı (konferans, temsil, tören, forum gibi) düzenlemeleri,

b) Dernek kurmaları dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilir mi? Neden? Lütfen açıklayınız.....

3) Bu eylemleri (gösteri yürüyüşü veya toplantı) yaptığı için öğrenciye kısa süreli uzaklaştırma, tasdikname ile uzaklaştırma veya örgün eğitim dışına çıkarma cezası verilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz? Lütfen açıklayınız.....

4) Bu tür uygulamalar yerine ne önerirsiniz? Lütfen açıklayınız.....

E) Okulda uygulanacak disiplin kurallarının, öğrencilerin öğretmenleri ve yöneticileriyle birlikte de belirlemesinin doğuracağı sonuçlar hakkındaki görüşünüzü lütfen açıklayınız.....

EK4: Öğrenci Veri Toplama Aracı

Öğrencilerin Temel Hak ve Özgürlükleri Bağlamında MEB Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği ve Bu Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişkin Öğrenci Görüşleri Görüşme Formu

Yer		
Tarih		
Saat	Başlangıç	Bitiş
Görüşmecisi		

Merhaba benim adım Pelin TAŞKIN. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde görev yapmaktayım. Öğrencilerin “MEB Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği”ne ilişkin görüşleri hakkında bir araştırma yapıyorum ve sizinle bu yönetmelikle ilgili olarak konuşmak istiyorum. Bu görüşmeyi yapmaktaki amacım, ortaöğretim kurumlarında okumakta olan öğrencilerin temel hak ve özgürlükleri bağlamında, MEB Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği ve bu Yönetmeliğin uygulanması hakkındaki görüşlerini ortaya koymaktır. Bu araştırmada ortaya çıkan sonuçların, okullardaki disiplin düzenleme ve uygulamalarını geliştireceğini ümit ediyorum. Bu nedenle sizin, düşüncelerinizi ve beklentilerinizi öğrenmek istiyorum.

Bu görüşme süresince söyleyeceklerinizin tümü gizlidir. Bu bilgileri araştırmacıların dışında herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca, araştırma sonuçlarını yazarken, görüştüğüm bireylerin isimlerini kesinlikle rapora yansıtmayacağım.

Başlamadan önce, bu söylediklerimle ilgili belirtmek istediğiniz bir düşünce ya da sormak istediğiniz bir soru var mı?

Görüşmeyi izin verirseniz kaydetmek istiyorum. Bunun sizce bir sakıncası var mı?

Bu görüşmenin yaklaşık yarım saat süreceğini tahmin ediyorum. İzin verirseniz sorulara başlamak istiyorum.

Katılımcıya ilişkin bilgiler:

- 1) Yaşınız:.....
- 2) Cinsiyetiniz:.....
- 3) Ailenizin aylık ortalama geliri:.....
- 4) Okuduğunuz Okul:.....
  - a) Kamu-Özel
  - b) Bulunduğu semt
  - c) Büyüklüğü
- 5) Daha önce disiplin cezası alıp almadığı:

- Sizce “**Disiplin**” ne demektir? Lütfen açıklayınız.....
- Sizce “**Okulda ve sınıfta disiplin**” ne demektir? Lütfen açıklayınız.....

A) EĞİTİM HAKKI

- Sizce öğrencinin “eğitim hakkı” ne demektir? Lütfen açıklayınız.....
- 1) Öğrencilere disiplin cezası olarak
    - e) **Kınama cezası** verilmesi öğrencinin “eğitim hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....
    - f) **Kısa süreli uzaklaştırma cezası** verilmesi öğrencinin “eğitim hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....
    - g) **Tasdikname ile uzaklaştırma cezası** verilmesi öğrencinin “eğitim hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....
    - h) **Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezası** verilmesi öğrencinin “eğitim hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....
  - 2) Bu tür uygulamalar/cezalar yerine ne önerirsiniz? Lütfen açıklayınız.....

B) ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİ HAKKI

- Sizce öğrencinin “özel hayatının gizliliği hakkı” ne demektir? Lütfen açıklayınız.....
- 1) Öğrencilere disiplin cezası olarak

- e) **Kınama cezası** verilmesi öğrencinin “özel hayatın gizliliği hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....
- f) **Kısa süreli uzaklaştırma cezası** verilmesi öğrencinin “özel hayatın gizliliği hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....
- g) **Tasdikname ile uzaklaştırma cezası** verilmesi öğrencinin “özel hayatın gizliliği hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....
- h) **Örgün eğitim kurumları dışına çıkarma cezası** verilmesi öğrencinin “özel hayatın gizliliği hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....

2) Öğretmenin veya müdürün öğrencinin üzerini, çantasını, eşyalarını veya varsa okuldaki dolabını, okulda disiplini sağlamak için araması öğrencinin “özel hayatın gizliliği hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....

3) Bu tür uygulamalar yerine ne önerirsiniz? Lütfen açıklayınız.....

4) Disiplin cezası verilirken,

- e) Öğrencinin ailesi ve çevresiyle ilgili bilgilerden de yararlanılması,
- f) Sınıf öğretmenin ve öğrenci velisinin görüşlerinin alınması,
- g) Öğrencinin kişisel özelliklerinin, dersteki ilgi ve başarısının göz önünde bulundurulması öğrencinin “özel hayatın gizliliği hakkı”nı etkiler veya sınırlar mı? Neden? Lütfen açıklayınız.....
- h) Bu tür uygulamalar yerine ne önerirsiniz?

5) Öğrencilere disiplin cezası verilmesi sürecinin okuldaki diğer öğrenciler tarafından da bilinmesi, sizce soruşturma geçiren öğrenci üzerinde nasıl bir etki yaratır? Lütfen açıklayınız.....

C) DÜŞÜNCE VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

- Sizce öğrencinin “düşünce ve ifade özgürlüğü” ne demektir? Lütfen açıklayınız.....

1) Sizce öğrencilerin okulda eğitsel amaçlarla

- a) Pankart asmaları
- b) Broşür, bildiri dağıtmaları

c)Gazete veya dergi çıkartmaları

d)Arma, kol bandı vs. takmaları düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilir mi? Neden? Lütfen açıklayınız.....

2) Sizce öğrencilerin okulda siyasal amaçlarla

a)Pankart asmaları

b)Broşür, bildiri dağıtmaları

c)Gazete veya dergi çıkartmaları

d)Arma, kol bandı vs. takmaları düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilir mi? Neden? Lütfen açıklayınız.....

3) Bu eylemleri yaptığı için öğrenciye kısa süreli uzaklaştırma, tasdikname ile uzaklaştırma veya örgün eğitim dışına çıkarma cezası verilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz? Lütfen açıklayınız.....

4) Bu tür uygulamalar yerine ne önerirsiniz? Lütfen açıklayınız.....

D) DERNEK, TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ ÖZGÜRLÜĞÜ

• Sizce öğrencinin “dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü” ne demektir? Lütfen açıklayınız.....

1) Sizce öğrencilerin okulda eğitsel amaçlarla

a) Gösteri yürüyüşü veya toplantı (konferans, temsil, tören, forum gibi) düzenlemeleri,

b) Dernek kurmaları, dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilir mi? Neden? Lütfen açıklayınız.....

2) Sizce öğrencilerin okulda siyasal amaçlarla

a) Gösteri yürüyüşü veya toplantı (konferans, temsil, tören, forum gibi) düzenlemeleri,

b) Dernek kurmaları dernek, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilir mi? Neden? Lütfen açıklayınız.....

3) Bu eylemleri (gösteri yürüyüşü veya toplantı) yaptığı için öğrenciye kısa süreli uzaklaştırma, tasdikname ile uzaklaştırma veya örgün eğitim dışına çıkarma cezası verilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz? Lütfen açıklayınız.....

4) Bu tür uygulamalar yerine ne önerirsiniz? Lütfen açıklayınız.....

E) Okulda uygulanacak disiplin kurallarının, öğrencilerin öğretmenleri ve yöneticileriyle birlikte de belirlemesinin doğuracağı sonuçlar hakkındaki görüşünüzü lütfen açıklayınız.....

EK 5 MEB İzin Yazısı

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 14588481/605.99/573725

12/04/2013

Konu: Araştırma izni

ANKARA ÜNİVERSİTESİNE
(Eğitim Bilimleri Enstitüsü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2012/13 nolu Genelgesi.
b) 05/04/2013 tarih ve 1649 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Fakültesi Araş. Gör. Pelin TAŞKIN' ın "**Ortaöğretim okulları öğrencilerine yönelik disiplin düzenleme ve uygulamalarının çocukların temel hak ve özgürlükleri bağlamında değerlendirilmesi**" konulu tezi kapsamında çalışma yapma talebi Müdürlüğümüzce uygun görülmüş ve araştırmanın yapılacağı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

Uygulama örneklerinin (8 sayfa) araştırmacı tarafından uygulama yapılacak sayıda çoğaltılması ve çalışmanın bitiminde iki örneğinin (cd ortamında) Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Bölümüne gönderilmesini arz ederim.

İlhan KOÇ
Müdür a.
Şube Müdürü

Güvenli Elektronik İmza
Aşısı ile Aynıdır.

12.04.2013

Yaşar SUBAŞI
Şef

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Evrak teyidi <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 1d80-9a75-3deb-824b-ef68 kodu ile yapılabilir.

Konya yolu Başkent Öğretmen Evi arkası Beşevler ANKARA
e-posta: istatistik06@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Emine KONUK
Tel: (0 312) 221 02 17/135